Digitized by Google

Staatliche Bibliothek
Regensburg

Philologie
453.

Fg 29.

PUB.

VIRGILII MARONIS

OPERA;

QUIBUS ACCESSER

Exercitationes Rhetoricæ in præcipuas ejus Conciones;

NECNON TRES INDICES LOCUPLETIS MI;

Quorum primus Deſcriptiones c tinet, Secundus Comparationes, ſeu Si nes, Tertius Dicta mem

Quæ in toto hoc Opere iuntur.

BIBLI REGE

PATAVII, Ex Typographia Seminarii. MDCCXX
Apud Joannem Manfrè.
SUPERIORUM PERMISSU.

Digitized by Google

Staatliche Bibliothek
Regensburg
9.1964/422

DE
P. VIRGILII MARONIS
VITA
Ex Claudio Donato.

Bibliothek des K. Alten Gymnasiums in Regensburg.

PUb. Virgilius Maro natus eſt Idibus Octobr., Cn.Pompejo Magno, M. Licinio Craſſo primum coſſ., in pago, qui Andes dicitur, qui eſt a Mantua non procul. Parentibus modicis fuit, & præcipue patre Marone, quem quidam opificem figulum tradiderunt. Egit uſque ad ſeptimum annum Cremonæ. Cremona Mediolanum, & inde paulo poſt Neapolim tranſiit, ubi cum literis & Græcis, & Latinis vehementiſſimam operam dediſſet, tandem omni cura, omnique ſtudio ſe Medicinæ, & Mathematicæ tradidit. Quibus rebus cum ante alios eruditior, peritiorque eſſet, ſe in Urbem contulit,

ſta-

ſtatimque Auguſto conciliatus ; a quo & plurimi factus eſt , & regia munificentia ornatus , ſolitus nunquam habere repulſam , quæcumque ab Imperatore peteret. Carus fuit & Mecœnati, cujus prope hortos in Eſquiliis habitavit. Coævos omnes poetas ita adjunctos habuit, ut cum inter ſe plurimum invidia arderent , illum una omnes colerent , Varius, Tucca, Horatius , Gallus , Propertius . Corpore , & ſtatura fuit grandi , aquilino colore , facie ruſticana , valetudine varia: Animo tam probum fuiſſe conſtat , ut Neapoli Parthenias vulgo appellaretur . Scripſit adoleſcens Catalecton, & Moretum , & Priapeia , & Epigrammata, & Diras, & Culicem, &, de qua ambigitur, Ætnam. Tranſiit mox ad Bucolica : maxime ut Aſinium Pollionem, Alphenum, Varium, & Cornelium Gallum celebraret: quia in diſtributione agrorum , qui poſt Philippenſem victoriam veteranis, Triumvirorum juſſu , trans Padum dividebantur , indemnem ſe præſtitiſſent . Deinde Georgica in honorem Mecœnatis edidit, cum ſibi, vix dum noto, opem tuliſſet in vitæ periculo. Noviſſime autem Æneidem aggreſſus eſt ; argumentum varium &

mul-

multiplex, & quaſi amborum Homeri carminum inſtar: præterea nominibus, ac rebus Græcis, latiniſque commune, & in quo, quod maxime ſtudebat, Romanæ ſimul urbis, & Auguſti origo continetur. Bucolica, & Georgica emendavit. Anno vero quinquageſimo ſecundo, ut ultimam manum Æneidi imponeret, profectus eſt in Græciam, ut inde & in Aſiam tranſiret, triennio continuo omnem operam limationi daturus. Verum in itinere languorem nactus eſt, coactuſque reverti, ingraveſcente ab navigatione morbo, tandem Brunduſium adventavit: ubi diebus paucis obiit, decimo Kalen. Octobris, C. Sentio, & Q. Lucretio coſs. Moriens teſtamento juſſerat cremari Æneida, ut rem inemendatam, & imperfectam. Obſtitit Auguſtus, quo auctore Tucca, & Varius, nihil addentes, ſummatim tantum emendarunt. Ejus oſſa, ut voluerat, juſſu Auguſti translata fuere Neapolim; ubi diu, & ſuaviſſime vixerat, ſepultaque via Puteolana intra lapidem ſecundum, ejuſque ſepulchro epitaphium id diſtichon, quod extrema valetudine ipſe ſibi fecerat, inſcriptum eſt.

Man-

Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc
Parthenope: cecini Paſcua, Rura, Duces.

SCALIGER

de Virgilio.

Nihil omiſſum cœleſti viro: nihil addendum niſi ab ineptis: nihil mutandum niſi ab imperitis, omnia ſignate, ex natura, ex arte, ex eruditione. Sententiæ, numeri, figura, ſimplicitas, candor, ornatus, incomparabilia; atque, uno ut abſolvam, Virgilii.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS
BUCOLICA.

Ecloga Prima.

TITYRUS.

ARGUMENTUM.

Urbs Mantua vicina eſt urbi Cremonæ. Faverunt Cremonenſes Caſſio Brutoque percuſſoribus Julii Cæſaris. Auguſtus rerum jam potitus, & profligatis hoſtibus, Cremonenſem agrum veteranis ſuis aſſignavit [erat hæc tunc & pœna & præmium ; pœna victis, præmium victoribus,] Non ſuffecit militibus pars agri Cremonenſis : juſſum ab Auguſto, ut eandem pœnam ſubirent Mantuani vicini. Ergo multis Mantuanis ablatæ ſunt poſſeſſiones, & in his Virgilio; nam ejus ruſculum, & tenues agelli venere in alienam poteſtatem. Hæc tam levis occaſio præbuit toti orbi tantum vatem; qui a Græcis gloriam Poeticæ facultatis eriperet, & ad Latinos transferret; qui rebus Romanis novum lumen daret; qui Imperium Juliorum tunc in incunabulis in omniũ ſeculorum poſteritatem propagaret: neque enim tantum gloriæ Auguſto arma ſua, quam Virgilii carmina attulerunt. Ergo ſpoliatus agello ſuo Virgilius [Cœlo illum vocante ad oſtentandas feraciſſimas ingenii opes] Romam contendit, ubi per Mecœnatem, alioſque in Auguſti gratiam commendatus, & amiſſum agrum recuperavit, & multas denuo divitias comparavit. Repræſentat in hac Ecloga Tityrus Virgilium, felicem jam, & lætabundum recuperata poſſeſſione; Melibœus reliquos Mantuanos miſeros, & calamitoſos, quibus bona adẽpta ſunt, neque reſtituta. Ideo cum de ſe loquitur Meli-

A bœus,

bœus, ſemper loquitur plurali numero, ut qui multorum perſonas gerat. Affectus omnes diviſi in lætitiam, & triſtitiam ſunt: lætitia attollente Tityrum, triſtitia Melibœum deprimente. Demum Virgilius ſervum ſe fingit, qui libertatis deſiderio Romam profectus ſit, & eam tandem in ſenectute conſequutus.

ARGUMENTUM.

Dolet Melibœus ſe patrio ſolo exterminari, cum interim Tityrus ocioſus, & lætabundus indulgeat amoribus Amaryllidis.

Melibœus, Tityrus.

a A vocatione proprii nominis exoritur.
b *Propoſitio.*
c *Anaphora.*
d *Pathos e loco.*

Me. Tityre, *a* tu patulæ recubans ſub tegmine fagi,
Silveſtrem *b* tenui muſam meditaris avena.
Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arva.
Nos *c* patriam fugimus: tu Tityre lentus in *d* umbra
Formoſam reſonare doces Amaryllida ſilvas.

A R G. *Enumerat Tityrus felicitates ſuas: quas Deo attribuit.*

Ti. O Melibœe, deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi ſemper deus: illius aram
Sæpe tener noſtris ab ovilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boves, ut cernis, & ipſum
Ludere, quæ vellem, calamo permiſit agreſti.

A R G. *Pari filo Melibœus infelicitates ſuas: & rogat quis ille Deus.*

e Amplificatio ab omine.
f Hunc verſum confodiunt Critici ut adulterinum.

Me. Non equidem invideo, miror magis. Undique totis
Uſque adeo turbatur agris. en ipſe capellas
Protinus æger ago: hanc etiam vix, Tytire, duco.
Hic inter denſas corylos modo namque gemellos,
Spem gregis, ah ſilice in nuda connixa reliquit.
Sæpe *e* malum hoc nobis, ſi mens non læva fuiſſet,
De cœlo tactas memini prædicere quercus:
Sæpe *f* ſiniſtra cava prædixit ab ilice cornix:
Sed tamen, iſte deus qui ſit, da Tytire nobis.

Nihil

Nihil reſpondet Tytirus de Deo, ſed agit tantum de urbe, in qua is Deus: & explicat qualem illam putaverit, qualem jam putet, omnia aptis comparationibus paſtorum. ARG.

Ti. Urbem, *a* quam dicunt Romam, Melibœe, putavi
Stultus ego huic noſtræ ſimilem, quo ſæpe ſolemus
Paſtores ovium teneros *b* depellere fœtus.
Sic *c* canibus catulos ſimiles, ſic matribus hœdos
Noram, ſic parvis componere magna ſolebam.
Verum hæc tantum alias inter caput extulit urbes,
Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi.

a *Hyperbaton longum uſque, hic illum vidi.*
b *Periphraſis, i. agnos.*
c *Collatio bucolica.*

Quærit Melibœus, cur eam urbem videre optaverit? Reſpondet Tityrus, libertatem hanc eſſe, quam nactus eſt Romæ jam in ſenio. Obiter more amantium blanditur Amaryllidi, queritur de Galatea, tecto ſemper ſermo, ne, quo Romam, & Mantuam ſignat. ARG.

Me. Et quæ *d* tanta fuit Romam tibi cauſa videndi?
Ti. Libertas: quæ ſera tamen reſpexit inertem:
Candidior poſtquam tondenti barba cadebat:
Reſpexit tamen, & longo poſt tempore venit:
Poſtquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
Namque (fatebor enim) dum me Galatea tenebat,
Nec ſpes libertatis erat, nec cura peculi.
Quamvis multa meis exiret victima ſeptis,
Pinguis & ingratæ premeretur caſeus urbi;
Non unquam gravis ære domum mihi dextra redibat.

d *Al. ecquæ.*

Ex reſponſione Tityri conjicit Melibœus cauſam triſtitiæ Amaryllidis. ARG.

Me. Mirabar, quid mœſta deos Amarylli vocares,
Cui pendere ſua patereris in arbore poma.
Tityrus hinc aberat: *e* ipſæ te, Tityre, pinus,
Ipſi te fontes, ipſa hæc arbuſta vocabant.

e *Mala Pieri. Pathos a ruris amœnitate.*

Explicat tandem Tytirus, quis ille Deus ſit, qui ſibi libertatem dederit. ARG.

Ti. Quid facerem? neque ſervitio me exire licebat,
Nec tam præſentes alibi cognoſcere divos.
Hic illum vidi, juvenem, Melibœe, quotannis
Bis ſenos cui noſtra dies altaria fumant.
Hic mihi reſponſum *f* primus dedit ille petenti:
Paſcite, ut ante, boves pueri, ſubmittite tauros.

f *Primum, alii.*

Connumerat Melibœus felicitates Tityri, dividens in bonum, utile, & delectabile. ARG.

a Gratulatur tam lætos ſucceſſus. b Deſcriptio ruris Virgiliani, & commendationes.

Me. Fortunate a ſenex, ergo tua rura manebunt,
Et tibi magna ſatis, quamvis lapis omnia nudus,
Limoſoque b palus obducat paſcua junco:
Non inſueta graves tentabunt pabula fœtas,
Nec mala vicini pecoris contagia lædent.
Fortunate ſenex, hic inter flumina nota,
Et fontes ſacros frigus captabis opacum.
Hinc tibi, quæ ſemper vicino ab limite ſepes
Hyblæis apibus florem depaſta ſalicti,
Sæpe levi ſomnum ſuadebit inire ſuſurro.
Hinc alta ſub rupe canet frondator ad auras:
Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes,
Nec gemere aeria ceſſabit turtur ab ulmo.

ARG.

Auguſti benefactoris ſui memorem ſe fore pollicetur Tityrus, adjectis impoſſibilibus, ſi tantus Princeps animo excidat.

c Gratia, quam rependit pro reſtitutis agris & libertate.
d Vide Politianum, Miſcel. c. 37.

Ti. Ante c leves ergo paſcentur in æthere cervi,
Et freta deſtituent nudos in littore piſces;
Ante, pererratis amborum finibus, exul
Aut Ararim d Parthus bibet, aut Germania Tigrim;
Quam noſtro illius labatur pectore vultus.

ARG.

Amplificat Melibœus exilii ſui deformitatem a locis, in quę iturus, quæ relicturus. dolet poſſeſſionum ſuarum futuros dominos: abjicit curam rerum, quæ ſibi utiles & delectabiles.

e Exclamatio adverſus bellum civile. Homerus in Ili. 403.

Me. At nos hinc alii ſitientes ibimus Afros:
Pars Scythiam, & rapidum Cretæ veniemus Oaxem:
Et penitus toto diviſos orbe Britannos.
En unquam patrios longo poſt tempore fines,
Pauperis & tuguri congeſtum ceſpite culmen,
Poſt aliquot, meæ regna videns, mirabor ariſtas?
Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has ſegetes? en, e quo diſcordia cives
Perduxit miſeros: en, queis conſevimus agros.
Inſere nunc, Melibœe, pyros, pone ordine vites.
Ite meæ, quondam felix pecus, ite capellæ.
Non ego vos poſthac viridi projectus in antro
Dumoſa pendere procul de rupe videbo:
Carmina nulla canam: non, me paſcente, capellæ
Florentem cytiſum, & ſalices carpetis amaras.

ARG.

Abeuntem Melibœum retinet Tityrus, ab jucundo, utili, neceſſario.

Ti. Hic tamen hanc mecum poteras requieſcere noctē
Fronde ſuper viridi: ſunt nobis mitia poma,
Caſtaneæ molles, & preſſi copia lactis:

Et

Et jam ſumma procul villarum culmina fumant,
Majoreſque cadunt altis de montibus umbræ. 84

Ecloga II. Alexis.

ARGUMENTUM.

LUbet auſpicari argumentum hujus Eclogæ ab nota Caſ. Scaligeri, lib. 1. Poeticæ, cap. 4. qui ait, paſtoralium carminum olim multiplicem fuiſſe materiam, ſed vetuſtiſſimam omnium amatoriam. Tum quia amoris vis omnibus inſita eſt a natura animantibus, tum quia mortales utriuſque ſexus promiſcue paſcentes coeuntium pecorum exemplo facile inflammarentur. Poſtremo cantus ipſe paſtorum mire facit ad gaudia Veneris, locorum ſolitudo, vita mæroris, metus, atque odii expers: præſertim cum nudi, aut male tecti magna ex parte agerent. Inter notas, quibus Nazian. in Apolog. paſtores ſignat, hanc reperi. Καί τυ τὶ καὶ ἐρωτικὸν ᾆσαι μετὰ τ͂ Κισσυβίου amatorium quiddam cum Ciſybio cantillare. *Et ſupra dixerat, paſtori tantum eſſe curæ* δρῦς, καὶ σκιὰ, καὶ δόνακες, quercus, umbram, fiſtulas. *Noluit itaque Poeta hanc materiam intactam relinquere, ſed illi hanc Eclogam præcipuo quodam argumento dedicavit, ſequutus naſcentis naturæ initia, & prima humani generis incunabula. Ergo Corydon [per quem intelligi volunt Virgilium] fertur amore in Alexim, puerum Mecœnatis, vel Pollionis. Habet Ecloga partes ſeptem. Primo Corydon cum Alexi expoſtulat: ſecundo accuſat: tertio ſe commendat: quarto illum invitat: quinto offert munera: ſexto ſe iterum reprehendit: ſeptimo canit receptui, ſibique conſulit.*

Corydon Alexin fruſtra deperit, amore ab altero præoccupato: levandi doloris cauſa petit deſerta, rupes, arbores. ARG.

CORYDON.

Formoſum paſtor Corydon ardebat Alexin,
Delicias domini, nec quid ſperaret, habebat.
Tantum inter denſas, umbroſa cacumina, fagos
Aſſidue veniebat: ibi hæc incondita ſolus
Montibus, & ſilvis ſtudio jactabat inani.

ARG. *Amplificat Corydon crudelitatem Alexis ab effectis breviter, aſſumptis aliarum rerum comparationibus longius.*

a Propoſitio b Pathos a tempore.

O crudelis Alexi, *a* nihil mea carmina curas,
Nil noſtri miſerere, mori me denique cogis.
Nunc etiam *b* pecudes umbras, & frigora captant:
Nunc virides etiam occultant ſpinera lacertos:
Theſtylis & rapido feſſis meſſoribus æſtu
Allia, ſerpyllumque, herbas contundit olentes.
At mecum raucis, tua dum veſtigia luſtro,
Sole ſub ardenti reſonant arbuſta cicadis.
Nonne *c* fuit ſatius triſtes Amaryllidis iras,
Atque ſuperba pati faſtidia? nonne Menalcam?
Quamvis ille niger, quamvis tu candidus eſſes.

c Increpatio ad priores amores.

ARG. *Admonet illum, ne ætati fidat, ab exemplo florum, qui fragiles ſunt: deinde, quo puerum alliciat, jactat opes ſuas, muſicam, formam.*

O formoſe puer nimium ne crede colori:
Alba liguſtra cadunt, vaccinia nigra leguntur.
Deſpectus tibi ſum, nec, quis ſim, quæris, Alexi:
Quam dives pecoris nivei, quam lactis abundans.
Mille meæ *d* Siculis errant in montibus agnæ:
Lac mihi non æſtate novum, non frigore deſit.
Canto, quæ ſolitus, ſi quando armenta vocabat,
Amphion *e* Dircæus in Actæo Aracyntho.
Nec ſum adeo informis: nuper me in littore vidi,
Cum placidum ventis ſtaret mare. non ego Daphnin
Judice te metuam, ſi nunquam fallit imago.

d Ab opibus.

e Amphion ſaxa concivit, ut in mœnia coirent ad Thebas condendas.

ARG. *Pro his poſtulat, ut ſecum rus adveniat: proponit, ſi id faciat, quæ adventum hunc conſequantur, exemplo ſui, & Amyntæ.*

O tantum tibi libeat mecum tibi ſordida rura,
Atque humiles habitare caſas, & figere cervos,
Hœdorumque gregem viridi compellere hibiſco.
Mecum una in ſylvis *f* imitabere Pana canendo.
Pan primus calamos cera conjungere plures
Inſtituit: Pan curat oves, oviumque magiſtros.
Nec te pœniteat calamo triviſſe labellum:
Hæc eadem ut ſciret, quid non faciebat Amyntas?

i Amplificat ſtudium muſice, & paſtorū conditionem, exemplo Panos.

Ad-

Addit donum duplex, fiſtulam, & capreolos: utrumque commendat. ARG.

Eſt mihi diſparibus ſeptem compacta cicutis
Fiſtula, Damœtas dono mihi quam dedit olim:
Et dixit moriens; Te nunc habet iſta ſecundum.
Dixit Damœtas; invidit ſtultus Amyntas.
Præterea duo, nec tuta mihi valle reperti,
Capreoli, ſparſis etiam nunc pellibus albo,
Bina die ſiccant ovis ubera; quos tibi ſervo:
Jampridem a me illos *a* abducere Theſtylis orat:
Et faciet, quoniam ſordent tibi munera noſtra.

a *Pathos.*

Iterum invitat; & cum ſe ſuis donis nihil videat profeciſſe, alia a Nymphis offert: cum quibus ipſe certat. ARG.

Huc ades o formoſe puer; *b* tibi lilia plenis
Ecce ferunt nymphæ calathis: tibi candida Nais
Pallentes violas, & ſumma papavera carpens,
Narciſſum, & florem jungit bene olentis anethi.
Tum caſia, atque aliis intexens ſuavibus herbis,
Mollia luteola pingit vaccinia caltha.
Ipſe ego cana legam tenera lanugine mala,
Caſtaneaſque nuces, mea quas Amaryllis amabat.
Addam cerea pruna, & honos erit huic quoque pomo.
Et vos o lauri carpam, & te proxima myrte:
Sic poſitæ quoniam ſuaves miſcetis odores.

b *Coacervatio.*

Ad ſe redit, & reprehendit, conſiderata pueri arrogantia: ſed non ſinit amor quieſcere paſtorem miſerum; ideo iterum ad rus invitat, exemplo Deorum, & Paridis. ARG.

Ruſticus es Corydon, nec munera curat Alexis:
Nec, ſi muneribus certes, concedat *c* Iolas.
Eheu, quid volui miſero mihi? floribus auſtrum
Perditus, & liquidis immiſi fontibus apros.
Quem fugis ah demens? habitarunt dii quoq; ſilvas,
Dardaniuſque Paris. Pallas, quas condidit arces,
Ipſa colat: nobis placeant ante omnia ſilvæ.

c *Alexis, Auguſtus, Iolas, bonus civis.*

Exemplo ferarum, quibus ſua cuique eſt voluptas, ſuas delicias ait eſſe Alexim. Tandem abeunte jam Sole, ceſſantibus bobus a labore, receptui quoque paſtor canit: culpat dementiam ſuam, & tempus male inſumptum, diſceditque cum contemptu Alexidis. ARG.

Torva *d* leæna lupum ſequitur, lupus ipſe capellam:
Florentem cytiſum ſequitur laſciva capella:
Te Corydon, o Alexi. trahit ſua quemq; voluptas.
Aſpice, aratra jugo referunt ſuſpenſa juvenci,
Et ſol creſcentes decedens duplicat umbras:

d *Hortatur ad amorem ab exemplo.*

a Epiphonema. Me tamen urit amor: *a* quis enim modus adſit amori?
b Caſtigatio. Ah Corydon, Corydon, *b* quæ te dementia cepit?
c Argumentum ab Utili. Semiputata tibi frondoſa vitis in ulmo eſt.
Quin tu aliquid ſaltem potius, *c* quorum indiget uſus,
Viminibus, mollique paras detexere junco?
Invenies alium, ſi te hic faſtidit Alexis.

Ecloga III. Palæmon.

ARGUMENTUM.

HÆc Æcloga continet amœbeam diſputationem inter Damœtam, & Menalcam. Hujus carminis lex eſt, ut qui dicit loco poſteriore, vel majora, vel paria ſaltem afferat cum priore: ſecus victus eſt. Ergo paſtores primum ſe contumeliis proſcindunt, Damœtas Menalcæ libidinem objicit, ſtupra, luxuriem: Menalcas Damœtæ furta. Deinde provocant ſe ad certamen pignoribus poſitis. Tertio intervenit Palæmon, & conſtituitur judex. Quarto certant amœbeo carmine, ubi miri affectus, mille acumina, quibus quiſque ad victoriam contendit. Quinto judex pares dimittit paſtores.

ARGUMENTUM.

Rogat Menalcas Damœtam de domino pecoris, Damœtas aperit. hic ſumpta Menalcæ occaſio prima evomendi virus, & primo objicit crimen furti.

MENALCAS, DAMOETAS, PALÆMON.

d Exprobratio. *Me.* DIc mihi, Damœta, *d* cujum pecus? an Melibœi?
Da. Non, verum Ægonis: nuper mihi tradidit Ægon.
Me. Infelix o ſemper oves pecus: ipſe Neæram
e Objectio furti. Dum fovet, ac, ne me ſibi præferat illa, veretur;
Hic *e* alienus oves cuſtos bis mulget in hora;
Et ſuccus pecori, & lac ſubducitur agnis.

A R G. *Proſcindunt ſe contumeliis, projecti in omnem verborum petulantiam, & oris procacitatem. Omnia ferme reducuntur ad libidinem, & furtum.*

f Detractio, & eſt Sarcaſmos. *Da.* Parcius iſta viris tamen objicienda memento.
Novimus *f* & qui te, transverſa tuentibus hircis,
Et quo, ſed faciles nymphæ riſere, ſacello.

Me.

Me. Tum credo, cum me arbuſtum videre Myconis,
Atque mala vites incidere falce novellas.
Da. Aut hic ad veteres fagos, cum Daphnidis arcum
Fregiſti, & calamos: quæ tu, perverſe Menalca,
Et, cum vidiſti puero donata, dolebas:
Et, ſi non aliqua nocuiſſes, mortuus eſſes.
Me. Quid *a* domini facient, audent cum talia fures?
Non ego te vidi Damonis, peſſime, caprum
Excipere inſidiis, *b* multum latrante Lyciſca?
Et, cum clamarem, quo nunc ſe proripit ille?
Tityre, coge pecus; tu poſt carecta latebas.

a *Duæ figuræ proverbiales.*
b *Epiplexis.*

A R G.

Excuſat Damætas furtum capri, inde iterum occaſio eſt Menalcæ lacerandi Damætæ.

Da. An *c* mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruiſſet fiſtula caprum?
Si neſcis, meus ille caper fuit, & mihi Damon
Ipſe fatebatur, ſed reddere poſſe negabat.
Me. Cantando tu illum? *d* aut unquam tibi fiſtula cera
Juncta fuit? non tu in triviis, indocte, ſolebas
Stridenti miſerum ſtipula diſperdere carmen?

c *Defenſio eſt, & Apophraſis.*
d *Indignatio cum Eclipſi in intempeſtivius agentes.*

A R G.

Provocat Damætas Menalcam ad certamen cantus, ponit vitulam, excuſat ſe Menalcas non a certamine, ſed a ſimili pignore: objicit pocula fortunæ aleæ, quibus ſua item Damætas: uterque illa elegantiſſime commendat.

Da. Vis ergo, inter nos, *e* quid poſſit uterque, viciſſim
Experiamur? ego *f* hanc vitulam (ne forte recuſes,
Bis venit ad mulctram, binos alit ubere fœtus)
Depono: tu dic, mecum *g* quo pignore certes.
Me. De grege non auſim quicquam deponere tecum.
Eſt mihi namque domi pater, eſt injuſta noverca:
Biſque die numerant ambo pecus, alter & hœdos.
Verum id, quod multo tute ipſe fatebere majus,
(Inſanire libet quoniam tibi) pocula ponam
Fagina, cælatum divini opus Alcimedontis:
Lenta quibus torno *h* facili ſuperaddita vitis,
Diffuſos hedera veſtit pallente corymbos
In medio duo ſigna, Conon, &, quis fuit *i* alter?
Deſcripſit radio totum qui gentibus orbem,
Tempora quæ meſſor, quæ curvus arator haberet.
Nec dum illis labra admovi, ſed condita ſervo.
Da. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,
Et molli circum eſt anſas ampie.us k acantho:
Orpheaque in medio poſuit, ſilvaſque ſequentes.
Nec dum illis labra admovi, ſed condita ſervo.
Si ad vitulam ſpectes, nihil eſt, quod pocula laudes.

e *Occaſio certaminis.*
f *A fertilitate, & ætate.*
g *Allæoſis.*
h *Sunt qui fragilis legant.*
i *Archimedes*
K *Achantus, ſpina ſemper frondens.*

Paløm:n intervenit, fit jnd x.

A R G.

a Liptote eſt, & attentio.

Me. Nunquam hodie effugies. veniam quocumq; vocaris.
Audiat hæc tantum vel qui venit; ecce, Palæmon.
Efficiam, poſthac ne quemquam voce laceſſas.
Da. Quin age, ſi quid habes, in me mora non erit ulla,
Nec quemquam fugio. tantum vicine Palæmon
Senſibus hæc imis (res eſt non parva) *a* reponas.

ARG. *Invitat ad cantum ex loci, in quo erant, amœnitate: ver deſcribitur.*

b Copia per expoſitionem.

Pa. Dicite: quandoquidem in molli conſedimus herba:
Et nunc *b* omnis ager, nunc omnis parturit arbos:
Nunc frondent ſilvæ, nunc formoſiſſimus annus:
Incipe, Damœta: tu deinde ſequere Menalca.
Alternis dicetis: amant alterna camœnæ.

ARG. *Gloriantur paſtores; Damœtas Jovi ſe carum eſſe; Menalcas Phœbo.*

c Traductio.

Da. Ab Jove principium muſæ, Jovis omnia plena:
Ille colit terras, illi mea carmina curæ.
Me. Et me *c* Phœbus amat: Phœbo ſua ſemper apud me
Munera ſunt, lauri, & ſuave rubens hyacinthus.

ARG. *Commendat Damœtas laſciviam Galateæ ergà ſe, Menalcas verum, & ſtabilem amorem Amyntæ.*

d Contentio.

Da. Malo me Galatea petit, laſciva puella,
Et fugit ad ſalices, & ſe cupit ante videri.
Me. At *d* mihi ſeſe offert ultro, meus ignis, Amyntas:
Notior ut jam ſit canibus non Delia noſtris.

ARG. *Ait Damœtas, miſſurum ſe munera ſua Veneri, Menalcas jam miſiſſe, & miſſurum deinde ſuo Cupidini.*

e Galateam Venerem vocat.

Da. Parta meæ *e* Veneri ſunt munera: namque notavi
Ipſe locum, aeriæ quo congeſſere palumbes.
Me. Quod potui, puero ſilveſtri ex arbore lecta,
Aurea mala decem miſi, cras altera mittam.

ARG. *Jactat exultabundus Damœtas, quæ ſibi Galatea dixerit: dolet Menalcas acerbiſſime averſum a ſe Amyntam.*

f Liptote.

Da. O quoties, & quæ nobis Galatea locuta eſt?
Partem aliquam venti divum referatis ad aures.
Me. Quid *f* prodeſt, quod me ipſe animo non ſpernis Amynta,
Si, dum tu ſectaris apros, ego retia ſervo?

ARG. *Vocat Damœtas Phyllida, quæ ſe oblectet: ea voluptate jam ſe perfunctum inſinuat Menalcas.*

Da.

Da. Pyllida *a* mitte mihi; meus eſt natalis, Iola: *a Petitio.*
Cum faciam vitula pro frugibus, ipſe venito.
Me. Phyllida amo ante alias: nam me diſcedere flevit, *Duplicatio*
Et, longum formoſe vale, *b* vale, inquit, Iola. *Paradiaſtole.*

Iras ſuæ Damœtas egregie comparat, egregie Menalcas amorem ſuum. A R G.

Da. Triſte lupus ſtabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti, nobis Amaryllidis iræ.
Me. Dulce ſatis humor, depulſis arbutus hœdis,
Lenta ſalix fœto pecori, mihi ſolus Amyntas.

A R G.

Damœtas Pollionem commendat Muſæ ſuæ lectorem, Menalcas factorem carminum: uterque aſſignat præmium.

Da. Pollio amat noſtram, quamvis ſit ruſtica, muſam:
Pierides vitulam lectori paſcite veſtro.
Me. Pollio *c* & ipſe facit nova carmina, paſcite taurum, *c Pollionis encomium.*
Jam cornu petat, & pedibus qui ſpargat arenam.

Optat Damœtas multam felicitatem iis, qui Pollionem amaverint: Menalcas inſana quæque, & abſurda iis, qui Bavium non oderint. A R G.

Da. Qui te Pollio amat, veniat, te quoque gaudet.
Mella fluant illi, ferat & rubus aſper amomum.
Me. Qui *d* Bavium non odit, amet tua carmina Mævi, *d Marcum Bavium, qui obiit in Cappadocia.*
Atque idem jungat vulpes, & mulgeat hircos.

Monet Damœtas pueros, fugiant a floribus pratorum, ubi latent ſerpentes: Menalcas oves, ut a ripis fluviorum, ubi eſt periculum. A R G.

Da. Qui legitis flores, & humi naſcentia fraga,
Frigidus, o pueri fugite hinc, latet anguis in herba.
Me. Parcite oves nimium procedere: non bene ripæ
Creditur: ipſe aries etiam nunc vellera ſiccat.

Iterum Damœtas Tityrum, ut capellis conſulat: Menalcas pueros, ut ovibus. A R G.

Da. Tityre paſcentes a flumine rejice capellas:
Ipſe, *e* ubi tempus erit, omnes in fonte lavabo. *e Apoſtrophe ad tempus.*
Me. Cogite oves pueri: ſi lac præceperit æſtus,
Ut nuper, fruſtra preſſabimus ubera palmis.

Queritur prior de macie tauri, cui ipſe exitium attulit: poſterior de macie agnorum, quibus oculus faſcinans. A R G.

Da. Eheu, *f* quam pingui macer eſt mihi taurus in arvo? *f Pathos.*

Idem

Idem amor exitium eſt pecori, pecoriſque magiſtro.
Me. His certe neque amor cauſa eſt, vix oſſibus hærent;
Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos.

ARG. *Mutuo ſibi quæſtiones proponunt, neque ſolvunt.*

Da. Dic quibus in terris (& eris mihi magnus Apollo)
Tres pateat cœli ſpatium non amplius ulnas.
Me. Dic *a* quibus in terris inſcripti nomina regum
Naſcantur flores, & Phyllida ſolus habeto.

a *Vide Crin. lib. 3. ca. 8.*

ARG. *Judex pares dimitit, & cum elogio.*

Pa. Non noſtrum inter vos tantas componere lites.
Et vitula tu dignus, & hic, & quiſquis amores
Aut metuet dulces, aut experietur amaros.
Clauſite *b* jam rivos, pueri, ſat prata biberunt.

b *Allegoria. Clauſula ruſtica*

Ecloga IV. Pollio.

ARGUMENTUM.

A*Sinius Pollio ductor Germanici exercitus, cum poſt captos Salonas, Dalmatiæ civitatem, primo triumphum duxiſſet, mox etiam Conſulatum geſſiſſet, eodem anno filium ſuſcepit, quem a capta civitate Saloninum vocavit, cui nunc Virgilius genethliacon dicit, admiſcetque interim & patris Pollionis, & Auguſti Imperatoris laudes. Cujus rei occaſione Poeta infert, quæ legerat ſcripta a Sibylla de aurei ſeculi felicitate, ad quam rem facit, quod ſe vidiſſe in Romano Codice Pierius dicit, nimirum pro lemmate hujus Eclogæ ſcriptum eſſe*, ſeculi novi interpretatio, *& in Longobardico*, de interpretatione ſeculi novi. *Sed omnia hujus Eclogæ CHRISTO Servatori conveniunt, de quo tam mira Sibylla cecinit, cujus rei ignarus Poeta omnia transtulit ad Cunas, & natalitium Salonini. Adi Euſebium in vita Conſtantini, ubi plurima hujus Eclogæ Græce reddita invenies. Sunt qui ſerio affirment, Poetam capiendum in toto hoc ſermonis excurſu tantum de Auguſto, ut ejus incunabula celebrentur: nullatenus de Pollione, aut Salonino. Mihi non dubium, quin Virgilius reſpexerit ad tempora Augu-*

guſti, quæ feliciſſima, tranquilliſſima, confectis jam bellis, ſed ita tamen, ut negari nequeant, quæ dicuntur de Salonino, vel eo verſu.

Teque adeo decus hoc ævi, te conſule inibit Pollio.

Neque video cur Poeta accuſandus ſit majeſtatis, ſi ſeculi inſtaurationem alii, quam Auguſto, tribuat. Potuit ſane, quæ Auguſti eſſent, dare Salonino, amoris & benevolentiæ ergo.

ARGUMENTUM.

Invocat Muſas Siciliæ: ait, adeſſe ævum aureum ex vaticinio Sibyllæ: proponit ævi ejus ſigna, ſermonem convertit ad Saloninum.

POETA.

Sicelides *a* Muſæ, paulo majora canamus. — *a Invocatio cum propoſitione.*
Non omnes arbuſta juvant, humileſque *b* myricæ. — *b Alii geniſtæ.*
Si canimus ſilvas, ſilvæ ſint conſule dignæ,
Ultima Cumæi venit jam carminis ætas:
Magnus ab integro ſeclorum naſcitur ordo.
Jam redit & virgo, redeunt Saturnia regna:
Jam nova progenies cœlo demittitur alto.
Tu *c* modo naſcenti puero, *d* quo ferrea primum — *c Apoſtrophe* / *d Orditur a deſcriptione temporis.*
Deſinet, ac toto ſurget gens aurea mundo,
Caſta fave Lucina: tuus jam regnat Apollo.

Præcedunt quædam illo adhuc latente in utero cum præſagio ad futura: admiſcetur ſermo de patre Pollione. — ARG.

Teque adeo decus hoc ævi, *e* te conſule inibit
Pollio, & incipient magni procedere menſes.
Te duce, ſi qua manent ſceleris veſtigia noſtri,
Irrita perpetua ſolvent formidine terras.
Ille deum vitam accipiet, diviſque videbit — *e Conduplicatio.*
Permiſtos heroas, & ipſe videbitur illis;
Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.

Canitur ejus pueritia cum notis vitæ aureæ, quæ ſequuntur eam ætatulam. — ARG.

At tibi *f* prima puer nullo munuſcula cultu
Errantes hederas paſſim cum baccare tellus, — *f Alluſio ad aureum ſeculum pueritiæ.*
Miſtaque ridenti colocaſia fundet acantho.

Ipſæ

Ipſæ lacte domum referent diſtenta capellæ
Ubera: nec magnos metuent armenta leones.
a Cunabula. Ipſa tibi blandos fundent *a* cunabula flores:
b Anaphora. Occidet *b* & ſerpens, & fallax herba veneni
Occidet: Aſſyrium vulgo naſcetur amomum.

ARG. *Adoleſcentia cum incremento ejuſdem vitæ aureæ.*

c Al. parentum.

At ſimul heroum laudes, & facta *c* parentis
Jam legere, &, quæ ſit, poteris cognoſcere virtus:
Molli paulatim flaveſcet campus ariſta,
Incultiſque rubens pendebit ſentibus uva,
d Occupatio. Et duræ quercus ſudabunt roſcida mella.
e Anaphora. Pauca *d* tamen ſuberunt priſcæ veſtigia fraudis,
Quæ tentare *e* Thetin ratibus, quæ cingere muris
Oppida, quæ jubeant telluri infindere ſulcos.
f Propoſitio per congeriem. Alter erit tum *f* Tiphys, & altera quæ vehat Argo
Delectos heroas: erunt etiam *g* altera bella:
g Traductio. Atque iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.

ARG. *Perfecta, & virilis ætas perfectiſſima vita aurea.*

h Juventus. Hinc ubi jam *h* firmata virum te fecerit ætas,
Cedet & ipſe mari vector, nec nautica pinus
i Ex Cumæo carmine copia. Mutabit merces: *i* omnis feret omnia tellus.
Non raſtros patietur humus, non vinea falcem:
Robuſtus quoque jam tauris juga ſolvet arator;
Nec varios diſcet mentiri lana colores:
Ipſe ſed in pratis aries jam ſuave rubenti
Murice, jam croceo mutabit vellera luto:
Sponte ſua ſandyx paſcentes veſtiet agnos.
K Hypallage. Talia ſecla ſuis dixerunt K currite fuſis
l Peroratio. Concordes *l* ſtabili fatorum numine Parcæ.

ARG. *Invitat virum ad honores gerendos, quo omnia in poſterum meliora ſint: optat res ejus canere, vita, & ſpiritu ſuppetente: opponit ſe canentem res Salonini Lino, Orpheo, Pani.*

m Apoſtrophe ad Auguſtum. Aggredere o magnos (aderit jam tempus (honores,
Cara *m* deum ſoboles, magnum Jovis incrementum.
n A toto ad partes. Aſpice convexo nutantem pondere mundum,
Terraſque, *n* tractuſque maris, cœlumq; profundum;
o Exclamatio. Aſpice, venturo lætentur ut omnia ſæclo.
p Al. longe. O *o* mihi tam *p* longæ maneat pars ultima vitæ,
q Amplificat & exaggerat. Spiritus „& quantum ſat erit tua dicere facta.
Non me carminibus vincet nec *q* Thracius Orpheus,
Nec Linus: huic mater quamvis, atq; huic pater adſit,
Orphei Calliopea, Lino formoſus Apollo,
Pan etiam Arcadia mecum ſi judice certet,
Pan etiam Arcadia dicet ſe judice victum.

Redit

Redit ad puerum, quem allicit ad riſum, quo inde omen ſumatur ad reliquam ætatem. ARG.

Incipe, parve puer, riſu cognoſcere matrem,
Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes.
Incipe, parve puer: a cui non riſere parentes,
Nec deus hunc menſa, dea nec dignata cubili eſt.

a Locus notus eruditorum contentionibus.

Ecloga V. Daphnis.

ARGUMENTUM.

Superior Ecloga unius natalem celebravit, hæc alterius obitum deflet. Præcedunt quæpiam inter paſtores ante cantilenam: hæc ab unoquoque abſolvitur verſibus quinque ſupra viginti: laudant ſe invicem, & invicem dant munera. Poſterior oratio priori opponitur, hæc tota luctuum, & funeris; illa gloriarum Apotheoſis plena. Sed eſt magna difficultas inter Interpretes, quis hic lateat ſub nomine paſtoris Daphnidis? Sunt qui vere Daphnim intelligant, paſtorem Siculum, quem mater compreſſa a Mercurio, & enixa abjecit, ac paſtores mox inter lauros invenere, unde & illi nomen. Hunc Pan Muſicam docuit, amavit eum, Nympha, aſtrinxitque gravi juramento, ne cum alia jungeretur. Sed dum boves perſequitur, ad Regiam pervenit, ubi appetitus ob pulchritudinem cum Regis filia conſuetudinem habuit. Reſcivit Nympha, orbavit oculis: ille patrem Mercurium in auxilium vocavit, qui filium in cœlum rapuit, fontemque in eo loco elicuit, qui Daphnis vocatur, ubi quotannis ſacrificant Siculi. Sic ferme Servius Pet. Dan. Addit Diodorus lib. 4. hunc primum inveniſſe in Sicilia carmen bucolicum Paſtorum hunc ita celebrat Silius lib. 14.

Daphnin amarant
Sicelides Muſæ, dexter donavit avena
Phœbus Caſtalia, & juſſit projectus in herba
Si quando caneret, lætos per prata, per arva
Ad Daphnin properare greges, rivoſque ſilere.

Per-

Pergit pluribus. Lege. Hæc eſt prima ſententia. Altera ait, latere ſub hoc nomine Julium Cæſarem, pro quo facit, nonnulla hujus Eclogæ poſſe illi commode attribui. Tertia vocat ad luctum hunc Saloninum filium Pollionis, nam obiit ille immature: videtur enim conſonare, ut nunc ejus Apotheoſin, canat, cui in ſuperiore Ecloga tribuit vitæ aureæ reſtaurationem. Quarta mavult defleri Flaccum Maronem Virgilii Maronis fratrem. Nam exſtat pervulgatum diſtichum Poetæ ἀδήλου

Triſtia fata tui dum fles in Daphnide Flacci,
Docte Maro, fratrem Diis immortalibus æquas:

Extrema denique Quintilium Varum accipit, cæſum in Germania cum tribus legionibus. Me profecto nihil inclinat, ut hoc potius præ illo credam, ideo tibi ſententias omnes retuli. Lege etiam Luyſinum lib. 1. Parerg. cap. 24. qui ex Polluce putat defleri Borimum, Iolam, Opii regis filium, juvenem in venatione meſſis tempore exſtinctum.

ARGUMENTUM.

Menalcas Mopſum invitat ad canendum, tum a loco umbroſo, qui aptus; tum a cupiditate oſtentandi ingenii. Cedit Mopſus, ut qui minor, & vult canere: de loco tamen propoſito ambigit, & alium proponit.

MENALCAS, MOPSUS.

Me. CUr non, Mopſe (boni quoniam convenimus ambo,
Tu calamos inflare leves, ego dicere verſus)
Hic corylis miſtas inter conſedimus ulmos?
Mo. Tu major: tibi me eſt æquum parere, Menalca:
Sive ſub incertas zephyris motantibus umbras,
Sive antro potius ſuccedimus. aſpice ut antrum
Silveſtris raris ſparſit labruſca racemis.

ARG. *Præcedunt quæpiam ante cantum, in quibus major Menalcas materiam canendam proponit; junior Mopſus, ea rejecta, pro arbitratu eligit, quam vult ipſe: eſt vero ſparſa adoleſcentis arrogantia in omnibus, quæ ipſe dicit: viri modeſtia & urbanitas in placando adoleſcente.*

Me.

Me. Montibus in noſtris ſolus tibi certet Amyntas.
Mo. Quid, *a* ſi idem certet Phœbum ſuperare canendo?
Me. Incipe, Mopſe, prior, ſi quos *b* aut Phyllidis ignes,
Aut Alconis habes laudes, aut jurgia Codri.
Incipe: paſcentes ſervabit Tityrus hœdos.
Mo. Immo hæc, in viridi nuper quæ cortice fagi
Carmina deſcripſi, & modulans alterna notavi,
Experiar: tu deinde jubeto certet Amyntas.
Me. Lenta *c* ſalix quantum pallenti cedit olivæ,
Puniceis humilis quantum ſaliunca roſetis,
Judicio noſtro tantum tibi cedit Amyntas.
Sed tu deſine plura puer: ſucceſſimus antro.

a *In arrogantes.*
b *Argumentum canticularum.*
c *Comparatio bucolica.*

In hac oratione Mopſi, primo Daphnin deflent Nymphæ & parens; beſtiæ mites, atque immites. Deinde narrantur ejus præclara facta erga ſacra, ornamenta erga ſuos. Tertio defletur calamitas, quæ ſecuta ejus obitum. Quarto fiunt illi ſacra, addito tumulo & elogio. A R G.

Mo. Extinctum *d* Nymphæ crudeli funere *e* Daphnin
Flebant: vos coryli teſtes, & flumina Nymphis,
Cum complexa ſui corpus miſerabile nati
Atque deos, atque aſtra vocat crudelia mater.
Non ulli paſtos *f* illis egere diebus
Frigida Daphni boves, ad flumina, nulla neq; amnem
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Daphni *g* tuum Pœnos etiam ingemuiſſe leones
Interitum, monteſque feri, ſilvæque loquuntur.
Daphnis & Armenias *h* curru ſubjungere tigres
Inſtituit: Daphnis thyaſos inducere Baccho,
Et foliis lentas intexere mollibus haſtas,
Vitis *i* ut arboribus decori eſt, ut vitibus uvæ:
Ut gregibus tauri, ſegetes ut pinguibus arvis,
Tu decus omne tuis: poſtquam te fata tulerunt,
Ipſa Pales agros, atque ipſe reliquit Apollo.
Grandia ſæpe quibus mandavimus hordea ſulcis,
Infelix lolium, & ſteriles dominantur *k* avenæ.
Pro molli viola, pro purpureo narciſſo,
Carduus, & ſpinis ſurgit paliurus acutis.
Spargite humum foliis, inducite *l* fontibus umbras,
Paſtores: mandat fieri ſibi talia Daphnis.
Et tumulum facite, & tumulo ſuperaddite carmen:
Daphnis ego *m* in ſilvis, hinc uſque ad ſidera *n* notus.
Formoſi pecoris cuſtos, *o* formoſior ipſe.

d *Propoſitio.*
e *Hypotypoſis.*
f *Ab eventu ſeu conſequentibus.*
g *Anaphora.*
h *Julius inſtituit Bacchanalia.*
i *Comparationes Bucolicæ.*
k *Metaphora.*
l *Frondibus al. exclamatio.*
m *Epitaphium.*
n *Hyperbole.*
o *Comparatio ruſtica.*

Laudat Menalcas Mopſi carmina adductis comparationibus, parem facit magiſtro, ſua qualiacunque promittit dicturum: hoc extremum gratum ſibi fore ait Mopſus, cujus rei ratio duplex. A R G.

Me. Tale tuum carmen nobis, divine poeta,

Quale ſopor feſſis in gramine, quale per æſtum
Dulcis aquæ ſaliente ſitim reſtinguere rivo.
Nec calamis ſolum æquiparas, ſed voce magiſtrum.
Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.
Nos tamen hæc quocunque modo tibi noſtra viciſſim
a Epanalepſis. b Conduplicatio.
Dicemus, Daphninque *a* tuum tollemus *b* ad aſtra
Daphnin ad aſtra feremus: amavit nos quoque Daphnis.
Mo. An quicquam nobis tali ſit munere majus?
Et puer ipſe fuit cantari dignus: & iſta
Jampridem Stimicon laudavit carmina nobis.

ARG. *Canitur Daphnis, ut Deus: ad ejus Nomen omnia afficiantur voluptate, requie, lætitia. Deinde offerantur illi, quæ deorum ſunt, aræ, lac, vinum, oleum: illique attribuuntur ſacra compitalitia, ut Deo Lari. Tertio, perpetua hæc fore promittuntur. Quarto datur illi nomen non in paſtores ſolum, ſed etiam in agricolas.*

c Apotheoſis.
Me. Candidus inſuetum miratur *c* limen olympi:
Sub pedibuſque videt nubes, & ſidera Daphnis.
d Clauſula.
Ergo *d* alacris ſilvas, & cætera rura voluptas,
Panaque, paſtoreſque tenet, Dryadaſque puellas,
Nec lupus inſidias pecori, nec retia cervis
Ulla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis.
e Repetitio cum traductione.
Ipſi *e* lætitia voces ad ſidera jactant
Intonſi montes: ipſæ jam carmina rupes,
Ipſa ſonant arbuſta, deus, deus ille, Menalca.
f Epiphonema, precatio.
Sis bonus *f* o felixque tuis: en quatuor aras:
g Cultus ruſticus.
Ecce duas *g* tibi, Daphni, duoque altaria Phœbo.
Pocula bina novo ſpumantia lacte quotannis,
Crateraſque duos ſtatuam tibi pinguis olivi:
Et multo in primis hilarans convivia baccho,
Ante focum, ſi frigus erit; ſi meſſis, in umbra,
Vina novum fundam calathis Ariuſia nectar.
Cantabunt mihi Damœtas, & Lyctius Ægon:
Saltantes ſatyros imitabitur Alpheſibœus.
h Ambarvalem hoſtiam intelligit.
Hæc tibi ſemper erunt, & cum *h* ſolemnia vota
Reddemus nymphis, & cum luſtrabimus agros.
i Epanaphora. k Affirmatio Poetis familiaris.
Dum *i* juga montis aper, fluvios *k* dum piſcis amabit;
Dumque thymo paſcentur apes, dum rore cicadæ,
Semper honos nomenque tuum laudeſque manebunt.
Ut Baccho Cererique, tibi ſic vota quotannis
Agricolæ facient: damnabis tu quoque votis.

ARG. *Vicem reddit Mopſus Menalcæ, nam ejus quoque laudat carmina, adductis etiam comparationibus: deinde ſibi mutuo dant, & commendant dona.*

Mo. Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona?
Nam neque me tantum venientis ſibilus auſtri,
Nec percuſſa juvant fluctu tam littora, nec quæ

Sa-

Saxoſas inter decurrunt flumina valles.
Me. Hac te nos fragili donabimus ante cicuta.
Hæc nos, Formoſum Corydon ardebat Alexin:
Hæc eadem docuit, Cujum pecus? an Melibœi?
Mo. At tu ſume pedum: (quod, me cum ſæpe rogaret,
Non tulit Antigenes, & erat tum dignus amari)
Formoſum paribus nodis, atque ære, Menalca.

Ecloga VI. Silenus.

ARGUMENTUM.

A*Lii hanc Eclogam* Metamorphoſin *nominant, alii* Theologiam, *alii* Varum, *vulgus* Silenum. *Nam in ea multarum rerum metamorphoſes numerantur, & quædam gentium Theologia, quantum illarum captus: ſcriptaque eſt in gratiam Vari, & cantata a Sileno. Utcunque ſit, certe Virgilius operam dedit ſub Silone magiſtro Sectæ Epicureorum condiſcipulo Quintilio Varo. Ideo hic de rerum origine canitur juxta Sectam Epicureorum, & Silonem repræſentat Silenus. Poſt cantatam originem primam naſcentis orbis, ejuſdemque renovationem, tranſit ad fabulas. Dicitur Ecloga hæc fuiſſe a Virgilio ingenti favore recitata, & cum eam poſtea Cytheris cantaſſet in theatro, audiſſetque, & ſtupuiſſet Cicero, quæſiviſſe, cujus eſſet, & cum Auctorem tandem vidiſſet, noviſſet, adiiſſet; dixiſſe ad ſuam & Virgilii laudem,* Magnæ ſpes altera Romæ: *quod hemiſtichium poſtea Vates ſuis verſibus inſerendo, nobilitavit. Hoc, an verum, aliorum eſto judicium.*

ARGUMENTUM.

In hoc proœmio dicit Poeta, ſe primum omnium donaſſe Latino poemate Bucolica Theocriti: deinde cœpiſſe ſe heroica canere, ſed a Phœbo admonitum abſtitiſſe. Tertio, ex juſſu hoc Phœbi excuſat ſe, quod Vari res non attingat. Quarto promittit, ſe in his ruſticis Vari laudes celebraturum.

POETA.

a *Præfatio.*
b *Attentionis pars.*
c *Apoſtrophe.*
d *Extenuatio.*
e *Amplificatio.*

Prima *a* Syracuſio dignata eſt ludere verſu
Noſtra, nec erubuit ſilvas habitare, Thalia.
Cum *b* canerem reges, & prælia, Cyntius aurem
Vellit, & admonuit: Paſtorem, *c* Tityre, pingues
Paſcere oportet oves, deductum dicere carmen.
Nunc ego (namque ſuper tibi erunt, qui dicere laudes,
Vare, ſuas cupiant, & triſtia condere bella)
Agreſtem *d* tenui meditabor arundine muſam.
Non injuſſa cano: ſi quis tamen hæc quoque, ſi quis
Captus amore leget, te noſtræ, Vare, myricæ,
Te nemus omne canet: *e* nec Phœbo gratior ulla eſt,
Quam ſibi, quæ Vari præſcripſit pagina nomen.

A R G. *Pergit ad opus, in quo Satyri duo ligant Silenum ſomno, & ebrietate plenum: fit illis comes Nympha Ægle, quæ faciem Deo interpinget colore rubeo. Ridet Silenus dolos, petit ſolvant, accingit ſe ad cantum.*

f *Narratio.*
g *Hypotypoſis.*
h *Palilogia. Ægle, ſplendor.*

Pergite Pierides: *f* Chromis & Mnaſylus in antro
Silenum pueri ſomno videre *g* jacentem,
Inflatum heſterno venas, ut ſemper, Iaccho.
Serta procul tantum capiti delapſa jacebant,
Et gravis attrita pendebat cantharus anſa.
Aggreſſi (nam ſæpe ſenex ſpe carminis ambos
Luſerat) injiciunt ipſis ex vincula ſertis.
Addit ſe ſociam, timidiſque ſupervenit Ægle,
Ægle *h* Najadum pulcherrima: jamque videnti
Sanguineis frontem moris, & tempora pingit.
Ille, dolum ridens, Quo vincula nectitis? inquit:
Solvite me pueri: ſatis eſt potuiſſe videri.
Carmina, quæ vultis, cognoſcite: carmina vobis,
Huic aliud mercedis erit: ſimul incipit ipſe.

A R G. *Ludunt ad illum Fauni, & feræ aliæ: flectuntur arbores, gaudent rupes. Canit Silenus primam urbis conſtitutionem ex atomis: enumeratiſque partibus mundi peculiaribus omnia apte diſcriminat.*

i *Amplificatio ab exemplis.*
k *Similitudo.*
l *Alluſio ad Chaos.*

Tum vero in numerum *i* Faunoſque, feraſque videres
Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
Nec *k* tantum Phœbo gaudet Parnaſia rupes:
Nec tantum Rhodope miratur, & Iſmarus Orphea;
Namque canebat, uti magnum per *l* inane coacta
Semina terrarumque, animæque, mariſque fuiſſent,
Et liquidi ſimul ignis: ut his exordia primis
Omnia, & ipſe tener mundi concreverit orbis:
Tum durare ſolum, & diſcludere Nerea ponto
Cœperit, & rerum paulatim ſumere formas.

Jam-

Jamque novum terræ ſtupeant luceſcere ſolem,
Altius atque cadant ſummotis *a* nubibus imbres: *a Alii, ignibus.*
Incipiant ſilvæ cum primum ſurgere, cumque
Rata per ignotos errent animalia montes.

A R G. *Poſt orbem conditum canit orbem renovatum a Pyrrha, Saturno, Prometheo. Adjungit alias fabulas, primam Hylæ rapti a Nymphis in fonte, & inclamati ab Hercule: alteram Paſiphaes taurum perdite amantis; hanc mire exornat Paſiphaes infelicitate, dementia, turpitudine, erroribus, tauri incuria & neglectu.*

Hinc lapides Pyrrhæ-jactos, Saturnia regna,
Caucaſeaſque refert volucres, furtumque Promethei.
His adjungit, *b* Hylam, nautæ quo fonte relictum *b Alludit ad ludos in honorem Herculis.*
Clamaſſent: ut littus, Hyla, Hyla, omne ſonaret.
Et *c* fortunatam, ſi nunquam armenta fuiſſent, *c Amplificatio ab exemplo.*
Paſiphaen nivei ſolatur amore juvenci.
Ah virgo infelix, quæ te dementia cepit?
Prœtides implerunt falſis mugitibus agros.
At non tam turpes pecudum tamen ulla ſecuta eſt
Concubitus: quamvis collo timuiſſet aratrum,
Et ſæpe in levi quæſiſſet cornua fronte.
Ah *d* virgo infelix, tu nunc in montibus erras: *d Exclamatio.*
Ille, *e* latus niveum molli fultus hyacintho, *e Hypotypoſis.*
Ilice ſub nigra pallentes ruminat herbas,
Aut aliquã in magno ſequitur grege, *f* claudite nymphæ *f Averſio.*
Dictææ, nymphæ nemorum jam claudite ſaltus.
Si qua forte ferant oculis ſeſe obvia noſtris
Errabunda bovis veſtigia: forſitan illum
Aut herba captum viridi, aut armenta ſecutum
Perducant aliquæ ſtabula ad Gortynia vaccæ.

A R G. *Tertiam Atalantę deceptæ malis aureis. Quartam ſororum Phaetontis, quæ mutatæ in arbores. Quintam narrationem, quam ipſe confingit, de Gallo, qui ductus eſt ad cœtum Muſarum, & factus Poeta, ut olim Heſiodus.*

Tum *g* canit Heſperidum miratam mala puellam: *g Transgreſſio.*
Tum Phaetontiadas muſco circumdat amaræ
Corticis, atque ſolo proceras erigit alnos.
Tum canit errantem Permeſſi ad flumina *h* Gallum *h Laus Galli Poetæ.*
Aonas *i* in montes ut duxerit una ſororum, *i Deſcriptio.*
Utque viro Phœbi chorus aſſurrexerit omnis:
Ut Linus hæc illi, divino carmine paſtor,
Floribus, atque apio crines ornatus amaro,
Dixerit, Hos tibi dant calamos (en accipe) muſæ,
Aſcræo *k* quos ante ſeni, quibus ille ſolebat *k Antonomaſia.*
Cantando rigidas deducere montibus ornos.
His tibi Grynæi memoris dicatur origo:
Ne quis ſit lucus, quo ſe plus jactet Apollo.

ARG. *Sextam Scyllæ mutatæ in marinos ſcopulos. Septimam Terei, Philomelæ, Prognes, qui verſi in aves. Datur finis Eclogæ cum laude Sileni, qui par Phœbo, cum nocte adventante.*

Quid loquar? aut Scyllam Niſi, quam fama ſecuta eſt,
Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris
Dulichias vexaſſe rates, a & gurgite in alto
Ah timidos nautas canibus laceraſſe marinis?
Aut ut mutatos Terei narraverit artus?
Quas illi Philomela dapes, quæ dona pararit?
Quo curſu deſerta petiverit? & quibus ante
Infelix ſua tecta ſupervolitaverit alis?
Omnia, quæ, Phœbo quondam meditante, beatus
Audiit Eurotas, juſſitque ediſcere lauros,
Ille canit: pulſæ referunt ad ſidera valles:
Cogere donec oves ſtabulis, numerumque referre
Juſſit, & invito proceſſit veſper Olympo.

a *Tapinoſis.*

Ecloga VII. Melibœus.

ARGUMENTUM.

Contendunt in hac Ecloga Corydon, & Thyrſis amœbæo carmine, ubi quiſque ingenii ſui opes, & gloriam oſtentat. Initium Eclogæ feſtivum eſt. Ex eo apparet Corydonem, & Thyrſin contuliſſe in diem certum litem ſuam coram Daphnide, cui tamen liti ex occaſione fortuita Melibœus non tam interfuit, quam præfuit: nam in fine ſententiam pronuntiat pro Corydone contra Thyrſin, cum prius tamen pares dicti fuiſſent in pangendis carminibus. Volunt Interpretes per Corydonem intelligi Virgilium; per Thyrſin poetas alios, qui cum illo carminis gloria contendebant. Sed ego Thyrſin libentius retulerim ad Theocritum, & Græcos alios, quos Virgilius longe ſuperavit, id quod hoc Bucolico teſtatum eſſe volunt. Nam quid rex Poetarum curaret Bavium, & Mævium poetas ſordidiſſimos? quid dignaretur cum illis contendere? Hoc perſpicuum erat; &, ut luce clarius, ita nec lite, nec judicio opus.

ARGUMENTUM.

Sedet Daphnis ad umbram, adveniunt illo Corydon, & Thyrſis; horum greges ſcribuntur, virtus corporis, peritia in canendo.

CORYDON, THYRSIS, MELIBOEUS.

Forte a ſub arguta conſederat ilice Daphnis,
Compulerantque greges Corydon & Thyrſis in unum, a *Exordium, quo præludit certamini.*
Thyrſis oves, b Corydon diſtentas lacte capellas;
Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo,
Et cantare pares, & reſpondere parati. b *Diſtributio.*

A R G. *Jacitur ſemen ad ſequentem diſputationem. Errantem enim Melibœum Daphnis videt, vocat, invitat etiam blandimento loci: ille, etſi invitus, cedit, comparant ſe ad certamen paſtores.*

Huc mihi, c dum teneras defendo a frigore myrtos, c *Amplificatio a circumſtantiis.*
Vir gregis ipſe caper deerraverat: atque ego Daphnin
Aſpicio: ille ubi me contra videt, ocius, inquit,
Huc ades o Mœlibœe: caper tibi ſalvus, & hœdi:
Et, ſi quid ceſſare potes, requieſce ſub umbra.
Huc d ipſi potum venient per prata juvenci. d *A loco.*
Hic virides tenera prætexit arundine ripas
Mincius, eque ſacra reſonant examina quercu.
Quid e facerem? neq; ego Alcippem, nec Phyllida habebã, e *Conſultatio.*
Depulſos a lacte domi quæ clauderet agnos:
Et certamen erat, f Corydon cum Thyrſide, magnum. f *Hypallage.*
Poſthabui tamen illorum mea ſeria ludo.
Alternis igitur contendere verſibus ambo
Cœpere: alternos muſæ meminiſſe volebant.
Hos g Corydon, illos referebat in ordine Thyrſis. g *Diſtributio.*

A R G. *Vult Corydon aut verſus Codri æmulari poetæ magni, aut cedere arti poeſeos: Thyrſis poetam alium Codro præponit, objiciens huic crimen invidiæ, & faſcini.*

Co. Nymphæ, h noſter amor, Libethrides, aut mihi carmen, h *Invocatio.*
Quale meo Codro, concedite (proxima i Phœbi i *Locus arrogantiæ.*
Verſibus ille facit) aut ſi non poſſumus omnes,
Hic arguta ſacra pendebit fiſtula pinu.
Th. Paſtores k hedera creſcentem ornate poetam k *Amplificatio a majori.*
Arcades, invidia rumpantur ut ilia Codro:
Aut ſi ultra placitum laudarit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

A R G. *Offert Corydon venatrici Dianæ caput apri, cervi cornua; promittitque eidem venatorios cothurnos. Thyrſis pauper ſuo Priapo lac, & liba; & majora, ſuppetente fœtura.*

Co. Setoſi caput hoc apri tibi Delia parvus,
Et ramoſa Mycon vivacis cornua cervi.
Si proprium hoc fuerit, levi de marmore tota
Puniceo ſtabis ſuras evincta cothurno.
a *A ſimili.* Th. Sinum *a* lactis, & hæc te liba, Priape, quotannis
Expectare ſat eſt: cuſtos es pauperis horti.
Nunc te marmoreum pro tempore fecimus: at tu,
Si fœtura gregem ſuppleverit, aureus eſto.

A R G. *Corydon laudatam prius Galateam ad conſortium invitat in eam noctem: Thyrſis, niſi hoc idem vehementer cupiat, diras ſibi, & odium ejuſdem Nymphæ imprecatur.*

b *Amores.* Co. Nerine *b* Galatea, thymo mihi dulcior Hyblæ,
Candidior cycnis, hedera formoſior alba:
Cum primum paſti repetent præſepia tauri,
Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.
Th. Immo *c* ego Sardois videar tibi amarior herbis,
c *Inverſio.* Horridior ruſco, projecta vilior alga,
Si mihi non hæc lux toto jam longior anno eſt.
Ite domum paſti, ſi quis pudor, ite juvenci.

A R G. *Conſectatur Corydon commoda, & delicias agrorum, Thyrſis paſtoralium tectorum.*

d *Precatio tempeſtate.* *d* Co. Muſcoſi fontes, & ſomno mollior herba,
Et quæ vos rara viridis tegit arbutus umbra,
Solſtitium pecori defendite: jam venit æſtas
Torrida, jam læto turgent in palmite gemmæ.
e *Antitheſis.* Th. Hic focus, *e* & tædæ pingues; hic plurimus ignis
Semper, & aſſidua poſtes fuligine nigri.
f *Similitudo.* Hic tantum Boreæ curamus frigora, *f* quantum
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.

A R G. *Speciosa ſunt omnia, & venuſta in agris, præſente Alexide: ſqualida, & deformia eo abſente. Areſcit ager & moritur abeunte inde Phyllide: vireſcit, & vivit ea adveniente.*

Cor. Stant & juniperi, & caſtaneæ hirſutæ:
Strata jacent paſſim ſua quæque ſub arbore poma.
g *De abſentia pueri.* Omnia nunc rident: *g* at, ſi formoſus Alexis
Montibus his abeat, videas & flumina ſicca.
Th. Aret ager, vitio moriens ſitit aeris herba:
Liber pampineas invidit collibus umbras.
Phyllidis adventu noſtræ nemus omne virebit,
Jupiter & læto deſcendet plurimus imbri.

A R G. *Corylus, quam amat Phyllis, præfertur arboribus, quas Dii ipſi amant: Lycidas, ſi ſit cum Thyrſide, ſuperat arbores, quæ a locis, ubi ſunt, commendationem accipiunt.*

Co. Po-

Co. Populus *a* Alcidæ gratiſſima, vitis Jaccho,
Formoſæ myrtus Veneri, ſua laurea Phœbo.
Phyllis amat corylos: illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phœbi.
Th. Fraxinus *b* in ſilvis pulcherrima, pinus in hortis,
Populus in fluviis, abies in montibus altis:
Sæpius at ſi me, Lycida formoſe, reviſas,
Fraxinus in ſilvis cedet tibi, pinus in hortis.

a *Diſtributiones.*

b *Collatio arborum.*

Sententia Melibæi victor eſt Corydon. ARG.

Me. Hæc memini, & victum fruſtra contendere Thyrſin.
Ex illo Corydon, Corydon eſt tempore nobis.

Ecloga VIII. Pharmaceutria.

ARGUMENTUM

DUæ ſunt Eclogæ hujus partes. In priore Damon Niſæ amore captus, cum illa ſibi Mopſum prætuliſſet, erumpit in varias querelas. Poſterior pars pene tota ſumpta eſt ex Theocriti ejuſdem nominis Idyllio, in quo venefica pharmacis, & incantationibus animum viri, a quo ſpernebatur, ad ſui amorem conatur revocare: ita hic maga quæpiam inducitur animum Daphnidis incantationibus oppugnans, quem & expugnat. Hæc Ecloga facta videtur Auguſto gerente bellum in Illyrio.

ARGUMENTUM.

Jacitur fundamentum Eclogæ. Damonis, & Alpheſibœi Muſa cum præclaro Elogio prædicatur.

DAMON, ALPHESIBOEUS.

Paſtorum *c* muſam Damonis, & Alpheſibœi,
Immemor herbarum, quos eſt mirata juvenca
Certantes, quorum ſtupefactæ *d* carmine lynces,
Et mutata ſuos requierunt flumina curſus:
Damonis muſam dicemus, & Alpheſibœi.

c *Propoſitio.*

d *Hyperbole.*

Petit favorem Auguſti, ardet ejus facta canere, illi Eclogam dedicat. ARG.

Tu mihi, ſeu magni ſuperas jam ſaxa Timavi,
Sive oram Illyrici legis æquoris: en erit unquam

Ille

a Extenuatio.
Ille *a* dies, mihi cum liceat tua dicere facta?
En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno?
A te principium, tibi deſinet, accipe juſſis
b Allegoria.
Carmina cœpta tuis, atq; hanc ſine *b* tempora circum
Inter victrices hederam tibi ſerpere lauros.

ARG. *Deſcribitur Aurora, Damon querelas comparat de fraudibus Niſæ ſibi conjugio pactæ: vult ut Lucifer illas, & Dii audiant: vult illas canere Mænaliis verſibus.*

c Narratio a temporis deſcriptione.
Frigida vix cœlo noctis deceſſerat umbra,
Cum *c* ros in tenera pecori gratiſſimus herba eſt:
Incumbens tereti Damon ſic cœpit olivæ.
Da. Naſcere, præque diem veniens age, Lucifer, almum,
Conjugis indigno Niſæ deceptus amore,
Dum queror, & divos (quanquam nil teſtibus illis
Profeci) extrema moriens tamen alloquor hora.
d Propoſitio.
Incipe *d* Mænalios mecum mea tibia verſus.

ARG. *Reddit rationem, cur canere paraverit Mænaliis verſibus.*

Mænalus argutumque nemus, pinoſque loquentes
Semper habet, ſemper paſtorum ille audit amores,
Panaque, qui primus calamos non paſſus inertes:
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.

ARG. *Eſt jam in querelis, quibus dolet Niſam ſibi abripi, Mopſo dari. Inde elicit monſtra in ævum ſequens. Marito invide gratulatur de nupta.*

e Emphaſis.
Mopſo Niſa datur: quid non ſperemus amantes?
Jungentur *e* jam gryphes equis, ævoque ſequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.
Mopſe novas incide faces: tibi ducitur uxor.
Sparge marite nuces: tibi deſerit Heſperus Oetam.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.

ARG. *Inſultat jam ſtultitiæ Niſæ, qui prius deformitati Mopſi.*

f Ironia.
g Inſultatio.
h Alii, promiſſa.
O *f* digno conjuncta viro, *g* dum deſpicis omnes:
Dumque tibi eſt odio mea fiſtula, dumque capellæ,
Hirſutumque ſupercilium, *h* prolixaque barba,
Nec curare deum credis mortalia quemquam.
Iucipe Mænalios mecum mea tibia verſus.

ARG. *Deſcribit locum, ætatem, tempus, & circumſtantias alias, quibus amare Niſam incœpit.*

i A veteri conſuetudine.
Sepibus *i* in noſtris parvam te roſcida mala
(Dux ego veſter eram) vidi cum matre legentem.

Alter

Alter ab undecimo tum me jam ceperat annus:
Jam fragiles poteram a terra contingere ramos:
Ut *a* vidi, ut perii, ut me malus abſtulit error.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.

a *Epiphonema.*

Qui Mopſi deformitati inſultaverat, & Niſæ ſtultitiæ, inſultat jam ſævitiæ Amoris, objiciens illi natales feros.

ARG.

Nunc ſcio quid ſit amor: duris in cotibus illum
Iſmarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,
Nec noſtri generis puerum, nec ſanguinis edunt.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.

Indicavit ſævitiam Amoris ab ejus natalibus, jam à crudelitate Medeæ.

ARG.

Sævus *b* amor docuit natorum ſanguine matrem
Commaculare manus: crudelis tu quoque mater:
Crudelis *c* mater magis, an Puer improbus ille?
Improbus *d* ille puer: crudelis tu quoque mater.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.

b *A crudelitate.*
c *Dubitatio.*
d *Concluſio.*

Redit ad impoſſibilia.

ARG.

Nunc *e* & oves ultro fugiat lupus: aurea duræ
Mala ferant quercus: Narciſſo floreat alnus:
Pinguia corticibus ſudent electra myricæ:
Certent & cycnis ululæ: ſit Tityrus Orpheus,
Orpheus *f* in ſilvis, inter Delphinas Arion.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.

e *Optat rerum naturas mutari.*
f *Palilogia.*

Moriturus Damon omnibus valedicit. Dat Poeta verſus Alpeſibœi canendos Muſis.

ARG.

Omnia vel medium fiant mare: vivite ſilvæ:
Præceps *g* aerii ſpecula de montis in undas
Deferar: extremum hoc munus morientis habeto.
Deſine Mænalios, jam deſine tibia verſus.
Hæc Damon. *h* vos, quæ reſponderit Alpheſibæus,
Dicite Pierides: Non omnia poſſumus omnes.

g *Summa deſperatio.*
h *Tranſitio.*

Jubet venefica, afferri ſibi quæ neceſſaria ad illiciendum Daphnin amoris philtro: adduntur carmina ad formam integram.

ARG.

Al. Effer aquam, & molli cinge hæc *i* altaria vitta:
Verbenaſque adole pingues, & maſcula thura:
Conjugis ut magicis ſanos avertere ſacris,
Experiar ſenſus: nihil hic niſi carmina deſunt.
Ducite ab urbe domum mea carmina, ducite Daphnin.

i *Altare ad victimam transfertur.*

Car

ARG. *Carminum virtus prædicatur.*

a Incantationis vis.

Carmina vel *a* cœlo poſſunt deducere lunam:
Carminibus Circe ſocios mutavit Ulyſſi:
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
Ducite ab urbe domum mea carmina, ducite Daphnin.

ARG. *Incipit Maga ab ternario numero, qui potentiſſimus in hac arte.*

Terna tibi hæc primum triplici diverſa colore
Licia circumdo: terque hæc altaria circum
Effigiem duco: numero deus impare gaudet.
Ducite ab urbe domum mea carmina, ducite Daphnin.

ARG. *Imperat famulæ partem laboris.*

Necte tribus nodis ternos Amarylli colores:
Necte Amarylli modo, & Veneris, dic, vincula necto.
Ducite ab urbe domum mea carmina, ducite Daphnin.

ARG. *Adduntur nova ſacra valida, & fortia.*

b Similitudo.

Limus *b* ut hic dureſcit, & hæc ut cera liqueſcit
Uno, eodemque igni: ſic noſtro Daphnis amore.
Sparge molam, & fragiles incende bitumine lauros.
Daphnis me malus urit: ego hanc in Daphnide laurum.
Ducite ab urbe domum mea carmina, ducite Daphnin.

ARG. *Nihil ſacris proficientibus, fit imprecatio.*

c Similitudo Bucolica cum precatione.
d Vulgari codices habent herba.

Talis amor Daphnin, *c* qualis, cum feſſa juvencum
Per nemora, atque altos quærendo bucula lucos
Propter aquæ rivum viridi procumbit in *d* ulva
Perdita, nec ſeræ meminit decedere nocti:
Talis amor teneat, nec ſit mihi cura mederi.
Ducite ab urbe domũ mea carmina, ducite Daphnin.

ARG. *Additur validior & fortior magia.*

Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit,
Pignora cara ſui, quæ nunc ego limine in ipſo
Terra tibi mando: debent hæc pignora Daphnin.
Ducite ab urbe domum mea carmina, ducite Daphnin.

ARG. *Commendat maga herbas, & venena, quibus uſa eſt in ſacris iſtis, veluti admirabunda, nihil ſibi procedere.*

Has herbas, atque hæc Ponto mihi lecta venena
Ipſe dedit Mœris: naſcuntur plurima Ponto.

His

His ego ſæpe lupum fieri, & ſe condere ſilvis
Mœrin, ſæpe animas imis excire ſepulchris,
Atque ſatas alio vidi traducere meſſes.
Ducite ab urbe domũ mea carmina, ducite Daphnin.

Augentur ſacra validiſſimo, & fortiſſimo genere magiæ. ARG.

Fer *a* cineres Amarylli foras, rivoque fluenti, a *Indignatio*.
Tranſque caput jace: ne reſpexeris: his ego Daphnin
Aggrediar: nihil ille deos, nil carmina curat.
Ducite ab urbe domum mea carmina, ducite Daphnin.

Allucent felicia omnia, Daphnis accedit, victrix eſt maga, ideo a ſacris ceſſat. ARG.

Aſpice, *b* corripuit tremulis altaria flammis b *Ominatio*.
Sponte ſua, dum ferre moror, cinis ipſe, bonum ſit.
Neſcio, *c* quid certe eſt: & Hylax in limine latrat. c *Dubitatio*.
Credimus? an qui amant, ipſi ſomnia fingunt?
Parcite, ab urbe venit, jam parcite carmina, Daphnis.

Ecloga IX. Mœris.

ARGUMENTUM.

Poſt Philippenſem victoriam, cum in diſtributione agrorum, qui Triumvirorum juſſu trans Padum dividebantur, ſua quoque prædia Virgilius amiſiſſet, Romam profectus, cum favore ingenii, tum præſertim adjuvante Pollione, Tranſpadanæ regionis præfecto, poſſeſſiones ſuas recepit. Verum ægre id ferente Ario centurione, cui Virgilii fundus in portionem ceſſerat, parum abfuit, quin ab irato milite Virgilius interficeretur. Denuo itaque Romam profecturus præcepit villico ſuo, ut Ario uſque ad reditum ſuum, quam minimo poſſet detrimento ſuo, obſequeretur. Is igitur ex patroni ſui præcepto Mantuam proficiſcitur, hœdorum munuſculum Ario oblaturus. Mœrin ſubſequitur Lycidas, itineris ejus cauſam requirens. Ibi nactus occaſionem temporum calamitatem deflet. Deinde una Mantuam euntes, itineris tædium variis ſublevant cantilenis. Menalcas in hac Ecloga Virgilius eſt, Mœris Virgilii villicus.

AU

ARGUMENTUM.

Aperit Mœris Lycidæ, quo ſtatu ſint agelli Virgiliani ſub injuſto poſſeſſore Ario.

LYCIDAS, MOERIS.

a Expoſitio. b Occaſio fingitur, & eſt Pathos.

Ly. Quo *a* te, Mœri, pedeſtan, quo via ducit, in urbem?
Mœ. O Lycida, vivi pervenimus, *b* advena noſtri,
(Quod nunquam veriti ſumus) ut poſſeſſor agelli
Diceret, Hæc, mea ſunt, veteres migrate coloni.
Nunc victi, triſtes (quoniam ſors omnia verſat)
Hos illi (quod nec bene vertat) mittimus hœdos.

ARG. *Vix credit Lycidas, perſuadet Mœris, quin addit vitam Virgilii fuiſſe in diſcrimine.*

c Topographia, & eſt Admiratio. d Non eſſe locum honeſtati apud Martiales.

Ly. Certe equidem audieram, *c* qua ſe ſubducere colles
Incipiunt, mollique jugum demittere clivo,
Uſque ad aquam, & veteris jam fracta cacumina fagi,
Omnia carminibus veſtrum ſervaſſe Menalcam.
Mœ. Audieras, & fama fuit: ſed carmina tantum
Noſtra valent, Lycida, tela inter *d* Martia, quantum
Chaonias dicunt aquila veniente columbas.
Quod niſi me quacunque novas incidere lites
Ante ſiniſtra cava monuiſſet ab ilice cornix,
Nec tuus hic Mœris, nec viveret ipſe Menalcas.

ARG. *Miratur, & horret Lycidas potuiſſe tale facinus humana mente concipi. Laudantur quæpiam Virgilii carmina primum ab Lycida, deinde ab Mœri.*

e Pathos, & eſt magna exaggeratio ſceleris. f Diſtributio. g Allegoria. h Alii legunt næ.

Ly. Heu *e* cadit in quemquam tantum ſcelus? heu tua nobis
Pene ſimul tecum ſolatia rapta, Menalca?
Quis caneret nymphas? quis humum florentibus herbis
Spargeret? aut viridi fontes induceret umbra?
Vel quæ ſublegi tacitus tibi carmina nuper,
Cum te ad delicias ferres Amaryllida noſtras?
Tityre, dum redeo (brevis eſt via) paſce capellas:
Et *f* potum paſtas age, Tityre, & inter agendum
Occurſare *g* capro (cornu ferit ille) caveto.
Mœ. Immo hæc, quæ Varo nec dum perfecta canebat,
Vare tuum nomen (ſuperet modo Mantua nobis,
Mantua *h* væ miſeræ nimium vicina Cremonæ)
Cantantes ſublime ferent ad ſidera cycni.

ARG. *Vult jam Lycidas audire verſus ipſius Mœris, annuit hic, & quinque recitat, quos fecerat.*

i Notatio.

Ly. Sic tua *i* Cyrnæas fugiant examina taxos:

Sic

Sic cytiſo paſtæ diſtentent ubera vaccæ:
Incipe, ſi quid habes; *a* & me fecere poetam a *Anaphora.*
Pierides, ſunt & mihi carmina, me quoque dicunt
Vatem paſtores: ſed non ego credulus illis.
Nam neque adhuc Varo videor, nec dicere Cinna
Digna, ſed argutos inter ſtrepere anſer olores.
Mæ. Id quidem ago, & tacitus Lycida mecum ipſe voluto,
Si valeam meminiſſe: neque eſt ignobile carmen.
Huc *b* ades o Galatea: quis eſt nam ludus in undis? b *Attentio.*
Hic ver purpureum: varios hic flumina circum
Fundit humus flores: hic candida populus antro
Imminet, & lentæ texunt umbracula vites.
Huc ades: inſani feriant, ſine, littora fluctus.

ARG.

Adducit Lycidas Mœri in memoriam quinque alios, quos etiam Mœris recitat: deinde, ne dicat plures, fingit ſe præ ſenio memoria deſeri.

Ly. Quid? quæ te pura ſolum ſub nocte canentem
Audieram? numeros memini, ſi verba tenerem.
Mæ. Daphni quid antiquos ſignorum ſuſpicis ortus?
Ecce *c* Dionæi proceſſit Cæſaris aſtrum: c *Aliud canticum de Julio Cæſare.*
Aſtrum, quo ſegetes gauderent frugibus, & quo
Duceret apricis in collibus uva colorem.
Inſere Daphni pyros: carpent tua poma nepotes. d *Sententia.*
Omnia *d* fert ætas, animum quoque: ſæpe ego longos
Cantando puerum memini me condere ſoles.
Nunc oblita mihi tot carmina, vox quoque Mœrin e *Jocus.*
Jam fugit ipſa: *e* lupi Mœrin videre priores. f *Interrumpit.*
Sed *f* tamen iſta ſatis, referet tibi ſæpe Menalcas.

ARG.

Urget de novo Lycidas, multiſque invitat, recuſat Mœris, finis imponitur.

Ly. Cauſando noſtros in longum ducis amores: g *Ab opportuno.*
Et *g* nunc omne tibi ſtratum ſilet æquor, & omnes
(Aſpice) ventoſi ceciderunt murmuris auræ.
Hinc adeo media eſt nobis via: namque ſepulchrum
Incipit apparere Bianoris: hic, ubi denſas
Agricolæ ſtringunt frondes, hic Mœri, canamus:
Hic hœdos depone: tamen veniemus in urbem:
Aut, ſi, nox pluviam ne colligat ante, veremur,
Cantantes licet uſque (minus via lædet) eamus.
Cantantes ut eamus, ego hoc te faſce levabo. h *Diaſtole.*
Mæ. Deſine plura puer, *h* &, quod nunc inſtat, agamus:
Carmina tum melius, cum venerit ipſe, canemus.

Eclo-

Staatliche Bibliothek Regensburg

Ecloga X. Gallus.

ARGUMENTUM.

Cornelius Gallus eximius fuit Poeta, primuſque Ægypti Præfectus, uti apparet ex Xiphilino in Auguſto, ex Sueton. in eodem cap. 66. Eutropio lib. 7. Hiſtoriæ. Hic Cytheridem meretricem, Volumniique libertam (Poeta Lycoridem vocat) perdite amavit. Huic tanto amori illa minime reſpondit, immo, ſpreto Gallo, ſecuta eſt Antonium in Galliam. Tulit Gallus ægerrime hanc amoris repulſam. Quem ideo hac Ecloga conſolatur Virgilius, non recedens a paſtoralibus perſonis, & comparationibus. Argumentum fere ſumptum ex Thyrſide Theocriti, ubi ſimilis amor Daphnidis. Libet hic tranſcribere verba Ammiani, ut quæ de Gallo attigi, ejuſque fatum plenius ſciat Lector. Ergo lib. 17. Longe poſtea Cornelius Gallus, Octaviano res tenente Romanas, Ægypti procurator exhauſit civitatem (Thebarum) plurimis interceptis: reverſuſque cum furtorum arceſſeretur, & depopulatæ provinciæ metu nobilitatis acriter indignatæ, cui negotium ſpectandum dederat Imperator, ſtricto incubuit ferro. Is eſt, ſi recte exiſtimo, Gallus Poeta, quem flens quodammodo in poſtrema Bucolicorum parte Virgilius carmine leni decantat. Hic te lector moneo de viciſſitudine non ingrata Poetæ, quam ſervavit in his Eclogis decem. Ita enim rem variavit, ut alternas Eclogas duabus, aut pluribus perſonis dederit; alternas uni tantum. In prima, tertia, quinta, ſeptima, nona duos, aut plures paſtores loquentes facit: in ſecunda, quarta, ſexta, octava, decima ſub unica tantum perſona res geritur; nam tametſi in octava duo loquantur, Damon, & Alpheſibœus; ita tamen ſeparatim, ut ſermonem ſecum non miſceant.

ARGUMENTUM.

Invocat Arethuſam, cui, ut adveniat, blandicias dicit.

POETA.

Extremum *a* hunc, Arethuſa, mihi concede laborem. a *Invocatio.*
Pauca *b* meo Gallo, ſed quæ legat ipſa Lycoris, b *Propoſitio.*
Carmina ſunt dicenda: neget quis carmina Gallo?
Sic tibi, cum fluctus ſubter labere Sicanos,
Doris amara ſuam non intermiſceat undam.
Incipe: ſollicitos Galli dicamus amores,
Dum tenera attondent ſimæ virgulta capellæ.
Non *c* canimus ſurdis: reſpondent omnia ſilvæ. c *Occupatio.*

Queritur, Nymphas non veniſſe ad fletum Galli, cum illum fleverint arbores, montes, oves. ARG.

Quæ *d* nemora, aut qui vos ſaltus habuere puellæ d *Increpatio civilis.*
Najades, indigno cum Gallus amore periret?
Nam neque Parnaſſi vobis juga, nam neque Pindi
Ulla moram fecere, neque *e* Aoniæ Aganippe. e *Probus legit, Aoniæ Aganippes.*
Illum etiam lauri, illum etiam flevere myricæ:
Pinifer illum etiam ſola ſub rupe jacentem
Mænalus, & gelidi fleverunt ſaxa Lycæi.
Stant & oves circum, noſtri nec pœnitet illas:
Nec te pœniteat pecoris divine Poeta:
Et formoſus oves ad flumina pavit *f* Adonis: f *Adonim amavit Venus.*

Addit, paſtores, & Deos quoque acceſſiſſe ad mærentem Gallum: illos admirabundos, iſtos objurgatorios. ARG.

Venit & upilio: tardi venere *g* bubulci: g *Alias, ſubulci.*
Uvidus hiberna venit de glande Menalcas.
Omnes, unde amor iſte, rogant: tibi venit Apollo:
Galle, quid inſanis? inquit: tua cura Lycoris
Perque nives alium, perque horrida caſtra ſecuta eſt.
Venit *h* & agreſti capitis Silvanus honore, h *Deſcriptio.*
Florentes ferulas, & grandia lilia quaſſans.
Pan deus Arcadiæ venit, quem vidimus ipſi
Sanguineis ebuli baccis, minioque rubentem.
Et quis erit modus? inquit: *i* amor non talia curat: i *Amplificatio.*
Nec lacrymis crudelis amor, nec gramina rivis,
Nec cytiſo ſaturantur apes, nec fronde capellæ.

Convertit ſe Gallus ad paſtores, quibus res ſuas canendas committit: optat illorum cantus, vitam, amores. ARG.

k *Pingit Gallum reſpondentem, ut magis ob oculos ponat hominis inſaniam.*
Triſtis at ille tamen, k Cantabitis Arcades, inquit,
Montibus hæc veſtris, ſoli cantare periti
Arcades. o mihi tum quam molliter oſſa quieſcant,
Veſtra meos olim ſi fiſtula dicat amores!
Atque utinam ex vobis unus, veſtrique fuiſſem,

a Objectio.

Aut cuſtos gregis, aut maturæ vinitor uvæ.
Certe *a* ſive mihi Phyllis, ſive eſſet Amyntas,
Seu quicumque furor (quid tum, ſi fuſcus Amyntas?
Et nigræ violæ ſunt, & vaccinia nigra)
Mecum inter ſalices lenta ſub vite jaceret:
Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.

ARG. *Invitat ad amœnitatem paſtoralis vitæ Lycoridem, quam dolet verſari in Alpibus, ubi immania frigora.*

Hic gelidi fontes, hic mollia prata Lycori,
Hic nemus, hic ipſo tecum conſumerer ævo.
b *Dilatio per rejectionem.* — Nunc *b* inſanus amor duri me Martis in armis,
Tela inter media, atque adverſos detinet hoſtes.
c *Invocatio a loco.* — Tu *c* procul a patria (nec ſit mihi credere tantum)
Alpinas, ah dura, nives, & frigora Rheni
Me ſine ſola vides: ah te ne frigora lædant:
Ah tibi ne teneras glacies ſecet aſpera plantas.

ARG. *Quærit Gallus dolori ſuo remedium triplex, quæſitum reſpuit.*

Ibo, & Chalcidico quæ ſunt mihi condita verſu
Carmina, paſtoris Siculi modulabor avena.
d *Diſceptat quorſum ſe conferat amorem evitaturus.* — Certum *d* eſt in ſilvis, inter ſpelæa ferarum
Malle pati, teneriſque meos incidere amores
Arboribus: creſcent illæ, creſcetis amores.
Interea *e* miſtis luſtrabo Mænala nymphis,
e *Al. Myſte.* — Aut acres venabor apros; non me ulla vetabunt
Frigora, Parthenios canibus circumdare ſaltus.
Jam mihi per rupes videor, lucoſque ſonantes
Ire: libet Partho torquere Cydonia cornu
Spicula, tanquam hæc ſit noſtri medicina furoris;
Aut deus ille malis hominum miteſcere diſcat.
f *Al. mutat ſuperius conſilium.* — Jam *f* neque Hamadryades rurſus, nec carmina nobis
Ipſa placent: ipſæ rurſus concedite ſilvæ.
Non illum noſtri poſſunt mutare labores:
g *Exaggeratio.* — Nec *g* ſi frigoribus mediis, Hebrumque bibamus,
Scythoniaſque nives hiemis ſubeamus aquoſæ:
h *Antitheſis.* — Nec *h* ſi, cum moriens alta liber aret in ulmo,
Æthiopum verſemus oves ſub ſidere cancri.
i *Epiphonema.* — Omnia *i* vincit amor; & nos cedamus amori.

ARG. *Abſolvitur Ecloga cum commendatione amoris erga Gallum.*

k *Epilogus.* — Hæc k ſat erit Divæ veſtrum ceciniſſe Poetam,
Dum ſedet, & gracili fiſcellam texit hibiſco,
Pierides: vos hæc facietis maxima Gallo,
l *Tapinoſis.* — Gallo, *l* cujus amor tantum mihi creſcit in horas,
Quantum vere novo viridis ſe ſubjicit alnus.
m *Periodus Bucolica.* — Surgamus: *m* ſolet eſſe gravis cunctantibus umbra:
Juniperi gravis umbra: nocent & frugibus umbræ.
Ite domum ſaturæ, venit Heſperus, ite capellæ.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORUM

Liber Primus.

ARGUMENTUM.

Habet hic Liber ſex partes, præter propoſitionem operis, & invocationem Numinum: habet (inquam) partes ſex: prima continet arationem, ſecunda ſementem, tertia inventionem frugum, quarta inſtrumentum ruſticum, quinta operum ruſticorum tempora, ſexta prognoſtica. Indicabo breviter, quid quæque harum partium complectatur. In prima itaque parte docet, uti inchoanda aratio vere primo: diſcenda prius natura ſoli, quod arandum eſt: attinguntur obiter varii terrarum mores, leges, ingenia: diſcriminat inter pinguem & tenuem terram, docens, quo tempore quæque earum aranda ſit: præfert agris omnibus novalem, quem ſi habere nequeat pauper agricola, adhibet tres modos, quibus terra novitatem induat, videlicet mutationem ſeminum, ſtercorationem, uſtionem. Secunda pars continet ſementem, docetque uti ſolum ſterile curandum ſit, uti fertile, enumeratque peſtes ſatorum: ex quarum peſtium occaſione digreditur ad ævum Saturni & Jovis, ac diſcriminat inter felicitatem prioris, & poſterioris labores: ex quibus ſub Jove laboribus natæ ſunt artes ad vitam tolerandam, interque cæteras agricultura. Tertia pars, quæ pendet ab extrema ſecundæ, indicat agricolationis originem primam, hæc eſt Ceres: cauſam ejus originis, nimirum inopiam glandium. In hac parte docet quoque, qui labores hanc artem comitentur, & quæ remedia contra illos. Pars quarta continet inſtrumentum ruſticum, & ſiſtitur in aratro, ut quod

præcipuum, & maximum ad colendam terram. Huic tractationi adnectit aliam de paranda area, atque ex occaſione areæ, quæ paranda ad meſſem & trituram, infert quæpiam circa meſſem & proventum; videlicet, quo ſigno diſcat agricola futuram anni felicitatem & infelicitatem. Pars quinta inſumitur in docendis temporibus operum ruſticorum: inchoat a neceſſitate Aſtrologiæ: deinde docet, quo tempore ſerenda quæque: & quoniam hæc pendent ab Aſtrologia, adducit latam cœli deſcriptionem, ex cujus cognitione pendet cognitio tempeſtatis futuræ, tempus metendi, ſerendi, ac nonnulla alia. Mox late vagatur in ſcribendo, quid faciendum tempore pluviæ, diebus feſtis; tranſitque ad obſervationem dierum Lunarium: neque hoc contentus adhuc diſcriminat, quid facere agricola noctu, quid luce debeat: ac demum huic parti, quoniam ea eſt de Aſtrologia, annectit tempeſtatem, quæ duobus anni temporibus ſolet contingere, affertque remedium duplex contra illam, alterum a cognitione cœli, alterum a religione erga Deos. Sexta & extrema pars verſatur in prognoſticis tempeſtatum. Primum ponit ventorum prognoſtica decem: deinde pluviarum duodecim: tertio ſerenitatis novem: quarto tranſit ad prognoſtica, quæ ſumenda a Sole, & Luna; Lunæ tria afferuntur, Solis multa: quinto denique excurrit ad narranda præſagia, quæ, poſt cædem Julii in Senatu, anteceſſerunt bellum civile Auguſti contra Brutum & Caſſium, abſolvitque librum cum precatione ad Deos pro vita Auguſti, qui unus poteſt ſalutem univerſo orbi afferre bellorum tumultibus agitato.

AR.

ARGUMENTUM.

Proponit quid dicturus in libris quatuor Georgicorum.

AD MECOENATEM.

Quid *a* faciat lætas ſegetes, quo ſidere terram — *a Propoſitio.*
Vertere, Mecœnas, ulmiſque adjungere vites
Conveniat: quæ cura boum, quis cultus habendo
Sit pecori, atque apibus quanta experientia parcis,
Hinc canere incipiam.

Invocat Numina, quæ præſident rebus ruſticis, contentis quatuor libris Georgicorum. ARG.

—— *b* Vos o clariſſima mundi — *b Invocatio.*
Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum,
Liber, & alma Ceres, veſtro ſi munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit ariſta,
Poculaque inventis Acheloia miſcuit uvis:
Et vos agreſtum præſentia numina Fauni,
Ferte ſimul Faunique pedem, Dryadeſque puellæ.
Munera veſtra cano. Tuque o cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percuſſa tridenti,
Neptune: & cultor nemorum, cui pinguia Cææ
Tercentum nivei tondent dumeta juvenci.
Ipſe nemus linquens patrium, ſaltuſque Lycæi,
Pan ovium cuſtos, tua ſi tibi Mænala curæ,
Adſis o Tegeæ *e* favens: oleæque Minerva
Inventrix: uncique *c* puer monſtrator aratri:
Et teneram ab radice ferens Silvane cupreſſum: — *c Triptolemus.*
Diique, deæque omnes, ſtudium quibus arva tueri,
Quique novas alitis nonnullo ſemine fruges,
Quique ſatis largum cœlo demittitis imbrem.

Auguſtum ſpeciatim, in cujus poteſtate relinquit, eligat, quam velit divinitatis rationem ex terrenis, marinis, cæleſtibus numinibus; nam quartam illi denegat infernorum Deorum claſſem. ARG.

Tuque *d* adeo, quem mox quæ ſint habitura deorum
Concilia, incertum eſt, urbiſne inviſere, Cæſar, — *d Auguſtum invocat tanquam deum.*
Terrarumque velis curam, & te maximus orbis
Auctorem frugum, tempeſtatumque potentem
Accipiat, cingens materna tempora myrto:
An deus immenſi venias maris, ac tua nautæ

Numina ſola colant; tibi ſerviat ultima Thule,
a *Al. emat.* — Teque ſibi generum Thetys *a* emat omnibus undis:
An ne novum tardis ſidus te menſibus addas,
b *Virgo Chelæ Scorpius. Scilicet quod ſcorpius duorum ſiderum ſpatium obtinebat, quod libram veteres ignorabant.*
Qua locus Erigonem inter, *b* Chelaſque ſequentes
Panditur: ipſe tibi jam brachia contrahit ardens
Scorpius, & cœli juſta plus parte relinquit.
Quicquid eris (nam te nec ſperent tartara regem,
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido:
Quamvis Elyſios miretur Græcia campos,
Nec repetita ſequi curet Proſerpina matrem)
Da facilem curſum, atque audacibus annue cœptis;
Ignaroſque viæ mecum miſeratus agreſtes
Ingredere, & votis jam nunc aſſueſce vocari.

ARG. *Incipit a præcepto arationis, quæ inchoanda vere primo.*

c *Narratio.*
Vere novo, *c* gelidus canis cum montibus humor
Liquitur, & Zephyro putris ſe gleba reſolvit;
Depreſſo incipiat jam tum mihi taurus aratro
Ingemere, & ſulco attritus ſplendeſcere vomer.
Illa ſeges demum votis reſpondet avari
Agricolæ, bis quæ ſolem, bis frigora ſenſit:
Illius immenſæ ruperunt horrea meſſes.

ARG. *Dicit, ante arationem prædiſcendam eſſe naturam loci, qui arandus. Hujus rei occaſione indicat varias terrarum leges, mores, ingenia.*

Ac prius, ignotum ferro quam ſcindimus æquor,
Ventos, & varium cœli prædiſcere morem
Cura ſit, ac patrios cultuſque, habituſque locorum.
d *Differentia ſoli.*
Et *d* quid quæque ferat regio, & quid quæque recuſet.
Hic ſegetes, illic veniunt felicius uvæ:
Arborei fœtus alibi, atque injuſſa vireſcunt
Gramina: nonne vides, croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles ſua thura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum, viroſaque Pontus
Caſtorea, Eliadum palmas Epiros equarum?
Continuo has leges, æternaque fœdera certis
e *Amplificat a figmento.*
Impoſuit natura locis, *e* quo tempore primum
Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem,
Unde homines nati, durum genus.

ARG. *Redit ad præceptum de aranda terra, ſignatque tempus, quo aranda pinguis, quo tenuis. Deinde ait, novales agros utiliſſimos eſſe ad proventus, quos ſi habere non poſſit pauper agricola, adhibet modos duos, quibus terra novitatem indicat, videlicet mutationem ſeminum, & ſtercorationem.*

------ ergo age, terræ
Pingue ſolum primis extemplo a menſibus anni

For-

Fortes invertant tauri, glebaſque jacentes
Pulverulenta coquat maturis ſolibus æſtas.
At, ſi *a* non fuerit tellus fœcunda, ſub ipſum
Arcturum, tenui ſat erit ſuſpendere ſulco:
Illic, officiant lætis ne frugibus herbæ;
Hic, ſterilem exiguus ne deſerat humor arenam.
Alternis idem tonſas ceſſare novales,
Et ſegnem patiere ſitu dureſcere campum.
Aut ibi flava ſeres mutato *b* ſidere farra,
Unde prius *c* lætum ſiliqua quaſſante legumen,
Aut tenues fœtus viciæ, triſtiſque lupini
Suſtuleris fragiles calamos, ſilvamque ſonantem.
Urit enim lini campum ſeges, urit avenæ,
Urunt Lethæo perfuſa papavera ſomno.
Sed tamen alternis facilis labor. arida tantum
Ne ſaturare fimo pingui pudeat ſola, neve
Effœtos cinerem immundum jactare per agros.
Sic quoque mutatis requieſcunt fœtibus arva,
Nec ulla interea eſt inaratæ gratia terræ.

a *Differentia agrorum.*
b *Al. ſemine.*
c *Al. lectum.*

A R G. *Mutationi ſeminum, & ſtercorationum adjungit uſtionem, & cauſas cur hæc fiat. Agit in fine de occatione, & obliqua aratione.*

Sæpe etiam ſteriles incendere profuit agros,
Atque levem ſtipulam crepitantibus urere flammis.
Sive inde occultas vires, & pabula terræ
Pinguia concipiunt: ſive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exudat inutilis humor:
Seu plures calor ille vias, & cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat qua ſuccus in herbas:
Seu durat magis, & venas aſtringit hiantes:
Ne tenues pluviæ, rapidive potentia ſolis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.
Multum adeo, raſtris glebas qui frangit inertes,
Vimineaſque trahit crates, juvat arva: neque illum
Flava Ceres alto nequicquam ſpectat Olympo.
Et qui, proſciſſo quæ ſuſcitat æquore terga,
Rurſus in obliquum verſo *d* perrumpit aratro,
Exercetque frequens tellurem, atque imperat arvis.

d *Al. prorumpit.*

A R G. *Docet, quæ anni tempeſtas melior: quæ cura agricolæ poſt creditum ſemen terræ, in curando ſolo ſterili, in eodem rigando; in fertili depaſcendo; in avertendis lacunis ab utroque. Harum rerum occaſione docet in fine, quæ ſint peſtes ſatorum.*

Humida ſolſtitia, atque *e* hiemes optate ſerenas,
Agricolæ: hiberno lætiſſima pulvere farra,
Lætus ager; nullo tantum ſe *f* Mœſia cultu
Jactat, & ipſa ſuas mirantur Gargara meſſes.

e *Tempeſtates.*
f *Al. Myſia.*

a *Al. amat.*

b *Virgo Chelæ Scorpius. Scilicet quod ſcorpius duorum ſiderum ſpatium obtinebat, quod libram veteres ignorabant.*

Numina ſola colant: tibi ſerviat ultima Thule,
Teque ſibi generum Tethys *a* emat omnibus undis:
An ne novum tardis ſidus te menſibus addas,
Qua locus Erigonem inter, *b* Chelaſque ſequentes
Panditur: ipſe tibi jam brachia contrahit ardens
Scorpius, & cœli juſta plus parte relinquit.
Quicquid eris (nam te nec ſperent tartara regem,
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido:
Quamvis Elyſios miretur Græcia campos,
Nec repetita ſequi curet Proſerpina matrem)
Da facilem curſum, atque audacibus annue cœptis;
Ignaroſque viæ mecum miſeratus agreſtes
Ingredere, & votis jam nunc aſſueſce vocari.

ARG. *Incipit a præcepto arationis, quæ inchoanda vere primo.*

c *Narratio.*

Vere novo, *c* gelidus canis cum montibus humor
Liquitur, & Zephyro putris ſe gleba reſolvit;
Depreſſo incipiat jam tum mihi taurus aratro
Ingemere, & ſulco attritus ſplendeſcere vomer.
Illa ſeges demum votis reſpondet avari
Agricolæ, bis quæ ſolem, bis frigora ſenſit:
Illius immenſæ ruperunt horrea meſſes.

ARG. *Dicit, ante arationem prædiſcendam eſſe naturam loci, qui arandus. Hujus rei occaſione indicat varias terrarum leges, mores, ingenia.*

d *Differentia ſoli.*

e *Amplificat a figmento.*

Ac prius, ignotum ferro quam ſcindimus æquor,
Ventos, & varium cœli prædiſcere morem
Cura ſit, ac patrios cultuſque, habituſque locorum.
Et *d* quid quæque ferat regio, & quid quæque recuſet.
Hic ſegetes, illic veniunt felicius uvæ:
Arborei fœtus alibi, atque injuſſa vireſcunt
Gramina: nonne vides, croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles ſua thura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum, viroſaque Pontus
Caſtorea, Eliadum palmas Epiros equarum?
Continuo has leges, æternaque fœdera certis
Impoſuit natura locis, *e* quo tempore primum
Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem,
Unde homines nati, durum genus.

ARG. *Redit ad præceptum de aranda terra, ſignatque tempus, quo aranda pinguis, quo tenuis. Deinde ait, novales agros utiliſſimos eſſe ad proventus, quos ſi habere non poſſit pauper agricola, adhibet modos duos, quibus terra novitatem inducat, videlicet mutationem ſeminum, & ſtercorationem.*

------ ergo age, terræ
Pingue ſolum primis extemplo a menſibus anni
For-

Fortes invertant tauri, glebaſque jacentes
Pulverulenta coquat maturis ſolibus æſtas.
At, ſi *a* non fuerit tellus fœcunda, ſub ipſum
Arcturum, tenui ſat erit ſuſpendere ſulco:
Illic, officiant lætis ne frugibus herbæ;
Hic, ſterilem exiguus ne deſerat humor arenam.
Alternis idem tonſas ceſſare novales,
Et ſegnem patiere ſitu dureſcere campum.
Aut ibi flava ſeres mutato *b* ſidere farra,
Unde prius *c* lætum ſiliqua quaſſante legumen,
Aut tenues fœtus viciæ, triſtiſque lupini
Suſtuleris fragiles calamos, ſilvamque ſonantem.
Urit enim lini campum ſeges, urit avenæ,
Urunt Lethæo perfuſa papavera ſomno.
Sed tamen alternis facilis labor. arida tantum
Ne ſaturare fimo pingui pudeat ſola, neve
Effœtos cinerem immundum jactare per agros.
Sic quoque mutatis requieſcunt fœtibus arva;
Nec ulla interea eſt inaratæ gratia terræ.

a *Differentia agrorum.*
b *Al. ſemine.*
c *Al. lectum.*

Mutationi ſeminum, & ſtercorationum adjungit uſtionem, & cauſas cur hæc fiat. Agit in fine de occatione, & obliqua aratione. ARG.

Sæpe etiam ſteriles incendere profuit agros,
Atque levem ſtipulam crepitantibus urere flammis.
Sive inde occultas vires, & pabula terræ
Pinguia concipiunt: ſive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exudat inutilis humor:
Seu plures calor ille vias, & cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat qua ſuccus in herbas:
Seu durat magis, & venas aſtringit hiantes:
Ne tenues pluviæ, rapidive potentia ſolis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.
Multum adeo, raſtris glebas qui frangit inertes,
Vimineaſque trahit crates, juvat arva: neque illum
Flava Ceres alto nequicquam ſpectat Olympo.
Et qui, proſciſſo quæ ſuſcitat æquore terga,
Rurſus in obliquum verſo *d* perrumpit aratro,
Exercetque frequens tellurem, atque imperat arvis.

d *Al. prorumpit.*

Docet, quæ anni tempeſtas melior: quæ cura agricolæ poſt creditum ſemen terræ, in curando ſolo ſterili, in eodem rigando; in fertili depaſcendo; in avertendis lacunis ab utroque. Harum rerum occaſione docet in fine, quæ ſint peſtes ſatorum. ARG.

Humida ſolſtitia, atque *e* hiemes optate ſerenas,
Agricolæ: hiberno lætiſſima pulvere farra,
Lætus ager; nullo tantum ſe *f* Mœſia cultu
Jactat, & ipſa ſuas mirantur Gargara meſſes.

e *Tempeſtates.*
f *Al. Myſia.*

Quid dicam, jacto qui ſemine cominus arva
Inſequitur, cumuloſq; ruit male pinguis arenæ?
a Alii, fluentes. Deinde ſatis fluvium inducit, rivoſque *a* ſequentes?
Et, cum exuſtus ager morientibus æſtuat herbis,
b Hypotypoſis. Ecce *b* ſupercilio clivoſi tramitis undam
Elicit: illa cadens raucum per levia murmur
Saxa ciet, ſcatebriſque arentia temperat arva.
Quid, qui, ne gravidis procumbat culmus ariſtis,
Luxuriem ſegetum tenera depaſcit in herba,
Cum primum ſulcos æquant ſata? quique paludis
Collectum humorem bibula deducit arena?
Præſertim incertis ſi menſibus amnis abundans
Exit, & obducto late tenet omnia limo,
Unde cavæ tepido ſudant humore lacunæ.
Nec tamen (hæc cum ſint hominumque, boumq;labores
Verſando terram experti) nihil improbus anſer,
c Al. Intuba. Strymoniæque grues, & amaris *c* intyba fibris
Officiunt, aut umbra nocet.

ARG. *Ex occaſione peſtium digreditur ad avum Saturni, & Jovis; docetque, uti ſub illo fuerint tranquilla omnia, & plena opum; ſub iſto agitata, & plena inopiæ: ex qua inopia natæ ſunt artes ad vitam tolerandam.*

d Excurſus. Pater *d* ipſe, colendi
Haud facilem eſſe viam voluit: primuſque per artem
Movit agros, curis acuens mortalia corda:
Nec torpere gravi paſſus ſua regna veterno.
Ante Jovem nulli ſubigebant arva coloni:
e Omnium rerum communio. Nec ſignare *e* quidem, aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant; ipſaque tellus
Omnia liberius, nullo poſcente, ferebat.
Ille malum virus ſerpentibus addidit atris,
Prædarique lupos juſſit, pontumque moveri:
Mellaque decuſſit foliis, ignemque removit,
Et paſſim rivis currentia vina repreſſit:
f Uſus. Ut varias *f* uſus meditando extunderet artes
Paulatim, & ſulcis frumenti quæreret herbam:
Et ſilicis venis abſtruſum excuderet ignem.
Tunc alnos primum fluvii ſenſere cavatas:
g Nautæ primi obſervarunt ſtellas. Navita *g* tum ſtellis numeros, & nomina fecit,
Plejadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton.
Tum laqueis captare feras, & fallere viſco
Inventum, & magnos canibus circumdare ſaltus:
Atque alius latum funda jam verberat amnem
Alta petens, pelagoque alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor, atque argutæ lamina ſerræ:
(Nam primi cuneis ſcindebant fiſſile lignum.)
h Epiphonema. Tum variæ venere artes. *h* Labor omnia vincit
Improbus, & duris urgens in rebus egeſtas.

Origo

Origo prima agricolationis, cauſa ejus originis, labores hujus artis, remedia contra labores. ARG.

Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Inſtituit, cum jam glandes, atque arbuta ſacræ
Deficerent ſilvæ, & victum Dodona negaret.
Mox & frumentis labor additus, ut mala culmos
Eſſet rubigo, ſegniſque horreret in arvis
Carduus: intereunt ſegetes, ſubit aſpera ſilva,
Lappæque tribulique, interque nitentia culta
Infelix lolium, & ſteriles dominantur avenæ.
Quod niſi & aſſiduis *a* terram inſectabere raſtris,
Et ſonitu terrebis aves, & ruris opaci
Falce premes umbras, votiſque vocaveris imbrem;
Heu, magnum alterius fruſtra ſpectabis acervum,
Concuſſaque famem in ſilvis ſolabere quercu.

a *Alii herbam.*

Enumerantur inſtrumenta agricolarum octo, quatuor ad arandam terram, quatuor ad parandam meſſem: docetur ruſticorum providentia: ſiſtitur in aratro, ut quod potiſſimum inſtrumentum; explicantur ejus partes præcipuæ, quæ ſeptem ſunt. ARG.

Dicendum & *b* quæ ſint duris agreſtibus arma,
Queis ſine nec potuere ſeri, nec ſurgere meſſes.
Vomis & inflexi primum grave robur aratri,
Tardaque Eleuſinæ matris volventia plauſtra,
Tribulaque traheæque, & iniquo pondere raſtri:
Virgea præterea Celei, viliſque ſupellex,
Arbuteæ crates, & myſtica *c* vannus Iacchi.
Omnia quæ multo ante memor proviſa repones,
Si te digna manet divini gloria ruris.
Continuo in ſilvis magna vi flexa domatur
In burim, & curvi formam accipit ulmus aratri.
Huic a ſtirpe pedes temo protentus in octo:
Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorſo.
Cæditur & tilia ante jugo levis, altaque fagus,
Stivaque, quæ currus a tergo torqueat imos,
Et ſuſpenſa focis explorat robora fumus.

b *Agricolarum arma.*

c *Vallus*, *ex Varrone.*

Docet, uti paranda ſit area, ne ab herbis, pulvere, peſtibus beſtiarum infeſtetur. ARG.

Poſſum multa tibi veterum præcepta referre,
Ni refugis, tenueſque piget cognoſcere *d* curas.
Area cum primis ingenti adæquanda cylindro,
Et vertenda manu, & creta ſolidanda tenaci:
Ne ſubeant herbæ, neu pulvere victa fatiſcat:
Tum *e* variæ illudant peſtes: ſæpe exiguus mus
Sub terris poſuitque domos, atque horrea fecit:

d *Alii cauſas: Vide Gellium lib.17.ca.2.*

e *Agrorum peſtes.*

Aut

Aut oculis capti fodere cubilia talpæ:
Inventuſque cavis bufo: & quæ plurima terræ
Monſtra ferunt, populatq; ingentem farris acervum
Curgulio, atque inopi metuens formica ſenectæ.

ARG. *Præfert amygdalus vaticinium anni fertilis, aut infacundi. Fabarum ſemina qua medela a nonnullis curentur, ſed quæ vera. Agreſtia omnia in pejus ruunt: ſimilitudo, qua hoc probatur.*

a Prognoſtica.

Contemplator item, *a* cum ſe nux plurima ſilvis
Induet in florem, & ramos curvabit olentes:
Si ſuperant fœtus, pariter frumenta ſequentur,
Magnaque cum magno veniet tritura calore.
At ſi luxuria foliorum exuberat umbra,
Nequicquam pingues paleæ teret area culmos.
Semina vidi equidem multos medicare ſerentes,
Et nitro prius, & nigra perfundere amurca,
Grandior ut fœtus ſiliquis fallacibus eſſet:
Et quamvis igni exiguo properata maderent:
Vidi lecta diu, & multo ſpectata labore
Degenerare tamen, ni vis humana quotannis
Maxima quæque manu legeret: *b* ſic omnia fatis
In pejus ruere, & retro ſublapſa referri.
Non aliter, quam qui adverſo vix flumine lembum
Remigiis ſubigit, ſi brachia forte remiſit,
Atque illum in præceps prono rapit alveus *c* amni.

b Epiphonema.

c Al. amne.

ARG. *Neceſſitas Aſtrologiæ. Præcepta ſementis, quibus docet hordeum, linum, papaver ſerenda inter Æquinoctium Autumni, & Brumam: fabam, medicam, milium Aprili menſe: triticum, & far menſe Octobri: viciam, faſelum, lentem eodem.*

Præterea tam ſunt Arcturi ſidera nobis,
Hœdorumque dies ſervandi, & lucidus Anguis:
Quam, quibus in patriam ventoſa per æquora vectis
Pontus, & oſtriferi fauces tentantur Abydi.
Libra, *d* die ſomnique pares ubi fecerit horas,
Et medium luci, atque umbris jam dividet orbem:
Exercete viri tauros, ſerite hordea campis,
Uſque ſub extremum brumæ intractabilis imbrem.
Necnon & lini ſegetem, & cereale papaver
Tempus humo tegere, & jamdudum *e* incumbere aratris,
Dum ſicca tellure licet, dum nubila pendent.
Vere *f* fabis ſatio, tum te quoque medica putres
Accipiunt ſulci, & milio venit annua cura:
Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus, *g* & adverſo cedens Canis occidit aſtro.
At ſi triticeam in meſſem, robuſtaque farra
Exercebis humum, ſoliſque inſtabis ariſtis:

d Diſcrimina dierum.

e Al. Raſtris.

f Satio fabarum & milii.

g Al. vero.

Ante

Ante tibi *a* Eoæ Atlantides abſcondantur, — *a Vergiliæ.*
Gnoſiaque ardentis decedat ſtella coronæ,
Debita quam ſulcis committas ſemina, quamque
Invitæ properes anni ſpem credere terræ.
Multi ante occaſum Majæ cœpere: ſed illos
Expectata ſeges vanis eluſit avenis.
Si vero viciamque feres, vilemque faſelum,
Nec Peluſiacæ curam aſpernabere lentis;
Haud obſcura cadens mittet tibi ſigna Bootes.
Incipe, & ad medias ſementem extende pruinas,
Idcirco certis dimenſum partibus orbem
Per duodena regit mundi Sol aureus aſtra.

A R G.

Dividitur ſphæra cœli in Zonas quinque, media a calore, extremæ duæ a gelu atque imbribus inhabitabiles, duæ reliquæ ex temperie habitabiles. Polus Arcticus ſuperior, Antarcticus inferior: ille perpetuo lucet, nam urſæ, & qui illas anguis amplectitur, nunquam occidunt: iſte aut perpetuis tenebris damnatur, aut a nobis lucem mendicat quadam viciſſitudine. Aſtrologia utilis ad cognoſcenda tempora tempeſtatis, meſſis, ſationis, navigationis, cædendæ materiæ.

Quinque tenent *b* cœlum zonæ: quarum una coruſco — *b Ratio ſphæræ & Zonarum.*
Semper Sole rubens, & torrida ſemper ab igni:
Quam circum extremæ dextra, lævaque trahuntur
Cærulea glacie concretæ, atque imbribus atris.
Has inter, mediamque duæ mortalibus ægris
Munere conceſſæ divum, & via ſecta per ambas,
Obliquus qua ſe ſignorum verteret ordo.
Mundus ut ad Scythiam, Riphæaſque arduus arces
Conſurgit, premitur Libyæ devexus in Auſtros.
Hic vertex nobis ſemper ſublimis: at illum
Sub pedibus Styx atra videt, maneſque profundi.
Maximus *c* hic flexu ſinuoſo elabitur anguis — *c Deſcriptio ſiderum.*
Circum, perque duas in morem fluminis Arctos,
Arctos Oceani metuentes æquore tingi.
Illic (ut perhibent) aut intempeſta ſilet nox
Semper, & obtenta denſantur nocte tenebræ:
Aut redit a nobis aurora, diemque reducit.
Noſque ubi primus equis oriens afflavit anhelis,
Illic ſera rubens accendit lumina Veſper.
Hinc tempeſtates dubio prediſcere cœlo
Poſſumus, hinc meſſiſque diem, tempuſque ſerendi:
Et quando infidum remis impellere marmor
Conveniat, quando armatas deducere claſſes:
Aut tempeſtivam ſilvis evertere pinum.

A R G.

Non fruſtra Aſtrologiam ſciri, cum pendeant ex ea, quæ neceſſaria ſunt ruſtico: ex qua occaſione docet, quid faciendum agricolæ hiemante cœlo, & ſubnectit, quid feſtis diebus,

Nec

Nec fruſtra ſignorum obitus ſpeculamur, & ortus,
Temporibuſque parem diverſis quatuor annum.
Frigidus *a* agricolam ſi quando continet imber;
Multa forent, quę mox cœlo properanda ſereno,
Maturare datur: durum procudit arator
Vomeris obtuſi dentem, cavat arbore lintres,
Aut pecori ſignum, aut numeros impreſſit acervis:
Exacuunt alii vallos, furcaſque bicornes,
Atque Amerina parant lentę retinacula viti.
Nunc facilis rubea texatur fiſcina virga:
Nunc torrete igni fruges, nunc frangite ſaxo.
Quippe *b* etiam feſtis quędam exercere diebus
Fas & jura ſinunt. rivos deducere nulla
Relligio vetuit: ſegeti prętendere ſepem:
Inſidias avibus moliri: incendere vepres:
Balantumque gregem fluvio merſare ſalubri.
Sępe oleo tardi coſtas agitator aſelli
Vilibus aut onerat pomis, lapidemque revertens
Incuſum, aut atrę maſſam picis urbe reportat.

a *Quæ agenda agricolæ domi, cum per tempeſtatem foris eſſe non liceat.*

b *Quæ feſtis agenda diebus.*

ARG. *Tranſit ad obſervationem quatuor dierum Lunarium: nam conſtituit diſcrimina Quinti, Septimi, Noni, Decimi; admiſcet fabulas huic narrationi.*

Ipſa *c* dies alio dedit ordine Luna
Felices operum: quintam fuge; pallidus Orcus,
Eumenideſque ſatę: tum partu terra nefando
Cœumque, Japetumque creat, ſęvumque Typhœa,
Et conjuratos cœlum reſcindere fratres.
Ter ſunt conati imponere Pelio Oſſam,
Scilicet atque Oſſę frondoſum involvere Olympum:
Ter pater extructos disjecit fulmine montes.
Septima poſt decimam felix: & ponere vites,
Et prenſos domitare boves, & licia telę
Addere: nona fugę melior, contraria furtis.

c *Ipſa dies quandoque parens, quandoque noverca eſt.*

ARG. *Pergit ad diſtinctionem noctium & dierum. Æſtiva nocte ſecanda prata, hyberna inſpicandæ faces, texendæ telæ, coquenda ſapa: æſtiva die ſecandæ ſegetes, terendæ meſſes: Autumnali aranda & ſerenda tellus; cruda hieme lætandum, gaudendum, epulandum; ita tamen, ut incumbatur legendis glandibus, baccis, olivis, myrtis, interim etiam aucupio & venationi.*

Multa *d* adeo gelida melius ſe nocte dedere:
Aut cum Sole novo terras irrorat Eous,
Nocte leves ſtipulę melius, nocte arida prata
Tondentur, *e* noctis lentus non deficit humor.
Et quidam ſeros hiberni ad luminis ignes
Pervigilat, ferroque faces inſpicat acuto.
Interea longum cantu ſolata laborem

d *Nox.*

e *Al. noctes.*

Argu-

Arguto conjux percurrit pectine telas:
Aut dulcis muſti Vulcano decoquit humorem,
Et foliis undam tepidi deſpumat aheni.
At rubicunda Ceres medio ſuccidirur ęſtu,
Et medio toſtas ęſtu terit area fruges.
Nudus ara, ſere nudus, hiems ignava colono.
Frigoribus parto agricolę plerumque fruuntur;
Mutuaque inter ſe lęti convivia curant.
Invitat *a* genialis hiems, curaſque reſolvit, *a Otium hybernum.*
Ceu preſſę cum jam portum tetigere carinę,
Puppibus & lęti nautę impoſuere coronas.
Sed tamen & quernas glandes tunc ſtringere tẽpus,
Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta.
Tunc *b* gruibus pedicas, & retia ponere cervis, *b Venatio hyberna.*
Auritoſque ſequi lepores, tum figere damas,
Stupea torquentem balearis verbera fundę,
Cum nix alta jacet, glaciem cum flumina trudunt.

ARG. *Accidit tempeſtas initio autumni, exitu veris: deſcribitur prima ab ſegetibus erutis a radice, expulſiſque in altum: altera ab everſis ſatis. Excurritur in fine ad tremores terrarum, ferarum fugas, pavores hominum.*

Quid *c* tempeſtates Autumni, & ſidera dicam? *c Tempeſtates, vel ſigna tempeſtatum.*
Atque ubi jam breviorque dies, & mollior ęſtas,
Quę vigilanda viris? vel cum ruit imbriferum Ver;
Spicea jam campis cum meſſis inhorruit, & cum
Frumenta in viridi ſtipula lactentia turgent?
Sępe ego, cum flavis meſſorem inducerer arvis
Agricola, & fragili jam ſtringeret hordea culmo,
Omnia *d* ventorum concurrere pręlia vidi. *d De ſeditione, aut ſtulta multitudine dici poteſt.*
Quę gravidam late ſegetem ab radicibus imis
Sublime expulſam eruerent: ita turbine nigro
Ferret hiems culmumque levem, ſtipulaſq; volantes.
Sępe etiam immenſum cœlo venit agmen aquarum,
Et fœdam glomerant tempeſtatem imbribus atris
Collectę ex alto nubes: ruit arduus ęther,
Et pluvia ingenti ſata lęta, boumque labores
Diluit: implentur foſſę, & cava flumina creſcunt
Cum ſonitu; fervetque fretis ſpirantibus ęquor.
Ipſe pater, *e* media nimborum in nocte, coruſca *e Tonitrua.*
Fulmina molitur dextra: quo maxima motu
Terra tremit: fugere ferę, & mortalia corda
Per gentes humilis ſtravit pavor: ille flagranti
Aut Atho, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
Dejicit: ingeminant Auſtri, & denſiſſimus imber:
Nunc nemora ingenti vento, nunc littora plangunt.

ARG. *Duplex cautio ad evitandas tempeſtates, altera cognitio cœli, & ſiderum, altera religio erga Deos, præſertim Cererem, cujus ſacra deſcribuntur.*

Hoc

a Prognoſtica, quæ tempeſtates indicant. Pietas.

Hoc metuens, *a* cœli menſes, & ſidera ſerva:
Frigida Saturni ſeſe quo ſtella receptet:
Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbes.
In primis venerare deos, atque annua magnæ
Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis,

b Al. Caſum.

Extremæ ſub *b* caſu hiemis, jam vere ſereno.
Tunc agni pingues, & tunc molliſſima vina,
Tunc ſomni dulces, denſæque in montibus umbræ.
Cuncta tibi Cererem pubes agreſtis adoret,
Cui tu lacte favos, & miti dilue Baccho:

c Ambarvalia ſacra.

Terque novas *c* circum felix eat hoſtia fruges,
Omnis quam chorus, & ſocii comitentur ovantes,
Et Cererem clamore vocent in tecta: neque ante
Falcem maturis quiſquam ſupponat ariſtis,
Quam Cereri, torva redimitus tempora quercu
Det motus incompoſitos, & carmina dicat.

ARG. *Dividuntur tempeſtates in fulmina, pluvias, ventos. Eorum præſcientia in Aſtrologiam, & experientiam: relicta Aſtrologia adducuntur decem prognoſtica ſumpta ab experientia, quibus indicium fit tempeſtatis ventorum in mari.*

Atque hæc ut certis poſſimus diſcere ſignis,
Æſtuſque, pluviaſque, & agentes frigora ventos:
Ipſe pater ſtatuit, quid menſtrua Luna moneret:

d Al. Quod.

Quo ſigno caderent Auſtri: *d* quid ſæpe videntes
Agricolæ, propius ſtabulis armenta tenerent.
Continuo ventis ſurgentibus, aut freta ponti
Incipiunt agitata tumeſcere: & aridus altis
Montibus audiri fragor; aut reſonantia longe
Littora miſceri: & nemorum increbeſcere murmur.

e Quando non ſit tutum navigare.

Jam *e* ſibi dum curvis male temperat unda carinis,
Cum medio celeres revolant ex æquore mergi,
Clamoremque ferunt ad littora: cumque marinæ
In ſicco ludunt fulicæ, notaſque paludes
Deſerit, atque altam ſupra volat ardea nubem.
Sæpe etiam ſtellas vento impendente videbis

f Al. umbram.

Præcipites cœlo labi, noctiſque per *f* umbras
Flammarum longos a tergo albeſcere tractus:

g Hypotypoſis.

Sæpe *g* levem paleam, & frondes volitare caducas,
Aut ſumma nantes in aqua colludere plumas.

ARG. *Pergit ad prognoſtica pluviarum, quæ duodecim.*

h Variæ pluviæ venturæ argumenta.

At Boreæ *h* de parte trucis cum fulminat, & cum
Eurique Zephyrique tonat domus: omnia plenis
Rura natant foſſis, atque omnis navita ponto
Humida vela legit. Nunquam imprudentibus imber
Obfuit, aut illum ſurgentem vallibus imis
Aeriæ fugere grues; aut bucula cœlum
Suſpiciens, patulis captavit naribus auras:

Aut

Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo;
Et veterem in limo ranæ cecinere querelam.
Sæpius & tectis penetralibus extulit ova
Anguſtum formica terens iter: & bibit ingens
Arcus, & e paſtu decedens agmine magno
Corvorum increpuit denſis exercitus alis.
Jam varias pelagi volucres, & quæ Aſia circum
Dulcibus in ſtagnis rimantur prata Cayſtri,
Certatim largos humeris infundere rores:
Nunc caput objectare fretis, nunc currere in undas,
Et ſtudio incaſſum videas geſtire lavandi:
Tum cornix plenâ pluviam vocat improba voce,
Et ſola in ſicca ſecum ſpatiatur arena.
Nec nocturna quidem carpentes penſa puellæ
Neſcivere hiemem, teſta cum ardente viderent
Scintillare oleum, & putres concreſcere fungos.

Facit tranſitum ad prognoſtica ſerenitatis, quæ novem: reddit rationem, cur illa ſumantur ab avibus. ARG.

Nec *a* minus ex imbri Soles, & aperta ſerena — a *Signa ſerenitatis ventura.*
Proſpicere, & certis poteris cognoſcere ſignis.
Nam neque tum ſtellis acies obtuſa videtur:
Nec fratris radiis obnoxia ſurgere Luna:
Tenuia nec lanæ per cœlum vellera ferri.
Non tepidum ad Solem pennas in littore pandunt
Dilectæ Thetidi Halcyones: non ore ſolutos
Immundi meminere ſues jactare maniplos.
At nebulæ magis ima petunt, campoque recumbunt:
Solis & occaſum ſervans, de culmine ſummo
Nequicquam ſeros exercet noctua cantus:
Apparet liquido ſublimis in aere Niſus,
Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo.
Quacumque illa levem fugiens ſecat æthera pennis,
Ecce inimicus atrox magno ſtridore per auras
Inſequitur Niſus, qua ſe fert Niſus ad auras,
Illa levem fugiens raptim ſecat æthera pennis.
Tum *b* liquidas corvi preſſo ter gutture voces, — b *Impietas corvorum notatur.*
Aut quater ingeminant, & ſæpe cubilibus altis,
Neſcio qua præter ſolitum dulcedine læti,
Inter ſe foliis ſtrepitant: juvat imbribus actis
Progeniem parvam, dulceſque reviſere nidos.
Haud equidem credo, quia ſit divinitus illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia major.
Verum ubi tempeſtas, & cœli mobilis humor
Mutavere vias, & Jupiter humidus auſtris
Denſet, erant quæ rara modo, & quæ denſa, relaxat:
Vertuntur ſpecies animorum, & *c* pectora motus — c *al. pectore.*
Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
Concipiunt: *d* hinc ille avium concentus in agris, — d *Alia ſigna.*
Et lætæ pecudes, & ovantes gutture corvi.

Pro-

ARG. *Prognoſtica certiora ſumenda a Sole, & Luna. Lunæ tria afferuntur: obſcura pluviam ſignat, rubens ventos, pura ſerenitatem.*

Si vero Solem ad rapidum, Lunaſque ſequentes
Ordine reſpicies, nunquam te craſtina fallet
Hora, *a* nec inſidiis noctis capiere ſerenæ.
Luna revertentes cum primum colligit ignes,
Si nigrum obſcuro comprenderit aere cornu,
Maximus agricolis, pelagoque parabitur imber.
At ſi virgineum ſuffuderit ore ruborem,
Ventus erit, vento ſemper rubet aurea Phœbe:
Sin ortu in quarto (namque is certiſſimus auctor)
Pura, nec obtuſis per cœlum cornibus ibit:
Totus & ille dies, & qui naſcentur ab illo,
Exactum ad menſem, pluvia ventiſque carebunt,
Votaque ſervati ſolvent in littore nautæ
Glauco, & *b* Panopeæ, & Inoo Melicertæ.

a *Al. neque.*
b *Panopea, ſerenitatis dea.*

ARG. *Dein de Sole multa, hac diſtinctione, ut prius dicantur, quæ pendent a Sole Oriente, deinde quæ a Sole Occidente, tertio quæ conjunctim ab utroque.*

Sol quoq; & *c* exoriens, & cum ſe condet in undas,
Signa dabit; ſolem certiſſima ſigna *d* ſequentur,
Et quæ mane refert, & quæ ſurgentibus aſtris.
Ille ubi naſcentem maculis variaverit ortum
Conditus in nubem, medioque refugerit orbe;
Suſpecti tibi ſint imbres: namque urget ab alto
Arboribuſque ſatiſque Notus, pecorique ſiniſter.
Aut ubi ſub lucem denſa inter nubila ſeſe
Diverſi *e* erumpent radii, aut ubi pallida ſurget
Tithoni croceum linquens aurora cubile,
Heu male tum mites defendet pampinus uvas:
Tam multa in tectis crepitans ſalit horrida grando.
Hoc etiam, e menſo cum jam *f* decedet Olympo,
Profuerit meminiſſe magis: nam ſæpe videmus
Ipſius in vultu varios errare colores,
Cęruleus pluviam denuntiat, igneus Euros,
Sin maculę incipient rutilo immiſcerier igni,
Omnia tum pariter vento, nimbiſque videbis
Fervere: non illa quiſquam me nocte per altum
Ire, neque a terra moveat convellere funem.
At ſi, cum referetque diem, conderetque relatum,
Lucidus orbis erit, fruſtra terrebere nimbis,
Et claro ſilvas cernes Aquilone moveri.
Denique quid veſper ſerus vehat, unde ſerenas
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auſter,
Sol tibi ſigna dabit. Solem quis dicere falſum
Audeat? ille etiam cæcos inſtare tumultus
Sępe monet, fraudemq;, & operta tumeſcere bella.

c *De ortu.*
d *Al. Sequuntur.*
e *Al. rumpent.*
f *De occaſu.*

Perſ[illegible]

ARG.

Perſequitur præſagia Solis prodigioſa, quæ præceſſerunt bellum civile Auguſti atque Antonii contra Brutum & Caſſium.

Ille *a* etiam extincto miſeratus Cæſare Romam,
Cum caput obſcura nitidum ferrugine texit,
Impiaque æternam timuerunt ſæcula noctem.
Tempore quamquam illo tellus quoq;, & æquora ponti,
Obſcœnique canes, importunæque volucres
Signa dabant: quoties Cyclopum effervere in agros
Vidimus undantem ruptis fornacibus Ætnam,
Flammarumque globos, liquefactaque volvere ſaxa?
Armorum ſonitum toto Germania cœlo
Audiit: inſolitis tremuerunt motibus Alpes.

a *Excurrit in locum communem, deplorat enim temporum calamitatem, queriturque & ardere omnia bello, & apparuiſſe certa belli ſigna.*

Vox quoque per lucos vulgo exaudita ſilentes
Ingens: & ſimulacra modis pallentia miris
Viſa ſub obſcurum noctis: pecudeſque locutæ!
Infandum; ſiſtunt amnes, terræque dehiſcunt,
Et mœſtum illacrimat templis ebur, æraq; ſudant.
Proluit inſano contorquens vortice ſilvas
Fluviorum rex Eridanus, campoſque per omnes
Cum ſtabulis armenta tulit: nec tempore eodem
Triſtibus aut extis fibræ apparere minaces,
Aut puteis manare cruor ceſſavit, & alte
Per noctem reſonare lupis ululantibus urbes.
Non alias cœlo ceciderunt plura ſereno
Fulgura, nec diri toties arſere cometæ.
Ergo inter ſeſe paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi.
Nec fuit *b* indignum ſuperis, bis ſanguine noſtro
Emathiam, & latos Hæmi pingueſcere campos.
Scilicet & tempus veniet cum finibus illis
Agricola incurvo terram molitus aratro,
Exeſa inveniet ſcabra rubigine pila:
Aut gravibus raſtris galeas pulſabit inanes,
Grandiaque effoſſis mirabitur oſſa ſepulcris.

b *Poetica amplificatio.*

ARG.

Abſolvit librum cum precatione ad Deos pro ſalute Auguſti, qui unus poteſt ſubvenire everſo orbi, ac bellorum tumultibus concuſſo. Dilatat hanc cladem, tum ex malis imminentibus, tum aptiſſima comparatione.

Di Patrii *c* Indigetes, & Romule, Veſtaque mater,
Quæ Tuſcum, Tiberim, & Romana Palatia ſervas,
Nunc ſaltem everſo juvenem ſuccurrere ſæclo
Ne prohibete. Satis jam pridem ſanguine noſtro
Laomedonteæ luimus perjuria Trojæ.
Jampridem nobis cœli te regia Cæſar
Invidet, atque hominum queritur *d* curare triumphos.
Quippe ubi fas verſum, atq; nefas, tot bella per orbẽ,
Tam multæ ſcelerum facies: non ullus aratro

c *Votum.*

d *Querimonia.*

Dignus honos: ſqualent abductis arva colonis,
Et curvæ rigidum falces conflantur in enſem.
Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum:
Vicinæ ruptis inter ſe legibus urbes
Arma ferunt: ſævit toto Mars impius orbe.
Ut a cum carceribus ſeſe effudere quadrigæ,
Addunt in ſpatia, & fruſtra retinacula tendens
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

a *Proverbialis verſiculus de iis qui non audiunt.*

P. VIRGILII
MARONIS
GEORGICORUM
Liber Secundus.

ARGUMENTUM.

Diſcrimino hunc librum in partes ſeptem. Prima continet rationem creandarum arborum tam ex natura, quam ex arte: naturales modos tres adhibet, ſponte, ſemine, radice: ex arte ſeptem, videlicet avulſionem, infoſſionem, propagationem, tranſpoſitionem, ſurculum, conſitionem, inſitionem: mox recurrit ad omnes iſtos modos, docens in naturalibus, ut arbores reddantur utiliores; in artificialibus, uti feliciores. Secunda varias arborum ſpecies, ulmorum, ſalicum, lotorum, cupreſſorum, olearum: harum adducit tria genera; pomorum, horum totidem: vitium, harum quindecim. Tertia loca, in quibus hæ præ illis arboribus felicius proveniant; & poſt multas ſpecies arborum in una ſiſtit medica, quam late, & graphice deſcribit: huic parti annectit laudes Italiæ, quod ea ferat plura, & meliora, quam reliquæ orbis partes. Quarta terrarum variarum ingenia, docens quæ terra aptior ſit oleis, viti-

vitibus, paſcuis, frumentis: abſolvit hanc partem docens agricolam, uti debeat terram cognoſcere, an ſit denſa, pinguis, humida, gravis, lenis, nigra, frigida. Quinta longiſſimam tractationem vitium: hanc partem cæteris longius producit, ut quæ in vineis verſatur, quæ continet præcipuum libri hujus argumentum: præcepta peculiaria, ut quæ multa, hic non attingo. Sexta olearum curam, pomorum, & reliquarum arborum, facta interdum mentione fruticũ. & de oleis quidem, ac pomis docet, facilem eſſe culturam: reliquarum arborum utilitates connumerat ad uſus humanæ vitæ neceſſarios. Septima encomium vitæ ruſticæ, quam primo comparat cum urbana, dans illi principem locum; deinde cum doctrina rerum, dans proximum, etiam ſi poſtea, veluti ſententiam mutans, videatur parem facere: tertio cum variis hominum ſtudiis, quibus omnibus illam anteponit, remque confirmat humano ac divino teſtimonio.

ARGUMENTUM.

Proponit quid dicturus: Bacchum invocat.

HActenus arvorum cultus, & ſidera cœli:
Nunc *a* te, Bacche, canam, nec non ſilveſtria tecũ
Virgulta, & prolem tarde creſcentis olivæ.
Huc pater o Lenæe (tuis hic omnia plena
Muneribus: tibi pampineo gravidus Autumno
Floret ager, ſpumat plenis vindemia labris)
Huc pater o Lenæe veni, nudataque muſto
Tinge novo mecum direptis crura cothurnis.

a Hic liber tradit rationẽ vitium colendarum præterea præcepta de olea & aliis nonnullis arboribus.

ARG.

Arbores, quas dedit natura, tribus modis naſcuntur, ſponte, ſemine, radice.

Principio arboribus *b* varia eſt natura creandis:
Namque aliæ, nullis hominum cogentibus ipſæ
Sponte ſua veniunt, campoſque & flumina late
Curva tenent: ut molle ſiler, lentæque geniſtæ,
Populus, & glauca canentia fronde ſalicta.
Pars autem poſito ſurgunt de ſemine: ut altæ
Caſtaneæ, nemorumque Jovi, quæ maxima frondet
Æſculus, atque habitæ Graiis oracula quercus.
Pullulat ab radice aliis denſiſſima ſilva,

b Quam variæ naſcantur arbores.

Ut ceraſis, ulmiſque, etiam Parnaſſia laurus
Parva ſub ingenti matris ſe ſubjicit umbra.
Hos natura modos primum dedit: his genus omne
Silvarum, fruticumque viret, nemorumque ſacrorum.

A R G.

Quas ars, ſeptem; videlicet avulſione, infoſſione, propagatione, tranſpoſitione, ſurculo, conciſione, inſitione.

Sunt alii, quos ipſe via ſibi repperit uſus.
Hic plantas tenero abſcindens de corpore matrum
Depoſuit ſulcis: hic ſtirpes obruit arvo,
Quadrifidaſque ſudes, & acuto robore vallos.
Silvarumque aliæ preſſos propaginis arcus
Expectant, & viva ſua plantaria terra.
Nil radicis egent aliæ, ſummumque putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.
Quin & caudicibus ſectis (mirabile dictu)
Truditur e ſicco radix oleagina ligno.
Et ſæpe alterius ramos impune videmus
Vertere in alterius, mutatamque inſita mala
Ferre pyrum, & prunis lapidoſa rubeſcere corna.
Quare *a* agite o proprios generatim diſcite cultus
Agricolæ, fructuſque feros mollite colendo:
Neu ſegnes jaceant terræ, juvat Iſmara Baccho
Conſerere, atque olea magnum veſtire Taburnum.

a Adhortatio.

A R G.

Invocat Mecænatem, facit illum benevolum, attentum, docilem.

b Apoſtrophe ad Mecænatem.

Tuque ades, *b* inceptumque una decurre laborem,
O decus, o famæ merito pars maxima noſtræ,
Mecœnas, pelagoque volans da vela patenti.
Non ego cuncta meis amplecti verſibus opto,
Non, mihi ſi linguæ centum ſint, oraque centum,
Ferrea vox: ades, & primi lege littoris oram.
In manibus terræ: non hic te carmine ficto,
Atque per ambages. & *c* longa exorſa tenebo.

c Al. longe.

A R G.

Docet, uti tria illa arborum genera, quæ proveniunt ſponte, ſemine, radice, eſſe utiliora poſſint.

Sponte ſua quæ ſe tollunt in luminis auras,
Infœcunda quidem, ſed læta & fortia ſurgunt:
Quippe ſolo natura ſubeſt, tamen hæc quoque ſi quis
Inſerat, aut ſcrobibus mandet mutata ſubactis,
Exuerint ſilveſtrem animum, cultuque frequenti
In quaſcumque *d* voces artes, haud tarda ſequentur.
Nec non & ſterilis, quæ ſtirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos ſi ſit digeſta per agros.
Nunc altæ frondes, & rami matris opacant,
Creſcentique adimunt fœtus, uruntque ferentem.

d Al. volet.

Jam

Jam quæ ſeminibus jactis ſe ſuſtulit arbos,
Tarda venit, ſeris factura nepotibus umbram.
Pomaque degenerant ſuccos oblita priores,
Et turpes avibus prædam fert uva racemos.
Scilicet omnibus eſt labor impendendus, & omnes
Cogendæ in ſulcum, ac multa mercede domandæ.

A R G.

Recurrit ad modos illos, quibus humana induſtria novas arbores reperit, docetque quo illorum ſingulæ iſtarum feliciores reddantur.

Sed truncis oleę melius propagine vites
Reſpondent, ſolido Paphiæ de robore myrtus.
Plantis *a* & duræ coryli naſcuntur, & ingens
Fraxinus, Herculeæque arbos umbroſa coronæ,
Chaoniique patris glandes: etiam ardua palma
Naſcitur, & caſus abies viſura marinos.
Inſeritur *b* vero ex fœtu nucis arbutus horrida.
Et ſteriles platani malos geſſere valentes,
Caſtaneas fagus, ornuſque incanuit albo
Flore pyri; glandemque ſues fregere ſub ulmis.
Nec modus inſerere, *c* atque oculos imponere ſimplex:
Nam qua ſe medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenues rumpunt tunicas, anguſtus in ipſo
Fit *d* nodo ſinus; huc aliena ex arbore germen
Includunt, udoque docent inoleſcere libro.
Aut rurſum enodes trunci reſecantur, & alte
Finditur in ſolidum cuneis via, deinde feraces
Plantæ immittuntur: nec longum tempus, & ingens
Exiit ad cœlum ramis felicibus arbos,
Miraturque novas frondes, & non ſua poma.

a *Al. iduræ.*

b *De inſitione.*

c *De differentia inſitionis & inoculationis.*

d *Inſitionem deſcribit.*

A G R.

Docet varias eſſe arborum ſpecies: ulmorum, ſalicum, lotorum, cupreſſorum, olearum: harum adducit tria genera: pomorum, horum totidem: vitium, harum quindecim: additque incredibilem eſſe copiam vinorum, illuſtratque comparationibus.

Præterea *e* genus haud unum nec fortibus ulmis,
Nec ſalici, lotoque,, nec Idæis cypariſſis.
Nec pingues unam in faciem naſcuntur olivę,
f Orchades, & radii, & amara pauſia bacca,
Pomaque, & Alcinoi ſilvæ: nec ſurculus idem
Cruſtumiis, Syriiſque pyris, gravibuſque volemis.
Non eadem arboribus pendet vindemia noſtris,
Quam Methymnæo carpit de palmite Lesbos.
Sunt Thaſiæ vites, ſunt & Mareotides albæ:
Pinguibus e terris habiles, levioribus illæ:
Et paſſo Pſythia utilior, tenuiſque Lageos,
Tentatura pedes olim, vincturaque linguam:
Purpureæ, pretiæque; & quo te carmine dicam

e *Varias eſſe ſpecies in ſingulis generibus.*

f *Al. orchites.*

a Al. adeo.
b Al. ſunt etiam Amineæ.
c Al. non ego te diis, & menſis.

Rhetica? nec cellis *a* ideo contende Falernis:
Sunt *b* etiam Amineæ vites, firmiſſima vina:
Tmolus & aſſurgit quibus, & rex ipſe Phanæus,
Argitiſque minor: cui non certaverit ulla,
Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.
Non *c* ego te menſis, & diis accepta ſecundis
Tranſierim, Rhodia, & tumidis Bumaſte racemis.
Sed neque quam multæ ſpecies, nec nomina quæ ſint,
Eſt numerus: neque enim numero comprendere refert:
Quem qui ſcire velit, Libyci velit æquoris idem
Diſcere quam multæ zephyro turbentur arenę.
Aut ubi navigiis violentior incidit Eurus,
Noſſe, quot Jonii veniant ad littora fluctus.

ARG. *Duo ait, primum, quid peculiariter ferant loca cujuſvis regionis: alterum, quid regiones ipſæ ſeparatę. Loca unius regionis diſcriminat ab ſalicibus, alnis, ornis, myrtis, vineis, taxis, quæ non iiſdem locis proveniunt: ſeparatas regiones ab ebeno, thure, balſamo, acantho, goſſipio, ſerico, arboribus ultra modum magnis, arbore medica, quę omnia naſcuntur in diſtantiſſimis orbis partibus.*

d Non omnes terræ omnia ferunt.
e Balſama in India creſcant.
f Deſcriptio mali aurei, ſeu citrini.

Nec vero *d* terrę ferre omnes omnia poſſunt.
Fluminibus ſalices, craſſiſque paludibus alni
Naſcuntur, ſteriles ſaxoſis montibus orni,
Littora myrtetis lætiſſima: denique apertos
Bacchus amat colles: Aquilonem, & frigora taxi.
Aſpice & extremis domitum cultoribus orbem,
Eoaſque domos Arabum, pictoſque Gelonos:
Diviſæ arboribus patriæ. Sola India nigrum
Fert ebenum: ſolis eſt *e* thurea virga Sabæis.
Quid tibi odorato referam ſudantia ligno
Balſamaque, & baccas ſemper frondentis achanti?
Quid nemora Æthiopum molli canentia lana?
Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres?
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
Extremi ſinus orbis? ubi aera vincere ſummum
Arboris haud ullæ jactu potuere ſagittæ:
Et gens illa quidem ſumptis non tarda pharetris.
Media fert triſtes ſuccos, tardumque ſaporem
Felicis *f* mali, quo non praſentius ullum,
Pocula ſi quando ſævæ infecere novercæ,
Meſcueruntque herbas, & non innoxia verba,
Auxilium venit, ac membris agit atra venena.
Ipſa ingens arbos, faciemque ſimillima lauro,
Et, ſi non alium late jactaret odorem,
Laurus erat: folia aut ullis labentia ventis:
Flos apprima tenax: animas, & olentia Medi
Ora fovent illo, & ſenibus medicantur anhelis.

Di-

ARG.

Digreditur in laudes Italiæ, quas octo capitibus diſcriminat. Primo ait, nullam partem orbis cum ea poſſe conferri, & numerat provincias aliquas: deinde nihil eſſe in ea prodigioſum aut in armentis; aut in ſegetibus, ſed veras divitias tam in frugibus, quam in armentis; in frugibus vinum, oleum; in armentis, equos, & tauros præſtantes: tertio miram temperiem, miram fœcunditatem pecudum, atque arborum: quarto nihil noxium in feris, aut herbis: quinto præſtantes urbes, ædificia, maria inferum & ſuperum, lacus plurimos: ſexto fodinas auri, argenti, æris: ſeptimo nationes, & viros belli magnos, interque hos maximum omnium Auguſtum: octavo ſalutat tam beatam orbis partem, & pollicetur ſuã operam in ea celebranda Latinis verſibus.

Sed neque Medorum ſilvæ, ditiſſima terra,
Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus,
Laudibus *a* Italiæ certent: non Bactra, neque Indi,
Totaque thuriferis Panchaia pinguis arenis.
Hæc loca non tauri ſpirantes naribus ignem
Invertere, ſatis immanis dentibus Hydri:
Nec galeis, denſiſque virum ſeges horruit haſtis:
Sed gravidæ fruges, & Bacchi Maſſicus humor
Implevere: tenent oleæque armentaque læta.
Hinc bellator equus campo ſeſe arduus infert:
Hinc albi, Clitumne, greges, & maxima taurus
Victima, ſæpe tuo perfuſi flumine ſacro
Romanos ad templa Deum duxere triumphos.
Hic ver aſſiduum, atque alienis menſibus æſtas:
Bis gravidæ pecudes, bis pomis utilis arbos.
At *b* rabidæ tigres abſunt, & ſæva leonum
Semina: nec miſeros fallunt aconita legentes:
Nec rapit immmenſos orbes per humum, neque tanto
Squammeus in ſpiram tractu ſe colligit anguis.
Adde tot egregias urbes, operumque laborem:
Tot congeſta manu præruptis oppida ſaxis,
Fluminaque antiquos ſubter labentia muros.
An mare, quod ſupra, memorem, quodq; alluit infra?
Anne lacus tantos? te, Lari maxime, teque
Fluctibus, & fremitu aſſurgens, Benace, marino?
An memorem portus? Lucrinoque addita clauſtra?
Atque indignatum magnis ſtridoribus æquor?
Julia *c* qua ponto longe ſonat unda refuſo?
Tyrrhenuſque fretis immittitur æſtus avernis?
Hæc eadem argenti rivos, æriſque metalla
Oſtendit venis, atque auro plurima fluxit.
Hæc genus acre virum, Marios, pubemque Sabellam,
Aſſuetumque malo Ligurem, Volſcoſque verutos
Extulit: hæc Decios, Marios, magnoſque Camillos,
Scipiadas duros bello, & te, maxime Cæſar,
Qui nunc extremis Aſiæ jam victor in oris

a Encomium Italiæ.

b *Al. rapidæ*

c Julius eo juſſit mare ſolitum irrumpere in Lucrinum lacum, facto aggere. De quo vide Suetonium.

Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.
Salve magna parens frugum Saturnia tellus,
Magna virum, tibi res antiquæ laudis, & artis
Ingredior, ſanctos auſus recludere fontes:
Aſcræumque cano Romana per oppida carmen.

ARG. *Docet quatuor, videlicet quæ terra aptior ſit primum oleis, deinde vitibus, tertio paſcuis, quarto frumentis: iſta ſeorſim, nam in fine conjunctim ponit indicia terræ illius, quæ apta ad hæc quatuor ſimul, oleas, vites, paſcua, frumenta.*

a De differentiis terrarum & ſoli.

Nunc locus arvorum ingeniis, quæ *a* robora cuique,
Quis color, & quæ ſit rebus natura ferendis.
Difficiles primum terræ, colleſque maligni,
Tenuis ubi argilla, & dumoſis calculus arvis,
Palladia gaudent ſilva vivacis olivæ.
Indicio eſt tractu ſurgens oleaſter eodem
Plurimus, & ſtrati baccis ſilveſtribus agri.
At quæ pinguis humus, dulcique uligine læta,
Quique frequens herbis, & fertilis ubere campus,
Qualem ſæpe cava montis convalle ſolemus
Deſpicere, huc ſummis liquuntur rupibus amnes,
Felicemque trahunt limum; quique editus Auſtro,
Et filicem curvis inviſam paſcit aratris:

b Pinguis vitis.

Hic tibi prævalidas *b* olim, multoque fluentes
Sufficiet Baccho vites, hic fertilis uvæ,
Hic laticis, qualem pateris libamus, & auro,
Inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.
Sin armenta magis ſtudium, vituloſque tueri,
Aut fœtus ovium; aut urentes culta capellas,
Saltus, & ſaturi petito longinqua Tarenti,

c Paſcua Mantuana probat.

Et qualem infelix amiſit *c* Mantua campum,
Paſcentem niveos herboſo flumine cycnos.
Non liquidi gregibus fontes, non gramina deſunt:
Et quantum longis carpent armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.

d Nigra & putris optima frumentis.

Nigra *d* fere, & preſſo pinguis ſub vomere terra,
Et cui putre ſolum (namque hoc imitamur arando)
Optima frumentis: non ullo ex æquore cernes
Plura domum tardis decedere plauſtra juvencis.

e Al. dejecit. Novalia.

Aut unde iratus ſilvam *e* devexit arator,
Et nemora evertit multos ignava per annos,
Antiquaſque domos avium cum ſtirpibus imis
Eruit: illæ altum nidis petiere relictis:
At rudis enituit impulſo vomere campus.
Nam jejuna quidem, clivoſi glarea ruris

f Rorem marinum ex Plin. xix.

Vix humiles apibus caſias, *f* roremque miniſtrat:
Et tophus ſcaber, & nigris exeſa chelydris
Creta, negant alios æque ſerpentibus agros

Dulcem

Dulcem ferre cibum, & curvas præbere latebras:
Quæ tenuem *a* exhalat nebulam, fumoſque volucres,
Et bibit humorem, & cum vult ex ſe ipſa remittit;
Quæque ſuo viridi ſemper ſe gramine veſtit;
Nec ſcabie, & ſalſa lædit rubigine ferrum:
Illa tibi lætis intexit vitibus ulmos:
Illa ferax oleæ eſt; illam experiere colendo
Et facilem pecori, & patientem vomeris unci.
Talem dives arat Capua, & vicina *b* Veſevo
Ora jugo, & vacuis Clanius non æquus Acerris.

a *Ea eſt optima, quæ ſæpe ex ſe exhalat nebulam.*

b *Veſevus, qui & Veſuvius, & Veſujus, mons eſt Campaniæ.*

ARG.

Docet uti cognoſcenda terra denſa, rara, ſalſa, pinguis, humida, gravis, levis, nigra, frigida.

Nunc, quo quamque modo poſſis cognoſcere, dicam.
Rara ſit, an ſupra morem ſi denſa, requiras:
Altera frumentis quoniam favet, altera Baccho,
Denſa magis Cereri, rariſſima quæque Lyæo:
Ante locum capies oculis, alteque *c* jubebis
In ſolido puteum demitti, omnemque repones
Rurſus humum, & pedibus ſummas æquabis arenas.
Si deerunt, rarum, pecorique, & vitibus almis
Aptius uber erit: ſin in ſua poſſe negabunt
Ire loca, & ſcrobibus ſuperabit terra repletis,
Spiſſus ager: glebas cunctantes, craſſaque terga
Expecta, & validis terram proſcinde juvencis.
Salſa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix, (ea nec manſueſcit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis ſua nomina ſervat)
Tale dabit ſpecimen: tu ſpiſſo vimine qualos,
Colaque prælorum fumoſis deripe tectis.
Huc ager ille malus, dulceſque e fontibus undæ
Ad plenum calcentur, aqua eluctabitur omnis
Scilicet, & grandes ibunt per vimina guttæ.
At ſapor indicium faciet manifeſtus, & ora
Triſtia tentantum ſenſu torquebit *d* amaror.
Pinguis *e* item quæ ſit tellus, hoc denique pacto
Diſcimus: haud unquam manibus jactata fatiſcit,
Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo.
Humida majores herbas alit, ipſaque juſto
Lætior. ah nimium ne ſit mihi fertilis illa,
Neu *f* ſe prævalidam primis oſtendat ariſtis.
Quæ gravis eſt, ipſo tacitam ſe pondere promit;
Quæque levis, promptum eſt oculis prædiſcere nigrã,
Et *g* quiſquis color: at ſceleratum exquirere frigus
Difficile eſt: piceæ tantum, taxique nocentes
Interdum, aut hederæ pandunt veſtigia nigræ.

c *Al. videbis.*

d *Al. amaro*

e *Sic deprehendas denſam, ſi effoſſam terram rurſus in eundem locum regeras. Et ſi ſuperat, denſa eſt, ſin non implet foſſam, eſt rara.*

f *Al. nec.*

g *Al. quis cuique, & removetur eſt.*

Poſt exploratam terram ſequuntur præcepta tria conſitionis vitium: primum de ſcrobibus faciendis ad excipienda, quæ transferuntur ex ſeminariis; alterum de ſimilitudine ſemi-

ſeminarii, & vitiarii: tertium de loco, quem ſemina debeant reſpicere, cum transferuntur.

a Scrobes facienda, & vertendum ſolum. b Al. circumdare.

His animadverſis, terram multo ante memento
Excoquere, & magnos *a* ſcrobibus concidere *b* montes:
Ante ſupinatas Aquiloni oſtendere glebas,
Quam lætum infodias vitis genus: optima putri
Arva ſolo, id venti curant, gelidæque pruinæ,
Et labefacta movens robuſtus jugera foſſor.
At ſi quos haud ulla viros vigilantia fugit,
Ante locum ſimilem exquirunt, ubi prima paretur
Arboribus ſeges, & quo mox digeſta feratur,

c Al. mutatã.

Mutata *c* ignorent ſubito ne ſemina matrem.
Quin etiam cœli regionem in cortice ſignant:

d Tranſlatæ arbores. e Al. a teneris.

Ut quo quæque modo *d* ſteterit, qua parte calores
Auſtrinos tulerit, qua terga obverterit axi,
Reſtituant. Adeo *e* in teneris conſueſcere multum eſt.

ARG. *Docet in plano debere eſſe vites arctiores, in colle laxiores: deinde, quærendam in ordinibus ſpecioſitatem, quam rem explicat eleganti comparatione militum: addit, provenire inde utilitatem vitibus.*

f An in colle magis conducat, vel in plano.

Collibus, *f* an plano melius ſit ponere vites,
Quære prius: ſi pinguis agros metabere campi,
Denſa ſere: in denſo non ſegnior ubere Bacchus.
Sin tumulis acclive ſolum, colleſque ſupinos,
Indulge ordinibus: nec ſecius omnis in unguem
Arboribus poſitis ſecto via limite quadret.
Ut ſæpe ingenti bello cum longa cohortes
Explicuit legio, & campo ſtetit agmen aperto,
Directæque acies, ac late fluctuat omnis

g Al. renidenti. Renidere eſt proprium æris politi.

Ære *g* renitenti tellus, nec dum horrida miſcent
Prælia, ſed dubius mediis Mars errat in armis.
Omnia ſint paribus numeris dimenſa viarum.
Non animum modo uti paſcat proſpectus inanem,
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra, neque in vacuum poterunt ſe extendere rami.

ARG. *Tranſit ad ſcrobes, qui in vitibus exigui eſſe debent, in arboribus profundiores. Vagatur late in deſcribenda æſculo ab altitudine, firmitate, ætate, amplitudine.*

h Scrobes vitium non admodum profundæ, arborum profundæ ſint.

Forſitan & *h* ſcrobibus quæ ſint faſtigia, quæras:
Auſim vel tenui vitem committere ſulco:
Altius, ac penitus terræ defigitur arbos,
Æſculus in primis: quæ quantum vertice ad auras
Ætherias, tantum radice in tartara tendit.

i Al. nepotes.

Ergo non hiemes illam, non flabra, neque imbres
Convellunt: immota manet, multoſque *i* per annos
Multa virum volvens durando ſæcula vincit.

Tum

Tum fortes late ramos, & brachia tendens
Huc illuc, media ipſa ingentem ſuſtinet umbram.

ARG.

Vineta occaſum ne reſpiciant, in illis corylus ne ſeratur, amputentur plantandi ſurculi ex vite ima, ne lædantur obtuſo ferro, oleaſtri ne interſerantur: extremi hujus præcepti cauſam late exequitur ducta ſimilitudine ab incendio.

Neve tibi ad ſolem *a* vergant vineta cadentem:
Neve inter vites corylum ſere: neve flagella
Summa pete, aut *b* ſummas defringe ex arbore plantas:
(Tantus amor terræ) neu ferro læde retuſo
Semina, neve *c* oleæ ſilveſtres inſere truncos.
Nam ſæpe incautis paſtoribus excidit ignis,
Qui furtim pingui primum ſub cortice tectus
Robora comprendit: frondeſque elapſus in altas
Ingentem cœlo ſonitum dedit: inde ſecutus
Per ramos victor, perque alta cacumina regnat:
Et totum involvit flammis nemus, & ruit atram
Ad cœlum picea craſſus caligine nubem.
Præſertim ſi tempeſtas a vertice ſilvis
Incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.
Hoc ubi, non a ſtirpe valent, cæſæque reverti
Poſſunt, atque ima ſimiles revireſcere terra:
Infelix ſuperat foliis Oleaſter amaris.

a *Non vergant ad occidentem.*
b *Non ex ſummis arboribus defringendæ plantæ.*
c *Non inſerendus oleaſter oleæ.*

ARG.

Docet, conſerendas vites vere, aut Autumno. Præcepti hujus occaſione ver elegantiſſime deſcribit, atque in hoc tempus rejicit primos conditi orbis natales.

Nec tibi tam prudens quiſquam perſuadeat auctor,
Tellurem *d* Borea rigidam ſpirante movere.
Rura gelu tum claudit hiems: nec ſemine jacto
Concretam patitur radicem affigere terræ.
Optima vinetis ratio eſt, cum *e* vere rubenti
Candida venit avis longis inviſa colubris:
Prima vel Autumni ſub frigora, cum rapidus Sol
Nondum hiemem contingit equis, jam præterit æſtas.
Ver *f* adeo frondi nemorum, Ver utile ſilvis:
Vere tument terræ, & genitalia ſemina poſcunt.
Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther
Conjugis in gremium lætæ deſcendit, & omnes
Magnus alit magno commiſtus corpore fœtus.
Avia tum reſonant avibus virgulta canoris,
Et venerem certis repetunt armenta diebus.
Parturit almus ager, Zephyrique tepentibus auris
Laxant arva ſinus, ſuperat tener omnibus humor,
Inque novos ſoles audent ſe *g* germina tuto
Credere, nec metuit ſurgentes pampinus Auſtros,
Aut actum cœlo magnis Aquilonibus imbrem:

d *Non fodiendum aut arandum, ſpirante Borea.*
e *Vere ſerendæ vites, aut Autumno.*
f *Deſcriptio Veris.*
g *Al. gramina.*

a *Poëtici excurſus.*

Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes:
Non alios *a* prima creſcentis origine mundi
Illuxiſſe dies, aliumve habuiſſe tenorem
Crediderim: ver illud erat, ver magnus agebat

b *Al. prima.*

Orbis, & hibernis parcebant flatibus Euri.
Cum *b* primum lucem pecudes hauſere, virumque
Ferrea progenies duris caput extulit arvis,
Immiſſæque feræ ſilvis, & ſidera cœlo.
Nec res hunc teneræ poſſent perferre laborem,
Si non tanta quies iret friguſque caloremque
Inter, & exciperet cœli indulgentia terras.

ARG. *Sequuntur præcepta de ſtercoratione vitium, lapidum interpoſitione, paſtinatione, pedatione, frondatione.*

c *Fimum injiciendum viticis.*

Quod ſupereſt, quæcunque premes virgulta per agros,
Sparge *c* fimo pingui, & multa memor occule terra:
Aut lapidem bibulum, aut ſqualentes infode conchas.
Inter enim labentur aquæ, tenuiſque ſubibit
Halitus, atque animos tollent ſata: jamque reperti,
Qui ſaxo ſuper, atque ingentis pondere teſtæ
Urgerent; hoc effuſos munimen ad imbres:
Hoc ubi hiulca ſiti findit Canis æſtifer arva.

d *Fodiendum ſingulis menſibus, & herbæ extirpandæ.*

Seminibus poſitis ſupereſt *d* deducere terram
Sæpius ad capita, & duros jactare bidentes:
Aut preſſo exercere ſolum ſub vomere, & ipſa
Flectere luctantes inter vineta juvencos.

e *Pedaminibus ſublevandæ teneræ vites.*

Tum leves calamos, & raſæ haſtilia virgæ,
Fraxineaſque aptare ſudes, *e* furcaſque bicornes:
Viribus eniti quarum, & contemnere ventos
Aſſueſcant, ſummaſque ſequi tabulata per ulmos.
Ac dum prima novis adoleſcit frondibus ætas,
Parcendum teneris: & dum ſe lætus ad auras
Palmes agit, laxis per purum immiſſus habenis,

f *Al. acie.*
g *Pampinatione utendum.*
h *Al. valentes.*

Ipſa *f* acies falcis nondum tentanda, ſed uncis
Carpendæ manibus frondes, interque legendæ.
Inde ubi jam validis amplexæ ſtirpibus ulmos
Exierint, tum *g* ſtringe comas, tunc brachia tonde:
Ante reformidant ferrum, tunc denique dura
Exerce imperia, & ramos compeſce *h* fluentes.

ARG. *Præcipit, ſepibus arcendum pecus a vitibus: ex cujus præcepti occaſione dilabitur ad ſacra Bacchi, quæ fiebant ritu Græcorum, quæ ritu Latinorum.*

i *Al. tenendum Frons.*

Texendæ ſepes etiam, & pecus omne *i* tenendum eſt.
Præcipue dum frons tenera, imprudenſque laborum,
Cui, ſuper indignas hiemes, Solemque potentem,
Silveſtres uri aſſidue, capreæque ſequaces
Illudunt: paſcuntur oves, avidæque juvencæ.
Frigora nec tantum cana concreta pruina,

Aut

Aut gravis incumbens ſcopulis arentibus *a* æſtas,
Quantum illi nocuere greges, durique venenum
Dentis, & admorſo ſignata in ſtirpe cicatrix.
Non aliam ob culpam Baccho *b* caper omnibus aris
Cæditur, & veteres ineunt proſcenia ludi:
Præmiaque *c* ingentes pagos, & compita circum
Theſeidæ poſuere: atque inter pocula læti
Mollibus in pratis unctos ſaliere per utres.
Necnon Auſonii Troja gens miſſa *d* coloni
Verſibus incomptis ludunt, riſuque ſoluto,
Oraque corticibus ſumunt horrenda cavatis:
Et te, Bacche, vocant per carmina læta: tibique
Oſcilla ex alta ſuſpendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubeſcit vinea fœtu:
Complentur valleſque cavæ, ſaltuſque profundi,
Et quocunque Deus circum caput egit honeſtum.
Ergo rite *e* ſuum Baccho dicemus honorem
Carminibus patriis, lanceſque, & liba feremus:
Et ductus cornu ſtabit ſacer hircus ad aram:
Pinguiaque in verubus torrebimus exta colurnis.

a *Al.* *æſtus.*
b *Caper Baccho immolatur.*
c *Al.* *ingeniis.*
d *Dedititii cives.*
e *Al.* *ſuos honores.*

ARG. *Redit a ſacris ad vineas, quas docet ſæpius eſſe paſtinandas, bis pampinandas, ſemel ablaqueandas & putandas. His peractis, deſinit in plura præcepta, quæ omnia eo tendunt, ut moneat vinitorem diligentiæ, quam is habiturus eſt in perdifficili vinearum tractatione.*

Eſt etiam ille labor *f* curandis vitibus alter:
Cui nunquam exhauſti ſatis eſt: namq; omne quotannis
Terque, quaterque ſolum ſcindendum: glebaque verſis
Æternum frangenda bidentibus: omne levandum
Fronde nemus, redit agricolis labor actus in orbem,
Atque in ſe ſua per veſtigia volvitur annus.
Et *g* jam olim, ſeras poſuit cum vinea frondes,
Frigidus & ſilvis Aquilo decuſſit honorem:
Jam tum acer curas venientem extendit in annum
Ruſticus, & curvo Saturni dente relictam
Perſequitur vitem *h* attondens, fingitque putando.
Primus humum fodito, primus devecta cremato
Sarmenta, & vallos primus ſub tecta referto.
Poſtremus metito: *i* bis vitibus ingruit umbra:
Bis ſegetem denſis obducunt ſentibus herbæ:
Durus uterque labor. Laudato ingentia rura,
Exiguum colito. necnon etiam aſpera ruſci
Vimina per ſilvam, & ripis fluvialis arundo
Cæditur, incultique exercet cura ſalicti.
Jam vinctæ vites: jam falcem arbuſta reponunt:
Jam canit extremos effœtus vinitor antes.
Sollicitanda tamen tellus, pulviſque movendus,
Et jam maturis metuendus Jupiter uvis.

f *De fodiendis vineis.*
g *Al.* *at jam. Nonnulli, ac jam.*
h *Poſt vindemiam ſequitur putatio.*
i *Bis pampinandum.*

Tram

ARG. *Tranſit a vineis ad curam olearum, pomorum, & reliquarum arborum, facta interdum mentione fruticum: & de oleis quidem ac pomis docet, facilem eſſe culturam; de reliquis arboribus utilitates magnas connumerat ad uſus vitæ humanæ. Deſinit in vituperium vinearum.*

a *Olivæ.* Contra, non ulla eſt *a* oleis cultura: neque illæ
Procurvam expectant falcem, raſtroſque tenaces,
Cum ſemel hæſerunt arvis, auraſque tulerunt.
Ipſa ſatis tellus, cum dente recluditur unco,
Sufficit humorem, & gravidas cum vomere fruges.
Hoc pinguem, & placitam paci nutritor olivam.
b *Poma.* Poma *b* quoque, ut primum truncos ſenſere valentes,
Et vires habuere ſuas, ad ſidera raptim
c *Al. opiſque,* Vi propria nituntur, *c* opis haud indiga noſtræ.
d *De arbuſtis & fruticibus,* Nec minus interea fœtu *d* nemus omne graveſcit,
Sanguineiſque inculta rubent aviaria baccis.
Tondentur cytiſi, tedas ſilva alta miniſtrat,
e *Al. ac* Paſcuntur ignes nocturni, *e* & lumina fundunt:
Et dubitant homines ſerere, atque impendere curam?
Quid majora ſequar? ſalices, humileſque geniſtæ,
Aut illæ pecori frondem, aut paſtoribus umbram
Sufficiunt, ſepemque ſatis, & pabula melli:
Et juvat undantem buxo ſpectare Cytorum,
Naricizque picis lucos: juvat arva videre,
Non raſtris hominum, non ulli obnoxia curæ.
Ipſæ Caucaſeo ſteriles in vertice ſilvæ,
f *Aliæ arbores,* Quas animoſi Euri aſſidue franguntque, feruntque,
Dant alios *f* aliæ fœtus, dant utile lignum
Navigiis pinos, domibus cedroſque, cupreſſoſque.
Hinc radiis trivere rotis, hinc tympana plauſtris
Agricolæ, & pandas ratibus poſuere carinas.
Viminibus ſalices fœcundæ, frondibus ulmi:
At myrtus validis haſtilibus, & bona bello
g *Al. curvantur.* Cornus: Ityræos taxi *g* torquentur in arcus.
Nec tiliæ leves, aut torno raſile buxum,
Non formam accipiunt, ferroque cavantur acuto:
Necnon & torrentem undam levis innatat alnus
Miſſa Pado: necnon & apes examina condunt,
h *Al. alveo.* Corticibuſque cavis, vitioſæque ilicis *h* alvo.
Quid memorandum æque Baccheia dona tulerunt?
Bacchus & ad culpam cauſas dedit, ille furentes
Centauros letho domuit, Rhœtumque, Pholumque,
Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.

ARG. *Excurrit in laudes vitæ ruſticæ, illam cum urbana comparans, ac principem locum attribuens.*

i *Propoſitio.* O *i* fortunatos nimium, ſua ſi bona norint,
Agricolas, quibus ipſa, procul diſcordibus armis,
Fundit humo facilem victum juſtiſſima tellus!

Si

Si non *a* ingentem foribus domus alta ſuperbis
Mane ſalutantum totis vomit ædibus undam,
Nec varios inhiant pulchra teſtudine poſtes,
Illuſaſque auro veſtes, Ephyreiaque æra;
Alba nec Aſſyrio fucatur lana veneno:
Nec caſia liquidi corrumpitur uſus olivi:
At ſecura *b* quies, & neſcia fallere vita,
Dives opum variarum, at latis otia fundis,
Speluncæ, vivique lacus, at frigida Tempe,
Mugituſque boum, molleſque ſub arbore ſomni
Non abſunt: *c* illic ſaltus, ac luſtra ferarum,
Et patiens operum, parvoque aſſueta juventus,
Sacra Deum, ſanctique patres, extrema per illos
Juſtitia, *d* excedens terris veſtigia fecit.

a *Collatio bonorum.*
b *Bona ruris.*
c *Alii illis.*
d *Juſtitia.*

ARG. *Comparat vitam ruſticam cum rerum doctrina & cognitione, præſtantiore quidem, ſed cui ruſtica ſit proxima.*

Me vero primum dulces ante omnia Muſæ,
Quarum ſacra fero, ingenti *e* perculſus amore,
Accipiant: cœlique vias, & ſidera monſtrent,
Defectus Solis varios, Lunæque labores,
Unde tremor terris: qua vi maria alta tumeſcant
Obicibus ruptis, ruſuſque in ſe ipſa reſidant:
Quid tantum Oceano properent ſe tingere ſoles
Hiberni; vel quæ tardis mora noctibus obſtet.
Sin, has ne poſſim naturæ accedere partes,
Frigidus obſtiterit circum præcordia ſanguis:
Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes:
Flumina amem, ſilvaſque inglorius. O, ubi campi,
Sperchiuſque, & virginibus bacchata Lacænis
Taygeta! o, qui me gelidis in vallibus Hæmi
Siſtat, & ingenti ramorum protegat umbra!

e *Al. percuſſus.*

ARG. *Corrigit quæ dixerat, & pari felicitate dignos putat Sapientes, ac Ruſticos: adjungitque rationes, quare hoc putet.*

Felix, *f* qui potuit rerum cognoſcere cauſas,
Atque metus omnes, & inexorabile fatum
Subjecit pedibus, ſtrepitumque Acherontis avari.
Fortunatus & ille, Deos qui novit agreſtes,
Panaque, Silvanumque ſenem, Nymphaſque ſorores.
Illum non populi faſces, non purpura regum
Flexit, & infidos agitans diſcordia fratres:
Aut conjurato deſcendens Dacus ab Iſtro;
Non res Romanæ, perituraque regna: neque ille
Aut doluit miſerans inopem, aut invidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipſa volentia rura
Sponte tulere ſua, carpſit: nec *g* ferrea jura,
Inſanumque forum, aut populi tabularia vidit.

f *Sententia.*
g *Incommoda Urbis.*

Poſt

ARG. *Poſt comparationem vitæ ruſticæ cum urbana, & philoſophica, jam hic tandem confert cum variis diverſiſque hominum ſtudiis, atque omnibus unam illam anteponit.*

Sollicitant alii remis freta cæca, ruuntque
In ferrum: penetrant aulas, & limina regum.
Hic petit excidiis urbem, miſeroſque penates,
Ut gemma bibat, & Sarrano dormiat oſtro.
Condit opes alius, defoſſoque incubat auro.
Hic ſtupet attonitus roſtris: hunc plauſus hiantem
Per cuneos (geminatur enim plebiſque patrumque)
Corripuit: gaudent perfuſi ſanguine fratrum,
Exilioque domos, & dulcia limina mutant,
Atque alio patriam quærunt ſub ſole jacentem.
a commoda ruris. Agricola *a* incurvo terram dimovit aratro:
Hinc anni labor: hinc patriam, parvoſque nepotes
Suſtinet: hinc armenta boum, meritoſque juvencos.
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
Aut fœtu pecorum, aut cerealis mergite culmi,
Proventuque oneret ſulcos, atque horrea vincat.
Venit hiems, teritur Sicyonia baccha trapetis:
Glande ſues læti redeunt, dant arbuta ſilvæ:
Et varios ponit fœtus Autumnus, & alte
Mitis in apricis coquitur vindemia ſaxis.
Interea pendent dulces circum oſcula nati:
Caſta pudicitiam ſervat domus: ubera vaccæ
Lactea demittunt, pingueſque in gramine læto,
Inter ſe adverſis luctantur cornibus hœdi.
b Otium: Ipſe dies agitat *b* feſtos, fuſuſque per herbam,
Ignis ubi in medio, & ſocii cratera coronant,
Te libans Lenæe vocat: pecoriſque magiſtris
Velocis jaculi certamina ponit in ulmo:
Corporaque agreſti nudat prædura palæſtra.

ARG. *Confirmat, quæ dixit, humano, & divino teſtimonio; Librum finit.*

Hanc olim veteres vitam coluere Sabini:
Hanc Remus, & frater: ſic fortis Etruria crevit;
Scilicet & rerum facta eſt pulcherrima Roma,
c Al. una. Septem quæ *c* una ſibi muro circumdedit arces:
Ante etiam ſceptrum Dictæi regis, & ante
Impia quam cæſis gens eſt epulata juvencis,
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Nec dum etiam audierant inflari claſſica, nec dum
Impoſitos duris crepitare incudibus enſes.
d Præciſio. Sed *d* nos immenſum ſpatiis confecimus æquor;
e Alii, ſpumantia. Et jam tempus equum *e* fumantia ſolvere colla.

Finis Libri Secundi Georgicorum.

P. OVI

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORUM

Liber Tertius.

ARGUMENTUM.

HUnc librum viſum eſt ſecare in partes quinque: poſſit quiſpiam in plures, quoniam tractatio ejus divulſa eſt. Prima pars proponit utilem materiam hujus libri, rejicit inutiles fabulas Poetarum: hac occaſione gloriatur ſe primum fore, qui a Græcis futilibus & mendacibus eripiat palmam condendi carminis, & ſuperbe promittit victoriæ ſuæ trophæum ad Mincium Mantuæ erecturum, ædificato templo in cultum Auguſti, quo in templo pictura erit tum de rebus Auguſti bello præclare geſtis, tum de progenitoribus illius: demum in hac parte convertit ſe ad Mecœnatem, quem facit docilem, attentum, benevolum, promittitque divinam Aeneidem. Secunda pars continet longiſſimam tractationem equorum, & taurorum, alternate ſemper, & recurrente ſermone jam ad equos, jam ad tauros. Initio docet, quæ vaccæ optimæ ad admiſſuram, & harum notas decem conſtituit, adhibetque tempus admiſſuræ: hinc tranſit ad equos admiſſarios, quorum generoſitatem ex ipſis pullis cognoſcendam ait notis quinque, quibus enumeratis probat omnia teſtimonio Deorum, atque Heroum: adjungit curam, qua humaniter tractandi equi in ſenectute: & ex occaſione notarum quarumpiam boni equi, excurrit poetice ad deſcriptionem equeſtris curſus: docet primum domitorem equorum ad uſum curruum: primos domitores eorundem ad gyros militares. Deinde pergit ad tauros, qui ante admiſſuram ſaginandi, vaccæ macerandæ: poſt admiſſuram illæ recreandæ multa

cura, arcenduſque ab illis aſilus, quo maxime pecus omne infeſtatur: ſed poſt partum jam tota cura traducenda ad vitulos. Recurrit poſtea ad equos, de quibus docet, uti in teneriore ætate erudiendi ſint, in robuſtiori vero domandi. Mox ait, utrumque animal arcendum ab nimio uſu Veneris: quo loci, relictis equis, tauros aſſumit, qui paſcendi ſeorſim a fœminis, aut clauſi ad præſepia. Hujus rei occaſione taurorum pugnas mire deſcribit, ut vacca potiantur. Atque hinc fuſe dilabitur ad deſcribendos amores omnium animantium, ſiſtitque in equa, quæ amat furioſiſſime, attingitque initium amoris in hac fera, narrat prodigium de conceptu ex ventis, loquitur de Hippomane. Tertia pars complectitur tractationem ovium, & caprarum, quæ tractatio difficilis, ut quæ tenuis, & ideo invocationem renovat. Docet oves, & capras alendas domi per hiemem: comparat utrumque gregem, attingit diſciplinam paſtionis in communi; deinde illam, quæ in Africa eſt, mox illam, quæ in locis frigidiſſimis. Pars quarta involvit peculiaria præcepta, primum de lanicio curando, alterum de lacte, tertium de canibus, quartum de fugandis ſerpentibus infeſtantibus pecora, ubi fit peculiaris mentio de Chelydro, quintum de curanda ſcabie, & morbo pecorum. Pars extrema excurrit late in deſcribenda peſte, qua pecudes, & feræ aliæ vaſtatæ. Et quia hic liber præcipue continet tractationem equorum, & taurorum, conſumit verſus pluſculos in peſte equorum, & pluſculos deinde in peſte taurorum: poſt utrumque animal, inducit ſtragem reliquarum ferarum, excitat miros affectus, & finit librum.

AR-

ARGUMENTUM.

Libri hujus materiam proponit, & rejicit fabulas Poëtarum.

Pars I.

Te quoque magna *a* Pales, & te memorande canemus
Paſtor ab Amphryſo: vos ſilvæ, amneſque Lycæi.
Cætera, quæ vacuas tenuiſſent *b* carmina mentes,
Omnia jam vulgata: quis aut Euryſthea durum,
Aut illaudati neſcit Buſiridis aras?
Cui non dictus Hylas puer, & Latonia Delos?
Hippodameque, humeroque Pelops inſignis eburno,
Acer equis? tentanda via eſt, qua me quoque poſſim
Tollere humo, victorque virum volitare per ora.

a *Tertius liber continet deſcriptionem animantium, & quarum beſtiarum eſt maximus uſus.*

b *Al. carmine.*

ARG.

Gloriatur, ſe primum fore, qui Græcis eripiat palmam condendi carminis, ac ſuperbe promittit victoriæ ſuæ trophæum ad Mincium Mantuæ erecturum, ædificato templo in cultum Auguſti, juxta quem locum equeſtres ludi & theatrales fiant: definitque in picturam, quam facturus eſt in eo templo, tum de rebus Auguſti bello præclare geſtis, tum de progenitoribus illius.

Primus ego in patriam mecum (modo vita ſuperſit)
Aonio rediens deducam vertice Muſas:
Primus Idumæas referam tibi Mantua palmas:
Et viridi in campo templum de marmore ponam
Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius, & tenera prætexit arundine ripas.
In medio mihi Cæſar erit, templumque tenebit.
Illi *c* victor ego, & Tyrio conſpectus in oſtro,
Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi Alpheum linquens, lucoſque Molorchi
Curſibus, & crudo *d* decernet Græcia cæſtu.
Ipſe caput tonſæ foliis ornatus olivæ
Dona feram. jam nunc ſolemnes ducere pompas
Ad delubra juvat, cæſoſque videre juvencos:
Vel ſcæna ut verſis diſcedat frontibus: utque
Purpurea intexti tollant Aulæa Britanni.
In foribus pugnam ex auro, ſolidoque elephanto
Gangaridum faciam, victoriſque arma Quirini.
Atque hic undantem bello, magnumque fluentem
Nilum, ac navali ſurgentes ære columnas.
Addam urbes Aſiæ domitas, pulſumque Niphatem:
Fidentemque fuga Parthum, verſiſque ſagittis:
Et duo rapta manu diverſo ex hoſte trophæa,
Biſque triumphatas utroque ab littore gentes.
Stabunt & Parii lapides, ſpirantia ſigna,
Aſſaraci proles, demiſſæque ab Jove gentis

c *Al. illic.*

d *Al. decertet.*

Nomina, Troſque parens, & Trojæ Cynthius auctor:
Invidia infelix furias, amnemque ſeverum
a Al. orbes. Cocyti metuet, tortoſque Ixionis *a* angues,
Immanemque rotam, & non exuperabile ſaxum.

A R G. *Facit Mecœnatem docilem, attentum, benevolum. Promittit divinam Æneidem.*

Interea Dryadum ſilvas, ſaltuſque ſequamur
Intactos, tua Mecœnas haud mollia juſſa,
Te ſine nil altum mens inchoat: en age ſegnes
Rumpe moras: vocat ingenti clamore Cithæron,
Taygetique canes, domitrixque Epidaurus equorum:
Et vox aſſenſu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas:
Cæſaris & nomen fama tot ferre per annos,
Tithoni prima quot abeſt ob origine Cæſar.

A R G. *Docet notas decem vaccarum, quas ut optimas probat.*

Seu quis Olympiacæ miratus præmia palmæ
Paſcit equos: ſeu quis fortes ad aratra juvencos,
Corpora præcipue matrum legat. Optima torvæ
b De bobus. Forma *b* bovis: cui turpe caput, cui plurima cervix,
Et crurum tenus a mento palearia pendent.
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna.
Pes etiam, & camuris hirtæ ſub cornibus aures.
Nec mihi diſpliceat maculis inſignis, & albo:
Aut juga detrectans, interdumque aſpera cornu,
Et faciem tauro propior, quæque ardua tota,
Et gradiens ima verrit veſtigia cauda.

A R G. *Adhibetur tempus admiſſuræ.*

c Tempus idoneum partui. Ætas Lucinam, *c* juſtoſque pati Hymenæos
Deſinit ante decem, poſt quatuor incipit annos:
Cetera nec fœturæ habilis, nec fortis aratris,
Interea, ſuperat gregibus dum læta juventus,
Solve mares, mitte in venerem pecuaria primus,
Atque aliam ex alia generando ſuffice prolem.
Optima *d* quæque dies miſeris mortalibus ævi
d ſententia. Prima fugit, ſubeunt morbi, triſtiſque ſenectus,
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.
Semper erunt, quarum mutari corpora *e* mavis.
e Al. malis. Semper enim refice, ac, ne poſt amiſſa requiras,
Ante veni, & ſobolem armento ſortire quotannis.

A R G. *Tranſit ad pullos equorum, quorum generoſitatem colligit a rebus quinque, Inceſſu, Audacia, Forma, Colore, Furore, Probat omnia teſtimonio Deorum, atque Heroum.*

Nec

Nec non & pecori eſt idem delectus *a* equino. *Pars II.*
Tu modo, quos in ſpem *b* ſtatuis ſubmittere gentis,
Præcipuum jam inde a teneris impende laborem.
Continuo pecoris generoſus pullus in arvis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit:
Primus & ire viam, & fluvios tentare minaces
Audet, & ignoto ſeſe committere *c* ponto:
Nec vanos horret ſtrepitus. illi ardua *d* cervix,
Argutumque caput, brevis alvus, obeſaque terga,
Luxuriatque toris animoſum pectus, honeſti
Spadices, glaucique color deterrimus albis,
Et gilvo: tum, ſi qua ſonum procul arma dedere,
Stare loco neſcit: micat auribus, & tremit artus,
Collectumque *e* premens volvit ſub naribus ignem.
Denſa juba, & dextro jactata recumbit in armo.
At duplex agitur per lumbos ſpina, cavatque
Tellurem, & ſolido graviter ſonat ungula cornu.
Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis
Cyllarus, &, quorum Graii meminere poetæ,
Martis equi bijuges, & magni currus Achillis.
Talis & ipſe jubam cervice effudit equina,
Conjugis adventu pernix Saturnus: & altum
Pelion hinnitu fugiens implevit acuto.

a *De equis.*
b *Al. ſtatues.*
c *Al. Ponto.*
d *Equi forma.*
e *Al. fremens.*

ARG.

Admonet, equos inutiles generationi & bello ex morbo & ſenectute humaniter curandos propter gloriam præteritorum certaminum: docet notas quaſpiam boni equi: excurrit poetice ad deſcriptionem equeſtris curſus.

Hunc quoq;, ubi aut morbo gravis, aut jam ſegnior annis
Deficit, abde domo, nec turpi ignoſce ſenectæ.
Frigidus *f* in venerem ſenior, fruſtraque laborem
Ingratum trahit: &, ſi quando ad prælia ventum eſt,
Ut quondam in ſtipulis magnus ſine viribus ignis,
Incaſſum furit. ergo animos, ævumque notabis
Præcipue, hinc alias artes, prolemque parentum:
Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.
Nonne vides, cum *g* præcipiti certamine campum
Corripuere, ruuntque effuſi carcere currus?
Cum ſpes arrectæ juvenum, exultantiaque haurit
Corda pavor pulſans: illi inſtant verbere torto,
Et proni dant lora: volat ubi fervidus axis:
Jamque humiles, jamque elati ſublime videntur
Aera per vacuum ferri, atque *h* aſſurgere in auras:
Nec mora, nec requies: at fulvæ nimbus arenæ
Tollitur: humeſcunt ſpumis, flatuque ſequentum.
Tantus amor laudum, tantæ eſt victoria curæ.

f *Admiſſarius.*
g *Quomodo deprehendatur animoſitas.*
h *Al. exſurgere, & alii, inſurgere.*

ARG.

Equorum primus domitor ad uſum curruum Erichthonius fuit, Lapithæ ad gyros militares: adduntur notæ equi, neceſſariæ ad rem utramque.

Primus Erichthonios currus, & quatuor auſus
a Al. rapidus. Jungere equos, *a* rapidiſque rotis inſiſtere victor.
Fræna Pelethronii Lapythæ, gyroſque dedere
Impoſiti dorſo: atque equitem docuere ſub armis
Inſultare ſolo, & greſſus glomerare ſuperbos.
Æquus uterque labor, æque juvenemque magiſtri
Exquirunt, calidumque animis, & curſibus acrem:
Quamvis ſæpe fuga verſos ille egerit hoſtes,
b Hypallage. Et patriam *b* Epirum referat forteſque Mycenas:
Neptunique ipſa deducat origine gentem.

ARG. *Taurus ante admiſſuram ſaginandus, vacca maceranda, ſed poſt illam iſta rurſus recreanda.*

His animadverſis inſtant ſub tempus, & omnes
c De ſaginandis admiſſariis. Impendunt curas denſo *c* diſtendere pingui,
Quem legere ducem, & pecori dixere maritum:
d Al. pubentes. Florenteſque *d* ſecant herbas, fluvioſque miniſtrant,
Farraque, ne blando nequeant ſupereſſe labori,
Invalidique patrum referant jejunia nati.
Ipſa autem macie tenuant armenta volentes:
e De equabus. Atque ubi *e* concubitus primos jam nota voluptas
Sollicitat, frondeſque negant, & fontibus arcent:
Sæpe etiam curſu quatiunt, & ſole fatigant:
f Deſcriptio meridiei ruſticæ. Cum graviter *f* tunſis gemit area frugibus, & cum
Surgentem ad Zephyrum paleæ jactantur inanes.
Hoc faciunt, nimio ne luxu obtuſior uſus
Sit genitali arvo, & ſulcos oblimet inertes,
Sed rapiat citius venerem, interiuſque recondat.
Rurſus, cura patrum cadere, & ſuccedere matrum
g Quomodo ſint gravidæ curandæ. Incipit, exactis *g* gravidæ cum menſibus errant.
Non illas gravibus quiſquam juga ducere plauſtris,
Non ſaltu ſuperare viam ſit paſſus, & acri
Carpere prata fuga, fluvioſque innare rapaces.
Saltibus in vacuis paſcant, & plena ſecundum
Flumina, muſcus ubi, & viridiſſima gramine ripa,
Speluncæque tegant, & ſaxea procubet umbra.

ARG. *Ab gravidis arcendus tabanus. Cujus præcepti occaſione tabanus ipſe deſcribitur, & res firmatur exemplo Junonis.*

Eſt lucos Silari circa, ilicibuſque virentem
Plurimus alburnum volitans, cui nomen Aſylo
Romanum eſt, Oeſtron Graii vertere vocantes:
Aſper, acerba ſonans: quo tota exterrita ſilvis
Diffugiunt armenta: furit mugitibus æther
Concuſſus, ſilvæque, & ſicci ripa Tanagri.
Hoc quondam monſtro horribiles exercuit iras
Inachię Juno peſtem meditata juvencę.
Hunc quoque (nam mediis fervoribus acrior inſtat)
Arcebis gravido pecori, armentaque paſces

Sole

Sole recens orto, aut noctem ducentibus aſtris.

Vitulis relictis, in tauris, & vaccis tota cura impendenda eſt: horum triplex genus aſſignat, & late diſſerit de illorum domitura. ARG.

Poſt partum, cura in vitulos *a* traducitur omnis,
Continuoque notas, & nomina gentis inurunt:
Et quos aut pecori malint ſubmittere habendo,
Aut aris ſervare *b* ſacris, aut ſcindere terram,
Et campum horrentem fractis invertere glebis.
Cętera paſcuntur virides armenta per herbas.
Tu quos ad ſtudium, atque uſum formabis agreſtem,
Jam vitulos hortare, viamque inſiſte *c* domandi,
Dum faciles animi juvenum, dum mobilis ętas.
Ac primum laxos tenui de vimine circlos
Cervici ſubnecte: dehinc, ubi libera colla
Servitio aſſuerint, ipſis *d* e torquibus aptos
Junge pares, & coge gradum conferre juvencos:
Atque illis jam ſępe rotę ducantur inanes
Per terram, & ſummo veſtigia pulvere ſignent.
Poſt valido nitens ſub pondere faginus axis
Inſtrepat, & *e* junctos temo trahat ęreus orbes.
Interea pubi indomitę non gramina tantum,
Nec veſcas ſalicum frondes, ulvamque paluſtrem,
Sed frumenta manu carpes ſata: nec tibi fœtę
More patrum nivea implebunt *f* mulctralia vaccę,
Sed tota in dulces conſument ubera natos.

a *Nonnulli legunt, Deducitur.*
b *Al. ſacros.*
c *Domandi modus.*
d *Al. legunt, De torquibus, aliqui, & torquibus.*
e *Al. vinctos, & , orbis.*
f *Al. Mulgaria, aut, Mulctraria.*

Recurrit ad equos, de quibus docet, uti in teneriore ætate erudiendi ſint, domandi in robuſtiore, ut apti ſint & bellis, & certaminibus. Equum hanc ita eruditum, & domitum comparatione illuſtrat. Aſſignat in fine tempus dandæ farraginis. ARG.

Sin ad bella magis ſtudium, *g* turmaſque feroces,
Aut Alphea rotis pręlabi flumina Piſę,
Et Jovis in luco currus agitare volantes:
Primus equi labor eſt, animos, atque arma videre
Bellantum: lituoſque pati: tractuque gementem
Ferre rotam, & ſtabulo frenos audire ſonantes.
Tum magis, atque magis blandis gaudere magiſtri
Laudibus, & plauſę ſonitum cervicis amare.
Atque hęc jam primo depulſus ab ubere matris
Audiat: inque vicem det mollibus ora capiſtris
Invalidus, *h* etiamque tremens, etiam inſcius ęvi.
At, tribus exactis, ubi quarta *i* acceſſerit ętas,
Carpere mox gyrum incipiat, gradibuſque ſonare
Compoſitis, ſinuetque alterna volumina crurum,
Sitque laboranti ſimilis: tum curſibus auras
Provocet: ac per aperta volans, ceu liber habenis,

g *De equis.*
h *Al. malunt, & jam.*
i *Al. acceperit Æſtas.*

Æquora, vix ſumma veſtigia ponat arena.
a Homerica Comparatio. Qualis *a* Hyperboreis Aquilo cum denſus ab oris
Incubuit, Scythiæque hiemes, atque arida differt
Nubila, tum ſegetes altæ, campique natantes
Lenibus horreſcunt flabris: ſummæque ſonorem
b Al. longe. Dant ſilvæ, *b* longique urgent ad littora fluctus.
Ille volat, ſimul arva fuga, ſimul æquora verrens.
c Aliqui legunt, hinc & ad. Hic *c* vel ad Elei metas, & maxima campi
Sudabit ſpatia, & ſpumas aget ore cruentas:
Belgica vel molli melius feret eſſeda collo.
Tum demum craſſa magnum farragine corpus
Creſcere jam domitis ſinito: namque ante domandum
Ingentes tollent animos, prenſique negabunt
Verbera lenta pati, & duris parere lupatis.

A R G. *Equi & tauri arcendi ab nimio uſu Veneris. Sed relictis equis, ſermo eſt de tauris. Paſcendi hi ſeorſim a fœminis, aut clauſi ad præſepia. Occaſione hujus deſcribit pugnas taurorum pro præſente fœmina, victi ignominiam, exilium, pœnitentiam, curam ſui confirmandi ad reparandum bellum, reditum ad quærendum hoſtem: eſtque in fine ad rem apta comparatio.*

d Al. ſervat. Sed non ulla magis vires induſtria *d* firmat,
Quam venerem, & cæci ſtimulos avertere amoris,
Sive boum, ſive eſt cui gratior uſus equorum.
Atque ideo tauros procul, atque in ſola relegant
Paſcua, poſt montem oppoſitum, & trans flumina lata;
Aut intus clauſos ſatura ad præſepia ſervant.
Carpit enim vires paulatim, uritque videndo
e Al. neque. Fœmina, nec nemorum patitur meminiſſe, *e* nec herbæ.
Dulcibus illa quidem illecebris, & ſæpe ſuperbos
Cornibus inter ſe ſubigit decernere amantes.
Paſcitur in magna ſilva formoſa juvenca.
Illi alternantes multa vi prælia miſcent
Vulneribus crebris: lavit ater corpora ſanguis,
Verſaque in obnixos urgentur cornua vaſto
Cum gemitu: reboant ſilvæque, & magnus Olympus.
Nec mos bellantes una ſtabulare: ſed alter
Victus abit, longeque ignotis exulat oris,
Multa gemens, ignominiam, plagaſque ſuperbi
Victoris, tum quos amiſit inultus amores,
Et ſtabula adſpectans regnis exceſſit avitis.
Ergo omni cura vires exercet, & inter
f Al. pernix. Dura jacet *f* pernox inſtrato ſaxa cubili,
Frondibus hirſutis, & carice paſtus acuta:
Et tentat ſeſe, atque iraſci in cornua diſcit,
Arboris obnixus trunco, ventoſque laceſſit
Ictibus, & ſparſa ad pugnam proludit arena.
Poſt, ubi collectum robur, vireſque receptæ,
Signa movet, præcepſque oblitum fertur in hoſtem:

Flu-

Fluctus *a* ut in medio cœpit cum albeſcere ponto — *a Al. ubi medio.*
Longius, ex altoque ſinum trahit, utque volutus
Ad terras, immane ſonat per ſaxa, nec ipſo
Monte minor procumbit: at ima exæſtuat unda
Verticibus, nigramque alte ſubjectat arenam.

A R G. *Perſequitur furias hominum, ac ferarum in amando, adhibitis ad exemplum leæna, urſo, apro, tigri, equo, Leandro, lynce, lupo, cane, cervo. Poſt hunc catalogum ſiſtit in equa, quæ amat furioſiſſime. Attingit initium hujus amoris, narrat prodigium de conceptu ex ventis, in fine loquitur de Hippomane.*

Omne *b* adeo genus in terris hominumque, ferarumque, — b *Amoris vis.*
Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres,
In furias, ignemque ruunt: amor omnibus idem.
Tempore non alio catulorum oblita leæna
Sævior erravit campis, nec funera vulgo
Tam multa *c* informes urſi, ſtragemque dedere. — c *Urſi informes.*
Per ſilvam tum ſævus aper, tum peſſima tigris:
Heu male tum Libyæ ſolis erratur in agris.
Nonne vides, ut tota tremor pertentet equorum
Corpora, ſi tantum notas odor attulit auras?
Ac neque eos jam fræna virum, nec verbera ſæva,
Non ſcopuli, rupeſque cavæ, atque objecta retardant
Flumina, correptoſque unda torquentia montes.
Ipſe ruit, denteſque Sabellicus exacuit *d* ſus, — d *De ſuibus.*
Et *e* pedibus ſubigit terram, fricat arbore coſtas, — e *Al. pede proſubigit.*
Atque hinc, atque illinc, humeros ad vulnera durat.
Quid *f* juvenis, magnum cui verſat in oſſibus ignem — f *Homines.*
Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
Nocte natat cæca ſerus freta: quem ſuper ingens
Porta tonat cœli, & ſcopulis illiſa reclamant
Æquora, nec miſeri poſſunt revocare parentes,
Nec moritura ſuper crudeli funere virgo.
Quid *g* lynces Bacchi variæ? & genus acre *h* luporum? — g *Lynces.*
Atq; *i* canum? quid quę imbelles dant prœlia k cervi? — h *Lupi.*
Scilicet ante omnes furor eſt inſignis *l* equarum, — i *Canes.*
Et mentem Venus ipſa dedit: quo tempore Glauci — k *Cervi.*
Potniades malis membra abſumpſere quadrigę. — l *Equas concipere ſine maribus, qui partus durat ſolum triennium.*
Illas ducit amor trans Gargara, tranſque ſonantem
Aſcanium: ſuperant montes, & flumina tranant:
Continuoque avidis ubi ſubdita flamma medullis
Vere magis (quia vere redit calor oſſibus) illæ
Ore omnes verſę in Zephyrum, ſtant rupibus altis,
Exceptantque leves auras: & ſępe ſine ullis
Conjugiis vento gravidę (mirabile dictu)
Saxa per, & ſcopulos, & depreſſas convalles
Diffugiunt, non Eure tuos, neque ſolis ad ortus,
In Boream, Caurumque, aut unde nigerrimus Auſter
Naſcitur, & pluvio contriſtat frigore cœlum.

Hinc

a Al. hic.
b alii deſtillat.
c Hippomanes.

a Hinc demum Hippomanes, vero quod nomine dicunt
Paſtores, lentum *b* diſtillat ab inguine virus,
Hippomanes, *c* quod ſępe malę legere novercę,
Miſcueruntque herbas, & non innoxia verba.

A R G. *Fit tranſitus ad oves, & capras. Ait, eſſe difficile loqui ſplendide in re tenui: ac ſe dicturum de re indicta. Renovat invocationem.*

Pars III.
d De minoribus pecudibus.
e Al. hinc.

Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,
Singula dum capti circumvectamur amore.
Hoc ſatis armentis: ſuperat pars *d* altera curę,
Lanigeros agitare greges, hirtaſque capellas.
Hic *e* labor: hinc laudem fortes ſperate coloni.
Nec ſum animi dubius, verbis ea vincere, magnum
Quam ſit, & anguſtis hunc addere rebus honorem.
Sed me Parnaſſi deſerta per ardua dulcis
Raptat amor: juvat ire jugis, qua nulla priorum
Caſtaliam molli divertitur orbita clivo.
Nunc veneranda Pales, magno nunc ore ſonandum;

A R G. *Oves, & capræ alendæ domi per hiemem, comparatur uterque grex.*

f De curandis ovibus.
g De capris.
h Al. colores.
Utilitas ex capris.
i Alii, quo magis.
k Al. flamina.

Incipiens, ſtabulis edico in mollibus herbam
Carpere *f* oves, dum mox frondoſa reducitur ęſtas,
Et multa duram ſtipula, filicumque maniplis
Sternere ſubter humum, glacies ne frigida lędat
Molle pecus, ſcabiemque ferat, turpeſque podagras.
Poſt hinc digreſſus, jubeo frondentia *g* capris
Arbuta ſufficere, & fluvios prębere recentes,
Et ſtabula a ventis hiberno opponere ſoli
Ad medium converſa diem, cum frigidus olim
Jam cadit, extremoque irrorat Aquarius anno.
Hęc quoque non cura nobis leviore tuenda:
Nec minor uſus erit: quamvis Mileſia magno
Vellera mutentur, Tyrios incocta *h* rubores.
Denſior hinc ſoboles, hinc largi copia lactis.
Quam *i* magis exhauſto ſpumaverit ubere mulctra,
Lęta magis preſſis manabunt *k* ubera mammis.
Nec minus interea barbas, incanaque menta
Cinyphii tondent hirci, ſetaſque comantes
Uſum in caſtrorum, & miſeris velamina nautis.
Paſcuntur vero ſilvas, & ſumma Lycęi,
Horrenteſque rubos, & amantes ardua dumos.
Atque ipſę memores redeunt in tecta: ſuoſque
Ducunt: & gravido ſuperant vix ubere limen.
Ergo omni ſtudio glaciem, ventoſque nivales,
Quo minus eſt illis curę mortalis egeſtas,
Avertes, victumque feres, & virgea lętus

Pabu-

Pabula, nec tota claudes fœnilia bruma.

Verno tempore producenda ad paſtum. Diſcriminat quid quaque diei parte gerendum. A R G.

At vero Zephyris cum læta vocantibus æſtas
In ſaltus utrumque gregem, atque in paſcua mittes:
Luciferi primo cum ſidere, frigida rura
Carpamus: *a* dum mane novum, dum gramina canent,
Et ros in tenera pecori gratiſſimus herba eſt.
Inde, ubi quarta ſitim cœli collegerit hora,
Et cantu querulæ rumpent arbuſta cicadæ,
Ad puteos, aut alta greges ad ſtagna jubeto
Currentem ilignis potare canalibus undam:
Æſtibus at mediis umbroſam exquirere vallem,
Sicubi magna Jovis antiquo robore quercus
Ingentes tendat ramos, aut ſicubi nigrum
Ilicibus crebris ſacra nemus accubet umbra.
Tum tenues dare rurſus aquas, & paſcere rurſus
Solis ad occaſum, cum frigidus aera veſper
Temperat, & ſaltus reficit jam roſcida luna,
Littoraque Halcyonem reſonant, & Achantida dumi.

a *Quatuor circa oves ſervanda.*

Subjicit diſciplinam paſtorum Africæ. A R G.

Quid tibi paſtores Libyæ, quid paſcua verſu
Proſequar, & raris habitata mapalia tectis?
Sæpe diem, noctemque, & totum ex ordine menſem
Paſcitur, itque pecus longa in deſerta ſine ullis
Hoſpitiis: tantum campi jacet, omnia ſecum
Armentarius Afer agit, tectumque, laremque,
Armaque, Amyclæumque canem, Creſſamque pharetram.
Non ſecus ac patriis acer *b* Romanus in armis
Injuſto ſub faſce viam cum carpit, & *c* hoſti
Ante expectatum poſitis ſtat in *d* agmine caſtris.

b *Comparat paſtores Romano militi.*
c *Al. hoſtem.*
d *Al. ordine.*

Tranſit ad paſtiones Septemtrionis. Et inde arrepta occaſione, late diſſerit de immanitate frigoris illius orbis. A R G.

At non, qua Scythiæ gentes, Mæoticaque unda,
Turbidus & torquens flaventes Iſter arenas,
Quaque redit medium Rhodope porrecta ſub axem.
Illic clauſa tenent ſtabulis armenta, neque ullæ
Aut herbæ campo apparent, aut arbore frondes,
Sed jacet aggeribus niveis informis, & alto
Terra gelu late, ſeptemque aſſurgit in ulnas.
Semper hiems, ſemper ſpirantes frigora Cauri.
Tum ſol pallentes haud unquam diſcutit umbras,
Nec cum invectus equis altum petit æthera, nec cum
Præcipitem Oceani rubro lavit æquore currum.
Concreſcunt ſubitæ currenti in flumine cruſtæ,

Unda-

Undaque jam tergo ferratos ſuſtinet orbes:
Puppibus illa prius patulis, nunc hoſpita plauſtris,
Æraque diſſiliunt vulgo, veſteſque rigeſcunt
Indutæ: cæduntque ſecuribus humida vina,
Et totæ ſolidam in glaciem vertere lacunæ,
Stiriaque impexis induruit horrida barbis.
Intereà toto non ſecius aere ningit.
Intereunt pecudes: ſtant circumfuſa pruinis
a Alii, conferto. Corpora magna boum, *a* confertoque agmine cervi
Torpent mole nova, & ſummis vix cornibus extant.
Hos non immiſſis canibus, non caſſibus ullis,
Puniceæve agitant pavidos formidine pennæ:
Sed fruſtra oppoſitum trudentes pectore montem,
Cominus obtruncant ferro, graviterque rudentes
Cædunt, & magno læti clamore reportant.
Ipſi in defoſſis ſpecubus, ſecura ſub alta
Otia agunt terra, congeſtaque robora, totaſque
Advolvere focis ulmos, ignique dedere.
Hic noctem ludo ducunt, & pocula læti
Fermento, atque acidis imitantur vitea ſorbis.
b Diviſo. Talis Hyperboreo *b* Septem ſubjecta Trioni
Gens effræna virum Riphæo tunditur Euro,
Et pecudum fulvis velantur corpora ſetis.

ARG. *Præcepta quatuor de lanicio curando.*

c Lanicinium. Pars IV. Si tibi lanicium *c* curæ; primum aſpera ſilva,
Lappæque tribulique abſint: fuge pabula læta,
Continuoque greges villis lege mollibus albos.
Illum autem (quamvis aries ſit candidus ipſe)
Nigra ſubeſt udo tantum cui lingua palato,
Rejice: ne maculis infuſcet vellera pullis
Naſcentum, plenoque alium circumſpice campo.
Munere ſic niveo lanæ (ſi credere dignum eſt)
Pan Deus Arcadiæ captam te Luna feſellit,
In nemora alta vocans: nec tu aſpernata vocantem.

ARG. *Docet, uti lactis proveniat ubertas largior: ex quo lacte caſeus conficiendus, ex quo reliquæ deliciæ lacteæ.*

d Lac. At cui lactis *d* amor, cytiſum, lotoſque frequentes
Ipſe manu, ſalſaſque ferat præſepibus herbas.
Hinc & amant fluvios magis, & magis ubera tendunt;
Et ſalis occultum referunt in lacte ſaporem.
Multi jam excretos prohibent a matribus hœdos,
Primaque ferratis præfigunt ora capiſtris,
Quod ſurgente die mulſere, horiſque diurnis,
Nocte premunt: quod jam tenebris, & ſole cadente,
Sub lucem exportant calathis (adit oppida paſtor)
Aut parco ſale contingunt, hiemique reponunt.

De canibus, qui, & quo alendi: illorum duplex utilitas, videlicet cuſtodia gregis, venatio ferarum. ARG.

Nec tibi cura *a* canum fuerit poſtrema; ſed una *a Canes alendi.*
Veloces Spartæ catulos, acremque Moloſſum
Paſce ſero pingui: nunquam cuſtodibus illis
Nocturnum ſtabulis furem, incurſuſque luporum,
Aut impacatos a tergo horrebis Iberos.
Sæpe etiam curſu timidos agitabis onagros,
Et canibus leporem, canibus venabere damas:
Sæpe volutabris pulſos ſilveſtribus apros
Latratu turbabis agens: monteſque per altos
Ingentem clamore premes ad retia cervum.

Cedri, & Galbani nidore abigendæ ſerpentes, quæ pecus infeſtant. ARG.

Diſce & odoratam ſtabulis accendere cedrum,
Galbaneoque agitare graves nidore *b* Chelydros. b *De ſerpentibus.*
Sæpe ſub immotis præſepibus, aut mala tactu
Vipera delituit, cœlumque exterrita fugit,
Aut tecto aſſuetus coluber ſuccedere, & umbræ,
Peſtis acerba boum, pecorique aſpergere virus,
Fovit humum: cape ſaxa manu, cape robora paſtor,
Tollentemque minas, & ſibila colla tumentem
Dejice: jamque fuga timidum caput abdidit alte,
Cum medii nexus, extremæque agmina caudæ
Solvuntur, tardoſque trahit ſinus ultimus orbes.

Cherſidri ſerpentis patria, forma, vivendi ratio, ſævities. ARG.

Eſt etiam ille malus Calabris in ſaltibus anguis,
Squammea convolvens ſublato pectore terga,
Atque notis longam maculoſus grandibus alvum:
Qui, dum amnes ulli rumpuntur fontibus, & dum
Vere madent udo terræ, ac pluvialibus Auſtris,
Stagna colit: ripiſque habitans, hic piſcibus atram
Improbus ingluviem, raniſque loquacibus explet.
Poſtquam *c* exhauſta palus, terræque ardore dehiſcunt, c *Al. exuſta.*
Exilit in ſiccum, & flammantia lumina torquens
Sævit agris, *d* aſperque ſiti, atque exterritus æſtu. d *ſitis ſerpentum.*
Ne mihi tum molles ſub dio carpere ſomnos,
Neu dorſo nemoris libeat jacuiſſe per herbas,
Cum poſitis novus exuviis, nitiduſque juventa
Volvitur, aut catulos tectis, aut ova relinquens
Arduus ad ſolem, & linguis micat ore triſulcis.

Proponuntur cauſæ ſcabiei in pecoribus, & remedium contra illam. ARG.

Mor-

Morborum quoque te cauſas, & ſigna docebo.
a De ovium ſcabie. Turpis oves tentat *a* ſcabies, *b* ubi frigidus imber
Altius ad vivum perſedit, & horrida cano
b Alii, cum. Bruma gelu: vel cum tonſis illotus adhæſit
Sudor, & hirſuti ſecuerunt corpora vepres.
Dulcibus idcirco fluviis pecus omne magiſtri
Perfundunt, udiſque aries in gurgite villis
Merſatur, miſſuſque ſecundo defluit amni.
Aut tonſum triſti contingunt corpus amurca,
c Alii, vivaque ſulphura. Et ſpumas miſcent argenti, ac *c* ſulphura viva,
Idæaſque pices, & pingues unguine ceras,
Scyllamque helleboroſque graves, nigrumque bitumen.

ARG. *Remedium alterum contrà ſcabiem. Tum de febri pecorum, de remediis contra illam, de ſignis ejus, de vaſtitate, quam affert.*

Non tamen ulla magis præſens fortuna laborum eſt,
Quam ſi quis ferro potuit reſcindere ſummum
Ulceris os: alitur vitium, vivitque tegendo,
Dum medicas adhibere manus ad vulnera paſtor
Abnegat, & meliora Deos ſedet omina poſcens.
Quin etiam ima dolor balantum lapſus ad oſſa
d De febri. Cum furit, atque artus depaſcitur arida *d* febris;
Profuit incenſos æſtus avertere, & inter
Ima ferire pedis ſalientem ſanguine venam:
Biſaltæ quo more ſolent, acerque Gelonus,
Cum fugit in Rhodopen, atque in deſerta Getarum,
Et lac concretum cum ſanguine potat equino.
Quam procul aut molli ſuccedere ſæpius umbræ
e Al. ſegnius. Videris, aut ſummas carpentem *e* ignavius herbas,
Extremamque ſequi, aut medio procumbere campo
Paſcentem, & feræ ſolam decedere nocti;
Continuo culpam ferro compeſce, priuſquam
Dira per incautum ſerpant contagia vulgus.
Non tam creber agens hiemem ruit æquore turbo,
Quam multæ pecudum peſtes. nec ſingula morbi
Corpora corripiunt: ſed tota æſtiva repente,
Spemque, gregemque ſimul, totamque ab origine gentem.
f Noricum. Tum ſciat aerias Alpes, & *f* Norica ſi quis
g Bavaria. Caſtella in tumulis, & Iapidis arva *g* Timavi;
Nunc quoque poſt tanto videat, deſertaque regna
Paſtorum, & longe ſaltus, lateque vacantes.

ARG. *Deſcribitur peſtis Autumnalis, quæ pecudes, & feras alias vaſtavit.*

Pars V. Hic quondam morbo cœli miſeranda coorta eſt
Tempeſtas, totoque Autumni incanduit æſtu:
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum,
h Al. corrupitque. Corrupitque *h* lacus, infecit pabula tabo.

Nec

Nec via mortis erat ſimplex: ſed ubi ignea venis
Omnibus acta ſitis miſeros adduxerat artus,
Rurſus abundabat fluidus liquor, omniaque in ſe
Oſſa minutatim morbo collapſa trahebat.
Sæpe in honore Deum medio ſtans hoſtia ad aram,
Linea *a* dum nivea circumdatur inſula vitta,
Inter cunctantes cecidit moribunda *b* miniſtros,
Aut ſi quam ferro mactaverat ante Sacerdos.
Inde nec impoſitis ardent altaria fibris,
Nec *c* reſponſa poteſt conſultus reddere Vates:
Ac vix ſuppoſiti tinguntur ſanguine cultri,
Summaque jejuna ſanie infuſcatur arena.
Hinc lætis vituli vulgo moriuntur in herbis,
Et dulces animas plena ad præſepia reddunt.
Hinc canibus blandis rabies venit, & quatit ægros
Tuſſis anhela ſues, & faucibus angit obeſis.

a *Alii, lanea.*
b *Al. Magiſtros.*
c *Elevat auſteritatem auſpiciorum.*

Equi peſte correpti ſigna, miſerandum exitium. ARG.

Labitur *d* infelix ſtudiorum, atque immemor herbæ
Victor equus, fonteſque avertitur, & pede terram
Crebra ferit: demiſſæ aures: incertus ibidem
Sudor & ille quidem morituris frigidus: aret
Pellis, & ad tactum tractandi dura reſiſtit.
Hæc ante exitium primis dant ſigna diebus.
Sin in proceſſu cœpit crudeſcere morbus,
Tum vero ardentes oculi, atque attractus ab alto
Spiritus, interdum gemitu gravis, imaque longo
Ilia ſingultu tendunt: it naribus ater
Sanguis: & obſeſſas fauces premit aſpera lingua.
Profuit inſerto latices infundere cornu
Lenæos: ea viſa ſalus morientibus una:
Mox erat hoc ipſum exitio, furiiſque refecti
Ardebant: ipſique ſuos, jam morte ſub ægra
(Dii meliora piis, *e* erroremque hoſtibus illum)
Diſciſſos nudis laniabant dentibus artus.

d *De morbo equorum.*
e *Al. ardorem.*

Taurorum clades, in qua magni affectus excitantur. ARG.

Ecce autem duro fumans ſub vomere *f* taurus
Concidit, & miſtum ſpumis vomit ore cruorem,
Extremoſque ciet gemitus: it triſtis arator
Mœrentem abjungens fraterna morte juvencum,
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
Non umbræ altorum nemorum, non gramina poſſunt
Grata movere animum: non qui per ſaxa volutus
Purior electro campum petit amnis: & ima
Solvuntur latera, atque oculos ſtupor urget inertes,
Ad terramque fluit devexo pondere cervix.
Quid labor, aut benefacta juvant? Quod vomere terras
Invertiſſe graves? atqui non Maſſica Bacchi

f *De Tauris.*

Mune-

Munera, non illis epulæ nocuere repoſtæ.
a Al. victum. — Frondibus, & *a* victu paſcuntur ſimplicis herbæ:
Pocula ſunt fontes liquidi, atque exercita curſu
Flumina. nec ſomnos abrumpit cura ſalubres.
Tempore non alio dicunt regionibus illis
Quæſitas ad ſacra boves Junonis, & uris
Imparibus ductos alta ad donaria currus.
Ergo ægre raſtris terram rimantur, & ipſis
Unguibus infodiunt fruges: monteſque per altos
Contenta cervice trahunt ſtridentia plauſtra.

ARG. *Strages reliquarum ferarum terræ, maris, aëris. Adhibentur peculiares notæ ad excitandam conqueſtionem, & libro finis.*

Non lupus inſidias explorat ovilia circum,
Nec gregibus nocturnus obambulat: acrior illum
Cura domat: timidæ damæ, cervique fugaces
Nunc interque canes, & circum tecta vagantur.
Jam maris immenſi prolem, & genus omne natantum
b *Alii legunt, Ad.* — Littore in extremo, ceu naufragia corpora, fluctus
Proluit. inſolitæ fugiunt *b* in flumina phocæ.
Interit & curvis fruſtra defenſa latebris
Vipera, & attoniti ſquammis aſtantibus hydri.
Ipſis eſt aer avibus non æquus, & illæ
Præcipites alta vitam ſub nube relinquunt.
Præterea nec jam mutari pabula refert:
Quæſitæque nocent artes. ceſſere magiſtri
Phyllirides Chiron, Amythaoniuſque Melampus.
Sævit & in lucem ſtygiis emiſſa tenebris
Pallida Tiſiphone: morbos agit ante, metumque,
Inque dies avidum ſurgens caput altius effert.
Balatu pecorum, & crebris mugitibus amnes,
c *Al. horrentes.* — Areteſque *c* ſonant ripæ, colleſque ſupini.
Jamque catervatim dat ſtragem, atque aggerat ipſis
In ſtabulis turpi dilapſa cadavera tabo:
d *Pierius contendit legendum, foſſis.* — Donec humo tegere, & *d* foveis abſcondere diſcunt.
Nam neque erat coriis uſus, nec viſcera quiſquam
Aut undis abolere poteſt, aut vincere flamma:
Nec tondere quidem morbo, illuvieque pereſa
Vellera: nec telas poſſunt attingere putres.
e *Alii, quin etiam.* — Verumetiam *e* inviſor ſi quis tentarat amictus,
Ardentes papulæ, atque immundus olentia ſudor
Membra ſequebatur: nec longo deinde moranti
f *Al. contactus.* — Tempore *f* contractos artus ſacer ignis edebat.

Finis Libri Tertii Georgicorum.

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORUM

Liber Quartus.

ARGUMENTUM.

Habet hic liber Apum tractationem, quarum res ornatiſſime illuminavit Poeta. Poſt operis propoſitionem, Dedicationem, captatam benevolentiam, rem aggreditur; docens primo, quæ abeſſe ab apibus, quæ illis adeſſe debeant: illa ut noxia, iſta ut proficua. Deinde tranſit ad materiam alveorum, in quibus fit tota mellis fabrica, ibique loquitur de ſtudio apum, in obturandis rimis, & theſauro ſuo occultando; atque obiter de earum munditie, & locis cavis, quæ vitanda ut apibus valde inimica, propter reſultantem ſonitum Echus. Tertio narrat, uti, appetente tempore mellificationis, apes ad paſtum exeant, ut neceſſaria colligant ad fœtus, ad ceras, ad mella. Quarto perſequitur luculenter pugnas apum, cui parti annectit duplicem Regum formam, duplicem item apum. Quinto docet, uti retinendæ apes a fuga, detractis alis Regi, & conſito horto juxta alvearia: ex cujus rei occaſione tractat, ſeu potius aliis relinquit tractandam hortorum curam, ipſe enim tantum libat, adhibito exemplo Tarentini ſenis, cui vita fuit mille bonis & delitiis cumulata, quod in hortuli cujuſdam curam incumberet. Hoc peracto accingit ſe ſexto ad expediendam apum natu-

tam. Hanc partem longius aliis perſequitur, conſtituta apum Republica, urbe, legibus, patria, penatibus, providentia futurorum; deinde fœdere, quo aliæ in agris victum perquirunt, aliæ inter ædes laborant; fundamenta erigunt; ceras ſuſpendunt; mella conſtipant, fœtus educunt, januas cuſtodiunt, aquas ſpeculantur; accipiunt onera venientium, fucos arcent; hanc ſedulitatem exornat egregia comparatione Cyclopum. Redit rurſus ad Remp. earum; & docet, quid Seniores faciant, quid juniores; utque una omnes quieſcant, una laborent, una dormiant, una ſurgant: adjungitque hic aliquid de illarum prudentia, cum tempus eſt nubilum: ſcribitque illarum generationem, ætatem, durationem: præterea cultum erga ſuos Reges: abſolvit hanc partem recitata opinione Pythagoræ de divinitate, quæ latet in apibus. Septimo tranſit ad præcepta mellationis, cujus duo ſunt tempora, Ver, & Autumnus: docetque abſtinendum a caſtratione favorum, cum hiems eſt rigentiſſima: adjungitque præcepta quæpiam neceſſaria ad hanc rem. Tranſit octavo ad morbos apum, & conſtituit languentium ſigna ſex, remedia novem, ſiſtitque in flore amello, quem late deſcribit. Nono transfert ſermonem a morbis ad mortem illarum; accingitque ſe ad narrandam hiſtoriam Ariſtæi, docetque inventum reparandi apes ex cæſo bove ubi natum, & perſequitur late artem ipſam. Decimo & ultimo latiſſime narrat hiſtoriam Ariſtæi, qui mortuis apibus querelas ſuas detulit ad matrem Cyrenem, quæ erat aquarum Nympha. Audit illa querelam, jubet natum admitti intra aquarum gurgites: admiratur ille matris ſuæ regiam, & omnia quæ clauſa intus ſub terris: excipitur convivio, docetürque a matre res Protei, nam hic poterat aperire excidii apum cauſam: perducitur ad illam, ac fruſtra reluctantem capit. Deinde aperit Proteus Ariſtæo, cur apes interierint, quia videlicet Ariſtæus cauſa fuerat mortis Eurydices uxoris Orphei. Narrat itaque mortem Eurydices, audaciam Orphei in adeundis manibus cauſa uxoris: utque illam Orpheus recuperarit, amiſerit,

vit, doluerit, interierit. Qua repræſentatione facta, Cyrene natum aggreditur, ac ſtupentem & devictum animo conſolatur, docetque quo genere ſacrificii ſcelus illud expiandum ſit, & qua ratione reparandæ apes, quando jam cauſa excidii cognita erat. Peragit Ariſtæus præcepta matris, videtque feliciſſimum exitum, nimirum apes reviviſcentes ex interfectis & putrefactis juvencis. Hæc omnia ſequitur epilogus tam Eclogorum, quam Georgicorum.

ARGUMENTUM.

Proponit quid dicturus: dedicat hoc opus Mæcenati, captat attentionem a rebus magnis, ſperat gloriam a re humili.

PRotinus *a* aerii mellis cœleſtia dona
Exequar: hanc etiam Mœcenas aſpice partem.
Admiranda tibi levium ſpectacula rerum,
Magnanimoſque Duces, totiuſque ordine gentis
Mores, *b* & ſtudia, populos, & prælia dicam.
In tenui labor, at tenuis non gloria, ſi quem
Numina læva ſinunt, auditque vocatus Apollo.

a *Propoſitio, cui admiſcuit dedicationem operis*

b *Amplificatio per metaphoram.*

Docet, quæ debent abeſſe ab apibus, ut nocua. ARG.

Pars I.

Principio ſedes *c* apibus, ſtatioque petenda,
Quo neque ſit ventis aditus (nam pabula venti
Ferre domum prohibent) neq; oves, hædique petulci
Floribus inſultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, & ſurgentes atterat herbas.
Abſint & picti ſqualentia terga lacerti
Pinguibus a ſtabulis, meropeſque, aliæque volucres,
Et manibus Progne pectus ſignata cruentis.
Omnia nam late vaſtant, ipſaſque volantes
Ore ferunt, dulcem nidis immitibus eſcam.

c *Locus apiarii.*

Quæ adeſſe ut proficua debent. ARG.

At liquidi fontes, & ſtagna virentia muſco
Adſint, & tenuis fugiens per gramina rivus,
Palmaq; veſtibulum, aut ingens oleaſter *d* obumbret:
Ut cum prima novi ducent examina Reges
Vere ſuo, luderque favis emiſſa juventus,

d *Al. inumbret.*

Vicina invitet decedere ripa calori,
Obviaque hoſpitibus teneat frondentibus arbos.
In medium, ſeu ſtabit iners, ſeu profluet humor,
Tranſverſas ſalices, & grandia conjice ſaxa;
Pontibus ut crebris poſſint conſiſtere, & alas
Pandere ad æſtivum ſolem, ſi forte morantes
Sparſerit, aut præceps Neptuno immerſerit Eurus.
Hæc circum caſiæ virides, & olentia late
Serpylla, & graviter ſpirantis copia thymbræ
Floreat, irriguumque bibant violaria fontem.

ARG. *De materia alvearum: de ſtudio apum in obturandis rimis omnibus, & aditibus, ac melle occultando: de earum mundicie: de locis cavis, quæ illis inimica.*

Pars II. a Quomodo ſint alvearia facienda.

Ipſa autem ſeu corticibus tibi ſuta cavatis,
Seu lento fuerint a alvearia vimine texta,
Anguſtos habeant aditus, nam frigore mella
Cogit hiems, eademque calor liquefacta remittit.
Utraque vis apibus pariter metuenda: neque illæ
Nequicquam in tectis certatim tenuia cera
Spiramenta linunt, fucoque & floribus oras
Explent, collectumque hæc ipſa ad munera gluten
Et viſco, & Phrygiæ ſervant pice lentius Idæ.
Sæpe etiam effoſſis (ſi vera eſt fama) latebris
Sub b terra fodere larem: penituſque repertæ
Pumicibuſque cavis, exeſæque arboris antro.
Tu tamen & levi rimoſa cubilia limo
Unge fovens circum, & raras ſuper injice frondes.
Non propius tectis taxum ſine, neve rubentes
Ure foco cancros: altæ neu crede paludi:
Aut ubi odor cœni gravis: aut ubi concava pulſu
Saxa ſonant, vociſque offenſa reſultat imago.

b Al. terram fovere.

ARG. *Exeunt apes ad prata & aquas, tranſacta hieme, inde neceſſaria colligunt ad fœtus, ceras, mella: conceptis fœtibus decedunt, ſed retinendæ ſaporibus herbarum, tinnitibus cymbalorum.*

Pars III. c Deſcriptio æſtatis.

Quod ſupereſt, c ubi pulſam hiemem Sol aureus egit
Sub terras, cœlumque æſtiva luce recluſit:
Illæ continuo ſaltus, ſilvaſque peragrant,
Purpureoſque metunt flores, & flumina libant
Summa leves. hinc neſcio, qua dulcedine lætæ
Progeniem nidoſque fovent: hinc arte recentes
Excudunt ceras, & mella tenacia fingunt.
Hinc ubi jam emiſſum caveis ad ſidera cœli
Nare per æſtatem liquidam ſuſpexeris agmen,
Obſcuramque trahi vento mirabere nubem,
Contemplator: aquas dulces, & frondea ſemper
Tecta petunt: huc tu juſſos aſperge ſapores,

Tri-

Digitized by Google

Trita meliphylla, & Cerinthæ ignobile gramen:
Tinnituſque cie, & matris quate cymbala circum.
Ipſæ conſident medicatis ſedibus, ipſæ
Intima more ſuo ſeſe in cunabula condent.

Regum diſcordia, ſigna irati agminis, bellum atrox, cædes, victoria, quies ab hoc bello. A R G.

Sin autem *a* ad pugnam exierint (nam ſæpe duobus *Pars IV.*
Regibus inceſſit magno diſcordia motu) *a Quomodo ſibi*
Continuoque animos vulgi, & trepidantia bello *bella gerant.*
Corda licet longe præſciſcere. namque morantes
Martius ille æris rauci canor increpat; & vox
Auditur, fractos ſonitus imitata tubarum.
Tum trepidæ inter ſe coeunt, penniſque coruſcant;
Spiculaque exacuunt roſtris, aptantque lacertos:
Et circa Regem, atque ipſa ad prætoria denſæ
Miſcentur, magniſque vocant clamoribus hoſtem.
Ergo ubi ver nactæ ſudum, campoſque patentes,
Erumpunt portis, concurritur: æthere in alto
Fit ſonitus, magnum miſtæ glomerantur in orbem, b *Amplificatio*
Præcipiteſque cadunt; *b* non denſior aere grando,
Nec de concuſſa tantum pluit ilice glandis.
Ipſi per medias acies, inſignibus alis,
Ingentes animos anguſto in pectore verſant.
Uſque adeo obnixi non cedere, dum gravis aut hos c *Al. ſubegit.*
Aut hos verſa fuga victor dare terga *c* coegit.
Hi motus animorum, atque hæc certamina tanta, d *Al. quieſcunt*
Pulveris exigui jactu compreſſa *d* quieſcent.

Remedium contra bellum. Rex duplex, notæ utriuſque: apes item duplices, & notæ earum. A. R. G.

Verum ubi ductores acie revocaveris ambos:
Deterior qui viſus, eum, ne prodigus obſit,
Dede neci; melior vacua ſine regnet in aula.
Alter erit maculis auro ſqualentibus ardens:
(Nam duo ſunt genera) hic melior, inſignis & ore,
Et rutilis clarus ſquamis: ille horridus alter
Deſidia, latamque trahens inglorius alvum.
Ut binæ Regum facies, ita corpora gentis.
Namque aliæ turpes horrent, ceu pulvere ab alto
Cum venit, & terram ſicco ſpuit ore viator
Aridus, elucent aliæ, & fulgore coruſcant,
Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis.
Hæc potior ſoboles: hinc cœli tempore certo
Dulcia mella premes: nec tantum dulcia, quantum
Et liquida, & durum Bacchi domitura ſaporem.

Retinentur apes a fuga, detractis Regi alis, conſito horto circa alvearium. A R G.

Pars V.

At cum incerta volant, cœloque examina ludunt,
Contemnuntque favos, & frigida tecta relinquunt,
Inſtabiles animos ludo prohibebis inani.
Nec magnus prohibere labor, *a* Tu regibus alas
Eripe: non illis quiſquam cunctantibus altum
Ire iter, aut caſtris audebit vellere ſigna,
Invitent croceis halantes floribus horti,
Et cuſtos furum, atque avium cum falce ſaligna
Helleſpontiaci ſervet tutela Priapi.
Ipſe thymum, pinoſque ferens de montibus altis,
Tecta ſerat late circum, cui talia curæ.
Ipſe labore manum duro terat, ipſe feraces
Figat humo plantas, & amicos irriget imbres.

a Quomodo domi detinendæ, ne avolent.

ARG.

Horti tractationem aliis relinquit impeditus tum rerum mole, in qua verſatur; tum cupiditate finis, cui inſiſtit: tantum attingit utilitatem hortorum, advocato ad exemplum ſene quodam Tarentino, cui vita mille bonis & deliciis plena, quod in horti ſtudium incumberet.

Atque equidem extremo ni jam ſub fine laborum
Vela traham, & terris feſtinem advertere proram,
Forſitan & pingues hortos quæ cura colendi
Ornaret, canerem: biſferique roſaria Pæſti:
Quoque modo potis gauderent *b* intyba rivis,
Et virides apio ripæ: tortuſque per herbam
Creſceret in ventrem cucumis: nec ſera comantem
Narciſſum, aut flexi tacuiſſem vimen acanthi,
Pallenteſque hederas, & amantes littora myrtos.
Namque ſub OEbaliæ memini me turribus altis,
Qua niger humectat flaventia culta Galeſus,
Corycium vidiſſe ſenem, cui pauca relicti
Jugera ruris erant: nec fertilis illa juvencis,
Nec pecori opportuna ſeges, nec commoda Baccho.
Hic *c* rarum tamen in dumis holus, albaque circum
Lilia, verbenaſque premens, veſcumque papaver,
Regum æquabat opes animis: ſeraque revertens
Nocte domum, dapibus menſas onerabat inemptis.
Primus vere roſam, atque autumno carpere poma:
Et cum triſtis hiems *d* etiam nunc frigore ſaxa
Rumperet, & glacie curſus frænaret aquarum,
Ille comam mollis jam tum tondebat acanthi,
Æſtatem increpitans ſeram, Zephyroſque morantes.
Ergo apibus fœtis idem, atque examine multo
Primus abundare, & ſpumantia cogere preſſis
Mella favis. Illi tiliæ, atque uberrima pinus:
Quotque in flore novo pomis ſe fertilis arbos
Induerat, totidem autumno matura tenebat.
Ille etiam ſeras inverſum diſtulit ulmos,
Eduramque pyrum, & ſpinos jam pruna ferentes:
Jamque miniſtrantem platanum potantibus umbram.

b Al. Intuba.

c Al. hinc.

d Al. etiam num.

Ve-

Verum hæc ipſe quidem ſpatiis *a* diſcluſus iniquis
Prætereo, atque aliis poſt *b* me memoranda relinquo.

a Al. excluſus.
b Al. poſt commemoranda.

Incipit Rempublicam, & mores apum, quos ut præſtantes in Jovem confert. Habent illæ communem ſobolem, patriam, cibum. — A R G.

Pars VI.

Nunc age, naturas apibus quas Jupiter ipſe
Addidit, expediam: pro qua mercede canoros
Curetum *c* ſonitus, crepitantiaque æra ſecutæ
Dictæo cœli Regem pavere ſub antro.
Solæ communes natos, conſortia tecta
Urbis habent, magniſque agitant ſub legibus ævum;
Et patriam ſolæ, & certos novere penates;
Venturæque hiemis memores, æſtate laborem
Experiuntur, & in medium quæſita reponunt.

c Al. miſcet fabulam.

Abſolvitur hic locus in explicanda apum ſedulitate. Additur comparatio Cyclopum huic ſedulitati illuſtrandæ. — A R G.

Namque aliæ victu invigilant, & fœdere pacto
Exercentur agris: pars intra ſepta domorum
Narciſſi lacrymam, & *d* lentum de cortice gluten
Prima *e* favis ponunt fundamina, deinde tenaces
Suſpendunt ceras: aliæ ſpem gentis adultos
Educunt fœtus: aliæ puriſſima mella
Stipant, & dulci diſtendunt nectare cellas.
Sunt quibus ad portas cecidit cuſtodia ſorti,
Inque vicem ſpeculantur aquas & nubila cœli,
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum *f* fucos pecus a præſepibus arcent.
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
Ac *g* veluti lentis Cyclopum fulmina maſſis
Cum properant, alii taurinis follibus auras
Accipiunt, redduntque; alii ſtridentia tingunt
Æra lacu; gemit impoſitis incudibus *h* Ætna.
Illi inter ſeſe magna vi brachia tollunt
In numerum, verſantque tenaci forcipe ferrum:
Non *i* aliter (ſi parva licet componere magnis)
Cecropias innatus apes amor urget habendi
Munere quamque ſuo,

d Al. lectum.
e Induſtriæ deſcriptio.
f Fuci.
g Comparatio.
h Alii, antrū.
i His verſiculis utitur & in ſeptimo Æne.

In Republica apum ſeniores intus, juniores foris operantur: communis eſt quies, & labor, & utrunque ad ſonitum bombi, quo excitantur, quo dormiunt: non recedunt longe ab alveis, impendente pluvia: onerant ſe lapillis, cum ventus ingruit. — A R G.

Grandævis oppida curæ,
Et munire favos, & Dædala fingere tecta.
At feſſæ multa referunt ſe nocte minores

Crura thymo plenæ, paſcuntur & arbuta paſſim,
Et glaucas ſalices, caſiamque, crocumque rubentem,
Et pinguem tiliam, & ferrugineos hyacinthos.
Omnibus una quies operum, labor omnibus unus.
Mane ruunt portis, nuſquam mora: rurſus eaſdem
Veſper ubi e paſtu tandem decedere campis
Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant.
Fit ſonitus, muſſantque oras, & limina circum.
Poſt ubi jam thalamis ſe compoſuere, ſiletur
In noctem, feſſoſque ſopor ſuus occupat artus.
Nec vero a ſtabulis pluvia impetente recedunt
Longius, aut credunt cœlo adventantibus Euris;
Sed circum tutæ ſub mœnibus urbis aquantur:
Excurſuſque breves tentant, & ſæpe lapillos,
a Comparatio. Ut a Cymbæ inſtabiles fluctu jactante ſaburram
Tollunt: his ſeſe per inania nubila librant.

ARG. *Scribitur generatio apum, quæ e floribus; ætas ſingularũ, quæ ſeptennis: duratio totius generis, quæ æterna.*

Illum adeo placuiſſe apibus mirabere morem,
Quod nec concubitu indulgent, nec corpora ſegnes
b De ortu apum. In Venerem ſolvunt, aut b fœtus nixibus edunt:
Verum ipſæ foliis natos, & ſuavibus herbis
Ore legunt, ipſæ Regem, parvoſque Quirites
Sufficiunt, aulaſque, & cerea regna refingunt.
Sæpe etiam duris errando in cotibus alas
Attrivere, ultroque animam ſub faſce dedere:
c Al. anguſti. Tantus amor florum, & generandi gloria mellis.
Ergo ipſas quamvis c anguſtus terminus ævi
Excipiat (neque enim plus ſeptima ducitur æſtas)
d Alludit ad frequentem mutationem imperiorum. At genus immortale manet, multoſque per annos
Stat d fortuna domus, & avi numerantur avorum.

ARG. *Cultus apum erga ſuos Reges, ſigna hujus cultus, opinio Pythagoræ non de ape ſolum, ſed de reliquis animalibus, qua indicatur quid divinitatis in ape inſit.*

Præterea Regem non ſic Ægyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaſpes,
Obſervant: Rege incolumi, mens omnibus una eſt:
Amiſſo, rupere fidem: conſtructaque mella
Diripuere ipſæ, & crates ſolvere favorum.
Ille operum cuſtos, illum admirantur, & omnes
Circumſtant fremitu denſo, ſtipantque frequentes.
Et ſæpe attollunt humeris, & corpora bello
Objectant, pulchramque petunt per vulnera mortem.
e Amplificatio. His quidam ſignis, atque hæc exempla ſecuti,
Eſſe apibus e partem divinæ mentis, & hauſtus
f Unde renaſcantur, & occidant. Æthereos dixere. Deum namque ire f per omnes
Terraſque, tractuſque maris, cœlumque profundum.

Hinc

Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque ſibi tenues naſcentem arceſſere vitas.
Scilicet huc reddi deinde, ac reſoluta referri
Omnia: nec morti eſſe locum, ſed viva volare
Sideris in numerum, atque alto *a* ſuccedere cœlo.

a Al. ſe condere.

ARG. *Tranſit ad præcepta mellationis, cujus duo ſunt tempora, Ver, Autumnus: agitque de ira apum.*

Pars VII.

Si quando ſedem anguſtam, *b* ſervataque mella
Theſauris relines: prius *c* hauſtus ſparſus aquarum
Ore fove, *d* fumoſque manu prætende ſequaces.
Bis gravidos cogunt fœtus; duo tempora meſſis:
Taygete ſimul os terris oſtendit honeſtum
Plejas, & Oceani ſpretos pede reppulit amnes:
Aut eadem ſidus fugiens ubi piſcis aquoſi
Triſtior hibernas cœlo deſcendit in undas.
Illis ira modum ſupra eſt, læſæque venenum
Morſibus inſpirant, & ſpicula cæca relinquunt
Affixæ venis, animaſque in vulnere ponunt.

b De eximendo melle.
c Alii, hauſtu.
d De caſtrandis alvearibus.

ARG. *Abſtinendum a caſtratione favorum in hieme rigentiſſima: præcepta de ſuffitu, & ceris tradendis, quo expellantur animalia infeſta.*

Sin duram metues hiemem, parceſque futuro,
Contuſoſque animos, & res miſerabere fractas;
At ſuffire thymo, ceraſque recidere inanes
Quis dubitet? nam ſæpe favos ignotus adedit
Stellio, lucifugis congeſta cubilia blattis:
Immuniſque ſedens aliena ad pabula fucus,
Aut aſper crabro imparibus ſe immiſcuit armis,
Aut *e* durum tineæ genus, aut inviſa Minervæ
In foribus laxos ſuſpendit aranea caſſes.
Quo magis exhauſtæ fuerint, hoc acrius omnes
Incumbent, generis lapſi ſarcire ruinas;
Complebuntque foros, & floribus horrea texent.

e Al. dirum.

ARG. *Tranſit ad morbos apum. Conſtituit languentium ſigna ſex, remedia novem, ſiſtit in flore amello, quem late deſcribit notis ſex.*

Pars VIII.

Si vero, quoniam caſus apibus quoque noſtros
Vita tulit, triſti languebunt corpora morbo,
Quod jam non dubiis poteris cognoſcere ſignis:
Continuo eſt ægris alius color; horrida vultum
Deformat macies: tum corpora luce carentum
Exportant tectis, & triſtia funera ducunt:
Aut *f* illæ pedibus connexæ ad limina pendent:
Aut intus clauſis cunctantur in ædibus omnes,
Ignavæque fame, & contractæ frigore pigræ:

f Al. atque.

Tum

Tum ſonus auditur gravior, tractimq; ſuſurrant;
Frigidus ut quondam ſilvas immurmurat Auſter,
Ut mare ſollicitum ſtridet refluentibus undis,
Æſtuat ut clauſis rapidus fornacibus ignis.
Hic jam galbaneos ſuadebo incendere odores,
Mellaque arundineis inferre canalibus, ultro
Hortantem, & feſſas ad pabula nota vocantem.
Proderit & tunſum gallæ admiſcere ſaporem,
Arentesque roſas, aut igni pinguia multo
Defruta, vel pſythia paſſos de vite racemos,
Cecropiumq; thymum, & grave olentia centaurea.
Eſt etiam flos in pratis, cui nomen amello
Fecere agricolæ, facilis quærentibus herba.
Namque uno ingentem tollit de ceſpite ſilvam
Aureus ipſe; ſed in foliis, quæ plurima circum
Funduntur, violæ ſublucet purpura nigræ.
Sæpe Deum nexis ornatæ torquibus aræ;
Aſper in ore ſapor. tonſis in vallibus illum
Paſtores, & curva legunt a prope flumina b Mellæ.
Hujus odorato radices incoque Baccho,
Pabulaque in foribus plenis appone caniſtris.

a *Alii, per.*
b *Mella fluviis Galliæ Ciſalpinæ.*

ARG. *Transfert ſermonem de morbis apum ad mortem illarum, accingitque ſeſe ad narrandum inventum Ariſtæi, qui docuit, e cæſo bove apes mortuas reparari.*

Pars IX.
c *Ariſtæi fabula de apibus reparandis.*

Sed ſi quem proles ſubito defecerit omnis,
Nec genus, unde novæ ſtirpis revocetur, habebit;
Tempus & Arcadii memoranda inventa c Magiſtri
Pandere; quoque modo cæſis jam ſæpe juvencis
Inſincerus apes tulerit cruor. altius omnem
Expediam prima repetens ab origine famam.

ARG. *Inventum reparandi apes ex mortuo bove ait natum in Ægypto, & Perſide; perſequitur late artem ipſam.*

Nam, qua Pellei gens fortunata Canopi
Accolit effuſo ſtagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur ſua rura phaſellis,
Quaque pharetratæ vicinia Perſidis urget,
Et viridem Ægyptum nigra fœcundat arena,
Et diverſa ruens ſeptem diſcurrit in ora
Uſque coloratis amnis devexus ab Indis,
Omnis in hac certam regio jacit arte ſalutem.
Exiguus primum, atque ipſos contractus ad uſus
Eligitur locus; hunc anguſtique imbrice tecti
Parietibuſque premunt arctis, & quatuor addunt,
Quatuor a ventis obliqua luce feneſtras.
Tum vitulus bina curvans jam cornua fronte
Quæritur: huic geminæ nares, & ſpiritus oris
Multa reluctanti obſtruitur, plagiſque perempto

Tun-

Tunſa per integram ſolvuntur viſcera pellem.
Sic poſitum in clauſo linquunt, & ramea coſtis
Subjiciunt fragmenta, thymum, caſiaſque *a* recentes. a *Al. virentes.*
Hoc geritur zephyris primum implentibus undas,
Ante novis rubeant quam prata coloribus, ante
Garrula quam tignis nidum ſuſpendat hirundo,
Interea teneris tepefactus in oſſibus humor
Æſtuat, & viſenda modis animalia miris,
Trunca pedum primo, mox & ſtridentia *b* pennis b *Alii, pinnis ma unt.*
Miſcentur, tenuemque magis, magis aera *c* carpunt: c *Al. captant.*
Donec, ut æſtivis effuſus nubibus imber, d *Al. velut.*
Erupere: *d* aut ut nervo pulſante ſagittæ,
Prima leves ineunt ſi quando prælia Parthi.

Explicat prædictæ artis inventorem fuiſſe Ariſtæum, Hic, amiſſis apibus morbo & fame, querelas defert ad matrem Cyrenem. Erat hæc aquarum Nympha, agebatque in antro Penei fluminis, ARG.

Pars X.

Quis deus hanc Muſæ, quis nobis *e* extudit artem? e *Al. extulit.*
Unde nova ingreſſus hominum experientia cœpit?
Paſtor Ariſtæus fugiens Peneia Tempe,
Amiſſis (ut fama) apibus morboque fameque,
Triſtis ad extremi ſacrum caput aſtitit amnis,
Multa querens, atque hac affatus voce parentem.
Mater Cyrene, mater, quæ gurgitis hujus
Ima tenes: quid me præclara *f* ſtirpe Deorum
(Si modo quem perhibes, pater eſt Tymbræus Apollo)
Inviſum fatis genuiſti? aut quo tibi noſtri
Pulſus amor (quid me cœlum ſperare jubebas? f *Al. a ſtirpe.*
En etiam hunc ipſum vitæ mortalis honorem,
Quem mihi vix frugum, & pecudum cuſtodia ſolers
Omnia tentanti extuderat, te matre, relinquo.
Quin age, & ipſa manu felices erue ſilvas;
Fer ſtabulis inimicum ignem, atq; interfice meſſes;
Ure ſata, & validam in vites molire bipennem;
Tanta mox ſi te ceperunt tædia laudis.

Deſcribuntur Nymphæ Penei fluminis, quæ circa Cyrenem, ARG.

At mater ſonitum thalamo ſub fluminis alti
Senſit, eam circum Mileſia vellera Nymphæ
Carpebant Hyali, ſaturo fucata colore,
Drymoque, Xanthoque, Ligeaque, Phyllodoceque,
Cæſariem effuſæ nitidam per candida colla,
Neſææ, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque,
Cydippeque, & flava Lycorias; altera virgo,
Altera tum primos Lucinæ experta labores:
Clioque, & Beroe ſoror, Oceanitides ambæ,
Ambæ auro, pictis incinctæ pellibus ambæ,

At

Atque Ephyre, atque Opis, atque Aſia Dejopea,
Et tandem poſitis velox Arethuſa ſagittis.

ARG. *Detinentur Nymphæ fabularum narratione. Auditur iterum Ariſtæus, cognoſcitur ab Arethuſa, narrat hæc matri, jubet natum admitti illa.*

Inter quas curam Clymene narrabat inanem
Vulcani, Martiſque dolos, & dulcia furta,
Aque Chao denſos divum numerabat amores.
Carmine quo captæ, dum fuſis mollia penſa
Devolvunt: iterum maternas impulit aures
Luctus Ariſtæi, vitreiſque ſedilibus omnes
Obſtupuere: ſed ante alias Arethuſa ſorores
Proſpiciens ſumma flavum caput extulit unda.
Et procul, O gemitu non fruſtra exterrita tanto,
Cyrene ſoror, ipſe tibi tua maxima cura
Triſtis Ariſtæus Penei genitoris ad undam
Stat lacrymans, & te crudelem nomine dicit.
a *Al. percuſſa.* Huic a perculſa nova mentem formidine mater,
Duc age, duc ad nos, fas illi limina Divum
Tangere, ait. ſimul alta jubet diſcedere late
Flumina, qua juvenis greſſus inferret: at illum
Curvata in montis faciem circumſtetit unda,
Accepitque ſinu vaſto, miſitque ſub amnem.

ARG. *Admiſſus explorat omnia, quæ intus ſunt, matris regiam, lacus, lucos, amnium origines.*

Jamque domum mirans genitricis, & humida regna,
Speluncisque lacus clauſos, lucoſque ſonantes,
Ibat, & ingenti motu ſtupefactus aquarum,
Omnia ſub magna labentia flumina terra
Spectabat diverſa locis: Phaſimque, Lycumque,
Et caput, unde altus primum ſe erumpit Enipeus:
Unde pater Tiberinus, & unde Aniena fluenta,
Saxoſumque ſonans Hypanis, Myſuſque Caicus,
Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus: quo non alius per pinguia culta
In mare purpureum violentior influit amnis.

ARG. *Cognoſcit mater cauſam doloris nati, excipit illum convivio, fit libatio, allucet omen.*

Poſtquam eſt in thalami pendentia pumice tecta
Perventum, & nati fletus cognovit inanes
Cyrene: manibus liquidos dant ordine fontes
Germanæ, tonſiſque ferunt mantilia villis.
Pars epulis onerant menſas, & plena reponunt
Pocula: Panchæis adoleſcunt ignibus aræ.
Et mater, cape Mæoniis carcheſia Bacchi,

Ocea-

Oceano libemus, ait: ſimul ipſa precatur
Oceanumque patrem rerum, Nymphaſque ſorores,
Centum quæ ſilvas, centum quæ flumina ſervant.
Ter liquido ardentem perfudit nectare Veſtam,
Ter flamma ad ſummum tecti ſubjecta reluxit,
Omine quo firmans animum ſic incipit ipſa.

Aperit nato res Protei, videlicet patriam ejus, honorem illius apud maris numina, honoris hujus cauſam, artem, qua capiendus, demum illius dolos. ARG.

Eſt in Carpathio Neptuni gurgite vates
Cæruleus Proteus: magnum qui piſcibus æquor,
Et juncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Emathiæ portus, patriamque reviſit
Pallenem. hunc & Nymphæ veneramur, & ipſe
Grandævus Nereus. novit namque omnia vates,
Quæ ſint, quæ fuerint, quę mox ventura trahantur:
Quippe ita Neptuno viſum eſt, immania cujus
Armenta, & turpes paſcit ſub gurgite phocas.
Hic tibi nate prius vinclis capiendus, ut omnem
Expediat morbi cauſam, eventuſque ſecundet.
Nam ſine vi non ulla dabit pręcepta, neque illum
Orando *a* flectes. Vim duram, & vincula capto
Tende: doli circum hęc demum frangentur inanes. a *Al. vinces.*
Ipſe ego te, medios cum Sol accenderit æſtus,
Cum ſitiunt herbæ, & pecori jam gratior umbra eſt,
In ſecreta ſenis ducam: quo feſſus ab undis
Se recipit: facile ut ſomno aggrediare jacentem.
Verum ubi correptum manibus, vincliſque tenebis,
Tum variæ *b* illudent ſpecies, atque ora ferarum. b *Al. eludent.*
Fiet enim ſubito ſus horridus, atraque tigris,
Squamoſuſque draco, & fulva cervice lęena:
Aut acrem flammę ſonitum dabit, atque ita vinclis
Excidet, aut in aquas tenues delapſus abibit.
Sed quanto ille magis formas ſe vertet in omnes,
Tanto nate magis contende tenacia vincla:
Donec talis erit mutato corpore, qualem
Videris, incepto tegeret cum lumina ſomno.

Comparatur Ariſtæus ambroſiæ odore ad capiendum Numen. Deſcribitur antrum Protei, Ariſtæi inſidiæ, Marini Dei exitus e mari, Phocarum comitatus, harum ſomnus, Protei cura. ARG.

Hęc ait, & liquidum ambroſię *c* diffudit odorem, c *Al. depromit.*
Quo totum nati corpus *d* perduxit: at illi d *Al. perfudit.*
Dulcis compoſitis ſpiravit crinibus aura:
Atque habilis membris venit vigor. Eſt ſpecus ingens
Exeſi latere in montis, quo plurima vento
Cogitur, inque ſinus ſcindit ſeſe unda reductos:
De-

Depreſſis olim ſtatio tutiſſima nautis,
Intus ſe vaſti Proteus tegit obice ſaxi.
a *Alii, limine.* Hic juvenem in latebris averſum a *a* lumine Nympha
b *Alii, reſiſtit.* Collocat: ipſa procul nebulis obſcura *b* receſſit.
c *Alii, Sirios,* Jam rapidus torrens ſitientes *c* Syrius Indos
Ardebat cœlo, & medium Sol igneus orbem
Hauſerat: arebant herbæ, & cava flumina ſiccis
Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant:
Cum Proteus conſueta petens e fluctibus antra
Ibat: eum vaſti circum gens humida Ponti
d *Al. diverſe.* Exſultans, rorem late diſpergit amarum,
Sternunt ſe ſomno *d* diverſo in littore phocæ.
Ipſe (velut ſtabuli cuſtos in montibus olim,
Veſper ubi e paſtu vitulos ad tecta reducit,
Auditiſque lupos acuunt balatibus agni)
Conſedit ſcopulo medius, numerumque recenſet.

ARG. *Capitur Proteus, vertit ſe in monſtra, nihil proficit, redit in veram formam. Rogat ab Ariſtæo, cujus juſſu eo acceſſerit, & quid velit: reſpondet ille. Parat ſe Proteus ad vaticinium.*

Cujus Ariſtæo quoniam eſt oblata facultas,
Vix defeſſa ſenem paſſus componere membra,
Cum clamore ruit magno, manicisque jacentem
Occupat. ille ſuæ contra non immemor artis,
Omnia transformat ſeſe in miracula rerum,
Ignemque, horribilemque feram, fluviumq; liquentem.
e *Al. pellacia.* Verum, ubi nulla fugam reperit *e* fallacia; victus
In ſeſe redit, atque hominis tandem ore locutus.
Nam quis te juvenum confidentiſſime noſtras
Juſſit adire domos? quidve hinc petis? inquit: at ille,
Scis Proteu, ſcis ipſe, neque eſt te fallere cuiquam.
Sed tu deſine velle, Deum præcepta ſecuti
Venimus huc, lapſis quæſitum oracula rebus.
Tantum effatus: ad hæc vates vi denique multa
Ardentes oculos intorſit lumine glauco,
Et graviter frendens ſic fatis ora reſolvit.

ARG. *Aperit Proteus Ariſtæo cauſam, cur Dii irati contra illum, quia nimirum cauſa fuerit mortis Eurydices uxoris Orphei. Narrat itaque mortem Eurydices; Dryadum, montium, conjugis queſtus, hujus audaciam, qua inferos adiit, quid ibi viderit, quo ſtupore fuerint corrupti manes ad ejus cantilenam.*

Non te nullius exercent numinis iræ:
Magna lues commiſſa: tibi has miſerabilis Orpheus,
Haudquaquam ob meritum pœnas (ni fata reſiſtant)
Suſcitat, & rapta graviter pro conjuge ſævit.
Illa quidem dum te fugeret per flumina præceps,
Im-

Immanem ante pedes hydrum moritura puella
Servantem ripas alta non vidit in herba.
At chorus æqualis Dryadum clamore [a] ſupremos — *a Al. ſupremo.*
Implerunt montes; flerunt Rhodopeiæ arces,
Altaque Pangæa, & Rheſi mavortia tellus,
Atque Getæ, atque Hebrus, atque Actias Orithya.
Ipſe cava ſolans ægrum teſtudine amorem,
Te, dulcis conjux, te ſolo in littore ſecum,
Te veniente die, te decedente canebat:
Tænarias etiam fauces, alta oſtia Ditis,
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingreſſus, maneſque adiit, Regemque tremendum,
Neſciaque humanis precibus manſueſcere corda.
At cantu commotæ Erebi de ſedibus imis
Umbræ ibant tenues, ſimulacraque luce carentum.
Quam multa in [b] ſilvis avium ſe millia condunt, — *b Al. foliis.*
Veſper ubi, aut hybernus agit de montibus imber.
Matres, [c] atque viri, defunctaque corpora vita — *c Hos verſiculos reperies in ſexto Æneidos.*
Magnanimum heroum, pueri, innuptæque puellæ,
Impoſitique rogis juvenes ante ora parentum.
Quos circum limus niger, & deformis arundo
Cocyti, tardaque palus innabilis unda
Alligat, & novies Styx interfuſa coercet.
Quin ipſæ ſtupuere domus, atque intima lethi
Tartara, cæruleoſque [d] implexæ crinibus angues — *d Al. innexæ.*
Eumenides: tenuitque inhians tria Cerberus ora,
Atque Ixionei [e] vento rota conſtitit orbis. — *e Al. cantu.*

Ducit ſecum Orpheus Eurydicem, ſed hac lege, ne illam in via reſpiciat. Legem frangit, uxor abripitur, hæc ad virum queritur, vult ille iterum evocare, non ſinit Charon excluſo aditu. — ARG.

Jamque pedem referens caſus evaſerat omnes,
Redditaque Eurydice ſuperas veniebat ad auras
Pone ſequens (namque hanc dederat Proſerpina legem) — *f Al. ſubito.*
Cum [f] ſubita incautum dementia cepit amantem,
Ignoſcenda quidem, ſcirent ſi ignoſcere manes.
Reſtitit, Eurydicemque ſuam jam luce ſub ipſa
Immemor, heu, victuſque animi reſpexit. ibi omnis
Effuſus labor, atque immitis rupta tyranni
Fœdera: terque fragor ſtagnis auditus Avernis.
Illa, quis & me (inquit) miſeram, & te perdidit, Orpheu?
Quis tantus furor? en iterum crudelia retro
Fata vocant, conditque natantia lumina ſomnus.
Jamque vale: feror ingenti circumdata nocte,
Invalidaſque tibi tendens, heu non tua, palmas.
Dixit, & ex oculis ſubito, ceu fumus in auras
Commiſtus tenues, fugit diverſa: neque illum
Prenſantem nequicquam umbras, & multa volentem
Dicere præterea vidit: nec portitor Orci

Am-

Amplius objectam paſſus tranſire paludem?

ARG. *Hæret, doletque Orpheus ad malum ſubitum, deflet illam ſeptem continuos menſes, inſtar luſciniæ, cui pulli abrepti. Reſpuit omnes nuptias, tranſigit vitam ſolus in montibus, revocans ſemper in animum unius Eurydices memoriam. Dolent fœminæ, deſpici ſe a Vate, irruunt in illum, lacerant, ſpargunt corpus per agros, caput in fluvium conjiciunt. Cæſum caput Eurydicem loquitur, quod etiam nomen & ripæ ipſæ, & fluvius inſonant.*

Quid faceret? quo ſe rapta bis conjuge ferret?
a *Al. quos.* Quo *a* fletu manes, qua Numina voce moveret?
Illa quidem Stygia nabat jam frigida cymba.
Septem illum totos perhibent ex ordine menſes
Rupe ſub aeria, deſerti ad Strymonis undam
b *Al. Fleſſe ſibi.* Fleviſſe, *b* & gelidis hęc evolviſſe ſub *c* antris,
Mulcentem tigres, & agentem carmine quercus.
c *Al. aſtris.* Qualis populea mœrens Philomela ſub umbra
Amiſſos queritur fœtus, quos durus arator
Obſervans nido implumes detraxit. at illa
Flet noctem, ramoque ſedens miſerabile carmen
Integrat, & mœſtis late loca queſtibus implet.
d *Al. non ulli.* Nulla Venus, *d* nullique animum flexere Hymenæi.
Solus Hyperboreas glacies, Tanaimque nivalem,
Arvaque Riphæis nunquam viduata pruinis
Luſtrabat, raptam Eurydicen, atque irrita Ditis
e *Al. ſpreto.* Dona querens, *e* ſpretæ Ciconum quo munere matres
Inter ſacra Deum, nocturnaque Orgia Bacchi
Diſcerptum late juvenem ſparſere per agros.
Tum quoque marmorea caput a cervice revulſum
Gurgite cum medio portans Oeagrius Hebrus
Volveret, Eurydicen vox ipſa, & frigida lingua,
Ah miſeram Eurydicen anima fugiente vocabat:
Eurydicen toto referebant flumine ripæ.
Hæc Proteus, & ſe jactu dedit æquor in altum:
Quaque dedit, ſpumantem undam ſub vertice torſit.

ARG. *Finito oraculo Protei, Cyrene natum docet, quâ expianda mors Orphei, atque Eurydices: paret hic matri, ac felix exitus rem totam ſequitur, renaſcuntur enim apes ex cæſis bobus.*

At non Cyrene, namque ultro affata timentem.
Nate licet triſtes animo deponere curas.
Hæc omnis morbi cauſa, hinc miſerabile Nymphæ,
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium miſere apibus. tu munera ſupplex
Tende petens pacem, & faciles venerare Napæas:
Namque dabunt veniam votis, iraſque remittent.
Sed modus orandi qui ſit, prius ordine dicam.

Quat-

Quatuor eximios præſtanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depaſcunt ſumma Lycæi,
Delige, & intacta totidem cervice juvencas.
Quatuor his aras alta ad delubra Dearum
Conſtitue, & ſacrum jugulis demitte cruorem:
Corporaque ipſa boum frondoſo deſere luco.
Poſt, ubi nona ſuos aurora oſtenderit ortus,
Inferias Orphei Lethæa papavera mittes:
Et nigram mactabis ovem, lucumque reviſes:
Placatam Eurydicen vitula venerabere cæſa.
Haud mora: continuo matris præcepta faceſſit,
Ad delubra venit, monſtratas excitat aras.
Quatuor eximios præſtanti corpore tauros
Ducit, & intacta totidem cervice juvencas.
Poſt, ubi nona ſuos aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucumque reviſit.
Hic vero ſubitum, ac dictu mirabile monſtrum
Aſpiciunt: liquefacta boum per viſcera, toto
Stridere apes utero, & ruptis effervere coſtis,
Immenſaſque trahi nubes, jamque arbore ſumma
Confluere, & lentis uvam demittere ramis.
Hæc ſuper arvorum cultu, pecorumque canebam,
Et ſuper arboribus, Cæſar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello, victorque volentes
Per populos dat jura, viamque affectat Olympo.
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, a ſtudiis florentem ignobilis oti:
Carmina qui luſi paſtorum, audaxque juventa,
Tityre, te patulæ cecini ſub tegmine fagi.

a *A quo dictus Parthenias, ex antiquis monumentis.*

Finis Libri Quarti Georgicorum.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

Liber Primus.

ARGUMENTUM.

Liber hic continet argumentum divinæ Æneidos; ac deinde, invocata Calliope, eſt vates in aditu narrationis; qui aditus continet res Carthaginis, videlicet ejus urbis antiquitatem, originem, ſitum, opes, ſtudia militaria, favorem Junonis; ubi annectuntur cauſæ irarum Junonis in Trojanos. His præmiſſis, incipit plenam narrationem ab navigatione Æneæ ex Sicilia in Italiam, quem in ipſo curſu Juno, fœdiſſima tempeſtate, medio Aeolo, afflixit: quem tamen inde numen alterum, Neptunus eripuit, ſed laceratis partim navibus, partim ſubmerſis. Poſt hoc malum appellit Aeneas ad Africam, ac poſt deſcriptionem portus, poſtque epulas, fit inclamatio ſociorum, qui perierant tempeſtate abrepti. Abrumpitur hic curſus hiſtoriæ, & paratur digreſſio de Jove, quem Venus adiit, ſupplicabunda pro nato: quæ digreſſio mire conducit toti operi Aeneidos, ut in qua multa ſunt de ſucceſſione Romani Imperii, omnia in gratiam Auguſti, cui opus Aeneidos ſacrum. Hoc peracto, redit Poeta ad curſum, inducta Venere, quæ ſe nato offert in ſilva, vultu & habitu virginis venatricis: ab ea docetur de rebus Carthaginis, Sichæi, Pygmalionis, Didonis; nuntium etiam feliciſſimum accipit recuperandæ claſſis, quam ille amiſſam putabat. Contendit Carthaginem ea jubente, ac docen-

docente viam. Contemplatur ædificium urbis, quod Poeta late deſcribit: deinde, ut erat opera Veneris tectus nebula, videt, a nemine ipſe viſus, Trojana bella depicta in templo Junonis. In hac rerum admiratione, potius ſtupore, videt venientem Reginam, ac perinde ſocios, quos periiſſe undis putaverat, auditque Ilioneum orantem pro ſe & ſociis coram Regina, ac deprecantem Afrorum vim, a quibus pedem ponere in Africa vetabantur: audit etiam orationem Didonis, plenam humanitatis erga Ilioneum, & reliquos Trojanos: Dido quippe Mercurii opera, benigniſſime in illos affecta erat. Hoc puncto temporis, nubes, qua abditus latebat Aeneas, ſcinditur; apparet ille pulchritudine ultra mortalem, ſuos amplectitur, agit gratias Reginæ, illa obſtupeſcit, adducit virum ad urbem ſecum, mittit perhumaniter munera Trojanis, qui erant in portu; apparatur convivium permagnifice; jubet Aeneas, ut Achates perducat Aſcanium e portu ad urbem, cum donis ad Reginam; ſed moliente Venere, accedit pro Aſcanio Cupido, qui Reginam incendat; Aſcanio interim occultato inter amœnos lucos Idaliæ. Itaque Cupido, inter epulas & vina rem gerit, cupidus oſtentandæ ſuæ potentiæ, demerendæ matris Veneris, placendi fratri Aeneæ. Jubetur Aeneas narrare Trojanum excidium, & errores ſuos.

ARGUMENTUM.

Præmittit, quæ in re ſilveſtri atque agreſti adoleſcens luſerit; mox proponit argumentum divinæ Aeneidos: ea continet Aeneam, Aeneæ arma, curſus, labores, Deorum in eum ſævitiam, ejus in perferendo conſtantiam, qua Deos attulit intulitque in Latium: a quo viro originem habuere Latini, Albani, Romani.

ILle ego, qui quondam gracili modulatus avena
Carmen, & egreſſus ſilvis vicina coegi,
Ut quamvis avido parerent arva colono,
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis — *Pars I.*
Arma [a] virumque cano, Trojæ qui primus ab oris — *a propoſitio totius operis.*
Italiam fato profugus, Lavinaque venit

a *Emphaſis.*

Littora: multum a ille & terris jactatus, & alto
Vi ſuperum, ſævæ memorem Junonis ob iram.
Multa quoque & bello paſſus, dum conderet urbem,

b *Movet ſuſpicionem impietatis.*

Inferretque b Deos Latio: genus unde Latinum,
Albanique patres, atque altæ mœnia Romæ.

ARG. *Poſt propoſitionem invocat Calliopem, quæ præeſt heroicis vatibus. Præmiſſa propoſitione & invocatione, eſt jam in aditu Narrationis, ubi deſcribitur Carthaginis antiquitas, origo, ſitus, divitiæ, ſtudia militaria: ſupraque omnia favor Junonis, & favoris hujus argumenta. Deinde adhibet cauſas, quibus Juno irata in Trojanos: prima ducitur ex futura Romanorum potentia; altera ex præterita Trojanorum; quatuor ex propria Junonis ipſius perſona.*

c *Invocatio.* *Amplificatio a perſona.*

Muſa c mihi cauſas memora, quo numine læſo,
Quidve dolens Regina Deum, tot volvere caſus
Inſignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit. Tantæ ne animis cœleſtibus iræ?

d *Exordium, vel narratio, quæ a loci deſcriptione ſumpta ducitur per cauſas, propter quas Juno remorata eſt Trojanos.* e *Al. everterit.* f *Subjungit alias cauſas.* g *Exaggeratio.*

Urbs d antiqua fuit (Tyrii tenuere coloni)
Carthago: Italiam contra, Tyberinaque longe
Oſtia, dives opum, ſtudiiſque aſperrima belli:
Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
Poſthabita coluiſſe Samo: hic illius arma,
Hic currus fuit: hoc regnum Dea gentibus eſſe
(Si qua fata ſinant) jam tum tenditque, fovetque.
Progeniem ſed enim Trojano a ſanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ e verteret arces:
Hinc populum late Regem, belloque ſuperbum
Venturum excidio Libyæ: ſic volvere Parcas.
Id metuens, f veteriſque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Trojam pro charis geſſerat Argis.
Necdum etiam cauſæ irarum, ſævique dolores
Exciderant animo. g Manet alta mente repoſtum
Judicium Paridis, ſpretæque injuria formæ,
Et genus inviſum, & rapti Ganymedis honores.
His accenſa ſuper jactatos æquore toto
Troas, reliquias Danaum, atque immitis Achilli,
Arcebat longe Latio, multoſque per annos
Errabant acti fatis maria omnia circum.
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

ARG. *Navigant Trojani ex Sicilia in Italiam ſecundo vento: Juno dolorum retinentiſſima ſe ipſa ad novas iras concitat exemplo Palladis, quæ, inferius numen, ulta eſt acriter hoſtem ſuum.*

Pars II. h *Occaſio & conſilium Junonis.*

Vix e conſpectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & ſpumas ſalis ære ruebant:
Cum h Juno æternum ſervans ſub pectore vulnus,

Hæc

Hæc ſecum: *a* Me ne incepto deſiſtere victam?
Nec poſſe Italia Teucrorum avertere Regem?
Quippe vetor fatis. *b* Pallaſne exurere claſſem
Argivum, atque ipſos potuit ſubmergere ponto,
Unius ob noxam, & furias Aiacis Oilei?
Ipſa Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem
Disjecitque rates, evertitque æquora ventis.
Illum exſpirantem transfixo pectore flammas
Turbine corripuit, ſcopuloque infixit acuto.
Aſt *c* ego, quæ Divum incedo Regina, Joviſque
Et ſoror, & conjux, una cum gente tot annos
Bella gero. & quiſquam numen Junonis adoret
Præterea? aut ſupplex aris imponat honorem?

a *Propoſitio. Ab exemplo a minori.*
b *Extenuatio.*
c *Comparationis applicatio vel exempli.*

ARG.

Irata Juno tendit ad regiam Æoli, quæ ex occaſione deſcribitur: ex eadem hujus Dei poteſtas in ventos, ventorumque ipſorum impetus, quos Jupiter compreſſit, compulſos in carcerem, ac dato Rege, cui parerent.

Talia flammato ſecum Dea corde volutans,
Nimborum in patriam, loca fœta furentibus Auſtris,
Æoliam venit. hic vaſto Rex *d* Æolus antro
Luctantes ventos, tempeſtateſque ſonoras
Imperio premit, ac vinclis & carcere frænat.
Illi *e* indignantes magno cum murmure montis
Circum clauſtra fremunt, celſa ſedet Æolus arce
Sceptra tenens, mollitque animos, & temperat iras.
Ni faciat, maria, ac terras, cœlumque profundum
Quippe ferant rapidi ſecum, verrantque per auras.
Sed Pater Omnipotens ſpeluncis abdidit atris,
Hoc metuens, molemque, & montes inſuper altos
Impoſuit, Regemque dedit, qui fœdere certo
Et *f* premere, & laxas ſciret dare juſſus habenas.
Ad quem tum Juno ſupplex his vocibus uſa eſt.

d *Æolus.*
e *Natura ventorum.*
f *Boni principis officium.*

ARG.

Petit Juno ab Æolo, ut Trojanis, navigantibus in Italiam, tempeſtatem immittat: quod ut faciat, allicit matrimonio Dejopeiæ Nympharum ſuarum pulcherrimæ, & ſpe magna honeſtiſſimæ prolis ſuſcipiendæ. Promptus eſt Æolus ad parendum Junoni, operam ſuam pollicetur, narratque beneficia, quæ ab ea acceperit.

Æole (namque *g* tibi Divum pater, atque hominum Rex
Et mulcere dedit fluctus, & tollere ventos)
Gens *h* inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor,
Ilium in Italiam portans, victoſque penates.
Incute *i* vim ventis, ſubmerſaſque obrue puppes,
Aut age *k* diverſas, & disjice corpora ponto.
Sunt *l* mihi bis ſeptem præſtanti corpore Nymphæ,
Quarum, quæ forma pulcherrima, *m* Dejopejam
Connubio jungam ſtabili, propriamque dicabo:

g *Exordium ab officio.*
h *Narratio.*
i *Petitio.*
k *Al. diverſo.*
l *Remuneratio.*
m *Al. Dejopeam.*

Omnes *a* ut tecum meritis pro talibus annos
Exigat, & pulchra faciat te prole parentem.
Æolus hæc contra. Tuus, o Regina, *b* quid optes,
Explorare labor, mihi juſſa capeſſere fas eſt:
Tu *c* mihi quodcunque hoc regni, tu ſceptra Jovemque
Concilias, tu das epulis accumbere Divum,
Nimborumquè facis tempeſtatumque potentem.

a *Matrimonii fructus.*
b *Al. quod.*
c *A beneficio.*

A R G. *Æolus portam aperit ventis tribus, ruunt illi agminatim, & momento temporis omnia commiſcent: clamant nautæ ad ſubitum malum, rudentes ſtridunt, adveniunt tenebræ, cœli intonant, micant fulgura, mors præſens omnes perterret.*

Hæc ubi dicta, cavum converſa cuſpide montem
Impulit in latus; ac venti, velut agmine facto,
Qua data porta, ruunt, & terras turbine perflant.
Incubuere mari, *d* totumque a ſedibus imis
Una *e* Euruſque Notuſque ruunt, creberque procellis
Africus, & vaſtos volvunt ad ſidera fluctus.
Inſequitur clamorque virum, ſtridorque rudentum.
Eripiunt ſubito nubes cœlumque diemque
Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, & crebris micat ignibus æther,
Præſentemque viris intentant omnia mortem.

d *Deſcriptio ſubitæ tempeſtatis.*
e *Toreæ in hoc non meminit, quippe qui ſerenator ſit.*

A R G. *Æneas ad ſubitum malum expaveſcit, ingemit, ſublatiſque ad cœlum manibus, illos beatos putat, qui cum gloria ceciderunt ad Trojam ſub diro hoſte.*

Extemplo Æneæ ſolvuntur frigore membra:
Ingemit, & duplices tendens ad ſidera palmas,
Talia voce refert: *f* O terque quaterque beati,
Queis ante ora patrum Trojæ ſub mœnibus altis
Contigit oppetere. o Danaum fortiſſime gentis
Tydide, *g* me ne Iliacis occumbere campis
Non potuiſſe? tuaque animam hanc effundere dextra?
Sævus ubi Æacidæ telo jacet Hector, ubi ingens
Sarpedon, ubi tot Simois correpta ſub undis
Scuta virum, galeaſque, & fortia corpora volvit?

f *Exclamatio conſtans comparatione.*
g *Arguit ab indignitate malorum.*

A R G. *Affligitur ab Aquilone navis Æneæ; tres ab Noto, tres ab Euro: adjungitur naufragium Lyciorum, complent exitium aliæ quatuor naves: omnia variis caſibus diſcriminantur.*

Talia jactanti ſtridens *h* Aquilone procella
Velum adverſa ferit, fluctuſque ad ſidera tollit.
Franguntur remi: tum prora avertit, & undis
Dat latus: inſequitur cumulo præruptus aquæ mons.
Hi *i* ſummo in fluctu pendent, his unda dehiſcens 110

h *Aquilonis meminit, quia impetuoſus eſt ventus.*
i *Diſtributio.*

Ter-

Terram inter fluctus aperit: furit æſtus arenis.
Tres Notus abreptas in ſaxa latentia torquet;
(Saxa vocant Itali, mediiſque in fluctibus *a* aras,
Dorſum immane mari ſummo) tres Eurus ab alto
In brevia & ſyrtes urget (miſerabile viſu)
Illiditque vadis, atque aggere cingit arenæ.
Unam, quæ Lycios, fidumque vehebat Orontem,
Ipſius ante oculos ingens a vertice pontus
In puppim ferit: excutitur, pronuſque magiſter
Volvitur in caput: aſt illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circum, & rapidus vorat æquore vortex.
Apparent rari nantes in gurgite vaſto,
Arma virum, tabulæque, & Troja *b* gaza per undas.
Jam validam Ilionei navem, jam fortis Achatæ,
Et qua vectus Abas, & qua grandævus Alethes,
Vicit hiems: laxis laterum compagibus omnes
Accipiunt inimicum imbrem, rimiſque fatiſcunt.

a *Quod eo loco fœdus ictum eſt inter Romanos & Pœnos, aræ dicuntur: eſt autem locus inter Africam & Sardiniam.*

b *Gaza, Perſica vox, opes ſignificat.*

ARG.

Sentit Neptunus in imis ſedibus atrocem tempeſtatem, graviter commovetur, caput effert, rem eſſe videt, ut ſenſerat. Intelligit ſtatim Junonis dolos, ventos ad ſe advocat, atque increpat verbo tantum, illoſque ad Æolum exterminat cum mandatis plenis contumeliarum.

Interea magno miſceri murmure pontum,
Emiſſamque hiemem ſenſit Neptunus, & imis
Stagna refuſa vadis: graviter commotus, & alto
Proſpiciens, ſumma placidum caput extulit unda.
Disjectam Æneæ toto videt æquore claſſem,
Fluctibus oppreſſos Troas, cœlique ruina.
Nec latuere doli fratrem Junonis, & iræ.
Eurum ad ſe, Zephyrumque vocat, dehinc talia fatur:
Tanta ne vos generis tenuit fiducia veſtri?
Jam cœlum terramque meo ſine numine, venti,
Miſcere, & tantas audetis tollere moles?
Quos ego. *c* ſed motos præſtat componere fluctus:
Poſt *d* mihi non ſimili pœna commiſſa luetis.
Maturate *e* fugam, Regique hæc dicite veſtro:
Non illi imperium pelagi, ſævumque tridentem,
Sed mihi ſorte datum. tenet ille immania *f* ſaxa,
Veſtras, Eure, domos: illa ſe jactet in aula
Æolus, & clauſo ventorum carcere regnet.

c *Apoſiopeſis.*

d *Increpatio.*

e *Sedatur tempeſtas a Neptuno.*

f *Per Antitheſim irridet Aeolum; ejus enim domum ironice modo aulam, modo carcerem per contemptum vocat.*

ARG.

Placat Neptunus maria, ſua & marinorum numinum opera. Res tota comparatione exornatur.

Sic ait, & dicto citius tumida æquora placat,
Collectaſque fugat nubes, ſolemque reducit.
Cymothoe ſimul & Triton, adnixus acuto
Detrudunt naves ſcopulo: levat ipſe tridenti,
Et vaſtas aperit ſyrtes, & temperat æquor,

Atque rotis ſummas levibus perlabitur undas.
a Deſcriptio ſeditionis.
Ac *a* veluti magno in populo quum ſæpe coorta eſt
Seditio, ſævitque animis ignobile vulgus,
Jamque faces & ſaxa volant, furor arma miniſtrat:
Tum pietate gravem, ac meritis ſi forte virum quem
Conſpexere, ſilent, arrectiſque auribus aſtant:
b Eloquentiæ fructus.
Ille *b* regit dictis animos, & pectora mulcet.
Sic cunctus pelagi *c* cecidit fragor, æquora poſtquam
Proſpiciens genitor, cœloque invectus aperto
c Coaptatio.
Flectit equos, curruque volans dat lora *c* ſecundo.

ARG. *Trojani in proximam Africam concedunt, quo tempeſtas compulit. Ex occaſione deſcribitur portus. Deſcriptionis pars duplex, prior loci munimen ad naves, poſterior delitias continet. Intrat portum Aeneas cum ſeptem navibus, quas illi tempeſtas fecit reliquas.*

Pars III.
Defeſſi Æneadæ, quæ proxima littora, curſu
Contendunt petere, & Libyæ vertuntur ad oras.
d Portus.
Eſt in ſeceſſu longo locus: inſula *d* portum
Efficit objectu laterum, quibus omnis ab alto
Frangitur, inque ſinus ſcindit ſeſe unda reductos:
Hinc atque hinc vaſtæ rupes, geminique minantur
In cœlum ſcopuli, quorum ſub vertice late
Æquora tuta ſilent. tum ſilvis ſcena coruſcis
Deſuper, horrentique atrum nemus imminet umbra.
Fronte ſub adverſa ſcopulis pendentibus antrum:
Intus aquæ dulces, vivoque ſedilia ſaxo,
Nympharum domus. hic feſſas non vincula naves
Ulla tenent, unco non alligat anchora morſu.
e Delati Trojani ad portum Africum.
Huc *e* ſeptem Æneas collectis navibus omni
Ex numero ſubit: ac magno telluris amore
Egreſſi *f* optata potiuntur Troes arena,
f Hypotypoſis.
Et ſale tabentes artus in littore ponunt.

ARG. *Achates ignem excitat, reliqui cibos parant, Aeneas interim conſcendit ſcopulum, ſi videat pelago errantes aut viros, aut naves.*

Ac primum *g* ſilicis ſcintillam excudit Achates,
g Al. ſilici.
Suſcepitque ignem foliis, atque arida circum
Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.
h Antonomaſia.
Tum *h* Cererem corruptam undis, Cerealiaque arma,
i Al. ſi quem.
Expediunt feſſi rerum: frugeſque receptas
Deſcribit principem non tam ſui quam ſuorum curam agere.
Et torrere parant flammis, & frangere ſaxo.
Æneas ſcopulum interea conſcendit, & omnem
Proſpectum late pelago petit: Anthea *i* ſi qua
Jactatum vento videat, Phrygiaſque biremes,
Aut Capyn, aut celſis in puppibus arma Caici.

ARG. *Videt navem nullam, tantum in littore cervos tres, quos reli-*

reliquum agmen ſequebatur : interficit ſeptem pro navium numero : inde ad portum ad ſocios redit.

Navim in conſpectu nullam, tres littore cervos
Proſpicit errantes: hos tota armenta ſequuntur
A tergo, & longum poſt valles paſcitur agmen.
Conſtitit hic, arcumque manu, celereſque ſagittas
Corripuit, fidus quæ tela gerebat *a* Achates,
Ductoreſque ipſos primum capita alta ferentes,
Cornibus arboreis, ſternit: tum vulgus, & omnem
Miſcet agens telis nemora inter frondea turbam.
Nec prius abſiſtit, quam ſeptem ingentia victor
Corpora fundat humi, & numerum cum navibus æquet.
Hinc portum petit, & ſocios partitur in omnes.
Vina, bonus quæ deinde cadis onerarat Aceſtes
Littore Trinacrio, dederatque abeuntibus heros,
Dividit, & dictis mœrentia pectora mulcet.

a *Achates idem, quia princeps ſuorum curam habere debet, id enim ſignificat achos.*

ARG.

Firmat animos Trojanorum, tum maximis laboribus, quos jam perpeſſi ſunt, unde fit, ut præſentia mala mirum in modum extenuentur; tum ſpe futuræ felicitatis, ut in poſterum accendantur ad omnem calamitatem perferendam.

O ſocii *b* (neque enim ignari ſumus ante malorum)
O paſſi graviora, dabit Deus his quoque finem:
Vos & Scyllæam rabiem, penituſque ſonantes
Acceſtis ſcopulos, vos & Cyclopea ſaxa
Experti; revocate animos, mœſtumque timorem
Mittite: forſan & hæc olim meminiſſe juvabit.
Per varios caſus, per tot diſcrimina rerum
Tendimus in Latium; ſedes *c* ibi fata quietas
Oſtendunt; illic fas regna reſurgere Trojæ.
Durate, & voſmet rebus ſervate ſecundis.

b *Oratio conſolatoria hortantis ad patientiam.*

c *Al. ubi.*

ARG.

Poſt orationem Æneæ milites jam alacriores accingunt ſe parandis ad eſcam cibis, quibus deinde reficiuntur, vireſque recuperant. Poſt epulas ſtudioſe omnes inclamant ſocios, qui fuerant tempeſtate abrepti: Æneæ in primis pietas ſpectatur, auditur gemitus.

Talia voce refert, curiſque ingentibus æger
Spem vultu ſimulat, premit *d* altum corde dolorem.
Illi ſe prædæ accingunt, dapibuſque futuris:
Tergora *e* diripiunt coſtis, & viſcera nudant.
Pars in fruſta ſecant, verubuſque trementia figunt,
Littore ahena locant alii, flammaſque miniſtrant.
Tum victu revocant vires, fuſique per herbam
Implentur veteris *f* Bacchi, pinguiſque ferinæ.
Poſtquam exempta fames epulis, menſæque remotæ,
Amiſſos longo ſocios ſermone requirunt,
Spemque metumque inter dubii, ſeu vivere credant,

d *Al. alto.*

e *Periphraſis.*

f *Antonomaſia.*

Sive

Sive extrema pati, nec jam exaudire vocatos.
Præcipue pius Æneas nunc acris Oronti,
Nunc Amyci caſum gemit, & crudelia ſecum
Fata Lyci, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.

A R G. *Inducitur Jupiter omnia ex cælo contuens, mare terras, littora, populos, & in primis Africam.*

a *Jovem habere curas humanarum divinarumque rerum fingit.*

Et jam finis erat, cum *a* Jupiter æthere ſummo
Deſpiciens mare velivolum, terraſque jacentes,
Littoraque, & latos populos, ſic vertice cœli
Conſtitit, & Libyæ defixit lumina regnis.

A R G. *Jovem de humanis rebus cogitantem Venus cum lacrymis invadit, benevolentiam illius colligit, querelas proponit, urgetque argumento ducto a promiſſis ipſius Jovis, qui Romanos imperatores rerum omnium potituros prædixerat, quod nequit excluſis Trojanis ab Italia, ex quibus illi originem eſſent ducturi.*

Atque illum tales jactantem pectore curas,
Triſtior, & lacrymis oculos ſuffuſa nitentes
Alloquitur Venus: O qui res hominumque Deumque
Æternis regis imperiis, & fulmine terres,
b *Interrogatio propoſitionis vice.* Quid meus *b* Æneas in te committere tantum,
Quid Troes potuere? quibus tot funera paſſis
Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
Certe hinc Romanos olim, volventibus annis,
c *Al. fine, a.* Hinc fore ductores, revocato *c* a ſanguine Teucri,
Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,
Pollicitus: quæ te genitor ſententia vertit?
Hoc equidem occaſum Trojæ, triſteſque ruinas
d *Argumentum a fatis.* Solabar, fatis *d* contraria fata rependens.
Nunc eadem fortuna viros tot caſibus actos
Inſequitur. Quem das finem Rex magne laborum?

A R G. *Argumento Antenoris, qui Troja ad Italiam pervenit, magnis laboribus ſuperatis, conatur Venus Jovis animum pervincere, ut Aeneas, qui pius eſt, & ipſius Jovis nepos, Italia ne excludatur iracundia Junonis.*

e *Ab exemplo, & a minori ad majus.* Antenor potuit mediis *e* elapſus Achivis
Illyricos penetrare ſinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum, & fontem ſuperare Timavi:
Unde per ora novem vaſto cum murmure montis
It mare proruptum, & pelago premit arva ſonanti.
Hic tamen ille urbem Patavi, ſedeſque locavit
Teucrorum, & genti nomen dedit, armaque fixit
Troja; nunc placida compoſtus pace quieſcit.
f *Applicatio.* Nos, tua *f* progenies, cœli quibus annuis arcem,
g *Exclamatio.* Navibus (infandum *g*) amiſſis unius ob iram

Pro-

Prodimur, atque Italis longe disjungimur oris.
Hic pietatis honos? ſic nos in ſceptra reponis?

Jupiter placidum ſe Veneri præbet, illam oſculatus, deinde ſequentis orationis exordium conſtituit, quo fata immota fore, Lavini urbem conſtruendam, Æneæ apotheoſin promittit.

ARG.

Olli ſubridens hominum ſator, atque Deorum,
Vultu, quo cœlum tempeſtateſque ſerenat,
Oſcula libavit natæ: dehinc talia fatur.
Parce metu *a* Cytherea: manent immota tuorum
Fata tibi: cernes urbem, & promiſſa Lavini
Mœnia, ſublimemque feres ad ſidera cœli
Magnanimum Æneam. Neque me ſententia vertit:

a Reſpondens Jupiter Veneri, inconſtantiæ objectionem diluens. Eſt autem continua quædam narratio, qua ſumma Romanæ hiſtoriæ ab Ænea uſque ad Auguſtum complectitur.

Dividit Jupiter ſermonem ſuum in partes quinque. Prima continet Æneæ in Italia victoriam, leges quas daturus victis, urbem quam ſtructurus, tempus regni illius. Secunda Aſcanii imperium, urbem Albam, quam ædificaturus eſt, tempus quo regnum manſurum in ea urbe. Tertia Romuli & Remi natales, Romæ auſpicia, & prima fundamenta, & inde Romanum Imperium, Junonis reconciliationem, Romanorum dominatus in Græcos. Quarta Julii Cæſaris natales, imperium, famam, apotheoſin.

ARG.

Hic (tibi fabor enim, quando hæc te cura remordet,
Longius & volvens fatorum arcana movebo)
Bellum ingens geret Italia, populoſque feroces
Contundet, moreſque viris, & mœnia ponet:
Tertia dum Latio regnantem viderit æſtas,
Ternaque tranſierint Rutulis hyberna ſubactis.
At puer Aſcanius, cui nunc cognomen Iulo
Additur (Ilus erat, dum res ſtetit Ilia regno)
Triginta magnis volvendis menſibus orbes
Imperio explebit, regnumque *b* a ſede Lavini
Transferet, & longam multa vi muniet Albam.
Hic jam tercentum totos regnabitur annos
Gente ſub Hectorea: donec regina ſacerdos
Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.
Inde lupæ fulvo nutricis tegmine lætus
Romulus *c* excipiet gentem, & Mavortia condet
Mœnia, Romanoſque ſuo de nomine dicet.
His ego nec metas rerum, nec tempora pono:
Imperium ſine fine dedi. quin aſpera Juno,
Quæ mare nunc, terraſque metu, cœlumque fatigat,
Conſilia in melius referet, mecumque fovebit
Romanos rerum dominos, gentemque togatam.
Sic placitum: veniet luſtris labentibus ætas,
Cum domus Aſſaraci Phthiam, claraſque *d* Mycenas
Servitio premet, ac victis dominabitur Argis.

b Al. ab.

c Regnum Romanorum.

d Græciam intelligit, quæ diruta eſt a Mumio conſule.

Naſce-

Naſcetur pulchra Trojanus origine Cæſar,
Imperium Oceano, famam qui terminet aſtris,
Julius *a* a magno demiſſum nomen Julo.
Hunc tu olim cœlo ſpoliis Orientis onuſtum
Accipies ſecura: vocabitur hic quoque votis.

a *Reverà autem credidit ſe ab Iulo ortum tranſiſſe Cæſar, ob id impenſius Venerem colebat.*

ARG.

Quinta, felicitatem pacemque Auguſti, Jani portas clauſas, Furoris intus abditi, vinctique, ac frementis pulcherrimam deſcriptionem. Huic toti narrationi plurimum laudis accedit, cum fiat ore Jovis, quod proculdubio vidit vigilantiſſimus Poeta, qui Cæſarum laudes ſummo numinum recenſendas attribuit.

Aſpera tum poſitis *b* miteſcent ſæcula bellis:
Cana fides, & Veſta, Remo cum fratre *c* Quirinus
Jura dabunt: diræ ferro, & compagibus arctis
Claudentur belli portæ: *d* furor impius intus
Sæva ſedens ſuper arma, & centum vinctus ahenis
Poſt tergum nodis, fremet horridus ore cruento.

b *Translatio deducta a feris, quæ poſita immanitate manſueſcunt.*
c *Auguſtus vocatur Quirinus.*
d *Furoris deſcriptio.*

ARG.

Jupiter ut re confirmet, quæ ore dixerat, citiſſime Mercurium mittit, ut Trojanis aditus pateat in Africa, & Carthagine: deſcendit ille volatu celerrimo, juſſa explet, furorem Afri deponunt, Dido tranquillo eſt animo.

Hæc ait, & Maja genitum *e* demittit ab alto,
Ut terræ, atque novæ pateant Carthaginis arces
Hoſpitio Teucris: ne fati neſcia Dido
Finibus arceret: *f* volat ille per aëra magnum
Remigio alarum, ac Libyæ citus aſtitit oris.
Et jam juſſa facit, *g* ponuntque ferocia Pœni
Corda volente Deo: in primis Regina quietum
Accipit in Teucros animum, mentemque benignam.

e *Periphraſis .i. Mercurium.*
f *Alluſio ad caduceatores, per quos pax firmari ſolita.*
g *Signatur vis eloquentiæ.*

ARG.
Pars IV.

Redit Poeta ad narrationem Æneæ, qui primo diluculo conſtituit explorare, quæ eſſent ea loca, ad quæ appulerat, ut ſuis referret: claſſem interim ſub rupe occultat, interque arbores denſiſſimas, ipſe cum Achate amiciſſimo proficiſcitur.

At *h* pius Æneas per noctem plurima volvens,
Ut primum lux alma data eſt, exire, locoſque
Explorare novos, quas vento acceſſerit oras,
Qui teneant (nam inculta videt) homineſne, feræne,
Quærere conſtituit, ſociiſque exacta referre.
Claſſem *i* in convexo nemorum ſub rupe cavata
Arboribus *k* clauſam circum, atque horrentibus umbris
Occulit, ipſe uno graditur comitatus Achate,
Bina manu *l* lato criſpans haſtilia ferro.

h *Egregie depingitur ſui neſcius, reſponſique ignarus homo.*
i *Ut bonus princeps Æneas ſuis conſulit.*
k *Hypotypoſis.*
l *Alluſio ad pila Romana quibus præfixa longa ferramenta.*

ARG.

Offert ſe Venus nato in media ſilva vultu & habitu

Virgi-

Virginis venatricis Spartanorum : illum prior ipſa rogat, quæſita ad loquendum occaſione.

Cui mater media ſeſe tulit obvia ſilva,
Virginis os habitumque gerens, & virginis arma
Spartanæ: vel qualis equos Threiſſa fatigat
Harpalice, volucremque fuga prævertitur *a* Hebrum.
Namque *b* humeris de more habilem ſuſpenderat arcum
Venatrix, dederatque comas diffundere ventis,
Nuda genu, nodoque ſinus collecta fluentes.
Ac prior: *c* Heus (inquit) juvenes monſtrate mearum
Vidiſtis ſi quam hic errantem forte ſororum,
Succinctam pharetra, & maculoſæ tegmine lyncis,
Aut ſpumantis apri curſum clamore prementem.

a *Alii commodius, Eurum.*
b *Venatricis habitus.*
c *Interrogat Æneam Venus.*

ARG.

Viſa Veneris pulchritudine, in ejus laudes ignarus filius erumpit: petit, doceat ubi gentium ſit, ubi terrarum, nam eo tempeſtate appulſus, ignarus eſt omnium: ad id ut alliciat, hoſtiam promittit, aliquid ſuſpicans de divinitate.

Sic Venus: at Veneris contra ſic filius orſus:
Nulla *d* tuarum audita mihi, neque viſa ſororum.
O *e* quam te memorem virgo? *f* namque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem ſonat: o Dea certe,
An Phœbi ſoror, an Nympharum ſanguinis una,
Sis *g* felix, noſtrumque leves quæcunque laborem.
Et quo ſub cœlo tandem, quibus orbis in oris
Jactemur, doceas; ignari hominumque locorumque
Erramus, vento huc & vaſtis fluctibus acti.
Multa tibi ante aras noſtra cadet hoſtia dextra.

d *Reſpondet Æneas.*
e *Admiratio cum Dubitatione.*
f *Argumentum ab adjunctis.*
g *Propitia.*

ARG.

Reſpuit Venus honorem divinitatis, & Æneæ ſuſpicionem evertit, habitum conferens in morem patriæ: accingit ſe deinde ad narrationem de rebus Carthaginis, & breviter complectitur, quæ multis deinde.

Tunc Venus: Haud equidem tali me dignor honore:
Virginibus Tyriis mos eſt geſtare pharetram,
Purpureoque alte ſuras vincire cothurno.
Punica regna vides, Tyrios, & *h* Agenoris urbem:
Sed fines Libyci, *i* genus intractabile bello.
Imperium Dido *k* Tyria regit urbe profecta,
Germanum fugiens. longa eſt injuria, longæ
Ambages, ſed ſumma ſequar faſtigia rerum.

h *Notatur genus Didonis.*
i *Alluditur ad infidelitatem Carthaginienſium.*
k *Dido profecta eſt Tyro in Africam.*

ARG.

Confert Poeta in hos verſus longiſſimam hiſtoriam: Sichæi opes, Eliſæ amorem erga illum, nuptiaſque: Pygmalionis avaritiam, furorem, ſcelus, ſimulationem: rurſus Sichæi imaginem ad Didonem in nocturna quiete, ſcelus, theſauroſque aperientis, & ſuadentis fugam: Didonis demum profectionem, & initia Carthaginis. Conſidera, ut Poeta

ſibi

ſibi reſpondeat, nam ut res Romanas Jovi narrandas commiſit, ita res Carthaginis alteri numini.

Huic conjux Sichæus erat, ditiſſimus agri
Phœnicum, & magno miſeræ dilectus amore,
Cui *a* pater intactam dederat, primiſque jugarat
b Ominibus: ſed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, ſcelere ante alios immanior omnes,
Quos inter medius venit furor. *c* ille Sichæum
Impius ante aras, atque auri *d* cæcus amore,
Clam ferro incautum ſuperat, ſecurus amorum
Germanæ: factumque diu celavit, & ægram
(Multa malus ſimulans) vana ſpe luſit amantem.
Ipſa ſed in ſomnis inhumati venit imago
Conjugis, *e* ora modis attollens pallida miris:
Crudeles aras, trajectaque pectora ferro
Nudavit, cæcumque domus ſcelus omne retexit.
Tum celerare fugam, patriàque excedere ſuadet:
Auxiliumque viæ veteres tellure recludit
Theſauros, ignotum argenti pondus, & auri.
His commota fugam Dido, ſociosque parabat:
Conveniunt, *f* quibus aut odium crudele tyranni,
Aut metus acer erat; naves, quæ forte paratæ,
Corripiunt, onerantque auro: portantur avari
Pygmalionis opes pelago: *g* dux fœmina facti.
Devenere locos, ubi nunc ingentia cernes
Mœnia, ſurgentemque novæ Carthaginis arcem:
Mercatique ſolum facti de nomine *h* Byrſam,
Taurino quantum poſſent circumdare tergo.

a *Belus:*
b *Nuptias enim veteres auſpicato peragebant.*
c *Emphaſis.*
d *Metaphorice.*
e *Hypotypoſis.*
f *Duplex nota tyrannidis.*
g *Epiphonema.*
h *Proprie arx Carthaginis, quæ ideo Byrſa a corio appellatur.*

ARG. *Tria rogat Trojanos Venus, qui ſint? unde venerint? quo iter teneant? Cui filius profectum ſe Troja reſpondet, ſe eſſe Æneam notum ſatis fama, Italiam quærere. Obiter docet fortunam priſtinam, deinde miſeriam, ad quam compulſus eſt.*

Sed vos qui tandem? quibus aut veniſtis ab oris,
Quove tenetis iter? quærenti talibus ille
Suſpirans, imoque trahens a pectore vocem:
O *i* Dea, ſi prima repetens ab origine pergam,
Et vacet annales noſtrorum audire laborum,
k Ante diem clauſo componet Veſper Olympo.
Nos Troja antiqua (ſi veſtras forte per aures
Trojæ nomen iit) diverſa per æquora vectos,
Forte ſua Libycis tempeſtas appulit oris.
Sum pius Æneas, raptos qui ex hoſte penates
Claſſe veho mecum, fama ſuper æthera notus.
Italiam quæro patriam, & genus ab Jove ſummo.
Bis denis Phrygium conſcendi navibus æquor,
l Matre Dea monſtrante viam, data fata ſecutus:
Vix ſeptem convulſæ undis, Euroque ſuperſunt.

i *Oratio Æneæ cum magnis affectibus conjuncta.*
k *Periphraſis.*
l *Stella Veneris.*

Ipſe

Ipſe ignotus, egens, Libyæ deſerta peragro,
Europa atque Aſia pulſus. nec plura querentem
Paſſa *a* Venus, medio ſic interfata dolore eſt.

a *Nota maternæ pietatis.*

ARG.

Erigit Venus natum lætiſſimo nuncio claſſis recuperandæ, quam ille amiſſam putabat; confirmat nuntium feliciſſimo augurio, docet viam ad Carthaginem.

Quiſquis es, haud credo, inviſus cœleſtibus, auras
Vitales carpis, Tyriam qui adveneris urbem.
Perge modo, atque hinc te Reginæ ad limina perfer.
Namque tibi reduces ſocios, claſſemque relatam
Nuntio, & in tutum verſis Aquilonibus actam;
Ni fruſtra augurium vani docuere parentes.
Aſpice *b* bis ſenos lætantes agmine cycnos,
Ætheria quos lapſa plaga *c* Jovis ales aperto
Turbabat cœlo: nunc terras ordine longo
Aut *d* capere, aut captas jam deſpectare videntur.
Ut reduces illi ludunt ſtridentibus alis,
Et cœtu cinxere polum, cantuſque dedere;
Haud aliter *e* puppeſque tuæ, pubeſque tuorum,
Aut portum tenet, aut pleno ſubit oſtia velo.
Perge modo, & qua te ducit via, dirige greſſum.

b *Hic numerus ad augurium auſpicatus creditur.*
c *Periphraſis.*
d *i. deligere, & deſtinare.*
e *Paronomaſia cum traductione.*

ARG.

His dictis Venus abit, multis indicans divinitatem ſuam, illam natus incuſat, tendit deinde Carthaginem ſeptus nebula, una cum Achate. Venus Paphum abit, ubi illi ſacra fiunt, thure & floribus.

Dixit, & avertens roſea cervice refulſit,
Ambroſiæque comæ divinum vertice odorem
Spiravere: pedes veſtis defluxit ad imos:
Et vera inceſſu patuit Dea. ille, ubi matrem
Agnovit, tali fugientem eſt voce ſecutus:
f Quid natum toties, crudelis *g* tu quoque, falſis
Ludis imaginibus? cur dextræ jungere dextram
Non datur? & veras audire & reddere voces?
Talibus incuſat, greſſumque ad mœnia tendit.
At Venus obſcuro gradientes aere ſepſit,
Et multo nebulæ circum Dea fudit amictu:
Cernere ne quis eos, neu quis contingere poſſet,
Molirive moram, [illegible] veniendi poſcere cauſas.
Ipſa Paphum *h* ſublimis abit, ſedeſque reviſit
Læta ſuas: ubi templum illi, centumque Sabæo
i Thure calent aræ, ſertiſque recentibus halant.

f *Commotio Æneæ in matrem ex affectu cupientis cum ea colloqui ad ſolatium calamitatum.*
g *Alluditur ad Junonem.*
h *Quæ ſacra Veneri.*
i *Aræ enim Paphiæ Veneris ſunt ſanguinis expertes.*

ARG.

Poſt diſceſſum Veneris illi pergunt Carthaginem, atque ex colle, qui contra urbem erat, vident celeberrimæ urbis ædificium, quod Poeta arrepta occaſione pulcherrime & late deſcribit. Deinde labor Carthaginienſium illuſtratur comparatione apum, operi ſuo perquam

ſedu-

ſedulo incumbentium. Tertio Æneas, Pœnorum laude prædicata, illis ſe admiſcet, non viſus.

a Longus.

Corripuere viam interea, qua ſemita monſtrat:
Jamque aſcendebant collem, qui *a* plurimus urbi
Imminet, adverſaſque aſpectat deſuper arces.

b Anaphora.

Miratur *b* molem Æneas, magalia quondam:
Miratur portas, ſtrepitumque, & ſtrata viarum.

c Hypotypoſis.

Inſtant *c* ardentes Tyrii: *d* pars ducere muros,

d Ponuntur ingenioſe, quæ ad civitatis conſervationem & ſtatum ſunt neceſſaria.

Molirique arcem, & manibus ſubvolvere ſaxa.
Pars optare locum tecto, & concludere ſulco.
Jura magiſtratuſque legunt, ſanctumque Senatum.
Hic portus alii effodiunt: hic alta theatris
Fundamenta locant alii: immaneſque columnas
Rupibus excidunt, ſcenis decora alta futuris.
Qualis apes æſtate nova per florea rura

e Gens de avibus.

Exercet ſub ſole labor, quum gentis *e* adultos
Educunt fœtus, aut quum liquentia mella
Stipant, & dulci diſtendunt nectare cellas:
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum fucos pecus a præſepibus arcent:

f Epiphonema.

Fervet *f* opus, redolentque thymo fragrantia mella.

g Affectus Æneæ cum exclamatione.

O fortunati, *g* quorum jam mœnia ſurgunt,
Æneas ait, & faſtigia ſuſpicit urbis:
Infert ſe ſeptus nebula (mirabile dictu)
Per medios, miſcetque viris, neque cernitur ulli.

ARG. *Videt Æneas jam propius quod omen Pœni habuerint ad Urbem condendam. Aggreditur deinde Poeta fictionem, qua nulla aptior ad ſtuporem Æneæ, ſalutemque ſperandam.*

h Amœniſſimus, metaphorice.

Lucus in urbe fuit media, lætiſſimus *h* umbra,
Quo primum jactati undis & turbine Pœni
Effodere loco ſignum, quod regia Juno

i Equi conſpectus belli omnem habet.

Monſtrarat, caput acris equi, *i* ſic nam fore bello
Egregiam, & facilem victu per ſæcula gentem.
Hic templum Junoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum, & numine Divæ:

k Ad urbis Romæ ſui temporis præclara ædificia alludit.

Ærea k cui gradibus ſurgebant limina, nexæque
Ære trabes, foribus cardo ſtridebat ahenis.
Hoc primum in luco nova res oblata timorem
Leniit: hic primum Æneas ſperare ſalutem
Auſus, & afflictis melius confidere rebus.

Videt enim Æneas Trojana bella in templo Didonis affabre depicta, admiſcentur varii affectus.

Namque ſub ingenti luſtrat dum ſingula templo
Reginam opperiens: dum quæ fortuna ſit urbi,
Artificumque manus inter ſe, operumque laborem
Miratur: videt Iliacas ex ordine pugnas,

Bella-

Bellaque jam fama totum vulgata per orbem,
Atridem, Priamumque, & ſævum ambobus Achillem;
Conſtitit; & lacrymans, *a* Quis jam locus, inquit, Achate,
Quæ regio in terris noſtri non plena laboris?
En *b* Priamus: ſunt hic etiam ſua præmia laudi,
Sunt lacrymæ rerum, & mentem mortalia tangunt.
Solve metus: feret hæc aliquam tibi fama ſalutem.
Sic ait, atque animum pictura paſcit *c* inani,
Multa gemens, largoque humectat flumine vultum.

a *Lacrymæ ex gaudio.*
b *Hic pictus.*
c *Metaphoricè.*

ARG.

Sequitur diſcriminatim Trojani belli deſcriptio, ſignate fuga mutua jam Græcorum, jam Trojanorum, Rheſi, & Troili cædes cum magnis affectibus.

d Namque videbat, uti bellantes Pergama circum
Hac fugerent Graji: premeret Trojana juventus:
Hac Phryges: inſtaret curru criſtatus Achilles.
Nec procul hinc Rheſi niveis tentoria velis
Agnoſcit lacrymans, primo quæ prodita ſomno
Tydides *e* multa vaſtabat cæde cruentus:
Ardenteſque avertit equos in caſtra, priuſquam
Pabula guſtaſſent Trojæ, Xanthumque bibiſſent.
Parte alia fugiens amiſſis Troilus armis,
Infelix puer, atque impar congreſſus Achilli,
Fertur equis, curruque hæret reſupinus inani,
Lora tenens tamen: huic cervixque comæq; trahuntur
Per terram, & verſa pulvis inſcribitur haſta.

d *Narratio ſingularium cum Hypotypoſi.*
e *Homerus omnes Trojanos ab Achille ſolo fugari, Græcos ab Hectore.*

ARG.

Eunt Trojanæ fœminæ cum donis ad Palladem, quæ non ideo lenitur: Hector raptatur, venditur ab hoſte patri ſupplici: agnoſcit ſe in pictura Æneas, Memnonem, & Pentheſileam.

Interea ad templum non æquæ Palladis ibant,
Crinibus Iliades paſſis, peplumque ferebant
Suppliciter triſtes, & tunſæ pectora palmis.
Diva *f* ſolo fixos oculos averſa tenebat.
Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros,
Exanimumque *g* auro corpus vendebat Achilles.
Tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo,
Ut ſpolia, ut currus, utque ipſum corpus amici,
Tendentemque manus Priamum conſpexit inermes.
Se quoque principibus permixtum *h* agnovit Achivis,
Eoaſque acies, & nigri Memnonis *i* arma.
Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Pentheſilea furens; mediiſque in millibus ardet,
Aurea ſubnectens exertæ cingula mammæ
Bellatrix, audetque viris concurrere Virgo.

f *Vis invidiæ.*
g *Pathos e circumſtantiis.*
h *Al. agnoſcit.*
i *Memnon, quia ab oriente venerat, auroræ filius fuiſſe legitur. Hiſtoriam autē Memnonis & Amazonum vide apud Quintum Calabr.*

ARG.

In ipſa ſpectandi aviditate, & medio Æneæ ſtupore, Dido ad templum venit, comparatur egregie cum Diana.

Hæc dum Dardanio Æneæ miranda videntur,
Dum ſtupet, obtutuque hæret defixus in uno,
Regina ad templum forma pulcherrima Dido
Inceſſit, magna juvenum ſtipante caterva.

a Comparatione explicat formam Didonis.

Qualis *a* in Eurotæ ripis, aut per juga Cynthi
Exercet Diana choros: quam mille ſecutæ
Hinc atque hinc glomerantur Oreades: illa pharetram
Fert humero, gradienſq; Deas ſupereminet omnes:
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.
Talis erat Dido, talem ſe læta ferebat
Per medios, inſtans operi, regniſque futuris.

ARG. *Sedet Dido in ſolio, dat jura, laborem ſuis diſtribuit. Videt ſubito Æneas Teucros, quos in tempeſtate vel undis periiſſe, vel longe alio advectos crediderat: quæ res illum vehementer Achatemque perculit: ſpectant, quem exitum habitura ſit res.*

Tum foribus Divæ media teſtudine templi
Septa armis, ſolioque alte ſubnixa, reſedit.

b Officium regis.

Jura dabat, *b* legeſque viris, operumque laborem
Partibus æquabat juſtis, aut ſorte trahebat:
Cum ſubito Æneas concurſu accedere magno
Anthea, Sergeſtumque videt, fortemque Cloanthum,
Teucrorumque alios: ater quos æquore turbo
Diſpulerat, penituſque alias advexerat oras.
Obſtupuit ſimul ipſe, ſimul perculſus Achates:

c In re nova & dubia adjungit fere hos duos affectus. Omnia generis deliberativi.
d Al. cuncti.

Lætitiaque, *c* metuque, avidi conjungere dextras
Ardebant: ſed res animos incognita turbat.
Diſſimulant, & nube cava ſpeculantur amicti.
Quæ fortuna viris, claſſem quo littore linquant,
Quid veniant: cunctis *d* nam lecti navibus ibant
Orantes veniam, & templum clamore petebant.
Poſtquam introgreſſi, & coram data copia fandi,
Maximus Ilioneus placido ſic pectore cœpit.

ARG. *Colligit Ilioneus benevolentiam, Afrorum vim deprecatur, avertit a ſe rapinarum ſuſpicionem, docet, quo curſum Trojani teneant.*

e Salutatio, qua benevolentiam captat.
f Propoſitio.
g Occupatio, qua confutat quæ a Didone objici poterant.
h Confutatio a perſona Trojanorum.

O *e* Regina novam cui condere Jupiter urbem,
Juſtitiaque dedit gentes frænare ſuperbas,
Troes *f* te miſeri, ventis maria omnia vecti,
Oramus: prohibe *g* infandos a navibus ignes,
Parce pio generi, & propius res aſpice noſtras.
Non nos aut ferro Libycos populare penates
Venimus, aut raptas ad littora vertere prędas:
Non ea vis *h* animo, nec tanta ſuperbia victis.
Eſt locus, Heſperiam Graji cognomine dicunt:
Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebæ:
Oenotrii coluere viri: nunc fama, minores

Ita-

Italiam dixiſſe, ducis de nomine gentem.
Huc curſus fuit.

Aperit tempeſtatem, qua vexati ſunt Trojani: queritur de immanitate incolarum. ARG.

Cum ſubito aſſurgens fluctu nimboſus Orion
In vada cæca tulit, penituſque procacibus Auſtris,
Perque undas ſuperante ſalo, perque invia ſaxa
Diſpulit: huc pauci veſtris adnavimus oris.
Quod genus *a* hoc hominum? quæve hunc tam barbara morem
Permittit patria? hoſpitio prohibemur arenæ:
Bella cient, primaque vetant conſiſtere terra.
Si genus humanum, & mortalia temnitis arma;
At ſperate Deos memores fandi atque nefandi.

a Per admirationem patheticam Didonem hortatur ab honeſto, quod jure gentium nemini negetur hoſpitium.

Docet jam, quem Regem habuerint, quas urbes ſocias: petit tempus reficiendis navibus, quibus vel in Italiam contendant, ſi Æneas vivit; vel, eo mortuo, in Siciliam ad Aceſtem referantur. ARG.

Rex erat Æneas nobis, quo juſtior alter,
Nec pietate fuit, nec bello major, & armis.
Quem ſi fata virum ſervant, ſi veſcitur aura
Ætheria, neque adhuc crudelibus occubat umbris,
Non metus, officio ne te certaſſe priorem
Pœniteat; *b* ſunt & Siculis regionibus urbes,
Armaque, Trojanoque a ſanguine clarus Aceſtes.
Quaſſatam *c* ventis liceat ſubducere claſſem,
Et ſilvis aptare trabes, & ſtringere remos,
(Si datur Italiam ſociis, & Rege recepto
Tendere) ut Italiam læti, Latiumque petamus.
Sin abſumpta ſalus, & te pater *d* optime Teucrum
Pontus habet Libyæ, nec ſpes jam reſtat Iuli;
At freta Sicaniæ ſaltem, ſedeſque paratas,
Unde huc advecti, regemque petamus Aceſtem.
Talibus Ilioneus. Cuncti ſimul ore fremebant
Dardanidæ.

b *A gratitudine.*
c *Peroratio.*
d *Apoſtrophe ad Æneam.*

Orationi Ilionei reſpondet Dido, diluit objecta, omnia humanitatis officia in Trojanos omnes, in unum præſertim Æneam benigniſſime pollicetur. ARG.

Tum breviter Dido vultum *e* demiſſa profatur:
Solvite *f* corde metum Teucri, ſecludite curas:
Res *g* dura, & novitas regni me talia cogunt
Moliri, & late fines cuſtode tueri.
Quis genus *h* Æneadum, quis Trojæ neſciat urbem?
Virtuteſque, viroſque, & tanti incendia belli?
Non obtuſa adeo geſtamus pectora Pœni:

e *Decorum.*
f *Conſolatio.*
g *Excuſatio a neceſſario.*
h *A perſona Trojanorum, quos dignos eſſe dicit hoſpitio.*

Nec tam averſus equos Tyria Sol jungit ab urbe.
Seu vos Heſperiam magnam, Saturniaque arva,
Sive Erycis fines, regemque optatis Aceſtem:
Auxilio tutos dimittam, opibuſque juvabo
Vultis & his mecum pariter conſidere regnis?
Urbem, *a* quam ſtatuo, veſtra eſt: *b* ſubducite *c* naves.
Tros Tyriuſque mihi nullo diſcrimine agetur.
Atque utinam *d* rex ipſe Noto compulſus eodem
Afforet Æneas. equidem per littora certos
Dimittam, & Libyæ luſtrare extrema jubebo,
Si quibus ejectus ſilvis, aut urbibus errat.

a *Pollicitatio.*
b *Hoſpitalitas.*
c *Al. naveis.*
d *Pathos.*

ARG.

Redit Poeta ad Æneam & Achatem, qui omnia excipérant nube abditi, ex qua exire geſtiebant, cum omnia tuta eſſe cernerent ex animo Didonis, claſſem receptam, recuperatos ſocios, ut prædixerat Venus. Hæc Achatis ore efferuntur. Nubes tandem ſcinditur, apparet Æneas pulchritudine ultra mortalem: hæc comparationibus illuſtratur.

His animum arrecti dictis, & fortis Achates,
Et pater Æneas, jamdudum erumpere nubem
Ardebant. prior Æneam compellat Achates:
Nate *e* Dea, quæ nunc animo ſententia ſurgit?
Omnia tuta vides, claſſem, ſocioſque receptos.
Unus abeſt, medio in fluctu quem vidimus ipſi
Submerſum: dictis reſpondent cætera matris.
Vix ea fatus erat, cum circumfuſa repente
Scindit ſe nubes, & in æthera purgat apertum.
Reſtitit Æneas, claraque in luce refulſit,
Os, humeroſque Deo ſimilis. Namque ipſa decoram
Cæſariem nato genitrix, lumenque juventæ
Purpureum, & lætos oculis *f* afflarat honores.
Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
Argentum, Pariuſve lapis circumdatur auro.

e *Pathos.*

f *Amor's ſedem eſſe oculos, veteres poetæ dixerunt.*

ARG.

Sequitur oratio Æneæ ad Didonem, in qua ille, quis ſit, certis ſignis declarat. Reginæ gratias agit, gratum ſe fore pollicetur, Deoſque orat, ut tantum beneficium perſolvant: erumpit in laudes Didonis, ſocios complectitur.

Tunc ſic Reginam alloquitur, cunctiſque repente
Improviſus *g* ait: Coram, quem quæritis, adſum
Trojus Æneas Libycis ereptus ab undis.
O ſola infandos Trojæ miſerata labores,
Quæ nos relliquias Danaum, terræque mariſque
Omnibus exhauſtos jam caſibus, omnium egenos,
Urbe, domo ſocias: grates *h* perſolvere dignas
Non opis eſt noſtræ, Dido: nec quidquid ubique eſt
Gentis Dardaniæ, magnum quæ ſparſa per orbem.
Dii tibi (ſi qua pios reſpectant numina ſi quid
Uſquam juſtitiæ eſt, & mens ſibi conſcia recti)
Præ-

g *Ex abrupto orditur, ſignificans inſperatũ & improviſum apparere.*

h *Agit gratias, quas poteſt, artificioſaque utitur extenuatione.*

Præmia digna ferant. Quæ te tam læta tulerunt
Sæcula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta *a* dum fluvii current, dum montibus umbræ
Luſtrabunt convexa, polus dum ſidera paſcet,
Semper honos, nomenque tuum, laudeſq; manebunt,
Quæ me cumque vocant terræ. Sic fatus, amicum
Ilionea petit dextra, lævaque Sereſtum,
Poſt alios, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.

a *Amplificatione declarat ſe memorem fore,*

ARG. *Ad inſolens ſpectaculum Dido obſtupeſcit: narrat unde Æneas ipſe, & res Trojanæ ſibi jam olim notæ fuerint: omnes perhumaniter invitat.*

Obſtupuit *b* primo aſpectu Sidonia Dido,
Caſu deinde viri tanto, & ſic ore locuta eſt:
Quis te nate Dea per tanta pericula caſus
Inſequitur? *c* quæ vis immanibus applicat oris?
Tu ne ille Æneas, quem Dardanio Anchiſæ
Alma Venus Phrygii genuit Simoentis ad undam?
Atque equidem Teucrum memini Sidona venire
Finibus expulſum patriis, nova regna petentem
Auxilio Beli. genitor tum *d* Belus opimam
Vaſtabat Cyprum, & victor ditione tenebat.
Tempore jam ex illo caſus mihi cognitus urbis
Trojanæ, nomenque tuum, regeſque Pelaſgi.
Ipſe *e* hoſtis Teucros inſigni laude ferebat,
Seque ortum antiqua Teucrorum a ſtirpe volebat.
Quare agite, o tectis juvenes ſuccedite noſtris,
Me quoque per multos ſimilis fortuna labores
Jactatam, hic demum voluit conſiſtere terra,
Non ignara *f* mali miſeris ſuccurrere diſco.

b *Hoc pertinet ad decorum.*
c *Per interrogationes devenit in Æneæ laudes.*
d *Belus, nomen appellativum, quod regem notat, alias Baal dicitur.*
e *Laudis exaggeratio ab hoſte laudatore.*
f *Prudentia.*

ARG. *Ducit Æneam ad regiam, Diis honorem indicit, mittit munera Trojanis, qui erant in portu. In parte autem Regiæ interiore omnia ad epulas ſplendidiſſime apparantur, ubi tapetia magnifica, argentum aurumque præcipuæ cælaturæ.*

Sic memorat: ſimul Æneam in regia ducit
Tecta: ſimul Divum templis indicit honorem.
Nec minus interea ſociis ad littora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga ſuum, pingues centum cum matribus agnos,
Munera, lætitiamque *g* dii.
At domus interior regali ſplendida luxu
Inſtruitur, *h* mediiſque parant convivia tectis.
Arte laboratæ veſtes, oſtroque ſuperbo:
Ingens argentum menſis, cælataque in auro
Fortia facta patrum, series longiſſima rerum,
Per tot ducta viros, antiquæ ab origine gentis.

g *Al. dei.*
h *Apparatus convivii.*

ARG. *Vult Æneas, vere pater, Aſcanium filium tantæ lætitiæ par-*

participem facere, & Achatem ad naves mittit cum triplici mandato: ut perferat ad filium dona accepta a Didone, ut ipſum e portu ad urbem perducat, ut filius idem e navibus dona afferat, quibus liberalitati Reginæ ſatisfiat.

Æneas (neque enim patrius conſiſtere mentem
Paſſus amor) rapidum ad naves præmittit Achatem,
Aſcanio ferat hæc, ipſumque ad mœnia ducat.
Omnis in Aſcanio chari ſtat cura Parentis.
Munera præterea Iliacis erepta ruinis
Ferre jubet, pallam *a* ſignis auroque rigentem,
Et circumtextum croceo velamen *b* acantho:
Ornatus Argivæ Helenæ, quos illa Mycenis,
Pergama cum peteret, inconceſſoſque hymenæos,
Extulerat, matris Ledæ mirabile donum.
Præterea ſceptrum, Ilione quod geſſerat olim
Maxima natarum Priami, colloque monile
Baccatum, *c* & duplicem gemmis auroque coronam.
Hæc celerans, iter ad naves tendebat Achates.

a *Veſtem muliebrem.*
b *Cycladem circumtextam ſignis acanthũ herbam referentibus.*
c *Margaritis ornatum.*

ARG. *Venus interim, quo omnia firma ſint & munita adverſus inſidias, & Pœnorum dolos, cogitat pro Aſcanio Cupidinem ſupponere, cujus, prius quam cauſam aggrediatur, benevolentiam captat.*

At Cytherea novas artes, *d* nova pectore verſat
Conſilia: ut faciem mutatus, & ora Cupido
Pro dulci Aſcanio veniat: doniſque furentem
Incendat Reginam, atque oſſibus implicet *e* ignem.
Quippe *f* domũ timet ambiguã, Tyrioſq; bilingues:
Urit atrox Juno, & ſub noctem cura recurſat.
Ergo his aligerum dictis affatur Amorem:
Nate, *g* meæ vires, mea magna potentia, ſolus;
Nate *h* Patris ſummi qui tela Typhœa temnis,
Ad te confugio, & ſupplex tua numina poſco.

d *Quibus Æneæ filio proſit.*
e *Metaph. Amorem.*
f *Ætiologia.*
g *Captat filium ex affectu amoris.*
h *Repetitio.*

ARG. *Revocat Venus Cupidini in memoriam odium Junonis adverſum Æneam: docet quem locum hujus res habeant nunc apud Didonem, quæ ne illius ſævitia immutentur, oportet, ut ipſe Aſcanii formam, noctem unam, capiat, Reginamque in convivio inter amplexus atque oſcula in amorem Æneæ incendat: Aſcanius interim alicubi lateat altiſſimo ſomno correptus.*

Frater *i* ut Æneas pelago tuus omnia circum
Littora jactetur, odiis Junonis iniquæ,
Nota tibi, & noſtro doluiſti ſæpe dolore.
Hunc Phœniſſa tenet Dido, blandiſque moratur
Vocibus, & vereor quo ſe Junonia vertant
Hoſpitia: haud tanto ceſſabit cardine rerum.
Quocirca capere ante dolis, & cingere *k* flamma
Re-

i *Pathos a commiſeratione.*
k *Metaph.*

Reginam meditor, ne quo ſe numine mutet,
Sed magno Æneæ mecum teneatur amore.
Qua *a* facere id poſſis, noſtram nunc accipe mentē.
Regius *b* accitu chari genitoris ad urbem
Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura:
Dona ferens pelago, *c* & flammis reſtantia Trojæ.
Hunc ego ſopitum ſomno ſuper alta Cythera,
Aut ſuper Idalium ſecreta ſede recondam:
Ne qua ſcire dolos, mediuſve occurrere poſſit.
Tu faciem *d* illius, noctem non amplius unam,
Falle dolo, & notos pueri puer indue vultus:
Ut, cum te gremio accipiet lætiſſima Dido,
Regales inter menſas, laticemque Lyæum:
Cum dabit amplexus, atque oſcula dulcia figet,
Occultum inſpires ignem, *e* fallaſque veneno.

a *Locus attentionis.*
b *Conſilium ductum ab occaſione.*
c *Hyſteron proteron.*
d *Falſam habeas illius faciem.*
e *Definitio amoris per Metaph.*

ARG.

Paret Cupido Veneri: hæc Aſcanium dulci & alto ſomno correptum in Idalii nemoris luco conſtituit mira amœnitate conſito: pro hoc Amor ad Reginam cum Achate, & donis contendit: illa in medio lecto ad epulas accumbit.

Paret Amor dictis charæ genitricis, & alas
Exuit, & greſſu gaudens incedit Iuli.
At Venus Aſcanio placidam per membra quietem
Irrigat: *f* & fotum gremio Dea tollit in altos
Idaliæ lucos, ubi mollis amaracus *g* illum
Floribus, & dulci adſpirans complectitur umbra.
Jamque ibat dicto parens, & dona Cupido
Regia portabat Tyriis, duce lætus Achate.
Cum venit, aulæis jam ſe regina ſuperbis
Aurea compoſuit ſponda, mediamque *h* locavit.

f *Metaphora.*
g *Herba, quæ in Cypro naſcitur.*
h *Nam medius locus in convivio honeſtior.*

ARG.

Deſcribitur magnificentia convivii, apparatus, miniſtri utriuſque ſexus, ſacra quæ inter epulas, admiratio ad viſum Cupidinem ſub forma Aſcanii: mores obiter multi, & varii attinguntur, qui pertinent ad convivia.

Jam pater Æneas, & jam Trojana juventus
Conveniunt, ſtratoque ſuper diſcumbitur oſtro.
Dant famuli manibus lymphas, *i* Cereremq; caniſtris
Expediunt, tonſiſque ferunt mantilia villis.
Quinquaginta intus famulę, quibus ordine longo
Cura penum ſtruere, & flammis adolere penates.
Centum alię, totidemque pares ętate miniſtri,
Qui dapibus menſas onerent, & pocula ponant.
Nec non & Tyrii per limina lęta *k* frequentes
Convenere, toris juſſi diſcumbere pictis.
Mirantur dona Æneæ, mirantur *l* Iulum,
Flagranteſque Dei vultus, ſimulataque verba,
Pallamque, & pictum croceo velamen acantho.

i *Metonymia.*
k *Metonymia.*
l *Anaphora.*

ARG. *In medio apparatu convivii deſcribuntur flammæ Didonis, amorque ad viſum Cupidinem.*

a Amori.
b Ut vidi, ut perii: Ecloga 8.
c Antonomaſtice, ab Acidalio fonte in Bœotia.

Præcipue infelix peſti *a* devota futuræ
Expleri mentem nequit, ardeſcitque *b* tuendo
Phœniſſa, & puero pariter donisque movetur.
Ille, ubi complexu Æneæ, colloque pependit,
Et magnum falſi implevit genitoris amorem,
Reginam petit: hæc oculis, hæc pectore toto
Hæret, & interdum gremio fovet inſcia Dido,
Inſideat quantus miſeræ Deus. at memor ille
Matris Acidaliæ, *c* paulatim abolere Sichæum
Incipit, & vivo tentat prævertere amore
Jampridem reſides animos, deſuetaque corda.

ARG. *Amovetur menſa prima, intercedit ſpatium inter hanc, & ſecundam: ſiunt in illo ſacra: fit mentio lucernarum, quæ pars præcipua apparatus convivii.*

d Spatium inter primam, & ſecundam menſam.
e Vel ſertis, vel mero uſque ad ſummum.

Poſtquam prima quies *d* epulis, menſæque remotæ,
Crateras magnos ſtatuunt, & vina *e* coronant.
Fit ſtrepitus tectis, vocemque per ampla volutant
Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incenſi, & noctem flammis funalia vincunt.

ARG. *Implet Dido pateram, ut libet, quod ex more fiebat, ablata menſa prima. Hanc libationem præcedunt preces ad Jovem, Junonem, Bacchum.*

f Jupiter Hoſpitalis.
g Poſteros.

Hic Regina gravem gemmis auroque popoſcit,
Implevitque mero pateram, quam Belus, & omnes
A Belo ſoliti: tum facta ſilentia tectis.
Jupiter (hoſpitibus *f* nam te dare jura loquuntur)
Hunc lætum Tyriiſque diem, Trojaque profectis
Eſſe velis, noſtroſque hujus meminiſſe *g* minores.
Adſit lætitiæ Bacchus dator, & bona Juno:
Et vos o cœtum Tyrii celebrate faventes.

ARG. *Libat Dido, dat poculum Bitiæ, ille haurit, ſequitur muſica, & cantus ex more, & docte omnia.*

h Vinum.
i Se vino conſperſit, per Metonymiam.
k Alluſio ad morem Græcorum, & Romanorum, qui muſica in conviviis utebantur.

Dixit, & in menſa laticum libavit *h* honorem,
Primaque libato ſummo tenus attigit ore,
Tum Bitiæ dedit increpitans: ille impiger hauſit
Spumantem pateram, & pleno ſe proluit *i* auro.
Poſt alii proceres; cithara *k* crinitus Iopas
Perſonat aurata, docuit quæ maximus Atlas.
Hic canit errantem Lunam, Soliſque labores:
Unde hominum genus, & pecudes; unde imber & ignes;
Arcturum, pluviaſque Hyadas, geminoſque Triones.
Quid tantum Oceano properent ſe tingere ſoles

Hi-

Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obſtet.
Ingeminant plauſum Tyrii, Troeſque ſequuntur.

ARG.

Explicatur æſtus Didonis, & amoris flammæ, quas jam conceperat: tum amoris hujus argumentum, videlicet aviditas audiendi, ſciendique ab Ænea res Trojanas, quæ rei occaſionem præbet ſequentibus duobus libris, ſecundo, & tertio.

Nec non & vario noctem ſermone trahebat
Infelix Dido, longumque bibebat *a* amorem,
Multa ſuper Priamo rogitans, ſuper Hectore *b* multa.
Nunc quibus Auroræ veniſſet filius *c* armis,
Nunc, quales Diomedis equi: nunc, quantus Achilles.
Imo age, & a prima dic hoſpes origine *d* nobis
Inſidias, inquit, Danaum, caſuſque tuorum,
Erroreſque tuos: nam te jam ſeptima portat
Omnibus errantem terris, & fluctibus æſtas.

a *Amorem bibere metaphorice.*
b *Epanadiploſis.*
c *Memnon.*
d *A prima origine inſidiarũ.*

Finis Libri Primi Æneidos.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

Liber Secundus.

ARGUMENTUM.

Paret Æneas Didoni, incipitque narrationem a fraude Sinonis, Græcorum inſidiis, equi machina. Apparet præſertim ſumma eloquentia in Sinone, qua is Trojanis perſuaſit, uti equum in urbem introferrent, armis & armatis Græcis gravidum: faciunt hoc illi, & muro diruto, adjuvante Sinonis fraude, divino argumento: periit enim Laocoon, & ejus liberi, diſcerpti omnes a ſerpentibus Palladis, in ultionem, ut creditum, violati equi haſtæ ictu. Ergo equus cum plauſu & religione ad arcem perducitur. Ruit nox tantæ urbi exitium allatura, dormiunt Trojani, remigrant Græci, qui erant in inſidiis. Sinon equum aperit, deſcendunt ex eo armati, replent omnia pavore, urbem invadunt, cædibus omnia permiſcent. Hector in ſomnis Æneæ apparet, aperit dolos Græcorum, hortatur ad fugam, tradit illi in manus Trojana Numina. Æneas ſomno expergiſcitur, audit fragorem armorum, videt etiam incendium, capit arma, & parva militum manu comparata feſtinat ad certam potius mortem, quam ad ſpem aliquam victoriæ. Cædes interim vagatur in miſeros Trojanos, diſcriminatur ruina aliquot caſibus. Aſpirat Trojanis fortuna aliqua, ſed ſtatim fœdatur tum multis cædibus, tum præſertim deformi ſpectaculo Caſſandræ, quam a Græcis miſe-

miſerandum in modum affectam Trojani volunt liberare, ſed nihil proficiunt: cadunt omnes: unus tantum ſupereſt Æneas, qui ſtatim ad Regiam contendit, ubi acrior & major pugna. Fit a Græcis oppugnatio, propugnatio a Trojanis, ſed nulla inde utilitas, omnia quippe cedunt furori Pyrrhi, qui limen Regiæ rumpit, evellit poſtes, & irrumpit cum armato milite. Ibi nova cædes exoritur, auditur clamor fœminarum, concidit Priamus Pyrrhi ferocitate, ex occaſione Politæ filii coram oculis interfecti ab eodem Pyrrho. Ergo vaſtata Troja, deleta Regia, interfecto Priamo, Æneas ad ædes ſuas, & patrem contendit, uxorem, filium: videt in ipſa via Helenam, a qua vult pœnas ſumere, ſed, ne id faciat, revocatur a Venere. Hæc illum ad fugam hortatur. Invenit viam per medias flammas, vult patrem ſecum ad fugam educere, negat pervicaciter ſenex, nec niſi divino monſtro permovetur flammæ apparentis in vertice Aſcanii, & ab ea innoxii. Fugit tandem Æneas ſublato patre in humeros, filio manui inhærente, conjuge ſequente veſtigia, quam tamen in fuga amittit, & diligentiſſime quærens non invenit; tantum videt ejus mortuæ umbram; redit ad patrem, videt plures Trojanos eo confluxiſſe, paratos ſe ducem ſequi: cum omnibus contendit ad montem Idam.

ARGUMENTUM.

Conticeſcunt omnes, Ænas loquitur ex ſummo lecto, & ſe accingit ad longiſſimam narationem hujus, & ſequentis libri: & quo Didonis imperio ſatisfaciat, non impeditur acerba narratione rerum, quas ipſe vidit, aut fero noctis, in quo eſt.

Conticuere omnes, intentique ora tenebant:
Inde toro pater Æneas ſic orſus ab alto:
Infandum *a* Regina jubes renovare dolorem,
Trojanas ut opes, & lamentabile regnum
Eruerint Danai, quæque *b* ipſe miſerrima vidi,
Et quorum pars magna fui. Quis talia *c* fando
Myr-

I. Pars
a *Exordium, & captatio Benevolentiæ a commiſeratione.*
b *Pathos a ſe ipſo.*
c *A majori.*

Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles Ulyſſi,
Temperet a lacrymis? & jam nox humida cœlo
a Caſtigatio. Præcipitat; ſuadentque cadentia ſidera ſomnos.
Sed *a* ſi tantus amor caſus cognoſcere noſtros,
Et breviter Trojæ ſupremum audire laborem,
Quanquam animus meminiſſe horret, luctuque refugit,
Incipiam.

A R G. *Græcorum duces fracti & belli diuturnitate, & adverſis fatis, equum ſtatuunt magnitudine inuſitata, ſpecie voti pro reditu ſolvendi: in hoc delecti includuntur, iique ſortito.*

Pars II.
b Narratio. Fracti *b* bello, fatiſque repulſi
Ductores Danaum, tot jam labentibus annis,
Inſtar montis equum, divina Palladis arte,
Ædificant; ſectaque intexunt abiete coſtas:
Votum pro reditu ſimulant, ea fama vagatur:
Huc delecta virum ſortiti corpora furtim
Includunt cæco lateri: penituſque cavernas
Ingentes, uterumque armato milite complent.

A R G. *Deſcribitur Tenedi antiqua gloria, præſens calamitas: in hac Græci occultantur, putant Trojani illos abiiſſe, urbis portas aperiunt, loca perluſtrant ſuſſeſſa prius hoſtibus.*

Eſt in conſpectu Tenedos, notiſſima fama
c A deſcriptione loci. Inſula *c* dives opum, Priami dum regna manebant.
Nunc tantum ſinus, & ſtatio male fida carinis.
Huc ſe provecti deſerto in littore condunt.
Nos abiiſſe rati, & vento petiiſſe Mycenas.
Ergo omnis longo ſolvit ſe Teucria luctu.
Panduntur portæ: juvat ire, & Dorica caſtra,
Deſertoſque videre locos, littuſque relictum.

A R G. – *Diſtinguuntur loca, in quibus verſati Græci: ſtupent Trojani ad viſum equum, abeuntque in varia.*

d Demonſtratio. Hic *d* Dolopum manus, hic ſævus tendebat Achilles:
Claſſibus hic locus, hic acies certare ſolebant.
Pars ſtupet innuptæ donum exitiale Minervæ,
Et molem mirantur equi: primuſque Tymœtes
e Suaſio & diſſuaſio. Duci intra muros *e* hortatur, & arce locari:
Sive dolo, ſeu jam Trojæ ſic fata ferebant.
Ar Capys, & quorum melior ſententia menti,
f Inimicorum dona ſuſpecta & inauſpicata. Aut pelago Danaum inſidias, *f* ſuſpectaque dona
Præcipitare jubent, ſubjectiſque urere flammis:
Aut terebrare cavas uteri, & tentare latebras.
g Epiphonema. Scinditur *g* incertum ſtudia in contraria vulgus.

Lao-

Laocoon imprudentiam reprehendit eorum, qui putarent, doli nihil ineſſe in ea fabrica, cum ex ingenio Græcorum aliter debeat conjici.

Primus ibi ante omnes, magna comitante caterva,
Laocoon ardens ſumma decurrit ab arce:
Et procul: O miſeri quæ tanta inſania, cives?
Creditis avectos hoſtes, aut ulla putatis
Dona carere dolis Danaum? ſic notus Ulyſſes?
Aut hoc incluſi ligno occultantur Achivi:
Aut hæc in noſtros fabricata eſt machina muros,
Inſpectura domos, venturaque deſuper urbi:
Aut aliquis latet error. Equo ne credite Teucri.
Quicquid *a* id eſt, timeo Danaos, & dona ferentes.

a *Epiphonema.*

A R G.

His dictis haſtam in equum torquet, ſonant intus arma: quo indicio, niſi Dii & fata impuliſſent, & mens jam errore obcæcata, latentem hoſtem explorarent.

Sic fatus, validis ingentem viribus haſtam
In latus, inque feri curvam compagibus alvum
Contorſit: ſtetit illa tremens: uteroque recuſſo
Inſonuere cavæ, gemitumque dedere cavernæ.
Et, *b* ſi fata Deum, ſi mens non læva fuiſſet,
Impulerat ferro Argolicas fœdare latebras:
Trojaque nunc ſtares, Priamique arx alta maneres.

b *Amplificatio per digreſſionẽ.*

A R G.

Aggreditur memorabilem narrationem Sinonis, qui ſe Trojanis paſtoribus obvium dedit, ut perductus ad Priamum dolos ſtrueret, quibus Troja caperetur: irruunt Trojani cupide, captoque illudunt.

Pars III.

Ecce manus juvenem interea poſt terga revinctum
Paſtores magno ad regem clamore trahebant
Dardanidæ: qui ſe *c* ignotum venientibus ultro,
Hoc ipſum ut ſtrueret, Trojamque aperiret Achivis,
Obtulerat, fidens animi, atque in utrunque paratus,
Seu verſare dolos, ſeu *d* certe occumbere morti.
Undique viſendi ſtudio Trojana juventus
Circumfuſa ruit, certantque illudere capto.

c *A minori arguit.*
d *Al. certæ.*

A R G.

Comparatur Dido ad attentionem inſidiarum. Sinon caſus ſuos conqueritur, abſtinent ab injuriis Trojani, rogant tria, ille timorem abjicit, & ſeſe ad dicendum comparat.

Accipe nunc Danaum inſidias, & crimine ab uno
Diſce omnes.
Namque ut conſpectu in medio turbatus, inermis
Conſtitit, atque oculis Phrygia agmina circumſpexit:
Heu quæ me tellus, inquit, quæ me æquora poſſunt
Accipere? aut quid jam miſero *e* mihi denique reſtat?

e *Notat ſupplicẽ fuiſſe, & illuſioni aptũ.*

Cui

Cui neque apud Danaos uſquam locus: inſuper ipſi
Dardanidæ infenſi pœnas cum ſanguine poſcunt.
Quo gemitu converſi animi, compreſſus & omnis
Impetus: hortamur fari, quo ſanguine cretus,
Quidve ferat, memoret: quæ ſit fiducia capto.
Ille hæc, depoſita tandem formidine, fatur.

ARG. *Prætendit ante omnia, veritatem ſe dicturum, quo jacto inſidiarum fundamento, incipit ab indigna nece Palamedis, qui inſons interfectus falſi criminis accuſatione.*

a Attentio. Cuncta *a* equidem tibi, Rex, fuerint quæcunq;, fatebor
Vera, inquit: neque me Argolica de gente negabo.
Hoc primum: nec, ſi miſerum fortuna Sinonem
b Inſinuatione dubiæ fidei ſuſpicionem removet; Palamedis hiſtoriam inducit, quo veriſimiliorem reddat narrationem. Finxit, *b* vanum etiam, mendacemq; improba finget.
Fando aliquid ſi forte tuas pervenit ad aures
Belidæ nomen Palamedis, & inclyta fama
Gloria: quem falſa ſub proditione Pelaſgi
Inſontem, infando indicio, quia bella vetabat,
Demiſere neci: nunc caſſum lumine lugent.

ARG. *Venit ad bellum Sinon cum Palamede, quo vivente gerit ſe egregie, quo ſublato luctuoſe & iracunde; addit verba ultionis plena adverſum Ulyſſem indignæ necis auctorem.*

Illi me comitem, & conſanguinitate propinquum
Pauper in arma pater primis huc miſit ab annis.
Dum ſtabat regno incolumis, regnumque vigebat
c Al. fallacis. Conſiliis, & nos aliquod nomenque, decuſque
Geſſimus. invidia poſtquam *c* pellacis Ulyſſi
(Haud ignota loquor) ſuperis conceſſit ab oris,
Afflictus vitam in tenebris, luctuque trahebam,
Et caſum inſontis mecum indignabar amici.
Nec tacui demens; & me fors ſi qua tuliſſet,
Si patrios unquam remeaſſem victor ad Argos,
Promiſi ultorem, & verbis odia aſpera movi.

ARG *Lingua parit Sinoni odium Ulyſſis, minas, terrorem, arma: ſubito orationem abrumpit, mortem efflagitat Græcis, atque Ulyſſi gratiſſimam.*

Hinc mihi prima mali labes, hinc ſemper Ulyſſes
Criminibus terrere novis: hinc ſpargere voces
d Vulgus generis maſculini. In *d* vulgum ambiguas, & quærere conſcius arma.
Nec requievit enim, donec Calchante miniſtro.
e Apoſiopeſis. Sed quid ego *e* hæc autem nequicquam ingrata revolvo?
Quidve moror? ſi omnes uno ordine habetis Achivos,
f Peroratio. Idque audire ſat eſt: *f* jamdudum ſumite pœnas.
Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridæ.

ARG. *Nolunt Trojani ſermonem abrumpi, ardent ſcire quæ ſequuntur. Pergit ille conciliata jam fide, aitque, Græcos lon-*

longa feſſos obſidione voluiſſe decedere, quibus obſtitit cauſa duplex, & maris, & religionis.

Tum vero ardemus ſcitari, & quærere cauſas
Ignari ſcelerum tantorum, artiſque Pelaſgæ.
Proſequitur pavitans, & ficto pectore fatur.
Sæpe *a* fugam Danai Troja cupiere relicta
Moliri, & longo feſſi decedere bello:
Feciſſentque utinam. Sæpe illos aſpera ponti
Interclufit hiems, & terruit Auſter euntes.
Præcipue cum jam hic trabibus contextus acernis
Staret equus, toto ſonuerunt æthere nimbi.

a *Fide conciliata proditionem aggreditur.*

Suſpenſi hac cura Phœbum adeunt, qui reſpondet, viam humano ſanguine ad Trojam factam, eodem inde recedendum. Audit vulgus, & pavet.

ARG.

Suſpenſi Eurypilum ſcitatum oracula Phœbi
Mittimus: iſque adytis hæc triſtia dicta reportat.
Sanguine placaſtis ventos, & *b* Virgine cæſa,
Cum primum Iliacas Danai veniſtis ad oras:
Sanguine quęrendi reditus, animaque litandum
Argolica. vulgi quę vox ut venit ad aures,
Obſtupuere *c* animi, geliduſque per ima cucurrit
Oſſa tremor, cui fata parent, quem poſcat Apollo.

b *Iphigenia, in Aulide enim Agamemnonis filiam mactabant.*

c *Subiti pavoris deſcriptio.*

ARG.

Flagitat Vlyſſes Calchantem, dicat quis mactandus. Jam tum Græci Sinoni fatum canunt. Silet Calchas, recuſat, abditur, ſed coactus ab Vlyſſe, Sinonem tandem ad aras nominat; gaudent reliqui Græci, erepti malo.

Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
Protrahit in medios: quę ſint ea Numina Divum
Flagitat. & mihi jam multi crudele canebant
Artificis ſcelus: & taciti ventura videbant.
Bis quinos ſilet ille dies: tectuſque recuſat
Prodere voce ſua quemquam, aut opponere morti.
Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
Compoſito rumpit vocem, & me deſtinat arę.
Aſſenſere omnes: & quę ſibi quiſque timebat,
Unius in miſeri exitium converſa tulere.

Adeſt dies ſacrorum, parantur omnia ex ritu, fugit Sinon, & in palude abditur. Movet commiſerationem a patria, patre, liberis pro ſe forſitan interficiendis.

ARG.

Jamque dies infanda aderat: mihi ſacra parari,
Et ſalſę *d* fruges, & circum tempora vittę.
Eripui (fateor) letho me, & vincula rupi:
Limoſoque lacu per noctem obſcurus in ulna
Delitui, dum vela darent: ſi forte dediſſent.

d *Ritus ſacrorum.*

Nec

a Affectu commiſerationem movet loco perorationis.

Nec mihi *a* jam patriam antiquam ſpes ulla videndi,
Nec dulces natos, exoptatumque parentem:
Quos illi fors ad pœnas ob noſtra repoſcent
Effugia: & culpam hanc miſerorum morte piabunt

A R G. *Obteſtatur cum lacrymis Priamum per Deos, & Fidem, ut ſui miſereatur: miſeretur Rex cum maximis notis amoris, rogatque quinque, quæ reduci ad tria poſſunt.*

b Petitio a pietat.

Quod te per *b* ſuperos, & conſcia numina veri,
Per, ſi qua eſt, quæ reſtat adhuc mortalibus uſquam
Intemerata fides, oro, miſerere laborum
Tantorum, miſerere animi non digna ferentis.
His lacrymis vitam damus, & miſereſcimus ultro.
Ipſe viro primus manicas, atque arcta levari
Vincla jubet *c* Priamus: dictiſque ita fatur amicis.
Quiſquis es, amiſſos hinc jam obliviſcere Grajos:
Noſter eris, mihique hæc ediſſere vera roganti.
Quo molem hanc immanis equi ſtatuere? quis auctor?
Quidve petunt? quæ relligio? aut quæ machina belli?

c Temeritatem regis notat.

A R G. *Accingit ſe Sinon ad extremam narrationem, qua debeat Trojanis imponere, ſeque abdicat Græcorum jure, ſacramenta illorum proditurus.*

Dixerat: ille dolis inſtructus, & arte Pelaſga
Suſtulit exutas vinclis ad ſidera palmas.
Vos *d* æterni ignes, & non violabile veſtrum
Teſtor numen, ait: vos aræ, enſeſque nefandi
Quos fugi, vittæque Deum, quas hoſtia geſſi:
Fas mihi Grajorum ſacrata reſolvere jura:
Fas odiſſe viros, atque omnia ferre ſub auras,
Si qua tegunt: teneor patriæ nec legibus ullis.
Tu modo promiſſis maneas, ſervataque ſerves
Troja fidem; ſi vera feram, ſi magna rependam.

d Propoſitio. Juramento fidem aucupatur. Eſt autem inſinuatio per obteſtationem.

A R G. *Ait, Græcos ſpem omnem poſuiſſe in Pallade, quæ tamen per ſummum ſacrilegium a Diomede & Ulyſſe ex templo Trojæ ablata, & perducta ad Græcorum caſtra, iterū ſigna manifeſtiſſima edidit, averſo jam a Græcis animo.*

e Narratio.

Omnis *e* ſpes Danaum, & cœpti fiducia belli
Palladis auxiliis ſemper ſtetit: impius ex quo
Tydides, ſed enim ſcelerumque inventor Ulyſſes,
Fatale aggreſſi ſacrato avellere templo
Palladium, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis,
Corripuere *f* ſacram effigiem, manibuſque cruentis
Virgineas auſi Divæ contingere vittas:
Ex illo fluere, ac retro ſublapſa referri
Spes Danaum: fractæ vires, averſa *g* Deæ mens:
Nec dubiis ea ſigna dedit Tritonia monſtris.

f Amplificatio.

g Impietatis pœna.

Vix

Vix poſitum caſtris ſimulacrum: arſere *a* coruſcæ
Luminibus flammæ arrectis: ſalſuſque per artus
Sudor iit: terque ipſa ſolo (mirabile dictu)
Emicuit, parmamque ferens, haſtamque trementem.

a *Confirmatio, ſumptum ex diſciplina Romana in repetendis auſpiciis.*

A R G.

Ad explicationem nefarii criminis Calchas cecinit repetenda Argis omina: quod Græcos feciſſe, ut inde Trojã redirent, Sinon mentitur: cauſamque addit conſtructi equi.

Extemplo tentanda fuga canit æquora Calchas:
Nec poſſe Argolicis exſcindi Pergama telis,
Omina ni repetant Argis, Numenque reducant,
Quod pelago, & curvis ſecum advexere carinis.
Et nunc, quod patrias vento petiere Mycenas,
Arma Deoſque parant comites; pelagoque remenſo
Improviſi aderunt. Ita indigerit omina Calchas.
Hanc *b* pro Palladio moniti, pro Numine læſo
Effigiem ſtatuere, nefas quæ triſte piaret.

b *Artificioſe utitur commento, ut ſub religionis ſpecie Trojanis imponat.*

A R G.

Concluſio totius orationis, qua oſtenditur moles equi fuiſſe magna, ne recipi in Trojam poſſet; nam recepta ſalutem Trojanis, Græcis exitium portendebat: ſecus ſi non reciperetur.

Hanc tamen immenſam Calchas attollere molem
Roboribus textis, cœloque educere juſſit;
Ne recipi portis, aut duci in mœnia poſſit,
Neu *c* populum antiqua ſub religione tueri.
Nam ſi veſtra manus violaſſet dona Minervæ,
Tum magnum exitium (quod Dii prius omen in ipſum
Convertant) Priami imperio, Phrygibuſque futurum:
Sin manibus veſtris veſtram aſcendiſſet in urbem,
Ultro *d* Aſiam magno Pelopeia ad mœnia bello
Venturam, & noſtros ea fata manere nepotes.

c *Alludit ad Romanorum imperium, qui Trojani ſunt.*

d *Epilogus.*

A R G.

Vincuntur Trojani inſidiis Sinonis, perjurio, dolis, lacrymis, quos non vicerant hoſtes fortiſſimi, anni decem, naves mille.

Talibus inſidiis, perjurique arte Sinonis
Credita res: captique dolis, lacrymiſque coacti,
Quos neque *e* Tydides, nec Lariſſæus Achilles,
Non anni domuere decem, non mille carinæ.

Pars IV.

e *Amplificatio a majori.*

A R G.

Adjuvat Sinonis fraudes argumentum divinum: nam viſi ſerpentes ſunt a Tenedo remigantes per maria ad littus, ubi Laocoon ſacrum faciebat Neptuno.

Hic *f* aliud majus miſeris, multoque tremendum
Objicitur magis, atque improvida pectora turbat.
Laocoon ductus Neptuno ſorte ſacerdos,

f *Nova narratio.*

Sollemnes taurum ingentem mactabat ad aras.
Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta
(Horreſco referens] immenſis orbibus angues
Incumbunt pelago, pariterque ad littora tendunt.
Pectora quorum inter fluctus arrecta, jubæque
Sanguineæ exuperant undas: pars cætera pontum
a *Al. ſinuant.* Pone legit, *a* ſinuatque immenſa volumine terga.
Fit ſonitus ſpumante ſalo, jamque arva tenebant:
b *Hypotypoſis ſerpentum.* Ardenteſque oculos *b* ſuffecti ſanguine, & igni,
Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.

A R G. *Fugiunt Trojani metu, ſerpentes recta tendunt ad Laocoontem; primum liberos, mox patrem miſere admodum excarnificant.*

Diffugimus viſu exſangues. illi agmine certo
Laocoonta petunt: & primum parva duorum
Corpora natorum ſerpens amplexus uterque
Implicat, & miſeros morſu depaſcitur artus.
Poſt ipſum auxilio ſubeuntem, ac tela ferentem
Corripiunt, ſpiriſque ligant ingentibus: & jam
Bis medium amplexi, bis collo ſquamea circum
Terga dati, ſuperant capite, & cervicibus altis.
Ille ſimul manibus tendit divellere nodos
Perfuſus ſanie vittas, atroque veneno:
Clamores ſimul horrendos ad ſidera tollit.

A R G. *Laocoontis clamor cum mugitu percuſſi tauri comparatur. Dracones confugiunt ad Palladem. Pavent Trojani ad præteritum ſpectaculum, decernuntque, debere equum Trojam perduci.*

Quales *c* mugitus, fugit cum ſaucius aras
c *A ſimili comparatio.* Taurus, & incertam excuſſit cervice ſecurim.
At gemini lapſu delubra ad ſumma dracones
Effugiunt, ſævæque petunt Tritonidis arcem,
Sub pedibuſque Deæ, clypeique ſub orbe teguntur.
Tum vero tremefacta *d* novus per pectora cunctis
d *Exemplum ſuperſtitionis.* Inſinuat pavor, & ſcelus expendiſſe *e* merentem
Laocoonta ferunt: ſacrum qui cuſpide robur
e *Pœna impietatis.* Læſerit, & tergo ſceleratam intorſerit haſtam.
Ducendum ad ſedes ſimulacrum, orandaque Divæ
Numina conclamant.

A R G. *Rupto muro, equus armatis plenus Trojam rotis funibuſq; perducitur: accedit plauſus & religio, ut in re ſacra.*

Dividimus muros, & mœnia pandimus urbis.
Accingunt omnes operi, pedibuſque rotarum
Subjiciunt lapſus, & ſtupea vincula collo
Intendunt. ſcandit fatalis machina muros,

Fœ-

Fœta armis: circum pueri innuptæque puellæ
Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent:
Illa ſubit, mediæque minans illabitur urbi.

ARG.

In ingreſſu portæ equus cum armis tremit, ad quam rem taci ſunt Trojani: in arce ſiſtitur, ubi Caſſandra exitium aperit, ſed nec creditur: templa omnia ornantur frondibus ad lætitiam ſignandam.

O *a* patria, o divum domus Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidum. quater ipſo in limine portæ
Subſtitit, atque utero ſonitum quater arma dedere.
Inſtamus tamen immemores, cæcique furore,
Et monſtrum infelix ſacrata ſiſtimus arce.
Tunc etiam fatis aperit Caſſandra futuris
Ora dei juſſu, non unquam credita Teucris.
Nos delubra deum, miſeri, quibus ultimus eſſet
Ille dies, feſta velamus fronde per urbem.

a *Exclamatio quæ interpoſita eſt movendi affectus gratia.*

ARG.

Ruit nox tantæ urbi exitium allatura. Trojani dormiunt, Græci interim a Tenedo ad littus navigant. Sinon in urbe equum aperit, deſcendunt ex eo armati.

Pars V.

Vertitur interea cœlum, & ruit Oceano nox,
Involvens umbra magna terramque polumque,
Myrmidonumque dolos. fuſi per mœnia Teucri
Conticuere: ſopor feſſos complectitur artus.
Et jam Argiva phalanx inſtructis navibus ibat
A Tenedo, tacitæ per amica ſilentia Lunæ
Littora nota petens: flammas cum regia puppis
Extulerat; fatiſque deum defenſus iniquis,
Incluſos utero Danaos, & pinea furtim
Laxat clauſtra Sinon: illos patefactus ad auras
Reddit equus, lætique cavo ſe robore *b* promunt
Tiſandrus, Sthenelusque duces, & dirus Ulyſſes,
Demiſſum lapſi per funem, Athamaſque, Thoaſque,
Pelideſque Neoptolemus, primuſque Machaon,
Et Menelaus, & ipſe doli fabricator Epeus.

b *Al. prodant*

ARG.

Urbs invaditur: Hector in ſomnis Æneæ apparet maximis mœſtitiæ notis (numerantur octo) longe omnino diſtans a priſtina venuſtate.

Invadunt urbem ſomno *c* vinoque ſepultam.
Cæduntur vigiles, portiſque patentibus omnes
Accipiunt ſocios, atque agmina conſcia jungunt.
Tempus erat, *d* quo prima quies mortalibus ægris
Incipit, & dono divum gratiſſima ſerpit.
In ſomnis ecce ante oculos mœſtiſſimus Hector
Viſus adeſſe mihi, largoſque effundere fletus,
Raptatus bigis, ut *e* quondam, aterque cruento

c *Verſiculus emphaticus.*
d *Deſcriptio initii noctis.*
e *Auget hic amplificationem per comparationem.*

Pulvere, perque pedes traiectus lora tumentes.
Hei mihi, qualis erat, quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuvias indutus Achillis;
Vel Danaum Phrygios jaculatus puppibus ignes,
Squallentem barbam, & concretos ſanguine crines,
Vulneraque illa gerens, quæ circum plurima muros
Accepit patrios. Ultro flens ipſe videbar
Compellare virum, *a* & mœſtas exponere voces.

a Deſiderantis animi ſignificatio.

ARG. *Continet ſermo Æneæ ad Hectorem querelas blandiſſimas amoris deſideriique plenas.*

O lux Dardaniæ, ſpes o fidiſſima Teucrum,
Quæ tantæ tenuere moræ? quibus Hector ab oris
Expectate venis? ut te poſt multa tuorum
Funera, poſt varios hominumque urbiſque labores
Defeſſi aſpicimus? quæ cauſa indigna ſerenos
Fœdavit vultus? aut cur hæc vulnera cerno?

ARG. *Ad querelas nihil Hector, tantum cum gemitu monet, fuga ſe ſubducat captiva jam Troja; feratque ſecum ad nova domicilia condenda Deos Penates, quos illi in manus tradit.*

Ille nihil: nec me quærentem vana moratur:
Sed graviter gemitus imo de pectore ducens,
Heu fuge nate Deâ, teque his, ait, eripe flammis.
Hoſtis *b* habet muros, ruit alto a culmine *c* Troja.
Sat Patriæ, *d* Priamoque datum. ſi Pergama dextra
Defendi poſſent, etiam hac *e* defenſa fuiſſent.
Sacra, ſuoſque tibi commendat Troja Penates:
Hos cape fatorum comites, his mœnia quære;
Magna pererrato ſtatues quæ denique ponto.
Sic ait, & manibus vittas, Veſtamque potentem,
Æternumque adytis effert penetralibus ignem.

b Propoſitio.
c Utile.
d Honeſtum.
e A majori,

ARG. *Interim luctus undique inſonat, qui auditur Æneæ in remota etiam urbis parte; ſomno excutitur, ſumma ædium aſcendit, horrorem audit, quem exprimit dulci comparatione flammæ incidentis in ſegetem, & torrentis coaliti ſubitis imbribus.*

Diverſo interea miſcentur mœnia luctu:
Et magis, atque magis, (quamquam ſecreta parentis
Anchiſæ domus, arboribuſque obtecta receſſit)
Clareſcunt ſonitus, armorumque ingruit horror.
Excutior ſomno, & ſummi faſtigia tecti
Aſcenſu ſupero, atque arrectis auribus aſto.
In ſegetem *f* veluti cum flamma furentibus Auſtris
Incidit; aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, ſternit ſata læta, boumque labores,

f Comparatio humilis.

Pra-

Præcipiteſque trahit ſilvas: ſtupet inſcius alto
Accipiens ſonitum ſaxi de vertice paſtor.

Quam infamis Græcorum fides argumentis quinque oſtenditur; Æneas arma capit, ut arcem defendat, ſed præceps demum ira, optimum putat, hoſti occurrere, inter arma occumbere. ARG.

Tum vero manifeſta fides, Danaumque pateſcunt
Inſidiæ. Jam Deiphobi dedit ampla ruinam
Vulcano ſuperante domus: jam proximus ardet
Ucalegon: Sigæa igni freta lata relucent.
Exoritur clamorque virum, clangorque tubarum.
Arma amens capio, nec ſat rationis in armis,
Sed glomerare manum bello, & concurrere in arcem
Cum ſociis ardent animi: furor iraque mentem
Præcipitant: *a* pulcrumque mori ſuccurrit in armis. a *Epiphonema*

Primus omnium Panthus ſacerdos Æneæ occurrit ferens ſecum Deos: rogatus de re Trojana, exitium jam adeſſe pronuntiat. ARG.

Pars VI.

Ecce autem telis Panthus elapſus Achivum,
Panthus Otryades, arcis, Phœbique ſacerdos,
Sacra manu, victoſque Deos, parvumque nepotem
Ipſe trahit: curſuque amens ad littora tendit.
Quo res ſumma loco Panthu? quam prendimus arcem?
Vix ea fatus eram, gemitu cum talia reddit.
Venit ſumma dies, & ineluctabile tempus
Dardaniæ: fuimus Troes, fuit *b* Ilium, & ingens b *Copiose & cum energia Trojæ excidiū explicat.*
Gloria Teucrorum. ferus omnia Jupiter Argos
Tranſtulit: incenſa Danai dominantur in urbe.

Summam diem Trojanis adeſſe dixerat, diſcriminat jam pericula, & quatuor numerat, quibus ſumma eſſe dies oſtenditur. ARG.

Arduus armatos mediis in mœnibus adſtans
Fundit equus, victorque Sinon incendia miſcet
Inſultans. portis alii bipatentibus adſunt,
Millia quot magnis nunquam venere Mycenis.
Obſedere alii telis anguſta viarum
c Oppoſiti. ſtat ferri acies mucrone coruſco c *Al. oppoſitis.*
Stricta, parata neci: vix primi prælia tentant
Portarum vigiles, & cæco Marte reſiſtunt.

Proripit ſe Æneas ad pugnam una cum aliis, qui caſu facti obviam, & ſignate cum Chorœbo, cujus hic præcipua mentio. ARG.

Talibus Otryadæ dictis, & numine Divum

a Erynnao enim eſt mordeo, conſumo.
b Al. annis.
c Huic Chorœbo fuit deſponſata Caſſandra.

In flammas, & in arma feror: quo triſtis *a* Erinnys,
Quo fremitus vocat, & ſublatus ad æthera clamor.
Addunt ſe ſocios Ripheus, & maximus *b* armis
Iphitus, oblati per lunam, Hypaniſque, Dymaſque,
Et lateri agglomerant noſtro, juveniſque *c* Chorœbus
Mygdonides: illis qui ad Trojam forte diebus
Venerat, inſano Caſſandræ accenſus amore:
Et gener auxilium Priamo Phrygibuſque ferebat.
Infelix, qui non ſponſæ præcepta furentis
Audierat.

A R G. *Hos hortatur, uti ſe ſequantur ad certam necem, nam ſalutis nihil ſperandum, urbe jam incenſa, & a qua Dii abierint.*

d A rei neceſſitate, & ab honeſto hortatur.
e Epiphonema.

Quos ubi confertos audere in prælia vidi,
Incipio ſuper his. Juvenes *d* fortiſſima fruſtra
Pectora, ſi vobis audentem extrema cupido
Certa ſequi, quæ ſit rebus fortuna videtis.
Exceſſere omnes adytis, ariſque relictis,
Dii, quibus imperium hoc ſteterat: ſuccurritis urbi
Incenſæ: moriamur, & in media arma ruamus:
Una ſalus victis *e* nullam ſperare ſalutem.

A R G. *Oratio Æneæ juvenes acuit ad furorem; cædunt inde luporum ſimiles, quos ad prædam rapit aut ſua, aut prolis fames.*

f Comparatio
g Al. dubiam.

Sic animis juvenum furor additus: inde lupi *f* ceu
Raptores atra in nebula, quos improba ventris
Exegit cæcos rabies, catulique relicti
Faucibus expectant ſiccis: per tela, per hoſtes
Vadimus, haud *g* dubium in mortem, mediæq; tenemus
Urbis iter. Nox atra cava circumvolat umbra.

A R G. *Urbs ruit, cædes vagatur tam in victores, quam in victos.*

h Exclamatio.
i Ab affectu Trojæ caſum miſerabiliorem reddit.

Quis *h* cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet? aut poſſit lacrymis æquare labores?
Urbs *i* antiqua ruit multos dominata per annos:
Plurima perque vias ſternuntur inertia paſſim
Corpora, perque domos, & religioſa Deorum
Limina; nec ſoli pœnas dant ſanguine Teucri:
Quondam etiam victis redit in præcordia virtus.
Victoreſque cadunt Danai: crudelis ubique
Luctus, ubique pavor, & plurima mortis imago.

A R G. *Androgeos Trojanis fit obviam, Græcos eſſe putans, errorem ſentit, recedit inſtar viatoris, qui ignarus colubrum in via preſſit: ſed fruſtra Græcus: nam armis opprimitur.*

Pri-

Primus ſe Danaum, magna comitante caterva, — *Pars VII.*
Androgeos offert nobis, ſocia agmina credens,
Inſcius, atque ultro verbis compellat amicis.
Feſtinate viri. nam quæ ſera moratur — a *Interpretatio ab exemplo.*
Segnities? *a* alii rapiunt incenſa feruntque
Pergama: vos celſis nunc primum a navibus itis.
Dixit: & extemplo (neque enim reſponſa dabantur
Fida ſatis) ſenſit medios delapſus in hoſtes.
Obſtupuit: retroque pedem cum voce repreſſit.
Improviſum *b* aſpris veluti qui ſentibus anguem — b *Comparatio.*
Preſſit humi nitens: trepiduſque repente refugit
Attollentem iras, & cærula colla tumentem:
Haud ſecus Androgeos viſu tremefactus abibat.
Irruimus, denſis & circumfundimur armis:
Ignaroſque loci paſſim, & formidine captos
Sternimus. aſpirat primo fortuna labori.

ARG. *Suadet Trojanis Chorœbus, induantur ſpoliis hoſtium interfectorum: induitur ipſe, cæteri item illius & ſermone, & exemplo.*

Atque hic exultans ſucceſſu animiſque *c* Chorœbus,
O ſocii, qua prima, inquit, fortuna ſalutis
Monſtrat iter, quaque oſtendit ſe dextra, ſequamur.
Mutemus clypeos, Danaumque inſignia nobis
Aptemus. Dolus, an virtus, quis in hoſte requirat?
Arma dabunt ipſi. ſic fatus: deinde comantem
Androgei galeam, clypeique inſigne decorum
Induitur, laterique Argivum accommodat enſem.
Hoc Ripheus, hoc ipſe Dymas, omniſque juventus
Læta facit: ſpoliis ſe quiſque recentibus armat.

c *In Chorœbo notat inconſulti animi juvenem, qui proſperis nimium efferatur.*

ARG. *Ea fraude Trojani in hoſtes graſſantur, trucidantq;, ut quemque ſors obtulit: ſed fœdatur felix inceptum deformi ſpectaculo Caſſandræ.*

Vadimus immiſti Danais haud numine noſtro:
Multaque per cæcam congreſſi prælia noctem
Conſerimus: multos Danaum dimittimus Orco.
Diffugiunt alii ad naves, & littora curſu
Fida petunt. pars ingentem formidine turpi
Scandunt rurſus equum, & nota conduntur in alvo.
Heu nihil inviris fas quemquam fidere Divis.
Ecce *d* trahebatur paſſis Priameia Virgo
Crinibus a templo Caſſandra, adytiſque Minervæ — d *Nova narratio, quæ ornatus gratia interponitur.*
Ad cœlum tendens ardentia lumina fruſtra:
Lumina, nam teneras arcebant vincula palmas.

ARG. *Græcos Trojani invadunt, & princeps omnium Chorœbus, virginem erepturi: ſed a ſuis non agniti telis deſuper obruuntur; fit concurſus magnus Græcorum adverſum pau-*

paucos Trojanos, & utriuſque partis conflictus aptiſſima ventorum comparatione explicatur.

a Amoris impatientis exemplum.
b Al. periturus.
c A facili.
d Comparatio ducta a ventis.

Non tulit hanc ſpeciem furiata mente *a* Chorœbus,
Et ſeſe medium injecit *b* moriturus in agmen.
Conſequimur cuncti, & denſis incurrimus armis.
Hic primum ex alto delubri culmine telis
Noſtrorum obruimur: oriturque miſerrima cædes,
Armorum facie, & Grajarum errore jubarum.
Tum Danai gemitu, atque ereptæ virginis ira
Undique collecti invadunt, acerrimus *c* Ajax,
Et gemini Atridæ, Dolopumque exercitus omnis.
Adverſi rupto *d* ceu quondam turbine venti
Confligunt Zephyruſque, Notuſque, & lætus Eois
Eurus equis: ſtrident ſilvæ: ſævitque tridenti
Spumeus, atque imo Nereus ciet æquora fundo.

ARG. *Confluunt eodem Græci, qui fuſi prius fuerant Trojana fraude: qua detecta, & creſcente ſemper hoſtium numero, cadunt quinque Trojani principes.*

Illi etiam, ſi quos obſcura nocte per umbram
Fudimus inſidiis, totaque agitavimus urbe.
Apparent: primi clypeos, mentitaque tela
Agnoſcunt: atque ora ſono diſcordia ſignant.
Ilicet obruimur numero: primuſque Chorœbus
Penelei dextra Divæ *e* armipotentis ad aram
Procumbit. cadit & Ripheus, juſtiſſimus unus
Qui fuit in Teucris, & ſervantiſſimus æqui.
Diis aliter viſum. pereuntque Hypaniſque, Dymaſque
Confixi a ſociis. nec te tua plurima Panthu
Labentem pietas, nec Apollinis infula texit.

e Homerus ſolet cuique rei epitheton addere: hunc Virgilius imitatus, Divam armipotentem vocat:

ARG. *Avertit a ſe Æneas ignaviæ timoriſque ſuſpicionem, tendit ad Regiam, ad quam major & acrior Græcorum pugna.*

f Obteſtatio, qua proditionis amovet ſuſpicionem.
g Redit ad narrationem.

Iliaci cineres, & flamma extrema meorum,
Teſtor, *f* in occaſu veſtro, nec tela, nec ullas
Vitaviſſe vices Danaum: & ſi fata fuiſſent,
Ut caderem, meruiſſe manu. divellimur *g* inde
Iphitus, & Pelias mecum: quorum Iphitus ævo
Jam gravior, Pelias & vulnere tardus Ulyſſi.
Protinus ad ſedes Priami clamore vocati:
Hic vero ingentem pugnam, ceu cætera nuſquam
Bella forent, nulli tota morerentur in urbe:
Sic Martem indomitum, Danaoſque ad tecta ruentes
Cernimus, obſeſſumque acta teſtudine limen.

ARG. *Oppugnatur, & defenditur regia.*

Hæ-

Hærent parietibus ſcalæ, poſteſque ſub ipſos
Nituntur gradibus, clypeoſque ad tela ſiniſtris
Protecti objiciunt, *a* prenſant faſtigia dextris. *a Al. prenſant.*
Dardanidæ contra turres, ac tecta domorum
Culmina convellunt. his ſe, quando ultima cernunt,
Extrema jam in morte, parant defendere telis:
Auratasque *b* trabes, veterum decora alta parentum, *b Pathos à rei pretioſæ perditione.*
Devolvunt. alii ſtrictis mucronibus imas
Obſedere fores: has ſervant agmine denſo.

In eam ſe Æneas per pſeudothyron, quæ erat uſus pervius a domo Hectoris ad Priami, quam citiſſime confert: eo hortatore, & adjutore turris magna in hoſtes præcipitatur cum ingenti exitio. ARG.

Inſtaurati animi Regis ſuccurrere tectis,
Auxilioque levare viros, vimque addere victis.
Limen erat, cæcæque fores, & pervius uſus
Tectorum inter ſe Priami, poſteſque relicti
A tergo: infelix qua ſe, dum regna manebant,
Sæpius Andromache ferre incomitata ſolebat
Ad ſoceros, & avo puerum Aſtyanacta trahebat.
Evado ad ſummi faſtigia culminis, unde
Tela manu miſeri jactabant irrita Teucri.
Turrim *c* in præcipiti ſtantem, ſummiſque ſub aſtra *c Hujus turris meminit & Homerus.*
Eductam tectis, unde omnis Troja videri,
Et Danaum ſolitæ naves, & Achaica caſtra,
Aggreſſi ferro circum, qua ſumma labantes
Juncturas tabulata dabant, convellimus altis
Sedibus, impulimuſque: ea lapſa repente ruinam
Cum ſonitu trahit, & Danaum ſuper agmina late
Incidit. aſt alii ſubeunt: nec ſaxa, nec ullum
Telorum interea ceſſat genus.

Deſcribitur, & comparatur Pyrrhi ferocitas ſævientis ad portam: illum alii comitantur: ipſe vero princeps omnium limen rumpit, poſtes vellit, feneſtram in portis aperit. ARG.

Veſtibulum ante ipſum, primoque in limine Pyrrhus
Exultat telis, & luce coruſcus ahena.
Qualis *d* ubi in lucem coluber mala gramina paſtus, *d Comparatio.*
Frigida ſub terra tumidum quem bruma tegebat,
Nunc poſitis novus exuviis, nitiduſque juventa,
Lubrica convolvit ſublato pectore terga,
Arduus ad ſolem, & linguis micat ore triſulcis.
Una ingens Periphas, & equorum agitator Achillis
Armiger Automedon: una omnis Scyria *e* pubes
Succedunt tecto, & flammas ad culmina jactant. *e Quam Achilles ex Scyro Cycladum duxit.*
Ipſe inter primos correpta dura bipenni
Limina perrumpit, poſteſque a cardine vellit
Æratos, jamque exciſa trabe, firma cavavit
Robora, & ingentem lato dedit ore feneſtram.

Ap-

A R G. *Apparent interiora Regiæ: auditur luctus, & clamor fœminarum, Pyrrhi furore, & pulſu arietis janua, poſteſque concidunt.*

Apparet domus intus, & atria longa pateſcunt,
Apparent Priami, & veterum penetralia Regum.
Armatoſque vident ſtantes in limine primo.
At domus interior gemitu, miſeroque tumultu
a Hyperbole. Miſcetur, penituſque cavæ plangoribus ædes
Fœmineis ululant. ferit aurea ſidera *a* clamor.
b Pathos. Tum pavidæ tectis matres ingentibus errant,
Amplexæq; *b* tenent poſtes, atque oſcula figunt.
c Labare, verbum eſt emphaticum. Inſtat vi patria Pyrrhus. nec clauſtra, nec ipſi
Cuſtodes ſufferre valent: *c* labat ariete crebro
Janua, & emoto *d* procumbunt cardine poſtes.
d Al. emoti.

A R G. *Perfractis jam omnino portis, irruunt in Regiam Danai: horum furor comparatur cum flumine abripiente quicquid eſt obvium, ac devaſtante omnia. Ad aras confugit imbellis ſexus: concidunt thalami liberorum Priami, poſteſque Regiæ ſuperbiſſimi.*

Pars VIII.

Fit via vi: rumpunt aditus, primoſque trucidant
e Comparatio Homerica. Immiſſi Danai, & late loca milite complent.
Non ſic, *e* aggeribus ruptis cum ſpumeus amnis
Exiit, oppoſitaſque evicit gurgite moles,
Fertur in arva furens cumulo, campoſque per omnes,
f Late redit a comparatione ad inſtitutum. Cum ſtabulis armenta trahit: vidi *f* ipſe furentem
Cæde Neoptolemum, geminoſq; in limine Atridas:
Vidi Hecubam, centumq; nurus, Priamumq; per aras
g Pathos a loco. Sanguine fœdantem, quos ipſe ſacraverat, *g* ignes.
Quinquaginta illi thalami, ſpes tanta nepotum,
Barbarico poſtes auro, ſpoliiſque ſuperbi
Procubuere: tenent Danai qua deficit ignis.

A R G. *Rex ipſe, capta urbe, & Regia, armis induitur, moriendi ſtudio. Deſcribitur deinde ara, ad quam Hecuba, & filiæ confugerant.*

h Nova narrat. Forſitan & Priami fuerint quæ fata requiras.
Urbis *h* ubi captæ caſum, convulſaque vidit
Limina tectorum, & medium in penetralibus hoſtem,
Arma diu ſenior deſueta trementibus ævo
Circundat necquicquam humeris, & inutile ferrum
Cingitur, ac denſos fertur moriturus in hoſtes.
Ædibus in mediis, nudoque ſub ætheris axe
Ingens ara fuit; juxtaque veterrima laurus
Incumbens aræ, atque umbra complexa penates.
Hic Hecuba, & natæ necquicquam altaria circum,
i Al. ſedebant. Præcipites atra ceu tempeſtate columbæ,
Condenſæ, & divum amplexæ ſimulacra *i* tenebant.

He-

ARG.

Hecuba Priamum a congreſſu hoſtium dehortatur, & aræ applicat.

Ipſum autem ſumptis Priamum juvenilibus armis
Ut vidit: quæ mens tam dira miſerrime conjux
Impulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit.
Non tali auxilio, nec defenſoribus iſtis
Tempus eget: non ſi ipſe meus nunc afforet *a* Hector.
Huc tandem concede: hæc ara tuebitur omnes:
Aut moriere ſimul. Sic ore effata, recepit
Ad ſeſe, & ſacra longævum in ſede locavit.

a Increpat Hecuba conſilium mariti ab impoſſibili.

ARG.

Ante aras, & parentem utrumque, Polites cadit interfectus a Pyrrho, qui eo uſque evaſerat hoſtem fugiens.

Ecce *b* autem elapſus Pyrrhi de cæde Polytes,
Unus natorum Priami per tela, per hoſtes
Porticibus longis fugit, & vacua atria luſtrat
Saucius. illum ardens infeſto vulnere Pyrrhus
Inſequitur: jam jamq; manu tenet, & premit haſta.
Ut tandem ante oculos evaſit, & ora parentum,
Concidit, ac multo vitam cum ſanguine fudit.

b Nova narratio.

ARG.

Invehitur Priamus in interfectorem, quem deturpat, reprehenditque a diſſimili patris ingenio, bonitate, moribus.

Hic Priamus, quanquam in media jam morte tenetur,
Non tamen abſtinuit, nec voci iræque pepercit.
At tibi pro ſcelere, exclamat, pro talibus auſis
Dii *c* (ſi qua eſt cœlo pietas, quæ talia curet)
Perſolvant grates dignas, & præmia reddant
Debita: qui nati coram me cernere lethum
Feciſti, & patrios fœdaſti funere vultus.
At non *d* ille, ſatum quo te mentiris, Achilles
Talis in hoſte fuit Priamo: ſed jura fidemque
Supplicis erubuit: corpuſque exangue ſepulchro
Reddidit Hectoreum, meque in mea regna remiſit.

c Obteſtatur deos cum increpatione circumſtantiæ loci & perſonæ.
d A diſſimili.

ARG.

Priami vocem ſequitur teli jactus, ſed debilis, ut qui a ſene: ridet Pyrrhus omnia, & ad aras Jovis Regem cædit, & occidit.

Sic fatus ſenior: telumque imbelle ſine ictu
Conjecit, rauco quod protinus ære repulſum,
Et ſummo clypei nequicquam umbone pependit.
Cui Pyrrhus: referes ergo hæc, & nuncius *e* ibis
Pelidæ genitori: illi mea triſtia facta,
Degeneremque Neoptolemum narrare memento.
Nunc, morere. Hæc dicens, altaria *f* ad ipſa trementē
Traxit, & in multo lapſantem ſanguine nati:
Implicuitque comam læva: dextraque coruſcum
Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit enſem.

e Per amarum jocum irridet Priamum jam victum.
f Affectus a loci circumſtantia.

Ex-

ARG. *Excitat affectus, movetque commiſerationem de nece Priami.*

a Epiphonema, movens commiſerationem.

Hæc finis Priami fatorum: hic exitus illum
Sorte tulit, Trojam incenſam, & prolapſa videntem
Pergama, tot quondam populis terriſque ſuperbum
Regnatorem Aſiæ. Jacet *a* ingens littore truncus:
Avulſumque humeris caput, & ſine nomine corpus.

ARG. *Cujus calamitate admonetur de paterna, deque tota domo, præſertim a ſuis deſertus.*

b Decorum.

At me *b* tum primum ſævus circumſtetit horror:
Obſtupui: ſubiit chari genitoris imago,
Ut regem æquævum crudeli vulnere vidi
Vitam exhalantem: ſubiit deſerta Creuſa,
Et direpta domus, & parvi caſus Iuli.
Reſpicio, & quæ ſit me circum copia, luſtro:
Deſeruere omnes defeſſi, & corpora ſaltu
Ad terram miſere, aut ignibus ægra dedere.

ARG. *Videt Æneas Helenam, quæ omnium pavida ad aras confugerat; æſtuat præ iracundia illam interficere.*

Pars IX.

c Sequentes xxii. verſus quidam ceu non genuinos omittunt.

d Facit narrationem probabilem.

Jamque *c* adeo ſuper unus eram: cum limina Veſtæ
Servantem, & tacitam ſecreta in ſede latentem
Tyndarida aſpicio: dant clara incendia lucem
Erranti, paſſimque oculos per cuncta ferenti.
Illa *d* ſibi infeſtos everſa ob Pergama Teucros,
Et pœnas Danaum, & deſerti conjugis iras
Permetuens, Trojæ, & patriæ communis Erinnys,
Abdiderat ſeſe, atque aris inviſa ſedebat.
Exarſere ignes animo: ſubit ira cadentem
Ulciſci patriam, & ſceleratas ſumere pœnas.

ARG. *Comparat gloriam Helenæ cum calamitate Trojana, inde deliberat illius cædem; occurrunt argumenta, ne faciat, ſolvitque.*

e Argumenta affectus per ironiam.

Scilicet *e* hæc Spartam incolumis, patriaſque Mycenas
Aſpiciet? partoque ibit regina triumpho?
Conjugiumque, domumque, patres, natoſque videbit,
Iliadum turba, & Phrygiis comitata miniſtris?
Occiderit ferro Priamus? Troja arſerit igni?
Dardanium toties ſudarit ſanguine littus?
Non ita: namque, etſi *f* nullum memorabile nomen
Fœminea in pœna eſt, nec habet victoria laudem;
Extinxiſſe nefas tamen, & ſumpſiſſe merentis
Laudabor pœnas, animumque expleſſe juvabit
Ultricis flammæ, & cineres ſatiaſſe meorum.

f Præſumptio, aut occupatio.

Fer-

Fertur tum furore ad cædem: apparet illi Venus cæleſti forma ſpectabilis, quæ natum continet, revocatque ad curam domus. ARG.

Talia jactabam, & furiata mente ferebar:
Cum mihi ſe, non ante oculis tam clara, videndam
Obtulit, & pura per noctem in luce refulſit
Alma parens, *a* confeſſa deam, qualiſque videri
Cœlicolis, & quanta ſolet: dextraque prehenſum
Continuit: roſeoque hæc inſuper addidit ore.
Nate, *b* quis indomitas tantus *c* dolor excitat iras?
Quid furis? aut quonam noſtri tibi cura receſſit?
Non prius aſpicies, ubi feſſum ætate parentem
Liqueris Anchiſen? ſuperet conjux ne Creuſa,
Aſcaniuſque puer? quos omnes undique Grajæ
Circum errant acies, &, ni mea cura reſiſtat,
Jam flammæ tulerint, inimicus & hauſerit enſis.

a *Deorum auxilium.*

b *Al. furor.*

c *Oratio Veneris, qua Aeneam hortatur, ut pietatis magis rationem habeat.*

Illuſtrat mentem nati, eripitq; ab oculis mortalem caliginem, quo ſciat, non Helenam & Paridem in noxa eſſe Trojani excidii, videatque Deos Neptunum, Junonem, Palladem, qui urbem quatiunt, evertunt, diruunt: demum ſuadet illi fugam, ad quam opem ſuam pollicetur. ARG.

Non tibi Tyndaridis facies *d* inviſa Lacænæ,
Culpatuſve Paris: *e* verum inclementia divum
Has evertit opes, ſterniſque a culmine Trojam.
Aſpice (namque omnem, quæ nunc obducta tuenti
Mortales hebetat viſus tibi, & humida circum
Caligat, nubem eripiam: tu ne qua parentis
Juſſa time, neu præceptis parere recuſa)
Hic, ubi disjectas *f* moles, avulſaque ſaxis
Saxa vides, miſtumque undantem pulvere fumum;
Neptunus muros magnoque emota tridenti
Fundamenta quatit, totamque a ſedibus urbem
Eruit: hic Juno Scæas ſæviſſima portas
Prima tenet, ſociumque furens a navibus agmen
Ferro accincta vocat.
Jam ſummas arces Tritonia (reſpice) Pallas
Inſedit, nimbo effulgens, & Gorgone ſæva.
Ipſe pater Danais animos, vireſque ſecundas
Sufficit: ipſe deos in Dardana ſuſcitat arma.
Eripe nate fugam, finemque impone labori.
Nuſquam abero, & tutum patrio te limine ſiſtam.

d *Tranſlatio;*

e *Al. Divum venuſta repetitione utens.*

f *Troja tempore belli terræ motu concuſſa, quod accidere ſolet maritimis urbibus.*

Diſcedit a filio Venus, videt ille Deorum vultus Trojanis inimicos, ruinamque urbis, quam explicat ruina arboris. ARG.

Dixerat: & ſpiſſis noctis ſe condidit umbris.
Apparent diræ facies, inimicaque Trojæ
Numina magna deum.

Tum

Tum vero omne mihi viſum conſidere in ignes
a Comparatio. Ilium, & ex imo verti Neptunia Troja.
Ac veluti *a* ſummis antiquam in montibus ornum
Cum ferro acciſam, crebriſque bipennibus inſtant
Eruere agricolæ certatim, illa uſque minatur,
Et tremefacta comam concuſſo vertice nutat;
Vulneribus donec paulatim evicta ſupremum
Congemuit; traxitque jugis avulſa ruinam.

ARG. *Inter flammas hoſteſque illæſus demum pervadit ducente Venere: vult patrem inde tollere, negat ſenex, nam fuga juniorum eſt.*

Pars X.

Deſcendo: ac ducente Deo flammam inter & hoſtes
Expedior: dant tela locum, flammæque recedunt.
Aſt ubi jam patriæ perventum ad limina ſedis,
Antiquaſq; domos: genitor, quem tollere in altos
Optabam primum montes, primumque petebam,
b *Decorum.* Abnegat exciſa vitam *b* producere Troja,
Exiliumque pati. Vos o, quibus integer ævi
Sanguis, ait, ſolidæque ſuo ſtant robore vires,
Vos agitate fugam.

ARG. *Adducit Anchiſes rationes, quibus nolit fugere.*

Me ſi cœlicolæ voluiſſent ducere vitam,
Has mihi ſervaſſent ſedes, ſatis una ſuperque
Vidimus excidia, & captæ ſuperavimus urbi.
Sic, o ſic poſitum affati diſcedite corpus.
Ipſe manu mortem inveniam: miſerebitur hoſtis,
Exuviaſque petet. Facilis jactura ſepulchri eſt.
c *Comprobatio.* Jampridem *c* inviſus divis, & inutilis annos
Demoror, ex quo me divum pater, atque hominum rex
d *Propter concubitum Veneris fulmine tactus eſt Anchiſes.* Fulminis *d* afflavit ventis, & contigit igni.

ARG. *Nihil ſuorum aut precibus, aut lacrymis concedens hæret in pervicacia, quam Æneas conatur pervincere, partim dejectis argumentis illius, partim objectis dirioribus.*

Talia perſtabat memorans, fixuſque manebat.
Nos contra effuſi lacrymis, conjuxque Creuſa,
Aſcaniuſque, omniſque domus, ne vertere ſecum
Cuncta pater, fatoque urgenti incumbere vellet:
Abnegat: inceptoque, & ſedibus hæret in iiſdem.
Rurſus in arma feror, mortemq; miſerrimus opto.
Nam quod conſilium, aut quæ jam fortuna dabatur?
e *Decorum ſervat, increpatque parentem ab inhoneſto.* Me ne efferre pedem, genitor, *e* te poſſe relicto
Speraſti? tantumque nefas patrio excidit ore?
Si nihil ex tanta ſuperis placet urbe relinqui;
Et ſedet hoc animo, perituræque addere Trojæ
Teque, tuoſque juvat: patet iſtic janua letho.

Jam-

Jamque aderit multo Priami de ſanguine *a* Pyrrhus,
Natum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad aras.

a *Ab exemplo.*

A R G.

Cum nihil adhuc proficiat, querelas ad matrem jactat, furit, armatur, rapitur ad bellum.

Hoc erat, alma *b* parens, quod me per tela, per ignes
Eripis? ut mediis hoſtem in penetralibus, utque
Aſcaniumque, patremque meum, juxtaque *c* Creuſam
Alterum in alterius mactatos ſanguine cernam?
Arma viri ferte arma: vocat lux ultima victos:
Reddite me Danais: ſinite, inſtaurata reviſam
Prælia. *d* Nunquam omnes hodie moriemur inulti.
Hic ferro accingor rurſus: clypeoque ſiniſtram
Inſertabam aptans, meque extra tecta ferebam.

b *Averſio ad Venerem,*
c *Solatium.*
d *Al. nuſquã.*

A R G.

Obſiſtit conjux, pedes complectitur, hæret in limine, patri natum objicit, urget rationibus: in harum rerum medio flamma divinitus incidit Aſcanii in caput, quæ nullo nocumento comas pererrat, lumine ſe molliter vibrante.

Ecce autem complexa pedes in limine *e* conjux
Hærebat, parvumque patri tendebat Iulum.
Si periturus abis, & nos rape in *f* omnia tecum:
Sin aliquam expertus ſumptis ſpem ponis in armis,
Hanc primum tutare domum. Cui parvus Iulus,
Cui pater, & conjux, quondam tua dicta, relinquor?
Talia vociferans, gemitu tectum omne replebat:
Cum ſubitum, dictuque oritur mirabile *g* monſtrum.
Namque manus inter, mœſtorumque ora parentum,
Ecce levis ſummo de vertice viſus Iuli
Fundere lumen apex, tactuque innoxia *h* molles
Lambere flamma comas, & circum tempora paſci.
Nos pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem
Excutere; & ſanctos reſtinguere fontibus ignes.

e *Affectus uxoris.*
f *Decorum.*
g *Prodigium hoc ſignificat regem fore Aſcanium.*
h *Al. molli.*

A R G.

Ad felix omen Anchiſes exhilaratur, petitque a Jove, ut illud firmet: annuit Jupiter, firmatque & lævo tonitru, & face coruſcantis cometæ, quo futura Aeneæ præſignantur.

At pater Anchiſes oculos ad ſidera lætus
Extulit, & cœlo palmas cum voce tetendit:
Jupiter *i* omnipotens, precibus ſi flecteris ullis,
Aſpice nos: hoc tantum: &, ſi pietate meremur,
Da deinde auxilium Pater, atque hæc omina firma.
Vix ea fatus erat ſenior, ſubitoque fragore
Intonuit k lævum: & de cœlo lapſa per umbras
Stella *l* facem ducens multa cum luce cucurrit.
Illam, ſumma ſuper labentem culmina tecti,
Cernimus Idæa claram ſe condere ſilva,

i *Superſtitioſa Anchiſæ petitio.*
k *Siniſtra tonitrua proſpera erant.*
l *Fortaſſis hic alludit ad Cometam Julii Cæſaris.*

Si-

Signantemque vias: tum longo limite ſulcus
Dat lucem, & late circum loca ſulphure fumant.

ARG. *Credit omnino, & filio ſe comitem parat.*

a Al. aras.

Hic vero victus genitor ſe tollit ad *a* auras,
Affaturque Deos, & ſanctum ſidus adorat.
Jam jam nulla mora eſt, ſequor, & , qua ducitis, adſum.
Dii patrii ſervate domum, ſervate nepotem.
Veſtrum hoc augurium, veſtroque in numine Troja eſt.
Cedo equidem: nec nate tibi comes ire recuſo.

ARG. *Aeneas fugam ita diſponit, ut illo & facilior ſit, & occultior hoſtibus.*

Dixerat ille: & jam per mœnia clarior ignis
Auditur, propiuſque æſtus incendia volvunt.
Ergo age, chare *b* pater, cervici imponere noſtræ:
Ipſe ſubibo humeris, nec me labor iſte gravabit.
Quo res cumque cadent, unum & commune periclum,
Una ſalus ambobus erit: mihi parvus Iulus
Sit comes, & longe ſervet veſtigia conjux.
Vos famuli, quæ dicam, animis advertite veſtris.
Eſt urbe *c* egreſſis tumulus, templumque vetuſtum
Deſertæ Cereris, juxtaque antiqua cupreſſus,
Relligione patrum multos ſervata per annos.
Hanc ex diverſo ſedem veniemus in unam.
Tu genitor cape ſacra manu, Patrioſque Penates:
Me, bello e tanto digreſſum, & cæde recenti,
Attrectare nefas, donec me flumine vivo
Abluero.

b Exemplum pietatis.

c Deſcriptiones temporum & locorum videntur aliquid evidentiæ addere orationibus.

ARG. *Fugit tandem, patre ſublato in humeros, filio manui inhærente, conjuge ſequente veſtigia: fugæ comes eſt pavor.*

Pars XI.

Hæc fatus, latos humeros, ſubjectaque colla
Veſte ſuper, fulvique inſternor pelle leonis:
Succedoque *d* oneri: dextræ ſe parvus Iulus
Implicuit, ſequiturque patrem non paſſibus æquis:
Pone ſubit conjux, ferimur per opaca locorum.
Et me, quem dudum non ulla injecta movebant
Tela, *e* neque adverſo glomerati ex agmine Graji,
Nunc omnes terrent auræ, ſonus excitat omnis
Suſpenſum, & pariter comitique onerique timentem.
Jamque propinquabam portis, omnemque videbar
Evaſiſſe viam: ſubito cum creber ad aures
Viſus adeſſe pedum ſonitus, genitorque per umbram
Proſpiciens; *f* Nate, exclamat, fuge, nate, propinquant:
Ardentes clypeos, atque æra micantia cerno.

d Decorum.

e Fortis eſt non pertimeſcere, Pii ſic, propter periculum.

f Amovet ſuſpicionem negligentiæ.

Amit-

Amittit in fuga uxorem Creuſam ; tota oratio excuſationem facti continet. ARG.

Hic mihi, neſcio quod, trepido male numen amicum
Confuſam eripuit mentem : namque, avia curſu
Dum ſequor, & nota excedo regione viarum:
Heu miſero conjux fatone erepta *a* Creuſa
Subſtitit, erravitne via, ſeu laſſa reſedit,
Incertum, nec poſt oculis eſt reddita noſtris.
Nec prius amiſſam reſpexi, animumque reflexi,
Quam tumulum antiquæ Cereris, ſedemq; *b* ſacratam
Venimus: hic demum collectis omnibus una
Defuit: & comites, natumque, virumque fefellit.
Quem non incuſavi amens hominumq; Deorumque?
Aut quid in everſa vidi crudelius urbe?

a *Conjugem deſcribit amiſſam.*

b *Pathos.*

Redit ſolus ad pericula tam quæſiturus, atque obiter multa narrat de Trojana clade ſibi oculis perluſtratâ. ARG.

Aſcanium, Anchiſemque patrem, Teucroſque Penates
Commendo ſociis, & curva valle recondo.
Ipſe urbem repeto, & cingor fulgentibus *c* armis.
Stat caſus renovare omnes, omnemque reverti
Per Trojam, & rurſus caput objectare periclis:
Principio muros, obſcuraque limina portæ,
Qua greſſum extuleram, repeto: & veſtigia retro
Obſervata ſequor per noctem, & lumine luſtro.
Horror ubique animos, ſimul ipſa ſilentia terrent.
Inde domum, ſi forte pedem, ſi forte tuliſſet,
Me refero: irruerant Danai, & tectum omne tenebant.
Ilicet ignis edax ſumma ad faſtigia vento
Volvitur, exuperant flammæ, furit æſtus ad auras.
Procedo ad Priami ſedes, arcemque reviſo.
Et jam porticibus vacuis Junonis aſylo,
Cuſtodes lecti Phœnix, & dirus Ulyſſes
Prædam aſſervabant: huc undique Troja gaza
Incenſis erepta adytis, menſæque Deorum,
Crateresque auro ſolidi, captivaque veſtis
Congeritur. pueri, & pavidæ longo ordine matres
Stant circum.

c *Exemplum amoris conjugalis.*

Inclamat ſæpe uxorem; adeſt illius umbra: ipſe horret, illa loquitur. ARG.

Auſus quin etiam voces jactare per umbram,
Implevi clamore vias: mœſtuſque Creuſam,
Nequicquam ingeminans, iterumq; iterumq; vocavi.
Quærenti, & tectis urbis ſine fine furenti
Infelix ſimulacrum, atque ipſius umbra Creuſæ
Viſa mihi ante oculos, & nota major imago.

Obſtupui, ſteteruntque comæ, & vox faucibus hæſit.
Tum ſic affari, & curas his demere dictis.

ARG. *Aperit ſe voluntate Deorum raptam: viro labores prædicit, deinde futuras felicitates: redit iterum ad ſe, & cœlo a Cybele detineri affirmat, conjugi demum natum commendat.*

a *Objurgatio.*
b *Ratio:*
c *Vaticinia.*

Quid *a* tantum inſano juvat indulgere labori,
O dulcis conjux? non hæc ſine numine Divum
Eveniunt: *b* nec te hinc comitem aſportare Creuſam
Fas: haud ille ſinit ſuperi Regnator Olympi.
Longa tibi *c* exilia, & vaſtum maris æquor arandum.
Ad terram Heſperiam venies: ubi Lydius, arva
Inter opima virum, leni fluit agmine Tybris.
Illic res lætæ, regnumque, & regia conjux
Parta tibi. lacrymas dilectæ pelle Creuſæ.
Non ego Myrmidonum ſedes, Dolopumve ſuperbas
Aſpiciam, aut Grajis ſervitum matribus ibo
Dardanis, & Divæ Veneris nurus.
Sed me magna Deum genitrix his detinet oris.
Jamque vale, *d* & nati ſerva communis amorem.

d *Mortua innuit ſe terra detineri.*

ARG. *His dictis abit: illam Æneas, cum velit, complecti non poteſt. Redit deinde ad ſuos, ubi plures confluxiſſe invenit paratos ſe ducem ſequi: demum luce albeſcente, deploratis jam rebus Trojæ, eadem, qua prius pietate, patre humeris ſublato, ad montem Idam cum omnibus contendit.*

e *Spiritus deſcriptio.*

Hæc ubi dicta dedit, lacrymantem, & multa volentem
Dicere deſeruit, tenueſque receſſit in auras.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum:
Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago,
Par *e* levibus ventis, volucrique ſimillima ſomno.
Sic demum ſocios conſumpta nocte reviſo.
Atque hic ingentem comitum affluxiſſe novorum
Invenio, admirans numerum, matreſque, viroſque,
Collectam exilio pubem, miſerabile vulgus.
Undique convenere, animis, opibuſque parati,
In quaſcunque velim pelago deducere terras.
Jamque jugis ſummæ ſurgebat Lucifer Idæ,
Ducebatque diem: Danaique obſeſſa tenebant
Limina portarum: nec ſpes opis ulla dabatur:
Ceſſi, & ſublato montem genitore petivi.

Finis Secundi Libri Æneidos.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

Liber Tertius.

ARGUMENTUM.

Everſa Troja, Aeneas navigat, conſtructa claſſe, ad Antandrum Idæ, aſſumpto ſecum patre, nato, ſociis, Diis: navigat vero primum in Thraciam, ibi urbem condit, & a ſe nominat. Narrantur hoc loci, quæ pertinent ad Polydorum filium Priami. Solvit inde in Delon inſulam, ubi Anii Regis & ſacerdotis comitas erga Trojanos narratur, & oraculum, quo Aeneas jubetur a Phœbo repetere ſolum antiquæ originis. Putat Anchiſes ex conjectura innui Cretam, in eam itur, urbs conditur, putatur errorum finis advenisse, ſed ſubito immiſſa peſtis omnia peſſundat. Volunt Trojani Delon redire ad repetenda oracula, ſed Penates iter impediunt, docentque in ſomnis Aeneam, mentemque oraculi explicant, aperiuntque, Trojanos ad Italiam revocandos. Refert Dux omnia ad patrem. Capitur Italiæ conſilium, ſolvunt e Creta, deferuntur tempeſtate ad inſulas Strophadas, ubi erant Harpyæ. Ibi occaſione interfectorum boum adſunt illæ in vindictam, geritur bellum novum inter illas & Trojanos. Exitus fuit oraculum deforme: ſolvunt inde raptim, incerti quo eant. Græcorum inſulas, Ulyſſis imprimis, vident, deteſtantur, fugiunt. Adveniunt Epirum, faciunt ibi ſacra & ludos, agitant annum integrum, appellunt inde Buthrotum, audiunt ibi regnare Helenum Priami

mi filium, junctum matrimonio cum Andromacha defuncti Hectoris conjuge. Hanc primo vident libantem ad tumulum Hectoris. Exit deinde Helenus, Trojanos ad urbem ducit, & excipit convivio. Fiunt moræ Buthroti, ubi Helenus prædicit Aeneæ longitudinem viarum, maris errores, pericula ante adventum in Italiam, omen ſuis alb.c, qua inventa finis etiam viarum aderit. Docet illum quæpiam de ſacris; præterea viam, quæ tenenda inter Scyllam & Charybdin; monet ut placet Junonem, ut adeat Sibyllam, quæ Italici belli aperiet principium, & exitum. Finito vaticinio tam ipſe Helenus quam Andromache Aeneam, Anchiſem, Aſcanium ornant magnis muneribus. Fit demum diſceſſio cum lacrymis: vident in curſu navigationis Italiam, ſalutant illam lætabundi, libat Anchiſes Diis, appellunt ad portum, ſumunt omen a viſis equis, precantur Palladem, ſacra faciunt Junoni, ſolvunt inde, atque ita prænavigant, ut abſtineant a Scylla, & Charybdi, appellitque claſſis per imprudentiam ad portum Cyclopum. Deſcribitur Aetna mons, ejuſque incendium, & incendii cauſa fabuloſa. Albente die fit Trojanis in portu obviam Græcus homo Achæmenides, ſordibus & ſquallore obſitus, aperit illis ſucceſſum ſuum, inter quos ſermones Polyphemus apparet, cujus deformitas deſcribitur. Fugiunt Trojani, leguntur loca plurima circumita Sicilia, donec perventum ad Drepanum, ubi Anchiſes moritur, & imponitur libro finis.

ARGUMENTUM.

Everſa jam & fumante Troja, Aeneas Deorum auguriis, exſtructa prius ad Antandrum & Idam claſſe, & contracta manu exulum, æſtate prima a patria ſolvit, una ſecum ſociis, & nato aſſumpto, tum etiam Penatibus, & Diis Magnis.

Pars I. a Tranſitio. Commiſerationem movet ab effectu.

Poſtquam res a Aſiæ, Priamique evertere gentem
Immeritam viſum ſuperis, ceciditque ſuperbum
Ilium,

Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troja:
Diverſa exilia, & deſertas quærere terras
Auguriis agimur Divum. claſſemque ſub ipſa
Antandro, & Phrygiæ molimur montibus Idæ:
Incerti quo fata ferant, ubi ſiſtere detur.
Contrahimuſque viros. vix prima inceperat æſtas,
Et pater Anchiſes dare fatis vela jubebat:
Littora tum patriæ lacrymans, portuſque relinquo,
Et campos ubi Troja fuit. feror exul in altum
Cum ſociis, natoque, Penatibus, & magnis Diis.

ARG.

Navigat primo in Thraciam, urbem condit, a ſe nominat, ſacra facit parum proſpera.

Terra procul vaſtis colitur Mavortia campis,
Thraces arant, acri quondam regnata Lycurgo:
Hoſpitium antiquum Trojæ, ſociique Penates,
Dum fortuna fuit. feror huc, & littore curvo
Mœnia prima loco, fatis ingreſſus iniquis:
Aeneadaſque *a* meo nomen de nomine fingo:
Sacra Dionææ Matri, Diviſque ferebam
Auſpicibus cœptorum operum: ſuperoque nitentem
Cœlicolum regi mactabam in littore taurum.

a *Eſt enim oppidum in Thracia, Aeneada nomine.*

ARG.

Cum verbenas colligit ornandis ſacris, guttæ ſanguinis ex radicibus fluunt ſemel, & iterum; inde Aeneæ timor.

Forte fuit juxta tumulus, quo cornea ſummo
Virgulta, & denſis haſtilibus horrida myrtus.
Acceſſi, viridemque ab humo convellere ſilvam
Conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras;
Horrendum, *b* & dictu video mirabile monſtrum.
Nam, quæ prima ſolo ruptis radicibus arbos
Vellitur, huic atro liquuntur ſanguine guttæ,
Et terram tabo maculant: mihi frigidus *c* horror
Membra quatit, geliduſque coit formidine ſanguis.
Rurſus & alterius lentum convellere vimen
Inſequor, & cauſas penitus tentare latentes:
Ater & alterius ſequitur de cortice ſanguis.

b *Prodigium horrendum.*

c *Natura timoris.*

ARG.

Nymphas adorat, putans læſiſſe, & Gradivum Thracum Deum. Convellit tertio, at tum vox ex tumulo auditur, indicans ibi Polydorum ſepultum.

Multa movens animo, Nymphas venerabar agreſtes,
Gradivumque *d* patrem, Geticis qui præſidet arvis,
d *Gradivus a graſſando.*
Rite ſecundarent viſus, omenque levarent.
Tertia ſed poſtquam majore haſtilia niſu
Aggredior, genibuſque adverſæ obluctor arenæ:
Eloquar? an ſileam? gemitus lacrymabilis imo

a Conqueſtus de ſepulchro Polydori.

Auditur tumulo, & vox reddita fertur ad aures.
Quid miſerum *a* Ænea laceras? jam parce ſepulto,
Parce pias ſcelerare manus. non me tibi Troja
Externum tulit: haud cruor hic de ſtipite manat.
Heu fuge crudeles terras, fuge littus avarum:
Nam Polydorus ego: hic confixum ferrea texit
Telorum ſeges, & jaculis increvit acutis.

ARG. *Timet, & obſtupeſcit Æneas: atque ex occaſione narrat Polydori hiſtoriam, Polymeſtoris perfidiam, auri potentiam: demum rem ad Proceres, & patrem refert.*

b Impietas jura hoſpitalitatis fregit.
c Epiphonema.

Tum vero ancipiti mentem formidine preſſus
Obſtupui, ſteteruntque comæ, & vox faucibus hæſit.
Hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
Infelix Priamus furtim mandarat alendum
Threicio Regi: cum jam diffideret armis
Dardaniæ, cingique urbem obſidione videret.
Ille, ut opes fractæ Teucrum, & fortuna receſſit,
Res Agamemnonias, victriciaque arma ſecutus,
Fas *b* omne abrumpit, Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur. quid *c* non mortalia pectora cogis
Auri ſacra fames? poſtquam pavor oſſa reliquit,
Delectos populi ad proceres, primumque parentem
Monſtra Deum refero: & quæ ſit ſententia poſco.

ARG. *Cenſent omnes inde abeundum, prius tamen Polydori juſta celebrantur. Deſcribitur apparatus horum ſacrorum: fiunt inferiæ, anima conditur; quibus peractis, ſolvunt e portu.*

d Mos expiandorum manium infuneratis.
e Cupreſſus mortis ſymbolum.

Omnibus idem animus ſcelerata excedere terra,
Linquere pollutum hoſpitium, & dare claſſibus Auſtros.
Ergo inſtauramus Polydoro funus, & ingens
Aggeritur *d* tumulo tellus. Stant manibus aræ
Cæruleis mœſtæ vittis, atraque *e* cupreſſo:
Et circum Iliades crinem de more ſolutæ.
Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte,
Sanguinis & ſacri pateras: animumque ſepulcro
Condimus, & magna ſupremum voce ciemus.
Inde ubi prima fides pelago, placataque venti
Dant maria, & lenis crepitans vocat Auſter in altum,
Deducunt ſocii naves, & littora complent.
Provehimur portu: terræque urbeſque recedunt.

ARG. *Pars II.* *Præmiſſa Deli chorographia, ſcribitur Æneæ in eam adventus: Anii Regis, & ſacerdotis comitas erga Trojanos.*

f Deli deſcriptio.

Sacra mari colitur medio gratiſſima *f* tellus
Nereidum matri, & Neptuno Ægæo:
Quam pius Arcitenens oras & littora circum

Er-

Errantem, Mycone celſa, Gyaroque revinxit:
Immotamque coli dedit, & contemnere ventos.
Huc feror; hæc feſſos tuto placidiſſima portu
Accipit: egreſſi veneramur Apollinis urbem.
Rex Anius, Rex idem hominum, Phœbiq; ſacerdos,
Vittis, & ſacra redimitus tempora lauro,
Occurrit, veterem Anchiſen agnoſcit amicum:
Jungimus *a* hoſpitio dextras, & tecta ſubimus.

a Hoſpitalitas & amicitia.

Adoratio & preces Æneæ ad Apollinem Delium ex ritu vetere. A R G.

Templa Dei ſaxo *b* venerabar ſtructa vetuſto:
Da propriam Thymbræe domum, da mœnia feſſis,
Et genus, & manſuram urbem: ſerva altera Trojæ
Pergama, relliquias Danaum, atque immitis Achilli.
Quem ſequimur? quove ire jubes? ubi ponere ſedes?
Da pater augurium, atque animis illabere noſtris.

b Religio Æneæ.

Fit tremor terræ ante oraculum, pavent Trojani, & procumbunt: auditur vox Phœbi admonentis, repetendum ſolum antiquæ originis, ubi regnaturi Æneæ poſteri. A R G.

Vix ea fatus eram, tremere *c* omnia viſa repente,
Liminaque, lauruſque Dei: totuſque moveri
Mons circum, & mugire adytis cortina recluſis.
Submiſſi petimus terram, & vox fertur ad aures:
Dardanidæ duri, quæ vos a ſtirpe parentum
Prima tulit tellus, eadem vos ubere læto
Accipiet reduces: antiquam exquirite matrem.
Hic domus Aeneæ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, & qui naſcentur ab illis.

c Alludit ad timorem eorum, qui lauri foliis comeſtis vaticinabantur.

Exultant omnes ad vocem Phœbi. Anchiſes oraculum de Creta capit deceptus & Teucri incunabulis, quæ in ea inſula, & terræ ejus ubertate: perſuadetque illuc tranſmittendum. A R G.

Hæc Phœbus: miſtoque ingens exorta tumultu
Lætitia: & cuncti, quæ ſint ea mœnia, quærunt:
Quo Phœbus vocet errantes, jubeatque reverti.
Tum genitor veterum volvens monimenta virorum,
Audite, o proceres, ait, & ſpes diſcite veſtras.
Creta *d* Jovis magni medio jacet inſula ponto:
Mons *e* Idæus ubi, & gentis cunabula noſtræ.
Centum urbes habitant magnas, uberrima Regna:
Maximus unde pater (ſi rite audita recordor)
Teucrus Rhœteas primum eſt advectus ad oras:
Optavitque locum Regno. nondum Ilium, & arces
Pergameæ ſteterant: habitabant vallibus imis.
Hinc mater cultrix *f* Cybele, Corybantiaque æra,

d Oraculum falſo interpretatur Anchiſes.
e Narratio.
f Cybele a rotunditate, quæ terram denotat.

Idæumque nemus: hinc fida ſilentia ſacris:
Et juncti currum Dominæ ſubiere leones.
Ergo agite, &, divum ducunt qua juſſa, ſequamur:
Placemus ventos, & Gnoſſia Regna petamus:
Nec longo diſtant curſu: modo Jupiter adſit,
Tertia lux claſſem Cretæis ſiſtet in oris.

ARG. *Fiunt ſacra ante curſum, ad quem etiam accenſi milites fama pulſi e Creta Idomenei: ergo ſolvunt e Delo, legunt Cycladas, perveniunt ad Cretam.*

Sic fatus, meritos aris mactavit honores,
Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo,
Nigram hiemi pecudem, Zephyris felicibus albam.
Fama volat, pulſum Regnis ceſſiſſe paternis
Idomenea ducem, deſertaque littora *a* Cretæ
Hoſte, vacare domos, ſedeſque adſtare relictas.
Linquimus Ortygiæ portus, pelagoque volamus:
Bacchatamque jugis Naxon, viridemque Donyſam,
Olearon, niveamque Paron, ſparſaſque per æquor
Cycladas, & crebris legimus freta concita *b* terris.
Nauticus exoritur vario certamine clamor.
Hortantur ſocii, Cretam, proavoſque petamus.
Proſequitur ſurgens a puppi ventus euntes,
Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.

a *Occaſionem recenſet vacantis regni Cretici, veriſimiliorem narrationem reddens.*
b *Al. remis.*

ARG. *Vix in ea pedem poſuerant, cum urbem conſtruunt, quam vocant Pergamum, naves ſubducunt, operantur ſacris, accipiunt jura ab Duce: ſed ſubito immiſſa peſtis homines & agros affligit.*

Ergo avidus muros optatæ molior urbis:
Pergameamque voco: & lætam cognomine gentem
Hortor amare focos, arcemque attollere tectis.
Jamque *c* fere ſicco ſubductæ littore puppes,
Connubiis, arviſque novis operata juventus,
Jura domoſque dabam: ſubito cum tabida *d* membris,
Corrupto cœli tractu, miſerandaque venit
Arboribuſque ſatiſque lues, & lethifer annus.
Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant
Corpora, tum ſteriles *e* exurere Syrius agros;
Arebant herbæ, & victum ſeges ægra negabat.

c *Periphraſes poeticæ.*
d *Peſtis deſcriptio.*
e *Fames poſt peſtem.*

ARG. *Vult Anchiſes ad oraculum Deli redire, Phœbum conſulturus: Penates apparent dormienti Æneæ.*

Rurſus ad *f* oraclum Ortygiæ Phœbumque remenſo
Hortatur pater ire mari, veniamque precari:
Quem feſſis finem rebus ferat, unde laborum
Tentare auxilium jubeat, quo vertere curſus.
Nox *g* erat, & terris animalia ſomnus habebat:

f *Apolline enim irato, peſtis credebatur eſſe.*
g *A temporis deſcriptione.*

Effi-

Effigies ſacræ Divum, Phrygiique *a* Penates,
Quos mecum e Troja, mediiſque ex ignibus urbis
Extuleram, viſi ante oculos aſtare jacentis
In ſomnis, multo manifeſti lumine, qua ſe
Plena per inſertas fundebat luna feneſtras.
Tum ſic affari, & curas his demere dictis.

a *Penates edocent in ſomnis Aeneam, quo tendat.*

ARG.

Commemoratis prius officiis ſuis in Æneam, atque ſpe futuri imperii, oraculi mentem explicant, aperiuntque Trojanos ad Italiam revocandos, quæ & uberrimi ſoli, & Dardani patria.

Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo eſt,
Hic canit: & tua nos en ultro ad limina mittit.
Nos te, Dardania incenſa, tuaque arma ſecuti,
Nos tumidum ſub te permenſi claſſibus æquor;
Idem venturos tollemus in aſtra nepotes,
Imperiumque urbi dabimus. tu mœnia magnis
Magna para, longumque fugæ ne linque laborem.
Mutandæ ſedes: non hæc tibi littora ſuaſit
Delius, aut Cretæ juſſit conſidere Apollo.
Eſt *b* locus, Heſperiam Graji cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebæ;
Oenotrii coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixiſſe ducis de nomine gentem.
Hæ nobis propriæ ſedes: hinc *c* Dardanus ortus,
Jaſiuſque pater, genus a quo principe noſtrum.
Surge age, & hæc lætus longævo dicta parenti
Haud dubitanda refer. Coritum, terraſque requirat
Auſonias: Dictæa negat tibi Jupiter arva.

b *A loco.*

c *Frater Dardani, quem cum occidiſſet, primum in Cretam, deinde ad Phrygiam pervenit.*

ARG.

Affirmat ſerio Aeneas quæ viderat; ſacrum perficit: refert omnia ad patrem, qui ſe male oraculum intellexiſſe ex locorum & parentum errore animadvertit; repetitque in memoriam, quæ ipſe olim de Italia a Caſſandra audierit, cui nulla tunc fides.

Talibus attonitus viſis, ac voce Deorum,
(Nec ſopor illud erat, ſed coram agnoſcere vultus,
Velataſque comas, præſentiaque ora videbar:
Tum gelidus toto manabat corpore ſudor)
Corripio e ſtratis corpus, tendoque ſupinas
Ad cœlum cum voce manus, & munera libo
Intemerata focis. perfecto lætus honore
Anchiſen *d* facio certum, remque ordine pando.
Agnovit prolem ambiguam, geminoſque parentes;
Seque novo veterum deceptum errore locorum:
Tum memorat: Nate Iliacis exercite fatis,
Sola mihi tales caſus Caſſandra canebat.
(Nunc repeto hæc generi portendere debita noſtro,
Et ſæpe Heſperiam, ſæpe Itala *e* Regna vocare)

d *Aeneas patri viſa narrat.*

e *Jubet Italiam petere.*

Sed

Sed quis ad Heſperiæ venturos littora Teucros
Crederet? aut quem tum vates Caſſandra moveret?
Cedamus Phœbo, & moniti meliora ſequamur.
Sic ait: & cuncti dictis paremus ovantes.

ARG. *Solvunt e Creta, patiuntur per dies tres tempeſtatem fœdam, qua avertuntur a curſu Italiæ: quarto demum die terram e longinquo cernunt, quo curſum dirigunt, uſi tantum remis, veliſque complicatis.*

Pars III.

a Navis periphraſis.
b Tempeſtatis deſcriptio.

Hanc quoque deſerimus ſedem: paucíſque relictis
Vela *a* damus, vaſtumque cava trabe currimus æquor.
Poſtquam altum tenuere rates: nec jam amplius ullæ
Apparent terræ: cœlum *b* undique, & undique pontus:
Tum mihi cæruleus ſupra caput aſtitit imber,
Noctem hiememq; ferens, & inhorruit unda tenebris.
Continuo venti volvunt mare, magnaque ſurgunt
Aequora, diſperſi jactamur gurgite vaſto.
Involvere diem nimbi: & nox humida cœlum
Abſtulit: ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excutimur curſu, & cæcis erramus in undis.
Ipſe diem noctemque negat diſcernere cœlo,
Nec meminiſſe viæ media Palinurus in unda.
Tres adeo incertos cæca caligine ſoles
Erramus pelago, totidem ſine ſidere noctes.
Quarto terra die primum ſe attollere tandem
Viſa, aperire procul montes, ac volvere fumum.
Vela cadunt: remis inſurgimus: haud mora, nautæ
Adnixi torquent ſpumas, & cærula verrunt.

ARG. *Tempeſtate deferuntur ad Strophadas Inſulas in mari Jonio, quas Harpyæ habitant, ex quo coactæ ſunt relinquere menſas Phinei: in reliqua parte habetur illarum deſcriptio.*

c In Strophadas pervenit.
d Fabula Harpyarum.

Servatum ex undis *c* Strophadum me littora primum
Accipiunt: Strophades Grajo ſtant nomine dictæ
Inſulæ Ionio in magno: quas dira Celæno,
Harpyiæque *d* colunt aliæ, Phineia poſtquam
Clauſa domus, menſaſque metu liquere priores.
Triſtius haud illis monſtrum: nec ſævior ulla
Peſtis & ira Deum Stygiis ſeſe extulit undis.
Virginei volucrum vultus, fœdiſſima ventris
Proluvies, uncæque manus, & pallida ſemper
Ora fame,

ARG. *Ut pedem Trojani ponunt in inſulis, boves ſacros, capraſque interficiunt, parant epulas, adſunt Harpyæ, dapes diripiunt, fundunt proluviem ventris: auditur illarum ſtridor, ſentitur odor gravis.*

Huc ubi delati portus intravimus, ecce

Læta boum paſſim campis armenta videmus,
Caprigenumque genus nullo cuſtode per herbam;
Irruimus ferro: & divos, ipſumque vocamus
In prædam partemque *a* Jovem. tum littore curvo
Exſtruimuſque toros, dapibuſque epulamur opimis.
At ſubitæ horrifico lapſu de montibus adſunt
Harpyjæ, & magnis quatiunt *b* clangoribus alas,
Diripiuntque dapes, contactuque omnia fœdant
Immundo. tum vox tetrum dira inter odorem.

a *Dabantur enim Jovi prædarum decimæ.*
b *Al. plangoribus.*

ARG.

Secedunt Trojani ad locum tutum, ut tuto edant: ſed neque Harpyias fallunt: deliberant bello confligere, parantur gladii, ſcuta: adſunt illæ, ſignum editur, invaditur, ſed recedunt tutæ relictis iiſdem fœditatis veſtigiis.

Rurſum in ſeceſſu longo, ſub rupe cavata,
Arboribus clauſi circum, atque horrentibus umbris
Inſtruimus *c* menſas, ariſque reponimus ignem.
Rurſum ex diverſo cœli, cæciſque latebris,
Turba ſonans prædam pedibus circumvolat uncis;
Polluit ore dapes. ſociis tunc arma capeſſant
Edico, & dira bellum cum gente gerendum.
Haud ſecus, ac juſſi, faciunt: tectoſque per herbam
Diſponunt enſes, & ſcuta latentia condunt.
Ergo, ubi delapſæ ſonitum per curva dedere
Littora: dat ſignum ſpecula *d* Miſenus ab alta
Ære cavo. invadunt ſocii, & nova prælia tentant,
Obſcœnas pelagi ferro fœdare volucres:
Sed neque vim plumis ullam, nec vulnera tergo
Accipiunt: celerique fuga ſub ſidera lapſæ,
Semeſam prædam, & veſtigia fœda relinquunt.

c *Veteres quoties epulabantur, libabant laribus.*
d *Miſenus cecinit claſſicum.*

ARG.

Vaticinatur Celæno, fore ut Trojani ad Italiam perveniant, ſed prius, quam urbem condant, eo famis adigantur, ut menſas quoque abſumant: his dictis abit.

Una in præcelſa conſedit rupe Celæno
Infelix vates, rupitque hanc pectore vocem.
Bellum *e* etiam pro cæde boum, ſtratiſque juvencis
Laomedontiadæ, bellumne inferre paratis?
Et patrio inſontes Harpyjas pellere regno?
Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta:
Quæ Phœbo Pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo
Prædixit, vobis furiarum ego maxima pando.
Italiam curſu petitis, ventiſque vocatis
Ibitis Italiam, portuſque intrare licebit.
Sed non ante datam cingetis mœnibus urbem,
Quam vos dira fames, noſtræque injuria cædis
Ambeſas ſubigat malis abſumere menſas.
Dixit, & in ſilvam pennis ablata refugit.

e *Vaticinium Harpyiæ dirum & amarum.*

Ta-

ARG. *Pavent Trojani, precibus rem gerunt, non armis: Anchiſes imprimis manus tollit, Diis ſacra indicit, & ſupplicat. Solvunt raptim, incerti quo eant. Græcorum inſulas, Ulyſſis imprimis, vident, deteſtantur, fugiunt.*

At ſociis ſubita gelidus formidine ſanguis
Diriguit: cecidere animi: nec jam amplius armis,
Sed votis precibuſque jubent expoſcere pacem:
Sive Deæ, ſeu ſint diræ, obſcœnæque volucres.
Et pater Anchiſes paſſis de litore palmis,
Numina magna vocat, meritoſque indicit honores.
Dii prohibete minas, Dii talem avertite caſum,
Et placidi ſervate pios. tum littore funem
Diripere, excuſſoſque jubet laxare rudentes.
Tendunt vela Noti: fugimus ſpumantibus undis,
Quo curſum, ventuſque, gubernatorque vocabant.
Jam medio apparet fluctu nemoroſa Zacynthos,
Dulichiumque, Sameque, & Neritos ardua ſaxis.
Effugimus Ithacæ ſcopulos, Laertia Regna,
Et terram altricem ſævi exſecramur *a* Ulyſſis.

a *Inſulæ ſunt ſub imperio Ulyſſis.*

ARG. *Adveniunt Epirum, ubi mons Leucates, ad quem Actium, & templum Apollinis, perficiunt ſacra indicta prius in Strophadibus. agitant ibi annum integrum, erigit Æneas trophæum armorum cum ſuperbo titulo.*

Pars IV.

Mox & Leucatæ nimboſa cacumina montis,
Et formidatus nautis aperitur Apollo.
Hunc petimus feſſi, & parvæ ſuccedimus urbi.
Anchora de prora jacitur, ſtant littore puppes.
Ergo inſperata tandem tellure potiti,
Luſtramurque Jovi, votiſque incendimus aras,
Actiaque *b* Iliacis celebramus littora ludis.
Exercent patrias oleo labente palæſtras
Nudati ſocii: juvat evaſiſſe tot urbes
Argolicas, medioſque fugam tenuiſſe per hoſtes.
Interea magnum Sol circumvolvitur annum,
Et glacialis hiems Aquilonibus aſperat undas.
Ære cavo clypeum, magni geſtamen Abantis,
Poſtibus adverſis figo, & rem carmine ſigno.
Æneas hæc de Danais victoribus arma.

b *Alludit ad ludos Actiacos inſtitutos ab Auguſto Cæſare devicto Antonio ad Actium, in honorem Apollinis.*

ARG. *Solvunt inde, Buthrotum appellunt, ubi audiunt Helenum Priami filium Regem eſſe in parte Epiri, ductâ in matrimonium Andromache Hectoris vidua: expaveſcunt ad nuntium, ardent ſcire, eo contendunt.*

Linquere tum portus jubeo, & conſidere tranſtris.
Certatim ſocii feriunt mare, & æquora verrunt.
Protinus aerias Phæacum abſcondimus arces:
Littoraque Epiri legimus, portuque ſubimus

Chao-

Chaonio, & celſam Buthroti aſcendimus urbem.
Hic incredibilis rerum fama occupat aures,
Priamidem Helenum Grajas regnare per urbes,
Conjugio Æacidæ Pyrrhi, ſceptriſque potitum,
Et patrio *a* Andromachen iterum ceſſiſſe marito.
Obſtupui: miroque incenſum pectus amore
Compellare virum, & caſus cognoſcere tantos.
Progredior portu, claſſes, & littora linquens.

a *Ex Thebis Lydiæ erat Andromache.*

ARG.

Inveniunt Andromachen libantem inferias ad tumulum Hectoris, quæ viſis Trojanis ſtupet, terretur, riget, labitur.

Sollemnes tum forte dapes, & triſtia dona
Ante urbem in luco falſi Simoentis ad undam
Libabat cineri Andromache: maneſque vocabat
Hectoreum ad tumulum: viridi quem ceſpite inanem
Et geminas, cauſam lacrymis, ſacraverat aras.
Ut me conſpexit venientem, & Troja circum
Arma amens *b* vidit: magnis exterrita monſtris,
Diriguit viſu in medio, calor oſſa reliquit:
Labitur, & longo vix tandem tempore fatur.

b *Subditi eventus.*

ARG.

Jam ut loqui potuit, rogat, vivatne Æneas, an ipſa defuncti ſimulacrum videat, in quod inclinans, quærit de Hectore. Reſpondet ille, vivum ſe eſſe: rogatque viciſſim de priſtina ejus felicitate, deque præſenti rerum ſtatu. Indicat illa ſuam infelicitatem ex comparatione felicioris Polyxenæ.

Verane te facies, verus mihi nuntius affers
Nate Dea? *c* vivisne? aut ſi lux alma receſſit,
Hector ubi eſt? dixit: lacrymaſque effudit, & omnem
Implevit clamore locum. vix pauca furenti
Subjicio, & raris turbatus vocibus hiſco.
Vivo equidem, vitamque extrema per omnia duco.
Ne dubita, nam vera vides.
Heu quis te caſus dejectam conjuge tanto
Excipit? aut quæ digna ſatis fortuna reviſit?
Hectoris Andromache Pyrrhin' connubia ſervas?
Dejecit vultum, & demiſſa voce locuta eſt.
O felix *d* una ante alias Priameia virgo,
Hoſtilem ad tumulum *e* Trojæ ſub mœnibus altis
Juſſa mori: quæ ſortitus non pertulit ullos,
Nec victoris heri tetigit captiva cubile.

c *Pathos.*

d *Oratio affectuoſa, quam ducit ab exemplo, ſimul caſum ſuum explicans.*

e *Pyrrhus patrem ſuum pro deo colebat.*

ARG.

Narrat deinde nuptias ſuas cum Pyrrho, repudium, Pyrrhi mortem, nuptias cum Heleno, hujus regnum: denique multa de Aſcanio rogat.

Nos, patria incenſa, diverſa per æquora vectæ,
Stirpis Achilleæ faſtus, juvenemque ſuperbum

Ser-

Servitio enixæ tulimus: qui deinde ſecutus
Ledæam Hermionem, Lacedæmonioſque Hymenæos,
Me famulam famuloque Heleno tranſmiſit habendam.
Aſt illum ereptæ magno inflammatus amore
Conjugis, & ſcelerum furiis agitatus Oreſtes,
Excipit incautum, patriaſque obtruncat ad aras.
Morte Neoptolemi Regnorum reddita ceſſit
Pars Heleno; qui Chaonios cognomine campos,
Chaoniamque omnem Trojano a Chaone dixit:
Pergamaque, Iliacamque jugis hanc addidit arcem.
a Periſſologia: Sed *a* tibi qui curſum venti, quæ fata dedere?
Aut quis te ignarum noſtris Deus appulit oris?
Quid puer Aſcanius? ſuperatne, & veſcitur aura?
Quem tibi jam Troja:
b Muliebris cura. Ecquæ jam puero eſt amiſſæ cura *b* parentis?
Ecquid in antiquam virtutem, animoſque viriles
Et pater Æneas, & avunculus excitat Hector?

ARG. *In fletus deſinit. exit Helenus, Trojanos ad urbem ducit: convivio excipit. Tempus eſt navigandi aptum.*

Talia fundebat lacrymans, longoſque ciebat
Incaſſum fletus: cum ſeſe a mœnibus Heros
c Helenus Trojanos in hoſpitium ducit. Priamides Helenus multis *c* comitantibus affert:
Agnoſcitque ſuos, lætuſque ad mœnia ducit,
Et multum lacrymas verba inter ſingula fundit.
Procedo: & parvam Trojam, ſimulataque magnis
Pergama; & arentem Xanthi cognomine rivum
Agnoſco, Scææque amplector limina portæ.
Nec non & Teucri ſocia ſimul urbe fruuntur.
Illos porticibus Rex accipiebat in amplis.
Aulai in medio libabant pocula Bacchi,
Impoſitis auro dapibus, pateraſque tenebant.
Jamque dies alterque dies proceſſit: & auræ
Vela vocant, tumidoque inflatur carbaſus auſtro:
His vatem aggredior dictis, ac talia quæſo.

ARG. *Sciſcitatur Æneas Helenum de curſu in Italiam, Harpyæ prodigio territus.*

d Ab Heleno Aeneas petit conſilium. Trojugena *d* interpres Divum, qui Numina Phœbi,
Qui tripodas, Clarii lauros, qui ſidera ſentis,
e Al. omnia. Et volucrum linguas, & præpetis *e* omina pennæ,
Fare age (namque omnem curſum mihi proſpera dixit
Relligio, & cuncti ſuaſerunt Numine divi
Italiam petere, & terras tentare repoſtas:
Sola novum, dictuque nefas Harpyja Celæno
f Prodigium in malam partem ſumitur. Prodigium *f* canit, & triſtes denuntiat iras,
Obſcœnamque famem) quæ prima pericula vito?
Quidve ſequens tantos poſſim ſuperare labores.

Ia-

ARG.

Sacerdos juvencos cædit, ſolutis vittis, Æneâ ducto ad finem oraculi, ſe ad longam futurorum narrationem accingit.

Hic Helenus, cæſis primum de more *a* juvencis,
Exorat pacem Divum: vittaſque reſolvit
Sacrati capitis: meque ad tua limina Phœbe
Ipſe manu multo ſuſpenſum numine ducit:
Atque hæc deinde canit divino ex ore ſacerdos:
Nate Dea *b* (nam te majoribus ire per altum
Auſpiciis manifeſta fides: ſic fata Deum Rex
Sortitur, volvitque vices, is vertitur ordo)
Pauca tibi e multis, quo tutior hoſpita luſtres
Æquora, & Auſonio poſſis conſidere portu,
Expediam dictis: prohibent nam cætera Parcæ
Scire, Helenum fari que vetat Saturnia Juno.

a *Sacra.*

b *Helenus præmonet Æneam de omnibus.*

ARG.

Prædicit longitudinem viarum, maris errores, & pericula ante adventum in Italiam: ſuis albæ omen, quæ inventa, finis etiam viarum aderit.

Principio Italiam, quam tu jam rere propinquam,
Vicinoſque ignare paras invadere portus,
Longa procul longis via dividit invia terris.
Ante & Trinacria lentandus remus in unda:
Et ſalis Auſonii luſtrandum navibus æquor:
Infernique lacus: Ææaque inſula Circes,
Quam tuta poſſis urbem componere terra.
Signa tibi dicam: tu condita mente teneto.
Cum tibi ſollicito ſecreti ad fluminis undam,
Littoreis ingens inventa ſub ilicibus ſus,
Triginta capitum fœtus enixa jacebit,
Alba, ſolo recubans, albi circum ubera nati:
Is *c* locus urbis erit, requies ea certa laborum.

c *Albæ origo.*

ARG.

Tria deinde monet: ne horreſcat famem Harpyjarum: Græcas urbes effugiat, Locros, Salentinos, Petiliam: inter ſacra caput tegat, qui ritus futurus poſteris.

Nec tu menſarum morſus horreſce futuros,
Fata viam invenient, aderitque vocatus Apollo.
Has autem terras, Italique hanc littoris oram,
Proxima quæ noſtri perfunditur æquoris æſtu,
Effuge: *d* cuncta malis habitantur mœnia Grajis.
Hic & Naritii poſuerunt mœnia Locri:
Et Salentinos obſedit milite campos
Lyctius Idomeneus: hic illa ducis Melibœi
Parva Philoctetæ ſubnixa Petilia muro.
Quin ubi tranſmiſſæ ſteterint trans æquora claſſes,
Et poſitis *e* aris jam vota in littore ſolves,
Purpureo velare comas adopertus amictu:
Ne qua inter ſanctos ignes in honore Deorum

d *Docet Italiæ partem verſus Græciam vitandam.*

e *Peregrina ſacra, ſacravit enim Æneas patrio ritu.*

Ho-

Hoſtilis facies occurrat, & omnia turbet.
Hunc ſocii morem ſacrorum, hunc ipſe teneto;
Hac caſti maneant in relligione nepotes.

ARG. *Loquitur jam de curſu, qui tenendus Aeneæ: docet, ubi flectenda via ad lævam, ac tota Sicilia circumeunda; cujus rei occaſione narrat, Siciliam olim Italiæ cohæſiſſe, mox avulſam maris impetu inundante.*

Aſt, ubi digreſſum Siculæ te admoverit oræ
Ventus, & anguſti rareſcent clauſtra Pelori:
Læva tibi tellus, & longo læva petantur
Æquora circuitu: dextrum fuge littus, & undas.
Hæc loca vi quondam, & vaſta convulſa ruina
a *Epiphonema.* (Tantum *a* ævi longinqua valet mutare vetuſtas)
Diſſiluiſſe ferunt, cum protinus utraque tellus
Una foret: venit medio vi pontus, & undis
Heſperium Siculo latus abſcidit: arvaque & urbes
Littore diductas anguſto interluit æſtu.

ARG. *Sequitur deſcriptio Scyllæ & Charybdis ore Heleni.*

b *Al. implicata.* Dextrum Scylla latus, lævum *b* implacata *c* Charybdis
Obſidet: atque imo barathri ter gurgite vaſtos
c *Monſtra explicat Scyllæ & Charybdis.* Sorbet in abruptum fluctus, rurſuſque ſub auras
Erigit alternos, & ſidera verberat unda.
At Scyllam cæcis cohibet ſpelunca latebris
Ora exertantem, & naves in ſaxa trahentem.
Prima hominis facies, & pulchro pectore virgo
d *Al. Priſtis.* Pube tenus: poſtrema immani corpore *d* piſtris,
Delphinum caudas utero commiſſa luporum.
Præſtat Trinacrii metas luſtrare Pachyni
Ceſſantem, longos & circumflectere curſus,
Quam ſemel informem vaſto vidiſſe ſub antro
Scyllam, & cæruleis canibus reſonantia ſaxa.

ARG. *Monet etiam, ut Junonem placet, Trojanis adverſum Numen.*

Præterea, ſi qua eſt Heleno prudentia, vati
Si qua fides, animum ſi veris implet Apollo:
Unum illud tibi Nate Dea, præque omnibus unum
Prædicam: & repetens iterumque iterumque monebo.
Junonis magnæ primum prece Numen adora:
Junoni cane vota libens: dominamque potentem
e *Al. votis.* Supplicibus ſupera *e* donis, ſic denique victor
Trinacria fines Italos mittere relicta.

ARG. *Ut Cumas veniat, Sibyllam adeat (cujus obiter in canendo ratio deſcribitur) oraculum ab ea petat, quæ Italiam, bellique Italici aperiet principium, exitumque.*

Huc

Huc ubi delatus Cumæam acceſſeris urbem,
Divinoſque lacus, & Averna ſonantia ſilvis,
Inſanam vatem aſpicies, quæ rupe ſub ima
Fata canit, *a* foliiſque notas, & nomina mandat.
Quæcunque in foliis deſcripſit carmina virgo,
Digerit *b* in numerum, atque antro ſecluſa relinquit:
Illa manent immota locis: neque ab ordine cedunt.
Verum eadem, verſo tenuis cum cardine ventus
Impulit, & teneras turbavit janua frondes,
Nunquam deinde cavo volitantia prendere ſaxo,
Nec revocare ſitus, aut jungere carmina curat:
Inconſulti abeunt, ſedemque odere Sibyllæ.
Hic tibi ne qua moræ fuerint diſpendia tanti;
Quamvis increpitent ſocii, & vi curſus in altum
Vela vocet, poſſiſque ſinus implere ſecundos:
Quin adeas vatem, precibuſque oracula poſcas:
Ipſa canat, vocemque volens, atque ora reſolvat.
Illa tibi Italiæ populos, venturaque bella,
Et quocunque modo fugiaſque feraſque laborem,
Expediet, curſuſque dabit venerata *c* ſecundos.
Hæc *d* ſunt, quæ noſtrâ liceat te voce moneri.
Vade *e* age, & ingentem factis fer ad æthera Trojam.

a *Folia Sibyllæ.*
b *Vaticinia carmine Heroico complectebantur.*
c *Al. ſacerdos.*
d *Epilogus.*
e *Hortatio.*

ARG.

Vaticinio finito Helenus magnis muneribus exornat Æneam, Anchiſem, claſſem totam.

Quæ poſtquam vates ſic ore effatus amico eſt;
Dona dehinc auro gravia, ſectoque elephanto
Imperat ad naves ferri: ſtipatque carinis
Ingens argentum, Dodonæoſque lebetas,
Loricam conſertam hamis, auroque trilicem,
Et conum inſignis galeæ, criſtaſque comantes,
Arma Neoptolemi. ſunt & ſua dona parenti.
Addit equos, additque duces.
Remigium ſupplet, ſocios ſimul inſtruit armis.

ARG.

Jubet Anchiſes claſſem ad curſum comparari, ad quem ſermonem dirigit Helenus, multiſque extollit, a conjugio Veneris, a Deorum cura, a pietate nati, hortatur demum ad capeſſendam Italiam.

Interea claſſem velis aptare jubebat
Anchiſes, fieret vento mora ne qua ferenti.
Quem Phœbi interpres multo compellat honore,
Conjugio Anchiſa Veneris dignate ſuperbo,
Cura Deum, bis Pergameis erepte ruinis,
Ecce tibi *f* Auſoniæ tellus, hanc arripe velis:
Et tamen hanc pelago præterlabare neceſſe eſt.
Auſoniæ pars illa procul, quam pandit Apollo.
Vade, *g* ait, o felix nati pietate. quid ultra
Provehor? & fando ſurgentes demoror Auſtros?

f *Demonſtratio.*
g *Valedictio.*

ARG. *Affert Andromache dona Aſcanio, quem cum videt, ſubit imago Aſtyanactis filii cum grata animi & ſenſus recordatione.*

a Pathos.
b Aſcanii dignitas.

Nec minus Andromache digreſſu mœſta *a* ſupremo
Fert picturatas auri ſubtegmine veſtes,
Et Phrygiam *b* Aſcanio chlamydem: nec cedit honori,
Textilibuſque onerat donis, ac talia fatur:
Accipe & hæc, manuum tibi quæ monimenta mearum
Sint puer, & longum Andromaches teſtentur amorem
Conjugis Hectoreæ: cape dona extrema tuorum,
O mihi ſola mei ſuper Aſtyanactis imago.
Sic *c* oculos, ſic ille manus, ſic ora ferebat:
Et nunc æquali tecum pubeſceret ævo.

c Amplificatio per diſtributionem.

ARG. *Diſcedit cum lacrymis Æneas, feliceſque vocat, qui jam urbem condiderint: promittit gratum ſe fore, ſtudiumque in Epirenſes homines, & ſui & nepotum.*

d Vale dictio per gratulationem.

Hos ego digrediens lacrymis affabar obortis,
Vivite, *d* felices, quibus eſt fortuna peracta
Jam ſua: nos alia ex aliis in fata vocamur.
Vobis parta quies, nullum maris æquor arandum:
Arva neque Auſoniæ ſemper cedentia retro
Quærenda: effigiem Xanthi, Trojamque videtis,
Quam veſtræ fecere manus: melioribus opto
Auſpiciis, & quæ fuerit minus obvia Grajis.
Si quando *e* Tybrim, vicinaque Tybridis arva
Intraro, gentique meæ data mœnia cernam;
Cognatas urbes olim, populoſque propinquos
Epiro Heſperia, quibus idem Dardanus auctor,
Atque idem caſus, unam faciemus utramque
Trojam animis; maneat noſtros ea cura nepotes.

e Alludit ad amplitudinem Romani imperii.

ARG. *Solvunt Epiro, prætérlegunt montes Ceraunios, nocte adventante deſcendunt in littus, ſomnos capiunt, ſed ſignum dante Palinuro (cujus diligentia hic commendatur) ſe iterum mari committunt.*

Pars V.
f Temporis deſcriptio.

Provehimur pelago vicina Ceraunia juxta;
Unde iter Italiam, curſuſque breviſſimus undis.
Sol *f* ruit interea, & montes umbrantur opaci:
Sternimur optatæ gremio telluris ad undam,
Sortiti remos, paſſimque in littore ſicco
Corpora curamus: feſſos ſopor irrigat artus.
Necdum orbem medium nox horis acta ſubibat,
Haud ſegnis ſtrato ſurgit Palinurus, & omnes
Explorat ventos, atque auribus aera captat:
Sidera *g* cuncta notat tacito labentia cœlo:
Arcturum, pluviaſque Hyadas, geminoſque Triones,

g Sidera ſeptentrionalia, quæ nautæ obſervant.

Arma-

Armatumque auro circumſpicit Oriona.
Poſtquam cuncta videt cœlo conſtare ſereno,
Dat clarum e puppi ſignum, nos caſtra movemus,
Tentamuſque viam, & velorum pandimus alas.

ARG. *Albeſcente cœlo, Italiam a longinquo cernunt, ſalutant lætabundi, libat Anchiſes Diis, appellunt ad portum, hic deſcribitur,*

Jamque rubeſcebat ſtellis aurora fugatis;
Cum procul obſcuros colles, humilemque videmus
Italiam. Italiam primus conclamat Achates:
Italiam læto ſocii clamore ſalutant.
Tum pater Anchiſes magnum cratera *a* corona
Induit, implevitque mero, Divoſque vocavit
Stans celſa in puppi.
Dii *b* maris & terræ, tempeſtatumque potentes,
Ferte viam vento facilem, & ſpirate ſecundi.
Crebreſcunt optatæ auræ, portuſque pateſcit
Jam propior: templumque apparet in arce Minervæ.
Vela legunt ſocii, & proras ad littora torquent.
Portus ab Eoo fluctu curvatur in arcum:
Objectæ ſalſa ſpumant aſpergine cautes:
Ipſe latet, gemino demittunt brachia muro
Turriti ſcopuli: refugitque a littore templum.

a *Mos coronandi pocula.*

b *Votum Anchiſæ.*

ARG. *A viſis equis omen ſumitur belli futuri, & ſecuturæ pacis. Precantur Palladem, ſacra faciunt Junoni, illam, quia ad ejus littus appulerunt: huic, quia Argiva: & velato capite ex ritu. His perfectis, ſolvunt inde Græcorum metu.*

Quatuor hic, primum *c* omen, equos in gramine vidi
Tondentes campum late, candore nivali.
Et pater Anchiſes: Bellum o terra hoſpita portas,
Bello *d* armantur equi, bellum hæc armenta minantur.
Sed tamen iidem olim curru ſuccedere ſueti
Quadrupedes, & fræna jugo concordia ferre;
Spes eſt pacis, ait. tum Numina ſancta precamur
Palladis armiſonæ, quæ prima accepit ovantes:
Et capita ante aras Phrygio velamur amictu:
Pręceptiſque Heleni, dederat quę maxima, rite
Junoni Argivę juſſos adolemus honores.
Haud mora, continuo perfectis ordine votis,
Cornua *e* velatarum obvertimus antennarum:
Grajugenumque domos, ſuſpectaque linquimus arva.

c *Primum omen.*

d *Reddit rationem.*

e *Regrediuntur Trojani ex Italia, petituri alterum latus.*

ARG. *Apparent inde Tarentum, Junonis Laciniæ templum, Caula, Scylacæus, Ætna, Charybdis, Scylla. De extremis duabus fit a Poeta mentio copioſior.*

Hinc ſinus Herculei (ſi vera eſt fama) Tarenti

Cernitur, attollit ſe diva Lacinia contra,
Caulonisque arces, & naviſragum Scylaceum.
Tum procul e fluctu *a* Trinacria cernitur Ætna:
Et gemitum ingentem pelagi, pulſataque ſaxa
Audimus longe, fractaſque ad littora voces:
Exultantque vada, atque ęſtu miſcentur arenę.
Et pater Anchiſes, nimirum hęc illa Charybdis,
Hos Helenus ſcopulos, hęc ſaxa horrenda canebat.
Eripite o ſocii, pariterque inſurgite remis.
Haud minus ac juſſi faciunt, primuſque *b* rudentem
Contorſit lęvas proram Palinurus ad undas.
Lęvam cuncta cohors remis ventiſque petivit.
Tollimur in cœlum curvato gurgite, & iidem
Subducta ad manes imos *c* deſcendimus unda:
Ter ſcopuli clamorem inter cava ſaxa dedere:
Ter ſpumam eliſam, & rorantia vidimus aſtra.

a Trinacria Ætna, a tribus promontoriis.
b Hypotypoſis.
c Al. deſedimus.

ARG. *Appellit claſſis per imprudentiam ad portum Cyclopum. Deſcribitur mons Ætna, tum igne & fumo horribilis; tum ſcopulis & ſaxis inde eructatis, formidandus.*

Interea feſſos ventus cum ſole reliquit,
Ignarique viæ Cyclopum allabimur oris.
Portus ab acceſſu ventorum immotus, & ingens
Ipſe, ſed horrificis juxta tonat *d* Ætna ruinis:
Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem
Turbine fumantem piceo, & candente favilla:
Attollitque globos flammarum, & ſidera lambit,
Interdum ſcopulos, avulſaque viſcera montis
Erigit eructans; liquefactaque ſaxa ſub auras
Cum gemitu glomerat, fundoque exæſtuat imo.

d Deſcriptio Ætnæ.

ARG. *Incendiorum Ætnæ cauſam petit a fabula Enceladi ibi ſepulti: addit, quam incommode ibi noctem eam Trojani duxerint, audito Ætnæ fragore, & ex perpetuis horrentiſſimiſque tenebris.*

Fama eſt, Enceladi ſemuſtum fulmine corpus
Urgeri mole hac: ingentemque inſuper Ætnam
Impoſitam, ruptis flammam exſpirare caminis:
Et feſſum quoties mutat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, & cœlum ſubtexere fumo.
Noctem illam tecti in ſylvis immania *e* monſtra
Perferimus: nec, quæ ſonitum det cauſa, videmus.
Nam neque erant aſtrorum ignes, nec lucidus æthra
Siderea polus: obſcuro ſed nubila cœlo,
Et lunam in nimbo nox intempeſta tenebat.

e Sicilia monſtrifica.

ARG. *Albente die, fit illis obviam Græcus ſordibus & ſquallore conſitus; qui, viſis Trojanis, primo timet: ſe deinde illis committit, faſſus prius, quis ſit, & nullum*

mortis

mortis genus reformidans, dum ne ibi relinquatur a Cyclopibus interficiendus.

Poſtera jamque dies primo ſurgebat Eoo,
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram:
Cum ſubito e ſylvis, macie confecta ſuprema,
Ignoti *a* nova forma viri, miſerandaque cultu — a *Achæmenides.*
Procedit, ſupplexque manus ad littora tendit.
Reſpicimus: dira illuvies, immiſſaque barba:
Conſertum tegmen ſpinis: at cætera Grajus:
Et *b* quondam patriis ad Trojam miſſus in armis. — b *Decorum.*
Iſque ubi Dardanios habitus, & Troja vidit
Arma procul: paulum aſpectu conterritus hæſit,
Continuitque gradum: mox ſeſe ad littora præceps
Cum fletu precibuſque tulit: per *c* ſidera teſtor, — c *Inſinuatio.*
Per Superos, atque hoc cœli ſpirabile lumen:
Tollite me Teucri: quaſcunque abducite terras:
Hoc ſat erit. ſcio *d* me Danais e claſſibus unum, — d *Confutatio.*
Et bello Iliacos fateor petiiſſe Penates.
Pro quo, ſi ſceleris tanta eſt injuria noſtri,
Spargite me *e* in fluctus, vaſtoque immergite ponto. — e *Obſerva veterem ſupplicandi ritum.*
Si pereo, manibus hominum periiſſe juvabit.

Deinde ſupplex ad genua procumbit: Trojani ab eo tria quærunt, reſpondet ille. ARG.

Dixerat: & genua amplexus, genibuſque volutans
Hærebat. qui ſit, fari, quo ſanguine cretus,
Hortamur, quæ deinde agitet fortuna, fateri.
Ipſe pater dextram Anchiſes, haud multa moratus,
Dat juveni: atque animum præſenti pignore firmat.
Ille hæc depoſita tandem formidine fatur:
Sum *f* patria ex Ithaca comes infelicis Ulyſſi, — f *Qui ſit.*
Nomine Achæmenides. Trojam genitore Adamaſto
Paupere (manſiſſetque utinam fortuna) profectus.
Hic *g* me, dum trepidi crudelia limina linquunt, — g *Cur hic ſit.*
Immemores ſocii vaſto *h* Cyclopis in antro — h *Deſcriptio antri Cyclopis.*
Deſeruere. domus ſanie dapibuſque cruentis
Intus opaca, ingens. ipſe arduus: altaque pulſat
Sidera (Dii *i* talem terris avertite peſtem) — i *Exclamatio.*
Nec viſu facilis, nec dictu affabilis ulli,
Viſceribus miſerorum, & ſanguine veſcitur atro.

Deſcribit Achæmenides Cyclopis tum crudelitatem, tum ingluviem, duobus ſociis Ulyſſis interfectis, ac devoratis. Deinde uti Ulyſſes ultus fuerit hanc cædem, perfoſſo gigantis oculo. ARG.

Vidi egomet, duo de numero cum corpora noſtro
Prenſa manu magna medio reſupinus in antro
Frangeret ad ſaxum, ſanieque aſperſa natarent

Limina: vidi, atro cum membra fluentia tabo
Manderet, & tepidi tremerent ſub dentibus artus,
Haud impune quidem: nec talia paſſus Ulyſſes,
Oblituſve ſui eſt Ithacus diſcrimine tanto.
Nam ſimul expletus dapibus, vinoque ſepultus,
Cervicem inflexam poſuit, jacuitque per antrum
Immenſum, ſaniem eructans, ac fruſta cruento
Per ſomnum commiſta mero: nos magna precati
Numina, ſortitique vices, una undique circum
Fundimur: & telo lumen *a* terebramus acuto
Ingens, quod torva ſolum ſub fronte latebat,
Argolici clypei, aut Phœbææ lampadis inſtar:
Et tandem læti ſociorum ulciſcimur umbras.

a *Al. terebramus.*

ARG. *Monet Trojanos ut fugiant, cum non Polyphemus tantum, ſed plures alii Cyclopes pari feritate ibi habitent. Deinde narrat ipſe, quod tempus ibi fuerit, quo paſtus cibo, quo animo ad viſam claſſem.*

Sed fugite o miſeri, fugite: atque ab littore funem
Rumpite.
Nam qualis quantuſque cavo Polyphemus in antro
Lanigeras claudit pecudes, atque ubera preſſat:
Centum alii curva hæc habitant ad littora vulgo
Infandi Cyclopes, & altis montibus errant.
Tertia jam lunæ ſe cornua lumine complent,
Cum *b* vitam in ſylvis, inter deſerta ferarum
Luſtra domoſque traho: vaſtoſque ab rupe Cyclopas
Proſpicio, ſonitumque pedum, vocemque tremiſco.
Victum infelicem baccas, lapidoſaque corna
Dant rami, & vulſis paſcunt radicibus herbæ.
Omnia colluſtrans, hanc *c* primam ad littora claſſem
Conſpexi venientem: huic me, quæcunque fuiſſet,
Addixi. Satis eſt gentem effugiſſe nefandam.
Vos animam hanc potius quocunque abſumite letho.

b *Commiſerationem movet a circumſtantiis.*
c *Al. primum.*

ARG. *Inter hos ſermones Cyclops ipſe apparet agens pecudes, d ſcribitur ejus deformitas, adventus ad undas, ut lavet cruorem oculi. Trepidi fugiunt Trojani, perſentit ille, horribilem tollit vocem, qua undæ tremunt, Italia terretur, Ætna confremit.*

Vix ea fatus erat, ſummo cum monte videmus
Ipſum inter pecudes vaſta ſe mole moventem
Paſtorem *d* Polyphemum, & littora nota petentem:
Monſtrum horrendum, informe, ingens, cui lumē ademptū.
Trunca *e* manum pinus regit, & veſtigia firmat.
Lanigeræ comitantur oves; ea ſola voluptas,
Solamenque mali; *f* de collo fiſtula pendet.
Poſtquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit;
Luminis effoſſi fluidum lavit inde cruorem,

d *Polyphemus.*
e *Al. manu.*
f *Hoc nonnulli ſubdititium putant.*

Den-

Dentibus infrendens *a* gemitu: graditurque per æquor
Jam medium, nec dum fluctus latera ardua tinxit.
Nos procul inde fugam trepidi celerare recepto
Supplice, ſic merito, tacitique incidere funem,
b Verrimus & proni certantibus æquora remis.
Senſit, & ad ſonitum vocis veſtigia torſit.
Verum ubi nulla datur dextram affectare poteſtas,
Nec potis Jonios fluctus æquare ſequendo,
Clamorem immenſum tollit: quo pontus, *c* & omnes
Intremuere undæ: penituſque exterrita tellus
Italiæ: *d* curviſque immugiit Ætna cavernis.

a *Pathos.*
b *Al. vertimus.*
c *Hyperbole.*
d *Al. Trinacria.*

ARG.

Adſunt ſtatim e cavernis Cyclopes alii ad vocem Polyphemi: deſcribitur illorum deformitas, & comparatur vaſtitas. Trojani præ metu quocunque volunt curſum dirigere, ſed cavere tamen a freto Siculo: cum ſubito Boreas claſſem in tuto locat; prætervehuntur illi Pantagium, Megaram, Tapſum.

At genus e ſylvis Cyclopum, & montibus altis,
Excitum ruit ad portus, & littora complent.
Cernimus aſtantes nequicquam lumine torvo
Ætnæos fratres, cœlo capita alta ferentes,
Concilium horrendum: quales *e* cum vertice celſo
Aeriæ quercus, aut coniferæ cypariſſi
Conſtiterant, ſylva alta Jovis, lucuſve Dianæ.
Præcipites metus acer agit quocunque rudentes
Excutere, & ventis intendere vela ſecundis.
Contra juſſa *f* monent Heleni, Scyllam atque Charybdin
Inter utranque viam lethi diſcrimine parvo
Ni teneant curſus, certum eſt dare lintea retro.
Ecce autem Boreas anguſta a ſede Pelori
Miſſus adeſt, vivo prætervehor oſtia ſaxo
Pantagiæ, Megaroſque ſinus, Tapſumque jacentem.
Talia monſtrabat relegens errata retrorſum
Littora Achæmenides, comes infelicis Ulyſſi.

e *Comparatio.*
f *Al. movent.*

ARG.

Commeminit Arethuſæ, & Alphei: & recenſet loca, quæ claſſis legerit.

Sicanio prætenta ſinu jacet inſula contra
Plemmyrium undoſum, nomen dixere priores
Ortygiam. *g* Alpheum fama eſt huc Elidis amnem
Occultas egiſſe vias ſubter mare, qui nunc
Ore Arethuſa tuo Siculis confunditur undis.
Numina magna loci juſſi veneramur: & inde
Exſupero præpingue ſolum ſtagnantis Elori:
Hinc altas cautes, projectaque ſaxa Pachyni
Radimus: & fatis nunquam conceſſa moveri
Apparet Camarina *h* procul, campique Geloi,
Immaniſque Gela fluvii cognomine dicta.

g *Ortygia, quaſi venuſta.*
h *Camerina urbs prope Paludem.*

Arduus inde Agragas oſtentat maxima longe
Mœnia, magnanimum quondam generator equorum;
Teque datis linquo ventis palmoſa Selinis,
Et vada dura lego ſaxis Lilybæia cæcis.

ARG. *Claſſis appellit Drepanum, Anchiſes moritur, Æneas ſuum facit dicendi.*

Hinc Drepani me portus, & illætabilis ora
Accipit. hic pelagi tot tempeſtatibus *a* actis,
Heu *b* genitorem, omnis curæ, caſuſque levamen,
Amitto Anchiſen. hic me pater optime feſſum
Deſeris, heu tantis nequicquam erepte periclis.
Nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
Hos mihi prędixit luctus, non dira Celęno.
Hic labor extremus, longarum hęc meta viarum;
Hinc me digreſſum veſtris Deus appulit oris.
Sic *c* pater Æneas intentis omnibus unus
Fata renarrabat Divum, curſuſque docebat.
Conticuit tandem, factoque hic fine quievit.

a *Al. actus.*
b *Apoſtrophe ad patrem Anchiſen.*
c *Epilogus.*

Finis Libri Tertii Æneidos.

P. VIR-

Digitized by Google

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS.

Liber Quartus.

ARGUMENTUM.

Continet hic liber amores Didonis erga Aeneam, ſed modeſtiſſime, ut decet Vatem Parthenium; neque obtrudant Critici ſumptum Apollonium ad imitationem. hoc ſcilicet Græculi. Nihil habet Virgilius commune cum Apollonio, niſi tantum deſcribi a Græco amores Medeæ erga Iaſonem; a Latino Didonis erga Aeneam. In reliquo longe diſſimiles. Apollonius mera eſt umbra; meræ nugæ; mera inſipientia, ſi cum Virgilio conferatur. Sed omitto hic criſin, & pergo ad argumentum libri hujus. Deſcribitur primo amor Didonis, & amoris hujus cauſæ, quem Dido cum ſorore communicat; accipitque ab illa conſilium nuptiarum, qua audita ardet vehementius Regina. Sequuntur Junonis inſidiæ, communicatæ quidem cum Venere, & intellectæ ab illa pari calliditate. Deſcribitur poſtea apparatus ad venationem, ubi interveniente ex voto Junonis tempeſtate, Aeneas & Dido contendunt ad locum abditum, peragiturque amoris opus prætextu conjugii. Factum hoc fama diſſeminat per totam Africam, perducitque illud ad aures Iarbæ, qui nuptias Didonis ambierat, & contemptus deſtiterat. Queritur hic ad Jovem, auditur, mittitur Mercurius, qui Æneam ab Africa faciat diſcedere, & capere conſilium Italiæ. Paret Jovi Mercurius; exponitque illius mandata Æneæ, qui ſtatim profectionem parat. Præſentit

Dido

Dido abitum ; & graviter cum illo expoſtulat ; tuetur ſe ille numine ; fatis ; Deorum voluntate. Dido nihil vult audire , ira & amore accenſa , contemnit fata ; abrumpit ſermonem ; diſcedit cum querelis . Æneas incumbit totus ad profectionem : ardet denuo Dido ; ſororemque ſummittit ; quæ Æneam a profectione avertat : Ubi videt nihil proficere ; mortem orat , odit lucem ; accedunt dira omina ; quibus capit mortis conſilium : nihil hac de re cum ſorore communicat ; imo illam fallit prætextu ſacrorum : quibus paratis ; ea ; imprecato prius Ænea , mortem ſibi gladio affert ; ſolvitque animam miniſterio Iridis . Hunc miſerandum exitum præcedit Æneæ abitus , ad monita Mercurii . Carthagine interim replentur omnia tumultu ; comploratione ; lacrymis .

ARGUMENTUM.

Dido amore prius Æneæ ſaucia ; jam nunc æſtuat : adducuntur argumenta , quæ illam ad hunc amorem impulerint ; verius ardorem ; ea ſunt , Aeneæ virtus , Trojanæ gentis honos , vultus , verba .

Pars I.

AT Regina gravi jam dudum ſaucia cura
Vulnus alit venis , & cæco carpitur igni .
Multa viri virtus animo , multuſque recurſat
Gentis honos . hærent infixi pectore vultus ,
Verbaque ; nec placidam membris dat cura quietem .

ARG. *Oritur lux craſtina : Dido amorem ſuum cum ſorore communicat : Aeneæ virtutem admiratur , ſtupet verius .*

a Temporis deſcriptio.

b Amantis oratio.

Poſtera *a* Phœbea luſtrabat lampade terras ,
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram ,
Cum ſic unanimem alloquitur male ſana ſororem .
Anna *b* ſoror , quæ me ſuſpenſam inſomnia terrent ?
Quis novus hic noſtris ſucceſſit ſedibus hoſpes ?
Quem ſeſe ore ferens ? Quam forti pectore , & armis ?

ARG. *Aeneam eſſe Deorum genus probat ex militari virtute : aperit quid jam olim animo inſederit , ex quo Sichæus obiit , atque obiter inclinatum ſtudium ad nuptias Aeneæ .*

Cre-

Credo equidem (nec vana fides) genus eſſe Deorum.
Degeneres animos timor arguit. heu quibus ille
Jactatus fatis? quæ bella exhauſta canebat?
Si mihi non animo fixum, immotumque ſederet,
Ne cui me vinclo vellem ſociare jugali,
Poſtquam primus amor deceptam morte fefellit:
Si non pertæſum thalami, tædæque fuiſſet;
Huic uni forſan potui ſuccumbere culpæ.

A R G.

Jam plane amorem ſuum fatetur, ſed velati reſipiſcens ſibi acres diras imprecatur, ſi pudorem violet: ac denuo ſuo ſe Sichæo obligat.

Anna (fatebor enim) miſeri poſt fata Sichæi
Conjugis, & ſparſos fraterna cæde Penates,
Solus hic inflexit ſenſus, animumque labantem
Impulit: agnoſco veteris veſtigia flammæ.
Sed mihi vel tellus *a* optem prius ima dehiſcat,
Vel pater Omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
Pallentes umbras Erebi, noctemque profundam,
Ante pudor quam te violem, aut tua jura reſolvam.
Ille meos, primus qui me ſibi junxit, amores
Abſtulit, ille habeat *b* ſecum, ſervetque ſepulcro.

a *Obteſtatio, in qua rationis conſilio appetitui aliquantulum reſiſtit.*
b *Peroratio.*

A R G.

Orationem Didonis excipiunt lacrymæ, quibus illa efficacior. Suam incipit Anna, & captata prius ſorore, ut nuptias illi perſuadeat, rem gerit duplici argumento: voluptatis, quæ capienda in juventute: opinionis, quæ ſentit, nihil ſupereſſe poſt corpus: quam opinionem aſſumit, ut probet nullibi eſſe Sichæum, cui illa vult fidem ſervare.

Sic effata, ſinum lacrymis implevit obortis.
Anna refert. O luce *c* magis dilecta ſorori,
Sola *d* ne perpetua mœrens carpere juventa?
Nec dulces natos, Veneris nec præmia noris?
Id *e* cinerem, aut manes credis curare ſepultos?

c *Salutatio.*
d *Objurgatio vice propoſitionis.*
e *Confutatio ab inutili.*

A R G.

Pergit Anna duplici argumento ſororis animum ad nuptias vincere. Primum eſt: ſicuti ægram te Sichæi morte nulli hactenus proci vicerunt, ſic ille admittendus, qui jam placet. Alterum: conſidera quæ te undique pericula circumſiſtant, quæ ut fugias, neceſſe eſt, ut tibi aliquem matrimonio adjungas, qui ſit præſidio.

Eſto: ægram nulli quondam flexere mariti:
Non Libyæ, non ante Tyro: deſpectus Iarbas,
Ductoreſque alii, quos Africa terra triumphis
Dives alit: placitone etiam pugnabis amori?
Nec venit in mentem quorum conſederis arvis?
Hinc *f* Getulæ urbes, genus inſuperabile bello,
Et Numidæ infræni cingunt, & inhoſpita Syrtis:

f *A neceſſario.*

Hinc

a *A præjudiciis.*

Hinc *a* deſerta ſiti regio, lateque furentes
Barcæi. quid bella Tyro ſurgentia dicam?
Germanique minas?

ARG. *Prædictis accumulat duplex argumentum, tum ex Deorũ voluntate, qua Æneas ad eos portus præter ſpem appulit: tum ex futura claritate & gloria rerum Punicarum, quæ magna his nuptiis erit. Demum orationem abſolvit cum hortatione rerum, quæ neceſſariæ ad moras Trojanæ claſſis.*

b *Al. hunc.*
c *A conſequentibus.*

Diis equidem auſpicibus reor, & Iunone ſecunda,
b Huc curſum Iliacas vento tenuiſſe carinas.
Quam *c* tu urbem ſoror hanc cernes! quæ ſurgere regna
Conjugio tali! Teucrum comitantibus armis
Punica ſe quantis attollet gloria rebus!

d *Peroratio.*

Tu modo *d* poſce Deos veniam, ſacriſque litatis
Indulge hoſpitio, cauſaſque innecte morandi,
Dum pelago deſævit hyems, & aquoſus Orion,
Quaſſatæque rates, & non tractabile cœlum.

A R G. *Anna cauſam obtinet, ſororem perpellit, a pudore avertit, nuptias ſuadet: deinde ſacra peraguntur quatuor numinibus, Cereri, Phœbo, Baccho, Iunoni: fiunt omnia ex ritu: poſtremo in ipſis ſacris Didonis ſtudium oſtenditur, & in conſulendo aviditas.*

e *Al. frugiferæ.*
f *Juno pronuba.*

His dictis incenſum animum inflammavit amore,
Spemque dedit dubiæ menti, ſolvitque pudorem.
Principio delubra adeunt, pacemque per aras
Exquirunt: mactant lectas de more bidentes
Legiferæ *e* Cereri, Phœboque, Patrique Lyæo:
Junoni *f* ante omnes, cui vincla jugalia curæ.
Ipſa tenens dextra pateram pulcherrima Dido
Candentis vaccæ media inter cornua fundit:
Aut ante ora Deum pingues ſpatiatur ad aras,
Inſtauratque diem donis; pecudumque recluſis
Pectoribus inhians ſpirantia conſulit exta.

A R G. *Reprehendit vates & aruſpices, qui putent mederi ſe poſſe amori, verius furori Didonis: deinde furorem hunc comparatione illuſtrat cervæ a venatore percuſſæ.*

g *Exclamatio.*
h *Comparatio.*

Heu *g* vatum ignaræ mentes! quid vota furentem,
Quid delubra juvant? eſt mollis flamma medullas
Interea, & tacitum vivit ſub pectore vulnus.
Uritur infelix Dido: totaque vagatur
Urbe furens: qualis *h* conjecta cerva ſagitta,
Quam procul incautam nemora inter Creſſia fixit
Paſtor agens telis, liquitque volatile ferrum
Neſcius. illa fuga ſilvas ſaltuſque peragrat
Dictæos; hæret lateri lethalis arundo.

Nun-

Enumerat argumenta plurima amoris a ſignis factiſque. **ARG.**

Nunc media Æneam ſecum per mœnia ducit,
Sidoniaſque *a* oſtentat opes, urbemque paratam.
Incipit effari, mediaque *b* in voce reſiſtit.
Nunc eadem labente die convivia quærit,
Iliacoſque iterum demens audire labores
Expoſcit, pendetque iterum narrantis ab ore.

a *Amplificatio.*
b *Vis amoris.*

Sequuntur affectus alii, & effectus amoris jam, ubi Regina ſibi, amorique ſuo nimium indulſit, ad perniciem inclinantes. **ARG.**

Poſt ubi digreſſi, lumenque obſcura viciſſim
Luna premit, ſuadentque cadentia ſidera ſomnos:
Sola domo *c* mœret vacua, ſtratiſque relictis,
Incubat. illum abſens abſentem auditque videtque:
Aut gremio Aſcanium genitoris imagine capta
Detinet, infandum ſi fallere poſſit amorem.
Non cœptæ aſſurgunt turres, non arma *d* juventus
Exercet, portuſve, aut propugnacula bello
Tuta parant: pendent opera interrupta, minæque
Murorum ingentes, æquataque machina cœlo.

c *Pathos.*
d *Negligentes reddit amor.*

Sequuntur inſidiæ Junonis, quod ex decoro factum, ut imminuatur, ſi quid labis Æneas contraxit: inducitur autem Juno primum conatus Veneris irridens, deinde pacem cum ea componens, nuptias promittens: quod eo animo facit, ut iter Æneæ ab Italia avertat. **ARG.**

Pars II.

Quam ſimul ac tali perſenſit peſte teneri
Chara Jovis conjux, nec famam obſtare furori;
Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis:
Egregiam *e* vero laudem, & ſpolia ampla refertis,
Tuque puerque tuus, magnum & memorabile nomen,
Una dolo divum ſi fœmina victa duorum eſt.
Nec me *f* adeo fallit, veritam te mœnia noſtra,
Suſpectas habuiſſe domos Carthaginis altæ.
Sed quis erit modus? aut quo nunc certamine tanto?
Quin *g* potius pacem æternam, pactoſque Hymenæos
Exercemus? habes tota quod mente petiſti:
Ardet amans *h* Dido, traxitque per oſſa furorem.
Communem hunc ergo populum, paribuſque regamus
Auſpiciis: liceat Phrygio ſervire marito,
Dotaleſque tuæ Tyrios permittere dextræ.

e *Ironia, qua argumentum a turpi proponit.*
f *A cauſa inhoneſta.*
g *Conſilium.*
h *A facili antecedenti, & opportuno.*

Sequens oratio Veneris pari calliditate eſt plena, pari fuco, quam Deam Sappho δολοπλόκον *vocat*, dolos nectentem. *Accipit Venus conditiones Junonis, dummodo fata & Jupiter probent, quod tamen ſiſit fieri non poſſe.* **ARG.**

Olli

a Al. adverteret.
b Venus approbat ſententiam Junonis.
c Narratio, & conſilium.

Olli (ſenſit enim ſimulata mente locutam,
Quo regnum Italiæ Libycas *a* averteret oras)
Sic contra eſt ingreſſa Venus. Quis talia demens
Abnuat? *b* aut tecum malit contendere bello?
Si modo, quod memoras, factum fortuna ſequatur.
Sed fatis incerta feror, ſi *c* Jupiter unam
Eſſe velit Tyriis urbem, Trojaque profectis,
Miſcerive probet populos, aut fœdera jungi:
Tu conjux, *c* tibi fas animum tentare precando.
Perge: ſequar. Tum ſic excepit regia Juno.

ARG. *Oratio hæc Junonis bimembris eſt. pars prior clauditur primo hemiſtichio, quo de flectenda, aut exquirenda voluntate Jovis Dea negotium ſuſcipit: poſterior continet reliquũ verborum tractum, ubi Juno exponit quid ipſa factura, ut connubium celebretur: conſilium autem ducitur ex occaſione venationis, quam Dido & Æneas paraverant.*

d Al. quo fieri.
e A circumſtantiis facilitatem rei oſtendit.
f Aſtutia Junonis.
g Venus annuit.

Mecum erit iſte labor: nunc, qua ratione, quod inſtat,
d Confieri poſſit, paucis, adverte, docebo.
Venatum *e* Aeneas, unaque miſerrima Dido
In nemus ire parant: ubi primos craſtinus ortus
Extulerit Titan, radiiſque retexerit orbem.
His ego nigrantem commiſta grandine *f* nimbum,
Dum trepidant alæ, ſaltûſque indagine cingunt,
Deſuper infundam, & tonitru cœlum omne ciebo.
Diffugient comites, & nocte tegentur opaca.
Speluncam Dido, dux & Trojanus eandem
Devenient, adero: &, tua ſi mihi certa voluntas,
Connubio jungam ſtabili, propriamque dicabo.
Hic Hymenæus erit. non adverſata petenti
Annuit, *g* atque dolis riſit Cytherea repertis.

ARG. *Deſcribitur apparatus ad venationem late & pulchre: Reginæ faſtus, & pompa, comitatus, veſtis.*

h Plenus & ſonorus verſus.

Oceanum interea ſurgens Aurora reliquit.
It portis jubare exorto delecta juventus:
Retia rara, plagæ, lato venabula ferro,
Maſſylique ruunt equites, & odora canum vis.
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Pœnorum expectant: oſtroque inſignis & auro
Stat ſonipes, *h* ac fræna ferox ſpumantia mandit.
Tandem progreditur magna ſtipante caterva,
Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo:
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum:
Aurea purpuream ſubnectit fibula veſtem.

ARG. *Poſt Didonem inducuntur Trojani euntes ad venationem, Iulus etiam, & Æneas: comparatur hic cum Apolline egregie ſatis.*

Nec

Nec non & Phrygii comites, & lætus Iulus
Incedunt: ipſe ante alios pulcherrimus omnes
Infert ſe ſocium Æneas, atque agmina jungit.
Qualis *a* ubi hybernam Lyciam, Xanthique fluenta
Deſerit, ac Delum maternam inviſit Apollo,
Inſtauratque choros: miſtique altaria circum
Creteſque Dryopeſque fremunt, pictique Agathyrſi.
Ipſe jugis Cynthi graditur, mollique fluentem
Fronde premit crinem fingens, atque implicat auro:
Tela ſonant humeris: haud illo ſegnior ibat
Æneas; tantum egregio decus enitet ore.

a *His poeta videtur imitatus fuiſſe Callimachum.*

ARG.

Ventum eſt tandem ad venationem, quam graphice depingit caprarum curſu, & cervorum fuga. In fine delectationis gratia puerilem Aſcanii oſtentationem inducit, & in eo venatoris ſtudium.

Poſtquam altos ventum in montes, atque invia luſtra:
Ecce *b* feræ ſaxi dejectæ vertice capræ
Decurrere jugis: alia de parte patentes
Tranſmittunt curſu campos, atque agmina cervi
Pulverulenta fuga glomerant, monteſque relinquunt.
At puer Aſcanius mediis in vallibus acri
Gaudet equo, jamque hos curſu, jam præterit illos:
Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat *c* aprum, aut fulvum deſcendere monte leonem.

b *Deſcriptio Venationis.*

c *Obſerva juvenilem affectum, majora viribus optantem.*

ARG.

Excitatur tempeſtas, venti infremunt, horreſcit nimbus, grando inſequitur, amnes ruunt, confugit quiſque ad latebras. Dido & Æneas ad ſpeluncam, ubi amori vacant. Sequuntur inde varia omina, & ſeminarium malorum. Dido errorem ſuum conjugii nomine cohoneſtat.

Interea magno miſceri murmure cœlum
Incipit: inſequitur commiſta grandine nimbus.
Et Tyrii comites paſſim, & Trojana juventus,
Dardaniuſque nepos Veneris, diverſa per agros
Tecta metu petiere: ruunt de montibus amnes.
Speluncam *d* Dido, Dux & Trojanus eandem
Deveniunt. prima & Tellus, & pronuba Juno
Dant ſignum: *e* fulſere ignes, & conſcius æther
Connubii: ſummoque ulularunt vertice Nymphæ.
Ille dies primus lethi, primuſque malorum
Cauſa fuit: neque enim ſpecie, famave movetur,
Nec jam furtivum Dido meditatur amorem:
Conjugium vocat, hoc prætexit nomine culpam.

d *Conjugium Didonis, & Æneæ.*

e *Prodigia inauſpicatarum nuptiarum.*

ARG.

Deſcribit Famam ex occaſione: primo ejus virtutem & naturam: deinde ejuſdem natales: tertio monſtrificam vim, horrorem, magnitudinem: multis hæc ornat, multa adjungit, quæ ſine tædio inſeri argumento nequiuit.

Ex-

Part III. Extemplo Libyæ magnas it fama per urbes:
a Excurſus famæ, & eſt proſopopæia. Fama *a* malum, quo non aliud velocius ullum,
Mobilitate viget, vireſque acquirit eundo.
Parva metu primo, mox ſe ſe attollit in auras,
Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit.
Illam Terra parens ira irritata Deorum
Extremam (ut perhibent) Cæo Enceladoque ſororem
Progenuit, pedibus celerem, & pernicibus alis.
Monſtrum horrendum, ingens: cui, quot ſunt corpore plumæ,
b Al. ſubſunt. Tot vigiles oculi *b* ſubter (mirabile dictu)
Tot linguæ, totidem ora ſonant, tot ſubrigit aures.
Nocte volat cœli medio, terræque per umbram,
Stridens, nec dulci declinat lumina ſomno.
Luce ſedet cuſtos, aut ſummi culmine tecti,
Turribus aut altis, aut magnas territat urbes,
Tam ficti pravique tenax, quam nuntia veri.

ARG. *Didonis & Aeneæ factum fama diſſeminat, multa ipſa addit, ut moris eſt.*

Hæc tum multiplici populos ſermone replebat
Gaudens, & pariter facta atque infecta canebat.
Veniſſe Æneam Trojano a ſanguine cretum,
Cui ſe pulchra viro dignetur jungere Dido:
Nunc hyemem inter ſe luxu, quam longa, fovere,
Regnorum immemores, turpique cupidine captos.
Hæc paſſim Dea fœda virum diffundit in ora.

ARG. *Fama, verius vulgus, rem omnem ad Iarbam perfert. Hujus genus & religio deſcribitur: deinde ira, & dolor, demum preces ad Jovem Patrem.*

Protinus ad Regem curſus detorquet Iarbam,
Incenditque animum dictis, atque aggerat iras.
Hic Ammone ſatus, rapta Garamantide Nympha,
Templa Jovi centum latis immania regnis,
Centum aras poſuit, vigilemque ſacraverat ignem,
Excubias Divum æternas, pecudumque cruore
Pingue ſolum, & variis florentia limina ſertis.
Iſque amens animi, & rumore accenſus amaro
Dicitur ante aras, media inter numina Divum,
Multa Jovem manibus ſupplex oraſſe ſupinis.

ARG. *Sequitur oratio Iarbæ expoſtulatoria in Jovem, exprobratoria in Didonem, contumelioſa in Aeneam, & in omnes irata.*

Jupiter omnipotens, cui nunc Mauruſia pictis
Gens epulata toris Lenæum libat honorem:
Aſpicis hæc? *c* An te, genitor, cum fulmina torques,
Ne-

Nequicquam horremus? cæcique in nubibus ignes
Terrificant animos, & inania murmura miſcent?
Fœmina, *a* quæ noſtris errans in finibus, urbem
Exiguam pretio poſuit: *b* cui littus arandum,
Cuique loci leges dedimus, connubia noſtra
Reppulit; ac dominum *c* Æneam in regna recepit?
Et nunc ille Paris cum ſemiviro comitatu
Mæonia mentum *d* mitra, crinemque madentem
Subnixus, rapto potitur: nos munera templis
Quippe tuis ferimus, famamque fovemus inanem.

a *A ſexu.*
b *A circumſtantiis indignationem movet.*
c *A perſona Æneæ.*
d *Alludit ad Phrygios ſacerdotes Cybeles.*

ARG.

Iarbæ preces audiuntur, iraſcitur Jupiter, Mercurium advocat, qui nuntium perferat ad Æneam: in quo obiter notabis decorum Æneæ ſervatum, cum ad illum mittatur Deorum nuntius.

Talibus orantem dictis, araſque tenentem
Audiit omnipotens, oculoſque ad mœnia torſit
Regia, & oblitos famæ melioris amantes.
Tunc ſic Mercurium alloquitur, ac talia mandat:
Vade, *e* age, nate, voca Zephyros, & labere pennis;
Dardaniumque ducem, Tyria Carthagine qui nunc
Exſpectat, fatiſque datas non reſpicit urbes,
Alloquere, *f* & celeres defer mea dicta per auras.

e *Propoſitio.*
f *A perſona Æneæ.*

Continetur his verſibus, quæ velit Jupiter dici ad Æneam.

ARG.

Non illum nobis genitrix pulcherrima talem
Promiſit, *g* Grajumque ideo bis vindicat armis:
Sed fore, *h* qui gravidam imperiis, belloque frementem
Italiam regeret, genus alto a ſanguine Teucri
Proderet, ac totum ſub leges mitteret orbem.
Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
Nec ſuper ipſe ſua molitur laude laborem,
Aſcanio *i* ne Pater Romanas invidet arces?
Quid ſtruit? aut qua ſpe inimica in gente moratur?
Nec prolem Auſoniam, & Lavinia reſpicit arva?
Naviget: hæc *k* ſumma eſt: hic noſtri nuntius eſto.

g *Ab honeſto.*
h *A perſona filii.*
i *Interrogatio.*
k *Epilogus.*

Paret Jovi Mercurius: deſcribitur hujus apparatus: hic duplex, talaria pedum, & virga manus; utrique ab effectis prædicatur.

ARG.

Dixerat: ille patris Magni parere parabat
Imperio: & primum pedibus *l* talaria nectit
Aurea, quæ ſublimem alis, ſive æquora ſupra,
Seu terram, rapido pariter cum flamine portant.
Tum virgam capit: hac animas ille evocat Orco
Pallentes, alias ſub triſtia Tartara mittit:
Dat ſomnos, adimitque, & lumina morte reſignat.

l *Mercurii habitum, quem hic deſcribis, ad ſermonis & eloquentiæ naturam referas.*

A R G. *Devolat Mercurius: ex occaſione inducitur deſcriptio Atlantis, de quo loquitur ut de homine, cum reſpectu ad metamorphoſin.*

Illa fretus agit ventos, & turbida tranat
Nubila, jamque volans apicem & latera ardua cernit
Atlantis *a* duri, cœlum qui vertice fulcit:
Atlantis, cinctum aſſidue cui nubibus atris
Piniferum caput & vento pulſatur, & imbri:
Nix humeros infuſa tegit, tum flumina mento
Præcipitant ſenis, & glacie riget horrida barba.

a Montem excelſum depingit.

A R G. *Siſtit in Atlante Mercurius, inde in Libyam deſcendit; volatus ejus comparatione illuſtratur.*

Hic primum paribus nitens Cyllenius alis
Conſtitit: hinc toto præceps ſe corpore ad undas
Miſit, avi ſimilis, quæ circum littora, circum
Piſcoſos ſcopulos humilis volat æquora juxta.
Haud aliter terras inter, cœlumque volabat,
Littus arenoſum Libyæ ventoſque ſecabat,
Materno veniens ab avo Cyllenia proles.

A R G. *Deſcribitur ex occaſione Aeneæ cultus, qui duplex, enſis, & læna: uterque commendatur.*

Ut primum alatis tetigit magalia plantis,
Æneam fundantem arces, ac tecta novantem
Conſpicit: atque illi ſtellatus jaſpide fulva
Enſis erat, Tyrioque ardebat *b* murice læna,
Demiſſa ex humeris: dives quæ munera Dido
Fecerat, & tenui telas diſcreverat auro.

b Proprie deſcribit purpuram.

A R G. *Exponit Mercurius Aeneæ, quicquid mandatum ſibi a Jove fuerat. Oratio reprehenſionem continet; eo enim verba & argumenta deſtinantur, ut Aeneam facti pudeat. Diſcedit Mercurius, nulla excuſatione exſpectata.*

Continuo invadit: Tu *c* nunc Carthaginis altæ
Fundamenta locas, pulchramque uxorius urbem
Exſtruis, heu *d* regni rerumque oblite tuarum!
Ipſe *e* Deum tibi me claro demittit Olympo
Regnator, cœlum & terras qui numine torquet:
Ipſe hæc ferre jubet celeres mandata per auras.
Quid ſtruis? aut qua ſpe Libycis teris otia terris?
Si te *f* nulla movet tantarum gloria rerum,
Nec ſuper ipſe tua moliris laude laborem:
Aſcanium ſurgentem, & ſpes hæredis Juli
Reſpice, cui Regnum Italiæ, Romanaque tellus
Debentur. tali Cyllenius ore locutus,
Mortales viſus medio ſermone reliquit;

c Propoſitio.
d Pathos.
e Narratio.
f Argumentum ab honeſto.

Ec

Et procul in tenuem ex oculis *a* evanuit auram.

a Homericum eſt: finguntur enim dii Venti quidam illi.

ARG.

Stupet Aeneas ad tantum nuntium, abire optat Carthagine, in æſtu eſt curarum, anxiuſque, quanam maxime ratione extorqueat aſſenſum a Didone.

At vero Æneas aſpectu obmutuit amens,
Arrectæque horrore comæ, & vox faucibus hæſit.
Ardet abire fuga, dulceſque relinquere terras,
Attonitus tanto monitu, imperioque Deorum.
Heu! quid agat? quo nunc Reginam ambire furentem
Audeat affatu? quæ prima exordia ſumat?
Atq; animum *b* nunc huc celerem, nunc dividit illuc:
In parteſque rapit varias, perque omnia verſat.

b Anceps animus.

ARG.

Communicat cum ſociis Aeneas conſilium ſuum ad profectionem: quædam illis relinquit, quædam ſibi aſſumit perficienda, parent duces.

Hæc alternanti potior ſententia viſa eſt.
Mneſthea, Sergeſtumque vocat, fortemque Cloanthum:
Claſſem aptent taciti, ſocios ad littora cogant:
Arma parent: &, quæ ſit rebus cauſa novandis,
Diſſimulent: ſeſe interea, quando optima Dido
Neſciat, & tantos rumpi non ſperet amores,
Tentaturum aditus, & quæ molliſſima fandi
Tempora, qui rebus dexter modus. ocyus omnes
Imperio læti parent, ac juſſa faceſſunt.

ARG.

Præſentit Regina prima omnium Aeneæ dolos, fama ipſa nuntium perferente, bacchatur, furitque inſtar Thyadum Bacchicarum.

At Regina dolos (quis fallere poſſit amantem?)
Præſenſit, motuſque excepit prima futuros,
Omnia tuta timens. eadem impia fama furenti
Detulit, armari claſſem, curſumque parari.
Sævit inops animi, totamque incenſa per urbem
Bacchatur: *c* qualis commotis excita ſacris
Thyas, ubi audito ſtimulant Trieterica Baccho
Orgia, nocturnuſque vocat clamore Cythæron.
Tandem his Æneam compellat vocibus ultro.

c Furibundus amor.

ARG.

Sequitur oratio Didonis, & vero querela, eaque amara, in qua cum primum perfidum, ſceleratum, ingratum appellet, mox ad preces confugit, ſua in eum beneficia commemorans: in fine affectus commovet ex miſeria, in qua relinquitur. In cujus orationis explicatione hærebo maxime veſtigiis Jul. Scal. lib. 3. Poet. cap. 24. Sciendum, ſumptum nonnihil ad imitationem Apollonium lib. 4. Argon. ubi eſt expoſtulatio Medeæ cum Jaſone.

a Propoſitio, per increpationem.

Diſſimulare *a* etiam ſperaſti perfide tantum
Poſſe nefas? tacituſque mea decedere terra?
Nec te noſter amor, nec te data dextera quondam,
Nec moritura tenet crudeli funere Dido?

b Ab intempeſtivo.

Quin etiam *b* hiberno moliris ſidere claſſem:
Et mediis properas Aquilonibus ire per altum
Crudelis. quid? ſi non arva aliena, domoſque

c A majori.

Ignotas peteres? & Troja *c* antiqua maneret?
Troja per undoſum peteretur claſſibus æquor?

d Precatio.

Mene fugis? per *d* ego has lacrymas, dextramq; tuam te.
Quando aliud mihi jam miſeræ nihil ipſa reliqui:
Per connubia noſtra, per inceptos Hymenæos,

e A merito & honeſto.

Si bene quid de te *e* merui, fuit aut tibi quicquam
Dulce meum, miſerere domus labentis, & iſtam
Oro (ſi quis adhuc precibus locus) exue mentem.

f Movet affectus a funeris calamitatibus.

Te *f* propter Libycæ gentes, Nomadumq; tyranni
Odere: infenſi Tyrii: te propter eundem
Exſtinctus pudor, & qua ſola ſidera adibam,
Fama prior. cui me moribundam deſeris hoſpes?
Hoc ſolum nomen quoniam de conjuge reſtat.
Quid moror? an mea Pygmalion dum mœnia frater
Deſtruat? aut captam ducat Getulus Jarbas?

g Extenuatio.

Saltem *g* ſi qua mihi de te ſuſcepta fuiſſet
Ante fugam ſoboles: ſi quis mihi parvulus aula
Luderet Æneas, qui te tantum ore referret:
Non equidem omnino capta, aut deſerta viderer.

ARG. *In hac oratione Aeneas Didonem captat, objecta diluit; quid ipſe vellet, aperit, ſi eſſet ſui juris: a pari comparatione rerum ipſius Didonis vehementer urget: ſe monitorum patris, commodorum filii, Deorum voluntatis rationem habere docet in hac profectione: deſinit in ingentem affectum.*

h Translatio.

Dixerat: ille *h* Jovis monitis immota tenebat
Lumina: & obnixus curam ſub corde premebat.

i Captatio benevolentiæ in re dubia a Didonis & ſua perſona.

Tandem pauca refert. Ego *i* te, quæ plurima fando
Enumerare vales, nunquam Regina negabo
Promeritam: neque me meminiſſe pigebit Eliſſæ,
Dum memor ipſe mei, dum ſpiritus hos reget artus.

k Propoſitio.

l Excuſatio per translationem.

Pro re pauca *k* loquar: nec ego *l* hanc abſcondere furto
Speravi, ne finge, fugam: nec conjugis unquam
Prætendi tædas, aut hæc in fœdera veni.
Me ſi fata meis paterentur ducere vitam
Auſpiciis, & ſponte meas componere curas:
Urbem Trojanam primum, dulceſque meorum
Relliquias colerem, & Priami tecta alta manerent:

m Neceſſitas fatorum.

Et recidiva manu poſuiſſem Pergama victis.
Sed nunc Italiam magnam Grynæus Apollo,

n Arguit a ſimili.

Italiam Lyciæ juſſere capeſſere *m* ſortes.
Hic amor, hæc patria eſt. Si *n* te Carthaginis arces

Phœ-

Phœniſſam, Libycæque aſpectus detinet urbis:
Quæ tandem Auſonia Teucros conſidere terra
Invidia eſt? & nos fas extera quærere regna.
Me patris Anchiſæ, quoties humentibus *a* umbris
Nox operit terras, quoties aſtra ignea ſurgunt,
Admonet *b* in ſomnis, & turbida terret imago:
Me puer Aſcanius, capitiſque injuria chari,
Quem regno Heſperiæ fraudo, & fatalibus arvis.
Nunc etiam interpres *c* Divum Jove miſſus ab ipſo
(Teſtor *d* utrumque caput) celeres mandata per auras
Detulit: ipſe Deum manifeſto in lumine vidi
Intrantem muros, vocemque his auribus hauſi.
Deſine meque tuis incendere, teque querelis:
e Italiam non ſponte ſequor.

a *Neceſſitas a manibus patriis.*
b *Pietas.*
c *A deorum monitis.*
d *Obteſtatio & Emphaſis a ſenſu.*
e *Peroratio,*

ARG.

Dido furore accenditur in Aeneam, cui neque mater ſit Venus, nec auctor generis Dardanus: ſed pro matre tigres Hyrcaniæ, pro patre Caucaſus horrens rupibus.

Talia dicentem jamdudum averſa tuetur,
Huc illuc volvens oculos, totumque pererrat
Luminibus tacitis, & ſic accenſa precatur:
Nec *f* tibi diva parens, generis nec Dardanus auctor,
Perfide: ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus, Hyrcanæque admorunt ubera tigres.

f *Exprobratio a perſona Aeneæ per abruptum principium.*

ARG.

Sequuntur ſigna quatuor natalium, quæ objecerat: querela in Jovem & Junonem, nuptiarum præſides: exprobratio beneficiorum quinque, quibus Aeneam affecerat: ludibrium firmiſſimi argumenti, quod a Deorum voluntate ſumptum.

Nam quid diſſimulo? aut quæ me ad majora reſervo?
Num *g* fletu ingemuit noſtro? num lumina flexit?
Num lacrymas victus dedit? aut miſeratus amantẽ eſt?
Quæ quibus anteferam? jam jam nec Maxima Juno,
Nec Saturnius hæc oculis pater aſpicit æquis.
Nuſquam tuta fides, ejectum *h* littore, egentem
Excepi, & regni demens in parte locavi:
Amiſſam claſſem, ſocios a morte reduxi.
Heu furiis incenſa feror: nunc augur *i* Apollo,
Nunc Lyciæ ſortes, nunc & Jove miſſus ab ipſo
Interpres Divum fert horrida juſſa per auras.
Scilicet is ſuperis labor eſt: ea cura quietos
Sollicitat. neque te teneo, neque dicta refello.

g *Ab affectibus perſonæ probat Aeneæ crudelitatem.*
h *Commemoratio beneficiorũ.*
i *Amara Ironia.*

ARG.

Imprecatur Aeneæ ultionem, dirumque exitum a mari, a Diis, a ſe: abrumpit ſermonem, fugit, collabitur, ſuſcipitur a famulis, & reponitur ſtratis.

I, *k* ſequere Italiam ventis: pete regna per undas:
Spero equidem mediis (ſi quid pia numina poſſunt)

k *Conceſſio, quæ prohibet a difficultate.*

Supplicia hauſurum ſcopulis, & nomine Dido
Sæpe vocaturum. Sequar atris ignibus abſens:
Et cum frigida mors anima *a* ſeduxerit artus,
Omnibus umbra locis adero: dabis improbe pœnas:
Audiam: & hæc manes veniet mihi fama ſub imos.
His medium dictis ſermonem abrumpit, & auras
Ægra fugit, ſeque ex oculis avertit, & aufert,
Linquens multa metu cunctantem, & multa parantem
Dicere: ſuſcipiunt famulæ, collapſaque membra
Marmoreo referunt thalamo, ſtratiſque reponunt.

a *Al. ſubduxerit.*

ARG. *Incumbit totus Aeneas, quamvis mœrens dolenſque, in Deorum voluntatem: paratur claſſis ad profectionem: ſtudium militare illuſtratur comparatione formicarum.*

At pius Æneas quanquam lenire *b* dolentem
Solando cupit, & dictis avertere curas,
Multa gemens, magnoque animum labefactus amore;
Juſſa tamen Divum exſequitur, claſſemque reviſit.
Tum vero Teucri *c* incumbunt, & littore celſas
Deducunt toto naves: natat uncta carina:
Frondenteſque ferunt ramos, & robora ſylvis
Infabricata, fugæ ſtudio.
Migrantes cernas, totaque ex urbe ruentes.
Ac *d* veluti ingentem formicæ farris acervum
Cum populant, hyemis memores, tectoque reponunt:
It nigrum campis agmen, prædamque per herbas
Convectant calle anguſto. pars grandia trudunt
Obnixæ frumenta humeris: pars agmina cogunt,
Caſtigantque moras, opere omnis ſemita fervet.

b *Viri eſt affectum ratione vincere.*
c *Trojani ſolvunt ora.*
d *Comparatio in qua eſt imitatus Homerũ, qui ſimilitudinem a muſcis duxit.*

ARG. *Duplex apoſtrophe: altera ad Didonem, altera in Amorem: illa conqueſtionis, hæc indignationis.*

Quis *e* tibi tunc Dido cernenti talia ſenſus?
Quoſve dabas gemitus? cum littora fervere late
Proſpiceres arce ex ſumma, totumque videres
Miſceri ante oculos tantis clamoribus æquor?
Improbe amor *f* quid non mortalia pectora cogis!
Ire iterum in lacrymas, iterum tentare precando
Cogitur, & ſupplex animos ſubmittere amori,
Ne quid inexpertum fruſtra moritura relinquat.

e *Pathos per averſionem.*
f *Exclamatio.*

ARG. *Cum Dido ex ſignis inſtantem fugam colligit, Annam precatur Aeneam precetur.*

Anna, *g* vides toto properari littore circum:
Undique convenere; vocat jam carbaſus auras:
Puppibus & læti nautæ impoſuere coronas.
Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem,
Et perferre ſoror potero. miſeræ hoc tamen unum
Ex-

g *Petit ut intercedat: eſt autem oratio generis deliberativi.*

Exſequere Anna mihi: ſolam nam perfidus ille
Te *a* colere, arcanos etiam tibi credere ſenſus:
Sola viri molles aditus, & tempora noras.
I ſoror, atque hoſtem ſupplex affare ſuperbum.

a Ab honeſto, nempe reddenda gratia, quod non læſiſſet.

Inſtruit illam precibus, quæ perferenda ad Æneam. ARG.

Non ego cum Danais Trojanam exſcindere gentem
Aulide juravi, claſſemve ad Pergama miſi:
Nec patris Anchiſæ cineres, maneſve revelli:
Cur mea dicta negat duras demittere in aures?
Quo ruit? extremum hoc miſeræ det munus amanti:
Exſpectet facilemque fugam, ventoſque ferentes.
Non jam conjugium antiquum, quod prodidit, oro:
Nec pulchro ut Latio careat, regnumque relinquat,
Tempus inane peto, requiem ſpatiumque furori:
Dum mea me victam doceat fortuna dolere.
Extremam hanc oro veniam (miſerere *b* ſororis)
Quam mihi cum dederis, cumulatam morte *c* relinquam.

b Pathos.
c Al. remittam.

Fert Anna: ſed nihil proficit; quæ res apta comparatione explicatur arboris immotæ ad flatus ventorum, cui ſimilis Æneas ad fletus ſororum. ARG.

Talibus orabat, taleſque miſerrima fletus
Fertque refertque ſoror. ſed nullis ille movetur
Fletibus, aut voces ullas tractabilis audit.
Fata obſtant, placidaſq; viri *d* Deus obſtruit aures.
Ac *e* veluti annoſam valido cum robore quercum
Alpini Boreæ nunc hinc, nunc flatibus illinc
Eruere inter ſe certant: it ſtridor, & altæ
Conſternunt terram concuſſo ſtipite frondes:
Ipſa hæret ſcopulis, & quantum vertice ad auras
Æthereas, tantum radice in tartara tendit:
Haud ſecus aſſiduis hinc atque hinc vocibus Heros
Tunditur, & magno perſentit pectore curas:
Mens *f* immota manet: lacrymæ volvuntur inanes.

d Callide rejicit in deos.
e Homerica comparatio.
f Affectu moveri poteſt, vinci non debet.

Dido mortem orat, odit lucem: cujus impetum adjuvant ſex omina inauſpicata, atricies laticis, Sichæi voces, bubonis cantus, vatum monita, Æneas in ſomnis vexans, abominanda ſolitudo. ARG.

Tum vero infelix fatis exterrita Dido
Mortem orat: tædet cœli convexa tueri.
Quo magis inceptum peragat, lucemque relinquat,
Vidit, thuricremis cum dona imponeret aris,
(Horrendum dictu) latices *g* nigreſcere ſacros,
Fuſaque in obſcœnum ſe vertere vina cruorem:
Hoc ipſum nulli, non ipſi effata ſorori.
Præterea fuit in tectis de marmore templum

g Nota portenta, quæ portendere ſolebant mortem.

Conjugis antiqui, miro quod honore colebat,
Velleribus niveis, & feſta fronde revinctum.
Hinc exaudiri voces, & verba vocantis
Viſa viri, nox cum terras obſcura teneret.
a Al. fera, & e Ms. Marcello. — Solaque *a* culminibus ferali carmine bubo
Sæpe queri, & longas in fletum ducere voces?
Multaque præterea vatum prædicta priorum
b Peſſimum erat portentum regibus, & principibus, eſſe ſolitarium. — Terribili monitu horrificant. agit ipſe furentem
In ſomnis ferus Æneas, ſemperque relinqui
Sola *b* ſibi; ſemper longam incomitata videtur
Ire viam: & Tyrios deſerta quærere terra.

ARG. *Hanc vates comparat cum furoribus Penthei & Oreſtis.*

Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,
Et Solem geminum, & duplices ſe oſtendere Thebas.
c Conſcientia non quieſcit. — Aut Agamemnonius ſcenis *c* agitatus Oreſtes
Armatam facibus matrem, & ſerpentibus atris
Cum fugit, ultriceſque ſedent in limine Diræ.

ARG. *Decernit Dido mori, tegit conſilium, ſororem invadit verbis & vultu ad lætitiam conformatis.*

Ergo, ubi concepit furias evicta dolore,
Decrevitque mori: tempus ſecum ipſa modumque
Exigit: & mœſtam dictis aggreſſa ſororem,
Conſilium vultu tegit, ac ſpem fronte ſerenat.

ARG. *Aperit illi, quam rationem invenerit medendo morbo, quæ tota pendet ex arte magica, cujus rei occaſione recenſet magiæ affectus.*

d Propoſitio. — Inveni *d* germana viam (gratare ſorori)
Quæ mihi reddat eum, vel eo me ſolvat amantem.
e Narratio. — Oceani *e* finem juxta, Solemque cadentem,
Ultimus Æthiopum locus eſt: ubi maximus Atlas
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.
Hinc mihi Maſſylæ gentis monſtrata ſacerdos,
Heſperidum templi cuſtos: epulaſque draconi
Quæ dabat, & ſacros ſervabat in arbore ramos:
Spargens humida mella, ſoporiferumque papaver.
Hæc ſe carminibus promittit ſolvere mentes,
Quas velit; aſt aliis duras immittere curas:
f Inſinuatio a neceſſitate. — Siſtere *f* aquam fluviis, & vertere ſidera retro:
Nocturnoſque ciet manes. mugire videbis
Sub pedibus terram, & deſcendere montibus ornos.

ARG. *Teſtatur, invitè ſe ad Magiam accedere: mandat Annæ quid velit fieri: non hæc capit ſororis animum, & conſilium cædis.*

Te-

Teſtor chara Deos, & te, germana, tuumque
Dulce caput, magicas invitam accingier artes.
Tu ſecreta pyram tecto interiore ſub auras
Erige, & arma viri, thalamo quæ fixa reliquit
Impius, exſuviaſque omnes, lectumque jugalem,
Quo perii, ſuper imponas: abolere nefandi
Cuncta viri monumenta jubet, monſtratque ſacerdos.
Hæc effata ſilet: pallor ſimul a occupat ora.
Non tamen Anna novis prætexere funera ſacris
Germanam credit: nec tantos mente furores
Concipit, aut graviora timet, quam morte Sichæi.
Ergo juſſa parat.

a *Mortis inſtantis effigies.*

Pyra erigitur, ornatur, adeſt Maga, inclamatque inferna Numina. ARG.

At Regina pyra penetrali in ſede ſub auras
Erecta ingenti, tædis atque ilice ſecta,
Incenditque locum ſertis, & fronde coronat
Funerea: ſuper exſuvias, enſemque relictum,
Effigiemque toro locat, haud ignara futuri.
Stat aræ circum; & crines effuſa ſacerdos
Tercentum b tonat ore Deos, Erebumque, Chaoſque,
Tergeminamque Hecatem, tria virginis ora Dianæ.

b *Trecentos Joves habuit vetuſtas.*

Deinde comparat, quæ neceſſaria ad ſacra, & ſe ad eadem Dido. ARG.

Sparſerat & latices ſimulatos fontis Averni:
Falcibus & meſſæ ad lunam quæruntur ahenis
Pubentes herbæ, nigri cum lacte veneni:
Quæritur & naſcentis equi de fronte revulſus
Et matri præreptus amor.
Ipſa mola, manibuſque piis altaria juxta
Unum exuta pedem vinclis, in veſte recincta
Teſtatur moritura Deos, & conſcia fati
Sidera: tum, ſi quod non ęquo fœdere amantes
Curæ numen habet, juſtumque memorque, precatur.

Nox, quæ hominibus ſoporem, ſilentium agris, quietem cæteris animantibus, uni Eliſſæ vigilias affert, querelas, curas.

Nox c erat, & placidum carpebant feſſa ſoporem
Corpora per terras: ſylvæque, & ſæva quierant
Æquora; cum medio volvuntur ſidera lapſu:
Cum tacet omnis ager, pecudes, pictæque volucres;
Quæque lacus late liquidos, quæque aſpera dumis
Rura tenent, ſomno poſitæ ſub nocte ſilenti
Lenibant curas, & corda oblita laborum.
At non infelix animi Phœniſſa, nec unquam

c *Deſcriptio temporis.*

Sol-

Solvitur in ſomnos: oculiſve, aut pectore noctem
Accipit. ingeminant curæ: rurſuſque reſurgens
Sævit amor; magnoque irarum fluctuat æſtu.
Sic adeo inſiſtit, ſecumque ita corde volutat.

ARG. *Poſt ſuſcepta tria conſilia & refutata, quartum eligit moriendi, cujus culpam in Annam, & in ſe conjicit.*

En, *a* quid agam? rurſuſne procos irriſa priores
Experiar? Nomadumque petam connubia ſupplex,
Quos *b* ego ſum toties jam dedignata maritos?
Iliacas igitur claſſes, atque ultima Teucrum
Juſſa ſequar? quia ne auxilio juvat ante levatos?
Et bene apud memores veteris ſtat gratia facti?
Quis me autem (fac velle) ſinet? ratibuſque ſuperbis
c Irriſam accipiet? neſcis heu perdita; necdum
Laomedonteæ ſentis perjuria gentis?
Quid tum? ſola fuga nautas comitabor ovantes?
An Tyriis omnique manu ſtipata meorum
d Inſequar? &, quos Sidonia vix urbe revelli,
Rurſus *e* agam pelago? & ventis dare vela jubebo?
Quin *f* morere, ut merita es, ferroque averte dolorem.
His *g* germana malis oneras; atque objicis hoſti.
Non licuit thalami expertem ſine crimine vitam
Degere more feræ? tales nec tangere curas?
Non ſervata fides cineri promiſſa Sichæo.

a Pathetica oratio deliberationis vehemens.
b *Ironia.*
c *Al. inviſam.*
d *Al. inferar.*
e *A difficili.*
f *Epilogus.*
g *Rejicit mali cauſam in germanam.*

A R G. *Dum Dido in eo curarum æſtu verſatur, dormienti Æneæ apparet. Mercurii imago, quæ ducem concitat ad fugam præcipitem argumento duplici, & imminentis timore periculi, & navigandi occaſione.*

Tantos illa ſuo rumpebat pectore queſtus.
Æneas celſa in puppi, jam certus eundi,
Carpebat ſomnos, rebus jam rite paratis.
Huic *h* ſe forma Dei vultu redeuntis eodem
Obtulit in ſomnis, rurſuſque ita viſa monere eſt,
Omnia Mercurio ſimilis vocemque coloremque,
Et crines flavos, & membra decora juventæ.
Nate Dea, potes hoc ſub *i* caſu ducere ſomnos?
Nec quæ circumſtent te deinde pericula cernis
Demens? nec *K* Zephyros audis ſpirare ſecundos?
Illa dolos, dirumque nefas in pectore verſat
Certa mori, varioque irarum fluctuat æſtu.
Non fugis hinc præceps, dum præcipitare poteſtas?
Jam mare turbari trabibus ſævaſque videbis
Collucere faces, jam fervere littora flammis,
Si te his attigerit terris aurora morantem.
Eja *l* age, rumpe moras: varium, *m* & mutabile ſemper
Fœmina, ſic fatus nocti ſe immiſcuit atræ.

h *Mercurius eodem habitu Æneæ apparet.*
i *Objurgatio a neceſſario.*
k *A facili.*
l *Epilogus.*
m *Sententia removet dubitationem.*

Sur-

A R G.

Surgit e ſomno Æneas, hortatur ſuos, committit ſe Numini, præcidit funes, eodem ardore milites ſunt, littus deſeritur, navigatur.

Pars IV.

Tum vero Æneas ſubitis exterritus umbris,
Corripit e ſomno corpus, ſociosque fatigat. — a *Vigilantia principis.*
Præcipites *a* vigilate viri, & conſidite tranſtris,
Solvite vela citi: Deus æthere miſſus ab alto
Feſtinare fugam, tortoſque incidere funes
Ecce iterum ſtimulat. Sequimur te Sancte Deorum — b *Al. 181.*
Quiſquis es, imperioque *b* iterum paremus ovantes.
Adſis o, placiduſque juves, & ſidera cœlo
Dextra feras. dixit; vaginaque eripit enſem
Fulmineum; ſtrictoque ferit retinacula ferro.
Idem omnes ſimul ardor habet: rapiuntque ruuntque:
Littora deſeruere: latet ſub claſſibus æquor.
Adnixi torquent ſpumas, & cærula verrunt.

A R G.

Videt Eliſſa navigantes, & acerbiſſimo dolore occupata pectus ferit, divellit comas, in querelas indignabunda erumpit, quibus varie fertur, jam Æneæ, jam ſibi irata.

Et jam *c* prima novo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile. — c *Crepuſculum*
Regina e ſpeculis ut primum albeſcere lucem
Vidit, & æquatis claſſem procedere velis:
Littoraque, & vacuos ſenſit ſine remige portus;
Terque quaterque manu pectus percuſſa decorum,
Flaventeſque abſciſſa comas: proh *d* Jupiter ibit — d *Abruptum principium & propoſitio cum magna Emphaſi, & Apoſtrophe.*
Hic, ait, & noſtris illuſerit advena regnis?
Non arma expedient, totaque ex urbe ſequentur?
Diripientque rates alii navalibus? ite,
Ferte citi flammas, date vela, impellite remos.
Quid *e* loquor? aut ubi ſum? quæ mentẽ inſania mutat? — e *Correctio.*
Infelix *f* Dido nunc te fata impia tangunt. — f *Exclamatio cum ratione.*
Tum *g* decuit, cum ſceptra dabas: en dextra fideſque, — g *Ironia.*
Quem ſecum patrios ajunt portare Penates:
Quem ſubiiſſe humeris confectum ætate parentem:
Non potui abreptum divellere corpus, & undis
Spargere? non ſocios? non ipſum abſumere ferro
Aſcanium? Patriiſque *h* epulandum apponere menſis?
Verum anceps pugnæ fuerat fortuna: fuiſſet:
Quem metui moritura? faces in caſtra tuliſſem, — h *Complexio.*
Impleſſemque foros flammis: natumque patremque
Cum genere exſtinxem: memet ſuper ipſa dediſſem.

Eodem impetu orationis, converſa prius ad Numina, acerbiſſimas diras Æneæ, ejuſque poſteris imprecatur. — ARG.

Sol, *i* qui terrarum flammis opera omnia luſtras: — i *Imprecatio.*
Tuque harum interpres curarum, & conſcia Juno,

No-

Noctúrniſque Hecate triviis ululata per urbes,
a Al. advertite.
Et diræ ultrices, & dii morientis Eliſſæ,
Accipite hæc: meritumque malis *a* advertite numen:
Et noſtras audite preces. ſi tangere portus
Infandum caput, ac terris adnare neceſſe eſt:
Et ſi fata Jovis poſcunt, hic terminus hæret:
At bello audacis populi vexatus, & armis,
Finibus extorris, complexu avulſus Iuli,
Auxilium imploret, videatque indigna ſuorum
Funera; nec cum ſe ſub leges pacis iniquæ
Tradiderit, regno, aut optata luce fruatur.
Sed cadat ante diem, *b* mediaque inhumatus arena.
Hæc precor, hanc vocem extremam cum ſanguine fundo.
b Alludit ad bella Punica.
c Hannibalem innuit.
Tum vos o *b* Tyrii ſtirpem, & genus omne futurum
Exercete odiis: cinerique hæc mittite noſtro
Munera. nullus amor populis, nec fœdera ſunto.
Exoriare *c* aliquis noſtris ex oſſibus ultor,
Qui face Dardanios, ferroque ſequare colonos,
Nunc, olim, quocumque dabunt ſe tempore vires.
Littora littoribus contraria, fluctibus undas
Imprecor, arma armis; pugnent ipſique nepotes.

ARG. *Jubet afferri, quæ neceſſaria eſſe ad ſacra illa mentita fuerat.*

d Multa mandat vetulæ, ut moram trahat, quo ipſa ſolitaria, ſine interpellatione ſe interimat.
Hæc ait: & partes animum verſabat in omnes,
Inviſam quærens quamprimum abrumpere lucem.
Tum breviter *d* Barcen nutricem affata Sichæi,
(Namque ſuam patria antiqua cinis ater habebat)
Annam chara mihi nutrix huc ſiſte ſororem:
Dic corpus properet fluviali ſpargere lympha:
Et pecudes ſecum, & monſtrata piacula ducat.
Sic veniat, tuque ipſa pia tege tempora vitta.
Sacra Jovi Stygio, quæ rite incepta paravi,
Perficere eſt animus, finemque imponere curis.
e Al. anilem.
Sic ait: illa gradum ſtudio celerabat *e* anili.

ARG. *Conſcendit ad rogum, & cubile: ubi dirus exitus peragendus: exornantur omnia magnis affectibus.*

f Hypotypoſis.
g Alludit ad enſem Ajacis donatum ab Hectore, quo ſe Ajax occidit.
At trepida, & cœptis immanibus effera Dido
Sanguineam *f* volvens aciem, maculiſque trementes
Interfuſa genas, & pallida morte futura,
Interiora domus irrumpit limina, & altos
Conſcendit furibunda rogos, *g* enſemque recludit
Dardanium, non hos quæſitum munus in uſus.
Hic poſtquam Iliacas veſtes, notumque cubile
Conſpexit, paulum lacrymis, & mente morata,
Incubuitque toro, dixitque noviſſima verba.

ARG.

Extrema verba Eliſſæ, quibus præteritam felicitatem, & præſentem calamitatem repræſentat: affectus duplex, in prioribus, dulcedinis & ſuavitatis, in poſterioribus, furoris & ultionis.

Dulces exuviæ, dum fata deuſque ſinebant,
Accipite hanc animam, meque his exolvite curis.
Vixi: &, quem dederat curſum fortuna peregi:
Et nunc magna mei ſub terras ibit imago.
Urbem *a* præclaram ſtatui: mea mœnia vidi:
Ulta virum, pœnas inimico a fratre recepi:
Felix *b* heu nimium felix, ſi littora tantum
Nunquam Dardaniæ tetigiſſent noſtra carinæ.
Dixit: & os impreſſa toro, moriemur inultæ?
Sed moriamur, ait. ſic ſic juvat ire ſub umbras.
Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus: & noſtræ ſecum ferat omina mortis.

a *Recordatio omnium quæ in vita geſſit.*

b *Verba furentis, & jam morituræ.*

ARG.

Cædit ſe Dido; ſequitur luctus & planctus non alius ab eo, qui eſſet, capta Carthagine.

Dixerat: atque illam media inter talia ferro
Collapſam aſpiciunt comites, enſemque cruore
Spumantem, ſparſaſque manus. it clamor ad alta
Atria: concuſſam bacchatur fama per urbem:
Lamentis, gemituque, & fœmineo ululatu
Tecta fremunt: reſonat magnis plangoribus æther:
Non aliter, quam ſi immiſſis ruat hoſtibus omnis
Carthago, *c* aut antiqua Tyros, flammæque furentes
Culmina perque hominum volvantur, perque Deorum.

c *Innuit Carthaginis direptionem, quæ facta eſt tertio bello Punico.*

ARG.

Audit Anna, & advolat cum maximis notis doloris, ſororem inclamat, queritur ſe deceptam, deſertam, ſpretam; vult una commori; narrat quæ damna ſequantur hanc cædem; demum deſinit in ingentem affectum.

Audiit exanimis, trepidoque exterrita curſu
Unguibus ora ſoror fœdans, & pectora pugnis,
Per medios ruit; ac morientem nomine clamat.
Hoc illud *d* germana fuit? me fraude petebas?
Hoc rogus iſte mihi, hoc ignes, aræque parabant?
Quid primum deſerta querar? comitemne ſororem
Spreviſti moriens? eadem me ad fata vocaſſes.
Idem ambas ferro dolor, atque eadem hora tuliſſet,
His etiam ſtruxi manibus, patrioſque vocavi
Voce deos, ſic te ut poſita crudelis abeſſem?
Extinxti te, *e* meque ſoror, populumque, patremque
Sidonios, urbemque tuam. date vulnera lymphis
Abluam, &, extremus ſi quis ſuper halitus errat,
Ore legam. Sic fata gradus evaſerat altos,

d *Querula oratio Annæ, qua mortis cauſam in ſe transfert.*

e *Plane morientium affectus.*

Se-

Semianimemque ſinu germanam amplexa fovebat,
Cum gemitu, atque atros ſiccabat veſte cruores.

ARG. *Luctatur exitura Didonis anima, donec miſſa ab Junone Iris crinem ſecat, Ditique conſecrat, quo facto placide demum obit.*

Illa graves oculos conata attollere, rurſus
Deficit: infixum ſtridet ſub pectore vulnus.
Ter ſeſe attollens, cubitoque innixa levavit,
Ter revoluta toro eſt, oculiſque errantibus alto
Quæſivit cœlo lucem *a* ingemuitque, reperta.
Tum Juno omnipotens longum miſerata dolorem,
Difficileſque obitus, Irim demiſit Olympo,
Quæ luctantem animam, nexoſque reſolveret artus.
Nam quia nec fato, merita nec morte peribat,
Sed miſera ante *b* diem, ſubitoque accenſa furore,
Nondum illi flavum Proſerpina vertice crinem
Abſtulerat, *c* ſtygioque caput damnaverat orco.
Ergo Iris croceis per Cœlum roſcida pennis,
Mille trahens varios adverſo ſole colores
Devolat, & ſupra caput aſtitit. hunc ego Diti
Sacrum juſſa fero, teque iſto corpore ſolvo.
Sic ait, & dextra crinem ſecat: omnis & una
Dilapſus calor: atque in ventos vita receſſit.

a *Al. repertam.*

b *Loquitur ex opinione eorum, qui ante tempus mori credebantur.*

c *Parcas intelligit nondum fregiſſe ſtamina.*

Finis Libri Quarti Æneidos.

P. VIRGILII

MARONIS

ÆNEIDOS

Liber Quintus.

ARGUMENTUM.

N*Avigant Trojani Carthagine Italiam verſus, ſed tempeſtate invaduntur in ipſo initio curſus: itaque, Palinuro monente, deflectunt ad Siciliã: occurrit illis Aceſtes cum muneribus. Capit Æneas conſilium de Sacris Anchiſæ peragendis, proponitque militibus, ac numerat quatuor certamina; excitaturque ad illa peragenda omine anguis, qui apparuit inter ſacra. Adeſt jam ludorum dies, conveniunt ſpectatores & certatores, locantur præmia in medio, tuba ſignum dat. Initur primo loco certamen navalis pugnæ; principes hujus pugnæ ſunt Mneſtheus, Gyas, Sergeſtus, Cloanthus: horum navigia, Priſtis, Chimæra, Centaurus, Scylla. Proſiliunt omnes ad curſum ſonante tuba: in initio gloria prima eſt Gyæ, ſed cadit ab illa gubernatoris culpa, & præmium Cloanthus obtinet; alternat deinde victoria inter Mneſtheum & Gyan, ſed obtinet Mneſtheus, non Gyas, Sergeſtus extremo eſt loco: afficiuntur omnes præmio. Poſt navale certamen ſequitur curſus, conveniunt certatores multi, nominantur cum elogiis, proponuntur omnibus præmia in communi, ſed tribus victoribus ſeparata. Curritur totis viribus, & cum initio victoria fuerit Niſi, caſu delapſa eſt ad Eurya-*

ryalum, qui princeps fuit in curſu, poſt illum Helymus, tertio loco Diores. Proponitur tertium certamen cæſtuum, aſſignantur præmia victori, & victo. Dat ſe Dares jactabunde ad pugnam, opponitur illi Entellus ſenior, cujus tandem eſt victoria, peſſime multato Darete: datur utrique propoſitū præmium. Succedit quartum certamen ſagittariorum, ſuſpenditur columba ex malo nautico, ad quam volucrem deſtinandi ictus. Fuit ſors prima Hippocoontis; ſecunda Mneſthei; tertia Eurytionis; quarta Aceſtæ; primus malum figit; ſecundus rumpit vincula; tertius volantem avem transfigit; ſagitta quarti in ignem vertitur tranſcurrentem inſtar cometæ, ad quod prodigium reliqui ſtupeſcunt, & Æneas omen accipit. Reſtat certamen ultimum puerorum. Hi Trojam ludunt, ductantibus turmas Priamo, Aty, Iulo. Sub finem ludi, male ſemper Juno animata in Trojanos, Irim mittit, quæ perſuadeat fœminis [erant iſtæ remotiore loco a viris] navium incendium, ut ita ſpes eundi in Italiam præcidatur. Itaque uruntur naves, perfertur nuntius ad Æneam. Aſcanius eo advolat, & agminatim Teucri, flammæ graſſantur, remedium nullum, niſi in precibus: has ut Æneas fudit, flammæ exſtinguuntur, cadente imbre de cœlo, ſuperſuntque incolumes naves tantum quatuor. Hoc ſucceſſu conjicitur Æneas in æſtum curarum, dubitans an Italiam pergat, an reſiſtat in Sicilia. Apparet illi paterna imago, monetque uti fortes ad Italiam perducat, imbelles relinquat in Sicilia. Fit ita: conditur urbs Aceſta, ut habeant qui relinquuntur, domicilium. Abeunt fortes cum duce Ænea. Venus interim de nato ſolicita adit Neptunum, & queſta primum de Junone, petit a Deo maris facilem Æneæ in Italiam tranſmiſſionem, acquieſcit Neptunus petitioni, & placat maria, ut facilis ſit navigatio. Navigat ergo in Italiam Æneas feliciſſime, uno tantum Palinuro morte abſumto eo curſu.

A R:

ARGUMENTUM.

Navigant Trojani Carthagine: ex cujus incendio æſtimant quid poſſit violatus amor, quid furens fœmina.

INterea *a* medium Æneas jam claſſe tenebat
Certus iter: fluctuſque atros Aquilone ſecabat,
Mœnia reſpiciens, quæ jam infelicis Eliſſæ
Collucent flammis. quæ tantum accenderit ignem
Cauſa latet. Duri magno ſed amore dolores
Polluto, notumque furens quid fœmina poſſit,
Triſte per *b* augurium Teucrorum pectora ducunt.

Pars I.
a *Librum libro connectit.*
b *Conjectura.*

In alto cum eſſent, & Italiam verſus, tempeſtate invaduntur; ad eam pervincendam ſe comparat Palinurus; nihil cum proſit, admonet ſequendam fortunam, relinquendum curſum, eundum ad Siciliam.

A R G.

Ut pelagus tenuere rates: nec jam amplius ulla
Occurrit tellus; maria undique & undique cœlum;
Olli cæruleus ſupra caput aſtitit imber,
Noctem hyememque ferens, & inhorruit unda tenebris.
Ipſe gubernator puppi Palinurus ab alta,
Heu *c* quianam tanti cinxerunt æthera nimbi?
Quidve pater Neptune paras? Sic deinde locutus,
Colligere arma jubet, validiſque incumbere remis,
Obliquatque ſinus in ventum, ac talia fatur:
Magnanime *d* Ænea, non, ſi mihi Jupiter auctor
Spondeat, hoc ſperem Italiam contingere cœlo.
Mutati tranſverſa fremunt, & veſpere ab atro
Conſurgunt venti, atque in nubem cogitur aer.
Nec nos obniti contra, nec tendere tantum
Sufficimus; ſuperat quoniam *e* fortuna, ſequamur:
Quoque vocat, vertamus iter: nec littora longe,
Fida *f* reor *g* fraterna Erycis, portuſque Sicanos,
Si modo rite memor ſervata remetior aſtra.

c *Pontanus legit, quinam.*
d *Oratio nautica.*
e *Non eſſe pugnandum cum fortuna.*
f *Fida propter Aceſtis affinitatem.*
g *Fraterna, propter Erycem, Veneris & Butæ filium.*

Annuit Æneas Palinuro ratione triplici, deflectit in Siciliam claſſis.

A R G.

Tum pius Æneas, equidem ſic poſcere ventos
Jamdudum, & fruſtra cerno te tendere contra.
Flecte viam velis, an ſit mihi gratior ulla;
Quoque magis feſſas optem dimittere naves:
Quam quæ Dardanium tellus mihi ſervat Aceſtem,
Et patris Anchiſæ gremio complectitur oſſa?
Hæc ubi dicta, petunt portus, & vela ſecundi

Intendunt Zephyri: fertur cita gurgite claſſis,
Et tandem læti notæ advertuntur arenæ.

ARG. *Cui venienti Aceſtes occurrit cum muneribus, Trojanus origine.*

a Aceſtes rex ex Egeſta & Criniſo fluvio prognatus.

At procul excelſo miratus vertice montis
Adventum, ſociaſque rates, occurrit *a* Aceſtes,
Horridus in jaculis, & pelle Libyſtidis urſæ:
Troja Criniſo conceptum flumine mater
Quem genuit: veterum non immemor ille parentum
Gratatur reduces, & gaza lætus agreſti
Excipit, ac feſſos opibus ſolatur amicis.

ARG. *Sequenti die quam ad portum Æneas appulit, proponit conſilium ſuum de ſacris Anchiſæ peragendis.*

Pars II.
b *More militari.*
c *Narratio.*
d *Amplificatio a majori, ducta a circumſtantia loci.*

Poſtera cum primo ſtellas oriente fugarat
Clara dies, ſocios in cœtum littore ab omni
Advocat *b* Æneas, tumulique ex aggere fatur:
Dardanidæ *c* magni, genus alto a ſanguine divum,
Annuus exactis completur menſibus orbis;
Ex quo relliquias, divinique oſſa parentis
Condidimus terra, mœſtaſque ſacravimus aras:
Jamque dies (ni fallor) adeſt, quem ſemper acerbum,
Semper honoratum (ſic dii voluiſtis) habebo.
Hunc *d* ego Getulis agerem ſi Syrtibus exul,
Argolicove mari deprehenſus, & urbe Mycenæ,
Annua vota tamen, ſolemneſque ordine pompas
Exequerer, ſtrueremque ſuis altaria donis.

ARG. *Confert in Deos appulſum ſuum ad eum portum: vult patrem proſequi divinis honoribus, & apotheoſi: enumerat certamina quatuor: favorem imperat.*

e *Adhortatio.*
f *Alludit ad novendiale ſacrum, atque adeo funebre.*

Nunc ultro ad cineres ipſius, & oſſa parentis
Haud equidem ſine mente reor, ſine numine divum
Adſumus, & portus delati intramus amicos.
Ergo *e* agite, & cuncti lætum celebremus honorem:
Poſcamus ventos, atque hæc me ſacra *f* quotannis
Urbe velit poſita templis ſibi ferre dicatis.
Bina boum vobis Troja generatus Aceſtes
Dat numero capita in naves: adhibete penates
Et patrios epulis, & quos colit hoſpes Aceſtes.
Præterea ſi nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit, radiiſque retexerit orbem,
Prima citæ Teucris ponam certamina claſſis,
Quique pedum curſu valet, & qui viribus audax,
Aut jaculo incedit melior, levibuſve ſagittis:
Seu crudo fidit pugnam committere cæſtu:
Cuncti adſint, meritaque expectent præmia palmæ:

Ore favete omnes, & cingite tempora ramis.

ARG. *Coronat ſe myrto, faciunt hoc reliqui, it ad tumulum, libat funditque inferias, tres, flores jacit, patrem ſalutat, affectus movet.*

Sic fatus, velat materna tempora myrto:
Hoc Helymus facit, hoc ævi maturus Aceſtes,
Hoc puer Aſcanius, ſequitur quos cætera pubes.
Ille e concilio multis cum millibus ibat
Ad *a* tumulum, magna medius comitante caterva.
Hic duo rite mero libans Carcheſia Baccho,
Fundit humi: duo lacte novo, duo ſanguine ſacro,
Purpureoſque jacit flores: ac talia fatur:
Salve ſancte *b* parens, iterum ſalvete recepti
Nequicquam cineres, animæque umbræque paternæ.
Non licuit fines Italos, fataliaque arva,
Nec tecum Auſonium (quicunque eſt) quærere Tybrim.

a *Parentatio.*
b *Deploratio.*

ARG. *Exit anguis ab tumulo, quem Poeta a magnitudine, & pulchritudine deſcribit, & cum cœleſti arcu comparat. Ille libatis dapibus iterum ſe ad tumulum recipit.*

Dixerat hæc: adytis cum lubricus *c* anguis ab imis
Septem ingens gyros, ſeptena volumina traxit,
Amplexus placide tumulum, lapſuſque per aras:
Cæruleæ cui terga notæ, maculoſus & auro
Squamam incendebat fulgor, ceu *d* nubibus arcus
Mille trahit varios adverſo ſole colores.
Obſtupuit viſu Æneas: ille agmine longo
Tandem inter pateras, & levia pocula *e* ſerpens,
Libavitque dapes: rurſuſque innoxius imo
Succeſſit tumulo, & depaſta altaria liquit.

c *Serpens ex adytis elapſus.*
d *Comparatio.*
e *Serpens, participium hic eſt, non nomen.*

ARG. *Hoc omine excitatus dux hoſtias cædit, vinum fundit, patris manes vocat: Ducem milites imitantur: tum etiam comparant, quæ neceſſaria ad epulas, quæ hic tantum aſſa exhibentur.*

Hoc magis inceptos genitori inſtaurat honores:
Incertus *f* geniumne loci, famulumne parentis
Eſſe putet. cædit quinas de more bidentes,
Totque ſues, totidem nigrantes terga juvencos:
Vinaque fundebat pateris, animamque vocabat
Anchiſæ magni, maneſque Acheronte remiſſos.
Nec non & ſocii, quæ cuique eſt copia, læti
Dona ferunt, onerantque aras, mactantque juvencos.
Ordine ahena locant alii, fuſique per herbam
Subjiciunt verubus prunas, & viſcera torrent.

f *Nullus locus ſine genio.*

ARG. *Adeſt ludorum dies, conveniunt & ſpectatores, & certatores: locantur præmia in medio; tuba ſignum dat.*

Expectata dies aderat, nonamque ſerena
Auroram Phaetontis equi jam luce vehebant,
Famaque finitimos, & clari nomen Aceſtæ
Excierat. læto complerant littora cœtu,
Viſuri Æneadas; pars & certare parati.
Munera *a* principio ante oculos, circoque locantur
In medio: ſacri tripodes, virideſque coronæ,
Et palmæ pretium victoribus, armaque, & oſtro
Perfuſæ veſtes, argenti aurique talenta:
Et tuba commiſſos medio canit aggere ludos.

a Alludit ad morem Romanorum.

ARG. *Numerantur navalis pugnæ principes quatuor, Mnestheus, Gyas, Sergeſtus, Cloanthus: & eorum navigia, Priſtis, Chimæra, Centaurus, Scylla.*

Prima pares ineunt gravibus certamina *b* remis
Quatuor ex omni delectæ claſſe carinæ.
Velocem Mneſtheus agit acri remige *c* Priſtin.
Mox Italus Mneſtheus, genus a quo nomine Memmi,
Ingentemque Gyas ingenti mole Chimæram,
Urbis opus: triplici pubes quam Dardana verſu
Impellunt, terno conſurgunt ordine remi.
Sergeſtuſque, domus tenet a quo Sergia nomen,
Centauro invehitur magna, Scyllaque Cloanthus
Cærulea, genus unde tibi Romane Cluenti.

b Navale certamen.
c Alii, piſtrin.

ARG. *Deſcribitur ſaxum, ubi Æneas metam conſtituit.*

Eſt procul in pelago ſaxum ſpumantia contra
Littora, quod tumidis ſubmerſum tunditur olim
Fluctibus, hyberni condunt ubi ſidera Cori:
Tranquillo ſilet, immotaque attollitur unda
Campus, & apricis ſtatio gratiſſima mergis.
Hic viridem Æneas frondenti ex ilice metam
Conſtituit ſignum nautis pater, unde reverti
Scirent, & longos ubi circumflectere curſus.

ARG. *Loca per ſortes ductores capiunt, qui auro & purpur ſplendidi: juventus cætera coronatur populo, oleo inungitur, ad remos conſiſtit, expectat ſignum.*

Tum loca ſorte legunt: ipſique in puppibus auro
Ductores longe effulgent, oſtroque decori.
Cætera populea velatur fronde juventus:
Nudatoſque humeros oleo perfuſa niteſcit.
Conſidunt tranſtris, intentaque *d* brachia remis
Intenti *e* expectant ſignum, exultantiaque haurit
Corda *f* pavor pulſans, laudumque arrecta cupido.

d Al. nudata.
e Pathos.
f Hypotypoſis.

ARG. *Tuba inſonat, proſiliunt ad curſum naves, celeuſma tollitur, ſpumat & convellitur mare: illuſtrantur omnia comparatione petita a Romano circo.*

Inde

Inde ubi clara dedit ſonitum tuba, finibus omnes,
Haud mora, proſiluere ſuis, ferit æthera clamor
Nauticus: abductis ſpumant freta verſa lacertis.
Infindunt pariter ſulcos, totumque dehiſcit
Convulſum remis, roſtriſque *a* ſtridentibus æquor.
Non tam *b* præcipites bijugo certamine campum
Corripuere, ruuntque effuſi carcere currus:
Nec ſic immiſſis aurigæ undantia lora
Concuſſere jugis, pronique in verbera pendent.
Tum plauſu fremituque virum, ſtudiiſque faventum
Conſonat omne nemus, vocemque incluſa volutant
Littora, pulſati colles *c* clamore reſultant.

a *Al. tridentibus.*
b *Comparatio a certamine curruli.*
c *Echo.*

ARG.

Deſcribitur exitus primus navium ad curſum, celeritas, contentio: gloria prima eſt Gyæ.

Effugit ante alios, *d* primuſque elabitur undis
Turbam inter fremitumque Gyas. quem deinde Cloanthus
Conſequitur, melior remis: ſed pondere *e* pinus
Tarda tenet. poſt hos æquo diſcrimine Priſtis,
Centauruſque locum tendunt ſuperare priorem.
Et nunc Priſtis *f* abit, nunc victam præterit *g* ingens
Centaurus: nunc *g* una ambæ, junctiſque feruntur
Frontibus, & longæ ſulcant vada ſalſa carinæ.

d *Al. primis.*
e *Materia pro re, per Synecdochen.*
f *Al. habet.*
g *Hypotypoſis.*

ARG.

Cadit Gyas a gloria, nautici rectoris culpa, qui metæ ſcopuli ſiniſtram fugit, ubi erat meta, dextram petit, & apertum pelagus: locum Gyæ, & victoriam Cloanthus, facto breviore gyro, occupat.

Jamque propinquabant ſcopulo, metamque tenebant;
Cum princeps, medioque Gyas in gurgite victor,
Rectorem navis compellat voce Menœtem:
Quo tantum mihi dexter abis? huc dirige curſum:
Littus ama, & lævas ſtringat ſine *h* palmula cautes:
Altum alii teneant. dixit: ſed cæca Menœtes
Saxa timens, proram pelagi detorquet ad undas,
Quo diverſus abis? iterum pete ſaxa Menœte,
Cum clamore Gyas revocabat: & ecce Cloanthum
Reſpicit inſtantem tergo, & propiora tenentem.
Ille inter navemque Gyæ, ſcopuloſque ſonantes
Radit iter lævum interior, *i* ſubituſque priorem
Præterit, & metis tenet æquora tuta relictis.

h *Palmula, extrema pars remi, in morem palmæ protenta.*
i *Al. ſubito.*
Ardor juvenilis, & ira, Pathos.

ARG.

Ardet Gyas dolore, lacrymatur præ indignatione, amens & ferox Menœtem in mare præcipitat, ipſe agit navem: emergit ex undis Menœtes, ſedet in rupe, fluctus vomit, ridetur a turba.

Tum vero exarſit juveni dolor oſſibus ingens:
Nec lacrymis caruere genæ, ſegnemque Menœtem

Oblitus decoriſque ſui, ſociumque ſalutis,
In mare præcipitem puppi deturbat ab alta :
Ipſe gubernaclo rector ſubit, ipſe magiſter,
Hortaturque viros, clavumque ad littora torquet.
At gravis ut fundo vix tandem redditus imo eſt,
Jam ſenior, madidaque fluens in veſte Menœtes,
Summa petit ſcopuli, ſiccaque in rupe reſedit.
Illum *a* & labentem Teucri, & riſere natantem:
Et ſalſos rident revomentem pectore fluctus.

a Pathos.

A R G. *Sergeſtus quoque, & Mneſtheus Gyam anteire ſtudent: prior eſt Sergeſtus: ſed Mneſtheus remiges ſuos acriter concitat præteritarum rerum gloria; pudore, ſi extremi ſint: incumbunt illi perquam ſtrenue.*

Hic læta extremis ſpes eſt accenſa duobus,
Sergeſto Mneſtheoque Gyam ſuperare morantem:
Sergeſtus capit ante locum, ſcopuloque propinquat,
Nec tota tamen ille prior præeunte carina:
Parte prior, partem roſtro, premit æmula Priſtis:
At media ſocios incedens nave per ipſos
Hortatur Mneſtheus; nunc *b* nunc inſurgite remis
Hectorei ſocii, Trojæ quos ſorte ſuprema
Delegi comites: nunc illas promite vires,
Nunc animos, quibus in Getulis Syrtibus uſi,
Jonioque mari, Maleæque ſequacibus undis.
Non jam prima peto *c* Mneſtheus, neque vincere certo
(Quanquam o) ſed ſuperent, quibus hoc Neptune dediſti.
Extremos pudeat rediiſſe: hoc vincite cives,
Et prohibete nefas. Olli certamine ſummo
Procumbunt: vaſtis tremit ictibus ærea puppis
Subtrahiturque ſolum. tum creber anhelitus artus,
Aridaque ora quatit: ſudor fluit undique rivis.

b Benevolentiam captat, & adhortatur a recordatione virtutis. Oratio eſt generis deliberativi.
c Magnus animus.

A R G. *Vincunt favente fortuna, adverſante eadem Sergeſto: dum enim hic hæret in ſcopulis, & facto naufragio moras trahit, interim Mneſtheus & ſocii procedunt alacres: ſucceſſus comparatione illuſtratur.*

Attulit *d* ipſe viris optatum caſus honorem.
Namque furens animi *e*, dum proram ad ſaxa ſuburget
Interior, ſpatioque ſubit Sergeſtus iniquo,
Infelix ſaxis in procurrentibus hæſit.
Concuſſæ cautes, & acuto in murice remi
Obnixi crepuere, illiſaque prora pependit.
Conſurgunt nautæ, & magno clamore morantur,
Ferrataſque *f* ſudes, & acuta cuſpide contos
Expediunt, fractoſque legunt in gurgite remos.
At lætus Mneſtheus, ſucceſſuque acrior ipſo,
Agmine remorum celeri, ventiſque vocatis,
Prona petit maria, & pelago decurrit aperto.

d Proverbialis verſus.
e Al. animis.
f Al. trudes.

Qua-

Qualis a ſpelunca ſubito commota columba, — a *Comparatio*
Cui domus, & dulces latebroſo in pumice nidi,
Fertur in arva volans, plauſumque exterrita pennis
Dat tecto ingentem, mox aere lapſa quieto
Radit iter liquidum, celeres neque commovet alas:
Sic Mneſtheus, ſic ipſa fuga ſecat ultima Priſtis
Æquora, ſic illam fert impetus ipſe volantem.
Et primum in ſcopulo luctantem deſerit alto
Sergeſtum, brevibuſque vadis, fruſtraque vocantem
Auxilia, & *b* fractis diſcentem currere remis. — b *Proverbialis verſiculus.*
Inde Gyan, ipſamque ingenti mole Chimæram
Conſequitur. cedit, quoniam ſpoliata magiſtro eſt.

Ex ſucceſſu ſuperati Sergeſti, & Gyæ, aſpirat Mneſtheus ad gloriam Cloanthi: hic contra vult tueri decus ſemel partum. — A R G.

Solus jamque ipſo ſupereſt in fine Cloanthus:
Quem petit, & ſummis adnixus viribus urget.
Tum vero ingeminat clamor, cunctique ſequentem
Inſtigant ſtudiis: reſonat *c* clamoribus æther. — c *Al. reſonatque fragoribus.*
Hi proprium decus, & partum indignantur *d* honorem
Ni teneant, vitamque volunt pro laude paciſci. — d *Laudis amor.*
Hos ſucceſſus alit; poſſunt, quia poſſe videntur.
Et fors æquatis cepiſſent præmia roſtris,
Ni palmas ponto tendens utraſque Cloanthus,
Fudiſſetque preces, divoſque in vota vocaſſet.

Precatur maris Numina, reum ſe voti facit, auditur, a Diis juvatur, portum occupat feliciter. — A R G.

Dii, *e* quibus imperium pelagi, quorum æquora curro, — e *Invocat deos maris.*
Vobis lætus ego candentem in littore taurum
Conſtituam *f* ante aras voti reus; extaque ſalſos — f *Sacrificium pollicetur.*
g Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam. — g *Al. projiciam.*
Dixit: eumque imis ſub fluctibus audiit omnis
Nereidum, Phorcique chorus, Panopeaque virgo.
Et pater ipſe manu magna Portunus euntem
Impulit: illa Noto citius, volucrique ſagitta
Ad terram fugit, & portu ſe condidit alto.

Vocat Æneas certatores, victorem declarat Cloanthum, dat illi coronam ex lauro: impartitur munera navium omnium remigibus, uni Cloantho chlamydem, cujus deſcribitur textus, ars, materia. — A R G.

Tum ſatus *h* Anchiſa, cunctis ex more vocatis, — h *Æneas diſpenſator.*
Victorem magna præconis voce Cloanthum
Declarat, viridique advelat tempora lauro:
Muneraque in naves ternos aptare *i* juvencos, — i *Al. optare.*
Vinaque, & argenti magnum dat ferre talentum.

Ipſis præcipuos victoribus addit honores.
Victori chlamydem auratam, quam plurima circum
Purpura *a* Mæandro duplici Melibœa cucurrit:
Intextuſque puer frondoſa regius Ida
Veloces jaculo cervos, curſuque fatigat,
Acer, anhelanti ſimilis: quem præpes ab Ida
Sublimem pedibus rapuit Jovis *b* armiger uncis.
Longævi palmas nequicquam ad ſidera tollunt
Cuſtodes; ſævitque canum latratus in auras.

a *Mæander fluvius tortuoſus: errat autem in chlamyde flexuoſa, & in ſe remeabilis purpura.*

b *Aquila armiger Jovis.*

ARG. *Donatur deinde Mneſtheus lorica; hæc commendatur a materia, a forma, a poſſeſſoribus vetere & novo, a pondere: donantur tertio loco Gyæ lebetes, & cymbia.*

At qui deinde lecum tenuit virtute *c* ſecundum,
Lęvibus huic hamis conſertam, auroque trilicem
Loricam, quam Demoleo detraxerat ipſe
Victor, apud rapidum Simoenta ſub Ilio alto,
Donat habere viro, decus, & tutamen in armis:
Vix illam famuli Phegeus Sagariſque ferebant
Multiplicem, connixi humeris: indutus at olim
Demoleus curſu palantes Troas agebat.
Tertia dona facit geminos ex ære lebetas,
Cymbiaque argento perfecta, atque aſpera ſignis.

c *Secunda præmia.*

ARG. *Victoribus affectis præmio, tandem Sergeſtus advenit nave lacera, ridetur a turba, ejus navis ſerpenti comparatur, ipſe præmium accipit.*

Jamque adeo donati omnes, opibuſque ſuperbi
Puniceis ibant evincti tempora *d* tænis:
Cùm ſævo e ſcopulo multa vix arte revulſus,
Amiſſis remis, atque ordine debilis uno,
Irriſam ſine honore ratem Sergeſtus agebat.
Qualis *e* ſæpe viæ deprehenſus in aggere ſerpens,
Ærea quem obliquum rota tranſiit, aut gravis ictu
Seminecem liquit ſaxo, lacerumque viator,
Nequicquam longos fugiens dat corpore tortus,
Parte ferox, ardenſque oculis & ſibila colla
Arduus attollens: pars vulnere clauda retentat
Nexantem nodis, ſeque in ſua membra plicantem.
Tali remigio navis ſe tarda movebat,
Vela facit tamen, & plenis ſubit oſtia velis.
Sergeſtum Æneas promiſſo munere donat,
Servatam ob navem lætus, ſocioſque reductos.
Olli ſerva datur operum haud ignara Minervæ,
Creſſa genus Pholoe, geminique ſub ubere nati.

d *Al. tæniis.*

e *Comparatio a ſerpente.*

ARG. *Poſt certamen navale ſequitur curſus. Deſcribitur locus, in quo eſt exercitus: eo ſe Æneas confert, & curſores invitat præmiis.*

Hoc

Hoc *a* pius Æneas miſſo certamine, tendit
Gramineum in campum: quem *b* collibus undique curvis
Cingebant ſylvæ, mediaque in valle theatri
Circus erat. quo ſe multis cum millibus heros
Conſeſſu medium tulit, exſtructoque reſedit.
Hic, qui forte velint rapido contendere curſu,
Invitat pretiis animos, & præmia ponit.

a *Secundum certamen.*
b *Topographia, qua redditur res tenuis illuſtris.*

Conveniunt illi, quorum ſingulis elogia perpolite aſſignat. ARG.

Undique conveniunt Teucri, miſtique Sicani:
Niſus & Euryalus primi:
Euryalus forma inſignis, viridique juventa:
Niſus amore pio pueri. quos deinde ſecutus
Regius egregia Priami de ſtirpe Diores.
Hunc Salius ſimul, & Patron: quorum alter Acarnan,
Alter ab Arcadia, *c* Tegeæ de ſanguine gentis.
Tum duo Trinacrii juvenes Helymus, Panopeſque,
Aſſueti ſylvis, comites ſenioris Aceſtæ:
Multi præterea quos fama obſcura recondit.

c *Oppidum Arcadiæ Tegeum.*

Proponit omnibus præmia communia, tribus victoribus ſeparata. ARG.

Æneas quibus in mediis ſic deinde locutus.
Accipite hæc animis, lætaſque advertite mentes.
Nemo *d* ex hoc numero mihi non donatus abibit.
Gnoſia bina dabo levato lucida ferro
Spicula, cælatamque argento ferre bipennem.
Omnibus hic erit unus honos: tres *e* præmia primi
Accipient, flavaque caput nectentur oliva.
Primus equum phaleris inſignem victor habeto.
Alter Amazoniam pharetram, plenamque ſagittis
Threiciis: lato quam *f* circum amplectitur auro
Balteus, & tereti ſubnectit fibula gemma,
Tertius Argolica hac galea contentus abito.

d *Pollicitatio.*
e *Præmia.*
f *Al. circumplectitur.*

Curritur. it primus Niſus, deinde Salius, tertius Euryalus, quartus Helymus, quintus & pene par Helymo Diores. Cadit Niſus in curſu, qui conſequi palmam cum nequeat, proximum ſibi Salium objectu corporis ad ruinam compellit, ut Euryali ſit victoria. Inde mutata eſt omnium fortuna, principem locum obtinente Euryalo, alterum Helymo, tertium Diore. ARG.

Hæc ubi dicta, locum capiunt, ſignoque repente
Corripiunt ſpacia audito, limenque relinquunt,
Effuſi, nimbo ſimiles, ſimul ultima ſignant.
Primus abit, longeque ante omnia corpore Niſus
Emicat, & ventis, & fulminis ocyor alis.

Ipſis præcipuos victoribus addit honores.
Victori chlamydem auratam, quam plurima circum
Purpura *a* Mæandro duplici Melibœa cucurrit:
Intextuſque puer frondoſa regius Ida
Veloces jaculo cervos, curſuque fatigat,
Acer, anhelanti ſimilis: quem præpes ab Ida
Sublimem pedibus rapuit Jovis *b* armiger uncis.
Longævi palmas nequicquam ad ſidera tollunt
Cuſtodes; ſævitque canum latratus in auras.

a Mæander fluvius tortuoſus: errat autem in chlamyde flexuoſa, & in ſe remeabilis purpura.

b Aquila armiger Jovis.

ARG. *Donatur deinde Mneſtheus lorica; hæc commendatur a materia, a forma, a poſſeſſoribus vetere & novo, a pondere: donantur tertio loco Gyæ lebetes, & cymbia.*

c Secunda præmia.

At qui deinde locum tenuit virtute *c* ſecundum,
Lęvibus huic hamis conſertam, auroque trilicem
Loricam, quam Demoleo detraxerat ipſe
Victor, apud rapidum Simoenta ſub Ilio alto,
Donat habere viro, decus, & tutamen in armis:
Vix illam famuli Phegeus Sagariſque ferebant
Multiplicem, connixi humeris: indutus at olim
Demoleus curſu palantes Troas agebat.
Tertia dona facit geminos ex ære lebetas,
Cymbiaque argento perfecta, atque aſpera ſignis.

ARG. *Victoribus affectis præmio, tandem Sergeſtus advenit nave lacera, ridetur a turba, ejus navis ſerpenti comparatur, ipſe præmium accipit.*

Jamque adeo donati omnes, opibuſque ſuperbi
Puniceis ibant evincti tempora *d* tænis:
Cùm ſævo e ſcopulo multa vix arte revulſus,
Amiſſis remis, atque ordine debilis uno,
Irriſam ſine honore ratem Sergeſtus agebat.
Qualis *e* ſæpe viæ deprehenſus in aggere ſerpens,
Ærea quem obliquum rota tranſiit, aut gravis ictu
Seminecem liquit ſaxo, lacerumque viator,
Nequicquam longos fugiens dat corpore tortus,
Parte ferox, ardenſque oculis, & ſibila colla
Arduus attollens: pars vulnere clauda retentat
Nexantem nodis, ſeque in ſua membra plicantem.
Tali remigio navis ſe tarda movebat,
Vela facit tamen, & plenis ſubit oſtia velis.
Sergeſtum Æneas promiſſo munere donat,
Servatam ob navem lætus, ſocioſque reductos.
Olli ſerva datur operum haud ignara Minervæ,
Creſſa genus Pholoe, geminique ſub ubere nati.

d Al. tæniis.

e Comparatio a ſerpente.

ARG. *Poſt certamen navale ſequitur curſus. Deſcribitur locus, in quo eſt exercitus: eo ſe Æneas confert, & curſores invitat præmiis.*

Hoc

Hoc *a* pius Æneas miſſo certamine, tendit
Gramineum in campum: quem *b* collibus undique curvis
Cingebant ſylvæ, mediaque in valle theatri
Circus erat. quo ſe multis cum millibus heros
Conſeſſu medium tulit, extructoque reſedit.
Hic, qui forte velint rapido contendere curſu,
Invitat pretiis animos, & præmia ponit.

a *Secundum certamen.*
b *Topographia, qua redditur res tenuis illuſtris.*

ARG. *Conveniunt illi, quorum ſingulis elogia perpolite aſſignat.*

Undique conveniunt Teucri, miſtique Sicani:
Niſus & Euryalus primi:
Euryalus forma inſignis, viridique juventa;
Niſus amore pio pueri. quos deinde ſecutus
Regius egregia Priami de ſtirpe Diores.
Hunc Salius ſimul, & Patron: quorum alter Acarnan,
Alter ab Arcadia, *c* Tegeæ de ſanguine gentis.
Tum duo Trinacrii juvenes Helymus, Panopeſque,
Aſſueti ſylvis, comites ſenioris Aceſtæ:
Multi præterea quos fama obſcura recondit.

c *Oppidum Arcadiæ Tegeum.*

ARG. *Proponit omnibus præmia communia, tribus victoribus ſeparata.*

Æneas quibus in mediis ſic deinde locutus.
Accipite hæc animis, lætaſque advertite mentes.
Nemo *d* ex hoc numero mihi non donatus abibit.
Gnoſia bina dabo levato lucida ferro
Spicula, cælatamque argento ferre bipennem.
Omnibus hic erit unus honos: tres *e* præmia primi
Accipient, flavaque caput nectentur oliva.
Primus equum phaleris inſignem victor habeto.
Alter Amazoniam pharetram, plenamque ſagittis
Threïciis: lato quam *f* circum amplectitur auro
Balteus, & tereti ſubnectit fibula gemma,
Tertius Argolica hac galea contentus abito.

d *Pollicitatio.*
e *Præmia.*
f *Al. circumplectitur.*

ARG. *Curritur. it primus Niſus, deinde Salius, tertius Euryalus, quartus Helymus, quintus & pene par Helymo Diores. Cadit Niſus in curſu, qui conſequi palmam cum nequeat, proximum ſibi Salium objectu corporis ad ruinam compellit, ut Euryali ſit victoria. Inde mutata eſt omnium fortuna, principem locum obtinente Euryalo, alterum Helymo, tertium Diore.*

Hæc ubi dicta, locum capiunt, ſignoque repente
Corripiunt ſpacia audito, limenque relinquunt,
Effuſi, nimbo ſimiles, ſimul ultima ſignant.
Primus abit, longeque ante omnia corpore Niſus
Emicat, & ventis, & fulminis ocyor alis.

Pro-

Proximus huic, longo ſed proximus intervallo,
Inſequitur Salius: ſpatio poſt deinde relicto,
Tertius Euryalus.
Euryalumque Helymus ſequitur: quo deinde ſub ipſo
Ecce volat, calcemque terit jam calce Diores,
a Al. humero. Incumbens *a* humeris: ſpatia & ſi plura ſuperſint,
Tranſeat elapſus prior, ambiguumque relinquat.
Jamque fere ſpatio extremo, feſſique ſub ipſum
b Niſus cadit. Finem adventabant; lævi cum ſanguine *b* Niſus
Labitur infelix, cæſis ut forte juvencis
c Al. humum. Fuſus, *c* humum, virideſque ſuper madefecerat herbas.
Hic juvenis jam victor ovans veſtigia preſſo
Haud tenuit titubata ſolo, ſed pronus in ipſo
Concidit immundoque fimo, ſacroque cruore.
d Salio præreptus honor dolo Niſi. Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum:
Nam ſeſe oppoſuit *d* Salio, per lubrica ſurgens:
Ille autem ſpiſſa jacuit revolutus arena.
Emicat Euryalus, & munere victor amici
Prima tenet, plauſuque volat, fremituque ſecundo.
Poſt Helymus ſubit, & nunc tertia palma Diores.

ARG. *Vociferatur Salius, inique ſibi præmium eripi Niſi dolo. Juvant Euryalum pulchritudo ejus, & Diores. Donat Æneas conſtitutis præmiis victores tres: novis deinde, atque extra ordinem, Salium, & Niſum.*

Hic totum caveæ conſeſſum ingentis, & ora
Prima patrum magnis Salius clamoribus implet:
Ereptumque dolo reddi ſibi poſcit honorem.
Tutatur favor Euryalum, lacrymæque decoræ,
Gratior & pulchro veniens in corpore virtus.
Adjuvat, & magna proclamat voce Diores,
Qui ſubiit palmæ, fruſtraque ad præmia venit
Ultima, ſi primi Salio redduntur honores.
e Æneæ æquitas. Tum pater *e* Æneas, Veſtra, inquit, munera vobis
Certa manent pueri, & palmam movet ordine nemo:
f Al. caſus. Me liceat *f* caſum miſerari inſontis amici.
Sic fatus, tergum Getuli immane leonis
g Dona diſtributa. Dat *g* Salio villis oneroſum, atque unguibus aureis.
h Pathos. Hic Niſus, ſi tanta, inquit, ſunt præmia victis,
Et te lapſorum miſeret: quæ munera Niſo
Digna dabis, primam merui qui laude coronam,
Ni me, quæ Salium, fortuna inimica tuliſſet?
Et ſimul his dictis faciem *h* oſtentabat, & udo
Turpia membra fimo. riſit pater optimus olli,
Et clypeum efferri juſſit, Didymaonis artes,
Neptuni ſacro Danais de poſte refixum:
Hoc juvenem egregium præſtanti munere donat.

ARG. *Proponitur tertium certamen caſtuum, aſſignantur præmia victori, & victo.*

Poſt

Poſt *a* ubi confecti curſus, & dona peregit:
Nunc, ſi cui virtus, animuſque in pectore præſens
Adſit, & evinctis attollat brachia palmis.
Sic ait: & geminum pugnæ proponit honorem.
Victori velatum auro vittiſque juvencum:
Enſem, atque inſignem galeam, ſolatia victo.

a Tertium certamen ad cæſtus.

ARG. *Dat ſe Dares jactabunde ad pugnam, & dupliciter commendatur.*

Nec mora: continuo vaſtis cum viribus effert
Ora *b* Dares, magnoque virum ſe murmure tollit;
Solus qui Paridem ſolitus contendere contra:
Idemque ad tumulum, quo maximus accubat Hector,
Victorem Buten immani corpore, qui ſe
Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat,
Perculit, & fulva moribundum extendit arena.

b *Daretis ſtolida ferocia notatur.*

ARG. *Ejuſdem arrogantia deſcribitur, militariſque oſtentatio, & facto & verbis. Trojani favent jactabundo.*

Talis prima Dares caput altum in prælia tollit:
Oſtenditque humeros latos, alternaque jactat
Brachia, protendens, & verberat ictibus auras.
Quæritur huic alius, nec quiſquam ex agmine tanto
Audet adire virum, manibuſque inducere cæſtus.
Ergo alacris, cunctoſque putans excedere *c* pugna,
Æneæ ſtetit ante pedes, nec plura moratus,
Tum læva taurum cornu tenet, atque ita fatur:
Nate Dea, ſi nemo audet ſe credere pugnæ,
Quæ finis ſtandi? quo me decet uſque teneri?
Ducere dona jube. Cuncti ſimul ore fremebant
Dardanidæ, reddique viro promiſſa jubebant.

c *Al. palma Juvenilis ardor.*

ARG. *Aceſtes ſenem Entellum corripit, ferentem inanes glorias juventis oſtentabundi.*

Hic gravis Entellum dictis caſtigat Aceſtes,
Proximus ut viridante toro conſederat herbæ,
Entelle *d* heroum quondam fortiſſime fruſtra,
Tantane tam patiens nullo certamine tolli
Dona ſines? ubi nunc nobis Deus ille magiſter
Nequicquam moratus Eryx? ubi fama per omnem
Trinacriam? & ſpolia illa tuis pendentia tectis?

d *Objurgatio.*

ARG. *Excuſat ſe ab ſenecta Entellus, optat juventutem, & annos fervidos: ſurgit projicitque in medium cæſtus, quos gerebat ipſe, quibuſque olim uſus Eryx: ſtupent omnes ad pondus immane.*

Ille *e* ſub hæc: Non laudis amor, nec gloria ceſſit
Pul-

e *Obſerva Entelli modeſtiam & generoſum animum.*

Pulſa metu: ſed enim gelidus tardante ſenecta
Sanguis hebet, frigentque effœtæ in corpore vires.
Si mihi, quæ quondam fuerat, quaque improbus iſte
Exultat fidens, ſi nunc foret illa juventa;
Haud equidem pretio inductus, pulchroque juvenco,
Veniſſem: nec dona moror. ſic deinde loquutus,
In medium geminos immani pondere cæſtus
Projecit: quibus acer Eryx in prælia ſuetus
Ferre manum, duroque intendere brachia tergo.
Obſtupuere animi: tantorum ingentia ſeptem
Terga boum plumbo inſuto, ferroque rigebant.
Ante omnes ſtupet ipſe Dares, longeque recuſat.
Magnanimuſque Anchiſiades & pondus, & ipſa
Huc illuc vinclorum immenſa volumina verſat.

ARG. *Laudat Entellus cæſtus a poſſeſſore Eryce, facta comparatione cum Hercule, etiam ſi ab hoc victus Eryx: infert alia, quæ ad rem. Æneas utrique pugili dat cæſtus pares.*

Tum ſenior tales referebat pectore voces.
Quid? *a* ſi quis cæſtus, ipſius & Herculis arma
Vidiſſet, triſtemque hoc ipſo in littore pugnam?
Hæc germanus Eryx quondam tuus arma gerebat.
Sanguine cernis adhuc, ſparſoque infecta cerebro.
His magnum Alcidem contra ſtetit; his ego ſuetus,
Dum melior vires ſanguis dabat, æmula nec dum
Temporibus geminis canebat ſparſa ſenectus.
Sed ſi noſtra Dares hæc Trojus arma recuſat,
Idque pio ſedet Æneæ, probat auctor Aceſtes,
Æquemus pugnas, Erycis tibi terga remitto:
Solve metus: & tu Trojanos exue cæſtus.
Hæc fatus duplicem ex humeris *b* rejecit amictum:
Et magnos membrorum artus, magna oſſa, *c* lacertoſque
Exuit, atque ingens media conſiſtit arena.
Tum ſatus Anchiſa cæſtus pater extulit æquos,
Et paribus palmas amborum innexuit armis.

a *Amplificat per comparationem.*
b *Al. dejecit.*
c *Hypotypoſis.*

ARG. *Deſcribitur pugnæ initium, & progreſſus, virtus utriuſque pugilis, & pugnandi ratio: adhibentur comparationes.*

Conſtitit in digitos extemplo arrectus uterque,
Brachiaque ad ſuperas interritus extulit auras.
Abduxere retro longe capita ardua ab ictu,
Immiſcentque manus *d* manibus, pugnamque laceſſunt.
Ille pedum melior motu, fretuſque juventa;
Hic membris, & mole valens: ſed tarda trementi
Genua labant, vaſtos quatit æger anhelitus artus;
Multa viri nequicquam inter ſe vulnera jactant.
Multa cavo lateri ingeminant, & pectore vaſtos
Dant ſonitus: erratque aures, & tempora circum
Crebra manus; duro crepitant ſub vulnere malæ:

d *Congreſſus.*

Stat

Stat gravis Entellus, niſuque immotus eodem,
Corpore tela modo, atque oculis vigilantibus exit.
Ille, a velut celſam oppugnat qui molibus urbem, — a *Comparatio.*
Aut montana ſedet circum caſtella ſub armis:
Nunc hos, nunc illos aditus, omnemque pererrat
Arte locum, & variis aſſultibus irritus urget.

Cadit in pugna Entellus, fit ſtrepitus, ab Aceſte erigitur, redit acrior ad pugnam, vincit Daretem. Perſparſa eſt comparatio duplex, altera cadentis Entelli, altera Daretis victi. — A R G.

Oſtendit dextram inſurgens Entellus, & alte
Extulit: ille ictum venientem a vertice velox
Prævidit, celerique elapſus corpore ceſſit.
Entellus vires in ventum effudit, & ultro
Ipſe gravis, graviterque ad terram pondere vaſto
Concidit. ut b quondam cava concidit aut Erymantho, — b *Comparatio.*
Aut Ida in magna radicibus eruta pinus.
Conſurgunt ſtudiis Teucri, & Trinacria pubes,
It clamor cœlo: primuſque accurrit Aceſtes,
Æquævumque ab humo miſerans attollit amicum.
At non tardatus caſu, neque territus heros,
Acrior ad pugnam redit, & vim ſuſcitat c ira. — c *Generoſa ira.*
Tum pudor incendit vires, & conſcia virtus,
Præcipitemque Daren ardens agit æquore toto,
Nunc d dextra ingeminans ictus, nunc ille ſiniſtra. — d *Temeritatis pœnas nota.*
Nec mora, nec requies. Quam multa grandine nimbi
Culminibus crepitant: ſic denſis ictibus heros
Creber utraque manu pulſat verſatque Dareta.

Cohibetur a furore Entellus, illi Dares ſubtrahitur, qui & a ſociis ad naves ducitur ægro & male multato corpore: datur utrique præmium propoſitum. — A R G.

Tum pater Æneas procedere longius iras,
Et ſævire animis Entellum haud paſſus acerbis,
Sed finem impoſuit pugnæ: feſſumque Dareta
Eripuit, mulcens dictis: ac talia fatur:
Infelix, quæ tanta animum dementia cepit?
Non vires alias, converſaque numina ſentis?
Cede e Deo: dixitque, & prælia voce diremit. — e *Cum deo non pugnandum.*
Aſt illum fidi æquales genua ægra trahentem,
Jactantemque utroque caput, craſſumque cruorem
Ore rejectantem, miſtoſque in ſanguine dentes,
Ducunt ad naves. galeamque enſemque vocati
Accipiunt; palmam Entello, taurumque relinquunt.

Victor Entellus, interfecto tauro unico caſtuum ictu, oſtendit quibus olim viribus in juventa valuerit. — A R G.

Hic

Hic victor ſuperans animis, tauroque ſuperbus,
Nate Dea, voſque hæc, inquit, agnoſcite Teucri,
Et mihi quæ fuerint juvenili in corpore vires,
Et qua ſervetis revocatum a morte Dareta.
Dixit; & adverſi contra ſtetit ora juvenci,
Qui donum adſtabat pugnæ: duroſque reducta
Libravit dextra media inter cornua cæſtus
Arduus, effractoque illiſit in oſſa cerebro.
Sternitur, *a* exanimiſque tremens procumbit humi bos.
Ille ſuper tales effudit pectore voces:
Hanc tibi Eryx meliorem animam pro morte Daretis
Perſolvo. hic victor cæſtus, artemque repono.

a *Alludit ad ſacrificia Italiæ.*

A R G. *Proponit Æneas certamen quartum ſagittariorum: malum erigit, inde columbam ſuſpendit.*

Protinus Æneas celeri certare *b* ſagitta
Invitat, qui forte velint, & præmia ponit:
Ingentique manu malum de nave Sereſti
Erigit, & volucrem trajecto in fune columbam,
Quo tendant ferrum, malo ſuſpendit ab alto.

b *Quartum Certamen ſagittariorum.*

A R G. *Dejiciuntur ſortes. Prima eſt Hippocoontis, altera Mneſthei, tertia Eurytionis, quarta Aceſtæ. Nominantur omnes cum elogio.*

Convenere viri, dejectamque ærea ſortem
Accepit *c* galea, & primus clamore ſecundo
Hyrtacidæ ante omnes exit locus Hippocoontis.
Quem modo navali Mneſtheus certamine victor
Conſequitur, viridi Mneſtheus evinctus oliva.
Tertius Eurytion, tuus, o clariſſime, frater,
Pandare, qui quondam juſſus confundere fœdus,
In medios telum torſiſti primus Achivos.
Extremus, galeaque ima ſubſedit Aceſtes,
Auſus & ipſe manu *d* juvenum tentare laborem.

c *Sæpe meminit Homerus ſortiri quondam conjectis ſortibus in galeam.*

d *Pathos a circumſtantia ætatis.*

A R G. *Incurvant arcus, & ſagittas promunt. Hippocoon malum figit, & timet ales: Mneſtheus rumpit vincula, & illa volat: Eurytion volantem configit, & illa cadit.*

Tum validis flexos incurvant viribus arcus
Pro ſe quiſque viri, & depromunt tela pharetris.
Primaque per cœlum nervo ſtridente ſagitta
Hyrtacidæ juvenis volucres diverberat *e* auras:
Et venit, adverſique infigitur arbore mali.
Intremuit malus: timuitque exterrita pennis
Ales, & ingenti ſonuerunt omnia plauſu.
Poſt acer Mneſtheus adducto conſtitit arcu
Alta petens, pariterque oculos, telumque tetendit:
Aſt ipſam miſerandus avem contingere ferro

e *Al. alas. Ex Donato.*

Non

Non valuit: nodos, & vincula linea rupit,
Queis innexa *a* pedem malo pendebat ab alto.
Illa notos, atque *b* atra volans in nubila fugit. a *Græciſmus.*
Tum rapidus jamdudum arcu contenta parato b *Al. alta.*
Tela tenens, fratrem Eurytion in vota vocavit.
Jam vacuo lætam cœlo ſpeculatus, & alis
Plaudentem, nigra fixit ſub nube columbam.
Decidit exanimis, vitamque reliquit in aſtris
Aeriis, fixamque refert delapſa ſagittam.

ARG.

Aceſtes reſtabat, torſit is telum: monſtrum inde, ſagitta converſa in ignem, & tranſcurrente inſtar cometæ.

Amiſſa ſolus palma ſuperabat Aceſtes:
Qui tamen ætherias telum contorſit in auras,
Oſtentans artem pariter, arcumque ſonantem.
Hic oculis ſubito objicitur, magnoque futurum
Augurio *c* monſtrum: docuit poſt exitus ingens, c *Prodigiorum omen.*
Seraque terrifici cecinerunt omina vates.
Namque volans liquidis in nubibus arſit arundo,
Signavitque viam flammis, tenueſque receſſit
Conſumpta in ventos: cœlo *d* ceu ſæpe refixa d *Comparatio.*
Tranſcurrunt, crinemque volantia ſidera ducunt.

ARG.

Obſtupeſcunt omnes, Aeneas omen accipit. Aceſtem amplectitur, præmium dat, coronat lauro: alios item honore & præmiis exornat.

Attonitis hæſere animis, ſuperoſque precati
Trinacrii, Teucrique viri: nec maximus omen
Abnuit Aeneas, ſed lætum amplexus Aceſtem
Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur:
Summe pater (nam te voluit Rex magnus Olympi
Talibus auſpiciis exortem ducere *e* honorem) e *Al. honores.*
Ipſius Anchiſæ longævi hoc munus habebis,
Cratera impreſſum ſignis: quem Thracius olim
Anchiſæ genitori in magno munere Ciſſeus
Ferre ſui dederat monumentum & pignus amoris.
Sic fatus, cingit viridanti tempora lauro:
Et primum ante omnes victorem appellat Aceſtem.
Nec bonus Eurytion prælato invidit honori,
Quamvis ſolus avem cœlo dejecit ab alto:
Proximus ingreditur donis, qui vincula rupit:
Extremus, volucri qui fixit arundine malum.

ARG.

Secreto loquitur cum Epytide, dat mandata ad Aſcanium, ferat ut ſecum equeſtres turmas: ipſe interim circum aperit ab infuſa turba.

At pater *f* Æneas, nondum certamine miſſo, f *Quintum certamen puerorum equeſtre.*
Cuſtodem ad ſeſe, comitemque impubis Iuli,

Epi-

Epitydem vocat, & fidam ſic fatur ad aurem:
Vade, age, & Aſcanio ſi jam puerile paratum
Agmen habet ſecum, curſuſque inſtruxit equorum,
Ducat avo turmas, & ſeſe oſtendat in armis:
a Al. ſic. a Dic ait; ipſe omnem longo decedere circo
Infuſum populum, & campos jubet eſſe patentes.

ARG. *Adſunt Patri: deſcribitur illorum ornatus.*

Incedunt pueri, pariterque ante ora parentum
Frænatis lucent in equis: quos omnis euntes
Trinacriæ mirata fremit, Trojæque juventus.
Omnibus in morem tonſa coma preſſa corona.
b *Al. præfixo.* Cornea bina ferunt *b* præfixa haſtilia ferro,
Pars leves humero pharetras. it pectore ſummo
c *Al. obtorti.* Flexilis *c* obtorti per collum circulus auri.

ARG. *Sed & turmæ: hæ tres, ſub ducibus Priamo, Aty, Iulo. commendatur primus a regio genere, & equo quo invectus: alter ab genere Auguſti, & Iuli amore: tertius ſe ipſo commendabilis eſt, & dignus ſua pulchritudine, cui Dido munus contulerit.*

Tres equitum numero turmæ, ternique vagantur
Ductores, pueri bis ſeni quemque ſecuti
Agmine partiti fulgent, paribuſque magiſtris.
Una acies juvenum, ducit quam parvus ovantem,
Nomen avi referens Priamus, tua clara Polyte
Progenies, auctura Italos: quem Thracius albis
Portat equus bicolor maculis, veſtigia primi
Alba pedis, frontemque oſtentans arduus albam.
d *Hæc dicit propter Attiam matrem Auguſti.* Alter Atys, genus unde *d* Atyi duxere Latini;
Parvus Atys, pueroque puer dilectus Iulo.
Extremus, formaque ante omnes pulcher Iulus
Sidonio eſt invectus equo, quem candida Dido
Eſſe ſui dederat monumentum, & pignus amoris.
e Al. *Trinacriæ.* Cætera *e* Trinacriis pubes ſenioris Aceſtæ
Fertur equis.

ARG. *Excipiuntur cum gaudio. luſtrant hi conſeſſum. ſignum datur. Troja peragitur.*

Excipiunt plauſu pavidos, gaudentque tuentes
Dardanidæ, veterumque agnoſcunt ora parentum.
Poſtquam omnem læti conſeſſum, oculoſque ſuorum
Luſtravere in equis: ſignum clamore paratis
Epytides longe dedit, inſonuitque flagello.
Olli diſcurrere pares, atque agmina terni
Diductis ſolvere choris; rurſuſque vocati
Convertere vias, infeſtaque tela tulere.
Inde alios ineunt curſus, alioſque recurſus

Ad-

Adverſis ſpatiis, alternoſque orbibus orbes
Impediunt, pugnæque ciens ſimulacra ſub armis.
Et nunc terga fugæ nudant, nunc ſpicula vertunt
Infenſi, facta pariter nunc pace feruntur.

Ea duplici comparatione illuſtratur, Labyrinthi, & Delphinorum. ARG.

Ut *a* quondam Creta fertur Labyrinthus in alta, *a Comparatio.*
Parietibus textum cæcis iter, ancipitemque
Mille viis habuiſſe dolum, qua ſigna ſequendi
Falleret indeprenſus, & irremeabilis error.
Haud aliter Teucrum nati veſtigia curſu
Impediunt, texuntque fugas & prælia ludo:
Delphinum ſimiles, qui per maria humida nando
Carpathium *b* Libycumque ſecant, luduntq; per undas. *b Carpathium mare, inter Ægyptum & Rhodum, ab inſula Carpapatho illic poſita.*

Illam Aſcanius Albanis tradidit; inde Romani accepere; nunc retinet nomen Trojæ. ARG.

Hunc morem curſus, atque hæc certamina primus
Aſcanius, longam muris cum cingeret Albam,
Rettulit, & priſcos docuit celebrare Latinos.
Quo puer ipſe modo, ſecum quo Troja pubes,
Albani docuere ſuos. hinc maxima porro
Accepit Roma, & patrium ſervavit honorem:
Trojaque nunc pueri Trojanum dicitur agmen.

Celebrato funere commutatur rerum ſtatus: Juno enim ad claſſem mittit in perniciem Trojanorum Deam Irim: hæc citiſſime paret, & devolat. ARG.

Pars III.

Hac celebrata tenus ſancto certamina patri.
Hic primum fortuna fidem mutata novavit,
Dum variis tumulo referunt ſolemnia ludis, *c Iris, nuntia Junonis.*
Irim *c* de cœlo miſit Saturnia Juno
Iliacam ad claſſem: ventoſque aſpirat eunti:
Multa movens, necdum antiquum ſaturata dolorem.
Illa viam celerans per mille coloribus arcum,
Nulli viſa cito decurrit tramite virgo.
Conſpicit ingentem concurſum, & littora luſtrat,
Deſertoſque videt portus, claſſemque relictam.

Erant tum Trojanæ feminæ ſeparatæ a reliquo virorum cœtu, ac lacrymabundæ recordatione præteritorum, atq; futurorũ malorũ. Aſſimilat ſe Iris Beroë notæ feminæ. ARG.

At procul in ſola ſecretæ Troades acta
Amiſſum Anchiſen flebant: cunctaque profundum
Pontum aſpectabant flentes: heu, tot vada feſſis,
Et tantum ſupereſſe maris! vox omnibus una:

Urbem orant, tædet pelagi perferre laborem.
Ergo inter medias ſeſe haud ignara nocendi
Conjicit, & faciemque Deæ, veſtemque reponit.
Fit Beroe, Iſmarii conjux longæva Dorycli,
Cui genus, & quondam nomen, natique fuiſſent.
Ac ſic Dardanidum mediam ſe matribus infert.

ARG. *Commovet illas ad dolorem fœdo mortis genere, quo abſumendæ; & recordatione calamitatum, quas paſſæ, quas patientur. Deinde rem agit a facili, atque excitat conqueſtionem ingentem.*

a Oratio hortatoria, quæ ab affectu movet exordium.
b Amplificatio a tempore.
c A facili & opportuno.
d A pio.

O miſeræ, *a* quas non manus (inquit) Achaica bello
Traxerit ad lethum patriæ ſub mœnibus: o gens
Infelix, cui te exitio fortuna reſervat?
Septima *b* poſt Trojæ excidium jam vertitur æſtas,
Cum *c* freta, cum terras omnes, tot inhoſpita ſaxa,
Sideraque emenſæ ferimur: dum per mare magnum
Italiam ſequimur fugientem; & volvimur undis.
Hic Erycis fines fraterni, atque hoſpes Aceſtes:
Quid prohibet muros jacere, & dare *d* civibus urbem?
O patria, & rapti nequicquam ex hoſte Penates:
Nullane jam Trojæ dicentur mœnia? nuſquam
Hectoreos amnes, Xanthum & Simoenta videbo?

ARG *Adjungit argumenta divina duo: alterum Caſſandræ, alterum Neptuni, porrigentium ſibi ignem in manus. Poſtquam verbis acuerat, jam facto, nam ignes jacit in claſſem. Iridis argumenta juvat Pyrgo & conjecturis, & veritate.*

e A neceſſario, nempe a vaticinii auctoritate.
f Ab occaſione.
g A divinitate.

Quin agite, & mecum infauſtas exurite puppes.
Nam *e* mihi Caſſandræ per ſomnum vatis imago
Ardentes dare viſa faces: hic quærite Trojam.
Hic domus eſt, inquit, vobis. jam *f* tempus agi res;
Nec tantis mora prodigiis: en quatuor aræ
Neptuno: Deus ipſe faces, animumque miniſtrat.
Hæc memorans, prima infenſum vi corripit ignem,
Sublataque procul dextra connixa coruſcat.
Et jacit: arrectæ mentes, ſtupefactaque corda
Iliadum. Hic una e multis quæ maxima natu
Pyrgo, tot Priami natorum regia nutrix:
Non Beroe vobis, non hæc Rhœteia matres
Eſt Dorycli conjux, divini *g* ſigna decoris,
Ardenteſque notate oculos: qui ſpiritus illi,
Qui vultus vociſque ſonus, vel greſſus eunti.
Ipſa egomet dudum Beroem digreſſa reliqui
Ægram, indignantem tali quod ſola careret
Munere, nec meritos Anchiſæ inferret honores.
Hæc effata.

Hærent primo fœminæ, deinde divino ſigno excitatæ naves incendunt. ARG.

At matres primo ancipites, oculiſque malignis
Ambiguæ ſpectare rates miſerum inter amorem
Præſentis terræ, fatiſque vocantia regna:
Cum Dea *a* ſe paribus per cœlum ſuſtulit alis, *a Audacia muliebris.*
Ingentemque fuga ſecuit ſub nubibus arcum.
Tum vero attonitæ monſtris, actæque furore
Conclamant, rapiuntque focis penetralibus ignem.
Pars ſpoliant aras, frondem, ac virgulta faceſque
Conjiciunt: furit immiſſis Vulcanus habenis
Tranſtra per, & remos, & pictas abiete puppes.

Incendii nuntius Eumelus eſt, & ipſi oculi: advolat eo Aſcanius, increpat fœminas. ARG.

Nuncius Anchiſæ ad tumulum, cuneoſque theatri
Incenſas perfert naves Eumelus; & ipſi
Reſpiciunt atram in nimbo volitare favillam.
Primus & Aſcanius, curſus ut lætus equeſtres
Ducebat, ſic acer equo turbata petivit
Caſtra: nec exanimes poſſunt retinere magiſtri.
Quis *b* furor iſte novus? quo nunc, quo tenditis, inquit, b *Pathos.*
Heu miſeræ cives! non hoſtem inimicaque caſtra
Argivum, veſtras ſpes uritis. en ego veſter
Aſcanius. galeam ante pedes projecit inanem,
Qua ludo indutus belli ſimulacra ciebat.

Poſt Aſcanium Æneas, & Teucri agminatim concurrunt. Fugiunt matres, & quærunt latibula. Graſſantur flammæ, nec remedium ullum. ARG.

Accelerat ſimul Æneas, ſimul agmina Teucrum.
Aſt illæ diverſa *c* metu per littora paſſim
Diffugiunt: ſylvaſque, & ſicubi concava furtim c *Metus muliebris.*
Saxa petunt. piget incepti, luciſque: ſuoſque
Mutatæ agnoſcunt, excuſſaque pectore Juno eſt.
Sed non idcirco flammæ atque incendia vires
Indomitas poſuere; udo ſub robore vivit
Stuppa vomens tardum fumum; lentuſque carinas
Eſt vapor, & toto deſcendit corpore *d* peſtis. d *Pathos.*
Nec vires Heroum, infuſaque flumina proſunt.

ARG.

Æneas veſtem abſcindit præ dolore. Deorum opem implorat, & exauditur, imbribus ſubito reſtinguentibus flammam; pereunt nihilominus quatuor naves.

Tum pius Æneas humeris abſcindere veſtem,
Auxilioque vocare Deos, & tendere palmas.

a Oratio deliberativa ad Jovem.
b Pathos regium animi ſolicitipro ſuis.

Jupiter *a* omnipotens: ſi nondum exoſus ad unum
Trojanos, ſi quid pietas antiqua labores
Reſpicit humanos; da flammam evadere claſſi
Nunc pater, & tenues *b* Teucrum res eripe letho.
Vel tu, quod ſupereſt, infeſto lumine morti,
Si mereor, demitte, tuaque hic obrue dextra.
Vix hæc ediderat, cum effuſis imbribus atra
Tempeſtas ſine more furit: tonitruque tremiſcunt
Ardua terrarum, & campi: ruit æthere toto
Turbidus imber aqua, denſiſque nigerrimus Auſtris;
Implenturque ſuper puppes, ſemuſta madeſcunt
Robora: reſtinctus donec vapor omnis, & omnes,
Quatuor amiſſis, ſervatæ a peſte carinæ.

ARG. *Eſt in æſtu curarum Æneas, ancepſque, utrum in Sicilia reſiſtat, an in Italiam tendat: hunc æſtum Nautes adimit ſenex, ſapiens, doctuſque a Pallade.*

c Cura principis.
d Al. dubius.
e Senile conſilium ab ætate, prudentia, & religione commendat.

At pater *c* Æneas caſu concuſſus acerbo,
Nunc huc ingentes, nunc illuc pectore curas
Mutabat: *d* verſans, Siculiſne reſideret arvis
Oblitus fatorum, Italaſne capeſſeret oras.
Tum *e* ſenior Nautes, unum Tritonia Pallas
Quem docuit, multaque inſignem reddidit arte,
Hæc reſponſa dabat, vel quæ portenderet ira
Magna Deum, vel quæ fatorum poſceret ordo.
Atque his Æneam ſolatus vocibus infit.

ARG. *Monet enim ſequenda fata, ferendam fortunam, advocandum ad conſilia Aceſtem, tradendam huic partem Trojanorum debilem, ac meticuloſam, qui urbem condant. Hoc audito conjicitur Æneas in majores curas. Nox advenit: Anchiſæ imago nato apparet, & loquitur.*

f Narratio.
g Al. conſilii.
h Al. promiſſo.
i Al. animo.
k Anchiſes filio per ſomnum apparet.

Nate Dea, quo fata trahunt, retrahuntque ſequamur:
Quicquid erit, ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt.
Eſt *f* tibi Dardanius divinæ ſtirpis Aceſtes,
Hunc cape *g* conſiliis ſocium, & conjunge volentem:
Huic trade, amiſſis ſuperant qui navibus, & quos
Pertæſum magni incœpti, rerumque tuarum eſt,
Longævoſque ſenes, ac feſſas æquore matres:
Et quicquid tecum invalidum, metuenſque pericli eſt
Delige; & his habeant terris ſine mœnia feſſi,
Urbem appellabunt *h* permiſſo nomine Aceſtam.
Talibus incenſus dictis ſenioris amici,
Tum vero in curas animus *i* deducitur omnes:
Et nox atra polum bigis ſubvecta tenebat,
Viſa dein cœlo facies delapſa parentis
Anchiſæ, *k* ſubito tales effundere voces.

ARG. *Præmiſſis nonnullis, ait ſtandum Nautæ conſilio;*

ju-

jubet deinde, ſe ut adeat in Elyſiis locis agitandum, tandem imago diſcedit.

Nate, mihi vita quondam, dum vita manebat,
Care *a* magis, nate Iliacis exercite fatis;
Imperio Jovis huc venio, qui *b* claſſibus ignem
Depulit, & cœlo tandem miſeratus ab alto eſt.
Conſiliis *c* pare, quæ nunc pulcherrima Nautes
Dat ſenior: lectos juvenes, fortiſſima corda,
Defer in Italiam. gens dura atque aſpera cultu
Debellanda tibi Latio eſt. Ditis tamen ante
Infernas accede domos: & averna per alta
d Congreſſus pete nate meos: non me *e* impia namque
Tartara habent, triſteſque umbræ: ſed amœna piorum
Concilia, Elyſiumque colo: huc caſta Sibylla
Nigrarum multo pecudum te ſanguine ducet.
Tum *f* genus omne tuum, & quæ dentur mœnia diſces.
Jamque vale. torquet medios nox humida curſus
Et me ſævus equis Oriens afflavit anhelis.
Dixerat, & tenues fugit, ceu fumus, *g* in auras.

a Benevolentia jungitur vice exordii.
b Narratio.
c Confirmatio conſilii.
d Al. amplexus.
e Al. facili, vel opportuno.
f Paraſceve libri ſexti.
g Anima venti & fumi.

ARG.

Narratur Æneæ in patrem affectus, in Deos religio, conſilium relinquendæ partis Trojanorum in Sicilia, virtus in reficiendis ratibus.

Æneas, quo deinde ruis? quo proripis? inquit,
Quem fugis? aut quis te noſtris complexibus arcet?
Hæc memorans, cinerem, & ſopitos ſuſcitat ignes:
Pergameumque larem, & canæ penetralia Veſtæ
Farre pio, & plena ſupplex veneratur acerra.
Extemplo ſocios, primumque accerſit Aceſtem:
Et Jovis imperium, & chari præcepta parentis
Edocet, & quæ nunc animo ſententia conſtet.
Haud mora *h* conſiliis: nec juſſa recuſat Aceſtes.
Tranſcribunt urbi matres, populumque volentem
Deponunt, animos nil magnæ laudis egentes.
Ipſi tranſtra novant, flammiſque ambeſa reponunt
Robora navigiis: aptant remoſque rudenteſque
Exigui numero, ſed bello vivida virtus.

h Æneas juſſa parentis exequitur.

ARG.

Aceſta urbs conſtituitur muris, legibus, religione.

Interea Æneas urbem deſignat aratro,
Sortiturque domos: hoc Ilium, & hæc loca Trojæ
Eſſe jubet. gaudet regno Trojanus Aceſtes:
Indicitque forum, & patribus dat jura vocatis.
Tum vicina aſtris Erycino in vertice ſedes
Fundatur Veneri Idaliæ: tumuloque ſacerdos,
Et lucus late ſacer additur Anchiſeo.

ARG.

Fiunt Epulæ per dies novem, & Diis ſacra: mare,

& venti apti ſunt ad navigandum: exoritur comploratio & diſcedentium, & remanentium; imbellis turba vult dare ſe comitem Æneæ, hic plenus pietate illam Aceſtæ commendat: fiunt ſacra Eryci, & tempeſtatibus: adnavigatur velis remiſque.

a Alludit ad novendiale ſacrum filio.

Jamque dies epulata *a* novem gens omnis, & aris
Factus honos; placidi ſtraverunt æquora venti,
Creber & aſpirans rurſus vocat Auſter in altum.
Exoritur procurva ingens per littora fletus:
Complexi inter ſe noctemque diemque morantur.
Ipſæ jam matres, ipſi, quibus aſpera quondam
Viſa maris facies, & non tolerabile Numen,
Ire volunt, omnemque fugæ perferre laborem.
Quos bonus Æneas dictis ſolatur amicis,
Et conſanguineo lacrymans commendat Aceſtæ.
Tres Eryci vitulos, & tempeſtatibus agnam
Cædere deinde jubet, ſolvique ex ordine funes.
Ipſe caput tonſæ foliis evinctus olivæ,
Stans procul in prora pateram tenet, extaq; ſalſos
Porricit in fluctus; ac vina liquentia fundit.
Proſequitur ſurgens a puppi ventus euntes;
Certatim ſocii feriunt mare, & æquora verrunt.

ARG. *Adit Neptunum Venus, queritur de Junone, quam vocat iracundam, pertinacem, immitem, pervicacem, infractam, nefandam, impiam, furibundam, audacem, ſceleratam. Summa petitionis, tranſmiſſio in Italiam.*

Pars IV. b *Venus ſolicita pro Trojanis.* c *Exordium a neceſſario.* d *Amplificatio.*

At *b* Venus interea Neptunum exercita curis
Alloquitur, taleſque effundit pectore queſtus.
Junonis *c* gravis ira, & inexſaturabile pectus
Cogunt me, Neptune, preces deſcendere in omnes.
Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla;
Nec Jovis imperio, fatiſve infracta quieſcit.
Non media de gente Phrygum exediſſe nefandis
Urbem odiis ſatis eſt, pœnam traxiſſe per omnem
Reliquias *d* Trojæ: cineres, atque oſſa peremptæ
Inſequitur. cauſas tanti ſciat illa furoris.
Ipſe mihi nuper Libycis, tu teſtis in undis,
Quam molem ſubito excierit: maria omnia cœlo
Miſcuit, Æoliis nequicquam freta procellis,

e *Invidioſe dictum.*

In regnis hoc auſa tuis.
Proh ſcelus, ecce etiam *e* Trojanis matribus actis
Exuſſit fœde puppes, & claſſe ſubegit
Amiſſa, ſocios ignotæ linquere terræ.

f Petitio.

Quod ſupereſt, oro, *f* liceat dare tuta per undas
Vela tibi, liceat Laurentum attingere Tybrim;
Si conceſſa peto, ſi dant ea mœnia Parcæ.

ARG. *Dat Neptunus confidentiam Veneri, fore ut a ſe omnia im-*

impetret: commendat merita ſua in illam: acquieſcit petitioni.

Tum Saturnius hęc domitor maris edidit alti,
Fas *a* omne eſt Cytherea meis te fidere regnis,
Unde *b* genus ducis. merui quoque: ſæpe furores
Compreſſi, & rabiem tantam cœlique mariſque.
Nec minor in terris (Xanthum, Simoentaque teſtor)
Æneæ mihi cura tui, cum Troja Achilles
Exanimata ſequens impingeret agmina muris,
Millia multa daret letho, gemerentque repleti
Amnes, nec reperire viam, atque evolvere poſſet
In mare ſe Xanthus: Pelidæ tunc ego forti
Congreſſum *c* Æneam, nec Diis, nec viribus æquis,
Nube cava eripui: cuperem cum vertere ab imo
Structa meis manibus perjuræ mœnia Trojæ.
Nunc quoque mens eadem perſtat mihi. pello timores.
Tutus, quos optas, portus accedet Averni.
Unus erit tantum, amiſſum quem gurgite quæret:
Unum pro multis dabitur caput.

a *Propoſitio.*
b *Ratio.*
c *Æneas contra Achillem.*

ARG.

Deinde placat maria per illa equitans, ex qua occaſione deſcribitur ejus equitatio, & plauſus, quo exceptus eſt ab univerſo mari.

His ubi læta Deæ permulſit pectora dictis,
Jungit equos *d* curru *e* genitor, ſpumantiaque addit
Fræna feris; manibuſque omnes effundit habenas.
Cæruleo per ſumma levis volat æquora curru:
Subſidunt undæ, tumidumque ſub axe tonanti
Sternitur æquor aquis: fugiunt vaſto æthere nimbi.
Tum variæ comitum facies, immania cete,
Et ſenior Glauci chorus, Inouſque *f* Palæmon,
Tritoneſque citi, Phorcique exercitus omnis,
Læva tenent *g* Thetis, & *h* Melite, Panopeaq; virgo
Niſæe, Spioque, Taliaque, *i* Cymodoceque.

d *Al. auro.*
e *Hom. Odyſ. libro quinto currum deſcribit Neptuni.*
f *Palæmon portuum deus.* *Phorcus, Sardiniæ rex.*
g *Thetis, ab alendo alumna.*
h *Melite, a melos.*
i *Cymodoce.*

ARG.

Navigat interim Æneas, aſſiſtunt omnes ad velificationem, nox advenit, Deus Somnus Palinurum invadit.

Hic patris Æneæ ſuſpenſam blanda viciſſim
Gaudia pertentant mentem: jubet ocyus omnes
Attolli malos, intendi brachia velis.
Una omnes fecere pedem: pariterque ſiniſtros,
Nunc dextros ſolvere ſinus: una ardua torquent,
Cornua: detorquentque, ferunt ſua flamina claſſem.
Princeps ante omnes denſum Palinurus agebat
Agmen; ad hunc alii curſum contendere juſſi.
Jamque fere mediam cœli nox humida metam
Contigerat, placida laxarant membra quiete
Sub remis fuſi per dura ſedilia nautæ:

a Somnus.

Cum levis æthereis delapſus *a* ſomnus ab aſtris
Aera dimovit tenebroſum, & diſpulit umbras,
Te Palinure petens, tibi triſtia ſomnia portans
Inſonti: puppique Deus conſedit in alta
Phorbanti ſimilis, fuditque has ore loquelas.

ARG. *Hortatur inſidioſe ad quietem, propoſita maris tranquillitate: cui Palinurus reſpondet nihil eſſe fidendum inconſtantiæ maris, præſertim ubi ſalus agitur principis ſui Æneæ.*

Jaſide Palinure ferunt ipſa æquora claſſem,
Æquatæ ſpirant auræ, datur hora quieti,
Pone caput, feſſoſque oculos furare labori.
Ipſe ego paulisper pro te tua munera inibo.
Cui vix attollens Palinurus lumina fatur:
Mene ſalis placidi vultum, fluctuſque quietos
Ignorare jubes? Mene huic confidere monſtro?
Æneam credam quid enim fallacibus Auſtris,
Et cœli toties deceptus fraude ſereni?

ARG. *His dictis hæret clavo firmiſſime, contingitur ramo Somni, præcipitatur, & emoritur. Sentit Æneas navem fluitantem, ſuccedit Rector, amicum deflet.*

Talia dicta dabat: clavumque affixus & hærens
Nuſquam amittebat, oculoſque ſub aſtra tenebat.

b Vis ſomni.

Ecce Deus ramum *b* lethæo rore madentem,
Vique ſoporatum Stygia ſuper utraque quaſſat
Tempora: cunctantique natantia lumina ſolvit.
Vix primos inopina quies laxaverat artus:
Et ſuper incumbens, cum puppis parte revulſa,
Cumque gubernaclo liquidas projecit in undas
Præcipitem, ac ſocios nequicquam ſæpe vocantem.
Ipſe volans tenues ſe ſuſtulit ales in auras.
Currit iter tutum non ſecius æquore claſſis,
Promiſſiſque patris Neptuni interrita fertur.
Jamque adeo ſcopulos *c* Sirenum advecta ſubibat,
Difficiles quondam, multorumque oſſibus albos.

c Sirenes monſtra marina, quæ Ulyſſis ſocios Sirenes devorarunt.

Tum rauca aſſiduo longe ſale ſaxa ſonabant,
Cum pater amiſſo fluitantem errare magiſtro
Senſit, & ipſe ratem nocturnis rexit in undis,
Multa gemens, caſuque animum concuſſus amici.
O nimium cœlo, & pelago confiſe ſereno,
Nudus in ignota Palinure jacebis arena.

Finis Libri Quinti Æneidos.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

Liber Sextus.

ARGUMENTUM.

ÆNeas ad Cumas applicat: pergit ad templum Apollinis, & Sibyllæ antrum: ex occaſione narrantur res Dædali; adeſt Sibylla: ducit ſecum Æneam; ad cujus preces illa vaticinium edit, quo prædicit bellum Italiæ. Finito oraculo, petit ab ea aſpectum patris; objicit illa difficultates, ut inferi adeantur: ſed ita objicit, ut tamen viam aperiat, qua poſſit rem iſtam conſequi, explicans doctrinam rami aurei; admonet etiam illum de Miſeni obitu. Invenitur ramus aureus, & tumulatur Miſenus. Fiunt deinde ſacra Manium, quæ neceſſaria ante aditum inferorum. Evocatur Proſerpina, adeuntur inferi, deſcribuntur monſtra, quæ ante veſtibulum, & quæ in ipſo veſtibulo. Hinc tenditur ad fluvium, ubi Charon portitor: is deſcribitur. Sunt ante fluvium inſepulti, in his Palinurus, cum quo longus ſermo, & fit diſceſſio ab illo. Inde it recta ad tranſmittendum fluvium, prohibetur a Charonte, qui tamen viſo ramo aureo naviculam advertit, Æneam excipit, tranſmittit, exponit: neque Cerberus viam impedit ſopitus a Sibylla. Deſcribuntur regiones inferorum quinque: prima, infantium; ſecunda, damnatorum falſo crimine; tertia, interfectorum, αὐτοχείρων: quarta, amantium; quinta, virorum bello fortium. In his narrat peculiares quoſdam ſucceſſus.

ſue. Ab locis inferis fit gradus ad Tartarum, & ad illos, qui ibi cruciantur æternis ſuppliciis damnati. Quo facto pergit Æneas una cum Sibylla ad Regiam Plutonis, ubi ramum figit, & inde ad Elyſium pervenit, numeratiſque aliquot Heroibus, qui erant in illis locis, rogat Sibylla Muſæum, ubi ſit Anchiſes; præbet ſe Muſæus ducem, donec perventum ad illum eſt. Salutant ſe pater & filius benigniſſime, aperitque ſenex primam rerum omnium conſtitutionem, animarumque originem, & tranſmigrationem, ſecutus doctrinam Pythagoræ: quod eo conſilio facit, ut natum doceat Romanorum poſteritatem, idque in gratiam Auguſti: quo loci doctiſſimus eſt Poeta, complectens multa rerum monumenta de Romano Imperio, & Cæſaribus, donec tandem pervenit ad duos Marcellos; Claudium domitorem Annibalis, & illum, qui fuit filius Octaviæ ſororis Auguſti, ubi miris affectibus de altero excitatis, Æneas a patre per eburneam portam emittitur.

ARGUMENTUM.

Poſt lacrymas de obitu Palinuri, Æneas ad Cumas applicat, proras navium ad pelagus convertit, puppes ad litora; ſiſtit anchoras, deſcendunt juvenes, quorum ardor & ſtudium deſcribitur.

Pars I.
a Pius Æneæ animus.

Sic fatur a lacrymans, claſſique immittit habenas;
Et tandem Euboicis Cumarum allabitur oris.
Obvertunt pelago proras. tum dente tenaci
Anchora fundabat naves: & litora curvæ
Prætexunt puppes. juvenum manus emicat ardens
Litus in Heſperium. quærit pars ſemina flammæ
Abſtruſa in venis ſilicis: pars denſa ferarum
Tecta rapit, ſilvas inventaque flumina monſtrat.

ARG.

Æneas interim adit templum Apollinis, & antrum Sibyllæ. Ex occaſione narratur volatus Dædali, qui templi hujus conditor. Deſcribuntur ornatus forium.

At

At pius Æneas arces, quibus altus Apollo
Præſidet, horrendæque procul ſecreta ſibyllæ,
Antrum immane, petit; magnam cui mentem, animumque
Delius inſpirat vates, aperitque futura.
Jam ſubeunt Triviæ lucos, atque aurea tecta.
Dædalus, *a* ut fama eſt, fugiens Minoia regna,
Præpetibus pennis auſus ſe credere cœlo,
Inſuetum per iter gelidas enavit ad arctos;
Chalcidicaque levis tandem ſuper adſtitit arce.
Redditus his primum terris tibi Phœbe ſacravit
Remigium alarum, poſuitque immania templa.
In foribus lethum Androgeo: tum pendere pœnas
Cecropidæ juſſi (miſerum) ſeptena quotannis
Corpora natorum. ſtat ductis ſortibus *b* urna.
Contra elata mari reſpondet Gnoſia tellus.
Hic crudelis amor tauri, ſuppoſtaque furto
Paſiphae, miſtumque genus, proleſque biformis
Minotaurus ineſt, Veneris monumenta nefandæ.

a *Fabula de Dædalo.*

b *Ubi ſortiebantur juvenes, quis ſe permitteret devorari.*

Pergit ornatus forium, ubi amor Ariadnæ attingitur, & mors Icari: adveniunt Achates, & Sibylla. ARG.

Hic labor ille domus, & inextricabilis error.
Magnum reginæ ſed enim miſeratus amorem
Dædalus, ipſe dolos tecti, *c* ambageſque reſolvit,
Cæca regens filo veſtigia. tu quoque magnam
Partem opere in tanto (ſineret dolor) Icare haberes.
Bis conatus erat caſus effingere in auro:
Bis patriæ cecidere manus. quin protinus *d* omnia
Perlegerent oculis, ni jam præmiſſus Achates
Afforet, atque una Phœbi, Triviæque ſacerdos
Deiphobe Glauci, fatur quæ talia regi.

c *Labyrinthus.*

d *Al. omnem.*

Illa Æneam reprehendit, docet ſacrum, ducit ad templum: deſcribitur antrum, & furor Sibyllæ. ARG.

Non hoc iſta ſibi tempus ſpectacula *e* poſcit.
Nunc grege de intacto ſeptem mactare juvencos
Præſtiterit, totidem lectas de more bidentes.
Talibus affata Æneam: nec ſacra morantur
Juſſa viri. Teucros vocat alta in templa ſacerdos.
Exciſum Euboicæ latus ingens rupis in *f* antrum:
Quo lati ducunt aditus centum, oſtia centum:
Unde ruunt totidem voces, reſponſa ſibyllæ.
Ventum erat ad limen, cum virgo, poſcere fata
Tempus, ait: deus ecce, *g* deus. cui talia fanti
Ante fores ſubito, non vultus, non color unus,
Non comptæ manſere comæ: ſed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument: majorque videri,
Nec mortale ſonans: afflata eſt numine quando
Jam propiore dei: Ceſſas in vota, preceſque,

e *Al. poſcunt.*

f *Deſcriptio antri.*

g *Enthuſiaſmi deſcriptio.*

Tros,

Tros, ait, Ænea, ceſſas? nec enim ante dehiſcent
Attonitæ magna ora domus: & talia fata
Conticuit. gelidus Teucris per dura cucurrit
Oſſa tremor, fuditque preces rex pectore ab imo.

ARG. *Æneæ preces ad Phœbum, quo iter dirigat ad Italiam: ad Sibyllam, quo pandat oracula. promittit ſe utrique gratum fore, videlicet Phœbo, & Sibyllæ: proponit uti velit ſibi vaticinium dari.*

a Oratio Æneæ, captat autem benevolentiam a perſona Apollinis.

Phœbe, *a* graves Trojæ ſemper miſerate labores,
Dardana qui Paridis direxti tela, manuſque
Corpus in Æacidæ; magnas obeuntia terras
Tot maria intravi duce te, penituſque repoſtas
Maſſylum gentes, prætentaque Syrtibus arva:
Jam tandem Italiæ fugientis prendimus oras.
Hac Trojana tenus fuerit fortuna ſecuta.
Vos quoque Pergameæ jam fas eſt parcere genti
Diique, deæque omnes, quibus obſtitit Ilium, & ingens
Gloria Dardaniæ: Tuque o ſanctiſſima vates,
Præſcia venturi, da (non indebita *b* poſco
Regna meis fatis) Latio conſidere Teucros,
Erranteſque deos, agitataque numina Trojæ.
Tum *c* Phœbo, & Triviæ ſolido de marmore templa
Inſtituam, feſtoſque dies de nomine Phœbi.
Te quoque magna manent regnis penetralia noſtris:
Hic ego namque tuas ſortes, arcanaque fata
Dicta meæ genti ponam, lectoſque ſacrabo
Alma viros. foliis *d* tantum ne carmina manda;
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis:
Ipſa canas, oro. Finem dedit ore loquendi.

b Petitio.

c Promiſſio ab agenda gratia.

d Alludit ad libros Sibyllinos Romæ adſervatos.

ARG. *Furit Sibylla ante oraculum, patent oſtia antri, edit illa vaticinium, quo prædicit Æneæ bellum Italiæ, belli cauſas: firmat illum contra omnem vim, & fortunam.*

At Phœbi nondum patiens immanis in antro
Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit
Excuſſiſſe deum. tanto magis ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans, fingitq; premendo.
Oſtia jamque domus patuere ingentia centum
Sponte ſua, vatiſque ferunt reſponſa per auras.
O *e* tandem magnis pelagi defuncte periclis,
Sed terra graviora manent: in regna Lavini
Dardanidæ venient: (mitte hanc de pectore curam)
Sed non & veniſſe volent: bella, horrida bella,
Et Tybrim multo ſpumantem ſanguine cerno.
Non Simois tibi, nec Xanthus, nec Dorica caſtra
Defuerint. alius Latio jam partus Achilles,
Natus & ipſe dea. nec Teucris addita Juno
Uſquam aberit; cum tu ſupplex in rebus egenis

e Oraculum Sibyllæ.

Quas gentes Italum, aut quas non oraveris urbes?
Cauſa mali tanti conjux iterum *a* hoſpita Teucris,
Externique iterum thalami.
Tu ne cede malis, ſed contra audentior ito,
Qua tua te fortuna ſinet. via prima ſalutis,
Quod minime reris, Graja pandetur ab urbe.

a *Nam & Paris ab Helena fuerat hoſpitio ſuſceptus.*

A R G.

Ceſſat illa ab oraculo, Æneas rem novam ab ea petit, patris videlicet aſpectum, qui jam mortuus. Adducit argumenta, quibus debeat id ſibi concedi.

Pars II.

Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antroque remugit,
Obſcuris vera involvens: ea fræna furenti
Concutit, & ſtimulos ſub pectore vertit Apollo.
Ut primum ceſſit furor, & rabida ora quierunt,
Incipit Æneas heros: Non ulla laborum,
O virgo, nova mi facies, inopinave ſurgit:
Omnia *b* præcepi, atque animo mecum ante peregi.
Unum *c* oro; (quando hic inferni janua regis
Dicitur, & tenebroſa palus Acheronte refuſo)
Ire ad conſpectum cari genitoris, & ora
Contingat; doceas iter, & ſacra oſtia pandas.
Illum ego per flammas, & mille ſequentia tela
Eripui his humeris, medioque ex hoſte recepi;
Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
Atque omnes pelagique minas, cœlique ferebat
Invalidus *d* vires ultra, fortemque ſenectæ.
Quin, ut te ſupplex peterem, & tua limina adirem
Idem *e* orans mandata dabat. natique, patriſque
Alma precor miſerere, potes namque omnia: nec te
Nequidquam lucis Hecate præfecit Avernis.
Si potuit manes arceſſere conjugis *f* Orpheus,
Threicia fretus cithara, fidibuſque canoris:
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itque, reditque viam toties. quid Theſea? magnum
Quid memorem Alcidem? & mi genus ab Jove ſummo.

b *Prudentia.*
c *Petitio ab occaſione.*
d *A neceſſario.*
e *A facili.*
f *Ab exmplis.*

A R G.

Objicit Sibylla difficultates, ut inferi adeantur.

Talibus orabat dictis, araſque *g* tenebat.
Tunc ſic orſa loqui vates: Sate ſanguine divum
Tros Anchiſiade, facilis deſcenſus Averni:
Noctes, atque dies patet atri janua Ditis:
Sed revocare gradum, ſuperaſque *h* evadere ad auras,
Hoc opus, hic labor eſt. pauci, quos æquus amavit
Jupiter, aut ardens evexit ad æthera virtus,
Diis geniti potuere. tenent media omnia ſilvæ,
Cocytuſque ſinu labens circumfluit atro.
Quod ſi tantus amor menti, ſi tanta cupido eſt,
Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre

g *Alludit ad ritum vetuſtatis, tenebat enim cornu aræ qui precabatur.*
h *Dehortatio a difficili.*

Tar-

Tartara; & inſano juvat indulgere labori:
Accipe, quæ peragenda prius.

ARG. *Sed ita objicit, ut viam aperiat, qua poſſit rem iſtam conſequi, explicans doctrinam rami aurei. Admonet illum de obitu ſocii cujuſdam; docet quæ ſacra debeant præcedere deſcenſum inferorum.*

Latet arbore opaca
a Ramus aureus. Aureus *a* & foliis, & lento vimine *b* ramus,
Junoni infernæ dictus ſacer. hunc tegit omnis
b Per ramum aureum intelligitur prudentia, quæ nihil non quantumvis arduum & difficile poteſt aſſequi. Lucus, & obſcuris claudunt convallibus umbræ.
Sed non ante datur telluris operta ſubire,
Auricomos quam quis decerpſerit arbore fœtus.
Hoc ſibi pulchra ſuum ferri Proſerpina munus
Inſtituit. primo avulſo non deficit alter
Aureus, & ſimili frondeſcit virga metallo.
Ergo alte veſtiga oculis: & rite repertum
Carpe manu. namque ipſe volens, faciliſque ſequetur,
Si te fata vocant: aliter non viribus ullis
Vincere, nec duro poteris convellere ferro.
Præterea jacet exanimum tibi corpus amici,
(Heu neſcis) totamque inceſtat funere claſſem,
Dum conſulta petis, noſtroque in limine pendes.
Sedibus hunc refer ante ſuis, & conde ſepulcro.
Duc nigras pecudes: ea prima piacula ſunto:
Sic demum lucos Stygios, regna invia vivis
Adſpicies. dixit, preſſoque obmutuit ore.

ARG. *Diſcedit inde Aeneas cum Achate, ignorans quiſnam defunctus ille: videt eſſe Miſenum, percurritur hujus vita, mors, & mortis cauſa.*

Æneas, mœſto defixus lumina vultu
Ingreditur, linquens antrum, cæcoſque volutat
Eventus animo ſecum: cui fidus Achates
It comes, & paribus curis veſtigia figit.
c Al. ferebant. Multa inter ſeſe vario ſermone *c* ſerebant,
Quem ſocium exanimum vates, quod corpus humandum
d Miſenus. Diceret. atque illi Miſenum *d* in litore ſicco,
Ut venere, vident, indigna morte peremptum,
Miſenum Æolidem, quo non præſtantior alter
Ære ciere viros, Martemque accendere cantu.
Hectoris hic magni fuerat comes, Hectora circum
Et lituo pugnas inſignis obibat, & haſta.
Poſtquam illum victor vita ſpoliavit Achilles,
Dardanio Æneæ ſeſe fortiſſimus heros
Addiderat ſocium, non inferiora ſecutus.
Sed tum, forte cava dum perſonat æquora concha
Demens, & cantu vocat in certamina Divos,
Æmulus exceptum Triton (ſi credere dignum eſt)

Inter

Inter ſaxa virum ſpumoſa immerſerat *a* unda.

a *Miſenus in undis periit.*

Parantur neceſſaria ad funus Miſeni, nam ſilva ad rogū exciditur, qua in ſilva precatur ſibi aureum ramum indicari.

ARG.

Ergo omnes magno circum clamore fremebant,
Præcipue pius Æneas. tum juſſa ſibyllæ,
Haud mora, feſtinant flentes, aramque ſepulcri
Congerere arboribus, cæloque educere certant.
Itur in antiquam ſilvam, ſtabula alta ferarum:
Procumbunt piceæ: ſonat icta ſecuribus ilex,
Fraxineæque trabes, cuneis & fiſſile robur
Scinditur: advolvunt ingentes montibus ornos.
Nec non Æneas opera inter talia primus
Hortatur ſocios, paribuſque accingitur armis:
Atque hæc ipſe ſuo triſti cum corde volutat,
Aſpectans ſilvam immenſam, & ſic *b* ore precatur.
Si nunc ſe nobis ille aureus arbore ramus
Oſtendat nemore in tanto: quando omnia vere,
Heu nimium de te vates, Miſene, locuta eſt.

b *Al. forte.*

Reſpondet exitus Aeneæ precibus, ramum invenit ductu columbarum, corripit, fert ad Sibyllam.

ARG.

Vix ea fatus erat, geminæ cum forte *c* columbæ
Ipſa ſub ora viri cœlo venere volantes,
Et viridi ſedere ſolo. tum maximus Heros
Maternas agnoſcit *d* aves, lætuſque precatur:
Eſte duces, o ſi qua via eſt, curſumque per auras
Dirigite in lucos, ubi pinguem dives opacat
Ramus humum: tuque o dubiis ne deſice rebus
e Diva parens. Sic effatus veſtigia preſſit,
Obſervans, quæ ſigna ferant, quo tendere pergant
Paſcentes: illæ tantum prodire volando,
Quantum acie poſſent oculi ſervare ſequentum.
Inde, ubi venere ad fauces grave olentis Averni,
Tollunt ſe celeres, liquidumque per aera lapſæ,
Sedibus optatis gemina ſuper arbore ſidunt,
Diſcolor unde auri per ramos aura refulſit.
Quale *f* ſolet ſilvis brumali frigore viſcum
Fronde virere nova, quod non ſua ſeminat arbos,
Et croceo fœtu teretes circumdare truncos:
Talis erat ſpecies auri frondentis opaca
Ilice: ſic leni crepitabat bractea vento.
Corripit extemplo Æneas, aviduſque refringit
Cunctantem, & vatis portat ſub tecta ſibyllæ.

c *Columbæ Veneri dicatæ, ob fœcunditatem.*
d *Boni ominis eſt, in augurio videre paſcentes aves.*
e *Al. alma.*
f *Comparatio.*

Fiunt tandem Miſeno ſacra, omnia ex priſco more.

ARG.

Nec minus interea Miſenum in litore Teucri
Flebant, & cineri ingrato ſuprema ferebant.

Prin-

a Hypotypoſis funeris.

Principio a pinguem tædis, & robore ſecto
Ingentem ſtruxere pyram: cui frondibus atris
Intexunt latera, & ferales ante cupreſſos
Conſtituunt, decorantque ſuper fulgentibus armis.
Pars calidos latices, & ahena undantia flammis
Expediunt, corpuſque lavant frigentis, & b ungunt.

b Herodotus in primo li. facit mentionem ungendorum corporum.

Fit gemitus: tum membra toro defleta reponunt,
Purpureaſque ſuper veſtes, velamina nota,
Conjiciunt. pars ingenti ſubiere pheretro,
Triſte miniſterium; & ſubjectam more parentum
Averſi tenuere facem. congeſta cremantur
Thurea dona, dapes, fuſo crateres olivo.

ARG. *Sequuntur ritus alii, cremato jam cadavere.*

c Vento extinguebatur rogus.

Poſtquam c collapſi cineres, & flamma quievit,
Reliquias vino, & bibulam lavere favillam,
Oſſaque lecta cado texit Chorinæus aheno.
Idem ter ſocios pura circumtulit unda,
Spargens rore levi, & ramo felicis olivæ;
Luſtravitque viros, dixitque noviſſima verba.

d Monumentū.

At pius Æneas ingenti mole d ſepulcrum
Imponit, ſuaque arma viro, remumque, tubamque
Monte ſub aerio; qui nunc Miſenus ab illo
Dicitur, æternumque tenet per ſæcula nomen.

ARG. *Fiunt ſacra Deorum Manium, quæ neceſſaria ante aditum inferorum.*

Pars III.
e Deſcriptio Averni.

His actis, propere exſequitur præcepta Sibyllæ.
Spelunca e alta fuit, vaſtoque immanis hiatu,
Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumque tenebris:
Quam ſuper haud ullæ poterant impune volantes
Tendere iter pennis: talis ſeſe halitus atris
Faucibus effundens ſupera ad convexa ferebat:
Unde locum Graii dixerunt nomine Avernum.
Quatuor hic primum nigrantes terga juvencos
Conſtituit, frontique invergit vina ſacerdos;
Et ſummas carpens media inter cornua ſetas,
Ignibus imponit ſacris libamina prima,
Voce vocans Hecaten cœloque, Ereboque potentem.
Supponunt alii cultros, tepidumque cruorem
Suſcipiunt pateris. ipſe atri velleris agnam
Æneas matri Eumenidum, magnæque ſorori
Enſe ferit, ſterilemque tibi Proſerpina vaccam.
Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras;
Et ſolida imponit taurorum viſcera flammis,
Pingue ſuperque oleum fundens ardentibus extis.

ARG. *Adeſt jam Proſerpina ſuperioribus ſacris evocata. Aggrediuntur Sibylla & Æneas viam inferorum.*

Ec-

Ecce autem primi ſub lumina Solis, & ortus,
Sub pedibus mugire ſolum, & juga cœpta moveri
Silvarum, viſæque canes ululare per umbram,
Adventante dea. procul o, procul eſte profani,
Conclamat vates, totoque abſiſtite luco:
Tuque invade viam, vaginaque eripe ferrum:
Nunc animis opus, Ænea, nunc pectore firmo.
Tantum effata, furens antro *a* ſe immiſit aperto. *a Ingrediuntur infernum.*
Ille ducem haud timidis vadentem paſſibus æquat.

Fit de novo invocatio ad res inferni aperiendas. Adhibetur comparatio ad explicandum iter illud caliginoſum. ARG.

Dii, *b* quibus imperium eſt animarum, umbræq; ſilentes, *b Invocatio.*
Et Chaos, & Phlegethon, loca nocte ſilentia late,
Sit mihi fas audita loqui, ſit numine veſtro
Pandere res alta terra, & caligine merſas.
Ibant obſcuri ſola ſub nocte per umbras,
Perque domos Ditis vacuas, & inania regna:
Quale per incertam Lunam ſub luce maligna
Eſt iter in ſilvis, ubi cœlum condidit umbra
Jupiter, & rebus nox abſtulit atra colorem.

Deſcribuntur monſtra, quæ ante veſtibulum inferorum. ARG.

Veſtibulum ante ipſum, primiſque in faucibus Orci
Luctus, & ultrices poſuere cubilia curæ:
Pallenteſque habitant morbi, triſtiſque ſenectus,
Et metus, & maleſuada fames, & turpis egeſtas,
Terribiles viſu formæ, lethumque, laborque:
Tum *c* conſanguineus lethi ſopor, & mala mentis *c Erebi filii.*
Gaudia, mortiferumque adverſo in limine bellum,
Ferreique Eumenidum thalami, & diſcordia demens,
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.

Sequuntur monſtra alia, quæ in medio veſtibuli: incipitq; ab ulmo ſomniorum. attingitur Aeneæ animus. ARG.

In medio ramos, annoſaque brachia pandit
Ulmus opaca, ingens: quam ſedem ſomnia vulgo
Vana tenere ferunt, foliiſque ſub omnibus hærent.
Multaque præterea variarum monſtra ferarum,
Centauri in foribus ſtabulant, Scyllæque biformes,
Et centum geminus Briareus, ac bellua Lernæ
Horrendum ſtridens, flammiſque armata Chimæra,
Gorgones, Harpyjæque, & forma tricorporis umbræ.
Corripit hic ſubita trepidus formidine ferrum
Æneas, ſtrictamque aciem venientibus offert:
Et, ni docta comes tenues ſine corpore vitas
Admoneat volitare cava ſub imagine formæ,
Irruat, & fruſtra ferro diverberet umbras.

ARG. *Superatis monſtris, eunt recta ad infernum. Deſcribitur portitor inferorum Charon.*

Pars IV.

Hinc via, Tartarei quæ fert Acherontis ad undas.
Turbidus hic cœno, vaſtaque voragine gurges
Æſtuat, atque omnem Cocyto eructat arenam.
Portitor has horrendus aquas, & flumina ſervat
Terribili ſqualore *a* Charon: cui plurima mento
Canities inculta jacet; ſtant lumina flamma:
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.
Ipſe ratem conto ſubigit, veliſque miniſtrat,
Et ferruginea ſubvectat corpora cymba,
Jam ſenior; ſed cruda deo, viridiſque ſenectus.

a Charon.

ARG. *Narratur aptis comparationibus turba omnis generis animarum confluentium ad tranſmeandam Cocytum: & delectus Charontis in his admittendis, illis arcendis.*

Huc omnis turba ad ripas effuſa ruebat,
Matres, atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimum heroum, pueri, innuptæque puellæ,
Impoſitique *b* rogis juvenes ante ora parentum.
Quam multa in ſilvis autumni frigore primo
Lapſa cadunt folia: aut ad terram gurgite ab alto
Quam multæ glomerantur aves, ubi frigidus annus
Trans pontum fugat, & terris immittit apricis.
Stabant orantes primi tranſmittere curſum;
Tendebantque manus ripæ ulterioris amore:
Navita ſed triſtis nunc hos, nunc accipit illos;
Aſt alios longe ſummotos arcet arena.

b Hos verſiculos ſupra in quarto Georg. reperies.

ARG. *Explicat Sibylla Æneæ, quid ſit delectus ille Charontis: nam ſepulti admittuntur, inſepulti arcentur.*

Æneas, (miratus enim, motuſque tumultu)
Dic, ait, o virgo, quid vult concurſus ad amnem?
Quidve petunt animæ? vel quo diſcrimine ripas
Hæ linquunt, illæ remis vada livida verrunt?
Olli ſic breviter fata eſt longæva ſacerdos:
Anchiſa generate, deum certiſſima proles,
Cocyti ſtagna alta vides, *c* Stygiamque paludem,
Dii cujus jurare timent, & fallere numen.
Hæc omnis, quam cernis, inops, inhumataque turba eſt:
Portitor ille, Charon: hi, quos vehit unda, ſepulti.
Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
Tranſportare prius, quam ſedibus oſſa quierunt.
Centum errant annos, volitantque hæc litora circum:
Tum demum admiſſi ſtagna exoptata reviſunt.

c Styx juramentum deorum.

Agno-

Agnoſcit, inter inſepultos, quoſdam e ſuis: interque illos Palinurum, gubernatorem ſuæ navis; quem rogat, quo mortis genere abreptus fuerit. ARG.

Conſtitit Anchiſa ſatus, & veſtigia preſſit,
Multa putans, ſortemque animo miſeratus iniquam.
Cernit ibi *a* mœſtos, & mortis honore carentes, a *Pathos.*
Leucaſpim, & Lyciæ ductorem claſſis Orontem:
Quos ſimul a Troja ventoſa per æquora vectos
Obruit auſter, aqua involvens navemque, viroſque.
Ecce gubernator ſeſe *b* Palinurus agebat: b *Palinurus.*
Qui Libyco nuper curſu, dum ſidera ſervat,
Exciderat puppi, mediis effuſus in undis.
Hunc ubi vix multa mœſtum cognovit in umbra,
Sic prior alloquitur: Quis te, Palinure, deorum
Eripuit nobis, medioque ſub æquore merſit?
Dic age. namque mihi fallax haud ante repertus
Hoc uno reſponſo animum deluſit Apollo:
Qui fore te ponto incolumem, fineſque canebat
Venturum Auſonios: en hæc promiſſa fides eſt?

Reſpondet Palinurus Aeneæ, aperiens caſus ſuos. ARG.

Ille autem: Neque te Phœbi cortina fefellit,
Dux Anchiſiade: nec me deus æquore merſit.
Namque gubernaclum, multa vi forte revulſum,
Cui datus hærebam cuſtos, curſuſque regebam,
Præcipitans traxi mecum. maria aſpera juro,
Non ullum pro me tantum cepiſſe timorem,
Quam tua ne ſpoliata armis, excuſſa magiſtro,
Deficeret tantis navis ſurgentibus undis.
Tres Notus hibernas immenſa per æquora noctes
Vexit me violentus aqua. vix lumine quarto
Proſpexi Italiam, ſumma ſublimis ab unda.
Paulatim adnabam terræ, & jam tuta tenebam,
Ni gens crudelis madida cum veſte gravatum,
Prenſantemq; uncis manibus capita aſpera montis
Ferro invaſiſſet, prædamque ignara putaſſet.
Nunc me fluctus habet, verſantque in litore venti.

Petit in exitu ſermonis, ut ſibi juſta perſolvat, quo poſſit tandem Cocytum tranſmittere. ARG.

Quod *c* te per cœli jucundum lumen, & auras, c *Precatio.*
Per genitorem oro, per ſpem ſurgentis Juli,
Eripe me his invicte malis. aut tu mihi terram
Injice, (namque potes) portuſque require Velinos:
Aut tu, ſi qua via eſt, ſi quam tibi diva creatrix
Oſtendit, (neque enim credo ſine numine divum
Flumina tanta paras, Stygiamque innare paludem)

Da dextram miſero, & tecum me tolle per undas,
Sedibus ut ſaltem placidis in morte quieſcam.

ARG. *Increpat Sibylla Palinurum, deinde conſolatur poſteritatis memoria, quæ illi futura eſt.*

Talia fatus erat, cœpit cum talia vates:
Unde hæc, o Palinure, tibi tam dira cupido?
Tu Stygias inhumatus aquas, amnemque ſeverum
Eumenidum aſpicies, ripamve injuſſus adibis?
Deſine fata deum flecti ſperare precando.
Sed cape dicta memor duri ſolatia caſus.
Nam tua finitimi longe, lateque per urbes,
Prodigiis acti cœleſtibus, oſſa piabunt:
Et ſtatuent tumulum, & tumulo ſolemnia mittent:
Æternumque locus Palinuri nomen habebit.

ARG. *Diſcedit ab illis Palinurus. hi peragunt inſtitutum iter, prohibentur a Charonte.*

His dictis curæ emotæ, pulſuſque parumper
Corde dolor triſti: gaudet cognomine terra.
Ergo iter inceptum peragunt, fluvioque propinquant.
Navita quos jam inde ut Stygia proſpexit ab unda
Per tacitum nemus ire, pedemque advertere ripæ,
Sic prior aggreditur dictis, atque increpat ultro:
Quiſquis es, armatus qui noſtra ad flumina tendis,
Fare age quid venias: jam iſtinc & comprime greſſum.
Umbrarum hic locus eſt, ſomni, noctiſque ſoporæ.
Corpora viva nefas Stygia vectare carina.
Nec vero Alcidem me ſum lætatus euntem
Accepiſſe lacu, nec Theſea, Pirithoumque:
Dîs quanquam geniti, atque invicti viribus eſſent.
Tartareum ille manu cuſtodem in vincla petivit
Ipſius a ſolio regis, traxitque trementem:
Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.

ARG. *Aperit Sibylla ramum, agnoſcit illum Charon, utrumque tranſmittit, & extra fluvium exponit.*

2 *Apollinea; Amphriſius autem fluvius Theſſaliæ eſt, apud quem Apollo divinitate eſt privatus.*

Quæ contra breviter fata eſt 2 Amphryſia vates:
Nullæ hic inſidiæ tales, abſiſte moveri:
Nec vim tela ferunt. licet ingens janitor antro
Æternum latrans exangues terreat umbras:
Caſta licet patrui ſervet Proſerpina limen.
Troius Æneas pietate inſignis, & armis,
Ad genitorem, imas Erebi deſcendit ad umbras.
Si te nulla movet tantæ pietatis imago:
At ramum hunc (aperit ramum, qui veſte latebat)
Agnoſcas. tumida ex ira tum corda reſidunt.
Nec plura his. ille admirans venerabile donum

Fa-

Fatalis virgæ, longo poſt tempore viſum,
Cæruleam advertit puppim, ripæque propinquat.
Inde alias animas, quæ per juga longa ſedebant,
Deturbat, laxatque foros: ſimul accipit alveo
Ingentem Æneam. gemuit ſub pondere cymba
Sutilis, & multam accepit rimoſa paludem.
Tandem trans fluvium incolumes vatemque, virumque
Informi limo, glaucaque exponit in ulva.

Cerberum ſopit Sibylla. *Pars V.* ARG.

Cerberus *a* hæc ingens latratu regna trifauci *a Cerberus.*
Perſonat, adverſo recubans immanis in antro.
Cui vates horrere videns jam colla colubris,
Melle ſoporatam, & medicatis frugibus offam
Objicit: ille, fame rabida tria guttura pandens,
Corripit objectam, atque immania terga reſolvit
Fuſus humi, totoque ingens extenditur antro.

In inferorum initio ſunt infantes, deinde damnati falſo crimine, quibus Minos inferorum judex has ſedes attribuit. ARG.

Occupat Æneas aditum, cuſtode ſepulto,
Evaditque celer ripam irremeabilis undæ.
Continuo auditæ voces, vagitus & ingens,
Infantumque animæ flentes in limine primo:
Quos *b* dulcis vitæ exſortes, & ab ubere raptos b *Periphraſis.*
Abſtulit atra dies, & funere merſit acerbo.
Hos juxta falſo damnati crimine mortis.
Nec vero hæ ſine ſorte datæ, ſine judice ſedes.
Quæſitor *c* Minos urnam movet, ille ſilentum c *Minos.*
Conciliumque vocat, vitaſque, & crimina diſcit.

Sequuntur tertio loco, qui ſibi per vim mortem attulerunt. ARG.

Proxima deinde tenent mœſti loca, qui ſibi lethum
Inſontes peperere manu, lucemque peroſi
Projecere animas. quam vellent æthere in alto
Nunc & pauperiem, & duros perferre labores.
Fata obſtant, triſtique palus *d* inamabilis undâ d *Al. innabilis.*
Alligat, & novies Styx interfuſa coercet.

Sunt quarto loco, qui perierunt amore. ARG.

Nec procul hinc partem fuſi monſtrantur in omnem
Lugentes campi. ſic illos nomine dicunt.
Hic, quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti celant calles, & myrtea circum
Silva tegit: curæ non ipſa in morte relinquunt.
His Phædram, Procrinque locis, mœſtamq; Eriphylem
Crudelis nati monſtrantem vulnera cernit,

Da dextrâm miſero, & tecum me tolle per undas,
Sedibus ut ſaltem placidis in morte quieſcam.

ARG. *Increpat Sibylla Palinurum, deinde conſolatur poſteritatis memoria, quæ illi futura eſt.*

Talia fatus erat, cœpit cum talia vates:
Unde hæc, o Palinure, tibi tam dira cupido?
Tu Stygias inhumatus aquas, amnemque ſeverum
Eumenidum adſpicies, ripamve injuſſus adibis?
Deſine fata deum flecti ſperare precando.
Sed cape dicta memor duri ſolatia caſus.
Nam tua finitimi longe, lateque per urbes,
Prodigiis acti cœleſtibus, oſſa piabunt:
Et ſtatuent tumulum, & tumulo ſolemnia mittent:
Æternumque locus Palinuri nomen habebit.

ARG. *Diſcedit ab illis Palinurus. hi peragunt inſtitutum iter, prohibentur a Charonte.*

His dictis curæ emotæ, pulſuſque parumper
Corde dolor triſti: gaudet cognomine terra.
Ergo iter inceptum peragunt, fluvioque propinquant.
Navita quos jam inde ut Stygia proſpexit ab unda
Per tacitum nemus ire, pedemque advertere ripæ,
Sic prior aggreditur dictis, atque increpat ultro:
Quiſquis es, armatus qui noſtra ad flumina tendis,
Fare age quid venias: jam iſtinc & comprime greſſum.
Umbrarum hic locus eſt, ſomni, noctiſque ſoporæ.
Corpora viva nefas Stygia vectare carina.
Nec vero Alcidem me ſum lætatus euntem
Accepiſſe lacu, nec Theſea, Pirithoumque:
Diis quanquam geniti, atque invicti viribus eſſent.
Tartareum ille manu cuſtodem in vincla petivit
Ipſius a ſolio regis, traxitque trementem:
Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.

ARG. *Aperit Sibylla ramum, agnoſcit illum Charon, utrumque transmittit, & extra fluvium exponit.*

2 *Apollinea; Amphriſius autem fluvius Theſſaliæ eſt, apud quem Apollo divinitate eſt privatus.*

Quæ contra breviter fata eſt *a* Amphryſia vates:
Nullæ hic inſidiæ tales, abſiſte moveri:
Nec vim tela ferunt. licet ingens janitor antro
Æternum latrans exangues terreat umbras:
Caſta licet patrui ſervet Proſerpina limen.
Troius Æneas pietate inſignis, & armis,
Ad genitorem, imas Erebi deſcendit ad umbras.
Si te nulla movet tantæ pietatis imago;
At ramum hunc (aperit ramum, qui veſte latebat)
Agnoſcas. tumida ex ira tum corda reſidunt.
Nec plura his. ille admirans venerabile donum

Fa-

Fatalis virgæ, longo poſt tempore viſum,
Cæruleam advertit puppim, ripæque propinquat.
Inde alias animas, quæ per juga longa ſedebant,
Deturbat, laxatque foros: ſimul accipit alveo
Ingentem Æneam. gemuit ſub pondere cymba
Sutilis, & multam accepit rimoſa paludem.
Tandem trans fluvium incolumes vatemque, virumque
Informi limo, glaucaque exponit in ulva.

Cerberum ſopit Sibylla. — *Pars V.* ARG.

Cerberus *a* hæc ingens latratu regna trifauci — a *Cerberus.*
Perſonat, adverſo recubans immanis in antro.
Cui vates horrere videns jam colla colubris,
Melle ſoporatam, & medicatis frugibus offam
Objicit: ille, fame rabida tria guttura pandens,
Corripit objectam, atque immania terga reſolvit
Fuſus humi, totoque ingens extenditur antro.

In inferorum initio ſunt infantes, deinde damnati falſo crimine, quibus Minos inferorum judex has ſedes attribuit. — ARG.

Occupat Æneas aditum, cuſtode ſepulto,
Evaditque celer ripam irremeabilis undæ.
Continuo auditæ voces, vagitus & ingens,
Infantumque animæ flentes in limine primo:
Quos *b* dulcis vitæ exſortes, & ab ubere raptos — b *Periphraſis.*
Abſtulit atra dies, & funere merſit acerbo.
Hos juxta falſo damnati crimine mortis.
Nec vero hæ ſine ſorte datæ, ſine judice ſedes.
Quæſitor *c* Minos urnam movet, ille ſilentum — c *Minos.*
Conciliumque vocat, vitaſque, & crimina diſcit.

Sequuntur tertio loco, qui ſibi per vim mortem attulerunt. — ARG.

Proxima deinde tenent mœſti loca, qui ſibi lethum
Inſontes peperere manu, lucemque peroſi
Projecere animas. quam vellent æthere in alto
Nunc & pauperiem, & duros perferre labores.
Fata obſtant, triſtique palus *d* inamabilis undâ — d *Al. innabilis.*
Alligat, & novies Styx interfuſa coercet.

Sunt quarto loca, qui perierunt amore. — ARG.

Nec procul hinc partem fuſi monſtrantur in omnem
Lugentes campi. ſic illos nomine dicunt.
Hic, quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti celant calles, & myrtea circum
Silva tegit: curæ non ipſa in morte relinquunt.
His Phædram, Procrinque locis, mœſtamq; Eriphylem
Crudelis nati monſtrantem vulnera cernit,

Evadnenque & Paſiphaen. his Laodamia
It comes, & juvenis quondam, nunc fœmina Cæneus
Rurſus & in veterem fato revoluta figuram.

ARG. *Agnoſcit Æneas Didonem inter hanc turbam, loquitur ad illam, excuſans profectionem ſuam a Carthagine.*

Inter quas Phœniſſa recens a vulnere Dido
Errabat ſilva in magna: quam Troius heros
Ut primum juxta ſtetit, agnovitque per umbram
Obſcuram, qualem primo qui ſurgere menſe
Aut videt, aut vidiſſe putat per nubila lunam;
a *Pathos.* Demiſit a lacrymas, dulcique affatus amore eſt.
Infelix Dido, verus mihi nuntius ergo
Venerat extinctam, ferroque extrema ſecutam?
Funeris heu tibi cauſa fui? per ſidera juro,
Per ſuperos, & ſi qua fides tellure ſub ima eſt,
b *Purgatio.* Invitus, b regina, tuo de litore ceſſi.
Sed me juſſa deum, quæ nunc has ire per umbras,
Per loca ſenta ſitu cogunt, noctemque profundam,
Imperiis egere ſuis. nec credere quivi,
Hunc tantum tibi me diſceſſu ferre dolorem:
Siſte gradum, teque adſpectu ne ſubtrahe noſtro.
Quem fugis? extremum fato quod te alloquor, hoc eſt.

ARG. *Nihil Dido audit, ab eo fugit, pergit ad Sichæum.*

Talibus Æneas ardentem, & torva tuentem
Lenibat dictis animum, lacrymaſque ciebat.
Illa ſolo fixos oculos averſa tenebat:
Nec magis incepto c vultum ſermone movetur,
c *Græciſmus.* Quam ſi dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes.
Tandem proripuit ſeſe, atque inimica refugit
In nemus umbriferum; conjux ubi priſtinus illi
Reſpondet curis, æquatque Sichæus amorem.
Nec minus Æneas, caſu percuſſus iniquo,
Proſequitur lacrymans longe, & miſeratus euntem eſt.

ARG. *Tranſit ad quintam regionem, ubi viri bello clari. Occurrunt illi Græci & Trojani commiſtim.*

Inde datum molitur iter: jamque arva tenebat
Ultima, quæ bello clari ſecreta frequentant.
Hic illi occurrit Tydeus: hic inclytus armis
d *Commemorat eos qui ad Thebas occubuere.* Parthenopæus, d & Adraſti pallentis imago.
Hic multum fleti ad ſuperos, belloque caduci
Dardanidæ: quos ille omnes longo ordine cernens
e *Arſilochus Achomas Blycaon.* Ingemuit, e Glaucumque, Medontaque, Therſilochumq;
Tres Antenoridas, Cererique ſacrum Polybœtem,
Idæumque etiam currus, etiam arma tenentem.

Cir-

Circumſtant animæ dextra, lævaque frequentes:
Nec vidiſſe ſemel ſatis eſt: juvat uſque morari,
Et conferre gradum, & veniendi diſcere cauſas.

Occurrunt extremo loco duces, agnoſcit inter illos Deiphobum. ARG.

At Danaum proceres, Agamemnoniæque phalanges
Ut videre virum, fulgentiaque *a* arma per umbras, *a Pathos.*
Ingenti trepidare metu: pars vertere terga,
Ceu quondam petiere rates; pars tollere vocem
Exiguam: inceptus clamor fruſtratur hiantes.
Atque hic Priamiden *b* laniatum corpore toto *b Maritum Helenes poſt obitum Paridis.*
Deiphobum vidit, lacerum crudeliter ora,
Ora, manuſque ambas, populataque tempora raptis
Auribus, & truncas inhoneſto vulnere nares.
Vix adeo agnovit pavitantem, & dira tegentem
Supplicia, & notis compellat vocibus ultro.

Cum eo loquitur, dicit juſta illi perſolviſſe. ARG.
c Laus a genere.

Deiphobe armipotens, *c* genus alto a ſanguine Teucri,
Quis tam crudeles optavit ſumere pœnas?
Cui tantum de te licuit? mihi fama ſuprema
Nocte tulit, feſſum vaſta de cæde Pelaſgum
Procubuiſſe ſuper confuſæ ſtragis acervum.
Tunc egomet tumulum Rhæteo in litore inanem
Conſtitui, & magna manes ter voce vocavi.
Nomen, & arma locum ſervant: te amice nequivi
Conſpicere, & patria decedens ponere terra.

Recenſet Deiphobus, quo mortis genere multatus fuerit, jecta culpa in Helenam. ARG.

Atque hic Priamides: Nihil o tibi amice relictum eſt:
Omnia *d* Deiphobo ſolviſti, & funeris umbris. *d Signa maligni.*
Sed me fata mea, & ſcelus exitiale Lacænæ
His merſere malis: illa hæc monumenta reliquit.
Namque, ut ſupremam falſa inter gaudia noctem
Egerimus, noſti; & nimium meminiſſe neceſſe eſt:
Dum fatalis equus ſaltu ſuper ardua venit
Pergama, & armatum peditem gravis attulit alvo.
Illa chorum ſimulans, evantes Orgia circum
Ducebat Phrygias: flammam media ipſa tenebat
Ingentem, & ſumma Danaos ex arce vocabat.
Tum me, confectum curis, ſomnoque gravatum,
Infelix habuit thalamus, preſſitque jacentem
Dulcis, & alta quies, placidæque ſimillima morti.
Egregia *e* interea conjux arma omnia tectis
Emovet, & fidum capiti ſubduxerat enſem: *e Ironia.*
Intra tecta vocat Menelaum, & limina pandit,

Scilicet id magnum ſperans fore munus amanti,
Et famam extingui veterum ſic poſſe malorum.
Quid moror? irrumpunt thalamo. comes additur una
Hortator *a* ſcelerum Æolides. dii talia Grajis
Inſtaurate, pio ſi pœnas ore repoſco.
Sed te qui vivum caſus, age fare viciſſim,
Attulerint? pelagi ne venis erroribus actus,
An monitu divum? an quæ te fortuna fatigat,
Ut triſtes ſine ſole domos, loca turbida adires?

a Ulyſſes, & Siſyphus.

ARG. *Admonet Sibylla Æneam, ſermones abrumpat: diſcedit Deiphobus.*

Hac vice ſermonum, roſeis aurora quadrigis
Jam medium æthereo curſu trajecerat axem;
Et fors omne datum traherent per talia tempus:
Sed comes admonuit, breviterque affata Sibylla eſt:
Nox ruit, Ænea, nos flendo ducimus horas.
Hic locus eſt, partes ubi ſe via findit in *b* ambas.
Dextera, quæ Ditis magni ſub mœnia tendit:
Hac iter Elyſium nobis. at læva malorum
Exercet pœnas, & ad impia Tartara mittit.
Deiphobus contra: Ne ſævi, magna ſacerdos:
Diſcedam: explebo numerum, reddarque tenebris.
I decus, i, noſtrum, melioribus utere fatis.
Tantum effatus, & in verbo veſtigia torſit.

b Duplex inferorum via, quarum altera ducit ad campos Elyſios, altera ad malam rem.

ARG. *Deſcribitur munimen Tartari.*

Pars VI.

Reſpicit Æneas ſubito, & ſub rupe ſiniſtra
Mœnia lata videt triplici circumdata muro;
Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegethon, torquetque ſonantia ſaxa.
Porta adverſa ingens, ſolidoque adamante columnæ,
Vis ut nulla virum, non ipſi exſcindere ferro
Cœlicolæ valeant; ſtat ferrea turris ad auras:
Tiſiphoneque ſedens, palla ſuccincta cruenta,
Veſtibulum inſomnis ſervat noctesque, dieſque.
Hinc exaudiri gemitus, & ſæva ſonare
Verbera; tum ſtridor ferri, tractæque catenæ.

ARG. *Aperit Sibylla Æneæ quæpiam de Tartaro.*

Conſtitit Æneas, ſtrepitumque exterritus hauſit.
Quæ ſcelerum facies? o virgo, effare: quibuſve
Urgentur pœnis? quis tantus plangor ad auras?
Tum vates ſic orſa loqui: Dux inclyte Teucrum,
Nulli fas caſto ſceleratum inſiſtere limen.
Sed me, cum lucis Hecate præfecit Avernis,
Ipſa deum pœnas docuit, perque omnia duxit.
Gnoſius hæc *c* Rhadamanthus habet duriſſima regna:

c Radaman-

Ca-

Caſtigatque, auditque dolos, ſubigitque fateri,
Quæ quis apud ſuperos, furto lætatus inani,
Diſtulit in ſeram commiſſa piacula mortem.
Continuo ſontes ultrix accincta flagello
Tiſiphone quatit inſultans; torvoſque ſiniſtra
Intentans angues, vocat agmina ſæva ſororum.
Tum demum horriſono ſtridentes cardine ſacræ
Panduntur portæ. cernis, cuſtodia qualis
Veſtibulo ſedeat? facies quæ limina ſervet?
Quinquaginta atris immanis hiatibus Hydra
Sævior intus habet ſedem. tum Tartarus ipſe
Bis patet in præceps tantum, tenditque ſub umbras,
Quantus ad ætherium cœli ſuſpectus Olympum.

Recenſet illos, qui ſunt in Tartaro. ARG.

Hic genus antiquum terræ, Titania pubes,
Fulmine dejecti, fundo volvuntur in imo.
Hic & *a* Aloidas geminos, immania vidi
Corpora, qui manibus magnum reſcindere cœlum
Aggreſſi, ſuperiſque Jovem detrudere regnis.
Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Jovis, & ſonitus imitatur Olympi.
Quatuor hic invectus equis, & lampada quaſſans,
Per Grajum populos, mediæque per Elidis urbem
Ibat *b* ovans, divumque ſibi poſcebat honorem;
Demens, qui nimbos, & non imitabile fulmen
Ære, & cornipedum curſu ſimularat equorum.
At pater omnipotens denſa inter nubila telum
Contorſit (non ille faces, nec fumea tædis
Lumina) præcipitemque immani turbine adegit.

a *Ex Phimedia Aloi uxore, & Neptuno.*

b *Libido late patens.*

Proſequitur catalogum. ARG.

Nec non & Tityon, terræ omniparentis alumnum,
Cernere erat: per tota novem cui jugera corpus
Porrigitur: roſtroque immanis vultur obunco
Immortale jecur tundens, fœcundaque pœnis
Viſcera, rimaturque *c* epulis, habitatque ſub alto
Pectore; nec fibris requies datur ulla renatis.
Quid memorem Lapithas, Ixiona, Pirithoumque?
Quos *d* ſuper atra ſilex jam jam lapſura, cadentique
Imminet aſſimilis. lucent genialibus altis
Aurea fulcra toris, epulæque ante ora paratæ
Regifico luxu. *e* furiarum maxima juxta
Accubat, & manibus prohibet contingere menſas,
Exſurgitque facem attollens, atque intonat ore.

c *Paſcitur inquirendo.*

d *Deſignat, incertam vitam tyrannorum eſſe.*

e *Conſcientia.*

Subjungit alios, abſtinens jam ab nominibus. ARG.

Hic, quibus inviſi fratres, dum vita manebat,

Pul-

Pulſatuſve parens: & fraus innexa clienti:
Aut qui divitiis ſoli incubuere repertis,
Nec partem poſuere ſuis; quæ maxima turba eſt:
Quique ob adulterium cæſi: quique arma ſecuti
Impia, nec veriti dominorum fallere dextras;
Incluſi pœnam expectant. ne quære doceri,
Quam pœnam, aut quæ forma viros, fortunave merſit.
Saxum ingens volvunt alii, radiiſque rotarum
Diſtricti pendent. ſedet, æternumque ſedebit
Infelix Theſeus: Phlegyaſque miſerrimus omnes
Admonet, & magna teſtatur voce per umbras;
Diſcite juſtitiam moniti, & non temnere divos.
Vendidit hic auro patriam; dominumque potentem
Impoſuit, fixit leges pretio, atque refixit.
Hic thalamum invaſit natæ, vetitoſque Hymenæos:
Auſi omnes immane nefas, auſoque potiti.
Non, mihi e ſi linguæ centum ſint, oraque centum,
Ferrea vox, omnes ſcelerum comprendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina poſſem.

e *Pathos. Ex Homeri Iliad.* II.

ARG. *Viſo Tartaro, auditis pœnis, pergunt ad regiam Plutonis, ubi ramum figunt.*

Hæc ubi dicta dedit Phœbi longæva ſacerdos,
Sed jam age, carpe viam, & ſuſceptum perfice munus;
Acceleremus, ait. Cyclopum educta caminis
Mœnia conſpicio, atque adverſo fornice portas:
Hæc ubi nos præcepta jubent deponere dona.
Dixerat: & pariter greſſi per opaca viarum
Corripiunt ſpatium medium, foribuſque propinquant.
Occupat Æneas aditum, corpuſque recenti
Spargit aqua, ramumque adverſo in limine figit.

ARG. *Perveniunt ad ſedes beatorum, deſcribuntur illæ, atque iſti.*

Pars VII.

His demum exactis, perfecto munere divæ,
Devenere locos lætos, & amœna vireta
Fortunatorum b nemorum, ſedeſque beatas.
Largior hic campos æther, & lumine veſtit
Purpureo; ſolemque c ſuum, ſua ſidera norunt.
Pars in gramineis exercent membra paleſtris:
Contendunt ludo, & fulva luctantur arena:
Pars pedibus plaudunt, choreas, & carmina dicunt.
Nec non d Threicius longa cum veſte ſacerdos
Obloquitur numeris ſeptem diſcrimina vocum:
Jamque eadem digitis, jam pectine pulſat eburno.

b *Fortunati.*
c *Revoluto ſemel orbe, cum ſub terra ſol eſt.*
d *Orphei cithara ſeptem tantum chordas habuit; duæ poſtea ſunt adjectæ a Terpandro.*

ARG. *Narrat multos, qui viſi in arvis illis.*

Hic genus antiquum, Teucri pulcherrima proles,

Ma-

Magnanimi heroes nati melioribus annis,
Iluſque, Aſſaracuſque, & Trojæ Dardanus auctor.
Arma procul, curruſque virum mirantur inanes.
Stant terræ defixæ haſtæ: paſſimque ſoluti
Per campos paſcuntur equi. quæ gratia currum,
Armorumque fuit vivis, quæ cura nitentes
Paſcere equos, eadem ſequitur tellure repoſtos.
Conſpicit ecce alios dextra lævaque per herbam
Veſcentes, lætumque choro Pæana canentes,
Inter odoratum lauri nemus; unde ſuperne
Plurimus Eridani per ſilvam volvitur amnis.

Pergit narrando ad alios. ARG.

Hic *a* manus ob patriam pugnando vulnera paſſi: *a Syntheſis.*
Quique ſacerdotes caſti, dum vita manebat;
Quique pii vates, & Phœbo digna locuti;
Inventas aut qui vitam excoluere per artes;
Quique ſui memores alios fecere merendo.
Omnibus his nivea cinguntur tempora vitta.

ARG.

Rogat Sibylla Muſæum, ubi ſit Anchiſes; præbet ſe Muſæus ducem ad illum.

Quos circumfuſos ſic eſt affata Sibylla,
Muſæum ante omnes: medium nam plurima turba
Hunc habet, atque humeris extantem ſuſpicit altis:
Dicite, felices animæ, tuque optime vates,
Quæ regio Anchiſem, quis habet locus? illius ergo
Venimus, & magnos Erebi tranſnavimus amnes.
Atque huic reſponſum paucis ita reddidit heros:
Nulli certa domus: lucis habitamus opacis:
Riparumque toros, & prata recentia rivis
Incolimus. ſed vos (ſi fert ita corde voluntas)
Hoc ſuperate jugum, & facili vos tramite ſiſtam.
Dixit, & ante tulit greſſum, campoſque nitentes
Deſuper oſtentat: dehinc ſumma cacumina linquunt.

ARG.

Occurrunt ſibi Æneas, atque Anchiſes: loquitur prior pater.

At pater Anchiſes penitus convalle virenti
Incluſas animas, ſuperumque ad lumen ituras
Luſtrabat ſtudio recolens, omnemque ſuorum
Forte recenſebat numerum, caroſque nepotes,
Fataque fortunaſque virum, moreſque, manuſque:
Iſque ubi tendentem adverſum per gramina vidit
Æneam, alacris palmas utraſque tetendit:
Effuſæque genis lacrymæ, & vox excidit ore.
Veniſti *b* tandem, tuaque expectata parenti
Vicit iter durum pietas. datur ora tueri

b Orditur ex abrupto. propter vehementiam affectus.

Nate

Nate tua, & notas audire, & reddere voces?
Sic equidem ducebam animo, rebarque futurum:
+ Quas ego te terras, & quanta per æquora vectum
Accipio, quantis jactatum nate periclis.
Quam metui, ne quid Libyæ tibi regna nocerent!

+ Tempora dinumerans: nec me mea cura fefellit.

ARG. *Reſpondet filius, vultque patrem complecti, ſed nequit.*

Ille autem: Tua me genitor, tua triſtis imago,
Sæpius occurrens, hæc limina tendere adegit.
Stant ſale Tyrrheno claſſes. da jungere dextram,
Da genitor, teque amplexu ne ſubtrahe noſtro.
Sic memorans, largo fletu ſimul ora rigabat.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum:
Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucrique ſimillima ſomno.

ARG. *Videt Æneas amnem Lethæum, multoſque avide volentes inde bibere: rogat patrem, quid hæc velint.*

Interea videt Æneas in valle reducta
Secluſum nemus, & virgulta ſonantia ſilvæ,
Læthæumq;, domos placidas qui prænatat, amnem:
Hunc circum innumeræ gentes, populique volabant.
Ac a velut in pratis, ubi apes æſtate ſerena
Floribus inſidunt variis, & candida circum
Lilia funduntur, ſtrepit omnis murmure campus.
Horreſcit viſu ſubito, cauſaſque requirit
Inſcius Æneas, quæ ſint ea flumina porro,
Quive viri tanto complerint agmine ripas.

a *Comparatio.*

R G.A *Accingit ſe Anchiſes ad longam narrationem, quam habiturus ex doctrina Pythagoræ, de animarum tranſmigratione in alia corpora.*

Tum pater Anchiſes: animæ, quibus altera fato
Corpora debentur, Lethæi ad fluminis undam
Securos latices, & longa oblivia potant.
Has equidem memorare tibi, atque oſtendere coram,
Jampridem hanc prolem cupio enumerare meorum,
Quo magis Italia tandem lætere reperta.
O b pater, an ne aliquas ad cœlum hinc ire putandum eſt
Sublimes animas, iterumque ad tarda reverti
Corpora? quæ lucis miſeris tam dira cupido?

b *Elegans Pathos.*

A RG. *Aperit nato pater primam rerum omnium conſtitutionẽ, animarũq; originem, quataorq; affectus, qui illis ſubſunt.*

Dicam equidem, nec te ſuſpenſum nate tenebo:
Suſcipit Anchiſes, atque ordine ſingula pandit.

Prin-

Principio *a* cœlum, ac terras, campoſque liquentes,
Lucentemque globum Lunæ, Titaniaque aſtra
Spiritus intus alit, totamque infuſa per artus
Mens agitat molem. & magno ſe corpore miſcet.
Inde hominum, pecudumq; genus, vitæque volantum,
Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus.
Igneus eſt ollis vigor, & cœleſtis origo
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,
Terrenique hebetant artus, moribundaque membra.
Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentq;, nec auras
[illegible]ciunt clauſæ tenebris, & carcere cæco.

a *Locus Philoſophicus.*

A R G.

Proſequitur narrationem, abſolvitque illam, donec perveniat ad tranſitum animarum.

Quin & ſupremo cum lumine vita reliquit,
Non tamen omne malum miſeris, nec funditus omnes
Corporeæ excedunt peſtes: penituſque neceſſe eſt
Multa diu concreta modis inoleſcere miris.
Ergo exercentur pœnis, veterumque malorum
Supplicia expendunt. *b* aliæ panduntur inanes,
Suſpenſæ ad ventos. aliis ſub gurgite vaſto
c Infectum eluitur ſcelus, aut exuritur *d* igni.
Quiſque ſuos patimur manes. exinde per amplum
Mittimur Elyſium, & pauci læta arva tenemus:
Donec longa dies, perfecto temporis orbe,
Concretam exemit labem, purumque reliquit
Æthereum ſenſum, atque aurai ſimplicis ignem.
Has omnes, ubi mille rotam volvere per annos,
Lethæum ad fluvium deus evocat agmine magno,
Scilicet immemores ſupera ut convexa reviſant,
Rurſus & incipiant in corpora velle reverti.

b *Triplex purgatio.*
c *Al. infectum.*
d *Fortaſſis alludit ad luſtrationes funebres, quæ fiebant fumis, &c.*

A R G.

Hoc facto ducis Anchiſes Æneam ad locum, ubi poſſit videre atque agnoſcere futuram ſobolem.

Dixerat Anchiſes, *e* natumque, unaque Sibyllam
Conventus trahit in medios, turbamque ſonantem:
Et tumulum capit, unde omnes longo ordine poſſit
Adverſos legere, & venientum diſcere vultus.
Nunc age, Dardaniam prolem quæ deinde ſequatur
Gloria, qui maneant Itala de gente nepotes,
Illuſtres animas, noſtrumque in nomen ituras,
Expediam dictis, & te tua fata docebo.

e *Mira inventio Poetæ, per quam ad Romanas hiſtorias digreditur.*

A R G.

Incipit a Sylvio primo poſt Aſcanium Rege.

Ille, *f* vides? pura juvenis qui nititur haſta,
Proxima ſorte tenet lucis loca, primus ad auras
Æthereas, Italo commiſtus ſanguine, ſurget
Silvius, Albanum nomen, tua poſtuma proles:

f *Græcos multos e manibus Helena Priamo ſciſ. tiniꝰ inducat. Hunc hoc loco imitatur Virgil.*

Quem

Quem tibi longævo ſerum Lavinia conjux
Educet ſilvis regem, regumque parentem:
Unde genus longa noſtrum dominabitur Alba.

ARG. *Tranſit ad Reges alios Albanorum, & alios principes viros.*

Proximus ille Procas, Trojanæ gloria gentis,
Et Capys, & Numitor, & qui te nomine reddet,
Silvius Æneas, pariter pietate, vel armis
Egregius; ſi unquam regnandam acceperit Albam.
Qui juvenes quantas oſtentant aſpice vires.
At, qui umbrata gerunt civili tempora *a* quercu,
Hi tibi Nomentum, & Gabios, urbemque Fidenam,
Hi Collatinas imponent montibus arces,
Pometios, Caſtrumque Inui, Bolamq; Coramque:
Hæc tum nomina erunt, nunc ſunt ſine nomine terræ.

a *Conditores urbium civica corona inſignitos fingit, tanquam ſervatores urbium.*

ARG. *Poſt illos inducit Romulum, & ex occaſione Romam laudat.*

Quin & avo comitem ſeſe Mavortius addet
Romulus, Aſſaraci quem ſanguinis Ilia mater
Educet. viden' ut geminæ ſtant vertice criſtæ,
Et pater ipſe ſuo ſuperum jam ſignat honore?
En hujus, nate, auſpiciis illa inclyta *b* Roma
Imperium terris, animos æquabit Olympo;
Septemque una ſibi muro circumdabit arces:
Felix prole virum: Qualis Berecynthia mater
Invehitur curru Phrygias turrita per urbes,
Læta deum partu, centum complexa nepotes,
Omnes cœlicolas, omnes ſupera alta tenentes.

ma:

ARG. *Pervenit ad Auguſtum, qui totius narrationis ſcopus, quem mire laudat comparans cum Hercule, & Baccho.*

Huc geminas nunc flecte acies, hanc aſpice gentem,
Romanoſque tuos. Hic Cæſar, & omnis Iuli
Progenies, magnum cœli ventura ſub *c* axem.
Hic vir, hic eſt, tibi quem promitti ſæpius audis,
Auguſtus Cæſar, divum genus: aurea condet
Sæcula qui rurſus Latio, regnata per arva
Saturno quondam, ſuper & Garamantas, & Indos
Proferet imperium. jacet extra ſidera tellus,
Extra anni, ſoliſque vias, ubi cœlifer Atlas
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.
Hujus in adventu jam nunc & Caſpia regna
Reſponſis horrent divum, & Mæotica tellus,
Et ſeptem gemini turbant trepida oſtia Nili.
Nec vero Alcides tantum telluris obivit;
Fixerit æripedem cervam licet, aut Erymanthi

c *Ultra æquinoctialem. Nã Romana arma ad Oenopliam venerunt, quæ ſunt ultra æquinoctialem.*

Placarit nemora, & Lernam tremefecerit arcu:
Nec qui pampineis victor juga flectit habenis,
Liber agens celſo Nyſæ de vertice tigres. a *Pathos.*
Et *a* dubitamus adhuc virtutem extendere factis?
Aut metus Auſonia prohibet conſiſtere terra?

Ab Auguſto tranſit ad Numam, Tullum, Ancum.

ARG.

Quis procul ille autem ramis inſignis olivę
Sacra ferens? noſco crines, incanaque menta
Regis Romani: primus qui legibus urbem
Fundabit, Curibus parvis, & paupere terra
Miſſus in imperium magnum. cui deinde ſubibit,
Otia qui rumpet patriæ, reſideſque movebit
Tullus in arma viros, & jam deſueta triumphis
Agmina: quem juxta ſequitur jactantior Ancus,
Nunc quoque jam nimium gaudens popularibus auris.

Poſt hos, ad Tarquinios, & Brutum primum conſulem, & ad duces alios,

ARG.

Vis & Tarquinios reges, animamque ſuperbam
Ultoris Bruti, faſceſque videre receptos?
Conſulis imperium hic primus, ſævaſque ſecures
Accipiet; natoſque pater, nova bella moventes,
Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit
Infelix. utcumque ferent ea fata minores:
Vincet amor patriæ, laudumque immenſa cupido.
Quin Decios, Druſoſque procul, ſævumque ſecuri
Adſpice Torquatum, & referentē ſigna *b* Camillum.

b *Exemplum Romanæ fortitudinis Camillus urbem civibus, & cives urbi reddidit:*

ARG.

Fit præcipua mentio Pompeii, & Cæſaris.

Illæ autem, paribus quas fulgere cernis in armis,
Concordes animæ nunc, & dum nocte premuntur,
Heu quantum inter ſe bellum, ſi lumina vitæ
Attigerint, quantas acies, ſtragemque ciebunt?
Aggeribus ſocer alpinis, atque arce Monœci
Deſcendens, gener adverſis inſtructus Eois.
Ne pueri, ne tanta animis aſſueſcite bella;
Neu patriæ validas in viſcera vertite vires:
Tuque prior, tu parce, genus qui ducis Olympo;
Projice tela manu, ſanguis meus.

Hic jam multi confertim nominantur, qui Romanis rebus maximum ornamentum attulere.

ARG.

Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho
Victor aget currum, cæſis inſignis Achivis.
Eruet ille Argos, Agamemnoniaſque Mycenas,
Ipſumque Æaciden, genus armipotentis Achilli,

Ultus

Ultus avos Trojæ, templa & temerata Minervæ.
Quis te magne Cato tacitum, aut te Coſſe relinquat?
Quis Gracchi genus, aut geminos duo Fulmina belli,
Scipiadas, cladem Libyæ? parvoque potentem
Fabricium, vel te ſulco, Serrane, ſerentem?
Quo feſſum rapitis Fabii? tu Maximus ille es,
Unus qui nobis cunctando reſtitues rem.

ARG. *Comparans cum aliis gentibus Romanos, dat his peritiam imperandi.*

Excudent alii ſpirantia mollius *a* æra,
Credo equidem, vivos ducent de *b* marmore vultus:
Orabunt *c* cauſas melius, cœlique meatus
Deſcribent radio, & ſurgentia *d* ſidera dicent.
Tu regere imperio populos, Romane, memento,
(Hæ tibi erunt artes) pacique imponere morem,
Parcere ſubjectis, & debellare ſuperbos.

a *Per æra, Corinthios indicat.*
b *Per marmor, Parios.*
c *Per actionem cauſarum, Athenienſes.*
d *Per Aſtronomiam, Ægyptios, & Chaldæos.*

ARG. *Conjungit extremo loco duos Marcellos; Claudium domitorem Annibalis; & illum, qui filius Octaviæ ſororis Auguſti.*

Sic pater Anchiſes, atque hæc mirantibus addit:
Adſpice, ut inſignis ſpoliis *e* Marcellus opimis
Ingreditur, victorque viros ſupereminet omnes.
Hic rem Romanam, magno turbante tumultu,
Siſtet eques, ſternet Pœnos, Gallumque rebellem;
Tertiaque arma patri ſuſpendet capta Quirino.
Atque hic Æneas: (una namque ire videbat
Egregium forma juvenem, & fulgentibus armis;
Sed frons læta parum, & dejecto lumina vultu)
Quis, pater, ille virum qui ſic comitatur euntem?
Filius, an ne aliquis magna de ſtirpe nepotum?
Quis ſtrepitus circa comitum? quantū inſtar in ipſo eſt!
Sed nox *f* atra caput triſti circumvolat umbra.

ARG.
e *Marcellus filius Octaviæ ſororis Auguſti, quem Auguſtus ſibi adoptavit.*
f *Alludit ad immaturam mortem.*

ARG. *Habetur ſermo longiſſimus de altero Marcello.*

Tum pater Anchiſes lacrymis ingreſſus obortis:
O nate, ingentem luctum ne quære tuorum.
Oſtendent terris hunc tantum fata, neque ultra
Eſſe ſinent. nimium vobis Romana *g* propago
Viſa potens, ſuperi, propria hæc ſi dona fuiſſent.
Quantos ille virum magnam Mavortis ad urbem
Campus aget gemitus, vel quæ Tiberine videbis
Funera, cum tumulum præterlabere recentem?
Nec puer Iliaca quiſquam de gente Latinos
In tantum ſpe tollet avos; nec Romula quondam
Ullo ſe tantum tellus jactabit alumno.
Heu pietas, heu priſca fides, invictaque bello

g *Alludit ad Marcelli comitatum propter ædilitatem.*

Dex.

Dextera, non illi quiſquam ſe impune tuliſſet
Obvius armato: ſeu cum pedes iret in hoſtem,
Seu ſpumantis equi foderet calcaribus armos.
Heu *a* miſerande puer, ſi qua fata aſpera rumpas, *a Pathos.*
Tu Marcellus eris: manibus date lilia plenis:
Purpureos *b* ſpargam flores: animamque nepotis *b Conclusio.*
His ſaltem accumulem donis, & fungar inani
Munere.

Libri exitus, in quo ſunt portæ ſomniorum. ARG.

Sic tota paſſim regione vagantur
Aëris in campis latis, atque omnia luſtrant.
Quæ poſtquam Anchiſes natum per ſingula duxit,
Incenditque animum famæ venientis amore:
Exin bella viro memorat, quæ deinde gerenda:
Laurenteſque docet populos, urbemque Latini,
Et quo quemque modo fugiatque, feratque laborem.
Sunt *c* geminæ ſomni portæ: quarum altera fertur
Cornea, qua veris facilis datur exitus umbris, *c Ex Homeri Odyſ. lib. xix.*
Altera candenti perfecta nitens elephanto;
Sed falſa ad cœlum mittunt inſomnia manes.
His ubi tum natum Anchiſes, unaque Sibyllam
Proſequitur dictis, portaque emittit eburna:
Ille viam ſecat ad naves, ſocioſque reviſit.
Tum ſe ad Cajetæ recto fert littore portum:
Anchora de prora jacitur, ſtant littore puppes.

Finis Libri Sexti Æneidos.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

Liber Septimus.

ARGUMENTUM.

Solvit Æneas Cajeta, ſolutis prius exequiis nutrici; deſcribitur Circes Regia, ejuſque incantationes. Appellunt Trojani ad littus in ea parte Italiæ, qua Tiberis influit in mare. Narratur genus Latini, Lavinia ejus filia, Laviniæ procus Turnus, Amatæ Reginæ in illum ſtudia, belli Italici prodigium duplex; Fauni oraculum ad Latinum, qui monetur filiam dandam externo. Evulgat Latinus oraculum, ac per id tempus Æneas in Italia pedem fixerat. Parant ſibi Trojani conviviolum in loco herbido, & conſumpto cibo menſas appetunt; rem primus omnium animadvertit Aſcanius, obſtupeſcit, & gaudet Æneas ad tantum omen, ac revocato in memoriam priſtino oraculo, intelligit eum eſſe fatalem terminum errorum. Firmantur Trojani cœleſti ſigno: mittit Æneas oratores ad Latinum cum donis; deſcribitur Regia Latini, avi, atavi. Sequitur oratio ejuſdem ad Legatos, cui Ilioneus reſpondet, & offert munera; quo audito revocat Rex in memoriam Fauni patris oraculum, quo jubebatur collocare natam externo viro; hæretque, an hic ſit Æneas, ad quem remittit mandata amoris plena, & addit dona. Hoc puncto temporis jacitur ſemen ad rem plane tragicam ex interventu Junonis acerrimæ hoſtis Trojanorum, quæ tota queribunda in-

ter-

terminatur Trojanis diriſſimum bellum Latinum. Nec mora, adit inferos, eruit inde Alecto Furiam, cui dat negotium turbandæ pacis, ſerendi belli inter Trojanos, & Latinos. Rem Furia perficit, aſſumpta ad tragœdiam Amata, quæ filiam in ſilvas abdit; aſſumpto Turno, quem ad iram incendit: inchoato demum bello ipſo ex prætextu perculſi cervi, vocatis agricolis ad arma, ubi cadit Almon Tyrrhi filius, & ſenex Galeſus. Compos itaque votorum Furia adit Junonem, promittens majora; contenta Juno vetat plura, illamque cœlo exterminat; deſcribitur locus, in quem ſe Furia abdit. Tunc omnes Itali, Junone acuente, bellum conclamant, paſtores, Turnus, urbani juvenes: reſiſtit unus Latinus, canens Turno exitium. Adjungitur mos indicendi belli reſeratis portis Jani, a qua re Latinus abſtinet, ſed Juno aperit, imo frangit, bellum indicens. Sequitur ſtatim furor militaris totius Italiæ; fervent omnia armis, furore, ſtrepitu. Inde incipit catalogus euntium ad bellum contra Æneam. Primi omnium numerantur Mezentius, & Lauſus, deinde Aventinus, tertio Catillus, & frater, quarto Cæculus, quinto Meſſapus, ſexto Clauſus, ſeptimo Haleſus, octavo Oebalus, nono Ufens, decimo Umbro, undecimo Hippolytus, demum Turnus, & poſt illum Camilla, quæ librum claudit.

ARGUMENTUM.

Solvit Æneas Cajeta, ſolutis prius exequiis nutrici; cui portui nomen ipſa dederat ibi functa.

TU quoque littoribus noſtris Æneia nutrix *Pars I.*
Æternam moriens famam Cajeta dediſti.
Et nunc ſervat honos ſedem tuus, oſſaque nomen
Heſperia in magna, ſi qua eſt ea gloria, ſignat.
At pius exequiis Æneas rite ſolutis,
Aggere compoſito tumuli, poſtquam alta quierunt
Æquora, tendit iter velis, portumque relinquit.

Aſpirant auræ in noctem : nec candida curſum
Luna negat : ſplendet tremulo ſub lumine pontus.

ARG. *Ex occaſione curſus Æneæ deſcribitur Regia Circes, ejuſque incantationes, ad extremum Neptuni cura in ſervando Ænea.*

a Alludit ad fabulam, qua Circe dicta eſt formis brutorum humanas mutare.

Proxima *a* Circææ raduntur littora terræ,
Dives inacceſſos ubi Solis filia lucos
Aſſiduo reſonat cantu, tectiſque ſuperbis
Urit odoratam nocturna in lumina cedrum,
Arguto tenues percurrens pectine telas.
Hinc exaudiri gemitus, iræque leonum
Vincla recuſantum, & ſera ſub nocte rudentum:
Setigerique ſues, atque in præſepibus urſi
Sævire, ac formæ magnorum ululare luporum.
Quos hominum ex facie Dea ſæva potentibus herbis
Induerat Circe in vultus, ac terga ferarum.
Quæ ne monſtra pii paterentur talia Troes
Delati in portus, neu littora dira ſubirent,
Neptunus ventis implevit vela ſecundis;
Atque fugam dedit, & præter vada fervida vexit.

ARG. *Ad primum diei ortum Trojani appellunt ad litus in ea parte Italiæ, qua Tiberis influit in mare. Deſcribitur ex occaſione voluptas fluvii.*

Pars II.

b Æneas Italiam ingreditur.

Jamque rubeſcebat radiis mare, & æthere ab alto
Aurora in roſeis fulgebat lutea bigis,
Cum venti poſuere, omniſque repente reſedit
Flatus, & in lento luctantur marmore tonſæ.
Atque hic Æneas *b* ingentem ex æquore lucum
Proſpicit. hunc inter fluvio Tiberinus amœno
Verticibus rapidis, & multa flavus arena
In mare prorumpit. variæ circumque ſupraque
Aſſuetæ ripis volucres, & fluminis alveo
Æthera mulcebant cantu, lucoque volabant.
Flectere iter ſociis, terræque advertere proras
Imperat, & lætus fluvio ſuccedit opaco.

ARG. *Invocat Muſam, proponit materiam ſequentium librorũ, videlicet arma belli Latini.*

c Invocatio.

Nunc *c* age, qui reges, Erato, quæ tempora rerum,
Quis Latio antiquo fuerit ſtatus : advena claſſem
Cum primum Auſoniis exercitus appulit oris,
Expediam, & primæ revocabo exordia pugnæ.
Tu autem, tu diva mone: dicam *d* horrida bella,
Dicam acies, actoſque animis in funera reges;
Tyrrhenamque manum, totamque ſub arma coactam
Heſperiam: major rerum mihi naſcitur ordo.

d His orditur.

Ma-

Majus opus moveo.

ARG.

Latini Regis genus, Lavinia ejus filia, Laviniæ proci, Amatæ Reginæ ſtudia in Turnum.

Rex *a* arva Latinus, & urbes
Jam ſenior longa placidas in pace regebat.
Hunc Fauno, & Nympha genitum Laurente Marica
Accipimus; Fauno Picus pater: iſque parentem
Te Saturne refert; tu ſanguinis ultimus auctor.
Filius *b* huic fato divum, prolesque virilis
Nulla fuit, primaque oriens erepta juventa eſt:
Sola domum, & tantas ſervabat filia ſedes,
Jam matura viro, jam plenis nubilis annis.
Multi illam magno e Latio, totaque petebant
Auſonia, petit ante alios pulcherrimus omnes
Turnus, avis, ataviſque potens: quem regia conjux
Adjungi generum miro properabat amore:
Sed variis portenta deum terroribus obſtant.

a In hac autem narratione ſpargit ſemina & cauſas belli.

b Duo enim fuiſſe infantuli filii Latino ſcribuntur, quos occidit Amata, cum regnum ad Æneam jam perventum eſſet.

ARG.

Futuri Italici belli prodigium duplex, apum, atque ignis; quibus Turni nuptiæ diſturbantur.

Laurus erat tecti medio, in penetralibus altis,
Sacra comam, multoſque metu ſervata per annos:
Quam pater inventam, primas cum conderet arces,
Ipſe ferebatur Phœbo ſacraſſe Latinus,
Laurentiſque ab ea nomen poſuiſſe colonis.
Hujus *c* apes ſummum denſæ (mirabile dictu)
Stridore ingenti liquidum trans æthera vectæ,
Obſedere apicem; & pedibus per mutua nexis,
Examen ſubitum ramo frondente pependit.
Continuo vates, Externum cernimus, inquit,
Adventare virum, & partes petere agmen eaſdem
Partibus ex iiſdem, & ſumma dominarier arce.
Præterea caſtis adolet dum altaria tædis,
Et juxta genitorem aſtat Lavinia virgo,
Viſa (nefas) longis comprendere crinibus *d* ignem,
Atque omnem ornatum flamma crepitante cremari,
Regaleſque accenſa comas, accenſa coronam
Inſignem gemmis, tum fumida lumine fulvo
Involvi, ac totis Vulcanum ſpargere tectis.
Id vero horrendum, ac viſu mirabile ferri.
Namque fore illuſtrem fama, fatiſque canebant
Ipſam, ſed populo magnum portendere bellum.

c Portentum

d Ignis portentum regium, ut in ſecundo libro de Aſcanio.

ARG.

His prodigiis Latinus commotus adit oraculum patris Fauni, ut ſciat, cui debeat filiam nuptui dare: reſpondet Faunus locandam externo genero.

At rex ſollicitus monſtris, oracula Fauni

Fatidici genitoris adit, lucoſque ſub alta
Conſulit Albunea, nemorum quæ maxima ſacro
Fonte ſonat, ſævamque exhalat opaca *a* Mephitim.
Hinc Italæ gentes, omniſque OEnotria tellus
In dubiis reſponſa petunt: huc dona ſacerdos
Contulit, & cæſarum ovium ſub nocte ſilenti
Pellibus incubuit ſtratis, ſomnoſque petivit:
Multa modis ſimulacra videt volitantia miris,
Et varias audit voces, fruiturque deorum
Colloquio, atque imis Acheronta affatur Avernis.
Hic & tum pater ipſe petens reſponſa Latinus;
Centum lanigeras mactabat rite bidentes,
Atque harum effultus tergo, ſtratiſque jacebat
Velleribus. ſubita ex alto vox reddita luco eſt.
Ne *b* pete connubiis natam ſociare latinis,
O mea progenies, thalamis neu crede paratis.
Externi veniunt generi, qui ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra ferant, quorumque a ſtirpe nepotes
Omnia ſub pedibus, qua Sol utrumque recurrens
Aſpicit Oceanum, vertique regique videbunt.

a *Mephitis dea graviſſimi odoris eſt.*

b *Reſponſa Fauni.*

ARG. *Evulgat Latinus oraculum, ac per id tempus Æneas pedem in Italia fixerat. Parant ſibi Trojani conviviolum in ſolo herbido.*

Hæc reſponſa patris Fauni, monituſque ſilenti
Nocte datos, non ipſe ſuo premit ore Latinus;
Sed circum late volitans jam fama per urbes
Auſonias tulerat, cum Laomedontia pubes
Gramineo ripæ religavit ab aggere claſſem.
Æneas, primique duces, & pulcher Iulus
Corpora ſub ramis deponunt arboris altæ,
Inſtituuntque dapes, & adorea liba per herbas
Subjiciunt epulis (ſic Jupiter ipſe monebat)
Et cereale ſolum pomis agreſtibus augent.

ARG. *Conſumpto cibo menſas appetunt; rem primus omnium animadvertit Aſcanius, obſtupeſcit Æneas, atque ex illis morſibus cognoſcit eam eſſe terram fatis promiſſam; revocat in memoriam priſtina oracula, hortatur ſuos ut explorent partem illam terrarum, libatis Jovi pateris, & vocato Anchiſe.*

Conſumptis hic forte aliis, ut vertere morſus
Exiguam in Cererem *c* penuria adegit edendi,
Et violare *d* manu, maliſque audacibus orbem
Fatalis cruſti, patulis nec parcere quadris:
Heus, etiam menſas conſumimus, inquit Iulus.
Nec plura alludens: ea vox audita laborum
Prima tulit finem; primamque loquentis ab ore
Eripuit pater, ac ſtupefactus numine preſſit.

c *Egeſtas prædicta per Harpyjam.*

d *Religioſum enim erat menſam edere.*

Con-

Continuo, Salve fatis mihi debita tellus,
Voſque, ait, o fidi Trojæ ſalvete penates.
Hic domus, hæc patria eſt. genitor mihi talia namq;
(Nunc repeto) Anchiſes fatorum arcana reliquit:
Cum te nate fames ignota ad litora vectum
Acciſis coget dapibus conſumere menſas,
Tum ſperare domos defeſſus, ibique memento
Prima locare manu, molirique aggere tecta.
Hæc erat illa fames, hæc nos ſuprema manebant,
Exitiis poſitura modum.
Quare agite, & primo læti cum lumine ſolis,
Quæ loca, quive habeant homines, ubi mœnia gentis,
Veſtigemus, & a portu diverſa petamus.
Nunc a pateras libate Jovi, precibuſque vocate
Anchiſen genitorem, & vina reponite menſis.

a *Signum lætitiæ.*

ARG.

Veneratur Æneas Deos plures in hoc primo ad Italiam aditu. Adhibet Jupiter gratæ voluntatis ſignificationem ter tonitru repetito: lætantur Trojani ad rumorem quietis jam inventæ poſt tot errores.

Sic deinde effatus, frondenti tempora ramo
Implicat, b & geniumque loci, primamque deorum
Tellurem, nymphaſque, & adhuc ignota precatur
Flumina: tum noctem, noctiſque orientia ſigna,
Idæumque Jovem, Phrygiamque ex ordine matrem
Invocat, & duplices cœloque Ereboque parentes.
Hic pater omnipotens ter cœlo clarus ab alto
Intonuit; radiiſque ardentem lucis, & auro;
Ipſe manu quatiens oſtendit ab æthere nubem.
Diditur c hic ſubito Trojana per agmina rumor;
Adveniſſe diem, quo debita mœnia condant.
Certatim inſtaurant epulas, atque omine magno
Crateras læti ſtatuunt, & vina coronant.

b *Genius eſt conditio naturæ.*

c *Diditur. i. ſpargitur. Lucretianum verbum.*

ARG.

Explorant milites vicina loca, mittit Æneas oratores ad Latinum cum donis, excitat domicilium.

Poſtera cum prima luſtrabat lampade terras
Orta dies; urbem, & fines, & litora gentis
Diverſi explorant: hæc fontis ſtagna Numici,
Hunc Tibrim fluvium, hic fortes habitare Latinos.
Tum ſatus Anchiſa, delectos ordine ab omni,
Centum oratores auguſta ad mœnia regis
Ire jubet ramis, d velatos Palladis omnes;
Donaque ferre viro, pacemque expoſcere Teucris.
Haud mora, feſtinant juſſi, rapidiſque feruntur
Paſſibus: ipſe humili deſignat mœnia foſſa,
Moliturque locum; primaſque in littore ſedes
Caſtrorum in morem pinnis, atque aggere cingit.

d *Olea ſignum pacis.*

ARG. *Redit ad Legatos, qui urbem adeunt, & Regem vocati ab eo. Narrantur obiter puerorum Latinorum exercitationes.*

a Alludit ad Romanum morem exercendi Tyrones: vide Vegetium.

Jamque iter emenſi, turres ac tecta Latinorum
Ardua cernebant *a* juvenes, muroque ſubibant,
Ante urbem pueri, & primævo flore juventus
Exercentur equis, domitantque in pulvere currus;
Aut acres tendunt arcus, aut lenta lacertis
Spicula contorquent: curſuque, ictuque laceſſunt:
Cum provectus equo longævi regis ad aures
Nuntius, ingentes ignota in veſte, reportat
Adveniſſe viros. ille intra tecta vocari
Imperat, & ſolio medius conſedit avito.

ARG. *Deſcribitur Regia Latini a magnitudine, ſitu, religione, dignitate, antiquitate, majorum imaginibus, ſpoliis, Pici majeſtate.*

b Deſcriptio regiæ.

c Domum ab Auguſto in palatio factam per tranſitum laudat.

Tectum *b* auguſtum, ingens, centum ſublime columnis,
Urbe fuit ſumma: Laurentis regia Pici,
Horrendum ſilvis, & religione parentum.
Hinc *c* ſceptra accipere, & primos attollere faſces
Regibus omen erat: hoc illis curia templum,
Hæ ſacris ſedes epulis, hic ariete cæſo
Perpetuis ſoliti patres conſidere menſis.
Quin etiam veterum effigies ex ordine avorum
Antiqua ex cedro, Italuſque, paterque Sabinus,
Vitiſator curvam ſervans ſub imagine falcem,
Saturnuſque ſenex, Janique bifrontis imago,
Veſtibulo adſtabant, aliique ab origine reges,
Martia qui ob patriam pugnando vulnera paſſi:
Multaque præterea ſacris in poſtibus arma,
Captivi *d* pendent currus, curvæque ſecures,
Et criſtæ capitum, & portarum ingentia clauſtra,
Spiculaque, clypeique, ereptaque roſtra carinis.
Ipſe Quirinali lituo, parvaque ſedebat
Succinctus trabea, lævaque ancile gerebat
Picus equum domitor: quem capta cupidine conjux
Aurea percuſſum virga, verſumque venenis,
Fecit avem Circe, ſparſitque coloribus alas.
Tali intus templo divum, patriaque Latinus
Sede ſedens, Teucros ad ſeſe in tecta vocavit;
Atque hæc ingreſſus placido prior edidit ore.

d Fortaſſis alludit ad Capitolium Romanum.

ARG. *Rogat Legatos Latinus, quæ cauſa illos ad Italiam adduxerit: invitat amiciſſime ad hoſpitium: repetit ab ultima antiquitate primam Trojanorum originem, quæ ortum habuit ab Italia.*

Dicite

Dicite, a Dardanidæ, (neque enim neſcimus & urbem,
a Interrogatio.
Et genus, auditique advertitis æquore curſum)
Quid petitis? quæ cauſa rates, aut cujus egentes
Litus ad Auſonium tot per vada cærula vexit?
Sive errore viæ, ſeu tempeſtatibus acti,
(Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto)
Fluminis intraſtis ripas, portuque ſedetis:
Ne fugite b hoſpitium, neve ignorate Latinos,
b Jus hoſpitale.
Saturni c gentem, haud vinclo, nec legibus æquam,
c Alludit ad Saturni tempora aurea, legem. n. naturæ Saturni temporibus deſignant Poetæ.
Sponte ſua, veteriſque dei ſe more tenentem.
Atque equidem memini (fama eſt obſcurior annis)
Auruncos ita ferre ſenes, his ortus ut agris
Dardanus Idæas Phrygiæ penetravit ad urbes,
Threiciamque Samum, quæ nunc Samothracia fertur,
Hinc illum Corythi Tyrrhena ab ſede profectum,
Aurea nunc ſolio ſtellantis regia cœli
Accipit, & numerum divorum altaribus auget.
Dixerat, & dicta Ilioneus ſic voce ſecutus.

ARG.

Reddit cauſam Ilioneus, cur illuc appulſi Trojani: explicat originem ejus gentis, bella cum Græcis, errores poſt bella. Commendat ſuos, aperitque qua fati neceſſitate ducantur: offert munera Æneæ nomine.

Rex, genus d egregium Fauni, nec fluctibus actos
d Narratio.
Atra ſubegit hiems veſtris ſuccedere terris;
Nec ſidus regione viæ, litusve fefellit:
Conſilio hanc omnes, animiſque volentibus urbem
Afferimur, pulſi regnis, quæ maxima quondam
Extremo veniens ſol adſpiciebat Olympo.
Ab Jove e principium generis: Jove Dardana pubes
e Commendatio Æneæ ab opibus & genere.
Gaudet avo. rex ipſe Jovis de gente ſuprema
Trojus Æneas tua nos ad limina miſit.
Quanta per Idæos ſævis effuſa Mycenis
Tempeſtas ierit campos; quibus actus uterque
Europæ, atque Aſiæ fatis concurrerit orbis:
Audiit & ſi quem tellus extrema refuſo
Submovet Oceano, & ſi quem extenta plagarum
Quatuor in medio dirimit plaga ſolis iniqui.
Diluvio ex illo tot vaſta per æquora vecti
Diis ſedem exiguam patriis, litusque rogamus
Innocuum, & cunctis undamq; auramq; patentem.
Non f erimus regno indecores, nec veſtra feretur
f Ratio petitionis ab utili.
Fama levis, tantique aboleſcet gratia facti:
Nec Trojam Auſonios gremio excepiſſe pigebit.
Fata g per Æneæ juro, dextramque potentem,
g Obteſtatio.
Sive h fide, ſeu quis bello eſt expertus, & armis:
h Ab honeſto.
Multi nos populi, multi (ne temne, quod ultro
Præferimus manibus vittas, ac verba precantum)
Et petiere ſibi, & voluere adjungere gentes.
Sed i nos fata deum veſtras exquirere terras
i A neceſſitate.

Im-

Imperiis egere ſuis. Hinc Dardanus ortus
Huc repetit, juſſiſque ingentibus urget Apollo
Tyrrhenum ad Tibrim, & fontis vada ſacra Numici.
Dat tibi præterea fortunæ parva prioris
a Dona. Munera, *a* relliquias Troja ex ardente receptas:
Hoc pater Anchiſes auro libabat ad aras:
Hoc Priami geſtamen erat, cum jura vocatis
More daret populis; ſceptrumque, ſacerque tiaras,
Iliadumque labor, veſtes.

ARG. *Poſt auditum Ilioneum, revocat in memoriam Latinus Patris Fauni oraculum, quo jubebatur collocare natam externo viro: hæretque, an hic futurus ſit Æneas, ad quem remittit mandata amoris plena.*

Talibus Ilionei dictis defixa Latinus
Obtutu tenet ora, ſoloque immobilis hæret,
Intentos volvens oculos: nec purpura regem
Picta movet; nec ſceptra movent Priameia tantum,
Quantum in connubio natæ, thalamoque moratur:
Et veteris Fauni volvit ſub pectore ſortem:
Hunc illum fatis externa a ſede profectum
Portendi generum, paribuſque in regna vocari
Auſpiciis: hinc progeniem virtute futuram
Egregiam, & totum quæ viribus occupet orbem.
b Imprecatio. Tandem lætus ait: Dii *b* noſtra incœpta ſecundent,
c Alludit ad ſuam cogitationem magis, quam ad petitionem Trojanorum. Auguriumque ſuum: dabitur, *c* Trojane, quod optas:
Munera nec ſperno. non vobis, rege Latino,
Divitis uber agri, Trojæve opulentia deerit.
Ipſe modo Æneas (noſtri ſi tanta cupido eſt,
Si jungi hoſpitio properat, ſociuſve vocari)
d Regis. Adveniat, vultus neve exhorreſcat amicos:
Pars mihi pacis erit dextram tetigiſſe *d* tyranni.
Vos contra regi mea nunc mandata referte.
Eſt mihi nata, viro gentis quam jungere noſtræ
Non patrio ex adyto ſortes, non plurima cœlo
Monſtra ſinunt: generos externis affore ab oris,
Hoc Latio teſtare canunt, qui ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra ferant. hunc illum poſcere fata
Et reor, &, ſi quid veri mens augurat, opto.

ARG. *Dat Latinus Legatis ſingulis equos ſingulos, mittit duos ad Æneam ex Solis ſemine.*

e Equi regia dona. Hæc effatus, *e* equos numero pater eligit omni.
Stabant tercentum nitidi in præſepibus altis;
Omnibus extemplo Teucris jubet ordine duci
Inſtratos oſtro alipedes, pictiſque tapetis.
Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent:
Tecti auro, fulvum mandunt ſub dentibus aurum.
Abſenti Æneæ currum, geminoſque jugales

Se-

Semine ab ætherio, ſpirantes naribus ignem,
Illorum de gente, patri quos Dædala Circe
Suppoſita de matre nothos furata creavit.
Talibus Æneadæ donis, dictiſque Latini,
Sublimes in equis redeunt, pacemque reportant.

ARG. *Jacitur ſemen ad rem novam ex interventu Junonis, acerrimæ hoſtis Trojanorum.*

Ecce autem Inachiis ſeſe referebat ab Argis
Sæva Jovis conjux, auraſque invecta tenebat:
Et lætum Æneam, claſſemque ex æthere longe
Dardaniam Siculo proſpexit ab uſque Pachyno.
Moliri jam tecta videt, jam fidere terræ,
Deſeruiſſe rates. ſtetit acri fixa dolore;
Tum quaſſans caput, hæc effudit pectore dicta.

Pars III.

ARG. *Sequitur oratio diviſa in querelas, & minas. Queritur de potentia Trojanorum, de impotentia ſui: minatur in Trojanos Latinum bellum.*

Heu *a* ſtirpem inviſam, & fatis contraria noſtris
Fata Phrygum. num Sigæis occumbere campis,
Num capti potuere capi? num incenſa cremavit
Troja viros? medias acies, medioſque per ignes
Invenere viam? at, credo, mea numina tandem
Feſſa jacent, odiis aut exſaturata quievi.
Quin etiam patria excuſſos infeſta per undas
Auſa ſequi, & profugis toto me opponere ponto.
Abſumptæ in Teucros vires cœlique, mariſque.
Quid *b* Syrtes, aut Scylla mihi, quid vaſta Charybdis
Profuit? optato conduntur Tibridis alveo,
Securi pelagi, atque mei. Mars perdere gentem
Immanem Lapithum valuit: conceſſit in iras
Ipſe deum antiquam genitor Calydona Dianæ:
Quod ſcelus *c* aut Lapithis tantum, aut Calydone merente?
Aſt *d* ego, magna Jovis conjux, nil linquere inauſum
Quæ potui infelix, quæ memet in omnia verti,
Vincor ab Ænea. quod ſi mea numina non ſunt
Magna ſatis, dubitem haud equidem implorare quod uſquam eſt.
Flectere *e* ſi nequeo ſuperos, Acheronta movebo.
Non dabitur regnis (eſto) prohibere Latinis;
Atque immota manet fatis Lavinia conjux:
Attrahere, atque moras tantis licet addere rebus:
At licet amborum populos exſcindere regum.
Hac gener, atque ſocer coeant mercede ſuorum;
Sanguine *f* Trojano, & Rutulo dotabere virgo;
Et Bellona manet te pronuba. nec face tantum
Ciſſeis prægnans ignes enixa jugales:
Quin idem Veneri partus ſuus, & Paris alter,

a *Exclamatio Pathetica, ſcilicet fruſtra ſibi periiſſe tantum laboris in perſequendis Trojanis.*

b *Exaggerat ab exemplis, & a majori.*

c *Adaptatio.*

d *Ira indignitatis conſultrix.*

e *Confutatio.*

f *Amplificatio ab hiſtoria.*

Fa-

Funeſtæque iterum recidiva in Pergama tædæ!

ARG. *Adit inferos Juno, mandatque uni e tribus Furiis negotium turbandæ pacis, ferendi belli inter Trojanos, & Latinos.*

Hæc ubi dicta dedit, terras horrenda petivit,
Amplificatio. Luctificam *a* Alecto dirarum ab ſede ſororum,
Infernisque ciet tenebris: cui triſtia bella,
Iræque, inſidiæque, & crimina noxia cordi.
Odit & ipſe pater Pluton, odere ſorores
Tartareæ monſtrum: tot ſeſe vertit in ora,
Tam ſævæ facies, tot pullulat atra colubris.
Quam Juno his acuit verbis, ac talia fatur:
b *Petitio,* Hunc *b* mihi da proprium virgo ſata Nocte laborem,
Hanc operam, ne noſter honos, infractave cedat
Fama loco, neu connubiis ambire Latinum
c *A facili.* Æneadæ poſſint, Italoſve obſidere fines.
Tu *c* potes unanimes armare in prælia fratres,
Atque odiis verſare domos: tu verbera tectis,
Funereaſque inferre faces: tibi nomina mille,
Mille nocendi artes: fœcundum concute pectus:
d *Hortatio* Disjice *d* compoſitam pacem, ſere crimina belli:
Arma velit, poſcatque ſimul, rapiatque juventus.

ARG. *Egreſſa Alecto Latini Regiam petit, & primo Amatam invadit, conjecto in eam uno e crinalibus anguibus.*

Exin Gorgoneis Alecto infecta venenis
Principio Latium, & Laurentis tecta tyranni
Celſa petit, tacitumque obſedit limen Amatæ.
Quam ſuper adventu Teucrum, Turnique hymenæis
e *Furia immittit curas.* Fœmineæ ardentem curæque, iræque coquebant.
Huic *e* dea cæruleis unum de crinibus anguem
Conjicit, inque ſinum præcordia ad intima ſubdit,
Quo furibunda domum monſtro permiſceat omnem.
Ille inter veſtes, & lævia pectora lapſus
Volvitur attactu nullo, fallitque furentem,
Vipeream inſpirans animam: fit tortile collo
Aurum ingens coluber, fit longæ tænia vittæ,
Innectitque comas, & membris lubricus errat.

ARG. *Amata rationibus primum diſturbare nuptias contendit, veneno non penitus imbibito.*

Ac, dum prima lues, udo ſublapſa veneno,
Pertentat ſenſus, atque oſſibus implicat ignem,
Nec dum animus toto percepit pectore flammam;
Mollius, & ſolito matrum de more locuta eſt,
Multa ſuper nata lacrymans, Phrygiiſque hymenæis.
Exſulibus ne datur ducenda Lavinia Teucris,

O ge-

O *a* genitor? nec te miſeret natæque, tuique?
Nec matris miſerer, quam primo Aquilone relinquet
Perfidus, alta petens, abducta virgine, prædo?
An non ſic Phrygius penetrat Lacedæmona paſtor,
Ledæamque *b* Helenam Trojanas vexit ad *c* arces?
Quid tua ſancta *d* fides, quid cura antiqua tuorum,
Et conſanguineo toties data dextera Turno?
Si *e* gener externa petitur de gente Latinis,
Idque ſedet, Faunique premunt te juſſa parentis,
Omnem equidem ſceptris terram, quæ libera noſtris
Diſſidet, externam reor, & ſic dicere divos.
Et Turno, ſi prima domus repetatur origo,
Inachus, Acriſiuſque patres, mediæque Mycenæ.

a *Exclamatio continens propoſitionem.*

b *Pathos a turpi.*

c *Al. Urbes.*

d *Ab honeſto.*

e *Confutatio.*

Procedit Regina in furiis, recepto jam penitus veneno intra viſcera. ARG.

His ubi nequidquam dictis experta, Latinum
Contra ſtare videt, penituſque in viſcera lapſum
Serpentis furiale malum, totamque pererrat:
Tum vero infelix, ingentibus excita monſtris,
Immenſam ſine more furit lymphata per urbem:
Ceu *f* quondam torto volitans ſub verbere turbo,
Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
Intenti ludo exercent: ille actus habena
Curvatis fertur ſpatiis: ſtupet inſcia turba,
Impubeſque manus, mirata volubile buxum:
Dant animos plagæ. non curſu ſegnior illo
Per medias urbes agitur, populoſque feroces.
Quin etiam in ſilvas, ſimulato numine Bacchi,
Majus adorta nefas, majoremque orſa *g* furorem,
Evolat, & natam frondoſis montibus abdit,
Quo thalamum eripiat Teucris, tædaſque moretur;
Evoe *h* Bacche fremens, ſolum te virgine dignum
Vociferans: etenim molles tibi ſumere thyrſos,
Te luſtrare choros, ſacrum tibi paſcere crinem,

f *Comparatio.*

g *Ut vim furoris exprimat, fingit bacchantem.*

h *Bacchanalia nephas vocat propter Romanorū legem, quæ cautum eſt de Bacchanalibus.*

Sequuntur matres reliquæ pari inſania furorem Amatæ, canit hæc Hymenæos Laviniæ & Turni. ARG.

Fama volat, furiiſque accenſas pectore matres
Idem omnes ſimul ardor agit, nova quærere tecta.
Deſeruere domos, ventis dant colla, comaſque.
Aſt aliæ tremulis ululatibus æthera complent,
Pampineaſque gerunt incinctæ pellibus haſtas.
Ipſa inter medias flagrantem fervida pinum
Suſtinet, ac natæ, Turnique canit Hymenæos,
Sanguineam torquens aciem: torvumque repente
Clamat: Io matres audite *i* ubi quæque Latinæ.
Si qua *k* piis animis manet infelicis Amatæ
Gratia, ſi juris materni cura remordet:

i *Al. ubicumque.*

k *Hortatio.*

Solvite crinales vittas, atque Orgia mecum.
Talem inter ſilvas, inter deſerta ferarum
Reginam Alecto ſtimulis agit undique Bacchi.

ARG. *Confert ſe Furia ad Turnum mutata in anum forma.*

Poſtquam viſa ſatis primos acuiſſe furores,
Conſiliumque, omnemque domum vertiſſe Latini:
Protinus hinc fuſcis triſtis dea tollitur alis
Audacis Rutuli ad muros: quam dicitur urbem
Acriſioneis Danae fundaſſe colonis,
Præcipiti delata noto; locus Ardea quondam
Dictus avis. Et nunc magnum *a* manet *b* Ardea nomen.
Sed Fortuna fuit. tectis hic Turnus in altis
Jam mediam nigra carpebat nocte quietem.
Alecto torvam faciem, & furialia membra
c Exuit, in vultus ſeſe transformat aniles,
Et frontem obſcœnam rugis arat, induit albos
Cum vitta crines, tum ramum innectit olivæ;
Fit Calybe Junonis anus, templique ſacerdos:
Et juveni ante oculos his ſe cum vocibus offert.

a *Al. tenet.*
b *Ardea colonia Mycenorum.*
c *. exit &*

ARG. *Aperit illi conſilium Latini de externo hærede, hortatur ad bellum.*

Turne, tot incaſſum fuſos patiere labores?
Et tua Dardaniis tranſcribi ſceptra colonis?
Rex tibi conjugium, & quæſitas ſanguine dotes
Abnegat, *d* externuſque in regnum quæritur heros:
I nunc, *e* ingratis offer te irriſe periclis:
Tyrrhenas, *f* i, ſterne acies, tege pace Latinos.
Hæc *g* adeo tibi me, placida cum nocte jaceres,
Ipſa palam fari omnipotens Saturnia *h* juſſit.
Quare age, & armari *i* pubem, portiſque moveri
Lætus in arma para: & Phrygios, qui flumine pulchro
Conſedere, duces, pictaſque exure carinas.
Cœleſtum *k* vis magna jubet. rex ipſe Latinus
Ni dare conjugium, & dicto parere fatetur,
Sentiat, & tandem Turnum experiatur in armis.

d *Exaſperat ab ingratitudine.*
e *Propoſitio.*
f *Ironia.*
g *Exprobratio beneficiorum.*
h *Ab auctoritate.*
i *Conſilium.*
k *Concluſio ab honeſto.*

ARG. *Turnus anum ridet, ac remittit ad curanda templa: Tamet Erinnys ira, & juvenem in furias agit conjectis anguibus.*

Hic juvenis vatem irridens, ſic orſa viciſſim
Ore refert: Claſſes invectas Tibridis *l* undam,
Non, ut rere, meas effugit nuntius aures:
Ne tantos mihi finge metus: nec regia Juno
Immemor eſt noſtri.
Sed te victa ſitu, verique effœta ſenectus
O mater curis nequidquam exercet, & arma

l *Al. Alveo.*

Re-

Regum inter falſa vatem formidine ludit.
Cura tibi, divum effigies, & templa tueri:
Bella viri, pacemque gerant, queis bella gerenda.
Talibus Alecto dictis exarſit in iras.
At juveni oranti ſubitus tremor occupat artus:
Diriguere *a* oculi: tot Erinnys ſibilat hydris,
Tantaque ſe facies aperit: tum flammea torquens
Lumina, cunctantem, & quærentem dicere plura
Reppulit, & geminos erexit crinibus angues:
Verberaque inſonuit, *b* rabidoque hæc addidit ore.

a *Alludit ad conditionem iratorum.*
b *Al. rapido.*

Addit faces, & novas minas, excitatur a ſomno Turnus cum tremore, ſudore, fremitu. Oſtenditur ejus ira comparatione. ARG.

En *c* ego victa ſitu, quam veri effœta ſenectus
Arma inter regum falſa formidine ludit.
Reſpice ad hæc: adſum dirarum ab ſede ſororum;
Bella manu, lethumque gero.
Sic effata, *d* facem *e* juveni conjecit, & atro
Lumine fumantes fixit ſub pectore tædas.
Olli ſomnum ingens rupit pavor, oſſaque, & artus
Perfudit toto proruptus corpore ſudor.
Arma amens fremit, arma toro, tectiſque requirit:
Sævit amor ferri, & ſcelerata inſania belli:
Ira ſuper: magno veluti cum flamma ſonore
Virgea ſuggeritur coſtis undantis aheni:
Exultantque æſtu latices: furit intus *e* aquai
Fumidus, atque alte ſpumis exuberat amnis:
Nec jam ſe capit unda: volat vapor ater ad auras.

c *Rejicit contumeliam.*
d *Ira vitiat ſanguinem, ut exprimat vehementiam affectus.*
e *Al. aqua vis.*

Abrumpit pacem Turnus, dat Alecto initium bello. ARG.

Ergo iter ad regem, polluta pace, Latinum
Indicit *f* primus juvenum, & jubet arma parari,
Tutari Italiam, detrudere finibus hoſtem:
Se ſatis ambobus Teucriſque venire, Latiniſque.
Hæc ubi dicta dedit, divoſque in vota vocavit:
Certatim ſeſe Rutuli exhortantur in arma:
Hunc decus egregium formæ movet, atque juventæ:
Hunc atavi reges, hunc claris dextera factis.
Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet,
Alecto in Teucros Stygiis ſe concitat alis,
Arte nova ſpeculata locum, quo litore pulcher
Inſidiis, curſuque feras agitabat Julus.
Hic ſubitam canibus rabiem Cocytia virgo
Objicit, & noto nares contingit odore,
Ut cervum ardentes agerent: quæ prima *g* malorum
Cauſa *h* fuit, belloque animos accendit agreſtes.

f *Indicitur bellum.*
g *Al laborum.*
h *Occaſio belli.*

ARG. *Cervus in deliciis ab Tyrrho habitus percutitur ab Aſcanio in venatione, quæ belli Latini princeps cauſa.*

Cervus erat forma præſtanti, & cornibus ingens,
Tyrrhidæ pueri quem matris ab ubere raptum
a Quondam ex agris reges viſitabant. Nutribant, Tyrrhuſque pater, cui regia parent
Armenta, & late cuſtodia credita *a* campi.
Aſſuetum imperiis ſoror omni Silvia cura
Mollibus intexens ornabat cornua ſertis:
Pectebatque ferum, puroque in fonte lavabat.
Ille manum patiens, menſæque aſſuetus herili,
Errabat ſilvis, rurſuſque ad limina nota
Ipſe domum ſera quamvis ſe nocte ferebat.
Hunc procul errantem rabidæ venantis Juli
Commovere canes, fluvio cum forte ſecundo
b Alludit ad naturam cervi. Deflueret, *b* ripaque æſtus viridante levaret.
Ipſe etiam eximiæ laudis ſuccenſus amore
Aſcanius curvo direxit ſpicula cornu:
Nec dextræ erranti deus abfuit: actaque multo
Perque uterum ſonitu, perque ilia venit arundo.

ARG. *Percuſſus cervus iram Tyrrhi & agreſtium excitat, illam Furia adjuvat vocans ad arma.*

Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit;
c Pathos. Succeſſitque *c* gemens ſtabulis; queſtuque cruentus,
Atque imploranti ſimilis, tectum omne replevit.
Silvia prima ſoror, palmis percuſſa lacertos,
d Conclamare verbum eſt militare. Auxilium vocat, & duros *d* conclamat agreſtes.
Olli (peſtis enim tacitis latet aſpera ſilvis)
Improviſi adſunt: hic torre armatus obuſto,
Stipitis hic gravidi nodis, quod cuique repertum,
e Al. fuit. Rimanti, telum ira *e* facit. vocat agmina Tyrrhus;
Quadrifidam quercum cuneis ut forte coactis
Scindebat, rapta ſpirans immane ſecuri.
At ſæva e ſpeculis tempus dea nacta nocendi
Ardua tecta petit, ſtabuli & de culmine ſummo
Paſtorale canit ſignum, cornuque recurvo
Tartaream intendit vocem, qua protinus omne
Contremuit nemus, & ſilvæ intonuere profundæ.
Audiit & Triviæ longe lacus, audiit amnis
Sulphurea Nar albus aqua, fonteſque Velini:
f Pathos. Et *f* trepidæ matres preſſere ad pectora natos.

ARG. *Veniunt ad arma ruſtici, & Trojani: cadit Almon Tyrrhi filius, & Galeſus ſenex.*

Tum vero ad vocem celeres, qua buccina ſignum
Dira dedit, raptis concurrunt undique telis
Indomiti agricolæ. necnon & Troja pubes

Aſca-

Aſcanio auxilium caſtris effundit apertis.
Direxere acies. non jam certamine agreſti,
Stipitibus duris, agitur, ſudibuſve præuſtis;
Sed ferro ancipiti decernunt, atraque late
Horreſcit *a* ſtrictis ſeges enſibus, æraque fulgent — a *Hypotypoſis.*
Sole laceſſita, & lucem ſub nubila jactant:
Fluctus *b* uti primo cœpit cum albeſcere vento, — b *Comparatio, qua deſcribit, quomodo creverit tumultus.*
Paulatim ſeſe tollit mare, & altius undas
Erigit, inde imo conſurgit ad æthera fundo.
Hic juvenis primam ante aciem ſtridente ſagitta,
Natorum Tyrrhi fuerat qui maximus, Almon
Sternitur. *c* hæſit enim ſub gutture vulnus, & udæ — c *Al. exit.*
Vocis iter, tenuemque incluſit ſanguine vitam.
Corpora multa virum circa, ſeniorque Galeſus,
Dum paci medium ſe offert, juſtiſſimus unus
Qui fuit, Auſoniiſque olim ditiſſimus arvis:
Quinque greges illi balantum, quina redibant
Armenta, & terram centum vertebat aratris.

Compos votorum Furia Junonem adit, majora adhuc promittens. — ARG.

Atque ea per campos æquo dum Marte geruntur,
Promiſſi dea facta potens, ubi ſanguine bellum
Imbuit, & primæ commiſit funera pugnæ,
Deſerit Heſperiam, & cœli convexa per auras
Junonem victrix affatur voce ſuperba:
En perfecta tibi bello diſcordia triſti:
Dic, *d* in amicitiam coeant, & fœdera jungant: — d *Ironia.*
Quandoquidem Auſonio reſperſi ſanguine Teucros.
Hoc etiam his addam, tua ſi mihi certa voluntas,
Finitimas in bella feram rumoribus urbes,
Accendamque animos inſani Martis amore:
Undique ut auxilio veniant, ſpargam arma per agros.

Contenta Juno vetat plura, illamque cælo exterminat. Deſcribitur locus, in quem ſe Furia abdidit. — ARG.

Tum contra Juno: Terrorum, & fraudis abunde eſt:
Stant belli cauſæ: pugnatur cominus armis.
Quæ fors prima dedit, ſanguis novus imbuit arma.
Talia *e* connubia, & tales celebrent hymenæos — e *Al. conjugia, Ironia.*
Egregium Veneris genus, & rex ipſe Latinus.
Te ſuper ætherias errare licentius auras
Haud pater ipſe velit ſummi regnator Olympi.
Cede locis: ego, ſi qua ſuper fortuna laborum eſt,
Ipſa regam. Tales dederat Saturnia voces.
Illa autem attollit ſtridentes anguibus alas,
Cocytique petit ſedem, ſupera ardua linquens.
Eſt locus Italiæ in medio ſub montibus altis,
Nobilis, & fama multis memoratus in oris,

a Alludit ad hiſtoriam. Eſt n. Amſanctus in Hirpinis locus, quem qui intravere, ſubito emoriuntur.

Amſancti *a* valles. denſis hunc frondibus atrum
Urget utrimque latus nemoris, medioque fragoſus
Dat ſonitum ſaxis, & torto vortice torrens.
Hic ſpecus horrendum, & ſævi ſpiracula Ditis
Monſtrantur, ruptoque ingens Acheronte vorago
Peſtiferas aperit fauces: queis condita Erinnys,
Inviſum numen, terras, cœlumque levabat.

ARG. *Omnes, Junone acuente, bellum conclamant, paſtores, Turnus, urbani juvenes.*

Pars IV.

Nec minus interea extremam Saturnia bello
Imponit regina manum. ruit omnis in urbem
Paſtorum ex acie numerus, cæſoſque reportant,
Almonem puerum, fœdatique ora Galeſi:
Implorantque deos, obteſtanturque Latinum.
Turnus adeſt, medioque in crimine cædis, & ignis
Terrorem ingeminat: Teucros in regna vocari,
Stirpem admiſceri Phrygiam, ſe limine pelli.
Tum, quorum attonitæ Baccho nemora avia matres
Inſultant thyaſis, (neque enim leve nomen Amatæ)
Undique collecti coeunt, Martemque fatigant.
Ilicet infandum cuncti contra omina bellum,
Contra fata deum, perverſo numine poſcunt.

ARG *Latini conſtantia in reſiſtendo, & oratio, qua Turno exitium canit.*

b Comparatio.

c Exemplum ſtudii pacis in principe.

d Latinus bellum diſſuadet.

e Vaticinium.

Certatim regis circumſtant tecta Latini:
Ille *b* velut pelagi rupes immota reſiſtit.
Ut pelagi rupes, magno veniente fragore,
Quæ ſeſe, multis circumlatrantibus undis,
Mole tenet: ſcopuli nequidquam, & ſpumea circum
Saxa fremunt, laterique illiſa refunditur alga.
Verum, *c* ubi nulla datur cæcum exſuperare poteſtas
Conſilium, & ſævæ nutu Junonis eunt res:
Multa deos, auraſque pater teſtatus inanes,
Frangimur *d* heu fatis, inquit, ferimurque procella.
Ipſi has ſacrilego pendetis ſanguine pœnas,
O miſeri. te, Turne, *e* nefas, te triſte manebit
Supplicium, votiſque deos venerabere ſeris.
Nam mihi parta quies, omniſque in limine portus,
Funere felici ſpolior. nec plura locutus
Sepſit ſe tectis, rerumque reliquit habenas.

ARG. *Mos indicendi bella reſeratis portis Jani, a qua re Latinus abſtinet.*

f Indicat quam late imperaverint Romani.

Mos *f* erat Heſperio in Latio, quem protinus urbes
Albanæ coluere ſacrum, nunc maxima rerum
Roma colit, cum prima movent in prælia Martem;

Sive

Sive Getis inferre manu lacrymabile bellum,
Hyrcaniſve, Arabiſve parant, ſeu tendere ad Indos,
Auroramque ſequi, Parthoſque repoſcere ſigna.
Sunt geminæ Belli portæ, (ſic nomine dicunt)
Religione ſacræ, & ſævi formidine Martis.
Centum ærei claudunt vectes, æternaque ferri
Robora, nec cuſtos abſiſtit limine *a* Janus.
Has, ubi certa ſedet patribus ſententia pugnæ,
Ipſe Quirinali trabea, cinctuque Gabino
Inſignis reſerat ſtridentia limina conſul:
Ipſe vocat pugnas: ſequitur tum cætera pubes:
Æreaque aſſenſu conſpirant cornua rauco.
Hoc & tum Æneadis indicere bella Latinus
More jubebatur, triſteſque recludere portas.
Abſtinuit tactu pater, averſuſque refugit
Fœda miniſteria, & cæcis ſe condidit umbris.

a *Janus bifrons & quadrifrons.*

ARG. *Adeſt Juno, quæ portas aperit, imo frangit, bellum indicens. Sequitur furor militaris totius Italiæ, peditum, atque equitum comparantium inſtrumenta ad bellum. Numerantur urbes quinque, quarum præcipua opera. Fervent omnia armis, furore, ſtrepitu.*

Tum regina deum, cœlo delapſa, morantes
Impulit ipſa manu portas, & cardine verſo
Belli ferratos rupit Saturnia poſtes.
Ardet *b* inexcita Auſonia, atque immobilis ante:
Pars pedes ire parat campis: pars arduus altis
Pulverulentus equis furit: omnes arma requirunt.
Pars leves clypeos, & ſpicula lucida tergent
Arvina pingui, ſubiguntque in cote ſecures:
Signaque ferre juvat, ſonituſque audire tubarum.
Quinque adeo magnæ, poſitis incudibus, urbes
Tela novant, Atina potens, Tiburque ſuperbum,
Ardea, Cruſtumerique, & turrigeræ Antemnæ.
Tegmina tuta cavant capitum, flectuntque ſalignas
Umbonum crates: alii thoracas ahenos,
Aut leves ocreas lento ducunt argento.
Vomeris *c* huc, & falcis honos, huc omnis aratri
Ceſſit amor: recoquunt patrios fornacibus enſes.
Claſſica jamque ſonant. it bello teſſera ſignum.
Hic galeam tectis trepidus rapit: ille frementes
Ad juga cogit equos, clypeumque, auroque trilicem
Loricam induitur, fidoque accingitur enſe.

b *Vulgus accendebatur, cum vidiſſet portas ſuas ſponte aperiri.*

c *Deſeruntur agri, cura bellorum.*

ARG. *Sequitur catalogus conſpirantium ad bellum contra Æneam: præcedit nova invocatio. Primi omnium numerantur Mezentius, & Lauſus: pater infamis vitiorum dedecore, filius pulchritudine juventutis inſignis.*

Pandite *d* nunc Helicona deæ, cantuſque movete,

d *Invocatio.*

Qui bello exciti reges, quæ quemque ſecutæ
Complerint campos acies, quibus Itala jam tum
Floruerit terra alma viris, quibus arſerit armis.
Et meminiſtis enim divæ, & memorare poteſtis;
Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura.
Primus *a* init bellum Tyrrhenis aſper ab oris
Contemptor divum Mezentius, agminaque armat.
Filius huic juxta Lauſus, quo pulchrior alter
Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni;
Lauſus, equum domitor, debellatorque ferarum,
Ducit Agyllina nequidquam ex urbe ſecutos
Mille viros, dignus patriis qui lætior eſſet
Imperiis *b*, & cui pater haud Mezentius eſſet.

a *Catalogus ducum, qui Turnum ſecuti ſunt.*

b *Quam ut raperetur in hoc bellum, quo periit.*

ARG. *Accedit Aventinus filius Herculis; deſcribuntur hujus natales, & arma.*

Poſt hos inſignem palma per gramina currum,
Victoreſque oſtentat equos ſatus Hercule pulchro
Pulcher Aventinus, clypeoque inſigne paternum,
Centum angues, cinctamque gerit ſerpentibus hydram:
Collis Aventini ſilva quem Rhea ſacerdos
Furtivum partu ſub luminis edidit oras,
Miſta deo mulier, poſtquam Laurentia victor,
Geryone extincto, Tirynthius attigit arva,
Tyrrhenoque boves in flumine lavit Iberas.
Pila manu, ſævoſque gerunt in bella dolones,
Et tereti pugnant mucrone, veruque Sabello.
Ipſe pedes tegmen torquens immane leonis,
Terribili impexum ſeta, cum dentibus albis,
Indutus capiti, ſic regia tecta ſubibat,
Horridus, Herculeoque humeros innexus amictu.

ARG. *Catillus, & Coras fratres veniunt a Tybure, comparanturque cum Centauris.*

Tum gemini fratres Tyburtia mœnia linquunt,
Fratris Tyburti dictam cognomine gentem,
Catilluſque, acerque Coras, Argiva juventus:
Et primam ante aciem denſa inter tela feruntur:
Ceu duo nubigenæ cum vertice montis ab alto
Deſcendunt Centauri, *c* Omolen, Othrynque nivalem
Linquentes: curſu rapido dat euntibus ingens
Silva locum, & magno cedunt virgulta fragore.

c *Montes Theſſaliæ.*

ARG. *Sequitur Cæculus, cujus natales deſcribuntur, comites, & arma comitum.*

Nec Præneſtinæ fundator defuit urbis,
Vulcano genitum pecora inter agreſtia regem,
Inventumque focis omnis quem credidit ætas.

Cæcu-

Cæculus. hunc legio late comitatur agreſtis:
Quique altum Præneſte viri, quique arva Gabinæ
Junonis, gelidumque Anienem, & roſcida rivis
Hernica ſaxa colunt; quos dives Anagnia paſcit,
Quos *a* Amaſene pater. non illis omnibus arma,
Nec clypei, curruſve ſonant. pars maxima glandes
Liventis plumbi ſpargit: pars ſpicula geſtat
Bina manu, fulvoſque lupi de pelle galeros
Tegmen habet capiti: veſtigia nuda ſiniſtri
Inſtituere pedes: crudus tegit altera pero.

a *Amaſenus fluvius Campaniæ.*

ARG.

Meſſapus quoque ad id bellum conſpirat, in cujus agmine deſcribendo utitur Poeta eleganti cycnorum comparatione.

At *b* Meſſapus equum domitor, Neptunia proles,
Quem neque fas igni cuiquam, nec ſternere ferro,
Jampridem reſides populos, deſuetaque bello
Agmina in arma vocat ſubito, ferrumque retractat:
Hi *c* Feſceninas acies, æquoſque Faliſcos,
Hi Soractis habent arces, Flaviniaque arva,
Et Cymini cum monte lacum, lucoſque Capenos.
Ibant *d* æquati numero, regemque canebant:
Ceu *e* quondam nivei liquida inter nubila cycni,
Cum ſeſe e paſtu referunt, & longa canoros
Dant per colla modos: ſonat amnis, & Aſia longe
Pulſa palus.
Nec quiſquam æratas acies ex agmine tanto
Miſceri putet, aeriam ſed gurgite ab alto
Urgeri volucrum raucarum ad litora nubem.

b *Meſſapus peculiari fato tutus erat a ferro.*

c *Campaniæ urbes.*

d *Ritus ovantium.*

e *Comparatio ſubobſcure ſignificans ordine eos inceſſiſſe, quia compoſitum carmen cecinerint.*

ARG.

Pergit ad Clauſum, & ejus comites ac numeroſam multitudinem, quam comparat cum fluctibus maris, cum ariſtis terræ.

Ecce Sabinorum priſco de ſanguine magnum
Agmen agens Clauſus, magnique ipſe agminis inſtar:
Claudia nunc a quo diffunditur & tribus, & gens
Per Latium, poſtquam in partem data Roma Sabinis.
Una ingens Amiterna cohors, priſcique Quirites,
Ereti manus omnis, oliviferæque Mutuſcæ:
Qui Nomentum urbem, qui roſea rura Velini,
Qui Tetricæ horrentes rupes, montemque Severum,
Caſperiamque colunt, Foruloſque, & flumen Himellæ:
Qui Tiberim, Fabarimque bibunt, *f* quos frigida miſit
Nurſia, & Hortinæ claſſes, populique Latini:
Quoſque ſecans infauſtum interluit Allia nomen:
Quam multi Libyco volvuntur marmore fluctus,
Sævus ubi Orion hybernis conditur undis:
Vel cum Sole novo denſæ torrentur ariſtæ,
Aut Hermi campo, aut Lyciæ flaventibus arvis:
Scuta ſonant, pulſuque pedum tremit excita *g* tellus.

f *Ubi Galli Romanos vicerũt.*

g *Al. conterrita.*

ARG. *Haleſi adventus, hujus comites, arma omnium.*

Hinc Agamemnonius Trojani nominis hoſtes,
Curru jungit Haleſus equos, Turnoque feroces
Mille rapit populos: vertunt felicia Baccho
Maſſica qui raſtris, & quos de collibus altis
Aurunci miſere patres, Sidicinaque juxta
Æquora, quique Cales linquunt, amniſque vadoſi
Accola Vulturni, pariterque Saticulus aſper,
Oſcorumque manus, tereres ſunt *a* aclides illis
Tela: ſed hæc lento mos eſt aptare flagello:
Lævas cetra *b* tegit, falcati cominus enſes.

a Aclides tela quæ vulneribus factis retrahuntur.
b Cetra, ſcutum Hiſpanicum.

ARG. *Deſcribitur adventus OEbali, & ejus natales: tum etiam comites, & horum arma. Deinde Ufentis comitatus.*

Nec tu carminibus noſtris indictus abibis,
Oebale: quem generaſſe Telon Sebetide nympha
Fertur, Teleboum Capreas cum regna teneret
Jam ſenior: patriis ſed non & filius arvis
Contentus, late jam tum ditione premebat
Sarraſtes populos, & quæ rigat æquora Sarnus,
Quique Rufas, Batulumque tenent, atque arva Celennæ,
Et quos maliferæ deſpectant mœnia *c* Bellæ,
Teutonico ritu ſoliti torquere catejas:
Tegmina queis capitum raptus de ſubere cortex,
Æratæque micant peltæ, micat æreus enſis.
Et te montoſæ miſere in prælia Nurſæ
Ufens, inſignem fama, & felicibus armis:
Horrida præcipue cui gens, aſſuetaque multo
Venatu nemorum, duris Æquicola glebis.
Armati terram exercent, ſemperque recentes
Convectare juvat prædas, & vivere rapto.

c Al. Abellæ.

ARG. *Adeſt Umbro Sacerdos Marrubiorum, cujus narratur potentia in viperas, & adhibetur πάϑος ex illius obitu.*

Quin & Marrubia venit de gente ſacerdos,
Fronde ſuper galeam, & felici comptus oliva,
Archippi regis miſſu fortiſſimus Umbro:
Vipereo *d* generi, & graviter ſpirantibus hydris
Spargere qui ſomnos cantuque, manuque ſolebat,
Mulcebatque iras, & morſus arte levabat:
Sed non Dardaniæ medicari cuſpidis ictum
Evaluit, neque eum juvere in vulnera cantus
Somniferi, & Marſis quæſitæ in montibus herbæ.
Te nemus Angitiæ, vitrea te Fucinus unda,
Te liquidi flevere lacus.

d Alludit ad hiſtoriam Marſorum, quibus fuit nativa quædam vis contra venena.

ARG. *Deſcribuntur natales Virbii, qui fuit Hippolyti filius: Cujus,*

Cujus rei occaſione anſam rapit Poeta ad narrandum interitum Hippolyti, ejuſdem ad vitam revocationem Æſculapii opera, & Dianæ amore. Inde ſævitum in Æſculapium a Jove; ſed Diana, ne quid tale Hippolyto accideret, eum ſubtrahit mortalium conſortio, & Egeriæ Nymphæ, ac ſilvis credit.

Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello
Virbius, inſignem quem mater Aricia miſit,
Eductum Ægeriæ lucis, Hymettia circum
Littora, pinguis ubi, & placabilis ara Dianæ.
Namque ferunt fama, *a* Hippolytum, poſtquam arte novercæ
Occiderit, patriaſque explerit ſanguine pœnas,
Turbatis diſtractus equis, ad ſidera rurſus
Ætheria, & ſuperas cœli veniſſe ſub auras,
Pæoniis revocatum herbis, & amore Dianæ.
Tum pater omnipotens, aliquem indignatus ab umbris
Mortalem infernis ad lumina ſurgere vitæ,
Ipſe repertorem medicinæ talis, & artis
Fulmine Phœbigenam Stygias detruſit ad undas.
At Trivia Hippolytum ſecretis alma recondit
Sedibus, & nymphæ Ægeriæ, nemorique relegat,
Solus ubi in ſilvis Italis ignobilis ævum
Exigeret, verſoque ubi nomine Virbius eſſet:
Unde etiam Triviæ templo, luciſque ſacratis
Cornipedes arcentur equi, quod litore currum,
Et juvenem monſtris pavidi effudere marinis.
Filius ardentes haud *b* ſecius æquore campi
Exercebat equos, curruque in bella ruebat.

a Hippolytus reſtitutus vitæ ab Æſculapio Apollinis filio, cujus operam Diana conduxerat.

b *Al. ſegnius.*

ARG.

Adventus Turni Principis omnium ad bellum, ejus arma, & comitatus multiplex.

Ipſe inter primos præſtanti corpore *c* Turnus
Vertitur, arma tenens, & toto vertice ſupra eſt:
Cui triplici crinita juba galea alta Chimæram
Suſtinet, Ætnæos efflantem faucibus ignes.
Tam magis illa fremens, & triſtibus efferа flammis,
Quam magis effuſo crudeſcunt ſanguine pugnæ.
At levem clypeum ſublatis cornibus Io
Auro inſignibat, jam ſetis obſita, jam bos,
Argumentum ingens: & cuſtos virginis Argus,
Cælataque amnem fundens pater Inachus urna.
Inſequitur nimbus peditum, clypeataque totis
Agmina denſantur campis, Argivaque pubes,
Auruncæque manus, Rutuli, vetereſque Sicani,
Et Sacranæ acies, & picti ſcuta Labici:
Qui ſaltus Tiberine tuos, ſacrumque Numici
Litus arant, Rutuloſque exercent vomere colles,
Circæumque jugum, queis Jupiter Anxuris arvis

c Attribuit Argiva arma Turno, ut ſignificet Argivum fuiſſe.

a *Dea nemoris & mercatorum.*

Præſidet, & viridi gaudens Feronia *a* luco:
Qua Saturæ jacet atra palus, gelidúſque per imas
Quærit iter valles, atque in mare conditus Uſens.

ARG. *Catalogum, & librum claudit Camilla: afferuntur ejus militares virtutes, ornatus, arma.*

Hos ſuper advenit Volſca de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florentes ære catervas,
Bellatrix. non illa colo, calathiſve Minervæ
Fœmineas aſſueta manus, ſed prælia virgo
Dura pati, curſuque *b* pedum prævertere ventos.
Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret
Gramina, nec teneras curſu læſiſſet ariſtas:
Vel mare per medium, fluctu ſuſpenſa tumenti,
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.
Illam omnis tectis, agriſque effuſa juventus,
Turbaque miratur matrum, & proſpectat euntem,
Attonitis inhians animis, ut regius oſtro
Velet honos leves humeros, ut fibula crinem
Auro internectat, Lyciam ut *c* gerat ipſa pharetram,
Et paſtoralem præfixa cuſpide myrtum.

b *Hyperbole: Hæc quatuor carmina ſunt qui dicant non eſſe Virgilii.*

c *Al. ferat.*

Finis Libri Septimi Æneidos.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

Liber Octavus.

ARGUMENTUM.

Proponitur belli ſignum a Turno; coguntur undique auxilia ad bellum contra Æneam, mittuntur Legati ad Diomedem. Viſo belli tanti apparatu Æneas curis æſtuat, abitque in ſomnos, cui dormienti apparet fluvius Tiberinus, docetque illum, quæ debeat auxilia contra Latinos comparare; ſurgit dux a ſomno, & ſacra perficit, aptatque ſe ad iter nauticum. Deſcribitur ejus navigatio ad Evandrum, qui tunc operam ſacris dabat, cum Æneas ad illum appulit; excipitur hic humaniſſime, & aperit rationem affinitatis inter Arcadas & Trojanos, adducitque rationes alias, quibus inducat ad ſtatuenda ſecum fœdera. Repetit Evander cauſas ab initio, quibus libentiſſime adducitur ad morem Æneæ & Trojanorum, invitat illum ad celebranda ſacra Herculis, & poſt epulas aperit Rex ſacri illius originem, incipiens a notitia Caci, cujus ſpeluncam deſcribit, crudelitatem, genus, furtum, cædem ab Hercule, mox ſacra Herculis, itionem ad urbem (nam hæc facta in agro ſunt) ac demum utriuſque ducis ſomnum. Interea Venus pro nato ſollicita Vulcanum adit, petit ab eo arma, quibus Æneas utatur in bello Italiæ contra Turnum: promittit ille, ac poſt voluptatem conjugii it ad Liparem, inſulam ſibi ſacram (cujus eſt mira hypotypoſis) ubi Cyclopas invenit fabricantes Jovis fulmen, currus Martis, Ægidem Palladis,

jubet

jubet cuncta amoveri, arma Æneæ cudi. Redit ad Evandrum; & Æneam; qui ad ſermonem conveniunt una cum Pallante, & Achate. Sequitur oratio Evandri excuſantis tenuitatem ſuam ad auxilium; quod petebatur; ait tamen aliunde fortunam illuxiſſe: quod ut oſtendat; incipit a rebus Mezentii, qui Agyllinam occupavit; tenuitque cum imperio ſuperbo & crudeli: non tulere illum Agyllini; fugit ipſe ad Turnum; volunt cives illum perſequi bello, cohibet aruſpex dicens fatis ſtatutum, ut externi ducis imperio bellum aggrediantur; quo audito oraculo Thuſci imperium deferunt ad Evandrum; qui nec ſe propter ſenectutem, nec filium propter maternum genus aptos declarat, ac propterea ex mente oraculi imperium illud Aeneæ mandandum; quem Pallas ſequetur cum equitibus quater centum. Inter hæc verba, ac ſereno tum cœlo, repente omnia commutari ſplendore fulgurum, tonitruorum ſtrepitu, fragore cœli. In alio ſtupore Aeneas lætatur, aperitque Evandro cauſam obmurmurantis cœli, & quæ ſciebat de promiſſis ſibi Vulcani armis. Demum Aeneas it ad Tarchontem in Etruriam una cum Pallante, & in ſecreto ſilvæ cum eſſet, apparet illi Venus mater, ferens arma, quibus ille pugnaturus cum Turno. Deſcribitur late clypei fabrica, & liber deſinit in bellum Actiacum; in quo victor Auguſtus, victus Antonius.

ARGUMENTUM.

Proponitur belli ſignum a Turno, concinunt cornua, equi incitantur, arma impelluntur, turbantur omnes, Latium conjurat, juventus ad bellum ſævit. Ductores ſunt Meſſapus, Uſens, Mezentius: coguntur undique auxilia ab agris.

Pars I. UT belli ſignum Laurenti Turnus ab arce
Extulit, & rauco ſtrepuerunt cornua cantu;
Utque acres concuſſit equos, utque impulit arma:
Extemplo turbati animi: ſimul omne tumultu
Conjurat trepido Latium: ſævitque juventus

Eff-

Effera. Ductores primi Meſſapus, & Ufens,
Contemptorque Deum Mezentius undique cogunt
Auxilia, & latos vaſtant cultoribus agros.

Legatio ad Diomedem, ut Latii rebus faveat. ARG.

Mittitur & magni Venulus Diomedis ad urbem,
Qui petat auxilium, & Latio conſiſtere Teucros,
Advectum Æneam claſſi, victoſque Penates
Inferre, & fatis Regem ſe diſcere poſci;
Edoceat, multaſque viro ſe adjungere gentes
Dardanio; & late Latio increbreſcere nomen:
Quid ſtruat his cœptis, quem, ſi fortuna ſequatur,
Eventum pugnæ cupiat, manifeſtius ipſi,
Quam Turno Regi, aut Regi apparere Latino.

Æneas, viſo apparatu Latini belli contra ſe, curis æſtuat, ad quas curas explicandas comparatio adhibetur. ARG.

Talia per Latium: quæ Laomedontius Heros
Cuncta videns, magno a curarum fluctuat æſtu:
Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
In parteſque rapit varias, perque omnia verſat.
Sicut b aquæ tremulum labris ubi lumen ahenis
Sole repercuſſum, aut radiantis imagine Lunæ,
Omnia pervolitat late loca, jamque ſub auras
Erigitur, ſummique ferit laquearia tecti.

a *Pathos per rejectionem, ſignificat enim ſe relinquere amplius cogitationis illius, quam quod verbis dici poſſet.*
b *Comparatio.*

Inter has curas ſomnus Æneæ obrepit, cui dormienti apparet fluvius Tiberinus. ARG.

Nox erat, & terras animalia feſſa per omnes
Alituum, pecudumque genus ſopor altus habebat.
Cum pater in ripa, gelidique ſub ætheris axe
Æneas triſti turbatus pectora bello
Procubuit, ſeramque dedit per membra quietem.
Huic Deus ipſe loci fluvio Tiberinus amœno
Populeas inter ſenior ſe attollere frondes
Viſus: eum tenuis glauco velabat amictu
Carbaſus, & crines umbroſa tegebat arundo:
Tum ſic affari, & curas his demere dictis.

Præbet illi argumenta, quibus non vanum eſſe ſomnium putet. c ARG.

O ſate gente Deum, Trojanam ex hoſtibus urbem
Qui revehis nobis, æternaque Pergama ſervas,
Expectate ſolo Laurenti, arviſque Latinis:
Hic tibi certa domus, certi (ne abſiſte) Penates,

Neu

a Al. tumor. Neu belli terrere minis. *a* Timor *b* omnis, & iræ
b Confirmatio. Conceſſere Deum.
Jamque tibi (ne vana putes hæc fingere ſomnum)
c Signum ab Heleno præmonſtratum. Litoreis *c* ingens inventa ſub ilicibus ſus
Triginta capitum fœtus enixa jacebit,
Alba *d* ſolo recubans, albi circum ubera nati.
d Origo Albanæ urbis, penes quam fuit imperium. Hic locus urbis erit, requies ea certa laborum,
Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis
Aſcanius clari condet cognominis Albam.
Haud incerta cano; nunc qua ratione quod inſtat,
Expedias victor, paucis, adverte, docebo.

ARG. *Docet Æneam, quæ debeat auxilia contra Latinos comparare: deinde ſacra erga Junonem, & ſe tertio quis ſit, aperit.*

Arcadas his oris, genus a Pallante profectum,
Qui Regem Evandrum comites, qui ſigna ſecuti,
Delegere locum, & poſuere in montibus urbem,
Pallantis proavi de nomine Pallanteum.
Hi bellum aſſidue ducunt cum gente Latina,
Hos caſtris adhibe ſocios, & fœdera junge.
e A facili. Ipſe ego *e* te ripis, & recto flumine ducam,
Adverſum remis ſuperes ſubvectus ut amnem.
Surge, age nate Dea, primiſque cadentibus aſtris
Junoni fer rite preces, iraſque minaſque
f Al. donis. Supplicibus ſupera *f* votis: mihi victor honorem
Perſolves. Ego ſum, pleno quem flumine cernis
Stringentem ripas, & pinguia culta ſecantem,
Cæruleus Tibris, cœlo gratiſſimus amnis.
Hic mihi magna domus celſis caput urbibus exit.

ARG. *Abit fluvius, & nox: excitatur, & ſurgit Æneas, precatur Nymphas, & Tibrim, ac promittit ſacra.*

Dixit: deinde lacu fluvius ſe condidit alto
Ima petens: nox Ænean, ſomnuſque reliquit.
Surgit, & ætherii ſpectans orientia Solis
Lumina, rite cavis undam de flumine palmis
Suſtulit, ac tales effudit ad æthera voces.
g Precatio Æneæ. Nymphæ, *g* Laurentes Nymphæ, genus amnibus unde eſt,
Tuque o Tibri tuo genitor cum flumine ſancto
Accipite Æneam, & tandem arcete periclis.
Quo te cunque lacus miſerantem incommoda noſtra
Fonte tenet, quocunque loco pulcherrimus exis,
Semper honore meo, ſemper celebrabere donis.
Corniger Heſperium fluvius regnator aquarum,
Adſis o tandem, & propius tua numina firmes.

ARG. *Aptat ſe ad iter nauticum, mactat ſuem in honorem Junonis: Tibris lenit fluvium ſuum, ut placida ſit navigatio.*

Sic

Sic memorat, geminàſque legit de claſſe biremes,
Remigioque aptat, ſocios ſimul inſtruit armis.
Ecce autem ſubitum, atque oculis mirabile *a* monſtrum,
Candida per ſilvam cum fœtu concolor albo
Procubuit, viridique in litore conſpicitur ſus:
Quam pius Æneas, tibi enim, tibi maxima Juno
Mactat ſacra ferens, & cum grege ſiſtit ad aram.
Tibris ea fluvium, quam longa eſt, nocte tumentem
Leniit, & tacita refluens ita ſubſtitit unda,
Mitis ut in morem ſtagni, placidæque paludis
Sterneret æquor aquis, remo ut luctamen abeſſet.

a *Indicium compertum.*

Deſcribitur navigatio Æneæ ad Evandrum jucundiſſimis circumſtantiis. ARG. *Pars II.*

Ergo iter inceptum *b* celerant rumore ſecundo.
Labitur uncta vadis abies, mirantur *c* & undæ,
Miratur nemus inſuetum fulgentia longe
Scuta virum fluvio, pictaſque innare carinas.
Olli remigio noctemque, diemque fatigant,
Et longos ſuperant flexus, variiſque teguntur
Arboribus, virideſque ſecant placido æquore ſilvas.
Sol medium cœli conſcenderat igneus orbem,
Cum muros, arcemque procul, & rara domorum
Tecta vident; quæ nunc Romana potentia cœlo
Æquavit; tunc res inops Evandrus habebat.
Ocyus advertunt proras, urbique propinquant.

b *Al. celerant, & al. peragunt.*
c *Fictio.*

Evander, Pallas, & cæteri Arcades dabant operam ſacris Herculeis, cum ad eos Æneas appulit: terrentur omnes ad viſas naves, ſpectatur unius Pallantis ardor. ARG.

Forte die ſolemnem illo Rex Arcas honorem
Amphitryoniadæ *d* magno, Diviſque ferebat
Ante urbem in luco: Pallas huic filius una,
Una omnes juvenum primi, pauperque Senatus
Thura dabant, tepiduſque cruor fumabat ad aras.
Ut celſas videre rates, atque inter opacum
Adlabi nemus, & *e* tacitis incumbere remis,
Terrentur viſu ſubito, cunctique relictis
Conſurgunt menſis: audax quos rumpere Pallas
Sacra vetat, raptoque volat telo obvius ipſe.
Et procul e tumulo, Juvenes, quæ cauſa ſubegit
Ignotas tentare vias? quo tenditis? inquit.
Qui genus? unde domo? pacemne huc fertis, an arma?

d *Sacra Herculis.*
e *Al. tacitos.*

Declarat Æneas, quis ſit: humaniſſime a Pallante excipitur, a quo ducitur ad patrem Evandrum. ARG.

Tum pater Æneas puppi ſic fatur ab alta,
Paciferæque manu ramum prætendit olivæ.

Tro-

Trojugenas ac tela vides inimica Latinis,
Quos illi bello profugos egere ſuperbo:
Evandrum petimus: ferte hæc, & dicite, lectos
Dardaniæ veniſſe duces, ſocia arma rogantes.
Obſtupuit tanto perculſus nomine Pallas:
Egredere o quicunque es, ait: coramque parentem
Alloquere, ac noſtris ſuccede Penatibus hoſpes:
Accepitque *a* manu, dextramque amplexus inhæſit:
Progreſſi ſubeunt luco, fluviumque relinquunt.
Tum Regem Æneas dictis affatur amicis.

a Occupatio, cur cum Trojanus ſit, veniat tamen ſupplex ad Græcum.

ARG. *Sermo Æneæ ad Evandrum, quo explicat, poſt captatam benevolentiam, quæ ſit ratio cognationis inter Arcadas, & Trojanos.*

Optime Grajugenum, cui me fortuna precari,
Et vitta comptos voluit prætendere ramos:
Non equidem extimui Danaum quod ductor, & Arcas,
Quodque a ſtirpe fores geminis conjunctus Atridis.
Sed meæ me virtus, & ſancta oracula Divum,
Cognatique patres, tua terris didita fama,
Conjunxere tibi, & fatis egere volentem.
Dardanus Iliacæ primus pater urbis, & auctor,
Electra (ut Graji perhibent) *b* Atlantide cretus,
Advehitur Teucros: Electram maximus Atlas
Edidit, ætherios numero qui ſuſtinet orbes.
Vobis Mercurius pater eſt, quem candida Maja
Cyllenes gelido conceptum vertice fudit,
At Majam (auditis ſi quicquam credimus) Atlas,
Idem Atlas generat, cœli qui ſydera tollit:
Sic genus amborum ſcindit ſe ſanguine ab uno.

b Alludit ad hiſtoriam & conditionem ſitus Atlantis montis.

ARG. *Adjungit rationes alias, quibus impellat ad ſtatuenda ſecum fœdera.*

His *c* fretus, non Legatos, neque prima per artem
Tentamenta tui pepigi: meme ipſe, meumque
Objeci *d* caput, & ſupplex ad limina veni.
Gens eadem, quæ te, crudeli Daunia bello,
Inſequitur: nos ſi pellant, nihil abſore credunt,
Quin omnem Heſperiam penitus ſua ſub juga mittant;
Et mare, quod ſupra, teneant, quodque alluit infra.
Accipe, *e* daque fidem: ſunt nobis fortia bello
Pectora, ſunt animi, & rebus ſpectata juventus.

c Afducia.

d Narratio.

e Petitio ab opportuno.

ARG. *Repetit Evander cauſas ab initio, quibus libentiſſime adducitur ad amorem Æneæ & Trojanorum. Dat dexteram in ſignum fœderis, promittit auxilia, invitat ad celebranda ſacra Herculis.*

Dixerat Æneas. Ille os, oculoſque loquentis

Jam-

Jamdudum, & totum luſtrabat lumine corpus.
Tunc ſic pauca refert: Ut *a* te, fortiſſime Teucrum, — a *Exordium ab affectu.*
Accipio agnoſcoque libens! ut verba parentis,
Ut vocem Anchiſæ magni, vultumque recordor!
Nam *b* memini Heſiones viſentem regna ſororis, — b *Explicatio affectus.*
Laomedontiadem Priamum, Salamina petentem,
Protinus Arcadiæ gelidos inviſere fines.
Tum mihi prima genas veſtibat flore *c* juventa: — c *Pathos.*
Mirabarque duces Teucros, mirabar & ipſum
Laomedontiadem: ſed cunctis altior ibat
Anchiſes: mihi meus *d* juvenili ardebat amore — d *Ardor juvenilis.*
Compellare virum, & dextræ conjungere dextram.
Acceſſi, & cupidus Phenei ſub mœnia duxi.
Ille mihi inſignem pharetram, Lyciaſque ſagittas
Diſcedens, chlamydemque auro dedit intertextam,
Frænaque bina, meus quæ nunc habet aurea Pallas.
Ergo et, quam petitis, juncta eſt mihi fœdere dextra:
Et, lux cum primum terris ſe craſtina reddet,
Auxilio lætos *e* dimittam, opibuſque juvabo. — e *Pollicitatio.*
Interea ſacra hæc, quando huc veniſtis amici,
Annua, quæ differre nefas, celebrate faventes
Nobiſcum, & jam nunc ſociorum aſſueſcite menſis.

Reponunt dapes & pocula, fit ſeſſio ad epulas, Aeneas præ aliis honeſtatur loco, & cibo. — ARG.

Hæc ubi dicta, dapes jubet, & ſublata reponi
Pocula, gramineoque viros locat ipſe ſedili;
Præcipuumque toro, & villoſi pelle leonis
Accipit Æneam, ſolioque invitat acerno.
Tum lecti juvenes certatim, aræque ſacerdos
Viſcera toſta ferunt taurorum, onerantque caniſtris
Dona laboratæ *f* Cereris, Bacchumque miniſtrant. — f *Hypallage.*
Veſcitur Æneas ſimul, & Trojana juventus
Perpetui tergo bovis, & *g* luſtralibus extis. — g *Luſtralia exta.*

Poſt epulas aperit Rex ſacri illius originem: incipit vero a notitia Caci, cujus deſcribit ſpeluncam, crudelitatem, genus. — ARG.

Poſtquam exempta fames, & amor compreſſus edendi,
Rex Evandrus ait: Non hæc ſolemnia nobis,
Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram
Vana ſuperſtitio, veterumve ignara deorum
Impoſuit. ſævis hoſpes Trojane periclis
Servati facimus, meritoſque novamus honores.
h Jam primum ſaxis ſuſpenſam hanc aſpice rupem, — h *Al. jampridem.*
Disjectæ procul moles, deſertaque montis
Stat domus, & ſcopuli ingentem traxere ruinam.
Hic ſpelunca fuit vaſto ſubmota receſſu,
Semihominis *i* Caci facies quam dira tegebat, — i *Fabula Caci.*

Solis inacceſſam radiis: ſemperque recenti
Cæde tepebat humus, foribuſque affixa ſuperbis
Ora virum triſti pendebant pallida tabo.
Huic monſtro Vulcanus erat pater. illius atros
Ore vomens ignes, magna ſe mole ferebat.

ARG. *Adventus Herculis in ea loca, Caci furtum, & dolus.*

Attulit & nobis aliquando optantibus ætas
Auxilium, adventumque dei. nam maximus ultor,
Tergemini nece Geryonis ſpoliiſque ſuperbus,
Alcides aderat, tauroſque hac victor agebat
Ingentes, vallemque boves, amnemque tenebant.
a Al. furiis.
At *a* furiis Caci mens effera, ne quid inauſum,
b Al. intractatum.
Aut *b* intentatum ſceleriſve, dolive fuiſſet,
Quatuor a ſtabulis præſtanti corpore tauros
Avertit, totidem forma ſuperante juvencas,
Atque hos, ne qua forent pedibus veſtigia rectis,
Cauda in ſpeluncam tractos, verſiſque viarum
Indiciis raptos, ſaxo occultabat opaco.
Quærentem nulla ad ſpeluncam ſigna ferebant.

ARG. *Furti deprehenſio ex mugitu boum.*

Interea, cum jam ſtabulis ſaturata moveret
Amphitryoniades armenta, abitumque pararet;
Diſceſſu mugire boves, atque omne querelis
Impleri nemus, & colles clamore relinqui.
Reddidit una boum vocem, vaſtoque ſub antro
Mugiit, & Caci ſpem cuſtodita fefellit.
Hic vero Alcidæ furiis exarſerat atro
c Vim iracundiæ tribuunt medici felli.
Felle *c* dolor. rapit arma manu, nodiſque gravatum
Robur, & aerii curſu petit ardua montis.
Tum primum noſtri Cacum videre timentem,
Turbatumque oculis; fugit ilicet ocior Euro,
d Pathos.
Speluncamque petit. pedibus *d* timor addidit alas.

ARG. *Expugnatur ab Hercule Caci ſpelunca.*

Ut ſeſe incluſit, ruptiſque immane catenis
Dejecit ſaxum, ferro quod, & arte paterna
Pendebat, fultoſque emuniit obice poſtes:
Ecce furens animis aderat Tirynthius, omnemque
Acceſſum luſtrans, huc ora ferebat, & illuc,
Dentibus infrendens. ter totum fervidus ira
Luſtrat Aventini montem: ter ſaxea tentat
Limina nequidquam: ter feſſus valle reſedit.
Stabat acuta ſilex, præciſis undique ſaxis,
Speluncæ dorſo inſurgens, altiſſima viſu,
e Ut bubonum ſtrigum.
Dirarum nidis domus opportuna *e* volucrum.
Hanc, ut prona jugo lævum incumbebat ad amnem

Dex-

Dexter in adverſum nitens concuſſit, & imis
Avulſum ſolvit radicibus: inde repente
Impulit, impulſu quo maximus *a* intonat *b* æther. *a Al. intonat. b Hyperbole.*
Diſſultant ripæ, refluitque exterritus amnis:

Apparent immiſſa luce interiores cavernæ, comparanturque cum inferno: tuetur ſe Cacus contra vim Herculis fumi nebula, quam vomebat: Hercules primum telis rem gerit, mox ſe conjicit in ſpeluncam, complectitur feram, atque elidit, boves recuperantur. ARG.

At ſpecus, & Caci detecta apparuit ingens
Regia, & umbroſæ penitus patuere cavernæ:
Non *c* ſecus, ac ſi qua penitus vi terra dehiſcens *c Comparatio, qua extollitur res.*
Infernas reſeret ſedes, & regna recludat
Pallida, diis inviſa, ſuperque immane barathrum
Cernatur, trepidentque immiſſo lumine manes.
Ergo inſperata deprenſum in luce repente,
Incluſumque cavo ſaxo, atque inſueta rudentem
Deſuper Alcides telis premit, omniaque arma
Advocat, & ramis, vaſtiſque molaribus inſtat.
Ille autem (neque enim fuga jam ſuper ulla pericli eſt)
Faucibus ingentem fumum, mirabile dictu,
Evomit, involvitque domum caligine cæca,
Proſpectum eripiens oculis, glomeratque ſub antro
Fumiferam noctem, commiſtis igne tenebris.
Non tulit Alcides animis, ſeque ipſe per ignem
Præcipiti jecit ſaltu, qua plurimus undam
Fumus agit, nebulaque ingens ſpecus æſtuat atra.
Hic Cacum in tenebris, incendia vana vomentem
Corripit in nodum complexus, & angit inhærens
Eliſos oculos, & ſiccum ſanguine guttur.
Panditur extemplo foribus domus atra revulſis:
Abſtractæque boves, abjuratæque rapinæ
Cœlo oſtenduntur: pedibuſque informe cadaver
Protrahitur. nequeunt expleri corda tuendo
Terribiles oculos, vultum, villoſaque ſetis
Pectora ſemiferi, atque extinctos faucibus ignes.

Datur Herculi divinitas & ara in memoriam accepti beneficii. Invitat Evander Trojanos ad ſimilem celebritatem, coronat ſe, & ſcyphum accipit, fit libatio, & precatio. ARG.

Ex illo celebratus honos, lætique minores
Servavere diem; primuſque *d* Potitius auctor,
Et domus Herculei cuſtos Pinaria ſacri, *d Potitii & Pinarii Herculis ſacrificuli.*
Hanc aram luco ſtatuit, quæ maxima ſemper
Dicetur nobis, & erit quæ maxima ſemper.
Quare agite, o juvenes, tantarum in munere laudum
Cingite fronde comas, & pocula porrigite dextris,
Communemq; vocate deum, & date vina volentes.

S Di-

Digitized by Google

Dixerat; Herculea bicolor cum populus umbra
Velavitque comas, foliiſque innexa pependit;
Et ſacer implevit dextram ſcyphus. ocius omnes
In menſam læti libant, divoſque precantur.

ARG. *Adſunt cum pellibus Sacerdotes: ferunt flammas, peragitur ſecunda menſa, ſaltant Salii, fit chorus muſicus juvenum, ac ſenum, quo canuntur Herculis præclara geſta: adſtrepunt nemora, & colles dulci cantilena.*

Devexo interea propior fit veſper Olympo:
Jamque ſacerdotes, primuſque Potitius, ibant,
Pellibus in morem cincti, flammaſque ferebant:
Inſtaurant epulas, & menſæ grata ſecundæ
Dona ferunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
Tum Salii ad cantus, incenſa altaria circum
Populeis adſunt evincti tempora ramis.
Hic juvenum chorus, ille ſenum, qui carmine laudes
Herculeas, & facta ferunt. ut prima novercæ
Monſtra *a* manu, geminoſque premens eliſerit angues:
Ut bello egregias idem disjecerit urbes,
Trojamque, OEchaliamque: ut duros mille labores
Rege ſub Euryſtheo, fatis Junonis iniquæ,
Pertulerit. Tu nubigenas, invicte, bimembres,
Hylæumque, Pholumque manu, tu Creſſia mactas
Prodigia, & vaſtum Nemeæ ſub rupe leonem.
Te Stygii tremuere lacus, te janitor Orci,
Oſſa ſuper recubans antro ſemeſa cruento:
Nec te ullæ facies, non terruit ipſe Typhœus
Arduus, arma tenens, non te rationis egentem
Lernæus turba capitum circumſtetit anguis.
Salve vera Jovis proles, decus addite divis:
Et nos, & tua dexter adi pede ſacra ſecundo.
Talia carminibus celebrant, ſuper omnia Caci
Speluncam adjiciunt, ſpirantemque ignibus ipſum.
Conſonat omne nemus ſtrepitu, colleſque reſultant.

a *Monſtra domita ab Hercule.*

ARG. *Itur in urbem perfecto ſacro. Quærit in via Æneas de initio Pallantei; incipit Rex narrationem a moribus barbaris, qui ibi ante urbem conditam.*

Exin ſe cuncti divinis rebus ad urbem
Perfectis referunt. ibat rex obſitus ævo,
Et comitem Æneam juxta, natumque tenebat
Ingrediens, varioque viam ſermone levabat.
Miratur, facileſque oculos fert omnia circum
Æneas, capiturque locis, & ſingula lætus
Exquiritque, auditque virum monumenta priorum.
Tum rex Evandrus, Romanæ conditor arcis:
Hæc nemora indigenæ Fauni, nymphæque tenebant,
Gens virum truncis, & duro robore nata:

Queis

Queis neque mos, neque cultus erat: nec jungere tauros,
Aut componere opes norant, aut parcere parto:
Sed rami, atque aſper victu venatus alebat.

Exponit duplicem ſtatum Italiæ, aureum ſub Saturno, ferreum ſub Regibus. ARG.

Primus *a* ab æthereo venit Saturnus Olympo,
Arma Jovis fugiens, & regnis exul ademptis.
Is genus indocile, ac diſperſum montibus altis
Compoſuit, legeſque dedit, Latiumque vocari
Maluit, his quoniam latuiſſet tutus in oris:
Aureaque, ut perhibent, illo ſub rege fuere
Sæcula. ſic placida populos in pace regebat:
Deterior donec paulatim, ac decolor ætas,
Et belli rabies, & amor ſucceſſit habendi.
Tum manus Auſoniæ, & gentes venere Sicanæ:
Sæpius & nomen poſuit Saturnia tellus.
Tum reges, aſperque immani corpore Tibris,
A quo poſt Itali fluvium cognomine Tibrim
Diximus: amiſit verus Albula nomen.
Me pulſum patria, pelagique extrema ſequentem
Fortuna omnipotens, & ineluctabile fatum
His poſuere locis, matriſque egere tremenda
Carmentis nymphæ monita, & deus auctor Apollo.

a *Mirum cur Janum prætervierit, qui tamen ante Saturnum regnavit, & primus Italiam formavit legibus & bonis inſtitutis.*

Poſt verba habita, indicat jam digito quædam urbis loca; facit præcipuam moram in Capitolio. ARG.

Vix ea dicta: dehinc progreſſus, monſtrat & aram,
Et Carmentalem Romano nomine portam:
Quam memorant nymphæ priſcum Carmentis honorem
Vatis fatidicæ, cecinit quæ prima futuros
Æneadas magnos, & nobile Pallanteum.
Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer Aſylum
Rettulit, & gelida monſtrat ſub rupe Lupercal,
Parrhaſio dictum Panos de more Lycæi.
Necnon & ſacri monſtrat nemus Argileti,
Teſtaturque locum: & lethum docet hoſpitis Argi.
Hinc ad Tarpejam ſedem, & Capitolia ducit
Aurea nunc, olim ſilveſtribus horrida dumis.
Jam tum relligio *b* pavidos terrebat agreſtes
Dira loci: jam tum ſilvam, ſaxumque tremebant.
Hoc nemus, hunc, inquit, frondoſo vertice collem,
(Quis deus, incertum eſt) habitat deus: Arcades ipſum
Credunt ſe vidiſſe Jovem, cum ſæpe nigrantem
Ægida concuteret, dextra nimboſque cieret.
Hæc duo præterea disjectis oppida muris,
Relliquias, veterumque vides monumenta virorum.
Hanc Janus pater, hanc Saturnus condidit *c* urbem:
Janiculum *d* huic, illi fuerat Saturnia nomen.

b *Pathos.*
c *Al. artem.*
d *Janiculum & Saturna in eo loco, ubi quondam fuerunt lauta carinæ.*

A R G. *Itur ad domum Evandri, & quietem.*

Talibus inter ſe dictis ad tecta ſubibant
Pauperis Evandri, paſſimque armenta videbant,
Romanoque foro, & lautis mugire carinis.
Ut ventum ad ſedes; Hæc, inquit, limina victor
Alcides ſubiit; hæc illum regia cepit;
Aude hoſpes contemnere opes, & te quoque dignum
Finge deo, rebuſque veni non aſper egenis.
Dixit, & anguſti ſubter faſtigia tecti
Ingentem Æneam duxit, ſtratiſque locavit
Effultum foliis, & pelle Libyſtidis urſæ.
Nox ruit, & fuſcis tellurem amplectitur alis.

A R G. *Interea Venus pro nato ſolicita alloquitur Vulcanum conjugem, petit ab eo arma, illius arte fabricata, quibus Æneas utatur in bello Italiæ contra Turnum.*

Pars III.

At Venus haud animo nequidquam exterrita mater,
Laurentumque minis, & duro mota tumultu,
Vulcanum alloquitur, thalamoque hæc conjugis aureo
Incipit, & dictis divinum *a* adſpirat amorem.
Dum *b* bello Argolici vaſtabant Pergama reges
Debita, caſuraſque inimicis ignibus arces:
Non ullum auxilium miſeris, non arma rogavi
Artis, opiſque tuæ: nec te, cariſſime conjux,
Incaſſumve tuos volui exercere labores:
Quamvis & Priami deberem plurima natis,
Et durum Æneæ fleviſſem ſæpe laborem.
Nunc Jovis imperio Rutulorum conſtitit oris:
Ergo eadem ſupplex venio, & ſanctum mihi numen
Arma rogo genitrix nato. te filia Nerei,
Te potuit lacrymis Tithonia flectere conjux.
Adſpice, qui coeant populi, quæ mœnia clauſis
Ferrum acuant portis in me, excidiumque meorum.

a *Al. inſpirat.*
b *Oratio generis deliberativi. Habet autem exordium per inſinuationem, quod indicat quanta neceſſitate adacta hæc poſtulet.*

A R G. *Poſt verba ſequuntur affectus alii, quibus victus Vulcanus promittit ſe facturum, quæ petuntur, dormitque cum uxore.*

Dixerat, & niveis hinc atque hinc diva lacertis
Cunctantem amplexu molli fovet. ille repente
Accepit ſolitam flammam; notuſque medullas
Intravit calor, & labefacta per oſſa cucurrit:
Non *c* ſecus atque olim tonitru cum rupta coruſco
Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.
Senſit læta dolis, & formæ conſcia conjux.
Tum pater æterno fatur *d* devictus amore:
Quid *e* cauſas petis ex alto? fiducia ceſſit
Quo tibi diva mei? ſimilis ſi cura fuiſſet,

c *Elegans & accommoda comparatio.*
d *Al. devinctus.*
e *Inſinuatio.*

Tum

Tum quoque fas nobis Teucros armare fuiſſet:
Nec pater omnipotens Trojam, nec fata vetabant
Stare, decemque alios Priamum ſupereſſe per annos.
Et nunc ſi bellare paras, atque hæc tibi mens eſt,
Quidquid in arte mea poſſunt *a* promittere curæ;
Quod fieri ferro, liquidove poteſt electro;
Quantum ignes, animæque valent; abſiſte precando
Viribus indubitare tuis. Ea verba locutus,
Optatos dedit amplexus, placidumque petivit
Conjugis infuſus gremio per membra ſoporem.

a *Promiſſio vel propoſitio.*

Excitatur a ſomno ſtimulatus cura Veneris, adhibetur comparatio ad explicandam diligentiam Vulcani, deſcribitur ejuſdem officina. **ARG.**

Inde, ubi prima quies medio jam noctis abactæ
Curriculo expulerat ſomnum, ceu *b* fœmina primum,
Cui tolerare colo vitam, tenuique Minerva,
Impoſitum cinerem, & ſopitos ſuſcitat ignes,
Noctem addens operi, famulaſque ad lumina longo
Exercet penſo, caſtum ut ſervare cubile
Conjugis, & poſſit parvos educere natos.
Haud ſecus ignipotens, nec tempore ſegnior illo
Mollibus e ſtratis opera ad fabrilia ſurgit.
Inſula *c* Sicanium juxta latus, Æoliamque
Erigitur Liparen, fumantibus ardua ſaxis:
Quam ſubter ſpecus, & Cyclopum exeſa caminis
Antra Ætnæa tonant; validique incudibus ictus
Auditi referunt gemitum; ſtriduntque cavernis
Stricturæ Chalybum, & fornacibus ignis anhelat:
Vulcani domus, & Vulcania nomine tellus.

b *Comparatio.*
c *Vulcania, inter Siciliam & Liparem.*

Invenit Vulcanus Cyclopas variis operibus diſtinctos. Tria numerat, Jovis fulmen, currus Martis, Ægidem Palladis. **ARG.**

Hoc tunc ignipotens cœlo deſcendit ab alto.
Ferrum exercebant vaſto Cyclopes in antro,
Bronteſq;, Steropeſq;, & nudus membra Pyracmon.
His informatum manibus jam parte polita
Fulmen *d* erat, toto genitor quæ plurima cœlo
Dejicit in terras, pars imperfecta manebat.
Tres imbris torti radios, tres nubis aquoſæ
Addiderant, rutili tres ignis, & alitis Auſtri.
Fulgores nunc *e* terrificos, ſonitumque, metumque
Miſcebant operi, flammiſque ſequacibus iras.
Parte alia Marti currum, rotaſque volucres
Inſtabant, quibus ille viros, quibus excitat urbes:
Ægidaque *f* horrificam, turbatæ Palladis arma,
Certatim ſquamis ſerpentum, auroque poliebant;
Connexoſque angues, ipſamque in pectore divæ

d *Fulmina omnium temporum ex humido & calido.*
e *Al. horrificos.*
f *Al. horriferam.*

Gorgona deſecto vertentem lumina collo.

ARG. *Exhortatur illos ad fabricam clypei, qui hic deſcribitur diſtinctim.*

a Al. certos. Tollite cuncta, inquit, *a* cœptoſque auferte labores
Ætnæi Cyclopes, & huc advertite mentem.
Arma acri facienda viro: nunc viribus uſus,
Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magiſtra:
Præcipitate moras. Nec plura effatus: at illi
Ocius incubuere omnes, pariterque laborem
Sortiti. fluit æs rivis, aurique metallum:
Vulnificuſque chalybs vaſta fornace liqueſcit.
Ingentem clypeum informat, unum omnia contra
Tela Latinorum; ſeptenoſque orbibus orbes
Impediunt. alii ventoſis follibus auras
Accipiunt, redduntque: alii ſtridentia tingunt
Æra lacu: gemit impoſitis incudibus antrum.
Illi inter ſeſe multa vi brachia tollunt
In numerum, verſantque tenaci forcipe maſſam.

ARG. *Interim ſurgit Evander, induit ſe, & gladio cingitur; adſunt canes comites, it ad Aeneam. Hic etiam ſurgit, conveniunt ad ſermonem, cum illis una Pallas, atque Achates, ille Evandri, hic Aeneæ comes. Evander incipit.*

Pars IV. Hæc pater Æoliis properat dum Lemnius oris,
Evandrum ex humili tecto lux ſuſcitat alma,
Et matutini volucrum ſub culmine cantus.
Conſurgit ſenior, tunicaque inducitur artus;
b Regius mos. Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis:
Tum lateri, atque humeris Tegæum ſubligat *b* enſem,
Demiſſa ab læva pantheræ terga retorquens.
Necnon & gemini cuſtodes limine ab alto
Procedunt, greſſumque canes comitantur herilem:
Hoſpitis Aeneæ ſedem, & ſecreta petebat,
Sermonum memor, & promiſſi muneris heros.
Nec minus Aeneas ſe matutinus agebat:
Filius huic Pallas, olli comes ibat Achates.
Congreſſi jungunt dextras, mediiſque reſidunt
Ædibus, & licito tandem ſermone fruuntur.
Rex prior hæc:

ARG. *Poſt captatum Æneam, excuſat tenuitatem ſuam ad auxilium, quod petebatur: ait tamen aliunde fortunam illuxiſſe; quod ut oſtendat, incipit narrare res Mezentii, qui Agyllinam urbem occupavit, tenuitque cum ſævo imperio.*

c Exordium, quo ſpem injicit Aeneæ. Maxime *c* Teucrorum ductor, quo ſoſpite numquam
Res equidem Trojæ victas, aut regna fatebor:
Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto

Exi-

Exiguæ vires: hinc Tuſco claudimur amni:
Hinc Rutulus premit, & murum circumſonat armis.
Sed tibi ego ingentes populos, opulentaque regnis
Jungere caſtra paro: quam ſors inopina ſalutem
Oſtentat: fatis huc te poſcentibus affers.
Haud *a* procul hinc ſaxo incolitur fundata vetuſto
Urbis Agyllinæ ſedes; ubi Lydia quondam
Gens bello præclara, jugis inſedit Etruſcis.
Hanc multos florentem annos rex deinde ſuperbo
Imperio, & ſævis tenuit Mezentius armis.
Quid memorem infandas cædes, quid facta tyranni
Effera? dii capiti ipſius, generique reſervent.
Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,
Componens manibuſque manus, atque oribus ora,
Tormenti genus; & ſanie, taboque fluentes
Complexu in miſero longa ſic morte necabat.

a *Narratio ſeu deliberatio, quomodo bellū ſit ſuſcipiendū. Crudelitas Mezentii.*

ARG. *Non ferunt Agyllini acerbitatem Imperii, nova in Regem moliuntur, fugit ipſe ad Turnum, volunt cives bello illum perſequi, retinet illos aruſpex, qui ait fatis ſtatutum, ut illi externi ducis imperium ſecuti bello Mezentium aggrediantur, non aliter.*

At feſſi tandem cives infanda furentem
Armati circumſiſtunt, ipſumque, domumque;
Obtruncant ſocios, ignem ad faſtigia jactant.
Ille inter cædes Rutulorum elapſus in agros
Confugere, & Turni defendier hoſpitis armis.
Ergo omnis furiis ſurrexit Etruria juſtis:
Regem ad ſupplicium præſenti Marte repoſcunt.
His ego te, Aenea, ductorem millibus addam:
Toto namque fremunt condenſæ litore puppes,
Signaque ferre jubent: retinet longævus aruſpex
Fata canens. O Mæoniæ delecta juventus,
Flos veterum, virtuſque virum, quos juſtus in hoſtem
Fert dolor, & merita accendit Mezentius ira:
Nulli fas Italo tantam ſubjungere gentem:
Externos optate duces. tum Etruſca reſedit
Hoc acies campo, monitis exterrita divum.

ARG. *Audito oraculo, Thuſci Imperium deferunt ad Evandrum, qui nec ſe propter ſenectutem, nec filium propter maternum genus aptos declarat, ac propterea ex mente oraculi Imperium illud Aeneæ mandandum, quem Pallas ſequatur cum equitibus quater centum.*

Ipſe oratores ad me, regnique coronam
Cum ſceptro miſit, mandatque inſignia *b* Tarchon,
Succedam caſtris, Tyrrhenaque regna capeſſam.
Sed mihi tarda gelu, ſecliſque effœta ſenectus
Invidet imperium, ſeræque ad fortia vires.

b *Al. Tarcho.*

Gnatum exhortarer, ni miſtus matre Sabella
Hinc partem patriæ traheret. tu, cujus & annis,
Et generi fatum indulget, quem numina poſcunt,
Ingredere, o Teucrum, atque Italum fortiſſime ductor.
a Tyrocinium. Hunc *a* tibi præterea, ſpes, & ſolatia noſtri,
Pallanta adjungam, ſub te tolerare magiſtro
Militiam, & grave Martis opus, tua cernere facta
Aſſueſcat, primis & te miretur ab annis.
Arcades huic equites bis centum, robora pubis
b Al. munere. Lecta dabo, totidemque ſuo tibi *b* nomine Pallas.

ARG. *Inter hæc verba, ac ſereno tum cælo repente omnia cœpta commutari ſplendore fulgurum, tonitruorum ſtrepitu, fragore cæli, armorum in nubibus colliſione. Obſtupeſcunt reliqui, lætatur Aeneas, aperitque Evandro cauſam obmurmurantis cœli, & quæ ſciebat de promiſſis ſibi Vulcani armis. Ad extremum interminatur Italis belli cladem miſerabilem.*

Pars V.

Vix ea fatus erat; defixique ora tenebant
Æneas Anchiſiades, & fidus Achates,
Multaque dura ſuo triſti cum corde putabant;
c Fulgur a Venere. Ni *c* ſignum cœlo Cytherea dediſſet aperto.
Namque improviſo vibratus ab æthere fulgor
Cum ſonitu venit, & ruere omnia viſa repente,
d Tyrrheni primi invenerunt tubam. Tyrrhenuſque *d* tubæ mugire per æthera clangor.
Suſpiciunt: iterum atque iterum fragor intonat ingens:
Arma inter nubem, cœli in regione ſerena
Per ſudum rutilare vident, & pulſa tonare.
Obſtupuere animis alii: ſed Troius heros
Agnovit ſonitum, & divæ promiſſa parentis.
e Al, quæram. Tum memorat: Ne *e* vero hoſpes, ne quære profecto,
Quem caſum portenta ferant: ego poſcor Olympo.
Hoc ſignum cecinit miſſuram diva creatrix,
Si bellum ingrueret, Vulcaniaque arma per auras
Laturam auxilio.
Heu *f* quantæ miſeris cædes Laurentibus inſtant!
f Exclamatio, Ironia, & inſultatio quædam. Quas pœnas mihi, Turne, dabis! quam multa ſub undas
Scuta virum, galeaſque, & fortia corpora volves,
Tibri pater! poſcant acies, & fœdera rumpant.

ARG. *Fiunt ſacra ab Aenea & Evandro. Legit ille, quos ſecum ducat, atque ad his ſeparat, qui per Tiberim ituri ad Aſcanium, ſucceſſum patris narraturi. His, quos Aeneas legerat, equi dantur, ipſi etiam Aeneæ extra omnem ſortem.*

Hæc ubi dicta dedit, ſolio ſe tollit ab alto,
g Superſtitio. Et primum *g* Herculeis ſopitas ignibus aras
Excitat: externumque larem, parvoſque penates
Lætus adit: mactat lectas de more bidentes,

Evan-

Digitized by Google

Evandrus pariter, pariter Trojana juventus.
Poſt hinc ad naves graditur, ſocioſque reviſit:
Quorum de numero, qui ſeſe in bella ſequantur,
Præſtantes virtute legit: pars cætera prona
Fertur aqua, ſegniſque ſecundo defluit amni,
Nuntia ventura Aſcanio rerumque, patriſque.
Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arva:
Ducunt exſortem Æneæ, quem fulva leonis
Pellis obit totum, præfulgens unguibus aureis.

A R G.

Adeſt jam tempus profectionis, timent matres ſuis liberis, & unus Evander Pallanti ſuo, qui etiam in ejus complexu, & cum lacrymis multa ad illum, & ad Deos fundit. Ad illum, optans vires priſtinas, quibus confecit Herylum: eas enim ſi vires haberet, non natum mitteret contra Mezentium, potens ipſe ad ſuam vindictam. Ad Deos, optans vitam, ſi viſurus eſt Pallantem redeuntem vivum: ſin mortuum, mortem. Collabitur ſenex in exitu ſermonis, non jam ſui potens præ dolore.

Fama volat parvam ſubito vulgata per urbem,
Ocius ire equites Tyrrheni ad litora regis.
Vota *a* metu duplicant matres, propiuſque periclo — a *Pathos.*
It timor, & major Martis jam apparet imago.
Tum pater Evandrus dextram complexus euntis
Hæret inexpletum lacrymans, ac talia fatur:
O *b* mihi præteritos referat ſi Jupiter annos, — b *Exordium a voto, & exclamatione.*
Qualis eram, cum primam aciem Præneſte ſub ipſa
Stravi, ſcutorumque incendi victor acervos,
Et regem hac Herylum dextra ſub Tartara miſi,
Naſcenti cui tres animas Feronia mater,
Horrendum dictu, dederat: terna arma movenda:
Ter letho ſternendus erat: cui tum tamen omnes
Abſtulit hæc animas dextra, & totidem exuit armis.
Non ego nunc *c* dulci amplexu divellerer uſquam, — c *Pathos.*
Gnate, tuo; neque finitimus Mezentius umquam,
Huic capiti inſultans, tot ferro ſæva dediſſet
Funera, tam multis viduaſſet civibus urbem.
At vos, o ſuperi, & divum tu maxime rector
Jupiter, Arcadii *d* quæſo miſereſcite regis, — d *Precatio.*
Et *e* patrias audite preces: ſi numina veſtra — e *Parentum affectus.*
Incolumem Pallanta mihi, ſi fata reſervant;
Si viſurus eum vivo, & venturus in unum,
Vitam oro: patiar quemvis durare laborem.
Sin aliquem infandum caſum fortuna minaris,
Nunc o nunc liceat crudelem abrumpere vitam,
Dum curæ *f* ambiguæ, dum ſpes incerta futuri: — f *Hæc omnia ſunt præſagia futuræ mortis filii.*
Dum te, care puer, mea ſera, & ſola voluptas,
Complexu teneo; gravior ne nuntius aures
Vulneret. Hæc genitor digreſſu dicta ſupremo
Fundebat: famuli collapſum in tecta ferebant.

Deſcri-

A R G. *Deſcribitur exitus euntium ad bellum, Pallantis pulchritudo, pavor fœminarum, via militum, equorum ſtrepitus.*

Jamque adeo exierat portis equitatus apertis,
Æneas inrer primos, & fidus Achates:
Inde alii Trojæ proceres; ipſe agmine Pallas
In medio, chlamyde, & pictis conſpectus in armis.
Qualis, ubi Oceani perfuſus a Lucifer undâ,
Quem Venus ante alios aſtrorum diligit ignes,
Extulit os ſacrum cœlo, tenebraſque reſolvit.
Stant pavidæ in muris matres, oculiſque ſequuntur
Pulveream nubem, & fulgentes ære catervas.
Olli per dumos, qua proxima meta viarum,
Armati tendunt: it clamor, & agmine facto
Quadrupedante putrem ſonitu quatit ungula campum.

a Lucifer ſtella Veneris. Æmulatio Homerica; fingitur enim Hector ſimilis ſyderi autumnali.

A R G. *Agmen ad collem pervenit juxta lucum, cujus luci ex occaſione religio deſcribitur.*

Eſt ingens gelidum lucus prope Cæritis amnem,
Relligione patrum late ſacer: undique colles
Incluſere cavi, & nigra nemus abiete cingunt.
Silvano fama eſt veteres ſacraſſe Pelaſgos,
Arvorum, pecoriſque deo, lucumque, diemque,
Qui primi fines aliquando habuere Latinos.
Haud procul hinc Tarcho, & Tyrrheni tuta tenebant
Caſtra locis: celſoque omnis de colle videri
Jam poterat legio, & latis tendebat in arvis.
Hac pater Æneas, & bello lecta juventus
Succedunt, feſſique & equos, & corpora curant.

A R G. *Apparet nato Venus in ſecreto loco ſilvæ, adfert arma, quibus is pugnaturus cum Turno, amplexata illum arma collocat ſub quercu.*

Pars VI.

At b Venus ætherios inter dea candida nimbos,
Dona ferens aderat, natumque in valle reducta
Ut procul egelido ſecretum flumine vidit,
Talibus effata eſt dictis, ſeque obtulit ultro:
En perfecta mei promiſſa conjugis arte
Munera: ne mox aut Laurentes nate ſuperbos,
Aut acrem dubites in prælia poſcere Turnum.
Dixit, & amplexus nati Cytherea petivit:
Arma ſub adverſa poſuit radiantia quercu.

b Venus e ſpuma maris prodit, inde hæc fictio poetæ.

A R G. *Lætatur Æneas ad viſa arma, atque avide intuetur illa, & admiratur, mox etiam manu verſat ſingula.*

Ille, deæ donis, & tanto lætus honore,
Expleri nequit, atque oculos per ſingula volvit:
Miraturque, interque manus, & brachia verſat

Terri-

Terribilem criſtis galeam, flammaſque vomentem,
Fatiferumque enſem, loricam ex ære rigentem,
Sanguineam, ingentem: qualis *a* cum cærula nubes — *a Comparatio.*
Solis inardeſcit radiis, longeque refulget.
Tum leves ocreas electro, auroque recocto,
Haſtamque, & *b* clypei non enarrabile textum. — *b Clypeus Æneæ.*

ARG. *Incipit fabrica clypei; in quo futuri Romanorum triumphi, & ſtirps ab Aſcanio; bella, lupa nutrix Romuli, & Remi.*

Illic res Italas, Romanorumque triumphos,
Haud vatum ignarus, venturique inſcius ævi,
Fecerat ignipotens: illic genus omne futuræ
Stirpis *c* ab Aſcanio, pugnataque in ordine bella. — *c Deſcriptio rerum Romanorum.*
Fecerat & viridi fœtam Mavortis in antro
Procubuiſſe lupam; geminos huic ubera circum
Ludere pendentes pueros, & lambere matrem
Impavidos; illam tereti cervice reflexam
Mulcere alternos, & corpora fingere lingua.

ARG. *Juxta conditores erat Roma ipſa, Sabinæ raptæ, & propter raptum hunc Sabinorum in Romanos bellum: mox pax Tatii, & Romuli ante aram Jovis, una cum ſacris, quæ tunc facta. Non inde procul Metius raptatus ab Tullo, quia mendacis & falſæ in Romanos fidei.*

Nec procul hinc Romam, & raptas ſine more Sabinas
Conſeſſu caveæ magnis Circenſibus actis,
Addiderat, ſubitoque novum conſurgere bellum
Romulidis, Tatioque ſeni, Curibuſque ſeveris.
Poſt iidem inter ſe poſito certamine reges
Armati Jovis ante aras, pateraſque tenentes
Stabant, & cæſa jungebant fœdera *d* porca. — *d Ritus fœderum feriendorum.*
Haud procul inde, citæ Metium in diverſa quadrigæ
Diſtulerant: (at tu dictis Albane maneres)
Raptabatque viri mendacis viſcera Tullus
Per ſilvam, & ſparſi rorabant ſanguine vepres.

ARG. *Sequitur duplex hiſtoria, prima Porſennæ volentis reſtitui Tarquinium, dolentiſque propter facinus Coclitis, & Clœliæ: Manlii altera defendentis Capitolium a Gallis beneficio anſeris: deſcribitur obiter Gallorum habitus & arma.*

Nec non Tarquinium ejectum Porſenna jubebat
Accipere, ingentique urbem obſidione premebat:
Æneadæ in ferrum pro libertate ruebant.
Illum indignanti ſimilem, ſimilemque minanti
Adſpiceres, pontem auderet quod vellere Cocles,
Et fluvium vinclis innaret Clœlia ruptis.
In ſummo cuſtos Tarpejæ Manlius arcis

Stabat pro templo, & Capitolia celſa tenebat;
Romuleoque recens horrebat regia culmo.
Atque hic auratis volitans argenteus anſer
Porticibus, Gallos in limine adeſſe canebat:
Galli per dumos aderant, arcemque tenebant,
Defenſi tenebris, & dono noctis opacæ.
Aurea cæſaries ollis, atque aurea veſtis:
Virgatis lucent ſagulis: tum lactea colla
Auro innectuntur: duo quiſque alpina coruſcant
Gæſa manu, ſcutis protecti corpora longis.

ARG. *Exhibet variam rerum imaginem, quæ excuſa in clypeo; Salios, Lupercos, Apices, Ancilia, Matres in pilentis; Tartarum, & in eo Catilinam; Pios, & in eis Catonem.*

Hinc exultantes Salios, nudoſque Lupercos,
Lanigeroſque apices, & lapſa ancylia cœlo
Extuderat: caſtæ ducebant ſacra per urbem
Pilentis matres in mollibus: hinc procul addit
Tartareas etiam ſedes, alta oſtia Ditis;
Et ſcelerum pœnas, & te, Catilina, minaci
Pendentem ſcopulo, furiarumque ora trementem,
Secretoſque pios, his dantem jura Catonem.

ARG. *Erat & mare in clypeo, cui forma aurea, ſed fluctus cani, & ex argento Delphines: in medio bella Actiaca, & claſſes, ac mirus belli apparatus. In puppi viſebatur Auguſtus cum ingenti & hominum, & Deorum comitatu, cum armis apprime conſpicuis: parte alia Agrippa, cum agmine, cum corona navali.*

Hæc inter tumidi late maris ibat imago
Aurea: ſed fluctu ſpumabant cærula cano:
Et circum argento clari Delphines in orbem
Æquora verrebant caudis, æſtumque ſecabant.
In medio claſſes æratas, Actia bella
a *Pathos.* Cernere *a* erat: totumque inſtructo Marte videres
Fervere Leucaten, auroque effulgere fluctus.
b *Hypotypoſis.* Hinc *b* Auguſtus agens Italos in prælia Cæſar
Cum patribus, populoque, penatibus, & magnis diis
Stans celſa in puppi, geminas cui tempora flammas
Læta vomunt, patriumque aperitur vertice ſidus.
Parte alia ventis, & diis Agrippa ſecundis,
Arduus, agmen agens, cui belli inſigne ſuperbum
Tempora navali fulgent roſtrata corona.

ARG. *Conſiſtunt contra Romanam claſſem Antonius, & Cleopatra, Ægyptus, Oriens, Bactra. Accedunt ad bellum hinc inde naves. Pugnatur acerrime flammis, & telis. Non duces ſolum ducibus, ſed Dii Ægyptii etiam oppoſiti Diis Romanis. Eſt in exitu pulchra hypotypoſis Martis, Dirarum, Diſcordiæ, Bellonæ.*

Hinc

Hinc ope barbarica, variiſque Antonius armis,
Victor ab auroræ populis, & litore rubro,
Ægyptum, vireſque Orientis, & ultima ſecum
Bactra vehit; ſequiturque (nefas) Ægyptia conjux.
Una omnes ruere, ac totum ſpumare reductis
Convulſum remis, roſtriſque ſtridentibus æquor.
Alta petunt: pelago credas innare revulſas
Cycladas, aut montes concurrere montibus altos.
Tanta mole viri turritis puppibus inſtant.
Stupea flamma manu, teliſque volatile ferrum
Spargitur: arma nova Neptunia cæde rubeſcunt.
Regina in mediis patrio vocat agmina ſiſtro:
Nec dum etiam geminos a tergo reſpicit *a* angues.
Omnigenumque deum monſtra, & latrator Anubis,
Contra Neptunum, & Venerem, contraque Minervam
Tela tenent: ſævit medio certamine Mavors,
Cælatus ferro, triſteſque ex æthere Diræ:
Et ſciſſa gaudens vadit Diſcordia palla,
Quam cum ſanguineo ſequitur Bellona flagello.

a Alluſio eſt, nam Cleopatra a ſerpentibus necata eſt.

ARG.

Victoria Phœbo tribuitur, qui intento arcu omnes in fugam vertit; in quam ſe etiam dedit Cleopatra, jam pallida timore mortis. Erat ibi quoque Nilus vocans ad ſe fugientes milites.

Actius *b* hæc cernens arcum intendebat Apollo
Deſuper: omnis eo terrore Ægyptus, & Indi,
Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabæi.
Ipſa videbatur ventis regina vocatis
Vela dare, & laxos jam jamque immittere funes.
Illam inter cædes pallentem morte futura
Fecerat ignipotens, undis, & Japyge ferri.
Contra autem magno mœrentem corpore Nilum,
Pandentemque ſinus, & tota veſte vocantem
Cæruleum in gremium, latebroſaque flumina victos.

b Alludit ad arma.

ARG.

Deſcribitur in libri exitu triumphus triplex Auguſti, illius votum, urbis lætitia, ſacra in templis, dona ad victorem allata ab diverſis gentibus, multitudo populi, univerſus orbis domitus. Liber clauditur.

At *c* Cæſar, triplici invectus Romana triumpho
Mœnia, diis Italis, votum immortale, ſacrabat
Maxima tercentum tota delubra per urbem.
Lætitia, ludiſque viæ, plauſuque fremebant:
Omnibus in templis matrum chorus, omnibus aræ:
Ante aras terram cæſi ſtravere juvenci.
Ipſe ſedens niveo candentis limine Phœbi,
Dona recognoſcit populorum, aptatque ſuperbis
Poſtibus: incedunt victæ longo ordine gentes,
Quam variæ linguis, habitu tam veſtis, & armis:

c Cæſar triumphavit de Antonio, Dalmatis, & Alexandrinis.

Hic

Hic Nomadum genus, & diſcinctos Mulciber Afros,
Hic Lelegas, Caraſque, ſagittiferoſque Gelonos
Finxerat: Euphrates ibat jam mollior undis:
Extremique hominum Morini, Rhenuſque bicornis,
Indomitique Dacæ, & pontem indignatus Araxes.
Talia per clypeum Vulcani dona parentis
Miratur; rerumque ignarus imagine gaudet,
Attollens humero, famamque, & fama nepotum,

Finis Libri Octavi Æneidos.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

Liber Nonus.

ARGUMENTUM.

APparet Iris Turno ferianti paternis manibus, hortatur ad bellum ex occaſione abſentis Æneæ; agnoſcit ille benignitatem Deorum erga ſe; ac dicto citius it jam agmen contra urbem Lavinum, ubi Trojani: claudunt hi ſtatim portas, hoc enim Æneas abiens præceperat, ne ſe abſente aleam belli ſubirent. Vult illos Turnus ad pugnam elicere, nec poteſt, cogitat claſſem incendere, cui ut ſuccurrant, urbem relinquunt, ſed naves tamen Deorum miſeratione in Nymphas convertuntur, atque evadunt periculum nova illa metamorphoſi: obſtupeſcunt Rutuli, unus tamen audacior Turnus prodigium in ſui utilitatem convertit, & ad exitium Trojanorum, quibus fuga jam adempta, via unica ad ſalutem. Itaque ſtant in armis Itali, & Trojani; illi intenti obſidioni, hi defenſioni. Cuſtodia portæ data eſt Niſo, atque Euryalo, quo jacitur ſemen ad futuram narrationem. Hi enim duo amore gloriæ incenſi decernunt ire ad Æneam (hic tum cum Evandro) per medios hoſtes nuntiaturi periculum, in quo erat Aſcanius. Obtinent ab hoc eundi facultatem, intercipiuntur ab hoſtibus in medio itinere, & cadunt, editis prius maximis virtutis argumentis

cum

cum ſtrage hoſtium : apparent in contis capita, quæ Trojani vident lacrymabundi, quo in tractu unius præcipue matris Euryali lacrymæ cernuntur, querelæ audiuntur. Poſt quos gemitus turba utrinque militem excitat, fit teſtudo hoſtium ad oppugnandam urbem, Trojana turris igne expugnatur, fiunt permiſtæ cædes, fœda & varia vulnera, tragice omnia. Interponitur Aſcanii facinus, qui Numanum interfecit, petulanter in Trojanos debacchantem. Adeſt ſpectator & laudator virtutis Aſcanii Apollo, exemplo juventutis acris pugna ſævit, ſed præcipue ſpectatur virtus Pandari, & Bitiæ fratrum, qui auſi portas aperire occaſionem dedere cruentiſſimæ cædi. Audit Turnus apertas portas, & ruit illico, primo Bitiam interficit. Pandarus ut tanto malo medeatur, portas claudit, ſed rem peſſumdat, nam irrumpit Turnus ignoratus intra mœnia. Primo omnium Pandarus vincitur, deinde edit ſtragem miſerandam ſolus ipſe intra mœnia. Audiunt cladem Trojani Principes, advolant ſtatim, & unus inprimis Mneſtheus, fugam ſuorum ſiſtunt, incumbunt omnes in Turnum, qui nequit reſiſtere telorum multitudini, atque ita in fluvium ex muro deſilit, reditque ad ſuos lætabundus, patrata prius ingenti cæde.

ARGUMENTUM.

Apparet Iris Turno ferianti majorum manibus, hortatur ad bellum ex occaſione abſentis Æneæ.

Pars I.

ATque ea diverſa penitus dum parte geruntur,
Irim de cœlo miſit Saturnia Juno
Audacem ad Turnum: luco tum forte parentis
Pilumni Turnus ſacrata valle ſedebat:
Ad quem ſic roſeo Thaumantias ore locuta eſt:
Turne, *a* quod optanti divum promittere nemo
Auderet, volvenda dies en attulit ultro.
Æneas, urbe, & ſociis, & claſſe relicta,
Sceptra Palatini, ſedemque petivit Evandri.
Nec ſatis: extremas Coryti penetravit ad urbes
Lydorumque manum, collectos armat agreſtes.
Quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poſcere currus.

a Orditur ab admiratione, impellitque, ne negligat occaſionem.

Rum-

Rumpe moras omnes, turbataque arripe caſtra, *a Al. pariter.*
Dixit, & in cœlum *a* paribus ſe ſuſtulit alis,
Ingentemque fuga ſecuit ſub nubibus arcum. ARG.

Agnoſcit ille benignitatem Deorum erga ſe, loquitur cum Iride, videt cæleſtia prodigia, arripit hæc omnia, haurit aquam precaturus.

Agnovit juvenis, duplicesque ad ſidera palmas
Suſtulit, ac tali fugientem eſt voce ſecutus:
Iri, decus cœli, quis te mihi nubibus actam
Detulit in terras? unde hæc tam clara repente
Tempeſtas? video medium diſcindere cœlum,
Palanteſque polo ſtellas: ſequor omina tanta,
Quiſquis in arma vocas. Et ſic effatus, ad undam
Proceſſit, ſummoque hauſit de gurgite lymphas,
Multa deos orans, oneravitque æthera votis.

It agmen hoſtium contra urbem Trojanorum Lavinum; comparaturque cum Gange, & Nilo. ARG.

Jamque omnis campis exercitus ibat apertis, *Pars II.*
Dives equum, dives pictai veſtis, & auri.
Meſſapus primas acies, poſtrema coercent
Tyrrhidæ juvenes: medio dux agmine Turnus
Vertitur arma tenens, & toto vertice ſupra eſt:
Ceu *b* ſeptem ſurgens ſedatis amnibus altus
Per tacitum Ganges, aut pingui flumine Nilus, b *Comparatio.*
Cum refluit campis, & jam ſe condidit alveo.
Hic ſubitam nigro glomerari pulvere nubem
Proſpiciunt Teucri, ac tenebras inſurgere campis.

Animadvertit primus omnium Caycus adventum hoſtium, occludunt Trojani portas urbis, ex præcepto Æneæ. ARG.

Primus ab adverſa conclamat mole Caycus:
Quis globus, o cives, caligine volvitur atra?
Ferte citi ferrum, date tela, ſcandite muros:
Hoſtis adeſt. eia ingenti clamore per omnes
Condunt ſe Teucri portas, & mœnia complent.
Namque ita diſcedens præceperat optimus armis
Æneas: ſi qua interea fortuna fuiſſet,
Ne ſtruere auderent aciem, neu credere campo:
Caſtra modo, & tutos ſervarent aggere muros.
Ergo, etſi conferre manum pudor, iraque monſtrat,
Objiciunt portas tamen, & præcepta faceſſunt:
Armatique cavis exſpectant turribus hoſtem.

Anteceſſit ſuos Turnus pugnæ cupiditate inflammatus, provocat Trojanos haſta in altum jaculata, tenent ſe illi intra mœnia. ARG.

a Decorum Turno ſervatum.
b Ecliptica oratio.

Turnus *a* ut antevolans tardum præceſſerat agmen,
Viginti lectis equitum comitatus, & urbi
Improviſus adeſt: maculis quem Thracius albis
Portat equus, criſtaque tegit galea aurea rubro.
Ecquis *b* erit mecum, juvenes, qui primus in hoſtem?
En, ait, & jaculum intorquens emittit in auras,
Principium pugnæ, & campo ſeſe arduus infert.
Clamorem excipiunt ſocii, fremituque ſequuntur
Horriſono: Teucrum mirantur inertia corda,
Non æquo dare ſe campo, non obvia ferre
Arma viros, ſed caſtra fovere: huc turbidus, atque huc
Luſtrat equo muros, aditumque per avia quærit.

ARG. *Rem illuſtrat comparatione lupi quærentis aditum ad caulas ovium, talis enim Turni ardor: qui tamen, nihil cum poſſet, decernit claſſem Trojanorum exurere, ut ita clauſos cogat ad exitum, auxilium claſſi laturos.*

c Aptiſſima comparatio, qua deſcribit impotentes affectus Turni.
d Natura iræ.
e Al. hæret.

Ac, *c* veluti pleno lupus inſidiatus ovili,
Cum fremit ad caulas, ventos perpeſſus, & imbres
Nocte ſuper media, tuti ſub matribus agni
Balatum exercent: ille aſper, & improbus ira
Sævit in abſentes: collecta fatigat edendi
Ex longo rabies, & ſiccæ ſanguine fauces:
Haud aliter Rutulo, muros, & caſtra tuenti,
Igneſcunt *d* iræ, & duris dolor oſſibus *e* ardet,
Qua tentet ratione aditus, & qua via clauſos
Excutiat Teucros vallo, atque effundat in æquor.
Claſſem, quæ lateri caſtrorum adjuncta latebat,
Aggeribus ſeptem circum, & fluvialibus undis
Invadit, ſocioſque incendia poſcit ovantes,
Atque manum pinu flagranti fervidus implet.
Tum vero incumbunt: urget præſentia Turni,
Atque omnis facibus pubes accingitur atris.
Diripuere focos; piceum fert fumida lumen
Tæda, & commiſtam Vulcanus ad aſtra favillam.

ARG. *Aggreditur narrare, uti naves ereptæ fuerint ab incendio Turni, repetitque rem a primo exorſu navigationis Æneæ, qui cum ligna fabricandæ claſſi ſecuiſſet ab luco [Cybeles, ea ab Jove tum petiit, ne unquam naves illæ perirent.*

Pars III.

f Fabula delectandi gratia admixta.

Quis Deus, o Muſæ, tam ſæva incendia Teucris
Avertit? tantos ratibus quis depulit ignes?
Dicite. priſca fides facto, ſed fama perennis.
Tempore, *f* quo primum Phrygia formabat in Ida
Æneas claſſem, & pelagi petere alta parabat,
Ipſa deum fertur genitrix Berecynthia magnum
Vocibus his affata Jovem: Da, nate, petenti,
Quod tua cara parens domino te poſcit Olympo.
Pinea ſilva mihi multos dilecta per annos,

Lu-

Lucus in arce fuit ſumma , quo ſacra ferebant,
Nigranti picea , trabibuſque obſcurus acernis .
Has ego Dardanio juveni , cum claſſis egeret ,
Læta dedi: nunc ſollicitam timor anxius *a* urget: a *Al. angit.*
Solve metus , atque hoc precibus ſine poſſe parentem ,
Neu curſu quaſſatæ ullo , neu turbine venti
Vincantur: proſit noſtris in montibus ortas .

Reſpondet Jupiter matri , daturum ſe immortalitatem , non omnibus navibus , illis tantum , quæ Æneam ad Italiam perduxerint , mutatis in formas Nympharum . ARG.

Filius huic contra , torquet qui ſidera mundi:
O genitrix , quo fata vocas? aut quid petis iſtis?
Mortali ne manufactæ , immortale carinæ
Fas habeant? certuſque incerta pericula luſtret
Æneas? cui tanta deo permiſſa poteſtas?
Immo , ubi defunctæ finem , portuſque tenebunt
Auſonios , olim quæcumque evaſerit undis ,
Dardaniumque ducem Laurentia vexerit arva ,
Mortalem eripiam formam , magnique jubebo
Æquoris eſſe deas: qualis Nereia *b* Clotho ,
Et Galatea ſecant ſpumantem pectore pontum . b *Al. Cloto.*
Dixerat: idque ratum Stygii per flumina fratris ,
Per pice torrentes atraque voragine ripas
Annuit , & totum nutu tremefecit *c* Olympum . c *Homericum.*

Naves transformantur in Nymphas ad juſſum Cybeles , tranſcurrente prius aerem nimbo , qui tanti prodigii indicium . ARG.

Ergo aderat promiſſa dies , & tempora Parcæ
Debita complerant , cum Turni injuria matrem
Admonuit ſacris ratibus depellere tædas .
Hic primum nova lux oculis effulſit , & ingens
Viſus ab Aurora cœlum tranſcurrere nimbus ,
Idæique chori: tum vox horrenda per auras
Excidit , & Troum , Rutulorumque agmina complet.
Ne trepidate meas Teucri defendere naves ,
Ne ve armate manus: maria *d* ante exurere Turno , d *Ab abſurdo vel impoſſibili.*
Quam ſacras dabitur pinus . vos ite ſolutæ ,
Ite deæ pelagi; genitrix jubet , & ſua quæque
Continuo puppes abrumpunt vincula ripis;
Delphinumque modo demerſis æquora roſtris
Ima petunt: hinc virgineæ (mirabile monſtrum)
Reddunt ſe totidem facies , pontoque feruntur ,
Quot prius æratæ ſteterant ad litora *e* proræ . e *Sunt qui legant puppes , & alii naves .*

Obſtupeſcunt Rutuli , unus tamen audacior Turnus prodigium in ſui utilitatem convertit , & ad exitium Trojanorum , quibus fuga jam adempta , via unica ad ſalutem . ARG.

Obſtupuere animis Rutuli: conterritus ipſe
Turbatis Meſſapus equis: cunctatur & amnis
Rauca ſonans, revocatque pedem Tiberinus ab alto:
At non audaci ceſſit fiducia Turno:
Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro.
Trojanos hæc monſtra petunt: his Jupiter ipſe
a Exornatio propoſitionis. Auxilium ſolitum eripuit, non *a* tela, nec ignes
Exſpectant Rutulos: ergo maria invia Teucris,
Nec ſpes ulla fugæ: rerum pars altera adempta eſt:
Terra autem in manibus noſtris: tot millia gentes
Arma ferunt Italæ, nil me fatalia terrent,
Si qua Phryges præ ſe jactant, reſponſa deorum.

ARG. *Explicat fata Trojanorum, & pro ſe alia adducit Græcorum exempla. Deinde ſolvit, quæ objici pro ſalute Trojanorum poſſent.*

Sat fatis, Venerique datum eſt, tetigere quod arva
b Minuit & auget confutationem. Fertilis Auſoniæ Troes: ſunt *b* & mea contra
Fata mihi, ferro ſceleratam excindere gentem,
Conjuge prærepta: nec ſolos tangit Atridas
Iſte dolor, ſoliſque licet capere arma Mycenis.
c Occupatio. Sed *c* periiſſe ſemel ſatis eſt: peccare fuiſſet
Ante ſatis, penitus modo non genus omne peroſos
Fœmineum, quibus hæc medii fiducia valli,
Foſſarumque moræ, lethi diſcrimina parva,
Dant animos; an *d* non viderunt mœnia Trojæ,
d A majori. Neptuni fabricata manu, conſidere in ignes?

ARG. *Ita Græcos in oppugnandis Trojanis cum Latinis comparat, ut his det gloriam, quippe geſturis bellum longe aliter, quam illi: deinde, quia ſerum diei, pugnam trahit in diem craſtinum, monitis militibus, ut curent corpora.*

e Adhortatio. Sed vos, *e* o lecti, ferro quis ſcindere vallum
Apparat? & mecum invadit trepidantia caſtra?
Non armis mihi Vulcani, non mille carinis
Eſt opus in Teucros, addant ſe protinus omnes
Etruſci ſocios: tenebras, & inertia furta
Palladii, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis,
Ne timeant, nec equi cæca condemur in alvo:
Luce palam certum eſt igni circumdare muros.
Haud ſibi cum Danais rem, faxo, & pube Pelaſga
Eſſe *f* putent, decimum quos diſtulit Hector in annum.
f Al. ferant. Nunc adeo, melior quoniam pars acta diei,
Quod ſupereſt, læti bene geſtis corpora rebus
g Conſilium. Procurate *g* viri, & pugnam ſperate *h* parati.
h Al. parari.

ARG. *Sunt in armis Itali, & Trojani; illi intenti obſidioni, hi defenſioni.*

Interea, vigilum excubiis obſidere portas,

Cu-

Cura datur Meſſapo, & mœnia cingere flammis.
Bis ſeptem Rutuli, muros qui milite ſervent,
Delecti: aſt illos centeni quemque ſecuti
Purpurei criſtis juvenes, auroque coruſci
Diſcurrunt, variantque vices, fuſique per herbam
Indulgent vino, & vertunt crateras ahenos.
Collucent ignes: noctem cuſtodia ducit
Inſomnem ludo.
Hæc ſuper e *a* vallo proſpectant Troes, & armis
Alta tenent: nec non trepidi formidine portas
Explorant, ponteſque & propugnacula jungunt,
Tela gerunt. inſtant Mneſtheus, acerque Sereſtus;
Quos pater Æneas, ſi quando adverſa vocarent,
Rectores juvenum, & rerum dedit eſſe magiſtros.
Omnis per muros legio, ſortita periclum,
Excubat, exercetque vices, quod cuique tuendum eſt.

a *Decorum.*

Cuſtodia portæ data eſt Niſo, atque Euryalo: unius genus, alterius pulchritudo, utriuſque amor explicatur. Deinde aperit Euryalo Niſus, eſſe ſibi animum egregii alicujus edendi facinoris.

ARG.

Niſus *b* erat portæ cuſtos, acerrimus armis,
Hyrtacides, comitem Æneæ quem miſerat Ida
Venatrix, jaculo celerem, levibuſque ſagittis:
Et juxta comes Euryalus, quo pulchrior alter
Non fuit Æneadum, Trojana nec induit arma,
Ora *c* puer prima ſignans intonſa juventa.
His amor unus erat, pariterque in bella ruebant:
Tum quoque communi portam ſtatione tenebant.
Niſus ait: Dii ne hunc ardorem mentibus addunt,
Euryale? *d* an ſua cuique deus fit dira cupido?
Aut pugnam, aut aliquid jamdudum invadere magnum
Mens agitat mihi: nec placida contenta quiete eſt.

Pars IV.
b *Hiſtoria de Niſo & Euryalo.*
c *Hypallage.*
d *Creditur ab admiratione unde ſit hic tam impotens affectus animi ſui.*

Explicat facinus, nempe ſe ardere cupiditate eundi ad accerſendum Æneam, etiam per medios hoſtes, quod Euryalus obſtupuit.

ARG.

Cernis, quæ Rutulos habeat fiducia rerum:
Lumina rara micant: ſomno vinoque *e* ſoluti
Procubuere: ſilent late loca: percipe porro,
Quid dubitem, & quæ nunc animo ſententia ſurgat.
Æneam acciri omnes populuſque patreſque
Expoſcunt, mittique viros, qui certa reportent.
Si tibi, quæ poſco, promittunt; (nam mihi facti
Fama ſat eſt) *f* tumulo videor reperire ſub illo
Poſſe viam ad muros, & mœnia Pallantea.
Obſtupuit *g* magno laudum perculſus amore
Euryalus, ſimul his ardentem affatur amicum.

e *Al. ſepulti. Propoſitio.*
f *Pathos.*
g *Affectus animi generoſi. propoſitio. Ab honeſto.*

A R G. *Querelæ & argumenta Euryali, quibus debeat cum Niſo ire: excuſatio & argumenta Niſi, quibus abnuat Euryalum ſecum abducere.*

Me ne igitur ſocium ſummis adjungere rebus,
a A poſſibili. Niſe, fugis? *a* ſolum te in tanta pericula mittam?
Non ita me genitor bellis aſſuetus Opheltes,
Argolicum terrorem inter Trojæque labores
Sublatum, erudiit: nec tecum talia geſſi,
Magnanimum Æneam, & fata extrema ſecutus.
b Ratio. Eſt hic, *b* eſt animus lucis contemptor, & iſtum
Qui vita bene credat emi, quo tendis, honorem.
Niſus ad hæc: Equidem de te nil tale verebar:
Nec fas: non, ita me referat tibi magnus ovantem
Jupiter, aut quicunque oculis hæc adſpicit æquis.
Sed ſi quis, (quæ multa vides diſcrimine tali)
Si quis in adverſum rapiat caſuſve, deuſve,
Te ſupereſſe velim: tua vita dignior ætas.
c Alia cauſa. Sit *c* qui me raptum pugna, pretiove redemptum
Mandet humo ſolita, aut, ſi qua id fortuna vetabit,
Abſenti ferat inferias, decoretque ſepulcro.
d Decorum. Neu matri miſeræ tanti ſim cauſa *d* doloris;
Quæ te ſola, puer, multis e matribus auſa
Proſequitur, magni nec mœnia curat Aceſtæ.

A R G. *Vincit Euryalus abnuentem amicum, pergunt ſtatim (ſuccedentibus aliis in vigilia) ad locum, ubi Aſcanius, & proceres conſultabant de rebus Regni, & quis iturus ad Æneam cum nuntio obſidionis: petunt admitti, fit ſtatim, jubet Aſcanius Niſum dicere.*

Ille autem: Cauſas nequidquam nectis inanes;
Nec mea jam mutata loco ſententia cedit.
e In nocte conſilium. Acceleremus, ait: vigiles ſimul excitat: *e* illi
Succedunt, ſervantque vices: ſtatione relicta,
Ipſe comes Niſo graditur, regemque requirunt.
Cetera per terras omnes animalia ſomno
Laxabant curas, & corda oblita laborum.
Ductores Teucrum primi, & delecta juventus
Conſilium *f* ſummis regni de rebus habebant,
f Occupatio. Quid facerent, quiſve Æneæ jam nuntius eſſet.
Stant longis adnixi haſtis, & ſcuta tenentes
Caſtrorum, & campi medio: tum Niſus, & una
Euryalus confeſtim alacres admittier orant:
Rem magnam, pretiumque moræ fore. Primus Julus
Accepit trepidos, ac Niſum dicere juſſit.

A R G. *Aperit mentem ſuam Niſus coram concilio. Summa eſt, velle utrumque ire advocatum Æneam. Ita vero rem gerit, ut omnes difficultates ab animis auditorum amoveat.*

Tunc

Tunc ſic Hyrtacides: Audite *a* o mentibus æquis, — *a Occupatio.*
Æneadæ, neve hæc noſtris ſpectentur ab annis,
Quæ ferimus. Rutuli *b* ſomno vinoque ſepulti — *b Narratio.*
Conticuere: locum inſidiis conſpeximus ipſi,
Qui patet in bivio portæ, quæ proxima ponto.
Interrupti ignes, aterque ad ſidera fumus
Erigitur: ſi fortuna permittitis uti,
Quæſitum Æneam ad mœnia Pallantea,
Mox *c* hic cum ſpoliis, ingenti cæde peracta, — *c Propoſitio.*
Affore cernetis: nec nos via fallit euntes.
Vidimus obſcuris primam ſub vallibus urbem
Venatu aſſiduo, & totum cognovimus amnem.

ARG.

Commotus Alethes ſenior magnifica adoleſcentium virtute convertit ſe primum ad Deos, mox ad juvenes cum lacrymis, promittitque præclaris auſis præmia Æneæ nomine, atque Aſcanii, qui Alethæ verbis arreptis juvenes alloquitur, reditum patris obteſtans.

Hic annis gravis, atque animi maturus Alethes:
Dii *d* patrii, quorum ſemper ſub numine Troja eſt, — *d Conteſtatio.*
Non tamen omnino Teucros delere paratis,
Cum tales animos juvenum, & tam certa tuliſtis
Pectora. ſic memorans humeros, dextraſque tenebat
Amborum, & vultum lacrymis, atque ora rigabat.
Quæ vobis, *e* quæ digna viri pro talibus auſis — *e Collaudatio, & promiſſa præmiorum.*
Præmia poſſe rear ſolvi? pulcherrima primum
Dii moreſque dabunt veſtri: tum cætera reddet
Actutum pius Æneas, atque integer ævi
Aſcanius, meriti tanti non immemor umquam.
Immo ego vos, cui ſola ſalus genitore reducto,
Excipit *f* Aſcanius, per magnos, Niſe, penates,
Aſſaracique larem, & canæ penetralia Veſtæ, — *f Interrumpit ſermonem ſenis.*
Obteſtor, quæcumque mihi fortuna, fideſque eſt,
In veſtris pono gremiis: revocate parentem,
Reddite conſpectum: nihil illo triſte recepto.

ARG.

Sequuntur Niſi præmia, eaque permagnifica ſub triplici diviſione.

Bina dabo, argento perfecta, atque aſpera ſignis
Pocula, devicta genitor quæ cepit Ariſba;
Et tripodas geminos, auri duo magna talenta,
Cratera antiquum, quem dat Sidonia Dido.
Si vero capere Italiam, ſceptriſque potiri
Contigerit victori, & prædæ ducere ſortem: — *g Pathos.*
Vidiſti quo Turnus *g* equo, quibus ibat in armis
Aureus? ipſum illum clypeum, criſtaſque rubentes
Excipiam ſorti, jam nunc tua præmia, Niſe.
Præterea bis ſex genitor lectiſſima matrum
Corpora, captivoſque dabit, ſuaque omnibus arma:

Inſuper his, campi quod rex habet ipſe Latinus.

ARG. * *Convertit ſe cum magnis notis benevolentiæ ad Euryalum: hic illi virtutem animi eandem in quacunque fortuna pollicetur, commendat matrem, a qua inſalutata diſcedit. Flent Trojani ad hanc pietatem, commoveturque Aſcanius paternæ pietatis imagine.*

Te vero, mea quem ſpatiis propioribus ætas
Inſequitur, venerande puer, jam pectore toto
Accipio, & comitem caſus complector in omnes.
Nulla meis ſine te quæretur gloria rebus;
Seu pacem, ſeu bella geram: tibi maxima rerum,
Verborumque fides. Contra quem talia fatur
Euryalus: Me nulla dies tam fortibus auſis
Diſſimilem arguerit: tantum fortuna ſecunda,
Aut adverſa cadat. ſed te ſuper omnia dona
Unum oro. genitrix Priami de gente vetuſta
Eſt mihi, quam miſeram tenuit non Ilia tellus
Mecum excedentem, non mœnia regis Aceſtæ.
Hanc ego nunc ignaram hujus, quodcumque pericli eſt,
Inque ſalutatam linquo; (nox, & tua teſtis
Dextera) quod nequeam lacrymas perferre parentis.
At tu, *a* oro, ſolare inopem, & ſuccurre relictæ:
Hanc ſine me ſpem ferre tui: audentior ibo
In caſus omnes. Perculſa mente dederunt
Dardanidæ lacrymas, ante omnes pulcher Julus:
Atque animum patriæ ſtrinxit pietatis imago.
Tum ſic effatur.

a Pietas Euryali.

ARG. *Suſcipit Aſcanius curam genitricis Euryali, datque illi enſem; & Mneſtheus Niſo pellem leonis, Alethes galeam. Eunt ad periculum, proſequitur illos turba omnis: Aſcanius dat mandata ad patrem, ſed fruſtra.*

Spondeo digna tuis ingentibus omnia cœptis:
Namque erit iſta mihi genitrix, nomenque Creuſæ
Solum defuerit: nec partum gratia talem
Parva manet, caſus factum quicumque ſequetur.
Per caput hoc juro, per quod pater ante ſolebat,
Quæ tibi polliceor reduci, rebuſque ſecundis,
Hæc eadem matrique tuæ, generique manebunt.
Sic ait illacrymans: humero ſimul exuit enſem
Auratum, mira quem fecerat arte *b* Lycaon
Gnoſius, atque habilem vagina aptarat eburna.
Dat Niſo Mneſtheus pellem, horrentiſque leonis
Exuvias, galeam fidus permutat Alethes.
Protinus armati incedunt: quos omnis euntes
Primorum manus ad portas juvenumque, ſenumque
Proſequitur votis: necnon & pulcher *c* Julus
Ante annos animumque gerens curamque virilem,
Mul-

b Creta nobilitata variis artificiis.

c Indoli.

Multa patri portanda dabat mandata. ſed auræ
Omnia diſcerpunt, & nubibus irrita donant.

ARG. *Deſcribitur militia ſocors, & ignava Rutulorum: Mandat Niſus Euryalo, quid velit fieri, & cædem ipſe aggreditur, quam incipit a Rhamnete, & continuat in aliis. Itaq; eduntur a Niſo miſeranda, cruenta, atrocia.*

Egreſſi ſuperant foſſas, noctiſque per umbram
Caſtra inimica petunt, multis tamen ante futuri
Exitio. paſſim a vino ſomnoque per herbam
Corpora fuſa vident; arrectos littore currus,
Inter lora, rotaſque viros ſimul arma jacere,
Vina ſimul. prior Hyrtacides ſic ore locutus:
Euryale, audendum dextra: nunc ipſa vocat res:
Hac iter eſt: tu, ne qua manus ſe attollere nobis
A tergo poſſit, cuſtodi, & conſule longe.
Hæc ego vaſta dabo, & lato te limite ducam.
Sic memorat, vocemque premit, ſimul enſe ſuperbum
Rhamnetem aggreditur: qui forte tapetibus altis
Extructus toto proflabat pectore ſomnum;
Rex idem, & regi Turno gratiſſimus augur,
Sed b non augurio potuit depellere peſtem.
Tres juxta famulos temere inter tela jacentes,
Armigerumque Rhemi premit, aurigamque ſub ipſis
Nactus equis, ferroque ſecat pendentia colla.
Tum caput ipſi aufert domino, truncumque relinquit
Sanguine c ſingultantem atro, tepefacta cruore
Terra, toriq; madent: necnon Lamyrumq;, Lamumq;,
Et juvenem Serranum, illa qui plurima nocte
Luſerat inſignis facie, multoque jacebat
Membra deo victus: felix ſi protinus illum
Æquaſſet nocti ludum, in lucemque tuliſſet.

a *Pro decore Rutulos fingit proſtratos vino & ſomno.*

b *Ironia & irriſio.*

c *Natura cadaveris.*

ARG. *Comparatur Niſi ferocitas leoni graſſanti in pecus. Declarantur facinora, & variæ cædes, quibus ſævit Euryalus, a quibus illum revocat Niſus.*

Impaſtus ceu d plena leo per ovilia turbans
(Suadet enim veſana fames) manditque, trahitque
Molle pecus, mutumque metu fremit ore cruento.
Nec minor Euryali cædes: incenſus & ipſe
Perfurit, ac multam in medio ſine nomine plebem,
Fadumque, Hebeſumque ſubit, Rhetumq., Abarimq;,
Ignaros, Rhetum vigilantem, & cuncta videntem,
Sed magnum e metuens ſe poſt cratera tegebat.
Pectore in adverſo totum cui cominus enſem
Condidit aſſurgenti, & multa morte recepit.
Purpuream vomit ille animam; & cum ſanguine miſta
Vina refert moriens: hic furto fervidus inſtat,
Jamque ad Meſſapi ſocios tendebat, ubi ignem

d *Comparatio.*

e *Metus mortis.*

Deſi-

Deficere extremum, & religatos rite videbat
Carpere gramen equos: breviter cum talia Niſus,
(Senſit enim nimia cæde, atque cupidine ferri)
Abſiſtamus, ait: nam lux inimica propinquat.
Pœnarum *a* exhauſtum ſatis eſt. via facta per hoſtes.

a Aviditas cædis.

ARG. *Relinquunt multa ſpolia, multa ſecum auferunt: notatur Euryali aviditas.*

Multa virum ſolido argento perfecta relinquunt,
Armaque, craterasque ſimul, pulchroſque tapetas.
Euryalus phaleras Rhamnetis, & aurea bullis
Cingula, Tiburti Remulo ditiſſimus olim
Quæ mittit dona, hoſpitio cum jungeret *b* abſens
Cædicus: ille ſuo moriens dat *c* habere nepoti:
Poſt mortem bello Rutuli, prædaque potiti.
Hæc rapit, atque humeris nequidquam fortibus aptat.
Tum galeam Meſſapi habilem, criſtiſq; decoram
Induit: excedunt caſtris, & tuta capeſſunt.

b Mos antiquus hoſpitalitatis.
c Phraſis græca.

ARG. *Cum jam excedunt, cernuntur a Volſcente, & militibus, qui ex urbe ad Turnum veniebant cum mandatis, prodente ſcilicet galea Euryalum.*

Interea *d* præmiſſi equites ex urbe Latina,
Cætera dum legio campis inſtructa moratur,
Ibant, & Turno regi reſponſa ferebant,
Tercentum, ſcutati omnes, Volſcente magiſtro;
Jamque propinquabanr caſtris, muroque ſubibant,
Cum procul hos lævo flectentes limite cernunt,
Et galea Euryalum ſublustri noctis in umbra
Prodidit immemorem, radiiſque adverſa refulſit.
Haud temere eſt viſum, conclamat ab agmine Volſcens;
State viri: quæ cauſa viæ? quive eſtis in armis?
Quove tenetis iter? nihil illi tendere contra,
Sed celerare fugam in ſilvas, & fidere nocti.
Objiciunt equites ſeſe ad divortia nota,
Hinc, atque hinc; omnemque aditum cuſtode coronant.

Pars V.
d Alluſio ad arma Romanorum.

ARG. *Deſcribitur ſilva, Euryali impedimenta, Niſi fuga, ejuſdem querimonia, & remigratio ad quærendum amicum.*

Silva *e* fuit, late dumis, atque ilice nigra
Horrida, quam denſi complerant undique ſentes:
Rara per occultos ducebat ſemita calles:
Euryalum tenebræ ramorum, oneroſaque præda
Impediunt, fallitque timor regione viarum.
Niſus abit: jamque imprudens evaſerat hoſtes,
Atque *f* locos, qui poſt Albæ de nomine dicti
Albani: tum rex ſtabula alta Latinus habebat.
Ut ſtetit, & fruſtra abſentem reſpexit amicum:

e Deſcriptio Silvæ.
f Al. lacus.

Eu-

Euryale, infelix qua te regione reliqui?
Quave *a* ſequar? rurſus perplexum iter omne revolvens
Fallacis ſilvæ, ſimul & veſtigia retro
Obſervata legit, dumiſque ſilentibus errat.

a *Alii diverſe legunt.*

ARG. *Invenit inter hoſtes Euryalum, hæret primo quid faciat; deinde, præmiſſa precatione ad Lunam, torquet haſtam unam, dein alteram; primo ictu Sulmonem, altero Tagum abripit.*

Audit equos, audit ſtrepitus, & ſigna ſequentum.
Nec longum in medio tempus, cum clamor ad aures
Pervenit, ac videt Euryalum, quem jam manus omnis,
Fraude loci, & noctis ſubito turbante tumultu
Oppreſſum rapit, & conantem plurima fruſtra.
Quid faciat *b*? qua vi juvenem, quibus audeat armis
Eripere? an ſeſe medios moriturus in hoſtes
Inferat, & pulchram properet per vulnera mortem?
Ocius adducto torquens haſtile lacerto,
Suſpiciens altam lunam, ſic voce precatur:
Tu dea, tu præſens noſtro ſuccurre labori;
Aſtrorum decus, & nemorum Latonia cuſtos,
Si qua tuis umquam pro me pater Hyrtacus aris
Dona tulit, ſi qua ipſe meis venatibus auxi,
Suſpendive *c* tholo, aut ſacra ad faſtigia fixi:
Hunc *d* ſine me turbare globum, & rege tela per auras.
Dixerat, & toto connixus corpore ferrum
Conjicit: haſta volans noctis diverberat umbras,
Et venit adverſi in tergum Sulmonis, ibique
Frangitur, ac fixo *e* tranſit præcordia ligno.
Volvitur ille vomens calidum de pectore flumen
Frigidus, & longis ſingultibus ilia pulſat.
Diverſi circumſpiciunt: hoc acrior idem
Ecce aliud ſumma telum *f* librabat ab aure.
Dum trepidant, it haſta Tago per tempus utrumque
Stridens, trajectoque hæſit tepefacta cerebro.

b *Pathos ab addubitatione.*
c *Tholus, ubi ſuſpendebantur ſpolia diis ſacrificanda.*
d *Petitio.*
e *Locus obſcurus.*
f *Al. vibrabat.*

ARG. *Iratus Volſcens ruebat in Euryalum cum nudo gladio: advolat Niſus, ſe cædium auctorem clamans; ſed jam ictus ruperat pectus Euryali, cujus obitus comparatur cum flore moriente.*

Sævit atrox Volſcens, nec teli conſpicit uſquam
Auctorem, nec quo ſe ardens immittere poſſit.
Tu tamen interea calido mihi ſanguine pœnas
Perſolves amborum, inquit: ſimul enſe recluſo
Ibat in Euryalum, tunc vero exterritus, amens
Conclamat Niſus, nec ſe celare tenebris
Amplius, aut tantum potuit perferre dolorem.
Me me *g*, adſum, qui feci: in me convertite ferrum,
O Rutuli. mea fraus omnis: nihil iſte nec auſus,

g *Ecphoneſis.*

Nec

Nec potuit: cœlum hoc, & ſidera conſcia teſtor,
Tantum infelicem nimium dilexit amicum.
a Pathos. Talia dicta dabat: ſed viribus enſis adactus
b Pathos, & hypotypoſis. Tranſadigit *a* coſtas, & *b* candida pectora rupit.
Volvitur Euryalus letho, pulchroſque per artus
It cruor; inque humeros cervix collapſa recumbit:
Purpureus veluti cum flos ſucciſus aratro
Langueſcit moriens: laſſove papavera collo
Demiſere caput, pluvia cum forte gravantur.

ARG.

Continet hic tractus Niſi iras in Volſcentem, utriuſque obitum, amicorum laudem, Rutulorum luctum ad viſam ſtragem, quam in caſtris ediderant Euryalus, & Niſus.

At Niſus ruit in medios, ſolumque per omnes
Volſcentem petit, in ſolo Volſcente moratur:
Quem circum glomerati hoſtes, hinc cominus, atque hinc
c Hypotypoſis. Proturbant: inſtat non ſegnius, ac rotat *c* enſem
Fulmineum, donec Rutuli clamantis in ore
Condidit adverſo, & moriens animam abſtulit hoſti.
Tum ſuper exanimem ſeſe projecit amicum
d Epiphonema. Confoſſus, placidaque ibi demum morte quievit.
Fortunati *d* ambo: ſi quid mea carmina poſſunt,
Nulla dies umquam memori vos eximet ævo,
Dum domus Æneæ Capitoli immobile ſaxum
Accolet; imperiumque pater Romanus habebit.
Victores præda Rutuli, ſpoliiſque potiti
Volſcentem exanimum flentes in caſtra ferebant.
Nec minor in caſtris luctus, Rhamnete reperto
Exſangui, & primis una tot cæde peremptis,
Serranoque, Numaque. ingens concurſus ad ipſa
Corpora, ſemineceſque viros, *e* tepidumque recenti
e Al. tepidaque madentem. Cæde locum, & plenos ſpumanti ſanguine rivos.
f Et per ſpolia auctores cędiũ. Agnoſcunt *f* ſpolia inter ſe, galeamque nitentem
Meſſapi, & multo phaleras ſudore receptas.

ARG.

Die jam claro Rutuli ſe ad bellum cõparant. præfigunt lætabundi haſtis capita Niſi, atque Euryali, vident lacrymabundi Trojani, fama urbem complet, & matrem Euryali, cujus dolentis notæ miſerabiles.

Et jam prima novo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens aurora cubile,
Pars VI. Jam Sole infuſo, jam rebus luce retectis,
Turnus in arma viros, armis circumdatus ipſe,
Suſcitat, ærataſque acies in prælia cogit
Quiſque ſuos, variiſque acuunt rumoribus iras.
Quin ipſa arrectis (viſu *g* mirabile) in haſtis
g Pathos a ſpiritu ucio. Præfigunt capita, & multo clamore ſequuntur,
Euryali, & Niſi.

Ænea-

Æneadæ duri murorum in parte ſiniſtra
Oppoſuere aciem; nam dextra cingitur amni,
Ingenteſque tenent foſſas, & turribus altis
Stant mœſti: ſimul ora virum præfixa *a* videbant,
Nota *b* nimis miſeris, atroque fluentia tabo.
Interea pavidam volitans pinnata per urbem
Nuncia fama ruit, matriſque allabitur aures
Euryali, ac ſubitus miſeræ calor oſſa reliquit.
Excuſſi manibus radii, revolutaque penſa,
Evolat infelix, & fœmineo ululatu
Sciſſa comam, amens muros, atque agmina curſu
Prima petit; non illa virum, non illa pericli,
Telorumque memor; cœlum dein queſtibus implet.

a *Al. movebant.*
b *Pathos. facilius enim laturi erant, ſi non noviſſent.*

A R G.

Querelæ matris Euryali a calamitate ſui relictæ, ab exitu filii miſerabili: quæ duo ſequitur deliberatio mortis.

Hunc ego te Euryale aſpicio? tunc illa *c* ſenectæ
Sera meæ requies? potuiſti linquere ſolam
Crudelis? nec te ſub tanta pericula miſſum
Affari extremum miſeræ data copia matri?
Heu *d* terra ignota, canibus data prçda Latinis,
Alitibuſque jaces: nec te tua funera mater
Produxi, preſſive oculos aut vulnera lavi,
Veſte tegens, tibi quam' noctes feſtina dieſque
Urgebam: & tela curas ſolabar aniles.
Quo *e* ſequar? aut quæ nunc artus, avulſaq; membra
Et funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te
Nate refers? hoc ſum terraque marique ſecuta?
Figite *f* me, ſi qua eſt pietas, in me omnia tela
Conjicite o Rutuli, me primam abſumite ferro:
Aut tu magne Pater Divum, miſerere, tuoque
Inviſum hoc detrude caput ſub Tartara telo,
Quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam.

c *Propoſitio cũ conqueſtione ab ætate.*
d *Peregrinum, Pathos a loco & juſtis funeribus.*
e *Pathos a commiſeratione exhauſti laboris.*
f *Votum abrumpendæ vitæ.*

A R G.

Motus animorum in Trojanis ad fletũ matris, tubæ ſonitus ad bellum, teſtudo hoſtium, oppugnatio urbis & defenſio.

Hoc fletu concuſſi animi, mœſtuſque per omnes
It gemitus: torpent infractæ ad prælia vires.
Illam incendentem luctus Idæus, & Actor
Ilionei monitu, & multum lacrymantis Iuli,
Corripiunt, interque manus ſub tecta reponunt.
At tuba terribilem ſonitum procul ære canoro
Increpuit: ſequitur clamor, cœlumque remugit.
Accelerant acta pariter teſtudine Volſci,
Et foſſas implere parant, ac vellere vallum.
Quærunt pars aditus, & ſcalis aſcendere muros,
Qua rara eſt acies, interlucetque corona
Non tam ſpiſſa viris, telorum effundere contra
Omne genus Teucri; ac duris detrudere contis,

Aſſueti

Aſſueti longo muros defendere bello.
Saxa quoque infeſto volvebant pondere, ſi qua
Poſſent tectam aciem perrumpere, cum tamen omnes
Ferre libet ſubter denſa teſtudine caſus,
Nec jam ſufficiunt; nam qua globus imminet ingens,
Immanem Teucri molem volvuntque, ruuntque,
Quæ ſtravit Rutulos late: armorumque reſolvit
Tegmina. nec curant cæco contendere Marte
Amplius audaces Rutuli, ſed pellere vallo
Miſſilibus certant.

A R G. *Fit in hac oppugnatione præcipua mentio Mezentii, & Meſſapi, & invocatio ad novam ſtragem. Oppugnatur turris Trojana, defenditur, & igne tandem expugnatur.*

Parte alia horrendus viſu quaſſabat Etruſcam
Pinum, & fumiferos infert Mezentius ignes.
At Meſſapus equum domitor, Neptunia proles,
Reſcindit vallum, & ſcalas in mœnia poſcit.
a *Invocatio.* Vos, a o Calliope, precor, adſpirate canenti,
Quas ibi tum ferro ſtrages, quæ funera Turnus
Ediderit, quem quiſque virum demiſerit Orco:
Et mecum ingentes oras evolvite belli:
Et meminiſtis enim divæ, & memorare poteſtis.
Turris erat vaſto ſuſpectu, & pontibus altis,
Opportuna loco: ſummis quam viribus omnes
Expugnare Itali, ſummaque evertere opum vi
Certabant: Troes contra defendere ſaxis,
Perque cavas denſi tela intorquere feneſtras.
Princeps ardentem conjecit lampada Turnus,
Et flammam adfixit lateri: quæ plurima vento
Corripuit tabulas, & poſtibus hæſit adeſis.
Turbati trepidare intus, fruſtraque malorum
Velle fugam. dum ſe glomerant, retroque reſidunt
In partem, quæ peſte caret; tum pondere turris
Procubuit ſubito, & cœlum tonat omne fragore.

A R G. *Strages cadentium una cum turri, e quibus fit imprimis mentio Helenoris, & Lyci, illius honeſta, hujus non item: inde ille plena gloriæ comparatione illuſtratur, hic plena decoris honeſtatur.*

Semineces ad terram, immani mole ſecuta,
Confixique ſuis telis, & pectora duro
Transfoſſi ligno veniunt: vix unus Helenor,
Et Lycus elapſi. quorum primævus Helenor,
b *Servi enim non militabāt.* Mæonio b Regi quem ſerva Lycimnia furtim
Suſtulerat, vetitiſque ad Trojam miſerat armis,
Enſe levis nudo, parmaque inglorius alba:
Iſque, ubi ſe Turni media inter millia vidit,
Hinc acies, atque hinc acies aſtare Latinas:

Ut

Ut *a* fera, quæ denſa venantum ſepta corona,
Contra tela furit, ſeſeque haud neſcia morti
Injicit, & ſaltu ſupra venabula fertur:
Haud aliter juvenis medios moriturus in hoſtes
Irruit; & qua tela videt denſiſſima, tendit.
At pedibus longe melior Lycus, inter & hoſtes,
Inter & arma fuga muros tenet, altaque certat
Prendere recta manu, ſociumque attingere dextras.
Quem Turnus pariter curſu teloque ſecutus
Increpat his victor. Noſtraſne evadere demens
Speraſti te poſſe manus? ſimul arripit ipſum
Pendentem, & magna muri cum parte revellit.
Qualis *b* ubi aut leporem, aut candenti corpore cycnum
Suſtulit alta petens pedibus Jovis armiger uncis;
Quæſitum aut matri multis balatibus agnum
Martius a ſtabulis rapuit lupus: undique clamor
Tollitur; invadunt, & foſſas aggere complent.

a *Alludit ad apros propr.*

b *Comparatio.*

ARG.

Sequuntur permiſtæ cædes Trojanorum, ac Rutulorum, fœda, & varia vulnera: tragice omnia.

Ardentes tædas alii ad faſtigia jactant:
Ilioneus ſaxo, atque ingenti fragmine montis
Lucetium portæ ſubeuntem, igneſque ferentem,
Emathiona Liger, Chorinæum ſternit Aſylas,
Hic jaculo bonus, hic longe fallente ſagitta,
Ortygium Cæneus, victorem Cænea Turnus.
Turnus Ityn, Choniumque, Dioxippum, Promulumque,
Et Sagarim, & ſummis ſtantem pro turribus Idam.
Privernum Capys; hunc primo levis haſta Themillæ
Strinxerat, ille manum projecto tegmine demens
Ad vulnus tulit: ergo alis allapſa ſagitta,
Et lævo infixa eſt lateri manus, abditaque intus
Spiramenta animæ lethali vulnere rupit.
Stabant in egregiis Arcentis filius armis,
Pictus acu chlamydem, & ferrugine clarus Ibera,
Inſignis facie, genitor quem miſerat Arcens,
Eductum Martis luco, Symæthia circum
Flumina, pinguis ubi & placabilis ara Palici.
Stridentem fundam poſitis Mezentius armis
Ipſe ter adducta circum caput egit habena:
Et media adverſi liquefacto tempora plumbo
Diffidit, ac multa porrectum extendit arena.

ARG.

Interponitur Aſcanii facinus, qui Numanum interfecit, novis nuptiis ſuperbientem, & petulanter in Trojanos debacchantem.

Tum primum bello celerem intendiſſe ſagittam
Dicitur, ante feras ſolitus terrere fugaces
Aſcanius, fortemque manu fudiſſe Numanum;

Cui

a *Remulus.* Cui a Remulo cognomen erat, Turnique minorem
Germanam nuper thalamo ſociatus habebat,
Is primam ante aciem digna atque indigna relatu
Vociferans, tumiduſque novo præcordia regno
Ibat, & ingenti ſeſe clamore ferebat.

ARG. *Numani oratio contumelioſa Trojanis, & glorioſa Italis: notat enim illorum ignaviam, & prædicat horum virtutem conferens utramque gentem.*

b *Exprobratio elegans.* Non b pudet obſidione iterum, valloque teneri,
Bis capti Phryges, & morti prætendere muros?
En qui noſtra ſibi bello connubia poſcunt.
c *Amplificatio a collatione.* Qui deus Italiam, quæ vos dementia adegit?
Non c hic Atridæ, nec fandi fictor Ulyſſes:
d *Antiqua Italiæ deſcriptio.* Durum d a ſtirpe genus: natos ad flumina primum
Deferimus, ſævoque gelu duramus, & undis:
Venatu invigilant pueri, ſilvaſque fatigant.
Flectere ludus equos, & ſpicula tendere cornu.
At patiens operum, parvoque aſſueta juventus,
Aut raſtris terram domat, aut quatit oppida bello.
Omne ævum ferro teritur, verſaque juvencum
Terga fatigamus haſta: nec tarda ſenectus
e *Altera pars comparationis.* Debilitat vires animi, mutatque vigorem:
Caniciem e galea premimus; ſemperque recentes
Convectare juvat prædas, & vivere rapto.
Vobis picta croco, & fulgenti murice veſtis,
Deſidiæ cordi: juvat indulgere choreis:
f *Extenuatio.* Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.
O f vere Phrygiæ, (neque enim Phryges) ite per alta
Dindyma, ubi aſſuetis biforem dat tibia cantum.
Tympana vos, buxuſque vocat Berecynthia matris
Idææ: ſinite arma viris, & cedite ferro.

ARG. *Aſcanii ira contra Numanum, preces ad Jovem, hujus favor, mors Numani, Trojanorum lætitia.*

Talia jactantem dictis, ac dira canentem,
Non tulit Aſcanius, nervoque obverſus equino
Contendit telum; diverſaque brachia ducens,
Conſtitit ante Jovem, ſupplex per vota precatus:
Jupiter omnipotens, audacibus annue cœptis.
Ipſe tibi ad tua templa feram ſolemnia dona,
Et ſtatuam ante aras aurata fronte juvencum
Candentem, pariterque caput cum matre ferentem,
Jam cornu petat, & pedibus qui ſpargat arenam.
Audiit, & cœli genitor de parte ſerena
Intonuit lævum. ſonat una lethifer arcus:
g *Al. illapſa & al. adducta.* Effugit horrendum ſtridens g elapſa ſagitta,
Perque caput Remuli venit, & cava tempora ferro
h *Ironia.* Trajicit. I, h verbis virtutem illude ſuperbis.

Bis

Bis capti Phryges hæc Rutulis reſponſa remittunt.
Hoc tantum Aſcanius. Teucri clamore ſequuntur,
Lætitiaque fremunt, animoſque ad ſidera tollunt.

Spectator & laudator virtutis Aſcanii Apollo eſt, deſcendit e nubibus aliena forma, Aſcanium a bello continet, at mox in auras dilabitur. ARG.

Pars VII.

Ætheria tum forte plaga crinitus Apollo
Deſuper Auſonias acies, urbemque videbat
Nube ſedens, atque his victorem affatur Iulum:
Macte *a* nova virtute puer. ſic itur ad aſtra,
Diis genite, & geniture deos. jure omnia bella
Gente ſub Aſſaraci fato ventura reſident:
Nec te Troja capit. Simul hæc effatus, ab alto
Æthere ſe mittit, ſpirantes dimovet auras,
Aſcaniumque petit. forma tum vertitur oris
Antiquum in Buten. hic Dardanio Anchiſæ
Armiger ante fuit, fiduſque ad limina cuſtos:
Tum comitem Aſcanio pater addidit. ibat Apollo
Omnia longævo ſimilis, vocemque, coloremque,
Et crines albos, & ſæva ſonoribus arma:
Atque his ardentem dictis affatur Iulum:
Sit ſatis Æneide telis impune Numanum
Oppetiiſſe tuis: primam hanc tibi magnus *b* Apollo
Concedit laudem, & paribus non invidet armis.
Cætera parce puer bello. Sic orſus Apollo
Mortales medio aſpectus ſermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.

a *Acclamatio cum adhortatione.*

b *Apollini arcus attribuitur.*

Agnoſcitur Apollo abiens, continetur Aſcanius ab ardore pugnandi: Principes alii pro illo ſuccedunt: deſcribitur acris pugna, & comparatione illuſtratur. ARG.

Agnovere deum proceres, divinaque tela
Dardanidæ, pharetramque fuga ſenſere ſonantem.
Ergo avidum pugnæ dictis, ac numine Phœbi
Aſcanium prohibent: ipſi in certamina rurſus
Succedunt, *c* animaſque in aperta pericula mittunt.
It clamor totis per propugnacula muris:
Intendunt acres arcus, amentaque torquent.
Sternitur omne ſolum telis. tum ſcuta cavæque
Dant ſonitum flictu galeæ: pugna aſpera ſurgit.
Quantus *d* ab occaſu veniens pluvialibus hœdis
Verberat imber humum; quam multa grandine nimbi
In vada præcipitant, cum Jupiter horridus auſtris
Torquet aquoſam hiemem, & cœlo cava nubila rumpit.

c *Hypotypoſis.*

d *Comparatio.*

Deſcribuntur Pandari & Bitiæ fratrum natales, vaſtitas corporum, audax facinus in aperienda porta, comparantur quercubus. Ad illos Rutuli advolant irrupturi in urbem; ARG.

adſunt Trojani ad defenſionem, omnia cædibus permiſcentur.

a Hiſtoria de Pandaro & Bitia.

Pandarus, *a* & Bitias, Idæo Alcanore creti,
Quos Jovis eduxit luco ſilveſtris Hiera,
Abietibus juvenes patriis & montibus æquos,
Portam, quæ ducis imperio commiſſa, recludunt
Freti armis, ultroque invitant mœnibus hoſtem.
Ipſi intus dextra, ac læva pro turribus adſtant
Armati ferro, & criſtis capita alta coruſci.

b Illuſtris comparatio.

Quales *b* aeriæ liquentia flumina circum,
Sive Padi ripis, Atheſim ſeu propter amœnum
Conſurgunt geminæ quercus, intonſaque cœlo
Attollunt capita, & ſublimi vertice nutant:
Irrumpunt, aditus Rutuli ut videre patentes.
Continuo Quercens, & pulcher Aquicolus armis,
Et præceps animi Tmarus, & Mavortius Hæmo
Agminibus totis aut verſi terga dedere,
Aut ipſo portæ poſuere in limine vitam.
Tum magis increſcunt animis diſcordibus iræ:
Et jam collecti Troes glomerantur eodem,
Et conferre manum, & procurrere longius audent.

ARG. *Audit Turnus apertas portas, ruit illico, interfecto Antiphate, & obviis aliis.*

Ductori Turno, diverſa in parte furenti,
Turbantique viros, perfertur nuncius, hoſtem
Fervere cæde nova, & portas præbere patentes.
Deſerit inceptum, atque immani concitus ira
Dardaniam ruit ad portam, fratreſque ſuperbos:
Et primum Antiphatem, (is enim ſe primus agebat)
Thebana de matre nothum Sarpedonis alti,
Conjecto ſternit jaculo. volat Itala cornus
Aera per tenerum, ſtomachoque infixa ſub altum

c Hyperbole.

Pectus abit: reddit ſpecus atri vulneris *c* undam
Spumantem, & fixo ferrum in pulmone tepeſcit.
Tum Meropem, atque Erymantha manu, tum ſternit Aphidnum.

ARG. *Turnus Bitiam vincit, deſcribitur hujus occaſus, magnifice comparatur. Mars Rutulis favet contra Trojanos.*

Tum Bitiam ardentem oculis, animiſque frementem,
Non jaculo: (neque enim jaculo vitam ille dediſſet)

d De Phalarica vide Vegetium lib. 4. cap. 8.

Sed magnum ſtridens contorta *d* Phalarica venit,
Fulminis acta modo, quam nec duo taurea terga,
Nec duplici ſquama lorica fidelis, & auro
Suſtinuit. collapſa ruunt immania membra.

e Bajæ, locus Campaniæ omnium voluptuoſiſſimus.

Dat tellus gemitum, & clypeum ſuper intonat ingens.
Qualis in Euboico *e* Bajarum litore quondam
Saxea pila cadit, magnis quam molibus ante

Con-

Conſtructam jaciunt ponto: ſic illa ruinam
Prona trahit, penituſque vadis illiſa recumbit.
Miſcent ſe maria, & nigræ attolluntur arenæ.
Tum ſonitu Prochyta alta tremit, durumque cubile
Inarime, Jovis imperiis impoſta Typhœo.
Hic Mars armipotens animos, vireſque Latinis
Addidit, & ſtimulos acres ſub pectore vertit;
Immiſitque fugam Teucris, atrumque timorem.
Undique conveniunt, quoniam data copia pugnæ:
Bellatorque animo deus incidit.

Vult Pandarus clauſa porta mederi malo, & rem perdit, irrumpente Turno intra mœnia. ARG.

Pandarus ut fuſo germanum corpore cernit,
Et quo ſit fortuna loco, qui caſus agat res,
Portam vi multa converſo cardine torquet:
Obnixus latis humeris, multoſque ſuorum
Mœnibus excluſos duro in certamine linquit:
Aſt alios ſecum includit, recipitque ruentes,
Demens, qui Rutulum in medio non agmine regem
Viderit irrumpentem, ultroque incluſerit urbi,
Immanem veluti pecora inter inertia tigrim.

Agnoſcitur Turnus ab armis, criſtis, clypeo: timent Trojani. Pandarus exardeſcit in vindictam fratris, præcedunt quæpiam jactata ore, ſequitur certamen, Pandarus vincitur. ARG.

Continuo nova lux oculis effulſit, & arma
Horrendum ſonuere: tremunt in vertice criſtæ
Sanguineæ, clypeoque micantia fulgura mittit.
Agnoſcunt faciem inviſam, atque immania membra
Turbati ſubito Æneadæ. tum Pandarus ingens
Emicat, & mortis *a* fraternæ fervidus ira,
Effatur. Non hæc dotalis regia Amatæ,
Nec muris cohibet patriis media Ardea Turnum.
Caſtra inimica vides: nulla hinc exire poteſtas.
Olli *b* ſubridens ſedato pectore Turnus:
Incipe, ſi qua animo virtus, & conſere dextram.
Hic etiam inventum Priamo narrabis Achillem.
Dixerat: ille rudem nodis, & cortice crudo
Intorquet ſummis adnixus viribus haſtam.
Excepere auræ vulnus: Saturnia Juno
Detorſit veniens; portæque infigitur haſta.
At non hoc telum, mea quod vi dextera *c* verſat,
Effugies; neque enim is teli, nec vulneris auctor.
Sic ait, & ſublatum alte conſurgit in *d* enſem,
Et mediam ferro gemina inter tempora frontem
Dividit, impubeſque immani vulnere malas.
Fit ſonus, ingenti concuſſa eſt pondere tellus,
Collapſos artus, atque arma cruenta cerebro

a *Fraterni amoris & benevolentiæ exemplum.*

b *Riſus Sardonicus.*

c *Al. librat.*

d *Significatio magni animi.*

Sternit humi moriens: atque illi partibus æquis
Huc caput, atque illuc humero ex utroque pependit.

A R G. *Trojani fugiunt: Turnus quominus vincat, ipſe ſe impedit pugnandi ardore. Deſcribitur late Turni vaſtatio, exultantia, furor, omnia turbantis, peſſumdantis, proterentis.*

Diffugiunt verſi trepida formidine Troes.
Et, ſi continuo victorem ea cura ſubiſſet,
Rumpere clauſtra manu, ſocioſque immittere portis,
Ultimus ille dies bello, gentique fuiſſet:
Sed furor ardentem, cædiſque inſana cupido
Egit in adverſos.
a *Hypotypoſis.* Principio *a* Phalarim, & ſucciſo poplite Gygen
Excipit: hinc raptas fugientibus ingerit haſtas
In tergum: (Juno vires, animumque miniſtrat)
b *Al. confixum.* Addit Halyn comitem, & *b* confixa Phegea parma;
Ignaros deinde in muris, Martemque cientes,
Alcandrumque, Haliumque, Noemonaq;, Prytanimq;
Lyncea tendentem contra, ſocioſque vocantem
Vibranti gladio connixus ab aggere dexter
Occupat. huic uno dejectum cominus ictu
Cum galea longe jacuit caput. inde ferarum
Vaſtatorem Amycum, quo non felicior alter,
Ungere tela manu, ferrumque armare veneno:
Et Clitium Æoliden, & amicum Cretea Muſis,
Cretea Muſarum comitem, cui carmina ſemper,
Et citharæ cordi, numeroſque intendere nervis:
Semper equos, atque arma virum, pugnaſque canebat.

A R G. *Audiunt cladem Trojani Principes, advolant, & unus Mneſtheus fugam illorum ſiſtit, hortaturque præclare ad rem.*

Tandem ductores, audita cæde ſuorum,
Conveniunt Teucri, Mneſtheus, acerque Sereſtus,
Palanteſque vident ſocios, hoſtemque receptum;
c *Increpatio ab impoſſibili.* Et Mneſtheus, quo *c* deinde fugam? quo tenditis, inquit?
Quos alios muros, quæ jam ultra mœnia habetis?
Unus homo, & veſtris o cives undique ſeptus
Aggeribus, tantas ſtrages impune per urbem
Ediderit? juvenum primos tot miſerit Orco?
Non infelicis patriæ, veterumque deorum,
d *Pathos ab honeſto.* Et magni Æneæ ſegnes *d* miſeretque, pudetque?

A R G. *Siſtunt illi fugam, incumbunt in Turnum, res comparatione illuſtratur, Jupiter mittit Irim ad Junonem.*

Talibus accenſi firmantur, & agmine denſo
Conſiſtunt. Turnus paulatim excedere pugna,
Et fluvium petere, ac partem, quæ cingitur amni.
Acrius hoc Teucri clamore incumbere magno,

Et

Et glomerato manum, ceu *a* ſævum turba leonem
Cum telis premit infenſis: at territus ille
Aſper, acerba tuens retro redit: & neque terga
Ira dare, aut virtus patitur; nec tendere contra
Ille quidem hoc cupiens, potis eſt per tela, viroſque.
Haud aliter retro dubius veſtigia Turnus
Improperata refert, & mens exæſtuat ira.
Quin etiam bis tum medios invaſerat hoſtes:
Bis converſa fuga per muros agmina vertit.
Sed manus e caſtris propere coit omnis in unum;
Nec contra vires audet Saturnia *b* Juno
Sufficere, aeriam cœlo nam Jupiter Irim
Demiſit, germanæ haud mollia juſſa ferentem,
Ni Turnus cedat Teucrorum mœnibus altis.

a Comparatio elegans.

b *Rejicit in deos, quod tamen erat in viribus Turni.*

ARG.

Turnus nequit reſiſtere multitudini telorum, in fluvium ex muro deſilit, reditque ad ſuos lætabundus, patrata ingenti cæde.

Ergo nec clypeo juvenis ſubſiſtere tantum,
Nec dextra valet: injectis ſic undique telis
Obruitur: ſtrepit aſſiduo cava tempora circum
Tinnitu galea, & ſaxis ſolida æra fatiſcunt,
Diſcuſſæque jubæ capiti: nec ſufficit umbo
Ictibus: ingeminant haſtis & Troes, & ipſe
Fulmineus Mneſtheus. tum toto corpore ſudor
Liquitur, & piceum (nec reſpirare poteſtas)
Flumen agit: feſſos quatit æger anhelitus artus.
Tum demum præceps ſaltu ſeſe omnibus armis
In fluvium dedit. ille ſuo cum gurgite flavo
Accepit venientem, ac mollibus extulit undis,
Et lætum ſociis, abluta cæde, remiſit.

Finis Libri noni Æneidos.

P. VIRGILII
MARONIS
ÆNEIDOS
Liber Decimus.

ARGUMENTUM.

VOcat Jupiter Deos ad concilium, queritur de immaturo bello Italiæ, quod reſervandum eſſet ad ævum Annibalis: deſinit cum hortatione ad pacem. Jovis orationem excipit Venus, Veneris Juno: utraque acriter pro ſe, & indignabunde contra alteram: ſunt Deorum variæ ſtudia, ſed Jupiter neutri ſe dat parti, omnia fatis adſcribens: ſurgitur a concilio. Redit Poeta ad intermiſſam belli operam, qua Rutuli Trojanos premebant abſente Ænea muro incluſos: ac dum acriter pugnatur, ecce Æneas redit ad ſuos cum auxilio Arcadum, & Etruſcorum, quorum catalogus recenſetur: & claſſi quidem appellenti ad portum occurrit comitatus Nympharum, quæ verſæ e navibus, & una in primis Cymodocea illi auſpicatur victoriæ omen. Hoc facto, comparat Æneas ſuos ad bellum, attollenſque in altum clypeum, implet Trojanos ſpe; obſtupeſcunt Rutuli, cum vident claſſem hoſtium: ſed in aliorum terrore ſibi Turnus conſtat, ſuoſque ad bellum excitat: fit acris pugna inter Rutulos una ex parte, Troianos, Etruſcos, Arcadas ex alia; dum Turnus vult illos prohibere terra, dum illi in eam deſcendere; tragice omnia permiſcentur. Sed ter-

ra

ra tandem occupata contra voluntatem Turni, ſit in terra major ſtrages, quæ primum ſævit in Arcadas, qui cum fugam pararent; Pallas illos continet; ac multos hoſtium conficit variis cædibus; in primis Haleſum: ſed citiſſima Pallanti mors ab Turno, quæ cum perlata ad Aeneam eſſet, furit in acie vehementer ultionem Pallanti quærens; ac plures & magnos duces interficit: actumque de bello eſſet, niſi novo Junonis dolo Turnus Aeneæ eriperetur; pro quo in aciem ſuccedit Mezentius; cujus varia facinora eduntur; cui tandem Aeneas occurrit, & primo Lauſum filium interficit; deinde patrem Mezentium.

ARGUMENTUM.

Vocat Jupiter Deos ad conſeſſum, queritur de immaturo bello Italiæ, quod reſervandum eſſet ad ævum Annibalis; deſinit cum hortatione ad pacem.

Panditur interea domus omnipotentis Olympi, — *Pars I.*
Conciliumque vocat Divum Pater, atque hominum Rex
Sideream in ſedem; terras unde arduus omnes,
Caſtraque Dardanidum adſpectat, populoſque Latinos.
Conſidunt tectis bipatentibus, incipit ipſe:
Cœlicolæ *a* Magni, quia nam ſententia vobis — a *Orditur ab interrogatione.*
Verſa retro? tantumque animis certatis iniquis?
Abnueram *b* bello Italiam concurrere Teucris: — b *Narratio.*
Quæ contra vetitum diſcordia? quis metus aut hos,
Aut hos arma ſequi, ferrumque laceſſere ſuaſit?
Adveniet juſtum pugnæ (ne accerſite) tempus,
Cum fera *c* Carthago Romanis arcibus olim — c *Punicum bellum.*
Exitium magnum, atque Alpes immittet apertas:
Tum certare odiis, tum res rapuiſſe licebit.
Nunc *d* ſinite, & placidum læti componite fœdus. — d *Epilogus.*
Jupiter hæc paucis: at non Venus aurea contra
Pauca refert.

Veneris in Junonem oratio, qua explicat, quo tumore ſit Turnus in Trojanos, in quas iſti calamitates conjecti, quæ augentur abſentia ducis Æneæ, & novo Diomedis conatu, qui timebatur: quo loco egregium movet πάθος a perſona ſua. Ait poſtea Trojanos dignos eſſe patrocinio Jovis, quo ductore in Italiam venerint.

a Captat benevolentiam a neceſſitate, vel deſperatione rerum ſuarum.

O pater, *a* o hominum, divumque æterna poteſtas,
Namque aliud quid ſit, quod jam implorare queamus?
Cernis ut inſultent Rutuli, Turnuſque feratur
Per medios inſignis equis, tumiduſque ſecundo
Marte ruat? non clauſa tegunt jam mœnia Teucros:
Quin intra portas, atque ipſis prælia miſcent
Aggeribus murorum, & inundant ſanguine foſſæ.

b Propoſitio per interrogationē. Hortatur autem, ut depellat hoſtem.
c A debito.
d Conceſſio.

Æneas ignarus abeſt: numquam *b* ne levari
Obſidione ſines? muris iterum imminet hoſtis
Naſcentis Trojæ, necnon exercitus alter:
Atque iterum in Teucros Ætolis ſurgit ab Arpis
Tydides. equidem credo, mea vulnera *c* reſtant;
Et tua progenies mortalia demoror arma.
Si *d* ſine pace tua, atque invito numine Troes
Italiam petiere, luant peccata, neque illos
Juveris auxilio. ſin tot reſponſa ſecuti,
Quæ ſuperi, maneſque dabant: cur nunc tua quiſquam
Flectere juſſa poteſt? aut cur nova condere fata?

ARG. *Explicat Venus quæ infanda Juno in Trojanos olim molita, & denuo moliatur. Reliqua dari permittit peſſum, dum Aſcanius ſervetur. Conatur Jovem pervincere a fatorum decreto, quo ſalus Italiæ poſita in Trojanis contra Annibalem; a laboribus exhauſtis hactenus, qui irriti, niſi Trojani Italia potiantur: deſinit ingenti affectu charitatis erga patriam.*

e Ab iis, quæ paſſi ſunt, amplificatio elegantiſſima.

Quid repetam *e* exuſtas Erycino in litore claſſes?
Quid tempeſtatum regem, ventoſque furentes,
Æolia excitos? aut actam nubibus Irim?
Nunc etiam Manes (hæc intentata manebat
Sors rerum) movet, & ſuperis immiſſa repente
Alecto, medias Italum bacchata per urbes.

f Quid petat argumentum ab rei conditione, & æquitate.
g Pathos ab ætate.

Nil ſuper *f* imperio moveor: ſperavimus iſta,
Dum fortuna fuit: vincant, quos vincere mavis.
Si nulla eſt regio, Teucris quam det tua conjux
Dura, per everſæ, genitor, fumantia Trojæ
Excidia obteſtor, liceat dimittere ab armis
Incolumem *g* Aſcanium, liceat ſupereſſe nepotem.
Æneas ſane ignotis jactetur in undis;
Et, quamcumque viam dederit fortuna, ſequatur:
Hunc tegere, & diræ valeam ſubducere pugnæ.
Eſt Amathus, eſt celſa mihi Paphos, atque Cythera,
Idaliæque domus. poſitis inglorius armis
Exigat hic ævum. magna ditione jubeto
Carthago premat Auſoniam: nihil urbibus inde

h Epilogus quo miſerationem movet: a fruſtratis laboribus.

Obſtabit Tyriis. Quid *h* peſtem evadere belli
Juvit, & Argolicos medium fugiſſe per ignes;
Totque maris, vaſtæque exhauſta pericula terræ,
Dum Latium Teucri, recidivaque Pergama quærunt?
Non ſatius cineres patriæ inſediſſe ſupremos,

Æ-

Atque ſolum, quo Troja fuit? Xanthum, & Simoenta
Redde oro miſeris: iterumque revolvere caſus
Da pater Iliacos Teucris.

Reſpondet Juno Veneri, in qua oratione diluit, quæ poteſt; quæ non poteſt, diſſimulat: objicit atrociora, & ſæpe mentitur. Affectus contrarii ſunt, nam Venus ſupplicabunda, & cum lacrymis; Juno indignabunda, & cum furore. ARG.

Tum regia Juno
Acta furore gravi: Quid me alta ſilentia *a* cogis
Rumpere, & obductum verbis vulgare dolorem?
Æneam *b* hominum quiſquam divumque ſubegit
Bella ſequi, aut hoſtem regi ſe inferre Latino?
Italiam *c* petiit fatis auctoribus, eſto,
Caſſandræ impulſus furiis. num *d* linquere caſtra
Hortati ſumus, aut vitam committere ventis?
Num *e* puero ſummam belli, num credere muros,
Tyrrhenamve fidem, aut gentes agitare quietas?
Quis deus in fraudem, quæ dura potentia noſtra
Egit? ubi hic Juno, demiſſave nubibus *f* Iris?
Indignum eſt Italos Trojam circumdare flammis
Naſcentem, & patria Turnum conſiſtere terra:
Cui Pilumnus avus, cui diva Venilia mater:
Quid *g* face Trojanos atra vim ferre Latinis?
Arva aliena jugo premere, atque avertere prædas?
Quid ſoceros legere, & gremiis abducere pactas?
Pacem orare manu, præfigere puppibus arma?
Tu *h* potes Æneam manibus ſubducere Grajum,
Proque viro nebulam, & ventos obtendere inanes,
Et potes in totidem claſſem convertere nymphas.
Nos aliquid Rutulos contra juviſſe, nefandum eſt?
Æneas *i* ignarus abeſt. ignarus & abſit.
Eſt Paphos, Idaliumque tibi, ſunt alta Cythera.
Quid *k* gravidam bellis urbem, & corda aſpera tentas?
Nos ne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fundo
Conamur? nos, an miſeros qui Troas Achivis
Objecit? quæ *l* cauſa fuit conſurgere in arma
Europamque, Aſiamque, & fœdera ſolvere furto?
Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter?
Aut ego tela dedi? fovive cupidine bella?
Tunc decuit metuiſſe tuis. nunc ſera querelis
Haud juſtis aſſurgis, & irrita jurgia jactas.

a *Exordium a neceſſario.*
b *Confutatio.*
c *Dilutio.*
d *Extenuatio.*
e *Amplificatio.*
f *Ironia.*
g *Accuſatio, qua purgationē ſuam reddit veriſimiliorem.*
h *A majore de ſuo officio.*
i *Irriſio.*
k *Inverſio.*
l *A cauſa ſuperioris belli Trojani veriſimile facit Venerem etiam hujus belli eſſe auctorem.*

Studia varia Deorum, e quibus omnibus diſſidet unus Jupiter, cujus deſcribitur oratio nulli ſe partium dantis, & omnia fatis adſcribentis, unde pendent. Firmat omnia nutu capitis, & ſolemni Deorum juramento. Surgit a concilio, & it Deorum medius. ARG.

Talibus orabat Juno; cunctique fremebant

Cœ-

Cœlicolæ, aſſenſu vario: ceu flamina prima,
Cum deprenſa fremunt ſilvis, & cæca volutant
Murmura, venturos nautis prodentia ventos.
Tum pater omnipotens, rerum cui ſumma poteſtas,

a Silentium loquente Jove.

Infit: eo dicente deum domus alta *a* ſileſcit,
Et tremefacta ſolo tellus, ſilet arduus æther:
Tum zephyri poſuere, premit placida æquora pontus.

b Attentio.

Accipite *b* ergo animis, atque hæc mea figite dicta.
Quandoquidem Auſonios conjungi fœdere Teucris
Haud licitum eſt; nec veſtra capit diſcordia finem:

c Jupiter dicit ſe nulli parti profuturum, ſed fatis commiſſurum eventum.

Quæ cuique eſt *c* fortuna hodie, quam quiſque ſecat ſpem,
Tros, Rutulusve fuat, nullo diſcrimine habebo:
Seu fatis Italum caſtra obſidione tenentur,
Sive errore malo Trojæ, monitiſque ſiniſtris.
Nec Rutulos ſolvo, ſua cuique exorſa laborem,
Fortunamque ferent. rex Jupiter omnibus idem.

d Alludit ad naturam Stygis.

Fata viam invenient. Stygii *d* per flumina fratris,
Per pice torrentes, atraque voragine ripas
Annuit; & totum nutu tremefecit Olympum.
Hic finis fandi. Solio tum Jupiter aureo
Surgit, cœlicolæ medium quem ad limina ducunt.

ARG. *Redit ad intermiſſam belli operam, Rutuli enim obſidione Trojanos premebant, abſente Ænea: recenſet Principes Trojanorum, qui in ea obſidione illuſtres: deſinit in Aſcanium, cujus pulchritudinem commendat, & comparat.*

Pars II.

Interea Rutuli portis circum omnibus inſtant
Sternere cæde viros, & mœnia cingere flammis.
At legio Æneadum vallis obſeſſa tenetur:
Nec ſpes ulla fugæ: miſeri ſtant turribus altis
Nequidquam, & rara muros cinxere corona.
Aſius Imbraſides, Hicetaoniuſque Thymœtes,
Aſſaracique duo, & ſenior cum Caſtore Tibris,
Prima acies. hos germani Sarpedonis ambo,
Et Clarus, & Hæmon Lycia comitantur ab alta.
Fert ingens toto connixus corpore ſaxum,
Haud partem exiguam montis, Lyrneſius Agmon,
Nec Clytio genitore minor, nec fratre Mneſtheo.
Hi jaculis, illi certant defendere ſaxis,
Molirique ignem, nervoque aptare ſagittas.
Ipſe inter medios, Veneris juſtiſſima cura,

e Retulit ad Iulium Cæſarem, qui aliquoties nudo capite ſigna cum hoſte contulit.

Dardanius caput ecce puer *e* detectus honeſtum,
Qualis gemma micat, fulvum quæ dividit aurum,
Aut collo decus, aut capiti; vel quale per artem
Incluſum buxo, aut Oricia terebintho
Lucet ebur: fuſos cervix cui lactea crines
Accipit, & molli ſubnectit circulus auro.

ARG. *Numerat tres alios Trojanos, quorum opera claruit in defendendis muris.*

Te

Te quoque magnanimæ viderunt Iſmare gentes
Vulnera dirigere, & calamos armare veneno,
Mæonia generoſe domo: ubi pinguia culta
Exercentque viri, Pactoluſque irrigat auro.
Affuit & Mneſtheus, quem pulſi priſtina Turni
Aggere murorum ſublimem gloria tollit:
Et Capys, hinc nomen Campanæ ducitur urbi.

ARG. *Adventus Æneæ ad caſtra cum commemoratione rerum geſtarum cum Tarchonte: deſcribitur Æneæ navis.*

Illi inter ſeſe duri certamina belli
Contulerant: media Æneas freta nocte ſecabat.
Namque ut ab Evandro caſtris ingreſſus Etruſcis,
Regem adit, & regi memorat nomenque genuſque,
Quidve petat, quidve ipſe ferat, Mezentius arma
Quæ ſibi conciliet, violentaque pectora Turni
Edocet; humanis quæ ſit fiducia rebus
Admonet, immiſcetq; preces. haud fit mora, *a* Tarchon
Jungit opes, fœduſque ferit, tum libera fatis
Claſſem conſcendit juſſis gens Lydia divum
Externo commiſſa duci. Æneia puppis
Prima tenet, roſtro Phrygios ſubjuncta leones:
Imminet Ida ſuper, profugis gratiſſima Teucris.
Hic magnus ſedet Æneas, ſecumque *b* volutat
Eventus belli varios: Pallaſque ſiniſtro
Affixus lateri, jam quærit ſidera, opacæ
Noctis iter; jam quæ paſſus terraque, marique.

a *Redit ad hiſtoriam de Tarchonte, quam pene in fine octavi libri reliquerat.*

b *Fingit eum conſultantem de rebus ſuis.*

ARG. *Fit nova invocatio ad catalogum ducum, qui ex Etruria in Italiam cum Ænea advenere. Habet hic tractus duces quatuor, Maſſicum, Abantem, Aſylam, Aſturem: quos variis rebus diſcriminat.*

Pandite nunc Helicona *c* deæ, cantuſque movete,
Quæ manus interea Tuſcis comitetur ab oris
Æneam, armetque rates, pelagoque vehatur.
Maſſicus *d* ærata princeps ſecat æquora Tigri,
Sub quo mille manus juvenum, qui mœnia Cluſi,
Quique urbem liquere Coſas; queis tela, ſagittæ,
Corytique leves humeris, & lethifer arcus.
Una torvus Abas. huic totum inſignibus armis
Agmen, & aurato fulgebat Apolline puppis.
Sexcentos illi dederat Populonia mater
Expertos belli juvenes: aſt Ilva trecentos
Inſula inexhauſtis Chalybum generoſa metallis.
Tertius, ille hominum, divumq; interpres Aſylas,
Cui pecudum fibræ, cœli cui ſidera parent,
Et linguæ volucrum, & præſagi fulminis ignes,
Mille rapit denſos acie, atque horrentibus haſtis.
Hos parere jubent Alphææ ab origine Piſæ,

c *Invocatio.*

d *Catalogus ducum, qui Æneam ſecuti.*

Urbs

Urbs Etruſca ſolo. ſequitur pulcherrimus Aſtur,
Aſtur equo fidens, & verſicoloribus armis.
Tercentum adjiciunt (mens omnibus una ſequendi)
Qui Cærete domo, qui ſunt Minionis in arvis:
Et Pyrgi veteres, intempeſtæque Graviſcæ.

ARG. *Tranſit ad Cupavonem Cycni filium, atque ex occaſione narrat fabulam patris, gratia levandi tædii.*

Non ego te Ligurum ductor, fortiſſime bello,
Tranſierim, *a* Cycne, & paucis comitate Cupavo:
Cujus olorinæ ſurgunt de vertice pennæ:
Crimen amor veſtrum, formæque inſigne paternæ.
Namque ferunt, luctu Cycnum Phaetontis amati,
Populeas inter frondes, umbramque ſororum
Dum canit, & mœſtum muſa ſolatur amorem,
Canentem molli pluma duxiſſe ſenectam,
Linquentem terras, & ſidera voce ſequentem.
Filius, æquales comitatus claſſe catervas,
Ingentem remis Centaurum promovet: ille
Inſtat aquæ, ſaxumque undis immane minatur
Arduus, & longa ſulcat maria alta carina.

a Al. Cinere.

ARG. *Venit ad id bellum Ocnus Mantuæ conditor, atque Auletes. Varie omnia diſcriminantur.*

Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris,
Fatidicæ *b* Mantus, & Tuſci filius amnis,
Qui muros, matriſque dedit tibi Mantua nomen,
Mantua dives avis: ſed non genus omnibus unum,
Gens illi triplex, populi ſub gente quaterni:
Ipſa caput populis, Tuſco de ſanguine vires.
Hinc quoque quingentos in ſe Mezentius armat,
Quos patre Benaco velatus arundine glauca
Mincius infeſta ducebat in æquora pinu.
It gravis Auletes, centenaque arbore fluctum
Verberat aſſurgens: ſpumant vada marmore verſo.
Hunc vehit immanis Triton, & cærula concha
Exterrens freta: cui laterum tenus hiſpida nanti
Frons hominem præfert, in Priſtin deſinit alvus:
Spumea ſemifero ſub pectore murmurat unda.
Tot lecti proceres ter denis navibus ibant
Subſidio Trojæ, & campos ſalis ære ſecabant.

b Manto filia fuit Tyrrhenæ Vatis.

ARG. *Deſcribit ſpatium poſt noctem mediam, Æneæ ducis curam, Nympharum comitatus, quæ verſæ e navibus: & meminit in primis Cymodoceæ.*

Jamque dies cœlo *c* conceſſerat, almaque curru
Noctivago Phœbe medium pulſabat Olympum.
Æneas (neque enim membris dat cura quietem)
Ipſe

c Al. diſceſſerat.

Ipſe ſedens, *a* clavumque regit, veliſque miniſtrat.
Atque illi medio in ſpatio chorus ecce ſuarum
Occurrit comitum, nymphæ, quas alma Cybele
Numen habere maris, nymphaſque e navibus eſſe
Juſſerat. innabant pariter, fluctuſque ſecabant,
Quot prius æratæ ſteterant ad litora proræ.
Agnoſcunt *b* longe regem, luſtrantque choreis.
Quarum quæ fandi doctiſſima Cymodocea,
Pone ſequens dextra puppim tenet, ipſaque dorſo
Eminet, ac læva tacitis ſubremigat undis.

a *Non decet principem totã noctem ſomno traducere.*

b *Hypotypoſis.*

Sermo Nymphæ ad Æneam, quo docet commutationem navium in Deas, Aſcanii obſeſſi periculum: hortatur ad bellum, feliciter auſpicatur. ARG.

Tum ſic ignarum alloquitur: Vigilaſne, deum gens
Ænea? vigila, & velis immitte rudentes.
Nos ſumus Idææ ſacro de vertice pinus,
Nunc pelagi nymphæ, claſſis tua, perfidus ut nos
Præcipites ferro Rutulus, flammaque premebat:
Rupimus invitæ tua vincula, teque per æquor
Quærimus: hanc genitrix faciem miſerata refecit,
Et dedit eſſe deas, ævumque agitare ſub undis.
At puer Aſcanius muro, foſſiſque tenetur
Tela inter media, atque horrentes Marte Latinos.
Jam loca juſſa tenet forti permiſtus Etruſco
Arcas *c* eques. medias illis opponere turmas,
Ne caſtris jungant, certa eſt ſententia Turno.
Surge age, & Aurora ſocios veniente vocari
Primus in arma jube, & clypeum cape, quem dedit ipſe
Invictum ignipotens, atque oras ambiit auro.
Craſtina lux, mea ſi non irrita dicta putaris,
Ingentes Rutulæ ſpectabit cædis acervos.

c *Perſtringit obſcure hiſtoriam de præmiſſis equitibus Etruſcis:*

Diſcedit Nympha, impulſa nave, Æneas ſtupet, tollit animos, convertit ſe ad Cybelem, ut ea princeps ſit belli; dies oritur. ARG.

Dixerat, & dextra diſcedens impulit altam,
Haud ignara modi, puppim: fugit illa per undas
Ocior & jaculo, & ventos æquante ſagitta.
Inde aliæ celerant curſus. ſtupet inſcius ipſe
Tros Anchiſiades, animos tamen omine tollit.
Tum breviter ſupera adſpectans convexa precatur:
Alma parens Idæa deum, cui Dindyma cordi,
Turrigeræque urbes, bijugique ad fræna leones,
Tu mihi nunc pugnæ princeps, tu rite propinques
Augurium, Phrygibuſque adſis pede diva ſecundo.
Tantum effatus; & interea revoluta ruebat
Matura jam luce dies, noctemque fugarat.

Com-

ARG. *Comparat Æneas ſuos ad bellum, attollenſque in altum clypeum implet illos ſpe: Itali ſtupent ad indicia inſinuatæ lætitiæ, & cauſam eſſe intelligunt claſſem appellentem ad portum. Deſcribitur fulgor armorum Æneæ.*

Pars II. Principio ſociis edicit, ſigna ſequantur,
Atque animos aptent armis, pugnæque parent ſe.
Jamque in conſpectu Teucros habet, & ſua caſtra
Stans celſa in puppi: clypeum tum deinde ſiniſtra
Extulit ardentem. clamorem ad ſidera tollunt
Dardanidæ e muris: ſpes addita ſuſcitat iras.
a *Compara ex Hom. Iliad. lib. 3.* Tela *a* manu jaciunt: quales ſub nubibus atris
Strymoniæ dant ſigna grues, atque æthera tranant
Cum ſonitu, fugiuntque Notos clamore ſecundo.
At Rutulo regi, ducibuſque ea mira videri
Auſoniis, donec verſas ad litora puppes
Reſpiciunt, totumque allabi claſſibus æquor.
Ardet apex capiti, criſtiſque a vertice flamma
Funditur, & vaſtos umbo vomit aureus ignes.
b *Comparatio.* Non *b* ſecus ac liquida ſi quando nocte cometæ
Sanguinei lugubre rubent, aut Sirius ardor:
Ille ſitim, morboſque ferens mortalibus ægris
Naſcitur, & lævo contriſtat lumine cœlum.

ARG. *In aliorum terrore ſibi Turnus conſtat, ſuos ad bellum excitat, deliberatque quos opponat tum veteri, tum recenti hoſti.*

Haud tamen audaci Turno fiducia ceſſit
c *Al. præcipere.* Litora *c* præripere, & venientes pellere terra:[
Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro.
d *Adhortatur milites ab neceſſario, utili, honeſto.* Quod *d* votis optaſtis, adeſt, perfringere dextra.
In manibus Mars ipſe, viri. nunc conjugis eſto
Quiſque ſuæ, tectique memor: nunc magna referto
Facta patrum, laudeſque: ultro *e* occurramus ad undam,
e *Conſilium.* Dum trepidi, egreſſiſque labant veſtigia prima.]
Audentes fortuna juvat.
Hæc ait, & ſecum verſat, quos ducere contra,
Vel quibus obſeſſos poſſit concredere muros.

ARG. *Aeneas exponit ſuos. Tarchontis oratio, ſucceſſus, laceratio navis.*

Pars I. Interea Æneas ſocios de puppibus altis
Pontibus *f* exponit. multi ſervare recurſus
Languentis pelagi, & brevibus ſe credere ſaltu:
Per remos alii. ſpeculatus litora Tarchon,
Qua vada non ſperat, nec fracta remurmurat unda,
Sed mare inoffenſum creſcenti allabitur æſtu:
Advertit ſubito proras, ſocioſque precatur,

Nunc

Nunc o lecta manus validis incumbite remis:
Tollite, ferte rates, inimicam findite roſtris
Hanc terram, ſulcumque ſibi premat ipſa carina.
Frangere nec tali puppes ſtatione recuſo,
Arrepta tellure ſemel. Quæ talia poſtquam
Effatus Tarchon; ſocii conſurgere tonſis,
Spumanteſque rates arvis inferre Latinis;
Donec noſtra tenent ſiccum; & ſedere carinæ
Omnes innocuæ, ſed non puppis tua Tarchon:
Namque inflicta vadis, dorſo dum pendet iniquo
Anceps, ſuſtentata diu, fluctuſque fatigat,
Solvitur, *a* atque viros mediis exponit in undis: — a *Hypotypoſis.*
Fragmina remorum quos, & fluitantia tranſtra
Impediunt, retrahitque pedes ſimul unda relabens.
Nec Turnum ſegnis retinet mora; ſed rapit acer
Totam aciem in Teucros, & contra in litore ſiſtit.

Æneas Theronem occidit, Lycam, Ciſſeum, Gyam, Pharum. Diſcriminantur hæ mortes variis caſibus, ad Lectoris ſatietatem vitandam. — ARG.

Signa canunt. Primus *b* turmas invaſit agreſtes — b *Commemoratio cædium.*
Æneas omen pugnæ, ſtravitque Latinos,
Occiſo Therone, virum qui maximus ultro
Æneam petit: huic gladio, perque ærea *c* ſcuta, — c *Al. ſuta.*
Per tunicam ſqualentem auro, latus haurit apertum;
Inde Lycam ferit, exſectum jam matre perempta,
Et tibi Phœbe ſacrum: caſus evadere ferri
d Cui licuit parvo. nec longe Ciſſea durum, — d *Al. quod.*
Immanemque Gyam ſternentes agmina clava,
Dejecit letho: nihil illos Herculis arma,
Nil validæ juvere manus, genitorque Melampus,
Alcidæ comes, uſque graves dum terra labores
Præbuit. ecce *e* Pharon, voces dum jactat inertes, — e *Melanch. legit Pharo in dative, & clamanti.*
Intorquens jaculum clamantis ſiſtit in ore.

Cydonis ſucceſſus, Phorci filiorum virtus in Æneam, hujus divinum patrocinium, oratio ad Achatem, ictus varii, quibus conficit Mæonem, dextram amputat Alcanori. Numitoris virtus. — ARG.

Tu quoque flaventem prima lanugine malas
Dum ſequeris Clytium infelix nova gaudia Cydon,
Dardania ſtratus dextra, ſecurus amorum,
Qui juvenum tibi ſemper erant, miſerande jaceres:
Ni fratrum ſtipata cohors foret obvia, Phorci
Progenies ſeptem numeri, ſeptenaque tela
Conjiciunt: partim galea, clypeoque reſultant
Irrita, deflexit partim ſtringentia corpus
Alma Venus: fidum Æneas affatur Achatem.
Suggere tela mihi (non ullum dextera fruſtra

Tor-

a Excitat ſeſe recordatione ſuæ virtutis.

Torſerit in Rutulos) ſteterunt *a* quæ in corpore Grajum
Iliacis campis. tum magnam corripit haſtam,
Et jacit. illa volans clypei tranſverberat æra
Mæonis, & thoraca ſimul cum pectore rumpit.
Huic frater ſubit Alcanor, fratremque ruentem
Suſtentat dextra. transjecto miſſa lacerto
Protinus haſta fugit, ſervatque cruenta tenorem,
Dexteraque ex humero nervis moribunda pependit.
Tum *b* Numitor, jaculo fratris de corpore rapto,
Æneam petiit, ſed non & figere contra
Eſt licitum; magnique femur perſtrinxit Achatæ.

b Promiſcue recenſet, ut etiam res eſt geſta.

ARG. *Pugnat Clauſus ſtrenue in Trojanos, & ſeptem viros interficit: pugnant in eoſdem Haleſus, & Meſſapus. illuſtratur conflictus comparatione ventorum.*

c Al. advolat.

Hic Curibus fidens, primævo corpore, Lauſus
c Advenit, & rigida Dryopen ferit eminus haſta,
Sub mentum graviter preſſa; pariterque loquentis
Vocem, animamque rapit transjecto gutture. at ille
Fronte ferit terram, & craſſum vomit ore cruorem.
Tres quoque Threicios Boreæ de gente ſuprema,
Et tres, quos Idas pater, & patria Iſmara mittit,
Per varios ſternit caſus: occurrit Haleſus,
Auruncæque manus: ſubit & Neptunia proles,
Inſignis Meſſapus equis. expellere tendunt
Nunc hi, nunc illi: certatur limine in ipſo
Auſoniæ. magno diſcordes æthere *d* venti
Prælia ceu tollunt, animis, & viribus æquis:
Non ipſi inter ſe, non nubila, non mare cedit:
Anceps pugna diu: ſtant obnixa omnia contra:
Haud aliter Trojanæ acies, acieſque Latinæ
Concurrunt: hæret pede pes, denſuſque viro vir.

d Comparatio a Ventis.

ARG. *Pallas ſuos Arcadas a fuga continet, inſuetos pedeſtri prælio.*

At parte ex alia, qua ſaxa rotantia late
Intulerat torrens, arbuſtaque diruta ripis,
Arcadas inſuetos acies inferre pedeſtres
Ut vidit Pallas Latio dare terga ſequaci,
(Aſpera queis natura loci dimittere quando
Suaſit equos) unum quod rebus reſtat egenis,
Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris.
Quo *e* fugitis, ſocii? per vos, & fortia facta,
Per ducis Evandri *f* nomen, devictaque bella,
Spemque meam, patriæ quæ nunc ſubit æmula laudis,
Fidite ne pedibus, ferro *g* rumpenda per hoſtes
Eſt via, qua globus ille virum denſiſſimus urget:
Hac vos, & Pallanta ducem patria alta repoſcit.
Numina *h* nulla premunt, mortali urgemur ab hoſte
Mortales; totidem nobis animæque, manuſque.

e Propoſitio ab honeſto.
f Pathos.
g Conſilium.
h A poſſibili.

Ecce

Ecce *a* maris magno claudit nos obice pontus,
Deeſt jam terra fugæ: pelago Trojamne petemus?

a *Ab impoſſibili.*

Pallantis præclara facinora. Conficit Lagum, Hisbonem, Helenum, Anchemolum, Laridas duos, videlicet Daucium & Tymbrem; variis omnes caſibus. ARG.

Hæc ait, & medius denſos prorumpit in hoſtes.
Obvius huic primum, fatis adductus iniquis
Fit Lagus, hunc, *b* magno vellit dum pondere ſaxum,
Intorto figit telo, diſcrimina coſtis
Per medium qua ſpina dedit, haſtamque receptat
Oſſibus *c* hærentem. quem non ſuper occupat Hisbon
Ille quidem hoc ſperans; nam Pallas ante ruentem,
Dum furit, incautum crudeli morte ſodalis
Excipit, atque enſem tumido in pulmone recondit.
Hinc *d* Helenum petit, & Rhœti de gente vetuſta
Anchemolum, thalamos auſum inceſtare novercæ.
Vos etiam gemini Rutulis cecidiſtis in arvis,
Daucia *e* Laride, Tymberque ſimillima proles,
Indiſcreta ſuis, gratuſque parentibus error.
At nunc dura dedit vobis diſcrimina Pallas.
Nam tibi Tymbre caput Evandrius abſtulit enſis.
Te deciſa ſuum Laride dextera quærit,
Semianimeſque micant digiti, ferrumque retractant.

b *Pallantis ſtrages, quam ſuis exhortatis edidit.*
c *Hypotypoſis.*
d *Al. Sthenelum.*
e *Hypotypoſis.*

Virtus Arcadum ad exemplum ducis, mors Rhœtei. ARG.

Arcadas accenſos monitu, & præclara tuentes
Facta viri, miſtus dolor, & pudor armat in hoſtes.
Tum Pallas bijugis fugientem Rhœtea præter
Trajicit. hoc ſpatium, tantumque moræ fuit Ilo:
Ilo namque procul validam direxerat haſtam:
Quam medius Rhœteus intercipit, optime Teutra
Te fugiens, fratremque Tyren, curruque volutus
Cadit ſemianimis Rutulorum calcibus arva.

Comparatio ad virtutem Arcadum explicandam. Haleſi facinora, fata, mors. ARG.

Ac, *f* velut *g* optato ventis æſtate coortis,
Diſperſa immittit ſilvis incendia paſtor:
Correptis ſubito mediis, extenditur una
Horrida per latos acies Vulcania campos;
Ille ſedens victor flammas deſpectat ovantes:
Non aliter ſocium virtus coit omnis in unum,
Teque juvat Palla. ſed bellis acer Haleſus
Tendit in adverſos, ſeque in ſua colligit arma.
Hic mactat Ladona, Pheretaque, Demodocumque;
Strymonio dextram fulgenti diripit enſe,
Elatam in jugulum, ſaxo ferit ora Thoantis,

f *Comparatio.*
g *Al. optata.*

X Oſſa,

Oſſaque diſpergit cerebro permiſta cruento
Fata canens ſilvis genitor celarat Haleſum;
Ut ſenior letho canentia lumina ſolvit,
a Parcæ. Injecere manum *a* Parcæ, teliſque ſacrarunt
Evandri. quem ſic Pallas petit ante precatus:
Da nunc Tibri pater ferro, quod miſſile libro,
Fortunam, atque viam duri per pectus Haleſi;
Hæc arma, exuviaſque viri tua quercus habebit.
Audiit illa deus, dum texit Imaona Haleſus
Arcadio infelix telo dat pectus inermum.

ARG. *Lauſi geſta, Abantis mors, cædes aliorum promiſcua. Pallantis ſtrenuitas in Lauſum, & contra: excitatur de utroque commiſeratio.*

At non cæde viri tanta perterrita Lauſus,
Pars ingens belli, ſinit agmina: primus Abantem
b Nodus, alias deperditum peditum multitudo eſt. Oppoſitum interimit, pugnæ *b* nodumque, moramque.
Sternitur Arcadiæ proles: ſternuntur Etruſci,
Et vos o Graiis imperdita corpora Teucri.
Agmina concurrunt ducibuſque, & viribus æquis.
Extremi addenſant acies: nec turba moveri
Tela manuſque ſinit. hinc Pallas inſtat, & urget,
Hinc contra Lauſus: nec multum diſcrepat ætas:
Egregii forma, ſed queis fortuna negarat
In patriam reditus. ipſos concurrere paſſus
Haud tamen inter ſe magni regnator Olympi:
Mox illos ſua fata manent majore ſub hoſte.

ARG. *Turni ſoror Juturna fratrem admonet de periculo, in quo Lauſus, ille cum minis advolat, deberi ſibi Pallantem clamitans. Decedunt omnes, miratur & ſtupet Pallas, & gaudet de glorioſa aut victoria, aut morte.*

c Al. ſuccedere. Interea ſoror alma monet *c* ſuccurrere Lauſo
Turnum, qui volucri curru medium ſecat agmen.
Ut vidit ſocios: Tempus deſiſtere pugnæ;
d Pathos iræ. Solus *d* ego in Pallanta feror: ſoli mihi Pallas
Debetur: cuperem, ipſe parens ſpectator adeſſet.
Hæc ait: & ſocii ceſſerunt æquore juſſo.
At Rutulum abſceſſu juvenis, tum juſſa ſuperba
Miratus, ſtupet in Turno, corpuſque per ingens
Lumina volvit, obitque truci procul omnia viſu:
Talibus & dictis it contra dicta tyranni:
e Exemplum gloriæ. Aut *e* ſpoliis ego jam raptis laudabor opimis,
Aut letho inſigni: ſorti pater æquus utrique eſt:
Tolle minas. fatus medium procedit in æquor:
Frigidus Arcadibus coit in præcordia ſanguis.

ARG. *Vult Turnus pedes pugnare: comparatur cum leone advolante ad prædam. Pallas Herculem precatur ad fœlicem ſuc-*

ſucceſſum; dolet Hercules, ſe non poſſe adeſſe : conſolatur hunc Jupiter.

Deſiluit Turnus bijugis, pedes apparat ire
Cominus: utque a leo, ſpecula cum vidit ab alta — a *Pulchra ferocientis deſcriptio.*
Stare procul campis meditantem prælia taurum,
Advolat: haud alia eſt Turni venientis imago.
Hunc ubi contiguum miſſæ fore credidit haſtæ,
Ire prior Pallas, ſi qua fors adjuvet auſum
Viribus imparibus; magnumque ita ad æthera fatur.
Per patris hoſpitium, & menſas, quas advena adiſti,
Te precor, Alcide, cœptis ingentibus adſis:
Cernat ſemineci ſibi me rapere arma cruenta,
Victoremque ferant morientia lumina Turni.
Audiit Alcides juvenem, magnumque ſub imo
Corde premit gemitum, lacrymaſque effundit inanes.
Tum genitor natum dictis affatur amicis:
Stat ſua cuique dies: breve & irreparabile tempus
Omnibus eſt vitæ: ſed famam extendere factis,
Hoc virtutis opus. b Trojæ ſub mœnibus altis
Tot nati cecidere deum; quin occidit una — b *Confutatio precum ab exemplo.*
Sarpedon, mea progenies: etiam ſua Turnum
Fata vocant, metaſque dati pervenit ad ævi.
Sic ait, atque oculos Rutulorum rejicit arvis.

Turni, & Pallantis certamen, hujus mors. ARG.

At Pallas magnis emittit viribus haſtam,
Vaginaque cava fulgentem diripit enſem.
Illa volans, humeri ſurgunt qua tegmina ſumma,
Incidit, atque viam clypei molita per oras,
Tandem etiam magni ſtrinxit de corpore Turni.
Hic Turnus ferro præfixum robur acuto
In Pallanta diu librans jacit, atque ita fatur:
Aſpice, num mage ſit noſtrum penetrabile telum.
Dixerat: ac clypeum tot ferri terga, tot æris
Cum pellis toties obeat circumdata tauri,
Vibranti cuſpis medium tranſverberat ictu,
Loricæque moras, & pectus perforat ingens.
Ille rapit calidum fruſtra de c vulnere telum:
Una, eademque via ſanguiſque, animuſque ſequuntur. c *Al. pectore.*
Corruit in vulnus. ſonitum ſuper arma dedere,
Et terram hoſtilem moriens petit ore cruento.

Turnus Pallantem pede premit, dat humandum, rapit in ſpolium ejus baltheum, hic deſcribitur. Excitat Poetæ affectum a præſenti Turni gloria, a futura ejus calamitate. Pallas in ſcuto effertur mortuus. ARG.

Quem Turnus ſuper aſſiſtens, ſic ore profatur;
Arcades hæc, inquit, memores mea dicta referte

a Sarcaſmos. b Danaidum, quæ jugularunt maritos. c Al. bonus Eurytion. d Exclamatio, ne quis ſecundis rebus inſtetur. e Exclamatio.

Evandro: a qualem meruit, Pallanta remitto:
Quiſquis honos tumuli, quidquid ſolamen humandi eſt,
Largior: haud illi ſtabunt Æneïa parvo
Hoſpitia: & lævo preſſit pede talia fatus
Exanimem, rapiens immania pondera balthei,
Impreſſumque nefas. una ſub nocte jugali
Cæſa b manus juvenum fœde, thalamique cruenti:
Quæ c Clonus Eurytides multo cælaverat auro,
Quo nunc Turnus ovat ſpolio, gaudetq; potitus.
Neſcia d mens hominum fati, ſortiſque futuræ,
Et ſervare modum rebus ſublata ſecundis.
Turno tempus erit, magno cum optaverit emptum
Intactum Pallanta, & cum ſpolia iſta, diemque
Oderit. At ſocii multo gemitu, lacrymiſque
Impoſitum ſcuto referunt Pallanta frequentes.
O dolor, e atque decus magnum rediture parenti:
Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert,
Cum tamen ingentes Rutulorum linquis acervos.

ARG. *Accipit Æneas ſuorum cladem, furit in acie, quærit Turnum, capit vivos juvenes octo, quos immolet umbris amici.*

f Pulcherrima Hypotypoſis. g Pathos. h Alludit ad priſcum morem, ſolebat enim litari principibus jugulatis aliquot hoſtibus.

Nec jam fama mali tanti, ſed certior auctor
Advolat f Æneæ, tenui diſcrimine lethi
Eſſe ſuos, tempus verſis ſuccurrere Teucris.
Proxima quæque metit gladio, latumque per agmen
Ardens limitem agit ferro, te, Turne, g ſuperbum
Cæde nova quærens: Pallas, Evander, in ipſis
Omnia ſunt oculis; menſæ, quas advena primus
Tunc adiit, dextræque datæ. Sulmone creatos
Quatuor hic juvenes, totidem quos educat Uſens,
Viventes rapit, inferias quos h immolet umbris,
Captivoque rogi perfundat ſanguine flammas.

ARG. *Magi metus, aſtus, preces ad Æneam, hujus reſponſum, illius mors.*

Inde Mago procul infenſam cum tenderet haſtam,
Ille aſtu ſubit, ac tremebunda ſupervolat haſta,
Et genua amplectens effatur talia ſupplex:
Per patrios manes, & ſpes ſurgentis Iuli,
Te precor, hanc animam ſerves natoque, patriq;
Eſt domus alta: jacent penitus defoſſa talenta
Cælati argenti: ſunt auri pondera facti,
Infectique mihi. non hic victoria Teucrum
Vertitur: haud anima una dabit diſcrimina tanta.
Dixerat: Æneas contra cui talia reddit:
Argenti, atque auri memoras quæ multa talenta,
Gnatis parce tuis: belli commercia Turnus
Suſtulit iſta prior, jam tum Pallante perempto.

Hoc

Hoc patris Anchiſæ manes, hoc ſentit Julus.
Sic fatus, galeam læva tenet, atque reflexa
Cervice orantis capulo tenus abdidit enſem.

Æmonidæ Sacerdotis mors, Cæculi, & Umbronis virtus, poſtremi etiam exitium. A R G.

Nec procul Æmonides Phœbi, Triviæque ſacerdos,
Infula cui ſacra redimibat tempora vitta,
Totus collucens veſte, atque inſignibus armis.
Quem congreſſus agit campo, lapſumq; ſuperſtans
Immolat, ingentique umbra tegit. arma Sereſtus
Lecta refert humeris, tibi rex Gradive trophæum.
Inſtaurant *a* acies Vulcani ſtirpe creatus
Cæculus, & veniens Marſorum montibus Umbro. *a Hypotypoſis*
Dardanides contra furit: Anxuris enſe ſiniſtram,
Et totum clypei ferro dejecerat orbem.
Dixerat ille aliquid magnum, vimque affore verbo
Crediderat, cœloque animum fortaſſe ferebat,
Canitiemque ſibi, & longos promiſerat annos.

Tarquiti mors, aliorum clades, Æneæ virtus, eaque comparatione illuſtrata, equorum Nyphæi fuga. A R G.

Tarquitus exultans contra fulgentibus armis,
Silvicolæ Fauno Dryope quem nympha crearat,
Obvius ardenti ſeſe obtulit: ille *b* reducta *b Hypotypoſis.*
Loricam, clypeique ingens onus impedit haſta,
Tum caput orantis nequidquam, & multa parantis
Dicere deturbat terræ; truncumque *c* repente *c Al. tepentem.*
Provolvens, ſuper hæc inimico pectore fatur:
Iſtic nunc metuende jace, non te optima mater
Condet humi, patriove onerabit membra ſepulcro:
Alitibus linquere feris; aut gurgite merſum
Unda feret, piſceſque impaſti vulnera lambent.
Protinus Antheum, & Lycam, prima agmina Turni,
Proſequitur, fortemq; Numam, fulvumq; Camertem
Magnanimo Volſcente ſatum, ditiſſimus agri
Qui fuit Auſonidum, & tacitis regnavit *d* Amyclis.
Ægeon qualis, centum cui brachia dicunt, *d Unde proverbium tractum, Amyclae ſilentium perdidit.*
Centenaſque manus, quinquaginta oribus ignem,
Pectoribuſque arſiſſe, Jovis cum fulmina contra
Tot paribus ſtreperet clypeis, tot ſtringeret enſes.
Sic toto Æneas deſævit in æquore victor,
Ut ſemel intepuit mucro. quin ecce Nyphæi
Quadrijuges in equos, adverſaque pectora tendit:
Atque illi longe gradientem, & dira frementem
Ut videre, metu verſi, retroque ruentes,
Effunduntque ducem, rapiuntque ad litora currus.

Lucagi & Ligeris fratrum audacia, poſtremi etiam veſa- A R G.

nia in lingua, mox preces, utrinſque exitium: Æneæ inſultatio, & victoria.

Interea bijugis infert ſe Lucagus albis
In medios, faterque Liger: ſed frater habenis
Flectit equos, ſtrictum rotat acer Lucagus enſem.
Haud tulit Æneas tanto fervore furentes:
Irruit, adverſaque ingens apparuit haſta.
Cui Liger:
Non Diomedis equos, non currum cernis Achillis,
Aut Phrygiæ campos: nunc belli finis, & ævi
His dabitur terris. veſano talia late
a Vera fortitudo neque maledica eſt, neque minax. Dicta volant Ligeri: ſed *a* non & Trojus heros
Dicta parat contra: jaculum nam torquet in hoſtem.
Lucagus ut pronus pendens in verbera telo
Admovit bijugos; projecto dum pede lævo
Aptat ſe pugnæ, ſubit oras haſta per imas
Fulgentis clypei, tum lævum perforat inguen.
Excuſſus curru moribundus volvitur arvis.
Quem pius Æneas dictis affatur amaris:
b Sarcaſmus. Lucage, nulla tuos currus fuga *b* ſegnis equorum
Prodidit, aut vanæ vertere ex hoſtibus umbræ:
Ipſe rotis ſaliens juga deſeris. Hæc ita fatus
Arripuit bijugos: frater tendebat inermes
Infelix palmas, curru delapſus eodem.
Per te, per qui te talem genuere parentes,
Vir Trojane, ſine hanc animam, & miſerere precantis.
Pluribus oranti Æneas: Haud talia dudum
Dicta dabas: morere, & fratrem ne deſere frater.
Tum latebras animæ, pectus mucrone recludit.
c Al. victor. Talia per campos edebat funera *c* ductor
Dardanius, torrentis aquæ, vel turbinis atri
More furens. Tandem erumpunt, & caſtra relinquunt
Aſcanius puer, & nequidquam obſeſſa juventus.

ARG. *Jovis ſermo ad Junonem, hujus querelæ ad Jovem; deinde preces pro Turno: annuit Jupiter partem. In exitu ſunt Junonis lacrymæ, novæ preces, divinatio.*

Pars V. Junonem interea compellat Jupiter ultro.
O germana mihi, atque eadem gratiſſima conjux,
Ut rebare, Venus (nec te ſententia fallit)
Trojanas ſuſtentat opes, non vivida bello
Dextra viris, animuſque ferox, patienſque pericli.
Cui Juno ſubmiſſa: Quid o, pulcherrime conjux,
Sollicitas ægram, & tua triſtia dicta timentem?
d Potentiale. Si mihi, *d* quæ quondam fuerat, quamque eſſe decebat,
e Pathos. Vis *e* in amore foret; non hoc mihi namque negares,
Omnipotens, quin & pugnæ ſubducere Turnum,
Et Dauno poſſem incolumem ſervare parenti.
Nunc pereat, Teucriſque pio det ſanguine pœnas.

Il-

Ille tamen noſtra deducit origine nomen:
Pilumnuſque *a* illi quartus pater: & tua largâ
Sæpe manu, multiſque oneravit limina donis.
Cui rex ætherii breviter ſic fatur Olympi:
Si mora præſentis lethi, tempuſque caduco
Oratur juveni, meque hoc ita ponere ſentis,
Tolle fuga Turnum, atque inſtantibus eripe fatis.
Hactenus indulſiſſe vacat. ſin altior iſtis
Sub precibus venia ulla latet; totumque moveri,
Mutarive putas bellum: ſpes paſcis inanes.
Cui Juno illacrymans: Quid ſi, quod voce gravaris,
Mente dares, atque hæc Turno rata vita maneret?
Nunc manet inſontem gravis exitus: aut ego veri
Vana feror. quod ut o potius formidine falſa
Ludar, & in melius tua, qui potes, orſa reflectas.

a *Ab honeſto. Pilumnus ex Jove.*

ARG.

Junonis dolus ad eripiendum Turnum ab armis Æneæ, facta inani forma, quæ referret Æneam ipſum, quæque primo Turnum laceſſeret, deinde fugeret: quam Turnus & telo ſequitur, & voce increpat.

Hæc ubi dicta dedit, cœlo ſe protinus alto
Miſit, agens hiemem nimbo ſuccincta per auras;
Iliacamque aciem, & Laurentia caſtra petivit.
Tum dea nube cava tenuem ſine viribus umbram
In faciem Æneæ (viſu mirabile monſtrum)
Dardaniis *b* ornat telis, clypeumque, jubaſque
Divini aſſimulat capitis: dat inania verba,
Dat ſine mente ſonum, greſſuſque effingit euntis;
Morte obita, quales fama eſt volitare figuras;
Aut quæ ſopitos deludunt ſomnia ſenſus.
At primas læta ante acies exultat imago,
Irritatque virum telis, & voce laceſſit:
Inſtat cui Turnus, ſtridentemque eminus haſtam
Conjicit. illa dato vertit veſtigia tergo.
Tum vero Æneam averſum ut cedere Turnus
Credidit, atque animo ſpem turbidus hauſit inanem;
Quo fugis, Ænea? *c* thalamos ne deſere pactos;
Haud dabitur dextra tellus quæſita per undas.
Talia vociferans ſequitur, ſtrictumque coruſcat
Mucronem, nec ferre videt ſua gaudia ventos.

b *Decorum, neque enim decebat Turnum fugere.*

c *Ironia, per amphibologiam.*

ARG.

Simulacri fuga, Turni oratio, ardor, deſperatio.

Forte ratis celſi conjuncta crepidine ſaxi
Expoſitis ſtabat ſcalis, & ponte parato,
Qua rex Cluſinis advectus Oſinius oris.
Huc ſeſe trepida Æneæ fugientis imago
Conjicit in latebras: nec Turnus ſegnior inſtat,
Exſuperatque moras, & pontes tranſilit altos.
Vix proram attigerat: rumpit Saturnia funem,

Avulſamque rapit revoluta per æquora navem.
Illum autem Æneas abſentem in prælia poſcit:
Obvia multa virum demittit corpora morti.
Tunc levis haud ultra latebras jam quærit imago,
Sed ſublime volans nubi ſe immiſcuit atræ,
Cum Turnum medio interea fert æquore turbo.
Reſpicit ignarus rerum, ingratuſque ſalutis,
a Al. tollit. Et duplices cum voce manus ad ſidera *a* tendit:
b Turni querela ab honeſto. Omnipotens *b* genitor, tanton' me crimine dignum
Duxiſti? & tales voluiſti expendere pœnas?
Quo feror? unde abii? quæ me fuga, quemve reducet?
Laurentes ne iterum muros, aut caſtra videbo?
Quid manus illa virum, qui me, meaque arma ſecuti?
Quoſque (nefas) omnes infanda in morte reliqui?
Et nunc palantes video, gemitumque cadentum
Accipio. quid agam? aut quæ jam ſatis ima dehiſcat
Terra mihi? vos o potius miſereſcite venti:
In rupes, in ſaxa (volens vos Turnus adoro)
Ferte ratem, ſæviſque vadis immittite Syrtis,
c Fama cõſcia. Quo neque me Rutuli, neq; conſcia *c* fama ſequatur.

ARG. *Æſtuat Turnus fluctuabundus, an ſe interficiat, an ad bellum redeat: utrumque tentat, ſed Juno illum continet: venit tandem ad patris Dauni urbem.*

Hæc memorans animo nunc huc, nunc fluctuat illuc,
An ſeſe *d* mucrone ob tantum dedecus amens
d Hypallage. Induat, & *e* crudum per coſtas exigat enſem:
e Al. durum. Fluctibus an jaciat mediis, & litora nando
Curva petat, Teucrumque iterum ſe reddat in arma.
Ter conatus utramque viam; ter maxima Juno
f Al. animi. Continuit, juvenemque *f* animo miſerata repreſſit.
Labitur alta ſecans fluctuque, æſtuque ſecundo,
Et patris antiquam Dauni defertur ad urbem.

ARG. *Mezentius pugnæ ſuccedit, petitur ab omnibus, ejus virtus per comparationem illuſtratur, narrantur illius geſta.*

At Jovis interea monitis Mezentius ardens
Pars VI. Succedit pugnæ, Teucroſque invadit ovantes.
Concurrunt *g* Tyrrhenæ acies, atque omnibus uni,
g Decorum in Uni odiiſque viro teliſque frequentibus inſtant.
Tyrrhenis ob- Ille, velut rupes, vaſtum quæ prodit in æquor
ſervatum; qui Obvia ventorum furiis, expoſtaque ponto,
in ſerſum Mer- Vim cunctam, atque minas perfert cœlique, mariſque,
curiū odērant: Ipſa immota manet: prolem Dolicaonis Hebrum
Sternit humi, cum quo Latagum, Palmumque fugacem:
h Hypotypoſis. Sed *h* Latagum ſaxo, atque ingenti fragmine montis
Occupat os, faciemque adverſam; poplite Palmum
Succiſo volvi ſegnem ſinit; armaque Lauſo
Donat habere humeris, & vertice figere criſtas.

Nec

Nec non Evantem Phrygium, Paridiſque Mimanta
Æqualem, comitemque, una quem nocte a Theano
In lucem genitori Amyco dedit; & face prægnans
Ciſſeis regina Parin creat: urbe paterna
Occubat, ignarum Laurens habet ora Mimanta,

a *Alludit ad viſum Hecubæ.*

Comparatur Mezentii ferocitas cum apro. ARG.

Ac b velut ille canum morſu de montibus altis
Actus aper, multos Veſulus quem pinifer annos
Defendit, multoſque palus Laurentia, ſilva
Paſtus arundinea: poſtquam inter retia ventum eſt,
Subſtitit, infremuitque ferox, & inhorruit armos:
Nec cuiquam iraſci, propiuſve accedere virtus:
Sed jaculis, tutiſque procul clamoribus inſtant:
Haud aliter, juſtæ quibus eſt Mezentius iræ,
Non ulli eſt animus ſtricto concurrere ferro:
Miſſilibus longe, & vaſto clamore laceſſunt.
Ille autem impavidus partes cunctatur in omnes,
Dentibus infrendens, & tergo decutit haſtas.

b *Mezentius comparatur apro.*

Acronis mors, & Mezentii virtus comparata cum leone. ARG.

Venerat c antiquis Coryti de finibus Acron,
Grajus homo, infectos linquens profugus hymenæos.
Hunc ubi miſcentem longe media agmina vidit,
Purpureum pennis, & pactæ conjugis oſtro:
Impaſtus ſtabula alta leo d ceu ſæpe peragrans
(Suadet enim veſana fames) ſi forte fugacem
Conſpexit capream, aut ſurgentem in cornua cervum,
Gaudet hians immane, comaſque arrexit, & hæret
Viſceribus ſuper accumbens: lavit improba teter
Ora cruor.
Sic ruit in denſos alacer Mezentius hoſtes.
Sternitur infelix Acron, & calcibus atram
Tundit humum exſpirans, infractaque tela cruentat.

c *Fictiones citra omnem neceſſitatem obſcuræ hiſtoriæ.*
d *Comparatio emphatica & Homerica.*

Orodis clades, & vaticinium, quo fata canit Mezentio, hic ſubridet, & necat. Sequuntur dein cædes promiſcuæ. ARG.

Atque idem fugientem haud eſt dignatus Oroden
Sternere, nec jacta cæcum dare cuſpide vulnus.
Obvius adverſoque occurrit, ſeque viro vir
Contulit, haud furto melior, ſed fortibus armis.
Tum ſuper abjectum poſito pede nixus, & haſta,
Pars belli haud temnenda viris, jacet altus Orodes.
Conclamant ſocii lætum e Pæana ſecuti.
Ille autem exſpirans: Non me, quicunque es, inulto
Victor, nec longum lætabere: te quoque fata
Proſpectant paria, atque eadem mox arva tenebis.
Ad quem ſubridens miſta Mezentius ira,

e *Pæan vox triumphantis.*

Nunc

a Relatum ad naturam ingeniorum humanorum, quæ caſus & fata imminentia contemnunt.

Nunc morere; *a* aſt de me divum pater, atq; hominum rex
Viderit. Hoc dicens, eduxit corpore telum.
Olli dura quies oculos, & ferreus urget
Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem.
Cædicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaſpem,
Partheniumque Rapo, & prædurum viribus Orſen,
Meſſapus Cloniumque, Lycaoniumque Ericaten:
Illum infrænis equi lapſu tellure jacentem,
Hunc peditem pedes, & Lycius proceſſerat Agis:
Quem tamen haud expers Valerus virtutis avitæ
Dejicit, Antronium Salius, Saliumque Nealces
Inſignis jaculo, & longe fallente ſagitta.

ARG. *Sævit cædes utriuſque exercitus. Spectant Dii ſtragem, Tiſiphone iras acuit. Comparatur dupliciter Mezentius.*

Jam gravis æquabat luctus, & mutua Mavors
Funera: cedebant pariter, pariterque ruebant
Victores, victique: neque his fuga nota, nec illis.
Dii Jovis in tectis iram miſerantur inanem
Amborum, & tantos mortalibus eſſe labores.
Hinc Venus, hinc contra ſpectat Saturnia Juno.
Pallida *b* Tiſiphone media inter millia ſævit.
At vero ingentem quatiens Mezentius haſtam
Turbidus ingreditur campo. quam magnus Orion,
Cum pedes incedit medii per maxima Nerei
Stagna viam ſcindens, humero ſupereminet undas:
Aut ſummis referens annoſam montibus ornum,
Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit:
Talis ſe vaſtis infert Mezentius armis.

b Tiſiphone, id eſt, ultio cordis.

ARG. *Occurrit Æneas Mezentio, hic primus haſtam jacit, excutitur ab divino clypeo, & caſu in Anthorem perlata illum ſternit: Æneas deinde jaculatur majore felicitate.*

Huic contra Æneas, ſpeculatus in agmine longo,
Obvius ire parat. manet imperterritus ille,
Hoſtem magnanimum opperiens, & mole ſua ſtat:
Atque oculis ſpatium emenſus, quantum ſatis haſtæ,
Dextra mihi deus, & telum, quod miſſile libro,
Nunc adſint: voveo prædonis corpore raptis
Indutum ſpoliis, ipſum te, Lauſe, trophæum
Æneæ. Dixit, ſtridentemque eminus haſtam
Jecit: at illa volans clypeo eſt excuſſa, proculque
Egregium Anthorem latus inter, & ilia figit,
Herculis Anthorem comitem, qui miſſus ab Argis
Hæſerat Evandro, atque Itala conſederat urbe.
Sternitur infelix alieno vulnere, *c* cœlumque
Adſpicit, & dulces moriens reminiſcitur Argos.
Tum pius Æneas haſtam jacit, illa per orbem
Ære cavum triplici, per linea terga, tribuſque

c Pathos a patria.

Trans-

Tranſiit intextum tauris opus, imaque ſedit
Inguine, ſed vires haud pertulit. ocius enſem
Æneas, viſo Tyrrheni ſanguine lætus,
Eripit a femore, & trepidanti fervidus inſtat.

ARG. *Lauſi pietas, virtus, encomium: Rutulorum ardor contra Æneam, & pro Lauſo: Æneæ virtus comparatione illuſtratur.*

Ingemuit cari graviter genitoris amore,
Ut vidit, Lauſus, lacrymæque per ora volutæ. — a *Apoſtrophe ad Lauſum.*
Hic *a* mortis duræ caſum, tuaque optima facta,
Si qua fidem tanto eſt operi latura vetuſtas,
Non equidem, nec te juvenis memorande ſilebo.
Ille pedem referens, & inutilis, inque ligatus
Cedebat, clypeoque inimicum haſtile trahebat:
Proripuit juvenis, ſeſeque immiſcuit armis:
Jamque aſſurgentis dextræ, plagamque ferentis
Æneæ ſubiit mucronem, ipſumque morando
Suſtinuit. ſocii magno clamore ſequuntur,
Dum genitor nati parma protectus abiret;
Telaque *b* conjiciunt, proturbantque eminus hoſtem — b *Hypotypoſis.*
Miſſilibus: furit Æneas, tectuſque tenet ſe.
Ac *c* velut effuſa ſi quando grandine nimbi — c *Comparatio.*
Præcipitant, omnis campis diffugit arator,
Omnis & agricola, & tuta latet arce viator,
Aut amnis ripis, aut alti fornice ſaxi,
Dum pluit in terris, ut poſſint, ſole reducto,
Exercere diem: ſic obrutus undique telis — d *Al. detonet.*
Æneas, nubem belli, dum *d* detinet, omnis
Suſtinet, & Lauſum increpitat, Lauſoque minatur.

ARG. *Increpat Æneas Lauſum, qui volens ad mortem ibat, hic ferocius exultat, atque interficitur, laudatur ab Ænea, & donatur ſepultura.*

Quo moriture ruis? majoraque viribus audes?
Fallit te incautum pietas tua. Nec minus ille
Exultat demens. ſævæ jamque altius iræ
Dardanio ſurgunt ductori; extremaque Lauſo
Parcæ fila legunt: *e* validum namque exigit enſem — e *Extenuatio.*
Per medium Æneas juvenem, totumque recondit.
Tranſiit & parmam mucro, levia arma, minacis,
Et tunicam, molli mater quam neverat auro,
Implevitque ſinum ſanguis: tum vita per auras
Conceſſit mœſta ad manes, corpuſque reliquit.
At vero, ut vultum vidit morientis, & ora,
Ora modis Anchiſiades pallentia miris,
Ingemuit miſerans graviter, dextramque tetendit,
Et mentem patriæ ſubiit pietatis imago.
Quid tibi nunc, miſerande puer, pro laudibus iſtis,

Quid

a *Alludit ad impietatē Mezentii.*

Quid pius Æneas tanta dabit indole dignum?
Arma, *a* quibus lætatus, habe tua: teque parentum
Manibus, & cineri, (ſi qua eſt ea cura) remitto:
Hoc tamen infelix miſeram ſolabere mortem,
Æneæ *b* magni dextra cadis: increpat ultro
Cunctantes ſocios, & terra ſublevat ipſum,
Sanguine turpantem comptos de more capillos.

b *A victore inſigni vinci eſt glorioſum.*

ARG. *Affertur filius ad patrem mortuus.*

Interea genitor Tiberini ad fluminis undam
Vulnera ſiccabat lymphis, corpuſque levabat
Arboris acclivis trunco. procul ærea ramis
Dependet galea, & prato gravia arma quieſcunt:
Stant lecti circum juvenes. ipſe æger, anhelans
Colla fovet, fuſus propexam in pectore barbam:
Multa ſuper Lauſo rogitat, multoſque remittit,
Qui revocent, mœſtique ferant mandata parentis.
At Lauſum ſocii exanimum ſuper arma ferebant
Flentes, ingentem, atque ingenti vulnere victum.
Agnovit longe genitum præſaga mali mens:
Canitiem immundo deformat pulvere, & ambas
Ad cœlum tendit palmas, & corpore inhæret.

ARG. *Querelæ patris conjicientis in ſe culpam de morte filii: tum etiam virtus, cum æger & ſaucius in hoſtem pergat, ejuſdem ad equum ſuum ſermo.*

c *Exclamatio.*

Tanta *c* ne me tenuit vivendi, nate, voluptas,
Ut pro me hoſtili paterer ſuccedere dextræ,
Quem genui? tua ne hæc genitor per vulnera ſervor,
Morte tua vivens? heu nunc miſero mihi demum
Exilium infelix, nunc alte vulnus adactum.
Idem ego, nate, tuum maculavi crimine nomen,
Pulſus ob invidiam ſolio, ſceptriſque paternis:
Debueram patriæ pœnas, odiiſque meorum,
Omnes per mortes animam ſontem ipſe dediſſem.
Nunc vivo, neque adhuc homines, lucemq; relinquo:
Sed linquam. Simul hæc dicens attollit in ægrum
Se femur; &, quamquam vis alto vulnere tardat,
Haud dejectus *d* equum duci jubet. hoc decus illi,
Hoc ſolamen erat: bellis hoc victor abibat
Omnibus. alloquitur mœrentem, & talibus infit:
Rhœbe diu, res ſi qua diu mortalibus ulla eſt,
Viximus: aut hodie victor ſpolia illa cruenta,
Et caput Æneæ referens, Lauſique dolorum
Ultor eris mecum: aut, aperit ſi nulla viam vis,
Occumbes pariter: neque enim fortiſſime credo,
Juſſa aliena pati, & dominos dignabere Teucros.

d *Pathos ab equo, ſunt enim in equo præſagia.*

ARG. *Armatur Mezentius, quærit, & vocat ad certamen Æneam*

manum: hic gaudet, & ſtatim illi occurrit obvius, plures in illum haſtas jacit Mezentius. Apparet in hoc congreſſu Mezentii peritia, Æneæ & peritia, & prudentia.

Dixit, & exceptus tergo conſueta locavit
Membra, manuſque ambas jaculis oneravit acutis,
Ære caput fulgens, criſtaque hirſutus equina:
Sic curſum in medios rapidus dedit: æſtuat ingens
Imo in corde pudor, miſtoque inſania *a* luctu, *a Affectus.*
Et furiis agitatus amor, & conſcia virtus.
Atque hic Æneam magna ter voce vocavit.
Æneas *b* agnovit eum, lætuſque precatur:
Sic pater ille deum faciat, ſic altus Apollo, *b Æneas pius.*
Incipias conferre manum.
Tantum effatus, & infeſta ſubit obvius haſta.
Ille autem; Quid me erepto ſæviſſime nato
Terres? hæc via ſola fuit, qua perdere poſſes:
Nec mortem horremus, nec divum parcimus ulli:
Deſine, jam venio moriturus, & hæc tibi porro
Dona prius. Dixit, telumque intorſit in hoſtem.
Inde aliud ſuper, *c* atque aliud figitque, volatque
Ingenti gyro; ſed ſuſtinet aureus umbo. *c Nempe pes*
Ter circum adſtantem lævos equitavit in orbes, *cum equite.*
Tela manu jaciens; ter ſecum Troius heros
Immanem ærato circumfert tegmine ſilvam.

Ferit Æneas Mezentii equum, hic ſe attollit, effundit equitem, advolat Æneas diſtricto enſe, ille non orat vitam, ſed ſepulturam dari; & enſi dat jugulum. ARG.

Inde, ubi tot traxiſſe moras, tot ſpicula tædet
Vellere, & urgetur pugna congreſſus iniqua,
Multa movens animo, jam tandem erumpit, & inter
Bellatoris equi cava tempora conjicit haſtam.
Tollit ſe arrectum quadrupes, & calcibus auras
Verberat, effuſumque equitem ſuper ipſe ſecutus
Implicat, ejectoque incumbit cernuus armo.
Clamore incendunt cœlum Troeſque, Latinique:
Et ſuper hæc! Ubi *d* nunc Mezentius acer, & illa *d Irriſio.*
Effera vis animi? Contra Tyrrhenus, ut auras
Suſpiciens hauſit cœlum, mentemque recepit:
Hoſtis amare, quid increpitas, mortemque minaris?
Nullum in cæde nefas: nec ſic ad prælia veni:
Nec tecum meus hæc pepigit mihi fœdera Lauſus.
Unum hoc per, ſi qua eſt victis venia hoſtibus, oro,
Corpus humo patiare tegi. ſcio acerba meorum
Circumſtare odia: hunc oro defende furorem,
Et me conſortem nati concede ſepulcro.
Hæc loquitur, juguloque haud inſcius accipit enſem,
Undantique animam diffundit in arma cruore.

Finis Libri Decimi.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

Liber Decimus primus.

ARGUMENTUM.

Æneas trophæum Marti ſiſtit hortans ſuos ad virtutes & pietatem, illam in peragendo bello, hanc in humandis mortuis: præcipua cura fit circa Pallantem, qui ad patrem mittitur cum captis curribus. Veniunt ad Æneam Legati Latinorum ſupplices petitum defunctis ſepulturam, hanc ille concedit; commoventur hoſtes ejus pietate: inde in illius laudes effuſim erumpit Drances. Fiunt induciæ, & paratur materia rogis cremandorum cadaverum. Fit recurſus ad Evandrum, qui defunctum natum excipit cum facibus, & ingemi ploratu. Trojani, & Latini ſuos ſepeliunt. Redeunt Legati, quos Latini miſerant ad Diomedem ſpe fruſtrati: mœret Rex Latinus, concilium cogit, jubetur Venulus princeps legationis referre omnia: narrat ille, uti Diomedes noluerit auxilia Latinis mittere, & rationes, cur noluerit. Sequitur Latini oratio deteſtantis bellum, & pacem ſuadentis: ejus conſilium Drances adjuvat, Turno infenſus, ſuadetque Regi, uti Æneæ natam Laviniam in matrimonium adjungat. Reſpondet hic Turnus elevans ejus in loquendo futilitatem, & reprehendens in agendo ignaviam, ſuamque virtutem attollit, & Trojanos contemnit, ac Regi ſatisfacit, ſeque demum devovet pro communi ſalute. Dum hæc in concilio,

lio, Trojani ruunt, diſcedunt mœſti qui conſultabant: tuba inſonat, matronæ preces fundunt, armatur Turnus, occurrit illi Camilla. Deſcribitur locus, per quem tranſiturus Æneas, & ubi contra illum diſpoſitæ a Turno inſidiæ. Interponitur Camillæ hiſtoria, quam narrat Diana, dans Nymphæ Opi ſagittam, qua conficiat interemptorem virginis. Accedunt jam Trojani & Rutuli congreſſuri: deſcribitur apparatus armorum, & animorum furor, Acontei mors, & aliorum, Camillæ inter duces reliquos exultantia, arma, & pugnandi modus: conficit duces plurimos, & cædem ingentem edit, totamque aciem Trojanorum peſſumdat, quam ex parte reſtituit Tarchon editis magnæ virtutis exemplis. Deſcribitur Aruntis dolus in Camillam, hæc cadit, & percuſſor quoque ejus. Mortua Camilla fit Latinorum fuga, Trojanorum impreſſio, & cædes paſſim miſera. Audit Turnus ſuorum cladem, inſidias deſerit, ad urbem tendit, Æneas poſt illum, daturque libro exitus.

ARGUMENTUM.

Die orto, Æneas trophæum Marti ſiſtit.

Pars I.

OCeanum interea ſurgens aurora reliquit:
Æneas (quamquam & ſociis dare tempus humandis
Præcipitant curæ, turbataq; funere mens eſt)
Vota *a* deum primo victor ſolvebat Eoo.
Ingentem quercum, deciſis undiq; ramis,
Conſtituit tumulo, fulgentiaque induit arma,
Mezenti ducis exuvias, tibi magne trophæum
Bellipotens: aptat rorantes ſanguine criſtas,
Telaque trunca viri, & bis ſex thoraca petitum,
Perfoſſumque locis: clypeumque ex ære ſiniſtræ
Subligat, atque enſem collo ſuſpendit eburnum.

a *Amplificatio a deum ſolemnitate.*

ARG. *Hortatur ſocios ad virtutem, ad pietatem: illam in peragendo bello, hanc in humandis mortuis.*

Tum ſocios (namque omnis eum ſtipata tegebat
Turba ducum) ſic incipiens hortatur ovantes.
Maxima *b* res effecta viri: timor omnis abeſto.

b *Propoſitio.*

Quod

a A ſigna. Quod ſupereſt; hæc ſunt *a* ſpolia, & de rege ſuperbo
Primitiæ; manibuſque meis Mezentius hic eſt.
Nunc iter ad regem nobis, muroſque Latinos.
Arma parate animis, & ſpe præſumite bellum:
Ne qua mora ignaros, ubi primum vellere ſigna
Annuerint ſuperi, pubemque educere caſtris,
Impediat, ſegneſque metu ſententia tardet.
Interea ſocios, inhumataque corpora terræ
Mandemus: qui ſolus honos Acheronte ſub imo eſt.
b Conſilium & hortatio. Ite, *b* ait, egregias animas, quæ *c* ſanguine nobis
Hanc patriam peperere ſuo, decorate ſupremis
c Pathos eorum qui perierunt. Muneribus: mœſtamque Evandri primus ad urbem
Mittatur Pallas, quem non virtutis egentem
Abſtulit atra dies, & funere merſit acerbo.

A R G. *Addit locum, ubi poſitus Pallas, excitatur aliorum gemitus, & unius Æneæ lacrymæ.*

Sic ait illacrymans, recipitque ad limina greſſum,
Corpus ubi exanimi poſitum Pallantis Acetes
Servabat ſenior; qui Parrhaſio Evandro
Armiger ante fuit, ſed non felicibus æque
Tum comes auſpiciis caro datus ibat alumno.
Circum omnis famulumque manus, Trojanaque turba,
Et *d* mœſtæ Iliades crinem de more ſolutæ.
d Al. mœſtum. Ut vero Æneas foribus ſeſe intulit altis,
Ingentem gemitum tunſis ad ſidera tollunt
Pectoribus, mœſtoque immugit regia luctu.
Ipſe caput nivei fultum Pallantis, & ora
Ut vidit, lævique patens in pectore vulnus
Cuſpidis Auſoniæ, lacrymis ita fatur obortis.

A R G. *Oratio Æneæ, in qua affectus ad defunctum Pallantem, maximè ad abſentem Evandrum ex ſucceſſu præterito, præſenti, futuro.*

e Propoſitio. Te *e* ne, inquit, miſerande puer, cum læta veniret,
Invidit fortuna mihi, ne regna videres
f A debito. Noſtra, neque ad ſedes victor veherere *f* paternas?
Non hæc Evandro de te promiſſa parenti
Diſcedens dederam, cum me complexus euntem
Mitteret in magnum imperium, metuenſque moneret
Acres eſſe viros, cum dura prælia gente.
Et nunc ille quidem ſpe multum captus inani,
Fors & vota facit, cumulatque altaria donis:
Nos juvenem exanimum, & nil jam cœleſtibus ullis
g Exclamatio. Debentem, vano mœſti comitamur honore.
h Ironia. Infelix, nati funus crudele videbis.
i Mitigatio ab honeſto. Hi *g* noſtri reditus, exſpectatique triumphi:
Hæc *h* mea magna fides. at *i* non, Evandre, pudendis
Vulneribus pulſum adſpicies: nec ſoſpite dirum

Opta-

Optabis nato funus pater. hei mihi quantum
Præſidium, Auſonia, & quantum tu perdis Iule!

ARG. *Eligitur comitatus, qui deferat defunctum: exſtruitur pheretrum cadaveri: explicatur comparatione pulchritudo Pallantis adhuc mortui.*

Hæc ubi deflevit, tolli miſerabile corpus
Imperat, & toto lectos ex agmine mittit
Mille viros, qui ſupremum comitentur honorem,
Interſintque patris lacrymis: ſolatia luctus
Exigua ingentis, miſero ſed debita patri.
Haud ſegnes alii crates, & molle pheretrum
Arbuteis texunt virgis, & vimine querno,
Exſtructoſque toros obtentu frondis inumbrant.
Hic juvenem agreſti ſublimem in ſtramine ponunt:
Qualem *a* virgineo demeſſum pollice florem,
Seu mollis violæ, ſeu languentis hyacinthi,
Cui neque fulgor adhuc, necdum ſua forma receſſit,
Non jam mater alit tellus, vireſque miniſtrat.

a *Comparatio pulcherrima.*

ARG. *Obnubit Æneas defuncti corpus, & caput. jungit prædam, quæ mittenda: ligat juvenes, qui mactandi: induit armis arborum truncos, qui ferendi ad trophæum.*

Tum geminas veſtes, oſtroque auroque rigentes
Extulit Æneas, quas illi, læta laborum,
Ipſa ſuis quondam manibus Sidonia Dido
Fecerat, & tenui telas diſcreverat auro.
Harum unam juveni, ſupremum mœſtus *b* honorem
Induit, arſuraſque comas obnubit *c* amictu,
Multaque præterea Laurentis præmia pugnæ
Aggerat, & longo prædam jubet ordine duci.
Addit equos, & tela, quibus ſpoliaverat hoſtem.
Vinxerat & poſt terga manus, quos mitteret umbris
Inferias, cæſo ſparſuros ſanguine flammas:
Indutoſque jubet truncos hoſtilibus armis
Ipſos ferre duces, inimicaque nomina figi.

b *Pompa funebris.*
c *Commendatio tacita purpuræ, nam nulla melior fuit Sidonia vel Tyria.*

ARG. *Procedit pompa funeris, Acetes cuſtos juvenis, currus hoſtium capti, Pallantis equus plorabundus, & ejus arma, milites lecti ex toto exercitu armis inverſis. Demum adhibentur Æneæ verba.*

Ducitur *d* infelix ævo confectus Acetes,
Pectora nunc fœdans pugnis, nunc unguibus ora,
Sternitur & toto projectus corpore terræ.
Ducunt & Rutulo perfuſos ſanguine currus.
Poſt bellator equus, poſitis inſignibus, Æthon
It lacrymans, guttiſque humectat grandibus ora.
Haſtam alii, galeamque ferunt: nam cætera Turnus

d *Humani affectus.*

Victor habet. tum mœſta phalanx, Teucriq; ſequuntur,
Tyrrhenique duces, & verſis Arcades armis.
Poſtquam omnis longe comitum proceſſerat ordo,
Subſtitit Æneas, gemituque hæc addidit alto:
Nos alias hinc ad lacrymas, eadem horrida belli
Fata vocant. ſalve æternum mihi maxime Palla,
Æternumque vale. Nec plura effatus, ad altos
Tendebat muros, greſſumque in caſtra ferebat.

ARG. *Veniunt ad Æneam Legati Latinorum ſupplices petitum defunctis ſepulturam: hanc ille concedit & belli culpam, ac tantæ cladis in Latinum conjicit, ſeque purgat Deorum fatis.*

Pars II.

Jamque oratores aderant ex urbe Latina,
Velati ramis *a* oleæ, veniamque rogantes:
Corpora per campos ferro quæ fuſa jacebant,
Redderet, ac tumulo ſineret ſuccedere terræ:
Nullum *b* cum victis certamen, & æthere caſſis:
Parceret hoſpitibus quondam, ſocerisque vocatis.
Quos bonus Æneas, haud aſpernanda precantes,
Proſequitur venia, & verbis hæc inſuper addit:
Quænam *c* vos tanto fortuna indigna Latini
Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
Pacemne exanimis, & Martis ſorte peremptis
Oratis? equidem *d* & vivis concedere *e* vellem.
Nec veni, niſi fata locum, ſedemque dediſſent:
Nec bellum cum gente gero. rex noſtra reliquit
Hoſpitia, & Turni potius ſe credidit armis.
Æquius huic Turno fuerat ſe opponere morti,
Si bellum finire manu, ſi pellere Teucros
Apparat; his *f* decuit mecum concurrere telis.
Vixet, cui vitam deus, aut ſua dextra dediſſet.
Nunc ite, & miſeris ſupponite civibus ignem.

a *Olea indiciū pacis.*
b *Ratio.*
c *Conqueſtio per interrogationem a majori.*
d *Excuſatio.*
e *Al. mallem.*

ARG. *Commoventur hoſtes pietate Æneæ. Erumpit in ejus laudes effuſim Drances. Fiunt induciæ, & paratur materia rogis cremandorum cadaverum.*

Dixerat Æneas. olli obſtupuere ſilentes:
Converſique oculos inter ſe, atque ora tenebant.
Tum ſenior, ſemperque odiis, & crimine Drances
Infenſus juveni Turno, ſic ore viciſſim
Orſa refert. O fama *g* ingens, ingentior armis,
Vir Trojane, quibus cœlo te laudibus æquem?
Juſtitiæ ne prius mirer, belline laborum?
Nos vero hæc patriam grati referemus ad urbem:
Et te, ſi qua viam dederit fortuna, Latino
Jungemus regi: quærat ſibi fœdera Turnus.
Quin & fatales murorum attollere moles,
Saxaque ſubjectare humeris Trojana juvabit.

f *Demonſtratio.*
g *Captatio benevolentiæ a laude.*

Dixe-

Dixerat hæc, unumque omnes eadem ore fremebant.
Bis ſenos pepigere dies, & pace ſequeſtra
Per ſilvas Teucri, miſtique impune Latini
Erravere jugis: *c* ferro ſonat *a* alta bipenni — *a Al. icta;*
Fraxinus: evertunt actas ad ſidera pinus:
Robora nec cuneis, & olentem ſcindere cedrum,
Nec plauſtris ceſſant vectare gementibus ornos.

Fama defunctum prævenit, implens urbem Evandri, ruunt omnes ad portas, & cum facibus: junguntur agmina, editur ploratus, adeſt Evander, hæretque mortuo nato. — ARG.

Et jam fama volans, tanti prænuncia luctus,
Evandrum, Evandrique domos, & mœnia *b* complet, — *b Al. replet.*
Quæ modo victorem Latio Pallanta ferebat.
Arcades ad portas ruere, & de more vetuſto
Funereas rapuere faces. lucet via longo
Ordine flammarum, & late diſcriminat agros.
Contra turba Phrygum veniens plangentia jungit
Agmina; quæ poſtquam matres ſuccedere tectis
Viderunt, mœſtam incendunt clamoribus urbem.
At non Evandrum potis eſt vis ulla tenere,
Sed *c* venit in medios, pheretro Pallanta repoſto
Procumbit ſuper, atque hæret lacrymanſque, gemenſque; — *c Icon à geſtu.*
Et via vix tandem voci laxata dolore eſt.

Oratio Evandri plena magnis affectibus, in qua ineſt Pallantis gloria, ſui miſeria, ereptæ conjugis felicitas, Trojanorum laus, Æneæ magnificentia, Turni deteſtatio, cupiditas vindictæ. — ARG.

Non hæc, o Palla, dederas promiſſa parenti,
Cautius *d* ut ſævo velles te credere Marti. — *d Ab omine ſententia de temeritate.*
Haud ignarus eram, quantum nova gloria in armis,
Et prædulce decus primo certamine poſſet.
Primitiæ *e* juvenis miſeræ, belloque propinqui — *e Exclamationes.*
Dura rudimenta, & nulli exaudita deorum
Vota, preceſque meæ: tuque o ſanctiſſima conjux,
Felix morte tua, neque in hunc ſervata dolorem.
Contra *f* ego vivendo vici mea fata, ſuperſtes — *f Optatio.*
Reſtarem ut genitor: Troum ſocia arma ſecutum
Obruerent Rutuli telis: animam ipſe dediſſem,
Atque hæc pompa domum me, non Pallanta, referret.
Nec *g* vos arguerim Teucri, nec fœdera, nec, quas — *g Occupatio.*
Junximus hoſpitio, dextras: ſors iſta ſenectæ
Debita erat noſtræ. quod ſi immatura manebat
Mors natum, cæſis Volſcorum millibus ante
Ducentem in Latium Teucros cecidiſſe juvabit.
Quin *h* ego non alio digner te funere, Palla,
Quam pius Æneas, & quam magni Phryges, & quam — *h Conſolatio.*

Tyrrhenique duces, Tyrrhenumque exercitus omnis,
Magna trophæa ferunt, quos dat tua dextera letho.
Tu quoque nunc ſtares immanis truncus in armis,
Eſſet par ætas, & idem ſi robur ab annis,
Turne, ſed infelix Teucros quid demoror armis?
a Vindicta. Vadite, & hæc memores regi mandata referte.
Quod *a* vitam moror inviſam, Pallante perempto,
Dextera cauſa tua eſt, Turnum gnatoque, patrique
Quam debere vides: meritis vacat hic tibi ſolus,
Fortunæque locus: non vitæ gaudia quæro:
Nec fas: ſed gnato manes perferre ſub imos.

ARG. *Trojani ſuos ſepeliunt, conſumitur dies integer in parentando, attinguntur varii mores, qui ſervati in re funerea.*

Aurora interea miſeris mortalibus almam
Extulerat lucem, referens opera, atque labores:
Jam pater Æneas, jam curvo in litore Tarchon
b Ritus funerum. Conſtituere *b* pyras. huc corpora quiſque ſuorum
More tulere patrum; ſubjectiſque ignibus atris
Conditur in tenebras altum caligine cœlum.
Ter circum accenſos cinctis fulgentibus armis
Decurrere rogos: ter mœſtum funeris ignem
Luſtravere in equis, ululatuſque ore dedere.
c Pathos. Spargitur & tellus lacrymis, ſparguntur *c* & arma.
It cœlo clamorque virum, clangorque tubarum.
Hinc alii ſpolia occiſis direpta Latinis
Conjiciunt igni, galeas, enſeſque decoros,
Frænaque, ferventeſque rotas: pars munera nota,
d Alludit ad priſcum morem ſpargendi vino flammas. Ipſorum clypeos, & non *d* felicia tela.
Multa boum circa mactantur corpora morti;
Setigeroſque ſues, raptaſque ex omnibus agris
In flammam jugulant pecudes: tum litore toto
Ardentes ſpectant ſocios, ſemuſtaque ſervant
Buſta, neque avelli poſſunt: nox humida donec
Invertit cœlum, ſtellis fulgentibus aptum.

ARG. *Latinorum exequiæ, ubi major cædes, diſtributio cadaverum, oſſilegium.*

Nec minus & miſeri diverſa in parte Latini
Innumeras ſtruxere pyras, & corpora partim
Multa virum terræ infodiunt, avectaque partim
Finitimos tollunt in agros, urbique remittunt.
e Al. ſtragis. Cætera, confuſæque ingentem cædis *e* acervum,
Nec numero, nec honore cremant: tunc undique vaſti
Certatim crebris collucent ignibus agri.
Tertia lux gelidam cœlo dimoverat umbram:
Mœrentes altum cinerem, & confuſa ruebant
Oſſa focis, tepidoque onerabant aggere terræ.

Ai

Ab tot cædibus luctus civium, etiam diſſidia pro Turno, & contra Turnum. — ARG.

Jam vero in tectis prædivitis urbe Latini
Præcipuus fragor, & longe pars maxima luctus.
Hic *a* matres, miſeræque nurus, hic cara ſororum
Pectora mœrentum, puerique parentibus orbi
Dirum execrantur bellum, Turniquo hymenæos:
Ipſum armis, ipſumque jubent decernere ferro,
Qui regnum Italiæ, & primos ſibi poſcat honores.
Ingravat hæc ſævus Drances, ſolumque vocari
Teſtatur, ſolum poſci in certamina Turnum.
Multa ſimul contra variis ſententia dictis
Pro Turno, & magnum reginæ nomen obumbrat,
Multa virum meritis ſuſtentat fama trophæis.

a *Paraſceve ad conſilium Latini de pace.*

Redeunt Legati ab Diomede ſpe fruſtrati. Mœret Latinus, concilium cogit, conveniunt proceres, fit conſeſſus, jubetur Venulus princeps legationis referre omnia, ille ſe narrationi accingit. — ARG.

Pars III.

Hos inter motus medio flagrante tumultu,
Ecce ſuper mœſti magni Diomedis ab urbe
Legati reſponſa ferunt: nihil omnibus actum
Tantorum impenſis operum; nil dona, nec aurum,
Nec magnas valuiſſe preces: alia arma Latinis
Quærenda, aut pacem Trojano ab rege petendum.
Deficit ingenti luctu rex ipſe Latinus:
Fatalem *b* Æneam manifeſto numine ferri
Admonet ira deum, tumulique ante ora recentes.
Ergo conſilium magnum, primoſque ſuorum,
Imperio accitos, alta intra limina cogit.
Olli *c* convenere, fluuntque ad regia plenis
Tecta viis. ſedet in mediis & maximus ævo,
Et primus ſceptris haud læta fronte Latinus.
Atque hic legatos Ætola ex *d* urbe remiſſos,
Quæ referant, fari jubet, & reſponſa repoſcit
Ordine cuncta ſuo. Tunc facta ſilentia linguis:
Et Venulus dicto parens ita farier inſit.

b *Fatalem, id eſt fatis advectum.*
c *Conſultatio de rebus regni.*
d *Al. rex.*

Ait Venulus, iviſſe ad Diomedem condentem tunc urbem, prætuliſſe munera, & mandata legationis expoſuiſſe. — ARG.

Vidimus, *e* o cives, Diomedem, Argivaque caſtra,
Atque iter emenſi caſus ſuperavimus omnes,
Contigimuſque manum, qua concidit Ilia tellus.
Ille urbem Argyripam patriæ cognomine gentis,
Victor Gargani condebat Japygis agris.
Poſtquam *f* introgreſſi, & coram data copia fandi,

e *Oratio miram in modum erudita, & ſine exordio.*
f *Repetitio eorum, quæ dicta ſunt.*

Munera præſerimus, nomen, patriamque docemus,
Qui bellum intulerint, quæ cauſa attraxerit Arpos.
Auditis ille hæc placido ſic reddidit ore.

A R G. *Oratio Diomedis dehortatoria à bello cum Trojanis, cauſam efficit exemplo calamitatum, quas paſſi Græci in bello, & poſt illud: commemorat naufragium commune Græcorum, tum privatas calamitates Menelai, Ulyſſis, Neoptolemi, Idomenei, Locrorum, Agamemnonis, & demum ſuas, & ſociorum ſuorum.*

O fortunatæ gentes, Saturnia regna,
Antiqui Auſonii, quæ *a* vos fortuna quietos
Sollicitat, ſuadetque ignota laceſſere bella?
Quicumque Iliacos ferro violavimus agros,
(Mitto *b* ea, quæ muris bellando exhauſta ſub altis,
Quos Simois premit ille viros) infanda per orbem
Supplicia, & ſcelerum pœnas expendimus omnes,
Vel *c* Priamo miſeranda manus. ſcit triſte Minervæ
Sidus, & Euboicæ cautes, ultorque Caphareus.
Militia ex illa diverſum ad litus adacti,
Atreides Protei Menelaus ad uſque columnas
Exulat: Ætnæos vidit Cyclopas Ulyſſes.
Regna Neoptolemi referam, verſoſque penates
Idomenei, Libycove habitantes litore Locros?
Ipſe Mycenæus magnorum ductor Achivum
Conjugis infandæ prima intra limina dextra
Oppetiit: devicta Aſia ſubſedit adulter.
Invidiſſe deos, patriis ut redditus *d* oris
Conjugium *e* optatum, & pulchram Calydona viderē?
Nunc etiam horribili viſu portenta ſequuntur:
Et ſocii amiſſi petierunt æthera pennis:
Fluminibuſque vagantur *f* aves, (heu dira meorum
Supplicia) & ſcopulos lacrymoſis vocibus implent.
Hæc adeo ex illo mihi jam ſperanda fuerunt
Tempore, cum ferro cœleſtia corpora demens
Appetii, & Veneris violavi vulnere dextram.
Ne *g* vero, ne me ad tales impellite pugnas.
Nec mihi cum Teucris ullum poſt eruta bellum
Pergama, nec veterum memini, lætorve malorum.

a Propoſitio per interrogationem.
b Diſſuadet à Græcorum exemplis.
c Pathos ab auxeſi.
d Al. aris.
e Epiphonema.
f Aves Diomedeæ. Plinius lib. 10. cap. 44.
g Epilogus diſſuaſionis.

A R G. *Deſinit in laudem Æneæ, hortaturque ad pacem, & adhibetur audientium fremitus.*

Munera, *h* quæ patriis ad me portatis ab oris,
Vertite ad Æneam. ſtetimus tela aſpera contra,
Contuliſmuſque *i* manus: experto credite, quantus
In clypeum aſſurgat, quo turbine torqueat haſtam.
Si duo præterea tales Idæa tuliſſet
Terra viros, ultro Inachias veniſſet ad urbes
Dardanus, & verſis lugeret Græcia fatis.

h Conſilium.
i Ratio.

Quid-

Quidquid apud duræ ceſſatum eſt mœnia Trojæ,
Hectoris, *a* Æneæque manu victoria Grajum
Hæſit, & in decimum veſtigia rettulit annum.
Ambo animis, ambo inſignes præſtantibus armis,
Hic pietate prior: coeant in fœdera dextræ,
Qua datur: aſt, armis concurrant arma, cavete.
Et, reſponſa ſimul quæ ſint rex optime *b* regum
Audiſti, & quæ ſit magno ſententia bello.
Vix ea legati, variuſque per ora cucurrit
Auſonidum turbata fremior · ceu *c* ſaxa morantur
Cum rapidos amnes, clauſo fit gurgite murmur,
Vicinæque fremunt ripæ crepitantibus undis.

a *Comparat Æneam cum Hectore.*
b *Al. regum.*
c *Comparatio.*

ARG. *Sequitur Latini orationis pars prima, ubi extollitur Trojanorum virtus, & proponuntur tum formidanda, quæ paſſi Itali in bello; tum quæ imminent, cum deſtituti ſint omni ſpe in poſterum.*

Ut primum placati animi, & trepida ora quierunt;
Præfatus divis, ſolio rex infit ab alto:
Ante *d* equidem ſumma de re ſtatuiſſe, Latini,
Et vellem, & fuerat melius, non tempore tali
Cogere concilium, cum muros obſidet hoſtis.
Bellum *e* importunum cives cum geure dcorum,
Invictiſque viris gerimus, quos nulla fatigant
Prælia, nec victi poſſunt abſiſtere ferro.
Spem ſi quam accitis Ærolum habuiſtis in armis,
Ponite: ſpes ſibi quiſque, ſed, hæc quam anguſta, videtis.
Cætera qua rerum jaceant percuſſa ruina,
Ante oculos, interque manus ſunt omnia veſtras.
Nec *f* quemquam incuſo: potuit quæ plurima virtus
Eſſe, fuit: toto certatum eſt corpore regni.

d *Perturbati animi exordium a tempore.*
e *Narratio.*
f *Occupatio.*

ARG. *Pars altera orationis ſuadentis pacem cum diviſione, ut Trojanis detur ager in Italia, ſi velint manere: vel naves, ſi velint abire.*

Nunc adeo quæ ſit dubiæ ſententia menti,
Expediam, *g* & paucis (animos adhibete) docebo.
Eſt antiquus ager, Tuſco mihi proximus amni,
Longus in occaſum, fines ſuper uſque Sicanos:
Aurunci, Rutulique ſerunt, & vomere duros
Exercent colles, atque horum aſperrima paſcunt:
Hæc omnis regio, & celſi plaga pinea montis
Cedat amicitiæ Teucrorum, & fœderis æquas
Dicamus leges, ſocioſque in regna vocemus:
Conſidant, ſi tantus amor, & mœnia condant.
Sin alios fines, aliamque capeſſere gentem
Eſt animus, poſſuntque ſolo decedere noſtro:
Bis denas Italo texamus robore naves,
Seu plures complere valent: jacet omnis ad undam

g *Conſultatio.*

Materies; ipſi numerumque, modumque carinis
Præcipiant. nos æra, manus, navalia demus.]
Præterea, qui dicta ferant, & fœdera firment,
Centum oratores prima de gente Latinos
a *Romanorum* Ire placet, pacisque manu prætendere *a* ramos,
inſignia. Munera portantes eboriſque, aurique talenta,
Et ſellam regni, trabeamque, inſignia noſtri.
b *Clauſula.* Conſulite *b* in medium, & rebus ſuccurrite feſſis.

A R G. *Drances (cujus hic mores deſcribuntur) in Turnum invehitur, & Regi ſuadet, uti Æneæ natam Laviniam in matrimonium adjungat.*

Tum Drances idem infenſus, quem gloria Turni
Obliqua invidia, ſtimuliſque agitabat amaris,
Largus opum, & lingua melior, ſed frigida bello
Dextera, conſiliis habitus non futilis auctor,
Seditione potens (genus huic materna ſuperbum
Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat)
Surgit, & his onerat dictis, atque aggerat iras.
c *Benevolentia* Rem *c* nulli obſcuram, noſtræ nec vocis egentem,
ab aſſenſu, qua Conſulis, o bone rex. cuncti ſe ſcire fatentur,
exorditur. Quid fortuna ferat populi, ſed dicere muſſant.
d *Antitheſis.* Det libertatem fandi, *d* flatuſque remittat,
Cujus ob auſpicium infauſtum, moreſque ſiniſtros
(Dicam equidem, licet arma mihi, mortemq; minetur):
Lumina tot cecidiſſe ducum, totamque videmus
Conſediſſe urbem luctu, dum Troja tentat
Caſtra fugæ fidens, & cœlum territat armis.
e *Al. dici.* Unum etiam donis iſtis, quæ plurima *e* mitti
Dardanidis, ducique jubes unum optime regum
Adjicias, nec te ullius violentia vincat,
Quin gnatam egregio genero, digniſque hymenæis
f *Ironia.* Des pater, & pacem *f* hanc æterno fœdere jungas.

A R G. *Pars altera orationis, quæ tota ad Turnum; quâ petit, ut vel cedat Æneæ nuptiis, vel pugnet cum illo monomachia.*

Quod ſi tantus habet mentes & pectora terror,
Ipſum obteſtemur, veniamque oremus ab ipſo;
Cedat jus proprium regi, patriæque remittat.
g *Exclamatio* Quid *g* miſeros toties in aperta pericula cives
invidioſa. Projicis? o Latio caput horum, & cauſa malorum.
Nulla ſalus bello: pacem te poſcimus omnes,
Turne, ſimul pacis ſolum inviolabile pignus.
h *Argumentum* Primus *h* ego, inviſum quem tu tibi fingis, & eſſe
a neceſſario. Nil moror, en *i* ſupplex venio, miſerere tuorum,
i *Ironia.* Pone animos, & pulſus abi. ſat funera fuſi
Vidimus, ingentes & deſolavimus agros.
k *Occupatio.* Aut, *k* ſi fama movet, ſi tantum pectore robur

Con-

Concipis, & ſi adeo dotalis regia cordi eſt:
Aude, *a* atque adverſum fidens fer pectus in hoſtem.
Scilicet, ut *b* Turno contingat regia conjux,
Nos *c* animæ viles, inhumata, infletaque turba,
Sternamur campis: etiam tu, ſi qua tibi vis,
Si patrii quid Martis habes, illum adſpice contra,
Qui vocat.

a *Ironia.*
b *Ab honeſto.*
c *Abruptus finis.*

Turni orationis pars prima, qua in Drancem invehitur, ejus in loquendo futilitatem elevans, & in agendo ignaviam reprehendens. ARG.

Talibus exarſit dictis violentia Turni,
Dat gemitum, rumpitque has imo pectore voces:
Larga *d* quidem ſemper, Drance, tibi copia fandi,
Tunc cum bella manus poſcunt, patribuſque vocatis
Primus ades: ſed non replenda eſt curia verbis,
Quæ tuto tibi magna volant, dum diſtinet hoſtem
Agger murorum, nec inundant ſanguine foſſæ.
Proinde *e* tona eloquio, ſolitum tibi; meque timoris
Argue, tu Drance; tot quando ſtragis acervos
Teucrorum tua dextra dedit, paſſimque trophæis
Inſignis campos, poſſit quid vivida virtus,
Experiare licet. nec longe ſcilicet hoſtes
Quærendi nobis, circumdant undique muros.
Imus in adverſos: quid ceſſas? an tibi Mavors
Ventoſa in lingua, pedibuſque fugacibus iſtis
Semper erit?

d *Recriminatio.*
e *Ironia.*

Pars altera, quæ virtutem ſuam attollit, Trojanos contemnit, Dranci inſultat. ARG.

Pulſus *f* ego? aut quiſquam merito fœdiſſime pulſum
Arguet, Iliaco tumidum qui creſcere Tibrim
Sanguine, & *g* Evandri totam cum ſtirpe videbit
Procubuiſſe domum, atque exutos Arcadas armis?
Haud ita me experti Bitias, & Pandarus ingens,
Et quos mille die victor ſub tartara miſi
Incluſus muris, hoſtilique aggere ſeptus.
Nulla ſalus bello: (capiti cane talia demens
Dardanio, rebuſque tuis) proinde omnia magno
Ne ceſſa turbare metu, atque extollere vires
Gentis *h* bis victæ, contra premere arma Latini.
Nunc *i* & Myrmidonum proceres Phrygia arma tremiſcunt,
Nunc & Tydides, & Lariſſæus Achilles:
Amnis & Adriacas retro fugit Aufidus undas.
Vel cum ſe pavidum contra mea jurgia fingit,
Artificis ſcelus, & formidine crimen acerbat.
Numquam *k* animam talem dextra hac (abſiſte moveri)
Amittes: habitet tecum, & ſit pectore in iſto.

f *Expurgatio objectorum.*
g *Diluit argumentum cum regis, tum Drancis.*
h *Extenuatio.*
i *Ironia.*
k *Decorum.*

Pars

ARG. *Pars tertia, qua Latino ſatisfacit de cæde vagante etiam per hoſtium caſtra pari tempeſtate, ac proinde nihil deſperandum a victoria.*

a *Conſultatio per conceſſionem.*

Nunc *a* ad te, & tua, magne pater, conſulta revertor.
Si nullam noſtris ultra ſpem ponis in armis,
Si tam deſerti ſumus, &, ſemel agmine verſo,
Funditus occidimus, nec habet fortuna regreſſum:
Oremus pacem, & dextras tendamus inermes.
Quamquam o, ſi ſolitæ quidquam virtutis adeſſet,

b *De Mezentio loquitur.*

Ille *b* mihi ante alios, fortunatuſque laborum,
Egregiuſque animi, qui, ne quid tale videret,
Procubuit moriens, & humum ſemel ore momordit.

c *Ab auxiliis.*

Sin & *c* opes nobis, & adhuc intacta juventus,
Auxilioque urbes Italæ, populique ſuperſunt;

d *A calamitatibus hoſtium.*

Sin & *d* Trojanis cum multo gloria venit
Sanguine; ſunt illis ſua funera, parque per omnes
Tempeſtas: cur indecores in limine primo
Deficimus? cur ante tubam tremor occupat artus?
Multa dies, variuſque labor mutabilis ævi
Rettulit in melius. multos alterna reviſens

e *A fortuna.*

Luſit, & in ſolido rurſus *e* fortuna locavit.

ARG. *Pars ultima, in qua docet ſatis eſſe auxiliorum in Italia, & ſe devovet pro communi ſalute.*

Non erit auxilio nobis Ætolus, & Arpi:

f *Dilutio.*

At *f* Meſſapus erit, felixque Tolumnius, & quos
Tot populi miſere duces: nec parva ſequetur
Gloria delectos Latio, & Laurentibus agris.
Eſt & Volſcorum egregia de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florentes ære catervas.

g *Poſtrema conſultationis pars.*

Quod *g* ſi me ſolum Teucri in certamina poſcunt,
Idque placet, tantumque bonis communibus obſto;
Non adeo has exoſa manus victoria fugit,
Ut tanta quidquam pro ſpe tentare recuſem.

h *Contemptus.*

Ibo *h* animis contra: vel magnum præſtet Achillem,
Factaque Vulcani manibus paria induat arma
Ille licet. vobis animam hanc, ſoceroque Latino
Turnus ego, haud ulli veterum virtute ſecundus,
Devoveo: *i* ſolum Æneas vocat, &, vocet, oro.

i *Petitum a Romana hiſtoria de formis devovendi.*

Nec Drances potius, ſive eſt hæc ira deorum,
Morte luat: ſive eſt virtus & gloria, tollat.

ARG. *Dum hæc in concilio, Æneas inſtructa acie ruit, fit turbatio, & clamor omnium, hic clamor qualis fuerit comparatione explicatur. Turnus, ut anguſtiæ temporis locum det, aciem diſponit.*

Pars IV.

Illi hæc inter ſe dubiis de rebus agebant

Cer-

Certantes: caſtra *a* Æneas, aciemque movebat.
Nuncius ingenti per regia tecta tumultu
Ecce ruit, magniſque urbem terroribus implet;
Inſtructos acie Tiberino a flumine Teucros,
Tyrrhenamque manum totis deſcendere campis.
Extemplo turbati animi, concuſſaque vulgi
Pectora, & arrectæ ſtimulis haud mollibus iræ.
Arma manu trepidi poſcunt: fremit arma juventus:
Flent mœſti, muſſantque patres: hic undique clamor
Diſſenſu vario magnus ſe tollit in auras.
Haud *b* ſecus atque alto in luco cum forte catervæ
Conſedere avium, piſcoſove amne Paduſæ
Dant ſonitum rauci per ſtagna loquacia cycni.
Imo, ait, o cives, arrepto tempore, Turnus
Cogite concilium, & pacem laudate ſedentes:
Illi armis in regna ruunt. Nec plura locutus,
Corripuit ſeſe, & tectis citus extulit altis.
Tu, Voluſe, armari Volſcorum edice *c* maniplis:
Duc, ait, & Rutulos: equites Meſſapus in armis;
Et cum fratre Coras latis diffundite campis:
Pars aditus urbis firment, turreſque capeſſant,
Cætera, qua juſſo, mecum manus inferat arma.

a *Expeditio Æneæ.*

b *Comparatio.*

c *Antiquis mos fuit uti manipulis pro Vexillis.*

ARG.

Diſcurſus civium ad defenſionem urbis, Latini mœſtitudo, apparatus ad bellum, clangor buccinæ, matronarum preces.

Ilicet in muros tota diſcurritur urbe.
Concilium ipſe pater, & magna incepta Latinus
Deſerit, *d* ac triſti turbatus tempore differt:
Multaque ſe incuſat, qui non acceperit ultro
Dardanium Æneam, generumque adſciverit urbi.
Præfodiunt *e* alii portas, aut ſaxa, ſudeſque
Subvectant: bello dat ſignum rauca cruentum
Buccina: tunc muros varia cinxere corona
Matronæ, puerique: vocat labor ultimus omnes.
Nec non ad templum, ſummaſque ad Palladis arces
Subvehitur magna matrum regina caterva,
Dona ferens, juxtaque comes Lavinia virgo,
Cauſa mali tanti, atque oculos dejecta decoros.
Succedunt matres, & templum thure vaporant,
Et mœſtas alto fundunt de limine voces.
Armipotens *f* belli præſes Tritonia virgo,
Frange manu telum Phrygii prædonis, & ipſum
Pronum ſterne ſolo, portiſque effunde ſub altis.

d *Pathos.*

e *Tumultuarius populi labor.*

f *Precatio.*

ARG.

Armatur Turnus, & comparatur cum equo exultante.

Cingitur ipſe furens certatim in prælia Turnus:
Jamque adeo Rutulum thoraca indutus, ahenis
Horrebat ſquamis, ſuraſque incluſerat auro.

Tem-

Tempora nudus adhuc, laterique accinxerat enſem,
Fulgebatque alta decurrens aureus arce;
Exultatque animis, & ſpe jam præcipit hoſtem:
a Comparatio. Qualis *a* ubi abruptis fugit præſepia vinclis
Tandem liber equus, campoque potitus aperto,
Aut ille in paſtus, armentaque tendit equarum,
Aut aſſuetus aquæ perfundi flumine noto
Emicat, arrectiſque fremit cervicibus alte
Luxurians, luduntque jubæ per colla, per armos.

ARG. *Occurrit Camilla Turno, grate ſe excipiunt, promittit virgo virilem virtutem, & munia belli dividit, ſed illa aliter diſponit Turnus.*

b Decorum. Obvia *b* cui, Volſcorum acie comitante, Camilla
Occurrit, portiſque ab equo regina ſub ipſis
Deſiluit, quam tota cohors imitata relictis
Ad terram defluxit equis. tum talia fatur:
Turne, ſui merito ſi qua eſt fiducia forti,
Audeo, & Æneadum promitto occurrere turmæ,
Solaque Tyrrhenos equites ire obvia contra.
Me ſine prima manu tentare pericula belli:
Tu pedes ad muros ſubſiſte, & mœnia ſerva.
Turnus ad hæc oculos horrenda in virgine fixus,
O decus Italiæ virgo, quas dicere grates,
Quaſve referre parem? ſed nunc (eſt omnia quando
Iſte animus ſupra) mecum partire laborem.
Æneas, ut fama fidem, miſſique reportant
Exploratores, equitum levia improbus arma
Præmiſit, quaterent campos: ipſe ardua montis
Per deſerta jugo properans adventat ad urbem.
Furta paro belli convexo in tramite ſilvæ,
Ut bivias armato obſidam milite fauces.
c Conſilium. Tu *c* Tyrrhenum equitem collatis excipe ſignis:
Tecum acer Meſſapus erit, turmæque Latinæ,
Tiburtique manus: ducis & tu concipe curam.
Sic ait, & paribus Meſſapum in prælia dictis
Hortatur, ſocioſque duces, & pergit in hoſtem.

ARG. *Deſcribitur locus, per quem tranſiturus Æneas, & ubi contra illum diſpoſitæ a Turno inſidiæ.*

Eſt curvo anfractu vallis, accommoda fraudi,
Armorumque dolis, quam denſis frondibus atrum
Urget utrimque latus, tenuis qua ſemita ducit,
Anguſtæque ferunt fauces, adituſque maligni.
Hanc ſuper in ſpeculis, ſummoque in vertice montis
Planities ignota jacet, tutique receptus;
Seu dextra, lævaque velis occurrere pugnæ;
Sive inſtare jugis, & grandia volvere ſaxa.
Huc juvenis nota fertur regione viarum,

Atri-

Arripuitque locum, & ſilvis inſedit iniquis.

Orditur Diana Camillæ hiſtoriam, volens aperire, unde ſibi ſacra eſſet ea virgo; incipitque a fuga patris Metabi e Regno cum infante filia. ARG.

Velocem interea ſuperis in ſedibus Opim,
Unam ex virginibus ſociis, ſacraque caterva, *Pars V.*
Compellabat, & has triſtis Latonia voces
Ore dabat. Graditur *a* bellum ad crudele Camilla,
O Virgo, & noſtris nequidquam cingitur armis,
Cara mihi ante alias; neque enim novus iſte Dianæ
Venit *b* amor, ſubitaque animum dulcedine movit.
Pulſus ob invidiam regno, vireſque ſuperbas,
Priverno antiqua Metabus cum excederet urbe,
Infantem fugiens media inter prælia belli
Suſtulit exilio comitem, matriſque vocavit
Nomine Caſmillæ, *c* mutilata parte, Camillam.

a *De ortu & educatione Camillæ.*
b *Cauſa cur amavit Diana Camillam.*
c *Al. mutata.*

Fugientem patrem hoſtes inſequuntur, ille in fuga cum ad amnem tumentem imbribus perveniſſet, natam incluſam ſubere, & haſtæ illigatam jacit in ulteriorem ripam, Dianæ illam devovens. ARG.

Ipſe ſinu præ ſe portans juga longa petebat
Solorum nemorum: tela undique ſæva premebant,
Et circumfuſo volitabant milite Volſci.
Ecce fugæ medio ſummis Amaſenus abundans
Spumabat ripis: tantus ſe nubibus imber
Ruperat. ille innare parans infantis amore
Tardatur, caroque oneri timet. omnia ſecum
Verſanti ſubito vix hæc ſententia ſedit.
Telum immane, manu valida quod forte gerebat
Bellator, ſolidum nodis, & robore cocto,
Huic natam, libro, & ſilveſtri ſubere clauſam,
Implicat, atque habilem mediæ circumligat haſtę,
Quam dextra ingenti librans ita ad ęthera fatur:
Alma tibi hanc nemorum cultrix Latonia virgo
Ipſe pater famulam voveo: tua prima per auras
Tela tenens ſupplex hoſtem fugit: accipę teſtor
Diva tuam, quę nunc dubiis committitur auris.
Dixit, & adducto contortum haſtile lacerto
Immittit. ſonuere undę, rapidum ſuper amnem
Infelix fugit in jaculo ſtridente Camilla.

Mox pater ſe fluvio committit, nec ſe urbibus credit, ævum agit in montibus, Camillam nutrit equino lacte, quam jam tum a pueritia venationi aſſuevit. ARG.

At Metabus, magna propius jam urgente caterva,
Dat ſeſe fluvio, atque haſtam cum virgine victor

Gra-

Gramineo donum Triviæ de ceſpite vellit.
Non illum tectis ullæ, non mœnibus urbes
Accepere: neque ipſe manus feritate dediſſet:
Paſtorum & ſolus exegit montibus ævum.
Hic natam in dumis, interque horrentia luſtra
Armentalis equæ mammis, & lacte ferino
Nutribat, teneris immulgens ubera labris.
Utque pedum primis infans veſtigia plantis
a *Habitus virilis.* Inſtiterat, *a* jaculo palmas oneravit acuto,
Spiculaque ex humero parvæ ſuſpendit, & arcum:
Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ,
Tigridis exuviæ per dorſum a vertice pendent.
Tela manu jam tum tenera puerilia torſit:
Et fundam tereti circum caput egit habena,
Strymoniamque gruem, aut album dejecit olorem.

ARG. *Egreſſa Camilla pueritiæ annos virginitatem colit, dolet Diana bello illo perituram, datque Opi ſagittam, qua conficiat interemptorem tantæ virginis. Deſcendit Opis ad locum belli.*

b *Hypotypoſis.* Multæ *b* illam fruſtra Tyrrhena per oppida matres
Optavere nurum: ſola contenta Diana
Æternum telorum & virginitatis amorem
Intemerata colit. vellem haud corrupta fuiſſet
Militia tali, conata laceſſere Teucros:
Cara mihi, comitumque foret nunc una mearum:
c *Fata.* Verum age, quandoquidem *c* fatis urgetur acerbis,
Labere nympha polo, fineſque inviſe Latinos,
Triſtis ubi infauſto committitur omine pugna.
Hæc cape, & ultricem pharetra deprome ſagittam.
Hac, quicunque ſacrum violarit vulnere corpus,
Tros, Italuſve, mihi pariter det ſanguine pœnas.
Poſt ego nube cava miſerandæ corpus, & arma
Inſpoliata feram tumulo, patriæque reponam.
Dixit: at illa leves cœli demiſſa per auras
Inſonuit, nigro circumdata turbine corpus.

ARG. *Accedunt jam Trojani, & Rutuli congreſſuri, deſcribitur apparatus armorum, & animorum furor.*

Pars VI. At manus interea muris Trojana propinquat,
Etruſcique duces, equitumque exercitus omnis,
d *Bonum omen.* Compoſiti numero in turmas. fremit *d* æquore toto
Inſultans ſonipes, & preſſis pugnat habenis
Huc obverſus, & huc: tum late ferreus haſtis
e *Hiſtorica deſcriptio.* Horret *e* ager, campique armis ſublimibus ardent.
Necnon Meſſapus contra, celereſque Latini,
Et cum fratre Coras, & virginis ala Camillæ
Adverſi campo apparent, haſtaſque reductis
Protendunt longe dextris, & ſpicula vibrant:

Ad-

Adventuſque virum, fremituſque ardeſcit equorum.

ARG. *Primus prælii impetus, tela crebra, Tyrrheni & Acontei congreſſus, & hujus mors: belli reciprocatio, & hæc comparata cum maritima.*

Jamque intra jactum teli progreſſus uterque
Subſtiterat: ſubito erumpunt clamore, frementes
Exhortantur equos: fundunt ſimul undique tela
Crebra, nivis ritu: cœlumque obtexitur umbra.
Continuo adverſis Tyrrhenus, & acer Aconteus
Connixi incurrunt haſtis: primique ruinam
Dant ſonitu ingenti; *a* præfractaque quadrupedantum
Pectora pectoribus rumpunt. excuſſus Aconteus
Fulminis in morem, aut tormento ponderis acti,
Præcipitat longe, & vitam diſpergit in auras.
Extemplo *b* turbatæ acies, verſique Latini
Rejiciunt parmas, & equos ad mœnia vertunt:
Troes agunt, princeps turmas inducit Aſylas.
Jamque propinquabant portis, rurſuſque Latini
Clamorem tollunt, & mollia colla reflectunt:
Hi fugiunt, penituſque datis referuntur habenis.
Qualis *c* ubi alterno procurrens gurgite pontus
Nunc ruit ad terras, ſcopuloſque ſuperjacit undam
Spumeus, extremamque ſinu perfundit arenam:
Nunc rapidus retro, atque æſtu revoluta reſorbens
Saxa, fugit, lituſque vado labente relinquit.

a *Al. perfracta.*
b *Hypotypoſis.*
c *Alludit ad Euripum.*

ARG. *Fuga repetitur: tertio ſiſtitur omni copiarum mole: cædes aſperrima: Remuli, Iolæ, Herminii clades.*

Bis Tuſci Rutulos egere ad mœnia verſos:
Bis rejecti armis reſpectant terga tegentes.
Tertia ſed poſtquam congreſſi in prælia totas
Implicuere inter ſe acies, legitque virum vir:
Tum vero & gemitus morientum, & ſanguine in alto
Armaque, corporaque, & permiſti cæde virorum
Semianimes volvuntur equi: pugna aſpera ſurgit.
Orſilochus *d* Remuli (quando ipſum horrebat adire)
Haſtam intorſit equo, ferrumque ſub aure reliquit.
Quo ſonipes ictu furit arduus, altaque jactat,
Vulneris impatiens, arrecto pectore crura,
Volvitur ille excuſſus humi. Catillus Iolam,
Ingentemque animis, ingentem corpore, & armis
Dejicit Herminium: nudo cui vertice fulva
Cæſaries, nudique humeri, nec vulnera terrent:
Tantus in arma patet. latos huic haſta per armos
Acta tremit, duplicatque virum transfixa dolorem.
Funditur ater ubique cruor: dant *e* funera ferro
Certantes, pulchramque petunt per vulnera mortem.

d *Hypotypoſis.*
e *Al. vulnera.*

Ca-

ARG. *Camillæ inter duces reliquos exultantia, arma, & pugnandi modus, ejus comites, & comparatio ſumpta ab Amazonibus.*

At medias inter cædes exultat Amazon,
a Camilla Amazon. Unum exerta latus pugnæ, pharetrata *a* Camilla:
Et nunc lenta manu ſpargens haſtilia denſat:
Nunc validam dextra rapit indefeſſa bipennem.
Aureus ex humeris ſonat arcus, & arma Dianæ.
Illa etiam, ſi quando in tergum pulſa receſſit,
Spicula converſo fugientia dirigit arcu,
b Romana nomina. At circum lectæ comites, *b* Larinaque virgo,
Tullaque, & æratam quatiens Tarpeja ſecuri,
Italides, quas ipſa decus ſibi dia Camilla
Delegit paciſque bonas, bellique miniſtras.
c A Tanai ad Thermodoontem tranſtulerunt ſedes ſuas ex Scythia in Thraciam. Quales Threiciæ cum flumina *c* Thermodoontis
Pulſant, & pictis bellantur Amazones armis,
Seu circum Hippolyten, ſeu cum ſe Martia curru
Pentheſilea refert, magnoque ululante tumultu,
Fœminea exultant lunatis agmina peltis.

ARG. *Interficit variis mortibus duces plurimos, horum aliquos Poeta ſpeciali narratione ab aliis diſcriminat.*

Quem telo primum, quem poſtremum aſpera virgo
Dejicis? aut quot humi morientia corpora fundis?
d Al. Eunæum. *d* Eumenium Clytio primum patre, cujus apertum
Adverſi longa tranſverberat abiete pectus.
Sanguinis ille vomens rivos cadit, atque cruentam
Mandit humum, morienſque ſuo ſe in vulnere verſat.
Tum Lyrin, Pagaſumque ſuper: quorum alter habenas
Suffoſſo revolutus equo dum colligit, alter
Dum ſubit, ac dextram labenti tendit inertem,
Præcipites, pariterque ruunt. his addit Amaſtrum
Hippotaden: ſequiturque incumbens eminus haſta,
Tereaq;, Harpalycumq;, & Demophoonta, Chrominque
Quotque emiſſa manu contorſit ſpicula virgo,
Tot Phrygii cecidere viri. procul Ornitus armis
Ignotis, & equo venator Japyge fertur;
Cui pellis latos humeros erepta juvenco
Pugnatori operit: caput, ingens oris hiatus,
Et malæ texere lupi, cum dentibus albis;
e Sparus, ruſticum telum. Agreſtiſque manus armat *e* ſparus: ipſe catervis
Vertitur in mediis, & toto vertice ſupra eſt.
Hunc illa exceptum (neque enim labor agmine verſo)
Trajicit, & ſuper hæc inimico pectore fatur:
Silvis te, Tyrrhene, feras agitare putaſti?
Advenit, qui veſtra dies muliebribus armis
Verba redargueret: nomen tamen haud leve patrum
f Al. manibus. Manibus hoc referes, *f* telo cecidiſſe Camillæ.

Per-

Pergit in factis Camillæ recenſendis: occiduntur Butes & Orſilochus: narratur Auni dolus. ARG.

Protinus Orſilochum, & Buten, duo maxima Teucrum
Corpora, ſed Buten adverſum cuſpide figit
Loricam, galeamque inter, qua colla ſedentis
Lucent, & lævo dependet parma lacerto.
Orſilochum fugiens, magnumque agitata per orbem
Eludit gyro interior, ſequiturque ſequentem.
Tum validam perque arma viro, perque oſſa ſecurim
Altior inſurgens oranti, *a* & multa precanti
Congeminat vulnus, calido rigat ora cerebro.
Incidit huic, ſubitoque adſpectu territus hæſit
Appenninicolæ bellator filius Auni,
Haud Ligurum extremus, dum fallere fata ſinebant.
Iſque ubi ſe nullo jam curſu evadere pugna
Poſſe, neque inſtantem reginam avertere cernit,
Conſilio verſare dolos ingreſſus, & aſtu,
Incipit hæc: Quid tam egregium, ſi fœmina forti
Fidis equo? dimitte fugam, & te cominus æquo
Mecum crede ſolo, pugnæque accinge pedeſtri:
Jam noſces, ventoſa ferat cui gloria *b* laudem.
Dixit: at illa furens, acrique *c* accenſa dolore
Tradit equum comiti, paribuſque aſſiſtit in armis
Enſe pedes nudo, puraque interrita parma.
At juvenis, viciſſe dolo ratus, avolat ipſe,
Haud mora, converſiſque fugax aufertur habenis,
Quadrupedemque citum ferrata calce fatigat.

a *Blliſſis.*
b *Al. fraudem.*
c *Al. incenſa.*

Camilla pedes fugientem equo Aunum conſequitur, & mactat ad ſatietatem: adhibetur comparatio accipitris eviſcerantis columbam. ARG.

Vane *d* Ligur, fruſtraque animis elate ſuperbis,
Nequidquam patrias tentaſti lubricus artes,
Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.
Hæc fatur virgo, & pernicibus ignea plantis
Tranſit equum curſu, frænisque adverſa prehenſis
Congreditur, pœnaſque inimico a ſanguine ſumit.
Quam *e* facile accipiter ſaxo ſacer ales ab alto
Conſequitur pennis ſublimem in nube columbam,
Comprenſamque tenet, pedibuſque eviſcerat uncis:
Tum cruor, & vulſæ labuntur ab æthere plumæ.

d *Ligurum perfidia.*
e *Comparatio.*

Res Aeneæ perditas Tarchon reficit, Tyrrhenos ſuos ad bellum acuens contra Camillam, utiturque ad illos ſermone, qui totus ad pudorem. ARG.

At non hæc nullis hominum ſator, atque deorum
Obſervans oculis, ſummo ſedet altus Olympo:

Tyrrhenum genitor Tarchontem in prælia ſæva
Suſcitat, & ſtimulis haud mollibus incitat iras.
Ergo inter cædes, cedentiaque agmina Tarchon
Fertur equo, variiſque inſtigat vocibus alas,
Nomine quemque vocans, reficitque in prælia pulſos.
a A turpi. Quis metus *a* o numquam dolituri, o ſemper inertes
Tyrrheni, quæ tanta animis ignavia venit?
b A circumſtantiis. Fœmina *b* palantes agit, atque hæc agmina vertit?
Quo ferrum? quidve hæc *c* geritis tela irrita dextris?
c Al. gerimus. At non in *d* venerem ſegnes, nocturnaque bella:
d Luxus. Aut, ubi curva choros indixit tibia Bacchi,
Expectare dapes, & plenæ pocula menſæ.
Hic amor, hoc ſtudium, dum ſacra ſecundus haruſpex
Nunciet, ac lucos vocet hoſtia pinguis in altos.

ARG. *Verba exemplo firmat, nam in hoſtes incurrit, Venulum equo abripit quod facinus, ut egregium, illuſtri comparatione exornatur aquilæ rapientis draconem, lacerantiſq; in aëre.*

e Elegans Hypotypoſis. Hæc effatus, *e* equum in medios moriturus & ipſe
Concitat, & Venulo adverſum ſe turbidus infert;
Dereptumque ab equo dextra complectitur hoſtem;
Et gremium ante ſuum multa vi concitus aufert.
Tollitur in cœlum clamor; cunctique Latini
Convertere oculos. volat igneus æquore Tarchon
Arma, virumque ferens; tum ſumma ipſius ab haſta
Defringit ferrum, & partes rimatur apertas,
Qua vulnus lethale ferat. contra ille repugnans
f Comparatio. Suſtinet a jugulo dextram, & vim viribus exit.
Utque *f* volans alte raptum cum fulva draconem
Fert aquila, implicuitque pedes, atque unguibus hæſit:
Saucius at ſerpens ſinuoſa volumina verſat,
Arrectiſque horret ſquamis, & ſibilat ore,
Arduus inſurgens: illa haud minus urget adunco
Luctantem roſtro, ſimul æthera verberat alis:
Haud aliter præda Tiburtum ex agmine Tarchon
Portat ovans. ducis exemplum, eventumque ſecuti
Mæonidæ incurrunt.

ARG. *Aruntis dolus in Camillam, Chlorei armati venuſtiſſima deſcriptio, Camillæ cæca & incauta cupiditas.*

tum fatis debitus *g* Aruns
g Aruns Camillæ occiſor. Velocem jaculo, & multa prior arte Camillam
Circuit, &, quæ ſit fortuna facillima, tentat.
Qua ſe cumque furens medio tulit agmine virgo,
Hac Aruns ſubit, & tacitus veſtigia luſtrat.
Qua victrix redit illa, pedemque ex hoſte reportat,
Hac juvenis furtim celeres detorquet habenas,
h Al. abitus. Hos aditus, jamque hos *h* aditus, omnemq; pererrat
Undique circuitum, & certam quatit improbus haſtam.

For-

Forte *a* ſacer Cybele Chloreus, olimque ſacerdos, a *Al. ſatus Cybele.*
Inſignis longe Phrygiis fulgebat in armis,
Spumantemque agitabat equum, quem pellis ahenis
In plumam ſquamis, auroque inſerta tegebat.
Ipſe peregrina ferrugine clarus, & oſtro
Spicula torquebat Lycia Cortynia cornu:
Aureus ex humeris ſonat arcus, & aurea vati
Caſſida: tum croceam chlamydemque, ſinuſq; crepantes
Carbaſeos fulvo in nodum collegerat auro,
Pictus acu tunicas, & barbara tegmina crurum.
Hunc virgo, ſive ut templis præfigeret arma
Troja, captivo ſive ut ſe ferret in auro,
Venatrix, unum ex omni certamine pugnæ
Cæca ſequebatur, totumque incenſa per agmen
Fœmineo prædæ, & ſpoliorum ardebat amore:
Telum ex inſidiis cum tandem, tempore capto,
b Conjicit, & ſuperos Aruns ſic voce precatur. b *Al. concitat.*

Preces Aruntis ad Apollinem, quibus petit cædem virginis, & reditum in patriam: cædem annuit Phœbus, reditum abnuit. ARG.

Summe deum, & ſancti cuſtos Soractis Apollo,
Quem primi colimus, cui pineus ardor acervo
Paſcitur, & medium, freti pietate, per ignem
Cultores multa premimus veſtigia prunâ,
Da, pater, hoc noſtris aboleri dedecus armis
Omnipotens, non *c* exuvias, pulſæve trophæum c *Ex Homer. Iliados lib.16.*
Virginis, aut ſpolia ulla peto: mihi cætera laudem
Facta ferant: hæc dira meo dum vulnere peſtis
Pulſa cadat, patriam remeabo inglorius urbem.
Audiit, & voti Phœbus ſuccedere partem
Mente dedit; partem volucres diſperſit in auras.
Sterneret ut ſubita turbatam morte Camillam,
Annuit oranti: reducem ut patria alta videret,
Non dedit, inque Notos vocem vertere procellæ.

Camilla cæditur, Aruns arripit fugam, hanc Poeta explicat comparatione lupi abdentis ſe in ſilvas poſt audax facinus. ARG.

Ergo, ut miſſa manu ſonitum dedit haſta per auras,
Convertere animos acres, oculoſque tulere
Cuncti ad reginam Volſci. nihil ipſa nec auræ,
Nec ſonitus memor, aut venientis ab æthere teli;
Haſta ſub exſertam donec perlata papillam
Hæſit, virgineumque alte bibit acta cruorem.
Concurrunt trepidæ comites, dominamque ruentem
Suſcipiunt: fugit ante omnes exterritus Aruns, d *Affectus.*
Lætitia, *d* mixtoque metu: nec jam amplius haſtæ
Credere, nec telis occurrere virginis audet.

a Comparatio. Ac, *a* velut ille, prius quam tela inimica ſequantur,
Continuo in montes ſeſe avius abdidit altos
Occiſo paſtore lupus, magnove juvenco,
Conſcius audacis facti, caudamque remulcens
Subjecit pavitantem utero, ſilvaſque petivit.
Haud ſecus ex oculis ſe turbidus abſtulit Aruns:
Contentuſque fuga mediis ſe immiſcuit armis.

ARG. *Camilla moriens Accam ad Turnum mittit, feſſis ut rebus medeatur, quibus datis mandatis vita deſeritur.*

Illa manu moriens telum trahit: oſſa ſed inter
Ferreus ad coſtas alto ſtat vulnere mucro.
Labitur exſanguis: labuntur frigida letho
Lumina: purpureus quondam color ora reliquit.
Tum ſic exſpirans Accam ex æqualibus unam
Alloquitur: fida ante alias quæ ſola Camillæ,
Quicum partiri curas; atque hæc ita fatur:
b Solicitudo morientis Camillæ pro republica. Hactenus, *b* Acca ſoror, potui: nunc vulnus acerbum
Conficit, & tenebris nigreſcunt omnia circum:
Effuge, & hæc Turno mandata noviſſima perfer;
Succedat pugnæ, Trojanoſque arceat urbe:
Jamque vale. Simul his dictis linquebat habenas,
c Conflictatio animæ. Ad terram non ſponte fluens: tum frigida *c* toto
Paulatim exſolvit ſe corpore; lentaque colla,
Et captum letho poſuit caput, arma relinquens:
Vitaque cum gemitu fugit indignata ſub umbras.

ARG. *Aeneæ acies acrius incumbit, Camilla victa. Opis Dianæ famula, quæ pugnas ſpectaverat, dolet cecidiſſe virginem, promittitque ultionem. Deſcribitur ſepulcrum Dercenni Regis.*

Tum vero immenſus ſurgens ferit aurea clamor
Sidera: dejecta crudeſcit pugna Camilla.
Incurrunt denſi, ſimul omnis copia Teucrum,
Tyrrhenique duces, Evandrique Arcades alæ.
At Triviæ cuſtos jamdudum in montibus Opis
Alta ſedet ſummis, ſpectatque interrita pugnas:
Utque procul medio juvenum in clamore furentum
Proſpexit triſti multatam morte Camillam,
Ingemuitque, deditque has imo pectore voces.
Heu nimium, virgo, nimium crudele luiſti
Supplicium, Teucros conata laceſſere bello.
Nec tibi deſertæ in dumis coluiſſe Dianam
Profuit, aut noſtras humero geſſiſſe pharetras.
Non tamen indecorem tua te regina reliquit
d Al. numine. Extrema jam in morte, neq; hoc ſine nomine *d* lethum
Per gentes erit, aut famam patieris inultæ.
Nam, quicumque tuum violavit vulnere corpus,
Morte luet merita. fuit ingens monte ſub alto

Re-

Regis Dercenni terreno ex aggere buſtum
Antiqui Laurentis, opacaque ilice tectum.

Opis arcum contendit, Aruntem interficit, redit in cælum. A R G.

Hic dea ſe primum rapido pulcherrima niſu
Siſtit, & Aruntem tumulo ſpeculatur ab alto.
Ut vidit fulgentem armis, ac vana tumentem,
Cur, *a* inquit, diverſus abis? huc dirige greſſum,
Huc peritute veni, capias ut digna Camillæ
Præmia. tu ne etiam telis moriere Dianæ?
Dixit, & aurata volucrem Threiſſa *b* ſagittam
Deprompſit pharetra, cornuque infenſa tetendit,
Et duxit longe, donec curvata coirent
Inter ſe capita, & manibus jam tangeret æquis
Læva aciem ferri, dextra, nervoque papillam.
Extemplo teli ſtridorem, auraſque ſonantes
Audiit una Aruns, hæſitque in corpore ferrum.
Illum expirantem ſocii, atque extrema gementem,
Obliti ignoto camporum in pulvere linquunt.
Opis ad ætherium pennis aufertur Olympum.

a *Dicta per indignationem.*
b *Geſtus ſagittantium.*

Fit fuga Latinorum, Trojanorum impreſſio, & paſſim cædes miſera, quam magnis affectibus explicat Poeta. A R G.

Prima fugit, domina amiſſa, levis ala Camillæ:
Turbati fugiunt Rutuli, fugit acer Atinas:
Disjectique duces, deſolatique manipli
Tuta petunt, & equis averſi ad mœnia tendunt.
Nec quiſquam inſtantes Teucros, lethumque ferentes
Suſtentare valet telis, aut ſiſtere contra:
Sed laxos referunt humeris languentibus arcus:
Quadrupedumque *c* putrem curſu quatit ungula campum.
Volvitur ad muros caligine turbidus atra
Pulvis, & e ſpeculis percuſſæ pectora matres
Fœmineum clamorem ad cœli ſidera tollunt.
Qui *d* curſu portas primi irrupere patentes,
Hos inimica ſuper mixto premit agmine turba,
Nec miſeram effugiunt mortem, ſed limine in ipſo,
Mœnibus in patriis, atque inter tuta domorum
Confixi expirant animas: pars claudere portas,
Nec ſociis aperire viam, nec mœnibus audent
Accipere orantes: oriturque miſerrima cædes
Defendentum armis aditus, inque arma ruentum.
Excluſi ante oculos, lacrymantumque ora parentum
Pars in præcipites foſſas, urgente ruina,
Volvitur: immiſſis pars cæca, & concita frenis
Arietat in portas, & duros obice poſtes.
Ipſæ de muris ſummo certamine matres,
(Monſtrat amor *e* verus patriæ) ut videre Camillam,

c *Aemulatus eſt hic naturã.*
d *Cædes Latinorum.*
e *Al. verſus.*

Tela manu trepidæ jaciunt, ac robore duro
Stipitibus ferrum, ſudibuſque imitantur obuſtis,
Præcipites, primæq; mori pro mœnibus *a* audent.

a Al. ardent.

A R G. *Audit ab Acca Turnus ſuorum cladem, inſidias deſerit, ad urbem tendit, Æneas poſt illum, daturque libro exitus.*

Interea Turnum in ſilvis ſæviſſimus implet
Nuncius, & juveni ingentem fert Acca tumultum;
Deletas Volſcorum acies, cecidiſſe Camillam,
Ingruere infenſos hoſtes, & Marte ſecundo
Omnia corripuiſſe; metum jam ad mœnia ferri.
Ille furens (nam ſæva Jovis ſic numina poſcunt)
Deſerit *b* obſeſſos colles, nemora aſpera linquit.
Vix e conſpectu exierat, campumque tenebat,
Cum pater Æneas, ſaltus ingreſſus apertos,
Exuperatque jugum, ſilvaque evadit opaca.
Sic ambo ad muros rapidi, totoque feruntur
Agmine, nec longis inter ſe paſſibus abſunt.
At ſimul Æneas fumantes pulvere campos
Proſpexit longe, Laurentiaque agmina vidit,
Et ſævum Æneam agnovit Turnus in armis,
Adventumque pedum, flatuſque audivit equorum:
Continuoque ineant pugnas, & prælia tentent,
Ni roſeus feſſos jam gurgite Phœbus Ibero
Tingat equos, noctemque die labente reducat.
Conſidunt caſtris ante urbem, & mœnia vallant.

b *Inſidias impediuntur.*

Finis Libri Decimi primi Æneidos.

P. VIR.

P. VIRGILII
MARONIS
ÆNEIDOS
Liber Decimus Secundus.

ARGUMENTUM.

Conjiciunt Latini culpam in Turnum rei male geſtæ, ille ardet & furit, poſcitque ab Rege ſingulare certamen cum Ænea, reſiſtitque monitis tam Regis, quam Amatæ; at viſa tum temporis Lavinia ardentius furit, mittitque ad Æneam Idmonem, qui nuntiet ſingularem congreſſum, itque ad domum, ubi armatur: idem Æneas facit. Interponitur Juno monens Juturnam, ut fratris ſaluti conſulat. Procedunt ad fœdus, quod ante ſingulare certamen ſolet feriri, inde Latinus & Turnus, hinc Æneas & Aſcanius; jurant Reges; mactantur hoſtiæ, Juturna dolos nectit pro fratre, turbantur omnia. Primus Tolumnius haſtam jacit in Trojanos, principium pugnæ. Ab hoc initio ſævitum deinde in bello acriter commiſtis phalangibus, fugit in urbem Latinus, & tolluntur raptim, quæ parata ad ſacra. In ipſo ſtatim initio Æneas vulneratur, cedit acie, Turnus animos capit, volitat, proterit, necat multos mortalium. Laboratur interim in curando Ænea, ſed nihil ars proficit, & tamen divina Veneris ope ſaluti redditur, reditque ad bellum. Latini cæduntur, & fugiunt, ſed ille uni intendit Turno, quem cum non poſſit ſervante Juturna aſſequi, obvios quoſque trucidat, ut etiam ſeorſim Tur-

nus, donec integræ acies commiſcentur: Adhibetur nova ineundi belli deliberatio, jubente Ænea, ut urbs diruatur, quæ multipliciter oppugnatur. In hoc rerum articulo Amata ſibi exitium ſuſpendio facit, quæ calamitas mirum in modum omnia turbat: hanc ab nuntio Turnus accipit, ac ſtatim decernit cum Ænea congredi: illum vocat ad ſingulare certamen, audit & adeſt Æneas: incipitur congreſſus conjectis haſtis, dein cominus nudatis gladiis: ſed frangitur Turni gladius, & hæret Æneæ haſta: arma uterque recuperat divinæ ope, redeuntque ad certamen. Hoc dum geritur, Jupiter Junonem hortatur, deſinat a faventia Turni: paret illa, tantum petens, ut Latii nomen, Albæ, & Romæ perpetuum in Italia ſit, abolito Trojanorum: annuit Jupiter, ac læta diſcedit Juno. Hoc facto, ut inde quoque Juturnam depellat, Jupiter unam e Furiis mittit converſam in noctuam: agnoſcit Juturna diram volucrem, ac proinde Jovis voluntatem, diſceditque ab acie. Redeunt ſtatim Æneas & Turnus ad certamen, in quo Turnus vincitur, atque ejus morte clauditur illuſtriſſimum opus Æneidos.

ARGUMENTUM.

Conjiciunt Latini culpam in Turnum rei male geſtæ, ille ardet, & furit, ut ſolet percuſſus leo, poſcitque ab Rege ſingulare certamen cum Ænea.

Pars I.

TUrnus ut infractos adverſo Marte Latinos
Defeciſſe videt, ſua nunc promiſſa repoſci,
Se ſignari oculis, ultro implacabilis ardet,
Attollitque animos. *a* Pœnorum qualis in arvis

a Turnus leoni comparatur.

Saucius ille gravi vennantum vulnere pectus,
Tum demum movet arma leo; gaudetque comantes
Excutiens cervice toros, fixumque latronis
Impavidus frangit telum, & fremit ore cruento:

Haud

Haud ſecus accenſo gliſcit violentia Turno.
Tum ſic affatur regem, atque ita turbidus infit.
Nulla mora in Turno, nihil eſt, quod dicta retractent
Ignavi Æneadæ, nec, quæ pepigere, recuſent.
Congredior. fer ſacra pater, & concipe fœdus.
Aut hac Dardanium dextra ſub tartara mittam
Deſertorem Aſiæ: (ſedeant, ſpectentque Latini)
Et ſolus ferro crimen commune refellam:
Aut habeat victos, cedat Lavinia conjux.

ARG.

Oratio Latini ad Turnum, qua monet, ut opes conſideret, quas habet præter Regnum: nuptias, quas habere poteſt præter Laviniam: Deorum, & hominum oracula, quæ jubent illam dari externo: clades, in quas conjecta eſt Italia: periculum vitæ, quod de novo imminet e eventus, qui varii in bello ſunt: ſenectutem patris, qui tunc erat Ardeæ.

Olli ſedato reſpondit corde Latinus: *a Oratio Latini.*
O *a* præſtans animi juvenis, quantum ipſe feroci
Virtute *b* exuperas, tanto me impenſius æquum eſt *b Captatio benevolentiæ.*
Conſulere, atque omnes metuentem expendere caſus.
Sunt tibi regna patris Dauni, ſunt oppida capta
Multa manu: necnon aurumque, animusque Latino eſt.
Sunt aliæ innuptæ Latio, & Laurentibus agris,
Nec genus indecores: ſine me hæc haud mollia *c* fatu
Sublatis aperire dolis, ſimul hæc animo hauri. *c Fatum.*
Me natam nulli veterum ſociare procorum
Fas erat: idque omnes Divique hominesque canebant:
Victus amore tui, cognato ſanguine victus,
Conjugis & mœſtæ lacrymis, vincla omnia rupi,
Promiſſam eripui genero, atque arma impia ſumpſi.
Ex illo qui me caſus, quæ Turne ſequantur
Bella, vides: quantos primus patiare labores.
Bis *d* magna victi pugna, vix urbe tuemur *d Ab incommodis.*
Spes Italas: recalent noſtro Tyberina fluenta
Sanguine adhuc, campique ingentes oſſibus albent.
Quo referor toties? quæ mentem inſania mutat?
Si Turno extincto ſocios ſum accire paratus,
Cur non incolumi potius certamina tollo?
Quid conſanguinei Rutuli, quid cætera dicet
Italia? ad mortem ſi te (fors dicta refutet)
Prodiderim, natam, & connubia noſtra petentem
Reſpice res bello varias: miſerere *e* parentis *e Pathos.*
Longævi, quem nunc mœſtum patria Ardea longe
Dividit. ----

ARG.

Reſiſtit violentiſſime Latino Turnus cum deſpicatu ſenis, cum laude ſua, cum contumelia Æneæ.

---- Haudquaquam dictis violentia Turni
Flectitur, exuperat magis, ægreſcitque medendo.

Ut

a *Al. incipit.* Ut primum fari potuit, ſic *a* inſtitit ore.
Quam pro me curam geris, hanc precor, optime, pro me
Deponas, lethumque ſinas pro laude paciſci.
b *Generoſitas.* Et *b* nos tela, pater, ferrumque haud debile dextra
Spargimus, & noſtro ſequitur de vulnere ſanguis.
Longe illi dea mater erit, quæ nube fugacem
Fœminea tegat, & vanis ſeſe occulat umbris.

A R G. *Amata Turnum obteſtatur, ne cum Trojanis pugnet, nam eo extincto, in quo Regiæ totius fulcrum, ipſa quoque habitura eſt vitæ exitum.*

At regina nova pugnæ conterrita ſorte
Flebat, & ardentem generum moritura tenebat.
Turne, per has ego te lacrymas, per ſi quis Amatæ
Tangit honos animum: ſpes tu nunc una ſenectæ:
Tu requies miſeræ: decus, imperiumque Latini
Te penes; in te omnis domus inclinata recumbit:
Unum oro, deſiſte manum committere Teucris.
Qui te cunque manent iſto certamine caſus,
Et me Turne manent, ſimul hæc inviſa relinquam
Lumina, nec generum Æneam captiva videbo.

A R G. *Viſa tum temporis Lavinia (cujus pulchritudo ex occaſione deſcribitur) ardorem Turni acrius incendit, qui Amatæ lacrymas verbis caſtigat, & ad Æneam mittit Idmona nuntiaturum ſingularem congreſſum.*

Accepit vocem lacrymis Lavinia matris,
Flagrantes perfuſa genas, cui plurimus ignem
Subjecit rubor, & calefacta per ora cucurrit.
c *Comparatio formæ, & pulchritudinis.* Indum ſanguineo *c* veluti violaverit oſtro
Si quis ebur, vel miſta rubent ubi lilia multa
Alba roſa: tales virgo dabat ore colores.
Illum turbat amor, figitque in virgine vultus,
Ardet in arma magis, paucisque affatur Amatam.
Ne quæſo, ne me lacrymis, neve omine tanto
Proſequere in duri certamina Martis euntem,
O mater, neque enim Turno mora libera mortis.
Nuntius hæc Idmon Phrygio mea dicta tyranno
Haud placitura refer: cum primum craſtina cœlo
Puniceis invecta rotis aurora rubebit,
Non Teucros agat in Rutulos, Teucrum arma quieſcant,
Et Rutulum, noſtro dirimatur ſanguine bellum:
Illo quæratur conjux Lavinia campo.

A R G. *Relinquit Turnus Regiam, itque ad ædes ſuas, ubi poſt adductos, paratoſque ab aurigis ad prælium equos, ipſe armatur lorica, enſe, clypeo, haſta.*

Hæc

Hæc ubi dicta dedit, rapiduſque in tecta receſſit,
Poſcit equos, gauderque tuens ante ora frementes,
Pilumno quos ipſa decus dedit *a* Orithyia,
Qui candore nives anteirent, curſibus auras.
Circumſtant properi aurigæ, manibuſque laceſſunt
Pectora plauſa cavis; & colla comantia pectunt.
Ipſe dehinc *b* auro ſqualentem, alboque orichalco
Circundat loricam humeris: ſimul aptat habendo
Enſemque, clypeumque, & rubræ cornua criſtæ;
Enſem, quem Dauno ignipotens deus ipſe parenti
Fecerat, & ſtygia candentem tinxerat unda.
Exin, quæ mediis ingenti adnixa columnæ
Ædibus adſtabat, validam vi corripit haſtam,
Actoris Aurunci ſpolium, quaſſatque trementem
Vociferans: Nunc o nunquam fruſtrata vocatus
Haſta meos, nunc tempus adeſt, te maximus Actor,
Te Turni nunc dextra gerit. da ſternere corpus,
Loricamque manu valida lacerare revulſam
Semiviri Phrygis, & fœdare in pulvere crines
Vibratos calido ferro, myrrhaque madentes.

a *Orithyia filia Erethei, Boreæ uxor.*

b *Quod auri ſplendorem, æris duritiem habet.*

ARG.

Turni parantis ſe ad prælium inanes furiæ, Æneæ in idem incumbentis militaris ardor.

His agitur furiis, totoque ardentis ab ore
Scintillæ abſiſtunt, oculis micat acribus ignis.
Mugitus *c* veluti cum prima in prælia taurus
Terrificos ciet, atque iraſci in cornua tentat,
Arboris obnixus trunco, ventoſque laceſſit
Ictibus, & ſparſa ad pugnam proludit arena.
Nec minus interea maternis ſævus in armis
Æneas acuit Martem, & ſe ſuſcitat ira,
Oblato gaudens componi fœdere bellum.
Tum ſocios, mœſtique metum ſolatur Iuli,
Fata docens, regique jubet reſponſa Latino
Certa referre viros, & pacis dicere leges.

c *Comparatio.*

ARG.

Orto die fit dimenſio campi ad certamen, afferuntur ſacra, procedunt Rutuli, & Trojani ad ſpectaculum cum armis: qui non his apti ſpectant e locis urbis editis.

Poſtera vix ſummos ſpargebat lumine montes
Orta dies, cum primum alto ſe gurgite tollunt
Solis equi, lucemque elatis naribus efflant.
Campum *d* ad certamen magnæ ſub mœnibus urbis
Dimenſi Rutulique viri, Teucrique parabant:
In medioque focos, & Diis communibus aras
Gramineas, alii fontemque ignemque ferebant
Velati lino, & verbena tempora vincti.
Procedit legio Auſonidum: pilataque plenis
Agmina ſe fundunt portis: hinc Trojus omnis,

d *Singulorum certamen.*

Tyrrhenuſque ruit variis exercitus armis,
Haud ſecus inſtructi ferro, quam ſi aſpera Martis
Pugna vocet: nec non mediis in millibus ipſi
Ductores auro volitant, oſtroque decori,
Et genus Aſſaraci, Mneſtheus, & fortis Aſylas,
Et Meſſapus equum domitor, Neptunia proles.
Utque dato ſigno ſpatia in ſua quiſque receſſit,
Defigunt tellure haſtas, & ſcuta reclinant.
Tum ſtudio effuſæ matres, & vulgus inermum,
Invalidique ſenes turres, & tecta domorum
Obſedere: alii portis ſublimibus aſtant.

ARG. *Juno pro Turno ſolicita adit hujus ſororem Juturnam, hortans, rem ut fratris tueatur, congerens argumenta, quæ poteſt validiora.*

Pars II.

At Juno ex ſummo (qui nunc Albanus habetur,
Tum neq; nomen erat, neq; honos, aut gloria monti)
Proſpiciens tumulo, campum ſpectabat, & ambas
Laurentum, Troumque acies, urbemque Latini.
Extemplo Turni ſic eſt affata ſororem
Diva deam, ſtagnis quæ, fluminibuſque ſonoris
Præſidet: hunc illi rex ætheris altus honorem
Jupiter erepta pro virginitate ſacravit.
Nympha decus fluviorum, animo gratiſſima noſtro,
Scis *a* ut te cunctis unam, quæcumque Latinæ
Magnanimi Jovis ingratum aſcendere cubile,
Prætulerim, cœlique libens in parte locarim.
Diſce tuum, ne me incuſes, Juturna, dolorem.
Qua viſa eſt fortuna pati, Parcæque ſinebant
Cedere res Latio, Turnum, & tua mœnia texi.
Nunc juvenem imparibus video concurrere fatis;
Parcarumque dies, & vis inimica propinquat.
Non pugnam aſpicere hanc oculis, non fœdera poſſum.
Tu pro germano, ſi quid præſentius audes,
Perge, decet; forſam miſeros meliora ſequentur.
Vix ea, cum lacrymas oculis Juturna profudit,
Terque, quaterque manu pectus percuſſit honeſtum.
Non lacrymis hoc tempus, ait, Saturnia Juno:
Accelera, & fratrem, ſi quis modus, eripe morti.
Aut tu bella cie, conceptumque excute fœdus:
Auctor ego audendi. Sic exhortata reliquit
Incertam, & triſti turbatam vulnere mentis.

a Benevolentia à commemoratione beneficiorum.

ARG. *Ex caſtris ſuis Latinus, & Turnus; ex ſuis Æneas, & Aſcanius procedunt ad fœdus feriundum: fit ſolemnis hoſtiarum probatio.*

Interea reges (ingenti mole Latinus
Quadrijugo vehitur curru, cui tempora circum
Aurati bis ſex radii fulgentia cingunt,

So-

Solis avi ſpecimen bigis it Turnus in albis,
Bina manu lato criſpans haſtilia ferro:
Hinc pater Æneas Romanæ ſtirpis origo,
Sydereo flagrans clypeo, & cœleſtibus armis,
Et juxta Aſcanius, magnæ ſpes altera Romæ)
Procedunt *a* caſtris, puraque in veſte ſacerdos — *a Ex Homerica lib. 3.*
Setigeræ fœtum ſuis, intonſamque bidentem
Attulit, admovitque pecus flagrantibus aris.
Illi ad ſurgentem converſi lumina ſolem
Dant fruges manibus ſalſas, & tempora ferro
Summa notant pecudum, pateriſque altaria libant.

ARG.

Juramentum Æneæ, quo, poſt invocata Numina, affirmat, ſe, ſi victus fuerit ab Turno in ſingulari certamine, diſceſſurum ad Evandrum; ſin victor, daturum tantum ſacra, & Imperium fore penes Latinum.

Tum pius Æneas ſtricto ſic enſe precatur:
Eſt nunc ſol teſtis, & hæc mihi terra precanti,
Quam propter tantos potui perferre labores:
Et pater omnipotens, & tu Saturnia Juno
Jam melior, jam diva precor, tuque inclyte Mavors,
Cuncta tuo qui bella pater ſub numine torques:
Fonteſque, fluvioſque voco: quæque ætheris alti
Relligio, & quæ cæruleo ſunt numina ponto:
Ceſſerit Auſonio ſi fors victoria Turno,
Convenit *b* Evandri victos diſcedere ad urbem: — *b Lex pacis.*
Cedet Iulus agris: nec poſt arma ulla rebelles
Æneadæ referent, ferrove hæc regna laceſſent.
Sin noſtrum annuerit nobis victoria Martem,
Ut potius reor, & potius dii numine firment:
Non ego nec Teucris Italos parere jubebo,
Nec mihi regna peto: paribus ſe legibus ambæ
Invictæ gentes æterna in fœdera mittant.
Sacra deoſque dabo: ſocer arma Latinus habeto,
Imperium ſolemne ſocer: mihi mœnia Teucri
Conſtituent, urbique dabit Lavinia nomen.

ARG.

Æneæ dictum in jurando Latinus ſequitur, promittens æternam fore deinde pacem.

Sic prior Æneas, ſequitur ſic deinde Latinus,
Suſpiciens cœlum, tenditque ad ſydera dextram.
Hæc eadem, Ænea, terram, mare, ſydera juro,
Latonæque genus duplex, Janumque bifrontem, — *c Al. divi.*
Vimque deum infernam, & *c* duri ſacraria Ditis:
Audiat hæc genitor, qui fœdera fulmine ſancit:
Tango aras, medioſque ignes, & numina teſtor:
Nulla dies pacem hanc Italis, nec fœdera rumpet,
Quo res cunque cadent: nec me vis ulla volentem
Avertet; non ſi tellurem effundat in undas

Di-

a Ex Hom. Ilia. lib. 1.

Diluvio *a* miſcens, cœlumve in tartara ſolvat.
Ut ſceptrum hoc (dextra ſceptrum nam forte gerebat)
Nunquam fronde levi fundet virgulta, nec umbras:
Cum ſemel in ſylvis imo de ſtirpe reciſum
Matre caret, poſuitque comas, & brachia ferro,
Olim arbos: nunc artificis manus ære decoro
Incluſit, patribuſque dedit geſtare Latinis.

ARG. *Mactatio hoſtiarum, Rutulorum favor in Turnum, & in illum commiſeratio, Juturnæ ſororis dolus.*

Talibus inter ſe firmabant fœdera dictis
Cônſpectu in medio procerum: tum rite ſacratas
In flammam jugulant pecudes, & viſcera vivis
Eripiunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
At vero Rutulis impar ea pugna videri
Jamdudum, & vario miſceri pectora motu.
Tum magis ut propius cernunt non viribus æquis,
Adjuvat *b* inceſſu tacito progreſſus, & aram
Suppliciter venerans, demiſſo lumine, Turnus,
Taben teſque *c* genæ, & juvenili in corpore pallor.
Quem ſimul ac Juturna ſoror crebreſcere vidit
Sermonem, & vulgi variare labantia corda,
In medias acies formam aſſimulata Camerti,
Cui genus a proavis ingens, clarumque paternæ
Nomen erat virtutis, & ipſe acerrimus armis:
In medias dat ſeſe acies haud neſcia rerum,
Rumoreſque ſerit varios, ac talia fatur.

b Al. ingreſſu.

c Al. pallentes.

ARG. *Juturnæ oratio pro fratre ad Rutulos, horum in animis commutatio.*

d Diſſuadet factus ab inhoneſto.

Non *d* pudet o Rutuli cunctis pro talibus unam
Objectare animam? numerone, an viribus æqui
Non ſumus? en omnes & Troes, & Arcades hic ſunt,
Fataliſque manus, infenſa Etruria Turno:
Vix hoſtem alterni ſi congrediamur, habemus.
Ille quidem ad ſuperos, quorum ſe devovet aris,
Succedet fama, vivuſque per ora feretur:
Nos patria amiſſa dominis parere ſuperbis
Cogemur, qui nunc lenti conſedimus arvis.
Talibus incenſa eſt juvenum ſententia dictis:
Jam magis atque magis ſerpitque per agmina murmur.
Ipſi Laurentes mutari, ipſique Latini,
Qui ſibi jam requiem pugnæ, rebuſque ſalutem
Sperabant, nunc arma volunt, fœduſque precantur
Infectum, & Turni ſortem miſerantur iniquam.

ARG. *Firmat Juturna orationem ſuam divino monſtro. Nã cum cycnum rapuiſſet aquila, & in hanc, ut in communem hoſtem ſeſe reliquæ volucres concitaviſſent, donec prædam*

dam projecit, Tolumnius ita rem interpretatus eſt, ut Rutulis maximos animos addiderit pro Turno, qui cycnus, contra Æneam, qui aquila.

His aliud majus Juturna adjungit, & alto — a *Al. præſtan-*
Dat ſignum cœlo: quo non præſtantius *a* ullum — *tius.*
Turbavit mentes Italas, monſtroque feſellit.
Namque *b* volans rubra fulvus Jovis ales in æthra — b *Augurium.*
Littoreas agitabat aves, turbamque ſonantem
Agminis aligeri: ſubito cum lapſus ad undas
Cycnum excellentem pedibus rapit improbus uncis.
Arrexere animos Itali: cunctæque volucres
Convertunt clamore fugam [mirabile viſu]
Ætheraque obſcurant pennis, hoſtemque per auras
Facta nube premunt: donec vi victus, & ipſo
Pondere defecit, prædamque ex unguibus ales
Projecit fluvio, penituſque in nubila fugit.
Tum vero augurium Rutuli clamore ſalutant,
Expediuntque manus: primuſque Tolumnius augur,
Hoc erat, hoc votis, inquit, quod ſæpe petivi.
Accipio, agnoſcoque deos: meme duce ferrum
Accipite o *c* Rutuli: quos improbus advena bello — c *Al. miſeri.*
Territat, invalidas ut aves, & littora noſtra
Vi populat: petet ille fugam, penituſque profundo
Vela dabit. vos unanimi denſate catervas,
Et Regem vobis pugna defendite raptum.

ARG.

Torquet haſtam Tolumnius in Trojanos, principium pugnæ: interficit unum e novem fratribus: hi ad vindictā inflammantur. Ab hoc initio ſævitum deinde in bello acriter commiſſis phalangibus: fugit in urbem Latinus, & tolluntur raptim, quæ parata ad ſacra.

Pars III.

Dixit, & adverſos telum contorſit in hoſtes
Procurrens: ſonitum dat ſtridula cornus, & auras
Certa ſecat: ſimul hoc ſimul ingens clamor, & omnes
Turbati cunei, calefactaque corda tumultu.
Haſta volans, ut forte novem pulcherrima fratrum
Corpora conſtiterant contra, quos fida crearat
Una tot Arcadio conjux Tyrrhena Gilippo:
Horum unum ad medium, teritur qua ſutilis alvo
Balteus, & laterum juncturas fibula mordet,
Egregium forma juvenem, & fulgentibus armis,
Tranſadigit coſtas, fulvaque extendit *d* arena. — d *Al. effundit.*
At fratres animoſa phalanx, accenſaque luctu,
Pars gladios ſtringunt manibus: pars miſſile ferrum
Corripiunt, cæcique ruunt, quos agmina contra
Procurrunt Laurentum: hinc denſi rurſus inundant
Troes, Agyllinique, & pictis Arcades armis:
Sic omnes amor unus habet decernere ferro.

Diripuere aras. it toto turbida cœlo
Tempeſtas telorum, ac ferreus ingruit imber,
Crateraſque, focoſque ferunt: fugit ipſe Latinus,
Pulſatos referens infecto fœdere divos.
Infrænant alii currus, aut corpora ſaltu
Subjiciunt in equos, & ſtrictis enſibus adſunt.

ARG. *Meſſapus interficit Auleſten, Chorinæus Trojanus Ebuſum, Alſus paſtor Rutulus Podalirium Trojanum.*

Meſſapus regem, regiſque inſigne gerentem
Tyrrhenum Auleſtem, avidus confundere fœdus
Adverſo proterret equo: ruit ille recedens,
Et miſer oppoſitis a tergo involvitur aris
In caput, inque humeros; at fervidus advolat haſta
Meſſapus, teloque orantem multa trabali
Deſuper altus equo graviter ferit, atque ita fatur.
Hoc habet, hæc melior magnis data victima Divis.
Concurrunt Itali, ſpoliantque calentia membra.
Obvius ambuſtum torrem Chorinęus ab ara
Corripit: & venienti Ebuſo, plagamque ferenti
Occupat os flammis, illi ingens barba reluxit,
Nidoremque ambuſta dedit; ſuper ipſe ſecutus
Cæſariem lęva turbati corripit hoſtis,
Impreſſoque genu nitens, terræ applicat ipſum,
Sic rigido latus enſe ferit. Podalirius Alſum
Paſtorem, primaque acie per tela ruentem
Enſe ſequens nudo ſuper imminet: ille ſecuri
Adverſi frontem mediam mentumque reducta
a Disjicit, & ſparſo late rigat arma cruore.
Olli dura quies oculos, & ferreus urget
Somnus, in ęternam clauduntur lumina noctem.

a *Al. diſſidit.*

ARG. *Æneas pugnas vetat, ut cui ſoli ex lege fœderis concurrendum cum ſolo Turno: quæ dum loquitur, vulneratur, ignorato auctore vulneris.*

At pius Æneas dextram tendebat inermem
Nudato capite, atque ſuos clamore vocabat.
Quo ruitis? Quæve iſta repens diſcordia ſurgit?
O cohibete iras: ictum jam fœdus, & omnes
Compoſitæ leges: mihi jus concurrere ſoli,
Me ſinite, atque auferte metus: ego fœdera faxo
Firma manu: Turnum jam debent hæc mihi ſacra.
Has inter voces, media inter talia verba,
Ecce viro ſtridens alis allapſa ſagitta eſt:
Incertum qua pulſa manu, quo turbine adacta,
Quis tantam Rutulis laudem, caſuſve, Deuſve
Attulerit: preſſa eſt inſignis gloria facti:
Nec ſeſe Æneæ jactavit vulnere quiſquam.

Ce-

Cedit acie Æneas, Turnus animos capit, volitat, proterit, necat multos mortalium, comparatur cum Marte fremebundo. ARG.

Turnus *a* ut Æneam cedentem ex agmine vidit, *a Turni virtus*
Turbatoſque duces: ſubita ſpe fervidus ardet, *abſente Ænea,*
Poſcit equos, atque arma ſimul; ſaltuque ſuperbus
Emicat in currum, & manibus molitur habenas:
Multa virum volitans dat fortia corpora letho:
Semineces volvit multos, aut agmina curru
Proterit, aut raptas fugientibus ingerit haſtas.
Qualis *b* apud gelidi cum flumina concitus Hebri *b Comparatio.*
Sanguineus Mavors clypeo increpat, atque furentes,
Bella movens, immittit equos: illi æquore aperto
Ante notos, zephyrumque volant. gemit ultima pulſu
Thraca pedum, circumque atræ formidinis ora,
Iræque, inſidiæque dei comitatus aguntur.
Talis equos alacer media inter prælia Turnus
Fumantes ſudore quatit (miſerabile) cæſis
Hoſtibus inſultans: ſpargit rapida ungula rores
Sanguineos, miſtaque cruor calcatur arena.

Enumerat viros duodecim, quos variis mortibus unus interfecit Turnus, jam eminus, jam cominus. ARG.

Jamque neci Steneliumque dedit, Thamyrimq;, Polumque,
Hunc congreſſus, & hunc, illum eminus, eminus ambos
Imbraſidas, Glaucum atque Ladem: quos Imbraſus ipſe
Nutrierat Lycia, paribuſque ornaverat armis,
Vel conferre manum, vel equo prævertere ventos.
Parte alia media Eumedes in prælia fertur,
Antiqui proles bello præclara *c* Dolonis, *c De Dolone vide*
Nomine avum referens, animo, manibuſque parentem, *de Homer. illud*
Qui quondam, caſtra ut Danaum ſpeculator adiret, *lib. 10.*
Auſus Pelidæ pretium ſibi poſcere currus,
Illum Tydides alio pro talibus auſis
Affecit pretio, nec equis aſpirat Achillis.
Hunc procul ut campo Turnus *d* conſpexit aperto, *d Al. perſpexit.*
Ante levi jaculo longum per inane ſecutus,
Siſtit equos bijugos, & curru deſilit, atque
Semianimi, *e* lapſoque ſupervenit: & pede collo
Impreſſo, dextræ mucronem extorquet, & alto
Fulgentem tingit jugulo, atque hæc inſuper addit.
En agros, & quam bello Trojane petiſti,
Heſperiam metire jacens: hæc præmia, qui me
Ferro auſi tentare, ferunt: ſic mœnia condunt.
Huic comitem Buten conjecta cuſpide mittit,
Chloreaque, Sabarimque, Daretaque, Terſilochumque,
Et ſternacis equi lapſum cervice Thymœten.

ARG. *De Phegeo poſt duodecim illos interfectos ſermo uberior; præmiſſa prius comparatione, qua Turni virtus illuſtratur.*

Ac velut Edoni Boreæ cum ſpiritus alto
Inſonat Ægæo, ſequiturque ad litora fluctus,
Qua venti incubuere, fugam dant nubila cælo.
Sic Turno, quacunque viam ſecat, agmina cedunt,
Converſæque ruunt acies: fert impetus ipſum,
Et criſtam adverſo curru quatit aura volantem.
Non tulit inſtantem Phegeus, animiſque frementem
Objecit ſeſe ad currum, & ſpumantia frænis
a *Al. contorſit.* Ora citatorum dextra *a* detorſit equorum:
Dum trahitur, pendetque jugis, hunc lata retectum
Lancea conſequitur, rumpitque infixa bilicem
Loricam, & ſummum deguſtat vulnere corpus.
Ille tamen clypeo objecto converſus in hoſtem
Ibat, & auxilium ducto mucrone petebat:
Quem rota præcipitem, & procurſu concitus axis
Impulit, effuditque ſolo; Turnuſque ſecutus
Imam inter galeam ſummi thoracis & oras,
Abſtulit enſe caput, truncumque reliquit arenæ.

ARG. *Æneas accepto vulnere it in caſtra, adhibetur ejus animi magnitudo, & Iapigis medici elogia.*

Atque ea dum campis victor dat funera Turnus,
Interea Ænean Mneſtheus, & fidus Achates,
b *Al. puer.* Aſcaniuſque *b* comes caſtris ſtatuere cruentum,
Alternos longa nitentem cuſpide greſſus.
Sævit, & infracta luctatur arundine telum
Eripere, auxilioque viam, quæ proxima, poſcit:
Enſe ſecent lato vulnus, telique latebram
Reſcindant penitus, ſeſeque in bella remittant.
Jamque aderat Phœbo ante alios dilectus Iapis
Jaſides, acri quondam cui captus amore
Ipſe ſuas artes, ſua munera lætus Apollo
Augurium, Citharamque dabat, celereſque ſagittas.
Ille ut depoſiti proferret fata parentis,
Scire poteſtates herbarum, uſumque medendi
Maluit, & mutas agitare inglorius artes.

ARG. *Laboratur in curando Ænea, ſed nihil opis in medicina.*

Stabat acerba fremens, ingentem nixus in haſtam
Æneas, magno juvenum, & mœrentis Iuli
Concurſu, lacrymiſque immobilis: ille retorto
Pæonium in morem ſenior ſuccinctus amictu,
c *Ænea medetur.* Multa manu *c* medica, Phœbique potentibus herbis
Nequicquam trepidat, nequicquam ſpicula dextra
Sollicitat, prenſatque tenaci forcipe ferrum.

Nul-

Nulla viam fortuna regit: nihil auctor Apollo
Subvenit: & ſævus campis magis, ac magis horror
Crebreſcit, propiuſque malum eſt: jam pulvere cœlum
Stare vident: ſubeunt equites, & ſpicula caſtris
Denſa cadunt mediis: it triſtis ad æthera clamor
Bellantum juvenum, & duro ſub Marte cadentum.

ARG. *Adeſt laboranti nato Venus cum divina ope, nam Dictamno medicatur aquam, qua fotum vulnus eſt, ac ſtatim ille ſaluti redditus.*

Hic Venus indigno nati concuſſa dolore
a Dictamnum genitrix Cretæa carpit ab Ida,
Puberibus caulem foliis, & flore comantem
Purpureo: non illa feris incognita capris
Gramina, cum tergo volucres hæſere ſagittæ.
Hoc Venus obſcuro faciem circundata nimbo
Detulit: hoc fuſum labris ſplendentibus amnem
Inficit, occulte medicans, ſpargitque ſalubris
Ambroſiæ ſuccos, & odoriferam Panaceam.
Fovit ea vulnus lympha longævus Iapis
Ignorans, ſubitoque omnis de corpore fugit
Quippe dolor, omnis ſtetit imo vulnere ſanguis.
Jamque *b* ſecuta manum nullo cogente ſagitta
Excidit, atque novæ rediere in priſtina vires.
Arma citi properate viro, quid ſtatis? Iapis
Conclamat, primuſque animos accendit in hoſtes.
Non hæc humanis opibus, non arte magiſtra
Proveniunt, neque te Ænea mea dextera ſervat:
Major agit deus, atque opera ad majora remittit.

a *Al. Ipſa manu, Et Dictæa.*

b *Deorum auxilium.*

ARG. *Armatur Æneas, deoſculatur Aſcanium, rapitur ad bellum alacer, terrentur Latini.*

Ille avidus pugnæ ſuras incluſerat auro
Hinc atque hinc, oditque moras, haſtamque coruſcat.
Poſtquam habilis lateri clypeus, loricaque tergo eſt,
Aſcanium fuſis circum complectitur armis,
Summaque per galeam delibans oſcula fatur.
Diſce *c* puer virtutem ex me, verumque laborem,
Fortunam ex aliis: nunc te mea dextera bello
Defenſum dabit, & magna inter præmia ducet.
Tu facito mox, cum matura adoleverit ætas,
Sis memor, & te animo repetentem exempla tuorum
Et pater Æneas, & *d* avunculus excitet Hector.
Hæc ubi dicta dedit: portis ſeſe extulit, ingens
Telum immane manu quatiens: ſimul agmine denſo
Anteus, Mneſtheuſque ruunt, omniſque relictis
Turba fluit caſtris: tum cæco pulvere campus
Miſcetur, pulſuque pedum tremit excita tellus.

c *Paternum exemplum.*

d *Hortatio a virtute avunculi.*

a *Al. agmine.* Vidit ab adverſo venientes *a* aggere Turnus,
Videre Auſonii, gelidusque per ima cucurrit
Oſſa tremor: prima ante omnes Juturna Latinos
Audiit, agnovitque ſonum, & tremefacta refugit.
Ille volat, campoque atrum rapit agmen aperto.

ARG. *Æneæ impetus cum tempeſtate comparatur, deſcribitur Latinorum cædes & fuga.*

b *Impetus Æneæ, per comparationem.* Qualis *b* ubi ad terras abrupto ſydere nimbus
It mare per medium, miſeris heu præſcia longe
Horreſcunt corda agricolis: dabit ille ruinas
Arboribus, ſtragemque ſatis: ruet omnia late:
Ante volant, ſonitumque ferunt ad littora venti.
Talis in adverſos ductor Rhœteius hoſtes
Agmen agit: denſi cuneis ſe quiſque coactis
Agglomerant: ferit enſe gravem Tymbræus Oſirim,
Archetium Mneſtheus: Epulonem obtruncat Achates:
Ufentemque Gyas: cadit ipſe Tolumnius augur,
c *Malum conſilium conſultori peſſimum.* Primus *c* in adverſos telum qui torſerat hoſtes.
Tollitur in cœlum clamor, verſique viciſſim
Pulverulenta fuga Rutuli dant terga per agros:
d *Al. averſos,* Ipſe neque *d* adverſos dignatur ſternere morti,
e *Al. equo.* Nec pede congreſſos, *e* nec equo, nec tela ferentes
Inſequitur, ſolum denſa in caligine Turnum
Veſtigat luſtrans: ſolum in certamina poſcit.

ARG. *Juturnæ diligentia in ſervando Turno, comparatur cum hirundine.*

Hoc concuſſa metu mentem Juturna virago
Aurigam Turni media inter lora Metiſcum
Excutit, & longe lapſum temone relinquit:
Ipſa ſubit, manibuſque undantes flectit habenas
Cuncta gerens, vocemque, & corpus, & arma Metiſci,
f *Comparatio.* Nigra *f* velut magnas domini cum divitis ædes
Pervolat, & pennis alta atria luſtrat hirundo,
Pabula parva legens, nidiſque loquacibus eſcas:
Et nunc porticibus vacuis, nunc humida circum
Stagna ſonat. Similis medios Juturna per hoſtes
Fertur equis, rapidoque volans obit omnia curru:
Jamque hic germanum, jamque hic oſtendit ovantem,
Nec conferre manum patitur: volat avia longe.

ARG. *Æneas uni intendens Turno alios non curat, ſed Meſſapi telo irritatus in omnes ſævit abſque diſcrimine.*

Haud minus Æneas tortos legit obvius orbes,
Veſtigatque virum, & disjecta per agmina magna
Voce vocat: quoties oculos conjecit in hoſtem,
Alipedumque fugam curſu tentavit equorum:

Aver-

Averſos toties currus Juturna retorſit.
Heu quid agat? vario nequicquam fluctuat æſtu,
Diverſæque vocant animum in contraria curæ.
Huic Meſſapus, uti læva duo forte gerebat
Lenta levis curſu præfixa haſtilia ferro,
Horum unum certo contorquens dirigit ictu.
Subſtitit Æneas, & ſe collegit in arma,
Poplite ſubſidens: apicem tamen incita ſummum
Haſta tulit, ſummaſque excuſſit vertice criſtas.
Tum vero aſſurgunt iræ, inſidiiſque ſubactus,
Diverſos ubi ſenſit equos, currumque referri,
Multa Jovem, & læſi teſtatus fœderis aras,
Jam tandem invadit medios: & Marte ſecundo
Terribilis ſævam nullo diſcrimine cædem
Suſcitat, irarumque omnes effundit habenas.

ARG. *Turni, & Æneæ virtus in trucidandis hoſtibus, quos quiſque obvios habuit.*

Quis mihi nunc tot acerba Deus, quis carmine cædes
Diverſas, obitumque ducum, quos æquore toto
Inque vicem nunc Turnus agit, nunc Troius heros,
Expediat? tanton' placuit concurrere motu
Jupiter æterna gentes in pace futuras?
Æneas Rutulum Sucronem (ea prima ruentes
Pugna loco ſtatuit Teucros) haud multa *a* moratus — *a Al. morantem.*
Excipit in latus, & qua fata celerrima, crudo
Tranſadigit coſtas, & crates pectoris enſe.
Turnus equo dejectum Amycum, fratremque Diorem
Congreſſus pedes, hunc venientem cuſpide longa,
Hunc mucrone ferit, curruque abſciſſa duorum
Suſpendit capita, & rorantia ſanguine portat.
Ille *b* Talon, Tanainque neci, fortemque Cethegum, — *b Agelaſum.*
Tres uno congreſſu, & mœſtum mittit Onyten,
Nomen Echionium, matriſque genus Peridiæ.
Hic fratres Lycia miſſos, & Apollinis agris,
Et juvenem exoſum nequicquam bella Menœten
Arcada, piſcoſæ cui circum flumina Lernæ
Ars fuerat, pauperque domus, nec nota potentum
Munera, conductaque pater tellure ſerebat.

ARG. *Comparatio utriuſque ducis ab ignibus, ab amnibus obvia omnia devaſtantibus, depopulantibus. Æneas Murranum interficit, Turnus Ilum.*

Ac *c* velut immiſſi diverſis partibus ignes — *c Impetus Æneæ ac Turni per comparationem.*
Arentem in ſilvam, & virgulta ſonantia lauro:
Aut ubi decurſu rapido de montibus altis
Dant ſonitum ſpumoſi amnes, & in æquora currunt,
Quiſque ſuum populatus iter. Non ſegnius ambo
Æneas Turnuſque ruunt per prælia: nunc, nunc

Fluctuat ira intus: rumpuntur neſcia vinci
Pectora, nunc toris in vulnera viribus itur.
Murranum hic atavos, & avorum antiqua ſonantem
Nomina, per regeſque actum genus omne Latinos,
Præcipitem ſcopulo, atque ingentis turbine ſaxi
Excutit, effunditque ſolo, hunc lora, & juga ſubter
Provolvere rotæ, crebro ſuper ungula pulſu
Incita, nec domini memorum proculcat equorum.
Ille ruenti Ilo, animiſque immane frementi
Occurrit, telumque aurata ad tempora torquet.
Olli per galeam fixo ſtetit haſta cerebro.

ARG. *Glorioſa Turni, atque Æneæ, & nova facinora: integra aciei utriuſque concurſatio.*

Dextera nec tua te Grajum fortiſſime Creteu
Eripuit Turno: nec Dii texere Cupencum
Ænea veniente ſui: dedit obvia ferro
Pectora, nec miſero clypei mora profuit ærei.
Te quoque Laurentes viderunt Æole campi
Oppetere, & late terram conſternere tergo.
Occidis, Argivæ quem non potuere phalanges
Sternere, nec Priami regnorum everſor Achilles.
Hic tibi mortis erant metæ, domus alta ſub Ida,
Lyrneſſi domus alta, ſolo Laurente ſepulchrum.
Totæ adeo converſæ acies, omneſque Latini,
Omnes Dardanidæ, Mneſtheus, acerque Sereſtus,
Et Meſſapus equum domitor, & fortis Aſylas,
Tuſcorumque phalanx, Evandrique Arcadis alæ:
Pro ſe quiſque viri ſumma nituntur opum vi.
a *Atrox prælium.* Nec *a* mora, nec requies, vaſto certamine tendunt.

ARG. *Nova & ſubita belli ineundi deliberatio ex aſpirante Venere, ex æſtuante Ænea: hic ſcilicet ſuos hortatur, ut eant contra urbem Latini, relicto palante hoſte.*

Pars IV. Hic mentem Æneæ genitrix pulcherrima miſit,
Iret ut ad muros, urbique adverteret agmen
Ocyus, & ſubita turbaret clade Latinos.
Ille, ut veſtigans diverſa per agmina Turnum
Huc, atque huc acies circumtulit, aſpicit urbem
Immunem tanti belli, atque impune quietam.
Continuo pugnæ accendit majoris imago:
Mneſthea, Sergeſtumque vocat, fortemque Sereſtum
Ductores, tumulumque capit: quo cætera Teucrum
Concurrit legio; nec ſcuta, aut ſpicula denſi
Deponunt. celſo medius ſtans aggere fatur:
Ne qua meis eſto dictis mora, Jupiter hac ſtat:
Neu quis ob incœptum ſubitum mihi ſegnior ito.
Urbem hodie cauſam belli, regna ipſa Latini,
Ni frænum accipere, & victi parere fatentur,

Eruam

Eruam, & æqua ſolo fumantia culmina ponam.
Scilicet *a* expectem libeat dum prælia Turno — a *Ironia*.
Noſtra pati? rurſuſque velit concurrere victus?
Hoc caput, o cives, hæc belli ſumma nefandi.
Ferte *b* faces propere, fœduſque repoſcite flammis. — b *Adhortatio*.

Paret Æneæ acies tota, fit convolatio in urbem, & cædes variæ, atque oppugnationis forma multiplex: auditur inter reliquos clamores Æneæ obteſtatio: turbantur cives, ad quam turbationem explicandam adhibetur commoda comparatio. — ARG.

Dixerat: atque animis pariter certantibus omnes
Dant cuneum, denſaque ad muros mole feruntur.
Scalæ improviſo, ſubituſque apparuit ignis.
Diſcurrunt alii ad portas, primoſque trucidant.
Ferrum alii torquent, & obumbrant æthera telis.
Ipſe inter primos dextram ſub mœnia tendit
Æneas, magnaque incuſat voce Latinum;
Teſtaturque Deos, iterum ſe ad prælia cogi:
Bis jam Italos hoſtes, hæc altera fœdera rumpi.
Exoritur trepidos inter diſcordia cives.
Urbem alii reſerare jubent, & pandere portas
Dardanidis, ipſumque trahunt in mœnia Regem.
Arma ferunt alii, & pergunt defendere muros.
Incluſas *c* ut cum latebroſo in pumice paſtor
Veſtigavit apes, fumoque implevit amaro. — c *Comparatio ab apibus*.
Illæ intus trepidæ rerum per cerea caſtra
Diſcurrunt, magniſque acuunt ſtridoribus iras:
Volvitur ater odor tectis: tum murmure cæco
Intus ſaxa ſonant: vacuas it fumus ad auras.

Complet calamitates atrox Amatæ exitium, quæ vitam ſuſpendio finit: fit ingens planctus ab Lavinia, Latino, cæteris. — ARG.

Accidit hæc feſſis etiam fortuna Latinis,
Quæ totam luctu concuſſit funditus urbem.
Regina ut tectis venientem proſpicit hoſtem,
d Incendi muros, ignes ad tecta volare: — d *Al. inceſſi*.
Nuſquam acies contra Rutulas, nulla agmina Turni:
Infelix pugnæ juvenem in certamine credit
Extinctum, & ſubito mentem turbata dolore,
Se cauſam clamat, crimenque caputque malorum:
Multaque per mœſtum demens effata furorem,
Purpureos moritura manu diſcindit amictus,
Et *e* nodum informis lethi trabe nectit ab alta.
Quam cladem miſeræ poſtquam accepere Latinæ, — e *Regina laqueo ſibi vitam finit*.
Filia prima manu flavos Lavinia crines,
Et roſeas laniata genas: tum cætera circum
Turba furit, reſonant latæ plangoribus ædes.

Hinc totam infelix vulgatur fama per urbem.
Demittunt mentes. it ſciſſa veſte Latinus
Conjugis attonitus fatis, urbiſque ruina,
Caniciem immundo perfuſam pulvere turpans.
Multaque ſe incuſat, qui non acceperit ante
Dardanium Æneam, generumque aſciverit ultro.

ARG. *Fit tranſitus ad Turnum jam bello fatigatum, & clamore urbis commotum ac fatiſcentem: confirmat illum ſoror Juturna, atuitque ad parem cum Trojanis belli gloriam.*

Interea extremo bellator in æquore Turnus
Palantes ſequitur paucos jam ſegnior, atque
Jam minus, atque minus ſucceſſu lætus equorum.
Attulit hunc illi cæcis terroribus aura
Commiſtum clamorem, arrectaſque impulit aures
Confuſæ ſonus urbis, & illætabile murmur.
Hei mihi, quid tanto turbantur mœnia luctu?
Quiſve ruit tantus diverſa clamor ab urbe?
Sic ait, adductiſque amens ſubſiſtit habenis.
Atque huic in faciem ſoror ut converſa Metiſci
Aurigæ, currumque, & equos, & lora regebat,
Talibus occurrit dictis: hac Turne ſequamur
Trojugenas, qua prima viam victoria pandit:
a Ab opportunitate: Sunt alii, *a* qui tecta manu defendere poſſunt.
Ingruit Æneas Italis, & prælia miſcet,
Et nos ſæva manu mittamus funera Teucris.
Nec numero inferior pugnæ, nec honore recedes.
Turnus ad hæc.

ARG. *Proponit Turnus ſorori argumenta, quibus egregium ducat mori in bello.*

O ſoror, & dudum agnovi, cum prima per artem
Fœdera turbaſti, teque hæc in bella dediſti.
Et nunc nequicquam fallis Dea. Sed quis Olympo
Demiſſam tantos voluit te ferre labores?
An fratris *b* miſeri lethum ut crudele videres?
b Pathos. Nam quid ago? aut quæ jam ſpondet fortuna ſalutem?
Vidi oculos ante ipſe meos me voce vocantem
Murranum, quo non ſuperat mihi carior alter,
Oppetere *c* ingentem, atque ingenti vulnere victum.
c Ratiocinatio Occidit infelix, ne noſtrum dedecus Ufens
Aſpiceret: Teucri potiuntur corpore, & armis.
Excindine domos (id rebus defuit unum)
d Confirmat ſe. Perpetiar? *d* dextra nec Drancis dicta refellam?
Terga dabo? & Turnum fugientem hæc terra videbit?
e Invocat Manes. Uſque adeone mori miſerum eſt? vos o mihi *e* Manes
Eſte boni, quoniam Superis averſa voluntas.
Sancta ad vos anima, atque iſtius inſcia culpæ
Deſcendam, magnorum haud unquam indignus avorum.

Di-

Diſcit certo Turnus ab nuntio cladem urbis, quam prius conjectura didicerat. **A R G.**

Vix ea fatus erat, medios volat *a* ecce per hoſtes
Vectus equo ſpumante Sages, adverſa ſagitta
Saucius ora, ruitque implorans nomine Turnum.
Turne, in te ſuprema ſalus, miſerere tuorum,
Fulminat Æneas armis, ſummaſque minatur
Dejecturum arces Italum, excidioque daturum:
Jamque *b* faces ad tecta volant: in te ora Latini,
In te oculos referunt: muſſat Rex ipſe Latinus,
Quos generos vocet, aut quæ ſeſe ad fœdera flectat.
Præterea Regina, tui fidiſſima, dextra
Occidit *c* ipſa ſuâ, lucemque exterrita fugit.
Soli pro portis Meſſapus, & acer Atinas
Suſtentant acies, circum hos utrinque phalanges
Stant denſæ, ſtrictiſque ſeges mucronibus horret
Ferrea: tu currum deſerto in gramine verſas?

a *Hypotypoſis.*

b *Amplificatio a crudelitate hoſtium.*

c *Pathos.*

Stupet Turnus ad auditum nuntium, tacet, æſtuat, pudeſcit, luget, inſanit. Ut ad ſe redit, & ignem videt, decernit cum Ænea congredi, curru deſilit, ſororem relinquit, ruit per media agmina. **A R G.**

Obſtupuit *d* varia confuſus imagine rerum
Turnus, & obtutu tacito ſtetit: æſtuat ingens
Imo in corde pudor, miſtoque inſania luctu,
Et furiis agitatus amor, & conſcia virtus.
Ut primum diſcuſſæ umbræ, & lux reddita menti eſt,
Ardentes oculorum orbes ad mœnia torſit
Turbidus, eque rotis magnam proſpexit ad urbem.
Ecce autem flammis inter tabulata volutus
Ad cœlum undabat vortex, turrimque tenebat,
Turrim compactis trabibus, quam eduxerat ipſe,
Subdideratque rotas, pontesque *e* inſtraverat altos.
Jam, jam fata, ſoror, ſuperant, abſiſte morari:
Quo Deus, & quo dura vocat fortuna, ſequamur.
Stat conferre manum Æneæ: ſtat, quicquid acerbi eſt,
Morte pati, neque me indecorem germana videbis
Amplius: hunc, oro, ſine me furere ante furorem.
Dixit: & e curru ſaltum dedit ocyus arvis,
Perque hoſtes, per tela ruit, mœſtamque ſororem
Deſerit, ac rapido curſu media agmina rumpit.

d *Mens perturbata in Turno.*

e *Al. extruxerat.*

Comparatio ruentis Turni, & ejus ad ſuos verba. **A R G.**

Ac *f* veluti montis ſaxum de vertice præceps
Cum ruit avulſum vento, ſeu turbidus imber
Proluit, aut annis ſolvit ſublapſa vetuſtas:
Fertur in abruptum magno mons improbus *g* actu,

f *Comparatio.*

g *Al. ictu.*

Exultatque ſolo, ſylvas, armenta, viroſque
a *Adaptatio.* Involvens ſecum: disjecta per agmina Turnus
Sic *a* urbis ruit ad muros, ubi plurima fuſo
Sanguine terra madet, ſtridentque haſtilibus auræ.
Significatque manu, & magno ſimul incipit ore.
Parcite jam Rutuli, & vos tela inhibete Latini.
Quæcunque eſt fortuna, mea eſt: me verius unum
Pro vobis fœdus luere, & decernere ferro.
Diſceſſere omnes medii, ſpatiumque dedere.

ARG. *Deſerit muros Æneas, ut Turno occurrat: adhibetur comparatio: abſtinent a bello reliqui.*

Pars V. At pater Æneas, audito nomine Turni,
Deſerit & muros, & ſummas deſerit arces,
Præcipitatque moras omnes, opera omnia rumpit,
b *Comparatio.* Lætitia exultans, horrendumque intonat armis.
Quantus *b* Athos, aut quantus Eryx, aut ipſe coruſcis
Cum fremit ilicibus, quantus gaudetque nivali
Vertice ſe attollens pater Apenninus ad auras.
Jam vero & Rutuli certatim, & Troes, & omnes
Convertere oculos Itali, quique alta tenebant
Mœnia, quique imos pulſabant ariete muros.
Armaque depoſuere humeris: ſtupet ipſe Latinus,
Ingentes genitos diverſis partibus orbis
c *Al. decernere.* Inter ſe coiiſſe viros, *c* & cernere ferro.

ARG. *Æneæ & Turni congreſſus, prius eminus conjectis haſtis, dein cominus nudatis gladiis. Comparatio a pugna taurorum.*

Atque illi, ut vacuo patuerunt æquore campi,
Procurſu rapido conjectis eminus haſtis,
Invadunt Martem clypeis, atque ære ſonoro.
Dat gemitum tellus, tum crebros enſibus ictus
Congeminant. fors, & virtus miſcentur in unum.
d *Monomachia taurorum.* Ac *d* velut ingenti Syla, ſummove Taburno,
Cum duo converſis inimica in prælia tauri
Frontibus incurrunt, pavidi ceſſere magiſtri.
Stat pecus omne metu mutum, muſſantque juvencæ,
e *Al. imperet &* Quis pecori *e* imperitet, quem tota armenta ſequantur.
Illi inter ſeſe multa vi vulnera miſcent,
Cornuaque obnixi infigunt, & ſanguine largo
Colla armoſque lavant, gemitu nemus omne remugit.
f *Al. non.* *f* Haud aliter Tros Æneas, & Daunius heros
Concurrunt clypeis, ingens fragor æthera complet.

ARG. *Jovis lances. Ictus, quo Turnus Æneam ferit: gladii ejus fractio, & fractionis ratio.*

g *Ex Hom, Ili. lib. 22,* Jupiter *g* ipſe duas æquato examine lances
Su-

Suſtinet, & fata imponit diverſa duorum,
Quem damnet labor, & quo vergat pondere lethum.
Emicat *a* hic impune potens, & corpore toto — a *Ex Homer. Ilia. lib. 3.*
Alte ſublatum conſurgit Turnus in enſem,
Et ferit: exclamant Troes, trepidique Latini,
Arrectæque amborum acies, at perfidus enſis
Frangitur, in medioque ardentem deſerit ictu,
Ni fuga ſubſidio ſubeat: fugit ocyor Euro,
Ut capulum ignotum, dextramque aſpexit inermem.
Fama eſt, præcipitem cum prima in prælia junctos
Conſcendebat equos, patrio mucrone relicto,
Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuiſſe Metiſci,
Idque diu, dum terga dabant palantia Teucri,
Suffecit: poſtquam arma Dei ad Vulcania ventum eſt,
Mortalis mucro, glacies ceu futilis, ictu
Diſſiluit: fulva reſplendent fragmina arena.

Fuga Turni, Æneæ inſecutio, comparatio ſumpta a cane inſequente cervum. ARG.

Ergo amens diverſa fuga petit æquora Turnus:
Et nunc huc, inde huc incertos implicat orbes.
Undique enim denſa Teucri incluſere corona:
Atque hinc vaſta palus, hinc ardua mœnia cingunt.
Nec minus Æneas (quanquam *b* tardante ſagitta — b *Al. tardata, quippe genua.*
Interdum genua impediunt, curſumque recuſant)
Inſequitur, trepidique pedem pede fervidus urget.
Incluſum *c* veluti ſi quando in flumine nactus — c *Comparatio.*
Cervum, aut puniceæ ſeptum formidine pennæ,
Venator curſu canis, & latratibus inſtat.
Ille autem inſidiis, & ripa territus alta
Mille fugit refugitque vias: at vividus Umber
Hæret hians: jamjamque tenet, ſimiliſque tenenti
Increpuit malis, morſuque eluſus inani eſt.
Tum vero exoritur clamor, ripæque lacuſque
Reſponſant circa, & cœlum tonat omne tumultu.
Ille ſimul fugiens, Rutulos ſimul increpat omnes,
Nomine quemque vocans, notumque efflagitat enſem.
Æneas mortem contra, præſenſque minatur
Exitium, ſi quiſquam adeat: terretque trementes
Exciſurum urbem minitans, & ſaucius inſtat.
Quinque orbes explent curſu, totidemque retexunt
Huc, illuc: nec enim levia, aut ludicra petuntur
Præmia, ſed Turni de vita & ſanguine certant.

Recuperant amiſſa arma Æneas & Turnus, & redeunt ad certamen. ARG.

Forte ſacer Fauni foliis oleaſter amaris
Hic ſteterat, nautis olim venerabile lignum:
Servati ex undis ubi figere dona ſolebant

Lau-

Laurenti Divo, & votas ſuſpendere veſtes.
Sed ſtirpem Teucri nullo diſcrimine ſacrum
Suſtulerant, puro ut poſſent concurrere campo.
Hic haſta Æneæ ſtabat, huc impetus illam
Detulerat, fixam & lenta radice tenebat.
Incubuit, voluitque manu convellere ferrum
Dardanides, teloque ſequi, quem prendere curſu
a Turni preces ad Faunum.
Non poterat. tum vero amens formidine *a* Turnus,
Faune, precor, miſerere, inquit, tuque optima ferrum
Terra tene, colui veſtros ſi ſemper honores,
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.
Dixit, opemque Dei non caſſa in vota vocavit.
Namque diu luctans, lentoque in ſtirpe moratus,
Viribus haud ullis valuit diſcludere morſus
Roboris Æneas: dum nititur acer, & inſtat,
Rurſus in aurigæ faciem mutata Metiſci
Procurrit; fratrique enſem Dea Daunia reddit.
Quod Venus audaci Nymphæ indignata licere,
Acceſſit, telumque alta ab radice revellit.
Olli ſublimes armis, animiſque refecti,
Hic gladio fidens, hic acer & arduus haſta,
Aſſiſtunt contra certamine Martis anheli.

ARG. *Jupiter Junonem hortatur deſinat a faventia Turni.*

Pars VI.

b *Jupiter ad Junonem.*
Junonem *b* interea Rex omnipotentis Olympi
Alloquitur, fulva pugnas de nube tuentem.
Quæ jam finis erit conjux? quid denique reſtat?
Indigetem Æneam ſcis ipſa, & ſcire fateris
Deberi cœlo, fatiſque ad ſydera tolli.
Quid ſtruis? aut qua ſpe gelidis in nubibus hæres?
Mortalin' decuit violari vulnere Divum?
Aut enſem (quid enim ſine te Juturna valeret?)
Ereptum reddi Turno, & vicem creſcere victis?
Deſine jam tandem, precibuſque inflectere noſtris.
Nec te tantus edat tacitam dolor, & mihi curæ
Sæpe tuo dulci triſtes ex ore recurſent.
Ventum ad ſupremum eſt: terris agitare, vel undis
Trojanos potuiſti, infandum accendere bellum,
Deformare domum, & luctu miſcere Hymenæos,
Ulterius tentare veto. ſic Jupiter orſus,
Sic Dea ſubmiſſo contra Saturnia vultu.

ARG. *Paret Juno, petitque, ut Latii nomen, Albæ, & Romæ perpetuum in Italia ſit, abolito Trojanorum.*

c *Juno ad Jovem.*
Iſta quidem quia nota mihi tua *c* magna voluntas,
Jupiter, & Turnum, & terras invita reliqui.
Nec tu me aeria ſolam nunc ſede videres
Digna, indigna pati: ſed flammis cincta ſub ipſa
Starem acie, traheremque inimica in prælia Teucros:

Ju-

Juturnam miſero (fateor) ſuccurrere fratri
Suaſi, & pro vita majora audere probavi:
Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum.
Adjuro Stygii caput implacabile fontis,
Una ſuperſtitio Superis quæ reddita Divis.
Et nunc cedo equidem, pugnaſque exoſa relinquo.
Illud te, nulla fati quod lege tenetur,
Pro Latio *a* obteſtor, pro majeſtate tuorum. — a *Petitio de non commutandis nominibus.*
Cum jam connubiis pacem felicibus (eſto)
Component, cum jam leges & fœdera jungent,
Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
Neu Troas fieri jubeas, Teucroſque vocari,
Aut vocem mutare viros, aut vertere veſtes.
Sit Latium, ſint Albani per ſæcula Reges,
Sit Romana potens Itala virtute propago.
Occidit, occideritque ſinas cum nomine Troja.

Annuit Jupiter Junoni, laudat genus Romanum, læta diſcedit Juno. ARG.

Olli ſubridens hominum, rerumque repertor,
Et germana Jovis, Saturnique altera proles,
Irarum tantos volvis ſub pectore fluctus.
Verum *b* age, & inceptum fruſtra ſubmitte furorem. — b *Conceſſio.*
Do quod vis, & me victuſque, volenſque remitto.
Sermonem Auſonii patrium, moreſque tenebunt,
Utque eſt, nomen erit: *c* commiſti corpore tantum — c *Al. commixto.*
Subſident Teucri: morem, rituſque ſacrorum
Adjiciam, faciamque omnes uno ore Latinos.
Hinc *d* genus Auſonio miſtum quod ſanguine ſurget, — d *Romani imperii majeſtas.*
Supra homines, ſupra ire Deos pietate videbis.
Nec gens ulla tuos æque celebrabit honores.
Annuit his Juno, & mentem lætata retorſit.
Interea excedit cœlo, nubemque relinquit.

Placata Junone, vult aliter Jupiter Juturnam depellere ab favendo fratri: itaque unam Dirarum (quibus miniſtris Jupiter utitur ad mortalium perniciem) ad Turnum mittit, quæ, verſa in noctuam, miſerum terret. ARG.

Pars VII.

His actis, aliud genitor ſecum ipſe volutat,
Juturnamque parat fratris dimittere ab armis.
Dicuntur geminæ Peſtes, cognomine *e* diræ, — e *Diræ ex nocte.*
Quas, & Tartaream Nox intempeſta Megæram,
Uno, eodemque tulit partu, paribuſque revinxit
Serpentum ſpiris, ventoſaſque addidit alas.
Hæ Jovis ad ſolium, ſævique in limine Regis
Apparent, acuuntque metum mortalibus ægris,
Si quando lethum horrificum, morboſque Deum Rex
Molitur, meritas aut bello territa urbes.
Harum unam celebrem demittit ab æthere ſummo

Ju-

Jupiter, inque omen Juturnæ occurrere juſſit.
Illa volat, celerique ad terram turbine fertur:
a Comparatio. Non *a* ſecus ac nervo per nubem impulſa ſagitta,
Armatam ſævi Parthus quam felle veneni,
Parthus ſive Cydon, telum immedicabile, torſit,
Stridens, & celeres incognita tranſilit umbras.
Talis ſe ſata nocte tulit, terraſque petivit.
Poſtquam acies videt Iliacas, atque agmina Turni,
Alitis in parvæ ſubito collecta figuram,
Quæ quondam in buſtis, aut culminibus deſertis
Nocte ſedens, ſerum canit importuna per umbras;
Hanc verſa in faciem, Turni ſe Peſtis ad ora
Fertque refertque ſonans, clypeumque everberat alis.
b Turnus concuſſus timore. Illi *b* membra novus ſolvit formidine torpor,
Arrectæque horrore comæ, & vox faucibus hæſit.

ARG. *Agnoſcit Juturna volucrem, queritur infelicitatem fratris & ſuam, ab acie diſcedit.*

At procul ut Diræ ſtridorem agnovit, & alas,
Infelix crines ſcindit Juturna ſolutos,
Unguibus ora ſoror fœdans, & pectora pugnis.
c Querela Juturnæ. Quid *c* nunc te tua Turne poteſt germana juvare?
Aut quid jam miſeræ ſuperat mihi? qua tibi lucem
Arte morer? talin' poſſim me opponere monſtro?
Jamjam linquo acies, ne me terrete timentem
Obſcœnæ volucres: alarum verbera noſco,
Lethalemque ſonum: nec fallunt juſſa ſuperba
Magnanimi Jovis: hæc pro virginitate reponit?
Quo vitam dedit æternam? cur mortis adempta eſt
Conditio? poſſem tantos finire dolores
Nunc certe, & miſero fratri comes ire per umbras,
Immortalis ego: haud quicquam mihi dulce meorum
Te ſine frater erit. o quæ ſatis ima dehiſcat
Terra mihi? maneſque deam demittat ad imos?
Tantum effata, caput glauco contexit amictu,
Multa gemens, & ſe fluvio dea condidit alto.

ARG. *Aeneas interim Turno cum telo imminet, illumque voce increpitat: hic ingens ſaxum, agri veterem limitem, in Aeneam torquet; qui tamen lapis defecit ante ictum.*

Æneas inſtat contra, telumque coruſcat
Ingens arboreum, & ſævo ſic pectore fatur.
d Æneas ad Turnum. Quæ *d* nunc deinde mora eſt? aut quod jam Turne retractas?
Non curſu, ſævis certandum eſt cominus armis.
Verte omnes tete in facies, & contrahe quicquid
Sive animis, ſive arte vales: opta ardua pennis
e Turnus Æneæ. Aſtra ſequi, clauſumque cava te condere terra.
Ille caput quaſſans: Non *e* me tua fervida terrent

Dicta

Dicta ferox: dii me terrent, & Jupiter hoſtis.
Nec plura effatus: ſaxum circumſpicit ingens,
Saxum antiquum, ingens, campo qui forte jacebat
Limes agro poſitus, litem ut diſcerneret arvis.
Vix illud lecti bis ſex cervice ſubirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus.
Ille manu raptum trepida torquebat in hoſtem
Altior inſurgens, & curſu concitus Heros.
Sed neque currentem ſe, nec cognoſcit euntem,
Tollentemve manu, ſaxumque immane moventem:
Genua labant, gelidus concrevit frigore ſanguis.
Tum lapis ipſe viri vacuum per inane volutus
Nec ſpatium evaſit totum, nec pertulit ictum.

Comparatio ad explicandum Turni metum. ARG.

Ac *a* velut in ſomnis oculos ubi languida preſſit
Nocte quies, nequicquam avidos extendere curſus
Velle videmur, & in mediis conatibus ægri
Succidimus: non lingua valet, non corpore notæ
Sufficiunt vires, nec vox, nec verba ſequuntur.
Sic Turno (quacunque viam virtute petivit)
Succeſſum Dea dira negat: tum pectore ſenſus
Vertuntur varii: Rutulos aſpectat, & urbem:
Cunctaturque metu, telumque inſtare tremiſcit.
Nec quo ſe eripiat, nec qua vi tendat in hoſtem,
Nec currus uſquam videt, aurigamque ſororem.

a *Comparatio veriſſima de ſomnio.*

Torquet Aeneas haſtam in Turnum; hic ictus in terram cadit, congemunt Rutuli ad proſtratum ducem. ARG.

Cunctanti telum Æneas fatale coruſcat,
Sortitus fortunam oculis, & corpore toto
Eminus intorquet. Murali *b* concita nunquam
Tormento ſic ſaxa fremunt, nec fulmine tanti
Diſſultant crepitus; volat atri turbinis inſtar,
Exitium dirum haſta ferens, oraſque recludit
Loricæ, & clypei extremos ſeptemplicis orbes
Per medium ſtridens tranſit femur: incidit *c* ictus
Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
Conſurgunt gemitu Rutuli, totuſque remugit
Mons circum, & vocem late nemora alta remittunt.

b *Comparatio.*

c *Turnus occiditur.*

Preces victi Turni ad Aeneam victorem. ARG.

Ille humilis, ſupplexque oculos, dextramq; precantem
Protendens: equidem merui, nec deprecor, inquit,
Utere ſorte tua: miſeri te ſi qua parentis
Tangere cura poteſt, oro: fuit & tibi talis
Anchiſes genitor, Dauni miſerere ſenectæ.
Et me, ſeu corpus ſpoliatum lumine mavis,

Redde

Redde meis: viciſti, & victum tendere palmas
Auſonii videre, tua eſt Lavinia conjux.
Ulterius ne tende odiis. Stetit acer in armis
Æneas volvens oculos, dextramque repreſſit.

R G. *Mors Turni veluti in Pallantis victimam: quo nobili obitu clauditur illuſtriſſimum opus Aeneidos.*

Et jam jamque magis cunctantem flectere ſermo
Cœperat, infelix humero cum apparuit alto
Balteus, & notis fulſerunt cingula bullis
Pallantis pueri: victum quem vulnere Turnus
Straverat, atque humeris inimicum inſigne gerebat.
Ille oculis poſtquam ſævi monumenta doloris,
Exuviaſque hauſit, furiis accenſus, & ira
Terribilis: Tu ne hinc ſpoliis indute meorum
Eripiare mihi? Pallas te hoc vulnere, Pallas
Immolat, & pœnam ſcelerato ex ſanguine ſumit.
Hoc dicens, ferrum adverſo ſub pectore condit
Fervidus: aſt illi ſolvuntur frigore membra,
Vitaque cum gemitu fugit indignata ſub umbras.

FINIS.

EXERCITATIONES RHETORICÆ

in præcipuas

P. VIRGILII MARONIS ORATIONES,

Quæ in Æneidum libris leguntur.

QUIBUS ADDITI TRES INDICES,

Deſcriptionum Alter, Alter Comparationum ſive ſimilitudinum, Tertius Dictorum memorabilium, quæ in toto Virgilio animadverſione digna viſa ſunt.

PATAVII, M. DCC. XXI.

Ex Typographia Seminarii.

EXERCITATIONES
RHETORICÆ
IN P. VIRGILII ÆNEIDOS
Orationes præcipuas.

Ex Æneidos Lib. I.

ORATIO I.

Junonis iratæ, quod Æneas claſſe Italiam peteret.
Motus *Ira*, & *Pudor*. Mores *mulieris ſuperbæ*.
Loci communes *a Comparatione minorum*, *& a Conſequentibus*.

Mene incœpto) Cum ſecum ipſa loquatur, nullum adhibet *Exordium*, ſtatimque aperit id, quo maxime angebatur; vinci Deam a mortali homine, unde oritur *Ira*, *ex Ariſt. lib. 2. c. 2. tex. 10.*

Mene) Quidam Commentatores in his verbis Ironiam agnoſcunt; falluntur tamen, nam ipſa Interrogatio negat, cum affirmare videtur.

Quippe) *Objectio*, cui reſpondet *a Comparatione Minorum*:
Turpe eſt Junoni id non poſſe facere, quod Pallas fecit;
Sed Pallas potuit exurere Claſſem Græcorum;
Ergo turpe eſt Junoni idem non poſſe præſtare in Trojanos.

Pallaſne) *Aſſumptio*, quæ illuſtratur pulcherrima *Hypotypoſi*, Ajacis fulmine pereuntis, ob violatam in templo Palladis Caſſandram.

Aſt ego) *Complexio*, oſtenditque ſe in plurimis dignitate Palladem ſuperare, cum tamen unam gentem perdere non poſſit, illa multas perdiderit. Hinc *Pudor ex Ariſt. l. 2. c. 6. t. 68.*

Et quiſquam) *Pudoris* argumentum ex loco citato, & per *Epichirema* ira arguit *a Conſequentibus*:
Cavendum eſt mihi, ne divinos honores in terris amittam;
Sed amittam, ſi nequeam Trojanos perdere;
Ergo eos quoquo modo perdere debeo.

ORATIO II.

Junonis ad Æolum, ut in Trojanorum Claſſem Ventos emitteret.
Motus *Gratia*. Mores *ſupplicis*.
Loci communes *ab Adjunctis*.

Partes ſunt duæ, *Exordium*, & *Contentio*.

Æole) Ut ſibi in *Exordio* benevolentiam conciliet, Æoli in fluctus auctoritatem extollit, qui eos & ſedare, & concitare poſſit.

Gens inimica) *Contentio* hoc videtur conſtare Argumento:
Potes, & debes hanc mihi rem gratam facere;
Ergo facies.

 Quod

Quod poſſit, patet ex imperio, quod illi Jupiter in fluctus dederat; quod debeat, oſtendit *ab Adjunctis*, victam enim gentem, & Junoni inimicam debebat & ipſe odio habere.

Incute) *Complexio Enthymematis*, & ipſa *Petitio*.

Sunt mihi) Ut promptius Junoni petenti pareat, exponitur, quod inde Beneficium conſecuturus ſit, nuptias Dejopejæ; & illud Beneficium amplificat pariter *ab Adjunctis*, quod pulcherrima Nympharum eſſet, & nunquam ab illius thalamo diſceſſura, tandem a ſpe futuræ prolis; *Ariſt. l. 2. c. 7. t.* 80. Æolus breviter reſpondet, ſe in omnibus debere Junoni obtemperare, cui quæcumque haberet, accepta omnia referebat.

ORATIO III.

ÆNeæ ad Socios poſt tempeſtatem, ne deſponderent animos.
Motus *Confidentia*. Mores *Viri Conſtantis*.
Loci communes *ab Antecedentibus*, & *a Cauſis*.

O Socii) Socios vocat ad captandam Benevolentiam, quorum ipſe Dux erat; facit autem *Confidentes ab Antecedentibus* malis, hoc *Syllogiſmo*:

Ii non debent frangi malis, qui multo pejora tulerunt;
Sed nos mala jam paſſi ſumus multo pejora;
Ergo his frangi non debemus.

Neque enim) *Propoſitio* ſimul, & *Aſſumptio*, *ex Ariſt. lib. 2. cap. 5. tex.* 57.

Revocate) *Complexio*.

Forſan &) Dulcis enim eſt memoria malorum præteritorum; ex *Ariſt. l. 1. c. 11. t.* 189.

Per varios) Solatur deinde oblata ſpe futuri in Italia Regni: argumentum eſt *a Cauſa finali*; tali pacto:

Ea mala fortiter toleranda ſunt, quæ nos ad felicitatem perducunt;
Sed per hæc mala ad ſummas felicitates tendimus;
Ergo ea fortiter perferre debemus.

Aſſumptionem confirmat ex Deorum promiſſis, ut confidant fore, quæ pollicebatur, juxta *Ariſt. lib. & cap. citatis, tex.* 60.

ORATIO IV.

VEneris ad Jovem pro Trojanis.
Motus *Miſericordia*. Mores *fœminæ ſupplicis*, *& pro filio ſolicitæ*.
Loci communes *a Cauſis*, & *ab Exemplo*.

Tres ſunt partes, *Exordium*, *Contentio*, & *Epilogus*.

O qui res) *Exorditur* a ſumma in Cœlum, terraſque Jovis poteſtate, quod ei maxime conciliare benevolentiam poterat.

Quid meus) In primis igitur a remotione Cauſæ, hac ratione:

Qui innocens eſt, non debet extrema pati;
Æneas, & Trojani innocentes ſunt;
Ergo non debent extrema pati, quod in Italiam tendant, *ex Ariſt. l. 2. c. 8. t.* 85.

Certe hinc) Deinde urget a promiſſis ipſius Jovis.
Servare debes, quod promiſiſti;
Sed promiſiſti ex Trojanorum ſanguine fore Romanos rerum Dominos;
Ergo id debes & nunc tueri.
In utroque Argumento illuſtratur *Aſſumptio cum Complexione*.
Hoc equidem) *Miſericordiam* movet, quod eo etiam tempore Trojani perpetuis malis premantur, cum eos reſpirare oportebat; loco citato, *tex.* 89.
Antenor) Tandem *exemplo* utitur Antenoris, quod mire amplificat per αὔξησιν: evaſit enim Græcos, evaſit itineris pericula, extruxit urbem, & pace fruitur.
Nos tua] Alterum *Comparationis* membrum; nam miſerabile erat, Æneam Deæ filium, & Cœlo deſtinatum ob unius Junonis iram non poſſe eo pervenire, quo pervenerat Antenor.
Hic pietatis) Epilogus, quo duo repetit, & ſe filiam eſſe Jovis, & promiſſam a Jove Italiam Trojanis; utrumque autem maxime valebat, ne ſineret Jupiter Æneam cum ſociis ad extrema perduci.

ORATIO V.

ILionei ad Didonem, ut in Punico litore ſuas reficere naves tuto poſſent Trojani.
Motus *Miſericordiæ*. Mores *Viri gravis*.
Loci communes *a Cauſis*, & *ab Effectis*.
Quatuor ſunt partes, *Exordium*, *Narratio*, *Contentio*, & *Concluſio*.
O Regina) In *Exordio* laudat quidem Didonis felicitatem, & æquitatem ad captandam *benevolentiam*, ſed maxime *Miſericordiam* movet, tum ex parte ipſius Reginæ, cui novam urbem, & ſuperbas gentes regenti ſimilia accidere poterant; *ex Ariſt. l.* 2. *c.* 8. *t.* 84. tum ex parte Trojanorum, quos miſeros, pios, & innocentes exhibet, *loco citato*, *t.* 92.
Eſt locus) *Narratio*, & exponit eleganter non modo quo tenderent, ſed etiam qua forte ad Africæ litora pervenerint.
Quod genus) In *Contentione* petit, ne ſibi, ſuiſque vis inferatur, tali uſus argumento *ab honeſto*:
Non deberis quempiam prohibere hoſpitio litoris, & arenæ;
Sed nos nihil aliud petimus, quam in litore poſſe tuto conſiſtere;
Ergo id negare nobis non debetis.
Si genus) *Propoſitionem*, quam ſupra amplificavit ex ipſa rei atrocitate, confirmat hic a timore divinæ ultionis.
Rex erat) Deinde ſic arguit a ſuimet Regis virtutibus:
Regem juſtitia, & armis inſignem injuria afficere non debes;
Talis eſt Rex noſter Aeneas;
Ergo eum injuria afficere non debes, noſmet violando.
Quo juſtior) *Aſſumptio*.
Non metus) *Propoſitionem* probat *ab Effectis*; ſi enim vixerit, vim vi repellet, & beneficium majori gratia rependet.
Sunt & Siculis) *Prolepſis*, qua occurrit tacitæ objectioni; etiamſi

jam perierit Æneas, fore tamen compenſandum beneficium a Trojano Aceſte, qui regnabat in Sicilia.

Quaſſatam) *Concluſio*, ut liceat Trojanis ſuam reparare Claſſem, & vel Italiam vivo Ænea, vel Siciliam petere eo jam mortuo.

ORATIO VI.

QUa Dido reſpondet Ilioneo, & Trojanis.

Motus *Amor*. Mores *humaniſſimi Principis*.

Loci communes *a Cauſis*.

Solvite) Afflictos Trojanorum animos benigno reſponſo ſtatim erigit, & bene ſperare jubet; deinde purgat objecta *a Cauſis*.

In urbe nova, & quæ multos habeat inimicos, vigilantia, & cuſtodia opus eſt;

Talis eſt Carthago;

Ergo vigilantia, & præſidiis eam tueri debeo.

Quis genus) *Benevolentiam* ſibi Trojanorum conciliat duplici, eaque diverſa ratione, tum cum laudat ipſos Trojanos, tum etiam cum ſuos Pœnos moderatos, & humanos facit; *ex Ariſt. lib. 2. c. 4. t. 25. & 29.*

Seu vos) Univerſa, quæ poſtulaverant, benigne concedit, & pollicetur; præterea ſuam quoque Urbem ipſis offert, de Aenea alioquin ſolicita.

ORATIO VII.

ÆNeæ ad Didonem in gratiarum actionem.

Motus *Amor*, & *Gratia*. Mores *Viri grati*.

Loci communes *ab Adjunctis*.

Coram) Sic nempe exordiri ſolent, qui ſolicite quæſiti a ſuis ex improviſo ſuperveniunt.

O ſola) Ad augendam in ſe *benevolentiam* Didonis, amplificat beneficium, *ab Adjunctis*: *ex Ariſt. l. 2. c. 4. t. 29.*

Illud eſt maximum beneficium; cum quis ſolus maxime egenis dat id, quo majus nihil dari poteſt;

Tu ſola nobis omnium egentibus das id, quo nihil dari majus poteſt;

Ergo maximum tuum eſt beneficium.

Propoſitionem habet *Ariſt. l. 2. c. 7. t. 80.* & *Aſſumptio* egregie amplificatur.

Non opis eſt) Exaggerat rurſus beneficium a rependendæ Gratiæ difficultate, Deoſque, illud ut compenſent, precatur.

Quæ te) Convertit orationem ad ipſius Didonis laudes, ſeque gratum fore ſemper, & ubique pollicetur.

Quæcumque vocant terræ) Hoc eſt, ad quaſcumque terras vocant me fata.

ORATIO VIII.

QUa Dido Aeneæ reſpondet, eumque laudat.

Motus *Miſericordia*. Mores *Sapientis Matronæ*.

Loci

Loci communes *a Cauſis*, *& ab Adjunctis*.

Partes ſunt tres, *Exordium*, *Contentio*, *& Concluſio*.

Quis te) *In exordio* benevolum ſibi facit Aeneam, cujus calamitates, & ſortem dolet.

Tunc ille) Aeneam laudat duplici ex capite, ex nobilitate Parentum, & Patriæ, *juxta Ariſt. l. 1. c. 5. t. 14.* Prima igitur laus ducitur *a Cauſis*, tali ratione:

Ille nobilis, quem Dea genuit Viro clariſſimo;
Te Venus genuit Anchiſæ:
Ergo es nobiliſſimus.

Altera laus reſpectu Patriæ argumento *ab Adjunctis* continetur:

Illi ſunt nobiles, quos hoſtes etiam laudant;
Sed Teucer hoſtis Trojanorum Trojanos laudabat;
Ergo Trojani maxime nobiles.

Atque equidem) Ex qua occaſione Teucer Salaminius Sidonem venerit, ut rem probabilem faciat.

Ipſe hoſtis) *Aſſumptio*.

Quare agite) *Concluſio*, qua in Regiam domum Trojanos invitat & rationem aſſignat, cur eorum miſereatur; *Ariſt. l. 2. c. 8. t. 86.*

ORATIO IX.

Veneris ad Cupidinem, ut in gratiam Trojanorum Aſcanii formam indueret.

Motus *Gratiæ*. Mores *Matris de filio ſolicitæ*.

Loci communes nulli ſunt.

Partes tres, *Exordium*, *Narratio*, *& Petitio auxilii*.

Nate) Conciliat in *Exordio* ſibi Cupidinem laudans illius potentiam, & genus, quippe Jovis filium, ſeque illi ſuppliciter commendans.

Frater ut) Narrat, quantis Aeneam periculis odium Junonis objecerit, eſſe nunc in Didonis, Pœnorumque poteſtate, quibus Sanctiſſimum foret Junonis Numen, & nullam aliam eſſe evadendi viam, niſi Dido amore Aeneæ accendatur.

Qua facere) Petit igitur, ut ipſe Cupido aſſumat formam Aſcanii, & inter amplexus ignem, & venenum Reginæ inſpiret.

EX ÆNEIDOS LIB. II.

ORATIO X.

Qua Sinon Priamo, & Trojanis falſa multa enarrat de ſemetipſo, Græcorum diſceſſu, & Equo Palladio.

Motus *Miſericordiæ*. Mores *Viri callidi*, *& doloſi*.

Loci communes *a Cauſis*.

Cuncta equidem) Tota hæc Oratio dolos Sinonis continet, & artificioſa quadam narratio eſt; *exorditur* tamen profeſſus ſe vera dicere, unde ſibi benevolos, dociliſque Trojanos faciat; *Ariſt. l. 3. c. 14. t. 104.*

Fando aliquid) Primo exponit, qua de cauſa odio ipſe fuerit Græcis, & maxime Ulyſſi, quod nimirum ſocius, & conſanguineus eſſet Pala-

Palamedis; hinc movet *Miſericordiam*, quippe indignus ea fortuna; *Ariſt. lib. 2. c. 8. t. 92.*

Sed quid ego) Interruptio admodum artificioſa, ut ſe innuat infeliciſſimum, detque occaſionem Trojanis ſciſcitandi, quæ ipſe enarrare maxime optabat, & eo ipſo mortem deprecatur, quod ea jucunda futura eſſet Græcis; *ex Ariſt. lib. 1. c. 6. t. 78.*

Sæpe fugam) Interrogatus proſequitur *narrationem*, & falſam cauſam affert, cur Græci ex agro Trojano diſceſſerint, ſeque dolo Ulyſſis hoſtiam Palladi ex oraculo Phœbi devoverint.

Jamque dies) Qua ratione mortem evaſerit, exponit, & quanta inde timeat; tandem ad clementiam Priami confugit; omnia ad *Miſericordiam* valent; *ex Ariſt. loco ſupra citato.*

Vos æterni) Poſtquam a Priamo vitam, & libertatem conſecutus eſt, pergit referre, cur Græci Equum illum extruxerint; & imprimis ad avertendam proditionis notam, ſe ita *a Cauſis* excuſat per duplicem Apoſtrophen & ad Deos, & ad Trojam:

Amici iis, qui bene, inimici iis, qui male de nobis merentur, eſſe debemus;

Sed Græci mortem mihi intentarunt, Trojani vitam dedere;

Ergo iis inimicus, his benevolus eſſe debeo.

Omnis ſpes) Ex ipſo Poeta omnia patent, quæcumque de Equo illo Palladio Sinon doloſe effingit.

ORATIO XI.

Priami in Pyrrhum, qui Politen ante ora Patris occiderat.

Motus *Verecundia*. Mores *dolentis Patris*.

Loci communes *ab Adjunctis*, & *a Diſſimili*.

At tibi) Proponit atrocitatem facinoris, quod Pyrrhus admiſerat, Deoſque ominatur ultores ſceleris.

Qui nati) Amplificatione utitur *ab Adjunctis*, hoc modo:

Immaniſſimum eſt filium ante ora Patris necare;

Tu Filium meum coram me interfeciſti;

Ergo rem admiſiſti immaniſſimam.

At non ille) *A diſſimili* exemplo Achillis Patris idem confirmat, qui ſupplici Priamo corpus Hectoris libens reſtituerat; ad *Verecundiam* excitandam hoc affertur, *ex Ariſt. l. 2. c. 6. t. 66.*

ORATIO XII.

Veneris ad Æneam, ne in Patriæ excidio fruſtra & ipſe periret.

Motus *Lenitas*, & *Confidentia*. Mores *Solicitæ Matris*.

Loci communes *a Cauſis*.

Partes ſunt tres, *Exordium*, *Contentio*, & *Concluſio*.

Nate, quis) *In Exordio* Æneam increpat, quod ira, & furore percitus ſuorum oblitus fuiſſet, qui in extremo vitæ diſcrimine conſtituti erant.

Non tibi) Æneæ iram lenire videtur *a Cauſis*, *juxta Ariſt. lib. 2. c. 3. t. 15. tali pacto:*

Non

Non Helena, ſed dii Trojam evertunt;
Ergo non Helenæ iraſci, ſed Deorum voluntati debes acquieſcere.

Antecedens probat per figuram *hypotypoſin*, notatque quaſi digito Neptunum, Junonem, Palladem, & Jovem Trojæ everſores.

Eripe nate) Fugam ſuadet, novamque Patriam pollicetur, ut *Confidentem* faciat, *ex Ariſt. l. 2. c. 5. t. 60.*

ORATIO XIII.

Anchiſæ ad Æneam poſt everſam Patriam vivere recuſantis.

Motus *Miſericordia*. Mores *Senis omnia deſperantis*.

Loci communes *a Diſſimili*, *a Cauſis*, *ab Antecedentibus*.

Vos o) Arguit *a diſſimili*, ſibi fugere turpe eſſe Patria exciſa:

Poſt Patriæ excidium Juvenes fuga decet;
Sed ego jam ad extremam ſenectam perveni;
Ergo me dedecet fuga, Patria everſa.

Aſſumptionem omittit, & ſolam *Propoſitionem* attingit.

Me ſi) *A Cauſis* idem contendit, tali ratione:

Dii, ſi me incolumem eſſe voluiſſent, Patriam ſervaſſent;
Sed Patriam non ſervarunt;
Ergo neque me incolumem eſſe voluerunt.

Satis una) *Complexio* utriuſque argumenti.

Sic o) Hortatur, ut ſe jam moriturum alloquantur, movetque *Miſericordiam*, dum ſibi loco beneficii futuram mortem affirmat, & facilem, hoc eſt tolerabilem jacturam ſepulchri; *Ariſt. l. 2. c. 8. t. 83.*

Jampridem) Ultimo ſic pariter *a Cauſis* ratiocinatur:

Inviſus Diis indignus eſt vita;
Sed ego Diis jampridem inviſus ſum;
Ergo vita indignus.

Ex quo me) *Aſſumptionem* probat *ab Antecedentibus*; cum enim gloriaretur, ſe cum Venere rem habuiſſe, eum Jupiter fulmine contigerat, unde colligit, ex eo tempore ſe odio fuiſſe ſuperis.

ORATIO XIV.

Æneæ ad Patrem vivere ſine Patre Anchiſe recuſantis.

Motus *Timor*. Mores *Viri pii, & intrepidi*.

Mene) Affirmat, ſe, & reliquos omnes perituros, ſi Pater Anchiſes pereat; Pyrrhum memorat, qui Politen ante ora Priami, Priamum ante aras necaverat, quaſi eadem mox patraturum: Matrem accuſat, quod his cruciatibus filium reſervaſſet; & iterum arma petit mortis cupidus, at non ſine gloria, & vindicta; *Ariſt. l. 2. c. 5. t. 41. 48. 50.*

ORATIO XV.

Creuſæ ad Æneam, ut jacturam conjugis ſpe futurorum bonorum ſolaretur.

Motus *Benevolentia*. Mores *amantis Uxoris*.

Loci communes *a Cauſis*, *& ab Effectis*.

Quid tantum) Solatur igitur Æneam ſic primum *a Cauſis* :

Æquo animo ferre debemus , quæ divina voluntate nobis accidunt ;

Sed Deorum voluntate conjugem amiſiſti ;

Ergo illius jacturam æquo animo perferre debes .

Longa tibi) Deinde tali ratione *ab Effectis* :

Id conſtanter ferendum eſt , unde multa nobis bona proveniunt ;

Sed ex his malis multa tibi bona tandem evenient ;

Ergo hæc tibi conſtanter perferenda ſunt .

Hinc *Amorem* ſuum in Virum Æneam patefacit , *ex Ariſt. l.* 2. *c.* 4. *t.* 22.

Non ego) Magno ſolatio erat Æneæ id certo ſcire , non eſſe Creuſam dilectam uxorem in hoſtium poteſtate ; quod illi proinde non occultat , ſimulque communem prolem Aſcanium commendat .

EX ÆNEIDOS LIB. III.

ORATIO XVI.

Anchiſæ ad Socios , ut Cretam claſſe peterent , male interpretantis Apollinis Oraculum .

Motus *Confidentia* . Mores *Viri Prudentis* .

Loci communes *ab Adjunctis* .

Partes tres ſunt , *Exordium* , *Contentio* , *& Concluſio* .

Audite) *In Exordio* facit *attentos* , quippe de bonis ad ipſos auditores ſpectantibus locuturus ; *ex Ariſt. l.* 3. *c.* 14. *t.* 104.

Creta Jovis) Cum Trojanis redditum fuiſſet ab Apolline oraculum , eam ipſis terram petendam eſſe , unde illorum Majores ortum duxiſſent ; Anchiſes Cretam Inſulam deſignari contendit tali argumento , quod videtur eſſe *ab Adjunctis* :

Ex Creta Teucer venit , auctor gentis noſtræ , nomen præterea Montis Idæ , & ſacra Cybeles inde tranſtulit ;

Ergo ea nobis Patria ab Oraculo deſignatur .

Ergo agite) *Concludit* , prompte parendum eſſe Deorum voluntati præmiſſis Sacrificiis , cum maxime non longe Inſula diſtaret ; hinc *Confidentia* oritur , *ex Ariſt. l.* 2. *c.* 5. *t.* 56. *&* 60.

ORATIO XVII.

Quæ Dii Penates oblati in ſomniis Æneam admonent de Anchiſæ Patris errore .

Motus *Confidentia* . Mores *graviſſimi Viri admonentis* .

Loci communes *ab Effectis* , *& a Cauſis* .

Tres pariter ſunt partes , *Exordium* , *Contentio* , *& Concluſio* .

Quod tibi) *Docilem* , & *attentum* faciunt Æneam , docentes , a quo , & cujus rei gratia Legati venerint ; *l.* 3. *c.* 14. *t.* 104.

Nos te) Alacriter perferre jubent longi itineris labores ſpe bonorum ,

norum, quæ ipſe, & Poſteri conſecuturi erant, hoc pacto:

Alacriter perferenda mala, ex quibus multa nobis bona provenient;
Sed multa tibi, tuiſque bona inde pollicemur;
Ergo hæc alacriter perferas.

Aſſumptionem exponunt, & quo majorem fidem obtineant, ſe quoque laborum, periculorumque participes memorant; *lib.* 2. *cap.* 5. *t.* 60.

Tu mœnia) In iis verbis latet aliud argumentum *a Cauſis*:

Magnos magna decent;
Sed tui Nepotes magni futuri ſunt;
Ergo eos magna Urbs decet, non hæc parva, quam ædificas.

Mutandæ ſedes) Narrant, quomodo, & qua de cauſa Oraculum Apollinis interpretandum ſit de Italia, non autem de Creta.

Surge age) *Concludunt* hortantes nuntiare hæc Patri Anchiſæ, & juxta Jovis decretum Italiam petere.

ORATIO XVIII.

CElenus Harpyiæ in Trojanos, qui ſibi, ſuiſque armentis vim intulerant.

Motus *Ira*. Mores *læſæ mulieris*.
Loci communes *a Cauſis*.

Bellum etiam) Increpat Trojanos, quaſi bellum inferrent Harpyiis eo, quod earum armenta violaſſent; argumentum eſt *a Cauſis*:

Impium eſt, vos arma nobis inferre pro ablatis armentis;
Sed hoc agitis;
Ergo rem maxime iniquam admittitis.

Argumenti vis in eo conſiſtit, quod Trojani arma in Harpyias tulerant, ut defenderent dapes, quas ſibi ex ablatis armentis paraverant; *hinc Ira*, *l.* 2. *c.* 2. *t.* 11.

Accipite ergo) Quaſi in ultionem prædicit, non prius aditum in Italiæ portus Trojanos habituros, quam menſas ipſas edere ob nimiam famem cogantur, in pœnam cęſi armenti.

ORATIO XIX.

ANdromachæ ad Aeneam ſuoſmet caſus lugentis:

Motus *Miſericordia*. Mores *Caſtæ*, *& prudentis Matronæ*.
Loci communes *a Comparatione minorum*.

Tria facit, ſervitium deplorat, narrat ſuas cum Heleno nuptias, & Aeneam interrogat.

O felix) Per Comparationem Polyxenæ ita ſuoſmet caſus lamentatur:

Mea ſors multo acerbior, quam Polyxenæ;
Sed & illa miſere periit;
Ergo mea ſors acerbiſſima; *l.* 2. *c.* 8. *t.* 84. *&* 89.

O felix) *Aſſumptio*, *& Propoſitio* etiam attingitur.

Quæ ſortitus) *Propoſitionis* approbatio; nam Polyxena neque ſortem, neque captivitatem paſſa eſt; ego ſortita dominum Pyrrhum eidem filium enixa ſum, qui Moloſſus dictus eſt.

Qui

Qui deinde) Narrat, quare Pyrrhus Andromacham dederit Conjugem Heleno, quomodo ille perierit, & quæ regnum adepti innovaverint.

Sed tibi) Tertio multa petit, cauſam adventus, de Aſcanio an vivat, an recordetur Creuſæ Matris, & quos ſpiritus gerat.

ORATIO XX.

HEleni ad Aeneam vaticinantis de ipſius adventu in Italiam.

Motus *Spes*, & *Timor*. Mores *Viri Sapientis*.

Loci communes *a Cauſis*, & *ab Enumeratione*.

Tres ſunt partes, *Exordium*, *Narratio*, & *Concluſio*.

Nate Dea) *In Exordio* ſibi *attentionem* parat, pollicitus, ſe ea dicturum, quæ maxime Aeneam juvent; *l. 3. c. 14. t.* 104. Deinde *Confidentiam* excitat, Deorum voluntatem attingens, *l. 2. c. 5. t.* 60.

Principio Italiam) Exponit, quam varii, & multi futuri ſint Aeneæ errores, priuſquam in Italiam perveniat; additque ſignum ſuis albæ.

Has autem terras) Hortatur, ne in eam Italiæ partem deſcendat, quæ Græciæ proxima, magna deinde Græcia dicta eſt; ſic *a Cauſis*:

Trojani vitare debent loca polluta;

Sed eæ Urbes omnes vitiis Græcorum pollutæ ſunt;

Ergo eas Vos Trojani vitare debetis.

Aſſumptionem probat ab ipſarum Urbium *enumeratione*.

Quin ubi) Admonet, quibus ceremoniis ipſe, & illius Poſteri ſacrificare debeant, velato nimirum capite.

Aſt ubi) Suadet tutius eſſe circumnavigare Inſulam, & longius iter tenere, quam compendio, & per fretum Scyllam inter, & Charybdim tranſitum admodum periculoſum tentare; *l. 2. c. 5. t.* 52.

Præterea] Placandam eſſe ait Junonem in Sicilia, adeundam Sybillam Cumæam, doceatque quo modo ſibi Oraculum referri petat; non foliis ſcilicet, ut ſolebat, ſed voce.

Hæc ſunt) Tandem concludit Narrationem ſuam excuſans per *Occupationem*, cur cætera non ediſſerat, & Aeneam inflammat ad gloriam.

ORATIO XXI.

QUa Aeneas ex Epiro diſcedens Helenum, & Andromacham alloquitur.

Motus *Gratia*. Mores *Viri amici*, *&* *grati*.

Loci communes *a Comparatione minorum*, *ab Adjunctis*, *&* *a Cauſis*.

Vivite) Hoſpitum felicitatem prædicat per ſuæmet miſeræ ſortis *Comparationem*:

Nobis multum erroris, atque itineris adhuc ſupereſt;

Ergo Vos felices, qui fata veſtra jam explevistis.

Effigiem Xanthi) Idem arguit *ab Adjunctis*, tali ratione:

Felix eſt, qui ſibi ſuam Patriam reparare poteſt;

Vos novam Trojam, novumque Xanthum vobis feciſtis;

Ergo

Ergo plane felices eſtis.

Quibus præterea læta, & meliora ominatur. *l. 2. c. 7. t. 80.*

Si quando) Memorem ſe futurum accepti beneficii profitetur, ubi in Italia conſtiterit, ſimulque Romanorum potentiam deſignat. Rei convenientiam probat argumento ducto *a Cauſa efficiente*:

Una gens debent eſſe ii, quibus eſt idem auctor, & parens;
Sed Epiro, & Italiæ idem erit auctor, & parens Dardanus;
Ergo merito una, & eadem gens erimus. *Ariſt. loco citato.*

ORATIO XXII.

Achæmenidis cujuſdam ex ſociis Ulyſſis ad Trojanos, ut ſalvus fieret.

Motus *Miſericordia*. Mores *Viri ſupplicis, & miſeri*.

Per ſidera) Ut ad *Miſericordiam* Trojanos flectat, tam miſeram, & acerbam ſuam ait eſſe ſortem, ut in quaſcunque potius terras abduci velit, quam in ea regione morari, imo & mortem pati, ſi hanc pœnam in ipſum, quippe hominem Græcum, Trojani ſtatuerint; *Ariſt. l. 2. c. 8. t. 89.*

ORATIO XXIII.

Achæmenidis ejuſdem immanitatem Polyphemi, & Cyclopum referentis.

Motus *Timor, & Miſericordia*. Mores *Viri miſeri*.

Tria facit, ſuam narrat hiſtoriam, immanitatem Polyphemi deſcribit, & ad fugam Trojanos hortatur.

Sum patria) Se ſocium Ulyſſis fatetur, excuſat ſuſcepta in Trojanos arma ob paupertatem, cumque iniquiore ſe nunc fortuna uti dicit, quam cum pauper vivebat, *Miſericordiam* movet, *ex Ariſt. l. 2. cap. 8. tex. 89.* tandem refert, quomodo immemores ſocii eum in antro Cyclopum deſeruerint.

Domus ſanie) Secundo Polyphemi deſcribit immanitatem elegantiſſime per figuram *hypotypoſin*, quamque de eo ultionem ſumpſerit Ulyſſes.

Sed fugite) In tertia parte hortatur Trojanos ad fugam, & recenſet quam ipſe infelicem vitam egerit per tres menſes timore Polyphemi, & Cyclopum; *Ariſt. l. 2. c. 5. t. 52.*

Satis eſt) Concludit id repetens, quod in ſuperiori Oratione dixerat.

EX ÆNEIDOS LIB. IV.

ORATIO XXIV.

Qua Dido Sorori Annæ novum ſuum in Æneam amorem patefacit.

Motus *Amor*. Mores *mulieris pudicæ, & amantis*.

Loci communes *ab Effectis, & a Contrariis*.

Tres ſunt partes, *Exordium, Narratio, & Concluſio*.

Anna ſoror) In *exordio* ſe turbatam fatetur, adeoque auxilii indigen-

gentem; laudat Æneam, ut illi *Amorem* etiam Sororis concilìet, *idque juxta Ariſt. lib. 2. cap. 4. tex. 25.*

Credo equidem) Quod Æneæ maximæ laudi erat, divinam ejus originem memorat; probatque *ab Effectis*:

Viri fortes a Diis habent originem;
Sed Æneas in tot bellis, ac periculis ſe fortiter ſemper geſſit;
Ergo revera a Diis habet originem.

Degeneres) *Propoſitionis* approbatio *a Contrariis*.

Heu quibus) *Aſſumptio*.

Si mihi) *Narrat*, & ingenue fatetur Sorori, ſe amore captam Æneæ, & illud unum obſtare, ne amori ſuccumbat, quod poſt Sichæi mortem ſtatuiſſet nullo unquam tempore ad ſecundas nuptias tranſire.

Sed mihi) *Concluſio*, qua multa ſibi imprecatur ad animi conſtantiam oſtentandam, ſi pudorem violet, fidemque Sichæo conjugi datam.

ORATIO XXV.

Qua Didoni perſuadet Anna ſoror, ut Æneæ ſe in matrimonium collocet.

Motus *Timor*. Mores *amicæ mulieris*, *& cautæ*.
Loci communes *ab Effectis*, *a Diſſimili*, *& a Cauſis*.

Dividitur in tres partes, *Exordium*, *Contentionem*, *& Concluſionem*.

O luce) *Exordium* breve eſt, & elegantem habet *Benevolentiæ* ſignificationem.

Solane) Hortatur igitur, ut ſe dedat Æneæ, argumento *ab Effectis*, quod tamen generice tantum concludit:

Dulce eſt & liberos alere, & indulgere Veneri;
Sed neutrum habere potes ſine conjugio;
Ergo illud reſpuere non debes.

Id cinerem) Sed quia duo objicere poterat, fidem Sichæo datam, & negatas tot aliis Principibus nuptias; hic primo ex objectis reſpondet negans, id eſſe curæ mortuis.

Eſto) Alterum illud ſolvit argumento *a Diſſimili*, tali ratione:

Multos & Tyri, & in Lybia abnuiſti Maritos, quod eos non amares;
Hunc tu amas;
Ergo æque eum recuſare virum non debes.

Placitone) *Aſſumptio*.

Nec venit) Iterum conjugium ſuadet *a Cauſis*:

Qui multos timet, multa ſibi parare debet præſidia;
Tu multos times;
Ergo tibi parare debes conjugis præſidium, quod firmiſſimum omnium eſt.

Aſſumptionem amplificat *ab enumeratione* eorum omnium, quorum Dido timere poterat inſidias; *Ariſt. l. 2. c. 5. t. 41.*

Diis equidem) A conſecuturis bonis idem contendit, & argumentum eſt *ab Effectis*.

Ex hoc conjugio maxima tibi, tuoque regno gloria continget;
Ergo illud reſpuere non debes.

Tu

Tu modo) *Concluſio*, qua perſuadet Didoni, ſacris rite peractis ad inſpiciendam Deorum voluntatem, varias deinde moræ cauſas prætendere, ut interea ipſe quoque Æneas ad hoc optandum conjugium pertrahatur.

ORATIO XXVI.

QUa Juno, & Venus colloquuntur inter ſe de conjugio Didonis, & Æneæ.

Motus *Indignatio*. Mores *æmulantium mulierum*.

Loci communes nulli ſunt.

Egregiam vero) Irridet cum maxima *indignatione* Juno Veneris conatus, quod cum filio Cupidine ad unius fœminæ victoriam aſpiraret; *ex Ariſt. l. 2. c. 9. t. 93.* Innuit deinde intelligere ſe, quid Venus ſuſpicata fuerit, additque conſilium de jungendis per connubium populis, quod facile oſtendit ob amorem Didonis, & glorioſum Trojanis futurum.

Quis talia) Reſpondet doloſe Venus, ſe oblatam conditionem accipere, modo id Jupiter, & fata ſinant.

Mecum erit) Juno tandem ſubdit, hoc ſibi curæ futurum, aperitque, qua ratione conjugium illud firmari velit.

ORATIO XXVII.

JArbæ Regis ad Jovem irati ob dedecus ſibi a Didone illatum.

Motus *Indignatio*. Mores *Viri injuſte læſi*.

Loci communes *ab Effectis*, *&* *ab Adjunctis*.

Duæ ſunt partes, *Exordium*, *&* *Contentio*.

Jupiter) *Exordium*, quo exprobrat Jovi ſuam, ſuæque Gentis religionem, cui tamen ipſe minime favebat; ſeu potius nullum hic eſt *Exordium*, & hoc etiam ſpectat ad ſubſequens argumentum.

Aſpicis hæc?) Impie contendit nullum eſſe Jovis numen, quod Cœlum, terramque regat, & ſic arguit *ab Effectis*:

Si quod eſſet Jovis numen, humana juſte regeret;

Sed mala benemeritis, bona malemerentibus dantur;

Ergo nullum eſt Jovis numen, & cæt.

Jupiter) ſpectat ad primam partem *Aſſumptionis*.

Aſpicis hæc?) *Complexio*, impiumque dictum dubitatione lenitur.

Fœmina) Alteram *Aſſumptionis* partem ita probat *ab Adjunctis*.

Ingrata, & vilis fœmina Dido eſt, ſemivir Æneas;

Sed hi felices vivunt, & optato, mihique negato Conjugio potiuntur;

Ergo malemerentibus bona dantur, benemeritis denegata.

Illa omnia valent ad *Indignationem*, qui locus expreſſe habetur apud *Ariſt. l. 2. c. 9. tex. 100.*

Nos munera) Repetere videtur primam partem Aſſumptionis.

ORATIO XXVIII.

JOvis ad Mercurium, ut ſuo nomine diſceſſum ex Africa Æneæ indiceret.

Mo-

Motus *Pudor*, & *Timor*. Mores *ſapientis Principis*.

Loci communes *a Repugnantibus*, & *a Cauſis*.

Vade age) Ire Mercurium jubet in Africam Legatum ad Æneàm, ſuaque illi mandata perferre.

Non illam) Increpat mollem, quam in Africa degebat, vitam, argumento uſus *a Repugnantibus*:

Multa mihi de Ænea præclara promiſit Venus;

Ergo non debet illicitis amoribus operam dare.

Italiam enim, & Romanum imperium pollicebatur, qua ſpe bis ait a Venere ſervatum Æneam, ſemel cum Diomede, iterum cum Achille pugnantem: hic locus valet ad *Verecundiam*, *ex Ariſt. l. 2. c. 6. t. 65.*

Si nulla) Secundo arguit *a Cauſis conglobatis*, hortaturque, ut quam primum ex Africa ſolvat, oblata ſpe maximæ gloriæ, & imperii, Regiæ conjugis, terræque Italæ, & ne quid periculi ſubeat Carthagine, cum ea urbs ſub Junonis inimiciſſimæ Deæ tutela foret; *ex Ariſt. l. 2. c. 5. t. 44.*

ORATIO XXIX.

Didonis ad Æneam, ne ſe deſerta velit ex Africa diſcedere.

Motus *Miſericordia*. Mores *Supplicis Mulieris*.

Loci communes *a Cauſis*, *ab Adjunctis*, *a Comparatione*, & *ab Effectis*.

Diſſimulare) Nullo utitur *Exordio*, quippe irata, & amoris furore percita, ſtatimque objicit fugam, & perfidiam:

Nec te) Repentinum igitur hunc diſceſſum multis rationibus deprecatur, & imprimis quidem *a Cauſis*, tali pacto:

Nec amorem, & fidem datam violare, nec mortem Didonis pati debes;

Sed hæc omnia erunt, ſi hinc diſcedas;

Ergo hinc diſcedere non debes. *Ariſt. l. 2. c. 8. t. 89.*

Quin etiam) Secundo ſic *ab Adjunctis*:

Stultum eſt hyberno tempore vela dare;

Nunc hybernum eſt tempus;

Ergo ne diſcedas, juſtam cauſam habes.

Quid ſi non) Confirmat idem argumentum *a Comparatione majorum*

Si Trojam peteres, hinc enavigare non deberes, hoc tempore;

Ergo multo minus, cum tibi ſit iter ad terras ignotas.

Mene fugis?) Vehementi utitur *Deprecatione*, & ea omnia commemorat, quæ commovere Æneam, & flectere utrumque poterant.

Te propter) Enumerat incommoda, quæ vel jam paſſa erat propter Aeneam, vel pati oportebat, ubi ille diſceſſiſſet, ad excitandam *Miſericordiam*, *ex Ariſt. loco citato, tex. 92.* Argumentum ſic ſe habet *ab Effectis*:

Pati non debes, me a Getulis, & Tyriis in ultimum diſcrimen adduci;

Sed ab iis mihi certiſſima imminent pericula, ſi tu me deſeris;

Ergo deſerere non debes.

Te propter) *Propoſitionis* approbatio *a Cauſis*, quod ipſe Aeneas illius odii cauſa ſit.

Quid

Quid moror?) *Aſſumptio*, innuitque ſimul ſibi in animo eſſe hoſtiles impetus voluntaria morte prævenire.

Saltem ſi qua] Suum habendæ ex Ænea prolis deſiderium aperit, ut ſaltem per aliquod tempus ſecum maneat, quod illius voti compos fieret.

ORATIO XXX.

QUa conatur Æneas juſtam ſui diſceſſus cauſam probare Didoni.

Motus *Lenitas*. Mores *Viri Prudentis*.

Loci communes *a Cauſis*, *&* *a Comparatione*.

Tres ſunt partes, *Exordium*, *Contentio*, *&* *Peroratio*.

Ego te) Ad conciliandam *benevolentiam* Didonis affirmat, ſe nunquam immemorem futurum beneficiorum, quæ acceperat Carthagine: & ſic ſtatim in *Exordio* diluit ſibi objectum crimen ingrati.

Pro re) Negat pariter, quod exprobraverat Dido: & tacitam fugam ſe cogitaſſe, & quæſiviſſe Reginæ conjugium.

Me ſi fata] *A Cauſis* defendit ſuum ex Africa diſceſſum, ut neceſſarium:

Non poſſum non ire, quo me Dii, & fata vocant;
Sed vocant in Italiam;
Ergo non poſſum illuc non ire.

Me ſi fata) *Aſſumptionis* approbatio; niſi enim fata me in Italiam ire cogerent, ſponte mea potius Trojam rurſus ædificarem.

Si te Carthaginis) Se vero minime reprehendendum eſſe probat, quod in Italiam tendat, ſic *a Pari*:

Æque tibi ignota erat Africa, ac mihi Italia;
Sed tu Phœniſſa in Africa Urbem ſtruere voluiſti;
Ergo & ego Trojanus poſſum in Italia urbem ædificare.

Me patris) Tres iterum *Cauſas* affert ſui diſceſſus, objectam ſibi ſæpe noctu admonentis, ac terrentis Patris imaginem, memoriam Aſcanii, & juſſa Jovis ſibi per Mercurium delata.

Deſine) *Peroratio*, qua conatur iratam lenire eo maxime nomine, quod non ſponte ſua id agat, ſed cogentibus Diis; unde *lenitas* oritur, *ex Ariſt. lib. 2. cap. 3. tex. 15.*

ORATIO XXXI.

DIdonis iratæ in Æneam.

Motus *Ira*. Mores *furentis amore mulieris*.

Loci communes *ab Effectis*.

Nec tibi) *Propoſitio* univerſalis, qua furens Dido immanitatem Æneæ inſectatur, negans in eo humani quidquam ineſſe, probatque *ab Effectis*:

Qui ſiccis oculis fletum amantis, preceſque negligit, inhumanus eſt;
Hoc fecit mecum Æneas;
Ergo nihil habet humani. *Ariſt. lib. 2. c. 2. t. 12.*

Nam quid) *Aſſumptio*; concluditque argumentum Deos ipſos incuſans,

cuſans, qui contra jus, & æquum his immaniſſimis hominibus præſto eſſent.

Nuſquam tuta] Altera *propoſitio*, qua infidum, & ingratum Æneam nominat, & hoc pariter *ab Effectis* confirmat:

Qui benemerentem lædit, infidus eſt, & ingratus;
Lædit me Æneas de ipſo optime meritum;
Ergo infidus eſt, & ingratus.

Ejectum) *Aſſumptio*, qua collata beneficia mirifice amplificat, nam contra injuria manifeſta erat; *hinc Ira*, *ex Ariſt. loco citato*.

Nunc augur) Excuſationem, qua uſus fuerat Æneas, refutat. 1 per Ironiam, illa enim dici debuerant, non autem cum jam diſceſſũ pararet, 2. negans id eſſe curæ ſuperis. Quod porro impium dictum furenti ex nimio amore mulieri optime convenit.

Neque te] Profitetur, ſe nolle precibus eum amplius retinere, aut ab eo dicta in ſui defenſionem refellere, vertitque ſe ad imprecationes.

ORATIO XXXII.

Didonis ad Annam, ut Æneæ perſuadeat ſuum ex Africa diſceſſum per aliquod tempus differre.

Motus *Miſericordiæ*. Mores *deprecantis mulieris*.
Loci communes *a Cauſis*, & *a Comparatione*.

Tres ſunt partes, *Exordium*, *Contentio*, & *Concluſio*.

Anna vides) Ut Soror promptius, celeriuſque mandata exequatur, exponit Dido in *Exordio*, quam omnia Trojanis in promptu ſint ad navigandum.

Hunc ego) Se dignam exhibet *Miſericordiæ*, ſuam prædicans in hoc tolerando infortunio conſtantiam, ex *Ariſt. l. 2. c. 8 t. 92.* idque ſic oſtendit *a Comparatione majorum*:

Ante etiam timui hoc infortunium, nec tamen conterrita ſum;
Ergo etiam conſtanter perferre potero.

Miſeræ hoc) Precatur Annam, quam idoneam huic muneri probat, ut ſe ad Æneam conferat ultimas illi Sororis preces allatura, jubetque hoc uti argumento *a Cauſis*:

Rem exiguam denegare non debemus ſupplici minime de nobis male merito;
Sed ego nunquam male merui de Ænea, remque exiguam peto;
Ergo id mihi denegare non debet.

Non ego) *Aſſumptionis* approbatio quoad primam partem *a remotione Cauſarum*.

Non jam) Altera pars *aſſumptionis*; additque *Cauſam finalem*, cur petat per breve tempus differri diſceſſum.

Extremam hanc) *Concludit* maximam gratiam pollicita ſorori, ſi hac in re ſibi diligenter indulgeat.

ORATIO XXXIII.

Didonis ad Annam ſororem, voluntariam jam tum mortem cogitantis.

Motus

Motus *Spes*. Mores *aſtutæ*, *&* *doloſæ mulieris*.
Loci communes *ab Effectis*, & *a Cauſis*.

Inveni) Exorditur ab *attentione*, ſe ſui amoris remedium inveniſſe præfata, quod & per ſe magnum erat, & Sorori gratiſſimum; *l. 3. c. 14. t. 104.*

Oceani finem) Sacerdotem Heſperidum ex Æthiopia ſe reperiſſe ait, quæ promittat aut Æneam amantem reddere, aut Didonem ab amoris æſtu liberare, remque facit probabilem *ab Effectis*:

Hoc præſtare poterit, ſi fluminum, & ſiderum curſus ſiſtere poteſt;
Sed hæc illa poteſt perficere;
Ergo & illud.

Siſtere aquam) *Aſſumptio*, & argumentum urgetur *Comparatione*; hinc *Spes* boni exitus, *l. 2. c. 5. t. 55.*

Teſtor] Quod magica arte utatur, excuſationem adhibet *a Cauſis*;
Excuſatione dignum, quod fit ex neceſſitate;
Non ſponte, ſed ex neceſſitate ad magicas artes confugio;
Ergo excuſatione digna ſum.

Tu ſecreta) Præſcribit, quid Anna interea agere debeat, & cauſam probabilem fingit, cur ea fieri Sacerdos mandaverit.

ORATIO XXXIV.

QUa Dido multa ſecum reputans, tandem mortem præeligit:
Motus *Verecundia*. Mores *mulieris omnia deſperantis*.
Loci communes *a Repugnantibus*, *a Cauſis*, *a Comparatione*.

En quid agam?) Secum ipſa reputat, quod ſibi tandem conſilium capiendum ſit; contenditque primum *a Repugnantibus*, non eſſe tentandos veteres Procos.

Numidarum conjugium ſæpe dedignata ſum:
Ergo illud nunc ſupplex ambire non debeo; *Ariſt. l. 2. c. 6. t. 65.*

Iliacas) Ne Trojanis quidem ſe ſociam adjungere putat eſſe opportunum, quod ſic oſtendit *a Cauſis*;

Turpe, & periculoſum eſt ingratis, & perjuris adhærere;
Trojani ingrati ſunt, & perjuri;
Ergo iis adhærere turpe, & periculoſum eſt.

Quid tum?) Idem confutat hoc dilemmate:

Aut ſola ſequar Trojanos, aut cum Tyriis;
Neque ſola debeo, neque poſſum cum Tyriis;
Ergo nullo modo.

Sola fuga) Solam enim irridebunt, quippe qui de me putant egregium ſe reportaſſe triumphum.

An Tyriis) Neque cum Tyriis, idque probat *a Comparatione*, tali pacto:

In diſcrimine vitæ conſtitutos vix Tyro revelli;
Ergo Carthagine, ubi pace fruuntur, nullo modo divellam.

Quin morere) Concludit igitur neceſſariam eſſe mortem, cujus & Soror infelici conſilio, & ipſa ſibi, fide, & pudicitia violata, cauſa extiterit; hæc autem ad *Verecundiam* pertinent, *ex Ariſt. l. 2. c. 6. t. 67.*

ORATIO XXXV.

Didonis furiis agitatæ, ubi jam ſolviſſe Trojanos animadvertit.
Motus *Odium*. Mores *bacchantis mulieris*.
Loci communes nulli ſunt.

Proh Jupiter!) Furoris plena eſt hæc oratio, & vehementis indignationis, & ubique concitatiſſimis figuris ſcatet. Jubet hic ſuos naves aſcendere, & arma parare, ac flammas, ne impune Trojani abeant.

Quid loquor?) Deinde intelligens hæc modo fruſtra tentari, ſe ipſa accuſat, quod tunc pœnas de Ænea non ſumpſerit, cum poterat: nec ancipitem belli fortunam timere poterat, cum utcumque mori decreviſſet.

Sol qui) Deos precatur, ut ſi eripi Trojanis Italiam fata non ſinunt, at multæ ſaltem calamitates Æneam circumveniant, donec immaturo fato pereat, & maneat inſepultus.

Tum Vos) Tandem Tyrios hortatur, ut Reginæ injurias ulturi perpetuis odiis Gentem illam proſequantur. Ubi ad inimicitias Romanos inter, & Carthaginenſes, & ad expeditionem Annibalis alluſiſſe videtur Poeta.

ORATIO XXXVI.

Didonis, priuſquam ſe ferro transfigeret.
Motus *Miſericordia*, & *Indignatio*. Mores *miſerrimæ mulieris*.

Dulces) Per *Apoſtrophen* ad lectum conjugalem, & arma Æneæ *Miſericordia* maxime excitatur, *ex Ariſt. l. 2. c. 8. t. 92.*

Vixi) Ait ſe iam ſatis vixiſſe, neque morituram ingloriam poſt ultum Coniugem, & præclaram Urbem extructam, eo ſolo nomine miſeram, quod Troiani Carthaginem appulerint.

Moriemur) Dubitat parumper, an ſic inulta mori debeat, demum ſe gladio transfigit, & cum *indignatione* acerbiſſima Æneam invitat, ut hoc ſuo tanto ſupplicio gaudeat, ac triumphet; *l. 2. c. 9. t. 93.*

EX ÆNEIDOS LIB. V.

ORATIO XXXVII.

Æneæ ad Troianos de Sacris Anchiſæ Patri celebrandis.
Motus *Benevolentia*. Mores amantis *Filii*.
Loci communes *ab Adjunctis*, & *a Comparatione*.
Tres ſunt partes, *Exordium*, *Contentio*, & *Concluſio*.

Dardanidæ) Laudat imprimis Troianos, quippe qui a Dardano Jovis filio originem trahebant; qua ratione ſibi eos benevolos facit.

Annus) *Ab Adjunctis* temporis & loci hortatur Troianos ad Sacra patri Anchiſæ celebranda, & ſic videtur ratiocinari:

Nunc Sacra celebranda ſunt Patri, ſi tempus & locus faveant:
Sed tempus, & locus nunc nobis favent;
Ergo nunc Sacra celebranda ſunt patri Anchiſæ.

Annus)

Annuus) De tempore manifeſtum eſt, anno iam plane elapſo, ex quo Anchiſes in Sicilia vita exceſſerat.

Hunc ego) Loci opportunitatem amplificat *a Comparatione*:

Inter barbaros, & hoſtes hæc ſolemnia agerem:

Ergo multo magis agam inter amicos, & affines.

Hinc oritur *Benevolentia* in Æneam, *ex Ariſt. l. 2. c. 4. t. 33.*

Ergo agite) *Complexio* ſuperioris argumenti, & ex his pietatis officiis bona ſibi, ſuiſque ominatur.

Bina boum) Refert munera, quæ in hæc ſacra conferebat Aceſtes; ſimulque quatuor ludorum genera a ſe inſtituenda recenſet.

Cuncti) *Concluſio*, qua & ſpe præmiorum Troianos inflammat, & promptos hilareſque ludis adeſſe iubet.

ORATIO XXXVIII.

QUa Mneſtheus ſuos hortatur, ut omni conatu ad palmam aſpirent.

Motus *Verecundiæ*. Mores *generoſi Ducis*.

Loci communes *ab Antecedentibus*, & *a Cauſis*.

Nunc nunc) Hectoris fuiſſe Socios ait, & a ſe ex multis delectos ut fortiſſimos, quo magis eos pudeat in certamine ſuperari: locus expreſſe habetur apud *Ariſt. l. 2. c. 6. t. 68.*

Nunc illas) Deinde ſic arguit *ab Antecedentibus*.

Tales eſſe in hoc certamine debetis, quales in multis periculis fuiſtis:

Sed in multis maris periculis fortiter vos geſſiſtis;

Ergo ſimiliter & in hoc certamine.

Non jam) Ultimo argumentatur *a turpi*:

Turpe eſt in certamine poſtremum locum tenere:

Sed illud pero, ne poſtremi omnium ſimus;

Ergo id totis viribus prohibere debetis.

Maxime ad *Verecundiam* id valet, *ex Ariſt. loco citato, tex. 66.*

ORATIO XXXIX.

IRidis ad Troianas mulieres ut claſſem comburerent.

Motus *Miſericordiæ*. Mores *dolentis mulieris*.

Loci communes *a Comparatione*, & *ab Adjunctis*:

Duæ ſunt partes: miſerias amplificat: & ad claſſem comburendam hortatur.

O miſeræ) Prima pars tali argumento continetur *a Comparatione*:

Miſeræ, quas Græci in excidio Patriæ necarunt;

Sed vos illis eſtis multo inferiores:

Ergo omnium miſerrimæ.

Septima] *Aſſumptio*, quæ in ſuperioribus habetur, comprobatur hic *ab enumeratione* malorum, quæ per ſeptem annos paſſæ fuerant:

Poſt Troiæ excidium nullas illæ calamitates paſſæ ſunt;

Sed vos innumeras alias, & novæ imminent;

Ergo illis eſtis multo miſeriores.

Aſſumptio iterum eleganter exponitur; qui locus plurimum ad *Miſericordiam* valet, *ex Ariſt. l. 2. c. 8. t. 89.*

His Erycis) Tum commemoratione miſeriarum: tum loci opportunitate ad condendam Urbem, conſilium, quod erat datura, confirmat, & in hac ſecunda parte tali utitur argumento *ab Adjunctis*:

Novam Trojam nobis condere debemus:
Sed hic in Sicilia eam condere maxime opportunum eſt,
Ergo hic in Sicilia condere eam debemus.

Hic Erycis) *Aſſumptionis* approbatio.

Nullane) *Propoſitio*, eaque urgetur vehementi *Interrogatione*.

Quin agite) Sic deinde videtur ſubſumere:

Sed nunquam novam in Sicilia Trojam habebimus, niſi naves comburamus:
Ergo ſtatim comburendæ ſunt naves.

Nam mihi) Conſilium ut approbent, Caſſandræ utitur auctoritate, quam per *Proſopopœiam* loquentem ſibi per ſomnum inducit; ut celeriter exequantur, ex proximis aris divinam voluntatem interpretatur.

ORATIO XL.

Anchiſæ ad Æneam, ut, quibuſdam in Sicilia relictis, quod robur ſociorum erat, ſecum in Italiam duceret.

Motus *Confidentia*. Mores *Viri Sapientis*.

Tres ſunt partes, *Exordium*, *Contentio*, & *Concluſio*.

Nate mihi) *Exordium* habet luculentam ſuæ in filium benevolentiæ ſignificationem; additque, ſe Jovis imperio in terras deſcendiſſe, quo magis *confidentem* faceret, *ex Ariſt. l. 2. c. 5. t. 60.*

Conſiliis pare) Jubet relinqui in Sicilia ſenes, & debiles, ut Nautes ſuadebat, & reliquos deferri in Italiam, lectos, fortes viros, quo facilius ex invictis Latii gentibus victoriam reportaret.

Ditis tamen) Ut in Infernum prius Sibylla duce deſcendat ad Patris congreſſum admonet: & ad id inflammat tum loci amœnitate, tum ſpe cognoſcendi ſuorum fata, urbiſque a ſe condendæ magnitudinem.

Jamque vale) *concludit* inde diſcedens, quod jam dies appropinquaret.

ORATIO XLI.

Veneris ad Neptunum pro Trojanis.

Motus *Miſericordia*, & *Ira*. Mores *ſolicitæ de filio Matris*.

Loci communes *a cauſis*, & *ab Effectis*.

Partes ſunt tres, *Exordium*, *Contentio*, & *Epilogus*.

Junonis) Exorditur *a cauſis*, cur petat a Neptuno auxilium, tali pacto:

Qui ab infenſiſſimo hoſte timet exitium, a quolibet debet auxilia petere;
Sed a Junone ultimum exitium intentatur Trojanis;
Ergo a quolibet auxilium ſibi ipſi petere debent.

Exordium ante continet *Aſſumptionem*.

Non media) Eamdem *Aſſumptionem* probat in *Contentione ab Effectis*; 1. quod non contenta excidio Trojæ, illius etiam cineres inſequatur, idque immortalis odii ſignum eſt, *ex Ariſt. l. 2. c. 3. t. 18.*

2. quod

2. quod ad Africæ litora invito Neptuno, adeoque in ejus contemptum ingentem excitaverit tempeſtatem: idque valet ad *Iram*; *l. 2. c. 2. t. 9.* 3. quod Mulieres Trojanas ad comburendam claſſem impulerit: & ex his omnibus oritur *Miſericordia*, *l. 2. c. 8. t. 89.*

Quod ſupereſt) Concluſio petitionem continet, ut faveat Trojanis Italiam claſſe petentibus, cujus æquitatem oſtendit, cum illud idem Jupiter & fata concederent.

ORATIO XLII.

NEptuni ad Venerem.

Motus *Amor*. Mores *Viri Benemeriti*.

Loci comunes *a Cauſis*, & *ab Effectis*.

Fas omne eſt] Auxilium a ſe jure Venerem petere ſic probat *a Cauſis*:

Qui alicunde originem ducit, ibi & poteſtatis aliquid habere debet;

Tu e mari originem trahis.

Ergo jure in eo tibi aliqua debetur poteſtas.

Merui quoque] Amamus enim eos, quibus beneficia contulimus; oſtenditque ſuam in Æneam benevolentiam *ex effectis*, *juxta Ariſt. l. 2. cap. 4. t. 23.* mirifice vero amplificat *ab Adjunctis* ſervatum a ſe Æneam, cum ad Trojam adverſus Achillem pugnaret.

Nunc quoque) Et impoſterum idem ſe præſtiturum pollicetur, donec Italiam attingat, uno in mari ſubmerſo, & Palinurum deſignat.

EX LIB. VI. ÆNEIDOS.

ORATIO XLIII.

QUa Æneas Phœbum, Deos, & Sibyllam precatur, ut ſibi in Latio conſiſtere liceat.

Motus *Gratia*, & *Lenitas*. Mores *Viri ſupplicis*.

Phœbe graves] Primo igitur Phœbum precatur, cujus *benevolentiam* ſibi conciliat a commemoratione beneficiorum, quæ illi accepta referebat, aptiſſima uſus amplificatione; *ex Ariſt. l. 2. c. 7. t. 80.*

Vos quoque] Secundo Deos Trojæ inimicos, eoſque lenes facit innuens, fatis jam pœnarum datum a Trojanis, *lib. 2. c. 3. t. 18.*

Tuque o) Tertio Sibyllam ipſam, ſeque non ingratum fore pollicetur, cujus Libros magno cum honore certis Viris cuſtodiendos daturus erat.

Foliis tantum) Petit ultimo, ne foliis incerta ſibi reſponſa daret, ſed voce caneret, quod Deus juberet.

ORATIO XLIV.

ÆNeæ ad Sibyllam, ut ſibi ad Inferos dux eſſet.

Motus *Miſericordia*. Mores *Viri magnanimi*.

Loci communes *ab Antecedentibus*, *a Comparatione*, & *a Cauſis*.

Duæ ſunt partes, *Exordium*, & *Contentio*.

Non alia) In *Exordio* captat *benevolentiam*, cum ſe prudentem, & conſtantem virum exhibeat, qui pericula omnia & prævidere, & non timere potuerit.

Unum oro) Petit, ut ſibi liceat Patrem in Elyſiis alloqui, uſus argumento *ab antecedentibus meritis*, ſeu potius *a Cauſis*, tali pacto:

Non eſt nobis deneganda gratia, quam meremur;
Sed ego, & Pater hanc gratiam meremur;
Ergo non eſt nobis deneganda.

Aſſumptio nititur tum filii in Patrem pietate, tum etiam Patris in perferendis incommodis ultra vires ætatis tolerantia: ſimulque movet *Miſericordiam*, *ex Ariſt. l. 2. c. 8. t. 88.*

Quin ut te) Sic deinde *a Cauſa finali*:

Filius Patris voluntati obſequi debet;
Sed Pater ipſe juſſit, me in inferos deſcendere;
Ergo parere debeo.

Potes namque) Oſtendit rem eſſe facilem, tum ex parte Sibyllæ, quæ lucis Avernis præſidear, tum ex parte ſui, argumento *a Pari*:

Quamplures alii deſcendere ad Inferos potuere;
Ergo id ne mihi quidem denegabitur.

Utitur *Exemplis* conglobatis, per *Inductionem*, confirmatque ex eo, quod ipſe æque ac Orpheus, Pollux, Theſeus, & Hercules, a Diis originem duceret.

ORATIO XLV.

Sibyllæ ad Æneam de deſcenſu ad Elyſios.
Motus *Timor*. Mores *Sapientis mulieris*.
Loci communes *a Contrariis*, & *a Cauſis*.

Partes ſunt quatuor, *Exordium*, *Contentio*, *Narratio*, & *Concluſio*.

Sate ſanguine) *Exorditur* a laudibus Æneæ; cumque ille ſe Deorum progeniem ſupra dixerit, talem & Sibylla fatetur.

Facilis) Rem, quam petebat, difficilem ait eſſe, & arguit *a Contrariis*, nam quo facilior ad Avernum deſcenſus, eo difficilior futurus erat reditus.

Pauci) Difficultatem rurſus probat ab eventu:

Illud eſt difficile, quod pauci, iique ſummi Viri conſequi potuere;
Sed pauci, iique ſummi Viri tum genere, tum virtute redire ex Inferis potuere;
Ergo difficillimum.

Tenent media) Tandem idem contendit *a Cauſis*, breviterque exponit, quæ forent impedimento, Sylvæ, & Cocytus fluvius; *l. 2. c. 5. t. 40. & 48.*

Quod ſi] *Narratio*, qua ratione id tentari deberet, ſi nempe & aureum ramum inveniat, & Miſenum unum ex Sociis rite ſepeliat.

Sic demum) *Concluſio*.

ORATIO XLVI.

Palinuri ad Æneam prope Stygiam paludem.
Motus *Miſericordia*. Mores *hominis miſeri*.

Loci

Loci communes *a Comparatione*.

Duæ ſunt partes, *Narratio*, & *Petitio*.

Neque te) Negat Palinurus falſo de ſe quippiam vaticinatum Apollinem, quod queſtus fuerat Æneas; nam in mare delapſus nando in Italiam pervenerat, & ibi eum latrones interfecerant: moverque *Miſericordiam*, *ex Ariſt. lib.* 2. *c.* 8. *t.* 92.

Quod te) Petit ab Ænea, ut vel ſuum corpus diligenter quæſitum ſepeliat, vel ſecum utcumque ad alteram ripam ducat: utrumque ait eſſe non difficile, alterum indicans portus Velinos, ubi Cadaver erat, alterum per Syllogiſmum *a Comparatione majorum*:

Difficilius eſt lacum Stygium tranare viventi, quam inſepulto;
Sed tu vivens tranare potes;
Ergo & me tecum ducere poteris, quamvis inſepultum.

EX ÆNEIDOS LIB. VII.

ORATIO XLVII.

Latini Regis ad Trojanorum Legatos.

Motus *Benevolentia*. Mores *humaniſſimi Principis*.

Dicite) Trojanorum *amorem* ſibi conciliat eo nomine, quod oſtendit eorum ſe & genus, & gloriam optime noſcere: unde *Amor*, cum ex contrario *Ira* proficiſcatur, *ex Ariſt. l.* 2. *c.* 2. *t.* 12.

Quid petitis?) Rogat quid petant, & quo fato in Latium pervenerint, oblato ſponte hoſpitio gentis, quam ſola Lex naturæ continebat, ex veteri Saturni inſtituto; ex quo iterum *Benevolentia*, *l.* 2. *c.* 4. *t.* 25.

Atque equidem) Tertio inde *amoris* argumentum elicit, quod Dardanus ipſe Italus fuerit, ex Etruria in Aſiam profectus.

ORATIO XLVIII.

Ilionei ad Latinum Regem amicitiam, & hoſpitium petentis.

Motus *Miſericordia*. Mores *Viri ſupplicis*.

Loci communes *ab Antecedentibus*, *&* *Conſequentibus*.

Partes ſunt quatuor, *Exordium*, *Narratio*, *Contentio*, *&* *Concluſio*.

Rex, *genus*) *Exordium* in laudem Latini ſumptum ex nobilitate generis.

Nec fluctibus) *Narrat* ſponte, & conſilio veniſſe in Italiam Trojanos, maximo regno vi pulſos; *l.* 2. *c.* 8. *t.* 91. ſeque miſſos ad eum Legatos ab Ænea, qui æque ac Dardanus a Jove genus trahebat.

Quantaper) Ut ſe *Miſericordia* dignos exhibeant, mire amplificat Ilioneus bellum, quod Trojanos inter, & Græcos exarſerat, *loco citato*, *t.* 81.

Diluvio ex illo) Petit in *Contentione* locum exiguum condendæ Urbi, utque communi Cœli illius ſpiritu frui liceret; & cum per ſe adeo modeſta petitio ad perſuadendum valet, tum ipſe utitur argumento *a Conſequentibus*:

Nos

Nos recuſare hoſpites non debes, qui tibi & gloriæ, & utilitati futuri ſunt;
Sed nos tibi & gloriæ erimus, & utilitati.
Ergo nos recuſare hoſpites non debes.

Fata per) Deinde *ab Antecedentibus* arguit:
Multi nos Populi ſibi adjungere Socios voluere;
Ergo Tu ſocietatem noſtram repudiare non debes.

Ne temne) *Prolepſi* occurrit, docetque, Trojanos non ex timore pacem petere, quod æque ad bellum parati ſint.

Sed nos fata) Alteri *prolepſi* ſatisfacit, cur Latium cæteris regionibus prætulerint; quia nimirum fata, Diique hoc voluerant, id autem confirmat ex Apollinis oraculo.

Dat tibi) *Concluſio* habet munerum oblationem.

ORATIO XLIX.

Junonis iratæ, quod Trojani tuto in Italia Urbem conderent.
Motus *Ira*, & *Pudor*. Mores *Læſæ mulieris*.
Loci communes *ab Adjunctis*, *a Cauſis*, & *a Comparatione*.

Heu ſtirpem) Exorditur ab execratione gentis, cui erat infenſa, ſuamque ſortem dolet, quod eam delere non potuerit, argumento ſumpto *ab Adjunctis*, tali pacto:
Turpe mihi eſt, non potuiſſe delere Trojæ incenſæ reliquias;
Sed hi reliquiæ ſunt incenſæ, captæque Patriæ;
Ergo turpe eſt mihi eos delere non potuiſſe.

Propoſitio nititur *Ariſt. l. 2. c. 6. t. 65*. *Aſſumptio* amplificatur a circumſtantiis, quæ videbantur Trojanis exitium allaturæ.

At credo) Secundo argumentatur *a Cauſis*.
Me omnia tentante ne Italiam attingerent, Italiam tenent;
Ergo id mihi multo magis turpe.

Mars perdere) Tertio *a Comparatione minorum*:
Turpe eſt mihi præſtare non potuiſſe, quod levioribus de cauſis fecerunt minores Dii;
Sed Mars Lapithas, Diana Calydonios levioribus de cauſis perdere potuere;
Ergo mihi Jovis conjugi turpe, non potuiſſe idem facere in Trojanos. *Ariſt. loco citato, t. 66.*

Vincor) Se victam ab Ænea queritur, quod eum vincere non potuerit; maximum *Iræ* argumentum; *lib. 2. cap. 2. t. 10.*

Quod ſi) Concludit tentandos eſſe inferorum animos, ut differantur ſaltem per aliquod tempus regnum, & nuptiæ Æneæ, minaturque multam populorum ſtragem, & futuram Pronubam Bellonam æque, ac fuerat in matrimonio Paridis, & Helenæ.

ORATIO L.

Junonis ad Alecto, ut pacem turbaret, Trojanos inter, & Latinos compoſitam.
Motus *Amor*. Mores *ſupplicis mulieris*.
Loci communes *a Cauſis*, & *a comparatione*.

Hunc

Hunc mihi) Hortatur, ut pacta inter duos populos connubia, & pacem perturbet, utiturque argumento *a Cauſis*:

Pati non debes famam, & honorem meum infringi;
Sed infringitur, ſi hæc fiant connubia;
Ergo pacta connubia impedire debes.

Tu potes) Rem facilem oſtendit *a comparatione majorum*:

Tu potes perficere, quæ multo majora ſunt;
Ergo & hoc, ſi volueris.

Antecedens probatur *ab Enumeratione* eorum, quæ facili negotio præſtare Alecto poterat, conciliatque ſibi illius *benevolentiam*, cujus ſummam laudat in rebus humanis poteſtatem; *Ariſt. l. 2. c. 4. t. 29.*

Fæcundum) *Concluſio*.

ORATIO LI.

A Matæ Reginæ ad Latinum, ne Filiam Æneæ in matrimonium daret.

Motus *Miſericordia*. Mores *matris de filia ſolicitæ*.

Loci communes *ab Adjunctis*, *a Comparatione*, *a Cauſis*.

Exulibuſne) Sic igitur arguit *ab Adjunctis*:

Regis filia non eſt danda in matrimonium exuli, & prædoni;
Sed Æneas exul, & prædo eſt, qui eam hinc deinde aſportabit;
Ergo ne dederis illi filiam in matrimonium.

An non ſic) *Aſſumptionis* approbatio *a Pari*, ab exemplo ſcilicet Paridis; nota eſt omnibus hiſtoria.

Quid tua) Secundo *a Cauſis*:

Servanda eſt fides data maxime Conſanguineo;
Sed Turno nobis Conſanguineo fidem dedimus;
Ergo ſervare eam debemus.

Si gener) Occurrit *Prolepſi* de externo Genero quærendo juxta Fauni oraculum, probatque, Turnum exterum eſſe, tum quia extra imperium Latini Regis natus erat, tum quia illius majores ex Græcia venerant.

ORATIO LII.

Quæ Alecto ſumpta cujuſdam imagine, quæ Junonis ſacerdos erat, Turnum ad arma extimulat.

Motus *Indignatio*. Mores *benevolentis mulieris*.

Loci communes *a Repugnantibus*.

Partes ſunt quatuor, *Exordium*, *Narratio*, *Contentio*, *& Peroratio*.

Turne) *Exordium*, quo nimiam Turni tolerantiam caſtigat, qui præmia ſuis laboribus debita pateretur dari extero; hinc *Indignationem* movet, *Ariſt. lib. 2. cap. 9. tex. 93.*

Rex tibi) *Narratio* plena indignationis:

I nunc) Injuriam amplificat *a Repugnantibus*:

Iniquum eſt lædi ab eo, quem tu contra potentiſſimos hoſtes defenderis;
Sed tu Latinos contra Tyrrhenos hoſtes toties defendiſti;
Ergo te ab iis lædi iniquiſſimum eſt.

Hæc

Hæc adeo) Deorum auctoritate a ſe dicta confirmat, quo magis etiam faciat *Confidentem*; *lib.* 2. *c.* 5. *t.* 60.

Quare age) *Peroratio*, qua hortatur ad arma capienda, & ulciſcendam injuriam tum contra Trojanos, tum, ſi obſtiterit, contra ipſum Regem Latinum.

EX ÆNEIDOS LIB. VIII.

ORATIO LIII.

DEi Tiberini ad Æneam, ne in tantis periculis deſponderet animum.

Motus *Confidentia*. Mores *Viri amici*.

Tres ſunt partes, *Exordium*, *Narratio*, *& Adhortatio*.

O ſate) In *Exordio* primum laudat Æneam a genere, quodque Trojam in Latium tranſportaverit juxta Deorum decretum.

Hic tibi) Bene deinde ſperare jubet, ſignumque dat ſuis albæ triginta enixæ fœtus, cujus præterea interpretationem addit, ne vana prædicere videretur: *ex Ariſt. lib.* 2. *c.* 5. *t.* 60.

Nunc qua) *Narrat*, ubi Arcas Evander Urbem condiderit, & ab eo docet petenda eſſe auxilia, quippe Latinis infenſiſſimo; ſeque futurum illi ducem itineris profitetur.

Surge age) *Hortatur* itaque, ut ſacrificiis Junoni rite peractis, quamprimum ad Euandrum proficiſcatur, & ſe Deum Tiberinum eſſe dicit, quo majorem Æneas fidem dictis haberet.

ORATIO LIV.

ÆNeæ ab Euandro opem, & fœdus petentis.

Motus *Amor*. Mores *Viri ſupplicis*, *& magnanimi*.

Loci communes *a Cauſis*, *& a Conſequentibus*.

Tres ſunt partes, *Exordium*, *Contentio*, *& Concluſio*.

Optime) Ducitur *Exordium* ab Euandri laudibus, cui ex omnibus Græcis ſe ſubmittat Æneas: *ex Ariſt. l.* 2. *c.* 4. *t.* 29. Multas deinde cauſas affert, cur Atridis affinem non timeat; fata, oracula, cognationem, utriuſque virtutem, *loco citato*, *t.* 29. 30. 34.

Dardanus) *A Cauſis* pariter, ſicut *Exordium*, ſic primum ducitur *Contentionis* argumentum, tali pacto:

Ii Populi conjungi fœdere, & amicitia debent, qui ſanguine conjuncti ſunt;

Sed nos ſanguine conjuncti ſumus;

Ergo amicitia, & fœdere conjungi etiam debemus.

Aſſumptio probatur, quia Dardanus ex Jove, & Electra Atlantis filia, Mercurius Pater Euandri ex Jove, & Maja Atlantis itidem filia geniti fuerant.

His fretus) Oſtendit, ſe hac de cauſa Euandro maxime confidere, adeoque ſuam in eum *benevolentiam* atteſtatur, *tex.* 35.

Gens

Gens eadem) Aliud argumentum *amoris*, illi enim inter ſe ſunt amici, quibus iidem ſunt inimici, *t.* 24. Poſtea ſic arguit *a Conſequentibus*;

Prohibere debes, ne tui hoſtes univerſa Italia potiantur;

Sed univerſa Italia potientur, ſi nos hinc pellant;

Ergo hoc maxime prohibere debes.

Accipe) *Concluſio*.

ORATIO LV.

Evandri ad Æneam.

Plena eſt hæc oratio amoris, & benevolentiæ in Æneam, quem ſe libenter accipere hoſpitem dicit, tum propter illius fortitudinem, tum propter amicitiam, quæ ſibi cum Anchiſe intercesserat. Hunc ſe vidiſſe ait in Arcadia, & muneribus amplis ab eo donatum, proindeque æquum cenſet & cum Ænea filio inire fœdus. Interea novos Socios ſacris admiſcet, & ad convivium ſolemne jubet accedere.

ORATIO LVI.

Veneris Æneæ arma petentis a Vulcano conjuge.

Motus *Amor*. Mores *blandientis Uxoris*.

Loci communes *a Contrariis*, *a Comparatione*, *& ab Adjunctis*.

Dum bello) Non utitur *Exordio*, cum ipſæ conjugalis tori blanditiæ viri *benevolentiam* ſatis conciliarent; ſed ſtatim *a Contrariis* arguit:

Pro ſervanda Troja a te arma non petivi, cum fata negarent;

Sed nunc fata volunt, conſiſtere in Italia Æneam;

Ergo jure nunc a te arma peto, ne Italia pellatur Æneas.

Dum bello) *Propoſitio*, cauſas tamen affert, cur & ad Trojam petere arma debuiſſet ſuis Trojanis.

Nunc Jovis) *Aſſumptio*.

Ergo) *Complexio*, laudatque ſupplex Viri numen, ut ſibi *benevolum* reddat. *ex Ariſt. lib.* 2. *c.* 4 *t.* 29. Præclarus etiam locus eſt *a Contrariis collatis*, ut habetur in præceptis.

Te filia) Alterum argumentum eſt *a Comparatione minorum*:

Non minus apud te valere preces debent Conjugis, quam Thetidis;

Sed Thetis a te impetravit arma Filio;

Ergo multo magis ego tua Conjux.

Aſpice, qui) Tertio *ab Adjunctis*, neceſſitas enim urgebat, cum multi populi acerrimis odiis in Trojanos inſurgerent.

ORATIO LVII.

Vulcani ad Venerem.

Caſtigat Venerem, quippe diffidentem, cum tot argumentis apud amantem virum uteretur; oſtendit autem quam accurate ſit, ei hac in re obſequuturus, profeſſus idem ſe facturum fuiſſe ad Trojam invito etiam Jove, ſi Venus juſſiſſet, quanto nunc magis faventibus fatis?

ORA-

ORATIO LVIII.

QUa Euander narrat Æneæ, quæ illi auxilia præſto ſint.
Motus *Confidentia*. Mores *Viri ingenui*.
Loci communes *ab Adjunctis*, *& a Cauſis*.
Partes ſunt duæ, *Exordium*, *& Narratio*.

Maxime) *Exordium* ſumptum a laudibus Æneæ.

Nobis ad bella) Suas dicit exiguas eſſe vires pro belli magnitudine, quod ingruebat, probatque *ab Adjunctis*.

Illius exiguæ ſunt vires, qui inter anguſtos terminos undique ab hoſtibus premitur;
Sed mei regni anguſti ſunt termini, & undique a Thuſcis, & Rutulis premor;
Ergo exiguæ mihi ſunt vires.

Sed tibi) Narrat, Hetruſcos defeciſſe a Mezentio, & *Cauſam* affert immanem illius ſævitiam, quam fuſe deſcribit; eos tamen Aruſpicis reſponſo quietos teneri, Externum iis ducem deſignantis, ubi egregia adeſt *Proſopopœia*; cumque ipſe ſenio confectus, Pallas filius ex Sabella, hoc eſt Itala marre genitus Duces eorum eſſe nequeant, Æneam hortatur, ut iis fortiter præeſſe velit.

Nunc tibi) Tandem exponit, quibus cum copiis Pallantem filium ad bellum miſſurus ſit; ut his omnibus *Confidentiam* moveat, *juxta Ariſt. lib. 2. cap. 5. tex. 56.*

ORATIO LIX.

EUandri ad Filium Pallantem proficiſcentem ad bellum.
Motus *Æmulatio*. Mores *ſollicitiPatris*.

O mihi) Quæ juvenis, & armatus fecerat, eo conſilio amplificat, ut Patris exemplo filius excitetur ad res præclaras agendas; *Ariſt. lib. 2. c. 11. tex. 114.*

At vos o) Deos precatur, ut, ſi in eo bello perire debeat Pallas, ſibi ſtatim mori liceat; vivere, ſi victorem redeuntem viſurus erat in Patriam.

EX ÆNEIDOS LIB. IX.

ORATIO LX.

CYbeles ad Jovem, ne Trojanorum naves perire unquam pateretur.
Motus *Amor*. Mores *Reginæ de ſua auctoritate ſollicitæ*.
Loci communes *a Cauſis*.
Duæ ſunt partes, *Exordium*; *& Contentio*.

Da nate) *Exordium* ſumitur *a Benevolentia*, quid enim filius ſupplici Matri negaret?

Pinea Sylva) *Petitio* ipſa hoc uno argumento continetur *a Cauſis*:

In-

Intereſt meæ famæ, naves ex arboribus mihi ſacris confectas non perire;
Sed naves Trojanorum factæ ſunt ex arboribus mihi ſacris;
Ergo meæ famæ intereſt, eas naves nunquam perire.

Aſſumptionem fuſe exponit, qua ratione arbores illæ ſumptæ fuerint ex luco ſibi in Ida monte ſacro; ultimo & *Propoſitionem* attingit.

ORATIO LXI.

Jovis ad Cybelem.
Motus *Indignatio*. Mores *Jove digni*.
Loci communes *a Contrariis*, *& a Cauſis*.

Tres ſunt partes. *Exordium*, *Contentio*, *& Concluſio*.

O genitrix) *Exordium* modeſtam habet Matris reprehenſionem, quod rem peteret, quæ fieri nequiret; & *Propoſitionis* locum habere poteſt.

Mortaline) Probat igitur *a Contrariis* id fieri non poſſe:
Quod mortale eſt, non poteſt fieri immortale, & nemo certus eſſe in periculis incertus;
Sed hæ naves ſunt mortales, & pericula, in quibus futurus eſt Æneas, incerta;
Ergo neque illæ immortales, neque Aeneas in iis periculis certus erit.

Mortaline) Latet hic *Aſſumptionis* approbatio quoad primam partem, ſumpta *a Cauſa Efficiente*, *Ariſt. l. 2. c. 9. t. 93.*

Imo ubi) Pollicetur tandem in *Concluſione* futurum, ut in Nymphas convertantur, ſimul ac Aeneam in Italiam tranſportaſſent.

ORATIO LXII.

Turni ad ſuos, ne miraculo Navium terrerentur.
Motus *Confidentia*, *& Ira*. Mores *Viri audacis*.
Loci communes *a Conſequentibus*, *a Cauſis*, *a Comparatione*.

Trojanos) Contendit monſtrum illud navium, quæ in Nymphas converſæ fuerant, adverſum eſſe Trojanis, ſic *a Conſequentibus Effectis*:
Iis eſt hoc monſtrum adverſum, quibus adimit ſpem ſalutis;
Sed Trojanis ſpem ſalutis adimit;
Ergo iis eſt adverſum.

Aſſumptionem probat hoc *dilemmate*:
Aut mari, aut terra ex noſtris manibus evadent;
Sed neque mari, neque terra;
Ergo nullo modo ſalvi nunc eſſe poſſunt.

Ergo maria) Prima pars hujus *Aſſumptionis*.

Terra autem) Secunda pars; ſimulque ſuos *Confidentes* facit, referens copiarum multitudinem, quas ſecum ipſe duceret; *l. 2. c. 5. t. 56.*

Nil me) Occurrit *Prolepſi* de fatis Trojanorum, eaque interpretatur, quaſi dicant, venturos in Italiam Trojanos, non Italia potituros.

Sunt

Sunt & mea) Eventum confirmat *a Cauſis :*

Qui alienam conjugem rapiunt morte ſunt digni ;
Trojani meam mihi conjugem eripiunt ;
Ergo morte ſunt digni .

Atridarum exemplo , & raptu Helenæ confirmat *Propoſitionem* , quod *Iræ* præcipuum erat argumentum ; *ex Ariſt. l.* 2. *c.* 2. *t.* 11.

Sed periiſſe) Ad *Prolepſin* , quaſi pœnarum ſatis jam Trojani dederint, Patria ſemel everſa , reſpondet eodem modo :

Qui ſemel peccavit, ſemel puniri debet;
Sed Trojani non ceſſant peccare ;
Ergo & puniri iterum debent .

Quibus hæc) Trojanos ut timidos deridet , qui egredi caſtris non auderent ; neque tamen tutos intra caſtra fore oſtendit *a Comparatione :*

Mœnia a Diis extructa defendere Trojanos non potuerunt ;
Ergo multo minus Caſtra hominum opus .

An non) *Antecedens* .

Sed Vos o) Suos ad ſtrenue pugnandum hortatur , non clam, & dolo , ut Græci, ſed ea, quæ decebat Italos, virtute ; ſicque exemplo ſui *Confidentiam* movet ; *loco citato t.* 61.

Nunc adeo) Jubet in alterum diem caſtrorum oppugnationem differri, & quod ſupererat lucis curandis corporibus inſumi.

ORATIO LXIII.

NIſi ad Euryalum noctu e caſtris ſortiri cogitantis.

Motus *Confidentia* . Mores *Viri Fortis* .

Loci communes *ab Adjunctis* .

Duæ ſunt partes , *Exordium* , *& Narratio* .

Dii ne hunc) A rei magnitudine *Attentionem* parat , *Ariſt. l.* 3. *c.* 14. *t.* 104.

Deos autem ſibi auctores tanti conſilii eſſe innuit , ſapienter tamen per *dubitationem* ; unde *Confidentia* , *ex Ariſt. l.* 2. *c.* 5. *t.* 60.

Aut pugnam) *Narrat* , quid ſibi jamdiu ſit in animo , penetrare in hoſtium caſtra , & de ſuorum periculo certiorem Aeneam facere ; rem ſic *ab Adjunctis* facilem oſtendit :

Facile eſt fallere hoſtes incautos, vini, ſomnique plenos ;
Tales ſunt Rutuli ;
Ergo facile mihi erit eos fallere.

ORATIO LXIV.

EUryali ad Niſum.

Niſum rogat, ut ſe quoque in partem tantæ laudis accipiat ; ne rejiciatur, memorat nutritum ſe inter belli pericula non timuiſſe ſummas tam longi erroris difficultates, & habere animum honoris multo magis, quam vitæ cupidum.

ORATIO LXV.

Niſi rurſus ad Euryalum.
Motus *Timor*, Mores *Viri amantis*.
Loci communes *a Cauſis*.

Equidem] Se primum excuſat, quod ſolus ſortiri velit, negatque juratus, ſe de virtute Euryali ullo modo dubitare; ſic autem argult:

Te non debes in certum vitæ diſcrimen conjicere;
Sed in hac re certum imminet vitæ diſcrimen;
Ergo illud vitare debes.

Sed ſi quis] *Aſſumptio*; *Ariſt. l. 2. c. 5. t. 41.*

Te ſupereſſe] *Propoſitio*, quam eleganter amplificat *a Cauſis conglobatis*: omnia per ſe ſatis patent.

ORATIO LXVI.

Qua Mater Euryali filii mortem, fatumque deplorat.
Motus *Miſericordia*. Mores *mæſtiſſimæ Parentis*.
Loci communes *ab Adjunctis*.

Hunc ego] Ex eo primum excitat *Miſericordiam*, quod maximum dolorem percipiat, unde gaudium ſperaverat; *Ariſt. l. 2. c. 8. t. 89.*

Nec te ſub] Deinde *ab Adjunctis*, quia neque affari antea potuerat, neque adeſſe morienti, & avulſa crudeliter membra jacebant inſepulta; *vide Ariſt. loco citato*.

Figite me] Vitæ demum pertæſa mortem optat, eamque unam ſolatio ſibi eſſe affirmat, quo nihil miſerabilius eſſe poterat.

ORATIO LXVII.

Numani Remoli Troianos irridentis.
Motus *Verecundia*. Mores *ſuperbi hominis*.
Loci communes *a Contrariis*, *& a Comparatione*.
Tres ſunt partes, *Exordium*, *Contentio*, *& Concluſio*.

Non pudet] Trojanis turpem exprobrat metum cum temeritate conjunctum, quod alienas Conjuges rapiant, neque ſe tamen niſi mœnibus, & caſtris defendere poſſint; unde *Verecundia ex Ariſt. l. 2. c. 6. t. 65.*

Quis Deus] Temere auſos ait in Italiam venire, probatque *a Comparatione*;

Non potuiſtis reſiſtere Atridis, & doloſo Ulyſſi;
Ergo multo minus Italis vera virtute præditis.

Confirmatur *Complexio* ex argumento, quod ſtatim ſequitur.

Deorum a ſtirpe] Utitur enim comparatione *Contrariorum*, ad probandam eamdem illam *Propoſitionem*, tali pacto:

Timidi, & inertes homines non poſſunt fortiſſimis reſiſtere;
Trojani timidi, & inertes ſunt, fortiſſimi Itali;
Ergo Trojani non poterunt Italis reſiſtere.

Utramque *Aſſumptionis* partem a Studiis utriuſque gentis, & *ab Affe-*

ab Effectis amplificat; quibus Pudorem excitat, *Ariſt. loco citato*.

O veræ] *Concluſio*, qua per irriſionem jubet Trojanos arma deponere, ac mollem Tympanis cantum dare.

EX ÆNEIDOS LIB. X.

ORATIO LXVIII.

JOvis ad Deos de bellis Italiæ.

Motus *Ira*. Mores *Summi Jovis*.

Cælicolæ] Deos reprehendit, quod nova Teucros inter, & Italos bellorum ſemina ſererent, contra ſuum decretum; qua de cauſa *iratum* ſe præbet, *ex Ariſt. l. 2. c. 2. t. 10.*

Adveniet] Futurum ait tempus, quo Pœni multa inferant Italiæ mala, Duce nimirum Annibale; interea odia, & arma ponere hortatur.

ORATIO LXIX.

VEneris ad Jovem in Deorum Concilio.

Motus *Indignatio*, & *Miſericordia*. Mores *ſupplicis*.

Loci communes *ab Adjunctis*, *ab Enumeratione*, *a Comparatione*.

Tres ſunt partes, *Exordium*, *Contentio*, & *Peroratio*.

O pater] *Exordio* captat *benevolentiam*, tum a perſona Jovis, cujus extollit potentiam, tum a ſeipſa; *ex Ariſt. l. 2. c. 4. t. 34.*

Cernis ut] Infelicem Troianorum ſortem deplorat, quam ſic amplificat *ab Adjunctis*:

Infelice ii ſunt, qui ne intra foſſas quidem, & mœnia tuti ſunt;

Talis eſt Trojanorum conditio;

Ergo infelices revera ſunt.

Æneas] Idem exaggerat ab abſentia Aeneæ, qui unus tueri poterat obſeſſos Trojanos; omnia ad *Miſericordiam* valent, *tex. 89.*

Maris iterum] *Indignationem* movet ex eo, quod iterum Diomedes arma in Trojanos ferre cogitabat, qui ſeipſam immortale Numen fauciare quondam auſus fuerat: *ex Ariſt. l. 2. c. 9. t. 93.* *Ironia* latet pulcherrima.

Si ſine] *A Cauſis* rei indignitatem oſtendit:

Impium eſt obſtare fatis;

Sed fata dant Italiam Trojanis;

Ergo impium eſt pellere Italia Trojanos.

Junonem hic acerbe perſtringit, & exponit *Aſſumptionem a Contrariis*.

Quid repetam] *Enumerat* nunc calamitates omnes, quas Trojanis Junonis ira paraverat, contra Deorum voluntatem.

Nil ſuper] Petit ultimo, ut, ſi perire cæteri debeant, Aſcanium ſaltem alicubi ſervare incolumem ſibi liceat; hinc *Miſericordia*, & in Junonem *indignatio*.

Quid

Quid peſtem] *Peroratio*, qua ſuæ gentis, & ipſius maxime Aſcanii infortunium queritur, qui cum quiete vivere defuncti tot calamitatibus aliquando deberent, nunc multo pejora pati cogebantur, ſic utitur argumento *a Comparatione*:

Graviſſima paſſi ſunt ad Trojam;
Sed hæc multo acerbiora ſunt;
Ergo omnium mortalium infeliciſſimi.

Rogat enim priora potius rurſus pati, quam hæc extrema.

ORATIO LXX.

JUnonis in Concilio Deorum contra Venerem.

Motus *Indignatio*. Mores *iratæ mulieris*.

Loci communes *a Cauſis*, *a Comparatione*, *& ab Effectis*.

Duæ ſunt partes, *Exordium*, *& Confutatio*.

Quid me alto] *Exordium* ſumitur *a cauſa dicendi*:

Nihil dicerem, niſi me Venus provocaret;
Sed me Venus provocat;
Ergo illi reſpondere debeo.

Æneam] Multa objecerat Junoni Venus, 1. quod bellum ipſa excitaſſet Trojanos inter, & Latinos; 2. quod naſcentem Trojam evertére tentaret; 3. quod Turno, & Rutulis faveret; 4. quod Trojani excidii ipſa cauſa fuiſſet. Primum illud confutat *a Cauſis*, tali ratione:

Qui ad arma Reges, & Populos ſollicitat, is eſt cauſa belli;
Sed Æneas Euandrum, & Tuſcos ad arma ſollicitat;
Ergo ille eſt cauſa belli.

Italiam petiit] Explicat *Aſſumptionem*; an, inquit, ſicut Caſſandræ furiis impulſus in Italiam venit Æneas, ſic me horrante Puerum caſtris præfecit, ad Euandrum, & Tuſcos ipſe profectus; cum hæc belli cauſa ſint.

Indignum eſt] Secundum diluit *a Comparatione*:

Magis eſt indignum Turnum pelli patria terra, quam Æneam exterum Latio;
Ergo illud multo minus, quam hoc ferendum.

Antecedens præterea probatur ab Avo, & Matre Turni, qui æque nobiles erant, ac Venus, & Anchiſes.

Quid face] Deinde idem argumentum ſic proſequitur:

Qui aliis graviſſima mala intulerunt, merito eadem patiuntur;
Sed Troiani Latinis graviſſima mala intulerunt;
Ergo merito nunc eadem ipſi patiuntur.

Et præclare amplificatur *Aſſumptio*; *Ariſt. l. 2. c. 9.*

Tu potes] Tertium pariter refutat *a Pari*:

Non magis tibi licet favere Troianis, quam mihi Rutulis;
Sed tibi ſemper licuit favere tuis;
Ergo mihi etiam meis Rutulis.

Aſſumptio approbata *ab Effectis*.

Æneas ignarus] Duo illa irridet, quæ Venus attigerat, Æneæ ſcilicet abſentiam, & ſibi multa ſupereſſe loca, in quibus Troianos tueri poſſit.

Noſne tibi] Ad ultimum reſpondet argumento *a Cauſis* deducto:

Helenæ raptus Trojæ excidium peperit;
At non Juno, ſed Venus furtum illud ſuaſit;
Ergo non Juno, ſed Venus excidii cauſa Trojanis fuit.

ORATIO LXXI.

PAllantis ad ſuos fugientes.
Motus *Verecundiæ*. Mores *ſtrenui Ducis*.
Loci communes *a Cauſis*, *& ab Adjunctis*.
Quo fugitis) Ut milites ſuos, quos ad captandam *Benevolentiam* ſocios vocat, fugientes in acie retineat, ea omnia memorat, ex quibus oriri poterat *Verecundia*, *juxta Ariſt. l. 2. c. 6. t. 65. & 68.*
Numina nulla] Argumento deinde *a Cauſis* utitur:
Dii timendi ſunt, non homines;
Sed contra homines pugnamus, non contra Deos;
Ergo ab iis in fugam verti nobis turpe eſt. *Ariſt. loc. cit.*
Ecce maris) Ultimo ſic *ab Adjunctis*:
Ibi fortiter pugnandum, ubi nullus fugæ locus eſt;
Sed nullus nobis fugæ locus eſt, neque terra, neque mari;
Ergo fortiter pugnare debemus.
Aſſumptio probatur, quia cum mare haberent a tergo, non erat, quo fugientes pelago appellerent.

ORATIO LXXII.

JUnonis ad Jovem pro Turno.
Motus *Miſericordiæ*. Mores *blandientis Conjugis*.
Duæ ſunt partes, *Exordium*, & *Contentio*.
Quid o] In *Exordio* & queritur, quod ſe mœſtam Jupiter etiam irrideat, & cauſam affert honeſtam, cur cedat Trojanis.
Si mihi quæ] Turni mortem deprecatur triplici ex capite; primo quidem, quod hoc Juno Conjux petat; ſecundo, quod ab Jove genus ducat; tertio, quod de illius Numine optime meritus eſſet; *Ariſt. l. 2. c. 8. t. 90.*

ORATIO LXXIII.

TUrni, dum procul a pugna Junonis dolo ferretur.
Motus *Pudor*. Mores *Viri de ſua fama ſoliciti*.
Duæ ſunt partes, *Querela*, *& Imprecatio*.
Omnipotens] Queritur, tales a ſe pœnas Jovem expetere; fugam enim morte ipſa longe acerbiorem putabat.
Quo feror?] Hoc unico verſu quatuor circumſtantiæ continentur, propter quas fuga turpis erat: 1. ad domeſticos lares fugiens redibat. 2. Suos relinquens in maximo vitæ diſcrimine; 3. ab hoſtibus in fugam turpiter verſus; 4. non ſolum inglorius, ſed & infamis. Cætera, quæ ſubſequuntur, ſecundam circumſtantiam attingunt.
Quid agam?] Mortem ſibi, & naufragium imprecatur; tanta erat *Verecundiæ* vis, *ex Ariſt. l. 2. c. 6. t. 65. & 68.*

ORA-

ORATIO LXXIV.

MEzentii Lauſi filii mortem deplorantis.
Motus *Miſericordia*. Mores *mæſtiſſimi Parentis*.
Tantane] Dolet ſuam ſibi chariorem vitam fuiſſe, quam filii.
Heu nunc] Infortunium hoc ſuum amplificat *a Comparatione minorum*, nam exilium, cæteraſque calamitates parvi antea fecerat.
Idem ego] Se dicit ſuis criminibus innocenti filio regnum primum, deinde vitam eripuiſſe; hinc *Miſericordia*, *ex Ariſt. l. 2. c. 8. t. 92.*

EX ÆNEIDOS LIB. XI.

ORATIO LXXV.

ÆNeæ ad ſuos Milites poſt pugnam.
Motus *Confidentia*. Mores *Victoris Ducis*.
Maxima res] Oſtendit Mezentii ſpolia a ſe interfecti, ut ad cætera *Confidentes* ſuos faciat; non enim timendi hoſtes, cum, qui fortiſſimus inter eos erat, cecidiſſet, *Ariſt. l. 2. c. 5. t. 57.*
Nunc iter] Urbis oppugnationem edicit; jubetque interea ſepeliri mortuos, & Pallantem ad Patrem deferri.

ORATIO LXXVI.

ÆNeæ extinctum Pallantem lugentis.
Motus *Miſericordia*. Mores *Viri benevoli*.
Loci communes *ab Adjunctis*.
Te ne, *inquit*,] Pallantis fatum ita deplorat *ab Adjunctis*:
Miſerum eſt, tunc perire, cum ex victoria præmia multa exſpectantur;
Sed Pallas victor multa præmia ſperare poterat;
Ergo miſerrime hoc tempore periit.
Valet hoc ad excitandam *Miſericordiam*, *juxta Ariſt. l. 2. c. 8. t. 89.*
Non hæc] Illa ex perſona Pallantis: quæ ſequuntur, ex perſona Patris eumdem affectum movent; *loc. cit.*
At non] Fortiter occubuiſſe Juvenem dicit, quod Euandro ſolatio eſſe poterat; ſeque, & Aſcanium magno ſpoliatos præſidio, ut ad ſe, ſuoſque magis, quam ad cæteros pertinere hunc luctum oſtendat.

ORATIO LXXVII.

EUandri Patris, dùm filium extinctum intuetur.
Motus *Miſericordia*. Mores *Conſtantis Viri*.
Loci communes *a Comparatione*, *&* *ab Adjunctis*.
Non hæc] Dolet, fruſtra ſe & ſalutaria Pallanti monita dediſſe; quæ ille ferox nimium non ſervaverit, & Diis vota pro filii ſalute feciſſe.

Tuque o] Sumet luctus magnitudinem amplificat *a Comparatione*:
Ille miſerrimus, cujus pejor eſt conditio, quam mortuorum;
Sed mea conditio pejor eſt, quam mortuæ uxoris;
Ergo mortalium ego miſerrimus.

Nec vos] Profitetur, ſe juncta cum Trojanis fœdera non idcirco reprehendere; quinimo ſupereſſe multa, quibus levari dolor poſſit, & ſic arguit:
Illud funus minorem luctum affert, quod multum habet gloriæ;
Sed mors Pallantis maximam illi attulit gloriam;
Ergo, &c.

Aſſumptio probatur *ab Adjunctis*, quod multis hoſtium cæſis, cum Turno, qui major erat ætate, congreſſus, dum Teucros in Latium duceret, glorioſe perierit, triumphali proinde a ſuis ſepulchro donatus.

Sed infelix] Trojanos redire jubet ad Aeneam, eumque hortari, ne filii manes inultos patiatur.

ORATIO LXXVIII.

Diomedis ad Latinorum Legatos de bello contra Trojanos.
Motus *Timor*. Mores *prudentis Principis*.
Loci communes *ab Effectis*, *&* *a Comparatione*.
Tres ſunt partes, *Exordium*, *Contentio*, *&* *Concluſio*.

O fortunatæ] Latinos in *Exordio* laudat ad captandam *Benevolentiam*.

Quæ vos] Bellum cum Trojanis diſſuadet *ab Effectis*:
Bellum illud vitare debetis, quod certam vobis perniciem allaturum eſt;
Sed bellum cum Teucris certam vobis perniciem afferet;
Ergo vitare illud debetis.

Quicumque] *Aſſumptionem* probat, memorans, quæ, & quanta paſſi fuerint Græcorum Duces poſt everſum Ilium; ſuaſque præcipue calamitates amplificat ob ſauciatam Venerem.

Munera, quæ] Legatos hortatur, ut quæ ad ſe munera detuliſſent, ad Æneam potius deferrent, pacis impetrandæ gratia; eumque laudat *a Comparatione*:
Hector fortiſſimus fuit Trojanorum;
Sed Æneas eſt Hectori par;
Ergo hic non minus timendus.

Quem præterea cum fortitudine parem, tum pietate ſuperiorem facit, omnia valent ad incutiendum *Timorem*, *ex Ariſt. l. 2. c. 5. n. 48. & 52.*

Coeant] *Concluſio*, qua Diomedes Latinos ad pacem hortatur, bellumque omnino diſſuadet.

ORATIO LXXIX.

Latini Regis ad ſuos de componenda pace cum Troianis.
Motus *Timor*. Mores *providi Principis*.
Loci communes *ab Adjunctis*, *&* *ab Antecedentibus*.
Tres ſunt partes, *Exordium*, *Contentio*, *&* *Concluſio*.

Ante equidem] *Exordium* ducitur *ab Adjunctis* temporis, ſe enim incre-

increpat, quod Patres ad deliberandum convocaverit tempore importuno.

Bellum] Sic deinde *ab Adjunctis* perſonarum bellum diſſuadet:

Cum Viris invictis, & a Diis genus ducentibus non eſt bellum gerendum;

Tales ſunt Trojani;

Ergo cum iis bellum gerere non debemus.

Aſſumptio expreſſe habetur, quæ pendet *ex Ariſt. l. 2. c. 5. t. 41.*

Spem ſi quam] Cum nulla jam in Diomede ſpes eſſe poſſit, ne ipſis quidem ſeu Rutulis, ſeu Latinis fidendum eſſe oſtendit *ab Antecedentibus*:

Qui ſemel victus eſt, facile iterum vincetur;

Sed nos ſemel a Trojanis victi fuimus;

Ergo iterum facili negotio ab iiſdem vincemur.

Comprobat autem *Aſſumptionem* ex eo, quod totis viribus, & ſingulari virtute a Latinis pugnatum ſit; *ex Ariſt. loc. cit. tex. 52.*

Nunc adeo] Exponit ultimo, quibus conditionibus cenſeat jungendum eſſe fœdus cum Trojanis; omnia patent de agro, de navibus, de Legatis.

Conſulite] *In Concluſione* hortatur Patres, ut rebus in manifeſto periculo conſtitutis conſulant, & liberas dicant ſententias.

ORATIO LXXX.

Drancis in Latinorum Concilio pro Pace.

Motus *Odium*. Mores *Viri ingenui*.

Loci communes *ab Effectis*.

Partes tres ſunt, *Exordium*, *Contentio*, *& Peroratio*.

Rem nulli] *Exordio benevolentia* Regis conciliatur; ait enim univerſum Populum cum eo ſentire: ſimulque *odio* dignus perhibetur Turnus, cujus timore cæteri vera loqui non auderent; *Ariſt. l. 2. c. 4. t. 26.*

Cujus ob] Turnum itaque aperte inſectatur argumento *ab Effectis*:

Ille odio dignus, qui tot Civibus, & illuſtribus Viris perniciem attulit;

Sed Turnus tot Civibus, & fortibus Viris cauſa fuit mortis;

Ergo odio dignus.

Fugæ fidens] *Aſſumptionem* urget, quod, cum Turnus certiſſimis alios objiceret periculis, ſe ipſe turpi fuga ſervaverat; *Ariſt. loc. cit. tex. 35.*

Unum etiam] Præter cæteras pacis conditiones, quas Rex memoraverat, cenſet etiam Drances dandam Æneæ in matrimonium Laviniam; & invidioſa obteſtatione Turnum precatur, ut Latino Populo tandem parceret, quaſi nimirum Rex ipſe foret, non Latinus.

Pone animos] *Peroratio*, qua Turno vel pacem offert, vel ſingulare cum Ænea certamen, & argumento utitur *ab honeſto*.

ORATIO LXXXI.

Turni contra Drancem pro bello.
Motus *Indignatio*, *&* *Confidentia*. Mores *Viri militaris*.
Loci communes *ab Adjunctis*, *&* *a Repugnantibus*.

Dividit Orationem in duas partes; primum Dranci reſpondet, deinde Latino.

Larga quidem] In Drancis vanam eloquentiam invehitur, *ab Adjunctis*:

Dum urgent hoſtes, fruſtra dicendo tempus teritur;
Sed nunc hoſtes urgent;
Ergo fruſtra dicendo tempus teritur.

Subdit hoc Drancem idcirco tuto facere, quòd mœnibus adhuc hoſtes arceantur, nec cœpta ſit Urbis oppugnatio.

Meque timoris] Increpat præterea, quod homo timidus, & ignavus timiditatis arguat Virum fortem, ac ſtrenuum; ſic *ab abſurdo*:

Indignum eſt, fortem virum ab ignavo timidum vocari;
Tu ignavus, ego fortis Vir ſum;
Ergo indignum eſt, me a te vocari timidum.

Hortatur enim Drancem, ut in re præſenti periculum faciat, uter eorum timidus dicendus ſit; adeoque *Aſſumptio* movet *Indignationem*; *l. 2. c. 9.*

Pulſus ego?] Crimen fugæ diluit *a Repugnantibus*:

Ille pulſus non fugit ex acie, qui multos hoſtes, eoſque fortiſſimos interfecit;
Sed ego plures ex hoſtibus, eoſque fortiſſimos interfeci;
Ergo non fugi pulſus ex acie.

Nulla ſalus] Drancis vanam Eloquentiam eam eſſe contendit, quæ Trojanæ gentis bis victæ potentiam extollat, Latinæ deprimat; idque ut ſublato timore, *Confidentes* ſuos faciat; *l. 2. c. 5. t. 42.*

Nunc] *Ironia*, quæ pertinet ad ſuperiora.

Vel cum ſe] Drancem arguit malignitatis, qui ſe mortem timere ſimulet, ut in invidiam Turnum vocet; reſpondet autem *ab incongruo*.

Nunc ad te] Altera pars Orationis, qua Latino Regi reſpondet, & adhuc ſpei multum ſupereſſe in armis docet, *ab Adjunctis*:

Bene ſperare poſſumus, ſi multos milites, & ſocios adhuc habemus, & ipſi etiam hoſtes magnam cladem acceperunt;
Sed ita res ſe habet;
Ergo bene ſperare poſſumus de exitu belli.

Præmiſſa admodum artificioſa *Conceſſione*, probat *Aſſumptionem*, ex qua oritur *Confidentia*, *ex Ariſt. l. 2. c. 5. t. 56.* quod *a Cauſis* præterea confirmat, ab incerto nimirum bellorum exitu.

Quod ſi me] Singulare cum Ænea certamen, quod Drances obtulerat, non reſpuit, ſeque ad utramque ſortem paratum oſtendit; qua ratione tum Regem, tum reliquos Patres ſibi *benevolos* reddit.

ORA-

ORATIO LXXXII.

Qua Tyrrhenus Tarchon ſuos fugientes increpat.
Motus *Verecundiæ*. Mores *ſtrenui Ducis*.
Loci communes *a Cauſis*, *&* *ab Effectis*.
Quis metus) Tarchon milites ſuos increpat, ut ignavos; adeoque *Verecundiam* movet, *ex Ariſt. l. 2. c. 6. t. 65.*
Fœmina) Idem exaggerat *a Cauſis*:
Turpe eſt Viros a fœmina in fugam verti;
Sed fœmina eſt, quæ vos vertit in fugam;
Ergo id eſt vobis turpiſſimum. Idem ibidem.
At non in) Increpatoriam Orationem concludit argumento *ab Effectis*:
Illi ſunt imbelles, qui ſtrenui in thalamis, & conviviis ſunt, timidi in acie;
Vos tales eſtis;
Ergo maxime imbelles.

EX ÆNEIDOS LIB. XII.

ORATIO LXXXIII.

Latini Regis ad Turnum ſingulare cum Ænea certamen poſcentem.
Motus *Benevolentiæ*. Mores *Sapientis Principis*.
Loci communes *a Cauſis*, *ab Effectis*, *&* *a Conſequentibus*.
Tres ſunt partes, *Exordium*, *Contentio*, *&* *Peroratio*.
O præſtans) *Exordium* mores exhibet tum ferocis Juvenis, tum cordati ſenis, *juxta Ariſt. lib. 2. c. 12. &* 13.
Sunt tibi) Quoad Turnum pugnam diſſuadet *a remotione Cauſarum*:
Pugnam petis, ut meam filiam, regnumque conſequaris;
Sed neque filia, neque regnum adeo tibi cordi eſſe debent;
Ergo his de cauſis periculoſæ pugnæ te committere non debes.
Probat *Aſſumptionem*, quia & aliam æque nobilem Sponſam quærere ſibi poterat, & Regis filius, & hæres erat; multaque præterea ipſe promittit ad conciliandam *Benevolentiam*, *ex Ariſt. l. 2. c. 4. t. 25.*
Me natam) Quoad ſe rem hoc argumento pertractat, *a Cauſis*:
Id non poſſum efficere, quod fata prohibent;
Sed vetant fata, dari in matrimonium Italo, adeoque tibi Laviniam;
Ergo tibi Laviniam in matrimonium dare non poſſum.
Ex illo qui) *Aſſumptionis* approbatio *ab Effectis*.
Quo referor) Cum igitur ex fati neceſſitate Sponſa Æneam, adeoque certa mors Turnum maneret, negat Latinus ſe id pati velle, & affert argumentum *a Conſequentibus*:
Ex tua morte maxima mihi apud omnes Italos infamia conſequetur;
Ergo debeo id omnino prohibere.

Natam

Natam &) *Antecedens* probatur *ab Adjunctis*.
Reſpice res) *Peroratio* conſtat affectibus ab incerto bellorum exitu, & ſenio Patris Dauni.

ORATIO LXXXIV.

QUa Juturna aſſumpta Camertis perſona ad violandum fœdus Rutulos hortatur.
Motus *Pudor*, *& Confidentia*. Mores *Viri benevoli*.
Loci communes *ab Adjunctis*, *& a Conſequentibus*.
Non pudet) Rutulos timiditatis arguit; *unde Verecundia*, *lib. 2. c. 6. tex. 65.*
Numero ne) Deinde *ab Adjunctis* ſic arguit:
Qui numero ſuperiores ſunt, & pugna ſuperiores erunt;
Nos hoſtibus numero ſuperiores ſumus;
Ergo & pugna ſuperiores erimus. *Ariſt. lib. 2. cap. 5. t. 56.*
Ille quidem) Eorum conditionem pejorem futuram eſſe ait, quam Turni pereuntis, idque probat *a Conſequentibus*:
Turpe nobis eſt Teucros habere Dominos;
Sed cogemur Teucris parere, Turno interfecto;
Hoc igitur prohibere utcumque debemus.

ORATIO LXXXV.

TUrni ad Sororem Metiſco Aurigæ aſſimilatam.
Motus *Pudor*. Mores *Viri de ſua fama ſoliciti*.
Loci communes *a Cauſis*.
O ſoror) Agnoſcit Sororem, eamque unam eſſe, quæ fœdera turbaverit, ſeque procul a pugna pertraxerit.
Sed quis) Increpat, quod in terram minime opportuno tempore deſcenderit; argumentum ducitur *a Cauſis*:
Non decebat videre te mortem fratris;
Sed e Cœlo veniſti, ut mortem fratris videres;
Ergo huc importuno tempore veniſti.
Nam quid ago?) *Cauſas* aſſignat, cur mori velit, ne poſt ſuorum funera ipſe ſuperſit, ne Urbs ipſa oppugnetur, ne vera de Turno dixiſſe Drances videatur; ex quibus omnibus Turno *Pudor*, *l. 2. c. 6. tex. 65.*
Uſque adeo) Mortem longe optabiliorem eſſe ait, quam hanc pati infamiam.
Vos o mihi) per *Apoſtrophen* ad Inferos ſuam illis animam commendat, ſeque non inglorium, neque ſuis indignum avis moriturum eſſe affirmat; quod unum ipſi ſolatio eſſe poterat.

ORATIO LXXXVI.

QUa Sages Turnum ad opem Urbi ferendam extimulat.
Motus *Pudor*. Mores *adverſa nuntiantis*.
Omnia breviter Turno exponit; oppugnationem Urbis, Latinorum Regiſque ipſius anguſtias, Amatæ Reginæ mortem, ſuorum periculum.

lum. Ex his *Verecundiam* in Turno excitari neceſſe erat, ut habetur *lib. 2. c. 6.* & hoc videbatur eſſe ſatis, ut Juvenis ad auxilium ſuis ferendum evolaret de ſuimet ipſius fama ſolicitus.

ORATIO LXXXVII.

Jovis ad Junonem, ut ceſſaret aliquando Trojanos odiſſe.
Motus *Indignatio*. Mores *Jove digni*.
Loci communes *a Contrariis*, *& ab Enumeratione partium*.
Tres ſunt partes, *Exordium*, *Contentio*, *& Concluſio*.
Quæ jam) *Exordium* concitatum, & quod iratum Jovem decebat.
Indignum) Junonem reprehendit, quod ipſa hortante Juturna fratri enſem reddiderit, ducto argumento *a Contrariis*:
Immortalis vulnerari non debet, & victus vincere;
Æneas immortalis eſt, Turnus jam victus;
Ergo huic vires addi, illi vulnus intentari non debebat.
Hinc *Indignatio*, *ex Ariſt. l. 2. c. 9 t. 95.*
Deſine jam) Hortatur, ut aliquando quieſcat, tali Syllogiſmo:
Qui fruſtra in inimicum omnia tentavit, quieſcere tandem debet;
Sed tu omnia in Trojanos fruſtra tentaſti;
Ergo quieſcere aliquando debes.
Aſſumptio patet *ab Enumeratione* malorum, quorum Juno cauſa fuerat Trojanis, poſtquam e litore Trojæ ſolverant.
Ulterius) *Concluſio*.

ORATIO LXXXVIII.

Junonis ad Jovem pro Latino Populo.
Motus *Amor*. Mores *obſequentis Uxoris*.
Loci communes *ab Effectis*.
Iſta quidem) Negat ſe poſt perſpectam voluntatem Jovis quapiam in re Rutulos, ac Turnum juviſſe; utitur autem argumento *ab Effectis*:
Si faverem Rutulis, in acie nunc ſtarem;
Sed hic extra aciem inter nubes quieta conſtiti;
Ergo Rutulis, Turnoque non faveo.
Juturnam) Fatetur ſe ſuaſiſſe Juturnæ, ut fratri opem ferret, non tamen, ut jam pene victo enſem redderet, quod objecerat Jupiter.
Illud te) Illud tandem petit a Jove, cum ne fata quidem id prohiberent, ne juncto fœdere Latini dicerentur Trojani, ipſaque tellus nomen a Victore populo acciperet, ut fieri plerumque ſolebat.

FINIS.

DESCRIPTIONES VIRGILIANÆ

ORDINE ALFHABETICO DISTRIBUTÆ.

Primus numerus librum, alter paginam monſtrat.

B. Bucolicorum. G. Georgicorum. Æ. Æneidos opera ſignant.

*Aſteriſcus * Deſcriptiones occaſione comparationis adductas diſtinguit; quo facilius quiſque eas dignoſcere valeat appoſitas.*

A

* Achæmenides ſordibus & ſqualore confectus	Æ.	3.	p. 165.
Acies diſpoſita.	G.	2.	58.
Ædificium Carthaginis.	Æ.	1.	112.
Æſculi arboris ætas, altitudo, firmitas, amplitudo.	G.	4.	90.
Ætna mons igne, & fumo horribilis, ſaxiſque eructatis formidandus.	Æ.	3.	164.
Agmen Meſſapi Regis.	Æ.	7.	261.
Amelli floris natura.	G.	4.	90.
Antrum Protei Monſtri.	G.	4.	92.
Amſanctus, locus, in quem ſe abdidit furia Alecto cœlo exterminata.	Æ.	7.	258.
Anguis, qui prodiit ex tumulo, dum parentaretur Anchiſæ; magnitudo, & pulchritudo.	Æ.	5.	195.
Anguis e crinibus Alecto injectus Amatæ.	Æ.	7.	252.
Animus anceps.	Æ.	4.	179.
Antrum.	G.	4.	92.
Antrum Cyclopum.	Æ.	3.	165.
Antrum Sibyllæ Cumanæ.	Æ.	6.	219.
Apparatus ad venationem.	Æ.	4.	174.
Apparatus armorum, & animorum furor in Rutulis, & Trojanis ante pugnæ congreſſum.	Æ.	11.	350.
Apum Reſpublica.	G.	4.	87.
* Apollinis Delum inviſentis inceſſus, & comitatus	Æ.	4.	175.
* Apri jam deſperati, & in certam mortem irruentis impetus.	Æ.	9.	303.

* Apri

* Apri retibus deprehenſi furor.	Æ.	10.	329.
Apum Bellum.	G.	4.	85.
Apum reparatio.	G.	4.	90.
* Apum ſolicitudo, & labor.	Æ.	1.	112.
* Apum mellificatio.	Æ.	6.	236.
* Apum trepidatio, dum fumo e cavernis petrarum exturbantur.	Æ.	12.	375.
* Aquæ fomento lignorum ahenis bullientibus ſubjectorum crepitantis, & vix ſe alveo ollæ continentis deſcriptio.	Æ.	7.	255.
* Aquilonis impetus.	G.	3.	72.
Aratrum cum ſingulis partibus.	G.	1.	41.
Ara, ad quam capta Regia confugit Hecuba cum filia.	Æ.	2.	138.
Ardor, & ira impotens Turni.	Æ.	9.	290.
Atlantis per metamorphoſim deſcriptio.	Æ.	4.	178.
Audacia Turni, ardor, & vigor, Ænea acie ex vulnere abſente.	Æ.	12.	369.
Averni ſpelunca.	Æ.	6.	224.
Augurium Aquilæ rapientis Cycnum & projicientis.	Æ.	12.	367.
Aurei ſæculi felicitates.	B. Ecl.	4.	14.
Aurora.	B.	1.	26.

B

Baltheum Pallantis, quod in ſpolium a Turno raptum eſt.	Æ.	10.	324.
Beati.	Æ.	6.	234.
Beatorum ſedes.	ibid.		
Bella Actiaca in Clypeo Æneæ expreſſa.	Æ.	8.	284.
Bellum atrox inter Apes.	G.	4.	85.
Bellum Trojanum affabre in Templo Dianæ depictum.	Æ.	1.	113.
Belli tumultuarii apparatus.	Æ.	11.	347.
Boreæ impetus.	Æ.	12.	370.
* Briareus ſeu Ægeon.	Æ.	10.	325.

C

Cædes permixtæ Trojanorum, & Rutulorum.	Æ.	9.	304.
Cædes Antiphatis.	Æ.	9.	306.
* Canis inſequens Corvum.	Æ.	12.	379.
Carthaginis antiquitas, origo, ſitus, divitiæ, ſtudia militaria.	Æ.	1.	100.
Caſus Niſi in curſu.	Æ.	5.	202.
* Centauri e montibus deſcendentes.	Æ.	6.	260.
Certamen ſagittariorum.	Æ.	5.	206.
Charon Portitor inferorum.	Æ.	6.	226.
Chelydri ferpentis Patria, forma, vivendi ratio, ſævities.	G.	3.	77.

Citri-

Citrini ſeu mali medici. G. 2. 54.
Chlamydis, qua Cloanthus ab Aenea donatur. Æ. 5. 200.
Clypeus, qui juſſu Vulcani Aeneæ cuditur a Cyclopibus. Æ. 8. 284.
* Columbæ volatus. Æ. 5. 199.
Comitatus Clauſi. Æ. 6. 261.
Comitatus Haleſi, & ejuſdem ac comitum arma. Æ. 7. 262.
Comitatus Oebali; ejuſdem natales adventus, arma. ibid.
Comitatus Uſentis. ibid.
Commoda agrorum, & tectorum paſtoralium. Ecl. 7. 241
Concurſus ad ſpectaculum Monomachiæ Turni, & Aeneæ. Æ. 12. 378.
Conflictatio animæ Camillæ morientis. Æ. 11. 356.
Conflictus Haleſi, Clauſi, & Meſſapi cum Trojanis. Æ. 9. 320.
Conflictus Turni, & Pallantis. Æ. 10. 323.
Congreſſus Aeneæ, & Turni. Æ. 12. 378.
Convivii, quo Aeneas a Didone excipitur, apparatus. Æ. 1. 117.
Convivii magnificentia. Æ. 1. 119.
Cultus duplex, enſis, & læna. Æ. 4. 178.
Cura Aeneæ viſo apparatu belli. Æ. 8. 267.
Curſus navalis. Æ. 5. 198.
Curſus terreſtris. Æ. 5. 202.
* Cybelis Deorum Matris majeſtas, & inceſſus. Æ. 7. 238.
* Cyclopea diligentia. G. 4. 87.

D

* Dianæ inceſſus atque habitus. Æ. 1. 114.
Differentiæ ſoli. G. 1. 38.
Differentiæ ſoli in arboribus procreandis. G. 2. 54.
Dirarum natales, natura, officia. Æ. 12. 381.
Dona oblata Alexidi a Corydone. Ecl. 2. 7.
Dona, & ſacra vota a Menalca Daphnidi exhibita. Ecl. 5. 18.
Drancis mores. Æ. 11. 344.
Duces aliquot, qui Aeneam ſecuti ſunt, ſcilicet Maſſicus, Abas, Aſylas, Aſtur, Cupavo &c. omnes variis rebus diſcriminati. Æ. 10. 315. 316.

E

Echo. Aen. 3. pag. 167. & Aen. 5. pag. 197. & 12. 379.
Equeſtris curſus. G. 3. 69.
* Equi exultantia, ardor & audacia. Æ. 11. 348.
Equi generoſitas, ex inceſſu, audacia, forma, colore, furore. G. 3. 69.
Equi peſte correpti ſigna, exitiumque miſerandum. G. 3. 79.
Equitatio Neptuni per maria, & plauſus, quo ab univerſo

mari

mari exceptus eſt. Æ. 5. 215.
Excidium Trojæ copioſe expoſitum, & deſcriptum. Æ. 2. 133. 134.
Exequiæ Trojanorum cum variis moribus in re funerea ſervatis. Æ. 11. 340.
Exequiæ Latinorum. ibid.
Exilii infelicitas. Buc. p. 4.
Exitus ad bellum euntium. Æ. 8. 182.
Exitus primus navium ad curſum. Æ. 5. p. 197.
Expugnatio Speluncæ, quam Cacus incolebat. Æ. 8. 182.
Expugnatio Trojanæ Regiæ. Æ. 2. 138.

F

FAbrica Clypei donati Æneæ a Venere, in quo Romanæ res affabre expreſſæ erant. Æ. 8. 283.
Facinora Pallantis præclara. Æ. 10. 321.
Facinora Camillæ. Æ. 11. 353.
Facinora glorioſa Æneæ, & Turni. Æ. 12. 373.
Facinus Tarchontis. Æ. 11. 354.
* Fœminæ Lanificiis deditæ ſolicitudo. Æ. 8. 277.
Famæ virtus, & natales, natura, monſtrifica vis, horror, magnitudo, aliaque plurima. Æ. 4. 176.
Faſtus, pompa, comitatus, Veſtis Didonis. Æ. 4. 174.
Ferocia Pyrrhi ad portas Trojanæ Regiæ ſævientis. Æ. 2. 137.
Ferocia ſtolida Daretis, arrogantia, militariſque oſtentatio & facto, & verbis. Æ. 5. 203.
* Fluctus ſenſim intumeſcentes. G. 3. 73.
* Fluminis obvia quæque abripientis impetus. Æ. 2. 138.
* Formicarum ſolertia. Æ. 4. 182.
Frigoris immanitas, qua ſeptentrionales Regiones vexantur. G. 3. 75.
* Fuga Turni, & inſecutio Æneæ. Æ. 12. 379.
Fulgor armorum Æneæ. Æ. 10. 319.
Funus, & Luctus Daphnidis. Ecl. 5. 15.
Funus Trojanorum, & Latinorum. Æ. 11. 340.
Furiarum Parentes, natales, habitus, ſedes, opera, & officia ſeu effectus. Æ. 12. 381.
Furor Sibyllæ ante oraculum. Æ. 6. 220.
Furor Æneæ audita Pallantis cæde. Æ. 10. 32.
Furor hominum ferarumque in amando. G. 3. 73.
Furor Amatæ. Æ. 7. 253.
Furor militaris totius Italiæ peditum, equitumque bellica inſtrumenta parantium. Æ. 7. 279.
Furor in templo Jani clauſus vinctus ac fremens. Æ. 1. 108.

G

GEnus & religio Jarbæ, qui Didonis nuptias ambierat. Æ. 4. 176.

Ha-

H

Habitus Sylvani ad mœrentem Gallum accedentis. G. 1. 41.
Habitus virilis in Camilla. Æ. 11. 550.
Habitus Mercurii. Æ. 4. 177.
Harpyarum natura. Æ. 3. 154.
* Hirundinis ſolicitudo. Æ. 12. 372.

I

Ignavia & ſocordia militiæ Rutulorum. Æ. 9. 297.
Ignavia Trojanorum. Æ. 9. 304.
* Ignis in ſtipulis accenſi debilis furor. G. 3. 68.
* Ignium, & amnium obvia quæque devaſtantium impetus. Æ. 12. 373.
Imbres effuſi ad preces Æneæ. Æ. 5. 212.
Impetus Æneæ in hoſtes poſt vulnus ſibi divinitus curatum. Æ. 12. 373.
Incantationes Circes. Æ. 7. 234.
* Incendium fortuito excitatum. G. 2. 59.
* Incendium conſulto ſuſcitatum. Æ. 10. 321.
Induſtria Apum. G. 4. 87.
* Inferorum Vorago. Æ. 8. 273.
Initium noctis. Æ. 1. 131.
Initium diei. Æ. 12. 363.
Inſitio Arborum. G. 2. 53.
Ira Tyrrhi, & Agreſtium ex vulnere Cervi. Æ. 7. 256.
* Iris. Æ. 5. 195.
Italiæ encomium. G. 2. 55.
Italia. Æ. 1. 114.
* Iter nocturnum per Sylvam ſub Luna nec penitus nubibus ſubjectis intercepta, nec omnino elucente. Æ. 6. 225.

L

Labor populi tumultuarius. Æ. 11. 347.
* Labyrinthus. Æ. 5. 209.
* Leonis in pecus graſſantis ſævities. Æ. 9. 297.
* Leonis percuſſi furor. Æ. 12. 360.
* Leonis, veſana fame urgente, feram dilaniantis rabies. Æ. 10. 329.
* Leo multitudine preſſus nec terga dans ob pudorem & iram, nec impetum faciens ob virium inæqualitatem. Æ. 9. 309.
Locus, ætas, tempus, aliæque circumſtantiæ, quibus Niſa cœpit adamari a Damone. B. 26.
Locus, in quo Æneas curſum proponit, & curſoribus præmia. Æ. 5. 201.
Locus, per quem tranſiturus erat Æneas, & in quo con-

tra illum Turnus inſidias ſtruxerat	Æ.	11.	348.
Luci Sylvani Religio	Æ.	8.	282.
Luctus, & mœſtitia Orphei ob mortem Eurydicis	G.	4.	95.96.
Luctus in urbe Carthaginis ob mortem ſibi illatam Didonis	Æ.	4.	189.
* Luporum, quos aut propria, aut catulorum fames exſtimulat, rabies	Æ.	2.	135.
* Lupus abdens ſe in ſylvas poſt audax facinus	Æ.	11.	356.
* Luſcinia abreptos pullos deplorans	G.	4.	96.

M

* Mare ſenſim intumeſcens.	Æ.	7.	257.
* Maris reciprocus æſtus.	Æ.	11.	351.
* Mars fremebundus.	Æ.	12.	369.
* Matris Deorum inceſſus, & Majeſtas.	Æ.	6.	238.
Meridies æſtiva.	G.	4.	93.
Meridies ruſtice delineata.	G.	3.	70.
Metamorphoſis Protei.	G.	4.	99.
* Molis ex ſaxo, latere, ligneiſque pilis conflatæ, & * ad arcendum mare, tutandoſque portus inſtitutæ ruina	Æ.	9.	306.
* Monomachia Taurorum.	Æ.	12.	378.
Monomachia Æneæ, & Mezentii,	Æ.	10.	333.
Monomachia Daretis, & Entelli, & utriuſque Pugilis virtus.	Æ.	5.	204.
Monſtra, quæ ante veſtibulum Inferorum.	Æ.	6.	225.
Mos belli indicendi Jani portis reſeratis.	Æ.	7.	259.
Munimen Tartari.	Æ.	6.	232.
Murmur obtuſum amnium ſaxis faucibus interjectis.	Æ.	11.	343.

N

Navalis pugna inter Auguſtum, & Antonium in Clypeo Æneæ depicta.	Æ.	8.	285.
Naufragium plurium navium ex claſſe Trojana in Italiam ex Sicilia navigante.	Æ.	1.	103.
Navigatio Æneæ ad Euandrum jucundiſſimis circumſtantiis feliciſſima.	Æ.	8.	289.
Navis Æneæ.	Æ.	10.	313.
Natales, & arma Aventini Herculis filii ad bellum accedentis.	Æ.	7.	260.
Natales Cæculi, comites ejus, & comitum arma.	Æ.	7.	260.
Natales Virbii	Æ.	7.	263.
Noctis beneficia, ſopor hominibus, ſilentium agris, quies cæteris animantibus.	Æ.	4.	185.
Notæ optimæ bovis.	G.	3.	68.
Notæ miſerabiles Matris Euryali dolentis.	Æ.	9.	301.
Nymphæ Penei fl. quæ Cyrenı Matri Ariſtei aſſiſtunt,	G.	4.	91.

O

Obſidio, & defenſio urbis.	Æ.	9.	293.
Occaſus diei ruſtice adumbratus,	G.	3.	74.
Occaſus Bitiæ.	Æ.	9.	302.
Occaſus Pandari.	Æ.	9.	306.
Officina Vulcani.	Æ.	8.	287.
Opera, quæ exercenda ab Agricolis hyemante cœlo, & feſtis diebus.	G.	1.	44.
Oppugnatio, defenſio, & expugnatio Trojanæ Turris.	Æ.	9.	302.
Oppugnatio multiplex, & inopina urbis Rutulorum.	Æ.	12.	375.
Oppugnatio, & propugnatio Trojanæ Regiæ.	Æ.	2.	137.
Origo rerum prima juxta Epicureos.	Ecl. 6.	B.	20.
Origo artium ex inopia.	G.	1.	41.
Ornatus Puerorum ante certamen equeſtre.	Æ.	5.	208.
Ornatus forium Templi Apollinis a Dædalo extructi.	Æ.	6.	219.
Orniti Arma, & Cædes,	Æ.	11.	352.

P

Pallantis pulchritudo.	Æ.	8.	282.
Pandari, & Bitiæ fratrum natales, vaſtitas corporum, audax facinus.	Æ.	9.	306.
Parentatio perſoluta Anchiſæ ab Ænea.	Æ.	5.	195.
Pavor ſubitus, quo correpti ſunt Græci, audito oraculo Phœbi, *humano ſanguine viam* &c.	Æ.	2.	127.
* Penthei, & Oreſtis furor.	Æ.	4.	184.
Perturbatio mentis in Turno ex nuntio cladis Urbis.	Æ.	12.	377.
Peſtis autumnalis, qua pecudes feræque aliæ vaſtatæ ſunt.	G.	3.	78.
Peſtis, quæ in Trojanos Cretam tenentes graſſatur.	Æ.	3.	152.
* Pinus ad terram cadens.	Æ.	5.	205.
Planctus Laviniæ, Latini, cæterorumque ex exitio Amatæ.	Æ.	12.	376.
Pocula faginea Menalcæ, & Dametæ.	Ecl.	3.	9.
Polyphemi deformitas.	Æ.	3.	166.
Pompa funeris Pallantis.	Æ.	11.	337.
Portus Africus.	Æ.	1.	104.
Portus, quem primo in Italia attigerunt Trojani.	Æ.	3.	163.
Prælium Trojanorum cum Rutulis.	Æ.	11.	351.
Prælium eorundem tumultuarium, & atrox.	Æ.	12.	367.
Prognoſtica varia tempeſtatis, & ventorum in mari.	G.	1.	46.
Prognoſtica pluviarum.	G.	1.	47.
Prognoſtica ſerenitatis,	ibid.		

Prognoſtica alia deſumpta a vario Solis, & Lunæ habitu.	G.	1.	48.
Pugna acris inter Trojanos, & Rutulos.	Æ.	9.	305.
Pugna Taurorum pro præſenti fœmina.	G	3.	72.
Pyra erecta a Didone.	Æ.	4.	185.

R

Reciprocatio maritima.	Æ.	11.	351.
Regia Circes.	Æ.	7.	244.
Regia Cyrenes Matris Ariſtei.	G.	4.	92.
Regia Æoli Ventorum Regis.	Æ.	1.	101.
Regia Latini a magnitudine, religione, ſitu, dignitate, majorum imaginibus, ſpoliis, Pici mejeſtate.	Æ.	7.	248.
Regia Caci Monſtri, & ejus oppugnatio cum ipſius Monſtri eliſione.	Æ.	8.	273.
Rogus Didonis.	Æ.	4.	185.
Romanæ res affabre elaborateque expreſſæ in Clypeo Æneæ.	Æ.	8.	284.
* Ruina Arboris.	Æ.	2.	142.
* Rupes ſeu ſcopulus undas circumlatrantes eludens.	Æ.	7.	258.
Rus Virgilianum.	Ecl.	1. p.	4.
Ruris commoda.	G.	2.	62.

S

Sacra in honorem Cereris.	G.	1.	46.
Sacra perſoluta Miſeno.	Æ.	6.	224.
Sacra Deorum Manium.	Æ.	6.	224.
Sacrorum, quibus Polydorum expiavit Æneas, apparatus.	Æ.	3.	150.
Sacrorum juxta Magiam inſtructio.	Æ.	4.	185.
* Saxi e Montis cacumine præcipitati ruina.	Æ.	12.	377.
* Saxum ubi Æneas navalis curſus metam conſtituit.	Æ.	4.	196.
* Scopuli ad æſtus fluctuum immoti conſtantia.	Æ.	7.	258.
* Scopuli circumlatrantes undas eludentis deſcriptio altera.	Æ.	10.	328.
* Scyllæ & Charybdis deſcriptio ore Heleni vatis enuntiata.	Æ.	3.	160.
* Seditio Popularis.	Æ.	1.	104.
Serpentes per maria navigantes.	Æ.	2.	130.
Serpentis verno tempore renovati ferocia.	Æ.	2.	137.
Serpentis rota aut ſaxo ſemicolliſi habitus.	Æ.	5.	200.
Sibyllæ Cumanæ in canendo ratio.	Æ.	3.	161.
Silentium Jove loquente.	Æ.	10.	314.
Solis ortus.	Æ.	12.	363.
* Solis, & Lunæ imago aqua excepta, & repercuſſa.	Æ.	8.	268.
Sollicitudo Æneæ.	Æ.	10.	317.

D 2 Soli-

Solicitudo Apum.	Æ.	1.	102.
Sonus vocis Alecto.	Æ.	7.	256.
Spatium poſt mediam noctem.	Æ.	10.	316.
Species arborum, & vinum.	G.	2.	54.
Spelunca Caci, crudelitas, & genus ejuſdem.	Æ.	8.	271.
Sphæra Celi cum Polis, & Zonis.	G.	1.	43.
Spiritus Creuſæ uxoris Æneæ.	Æ.	2.	246.
Studium Trojanorum in apparando funere Miſeni.	Æ.	6.	225.
Studium Trojanorum in apparanda Claſſe.	Æ.	4.	183.
Studium, & ardor eorundem e navibus deſcendentium	Æ.	6.	218.
Studia hominum varia.	G.	2.	64.
Stupor, timor, rigor, caſus Andromaches Heleni uxoris ad aſpectum Trojanorum	Æ.	3.	157.
Stupor & timor Æneæ anxii audito Jovis nuntio.	Æ.	4.	179.
Sydera, quæ ſphæra cœli continentur.	G.	1.	93.
Sylva.	Æ.	9.	298.

T

TAurorum monomachia.	Æ.	12.	378.
Taurorum clades.	G.	3.	79.
Tempeſtas, quæ accidit exitu veris ex ſatis erutis adumbrata.	G.	1.	45.
Tempeſtas, quæ accidit autumni initio ex ſegetibus erutis, & per aera jactatis amplificata.	ibid.		
Tempeſtas ſubita, quæ Æneam ex Sicilia in Italiam navigantem fœdiſſime afflixit.	Æ.	1.	102.
Tempeſtas, qua per triduum vexantur Troes, & ab Italiæ curſu avertuntur.	Æ.	3.	154.
* Tempeſtas ſenſim excitata.	Æ.	7.	257.
* Tempeſtas gravis.	Æ.	12.	372.
Tenedi antiqua gloria, præſens calamitas.	Æ.	2.	124.
* Terræ hiatus ſeu vorago inferorum.	Æ.	8.	273.
Timoris natura.	Æ.	3.	149.
Tremor, ſudor, fremitus Turni.			
Triumphus Auguſti de bello Actiaco in Clypeo Æneæ depictus.	Æ.	8.	285.
Troja certamen equeſtre.	Æ.	5.	209.
Trophæum, quod victoriæ ſuæ promittit ſe erecturum Poeta ad Mincium cum Templi ſtructura, ex ludorum equeſtrium, Theatraliumque pompa, demum cum pictura rerum Auguſti, & Progenitorum.	G.	3.	68.
* Turbo ſeu Trochi Ludus.	Æ.	7.	253.
Turbatio, & clamor Latinorum ex inopino adventu Æneæ.	Æ.	11.	347.
Turmæ tres, quæ ad certamen convenerant.	Æ.	5.	208.
Turnus, ejus arma, comites.	Æ.	7.	263.
Ejuſdem exultantia, furor.	Æ.	9.	308.

V

Velificatio. Æ. 5. 215.
Venatio. Æ. 5. 175.
* Ventorum conflictus. Æ. 2. 136. & Æ. 10. 320.
Venus habitu & cultu Venatricis Spartanæ. Æ. 1. 109.
Ver. Ecl. 3. p. 10. & Æ. 2. 59.
* Viator, qui ignarus colubrum preſſit. Æ. 2. 135.
Virtus Italorum. Æ. 9. 304.
Vigiliæ, curæ, querelæ Didonis. Æ. 4. 186.
Virtus militaris Camillæ, ornatus, arma. Æ. 7. 264.
Virtus Æneæ & Turni in trucidandis hoſtibus. Æ. 12. p. 373.
Voluptas fluvii Tiberini in ea parte, qua influit in mare. Æ. 7. 244.
Voluptas, & lætitia, qua univerſa ad numen Daphnidis afficiuntur. Ecl. 5. 18.
Utilitates ex Arboribus. G. 2. 68.

FINIS.

COMPARATIONES, ET SIMILITUDINES,

Quibus Virgilius quibuſdam quaſi gemmis præclariſſima Bucolicorum, Georgicorum, & Æneidos opera diſtinxit: in Alphabeticam ſeriem digeſtæ.

Additis *Homeri*, *Apollonii*, cæterorumque locis, quæ eruditiſſimus Poeta partim imitando adumbravit, partim æmulando felicius expreſſit.

Annotationibus item eruditis, quibus operæ pretium viſum eſt, locis appoſitis.

A

ACies inſtructa cum ordine, quo vites diſponendæ ſunt, confertur G. 2. 48.

Accipitri Columbam eviſceranti Camillæ Aunum ad ſatietatem mactans aſſimilatur Æ. 11. 353.

Ægeonis ſeu Briarei hyperbolica comparatio adducta ad Æneæ in pugna ardorem exprimendum Æ. 10. 325.

Amazonum pugnandi conſuetudo ad amnem Thermodoonta cum ratione bellandi Camillæ comparatur Æ. 11. 352.

Amor, quo Menalcas Amyntam proſequitur, humori ſalicis, & hujuſmodi æquatur Buc. p. 2.

Apollinis Delum inviſentis cum Ænea venatum procedente collatio, quæ habetur apud Apollon. 1. Argon. Volens autem Virgilius Æneæ ſpeciem non paulo auguſtiorem humana facere, Apollini comparat maxime ob habitum Pharetræ. Æ. 4. 175.

Apri jam deſperati, & in certam mortem irruentis comparatione Helenoris in medios hoſtes ſeſe injicientis audacia exprimitur. Deſumpta eſt hæc comparatio ex *Homer. Il.* 129. De ſimili Lucanus.

Si ſubeant venabula pectus,
Per ferrum tanti ſecurus vulneris exit Æ. 9. 303.

Apro ferocienti *Mezentius* furens, & fremens æquatur, *ex Hom. Il.* 11. Æ. 10. 325.

Apum trepidatio, dum fumo a Paſtoribus e cavernis petrarum per expugnationis ſpeciem exturbantur, comparationis vice adducta ad explicandam *Civium Latinorum* perturbationem ex nova, & ſubita Urbis oppugnatione Æ. 12. 375.

Apum

Apum ſedulo ad opus ſuum incumbentium collatione, *Pœnorum* ſolertia in ædificanda Carthagine illuſtratur *ex Hom. Il.* 15. *Æ.* 1. 102.

Apum in flores devolantium ad æſtivam mellificationem ſimilitudine *Umbrarum* denſa circa amnem lethæum volantium frequentia ob oculos ponitur *Æ.* 6. 236.

Aquæ fomento lignorum ahenis bullientibus ſubjectorum crepitantis vix ſe alveo ollæ continentis collatio adducitur ad æſtuantem iræ *Turnum* oculis ſubjiciendum: eſtque comparatio hæc apud *Hom. Il.* 21. Macrob. autem recenſet hunc locum inter eos, in quibus Virgilius Homerum ſuperaſſe videtur *Æ.* 7. 255.

Aquilonis Homerica comparatione ferocia & curſus *equi* decoratur G. 3. 72.

Aquila Leporem, Cycnumve rapienti *Turnus* Lycum arripiens comparatur, *ex Hom. Il.* 294. *Æ.* 9. 303.

Arcus cæleſtis ſimilitudine pulchritudo *anguis* ex tumulo Anchiſæ, dum ſacra peraguntur, prodeuntis oſtenditur *Æ.* 5. 195.

Argento, ac *Pario lapidi* auro decorato *Æneæ* pulchritudo aſſimilatur *Æ.* 1. 116.

Avibus gregatim ſub tempus hyemale tepidius cœlum petentibus multitudo animarum ad Cocyti ſtagna tranſmeanda confluentium comparatur, *ex Hom. Il. l.* 6. *Æ.* 6. 226.

Avium diverſarum concentus per comparationem adducitur, ut diverſus *Latinorum* in partes diſcedentium fremitus in Concilio auribus ſubjiciatur *Æ.* 11. 347.

Aurigæ equos flagello urgentis hypotypoſi curſus effuſus *navium* explicatur *Æ.* 5. 197.

Auſtri ſylvis immurmurantis; *maris*, undis refluentibus, ſtridentis; *ignis* in fornacibus æſtuantis, tribus congeſtis collationibus, languentium morbo *apum* murmur, & gemitus exprimitur G. 4. 261.

B

B*Oreæ* nubila diſſipantis hyperbolica ſimilitudine *Turni* ferocia attollitur *Æ.* 12. 370.

Briareo Æneas comparatur *Æ.* 10. 325.

C

C*Anis* cervum inſequentis collatione, *ex Apollon. Argon.* tranſlata fuga *Turni*, & *Æneæ* inſecutio depingitur *Æ.* 12. 379.

Centauris Catillus & frater ad bellum properantes comparantur, *ex Hom. Il.* 56. *Æ.* 7. 260.

Cervæ a Venatore percuſſæ *Dido* amore furens aſſimilatur: deſumitur collatio hæc *ex Il. Hom.* 122. *Æ.* 4. 172.

Circi Romani exemplo *curſus navalis* illuſtratur ad imitationem *Homeri Il.* 256. juxta Macrob. l. 5. Sat. c. 11. & Scal. l. 5. Poetarum c. 3. *Æ.* 5. 197.

Columbæ natura, volatuſque ratione *Mneſthei* primo poſt ſuperatum Sergeſtum in navali curſu velocitas, deinde æquabilis curſus ad prætervehendos Gyan, & Cloanthum amplificatur. Colum-

harum enim volatus initio vehemens, & impetuoſus, proceſſu levis & æquabilis redditur *Æ.* 5. 199.

Columbis urgente tempeſtate ſe denſantibus aſſimilantur *Hecuba, & filia*, Pyrrho inſtante, aram tenentes *Æ.* 2. 138.

Cometæ ſagitta ab Aceſte contorta, & in ignem converſa comparatur, ſumpta collatione a natura quorundam Sydetum, quæ quamvis cœlo fixa hæreant, tamen alimento tracti humoris igneam viam reddunt, de quibus Ovidius: *Quæ ſi non cecidere, poſſunt cecidiſſe videri.* *Æ.* 5. 207.

Cometarum, & Syrii Stellæ ardori *arma* Æneæ comparantur *Æ.* 9. 318.

Cybele Deorum Mater per comparationem inducitur ad commendandam *Romæ* felicitatem *Æ.* 6. 238.

Cyclopum aſſidua ſedulitas adducitur ad *Apum* diligentiam illuſtrandam. G. 4. 87.

Cycnorum a paſtu clangori plauſus, ac fremitus *militum* Meſſapum regem canentium aſſimilatur, *ex Hom. Il. β. notante Macrob. Sat. l.* 5. c. 8. *Æ.* 7. 261.

Cymbis ſaburra ſe onerantibus, cum fluctibus jactantur, *Apes* lapillos, cum ventus ingruit, arripientes æquantur G. 4. 88.

D

D*Elphinum*, & *Trojanorum Ludicra* inter ſe conferuntur erudita, atque ad rem accommodata collatione. Animalia enim hujuſmodi ſunt homini amiciſſima, & muſica ſymphonia apprime delectantur, adeo ut navibus aliquando exſultantia alludentiaque ſeſe offerant, teſte Plin. l. 9. c. 8. *Æ.* 5. 109.

Dianæ pulchritudo cum *Didonis* forma confertur, ad exemplum *Homeri, qui Nauſicaæ formam Dianæ comparavit Odyſſ.* 51. *Æ.* 1. 114.

E

E*Boris* oſtro ἐλέφαντα seu carneo violati collatione *Laviniæ* pulchritudo exprimitur. *Ex Hom. Il. l.* 4. *Æ.* 12. 362.

Equo exultanti armatus *Turnus* æquatur. Homerica hæc collatio eſt ab Ennio primo tranſlata, deinde a Virgilio in hunc locum aſſumpta: Ennii verſus ſunt ſequentes.

Et tum ſicut equus, qui de præſepibus actus
Vincla ſuis magnis animis abrupit, & inde
Fert ſeſe campi per cærula, lætaque prata,
Celſo pectore ſæpe jubam quaſſat ſimul altam,
Spiritus ex anima calida ſpumas agit albas.

Quanto vero Virgilius lepidius, & ſplendidius eadem carmina expreſſerit non craſſi judicii lector poteſt videre ex libro *Æ.* 11. 348.

Equorum in curuli certamine procurrentium impetu clades univerſi Orbis bellorum tumultibus concuſſi per comparationem augetur G. 1. 50.

Fœmi-

F

F*Œminæ* lanificii opera victum parantis ſolertia, cum *Vulcani* diligentia confertur. Æ. 8. 277

Flammæ incidentis in ſegetem, & *torrentis* ſubitis imbribus coaliti collationibus *horror* auditus ab Ænea, dum Troja incenderetur, exprimitur, *ex Hom. Il.* 2. & 4. Æ. 2. 132.

Flori morienti, & *Papaveribus* imbri gravatis obitus *Euryali* aſſimilatur. Æ. 9. 300.

Fluctus ſenſim intumeſcentis collatione *Taurus* ſenſim ad prælia excitatus amolificatur. G. 3. 75.

Flumini torrenti obvia quæque abripienti *Græcorum* in fractam Trojanorum Regiam irruentium impetus æquatur. Æ. 2. 138.

Fluctibus Maris, & *Ariſtis* terræ numeroſa multitudo Clauſi comparatur. Æ. 7. 261.

Foliorum autumno cadentium, & *Avium* adventante hyeme e frigidis locis fugientium comparationes adductæ ad exprimendam *turbam animarum* ad amnis Cocyti ſtagna tranſmeanda confluentium, *ex Hom. Il. l.* 6. Æ. 6. 226.

Formicarum ſolertia ſtudium militare Trojanorum exornatur, *imitatione Homeri, qui a Muſcis ſimilitudinem duxit Phocyllidis exemplo.* Æ. 4. 182

Fuga omnium cœlo grandinante *vis telorum*, quæ in Æneam conjiciebantur exprimitur, *ex Hom. Il.* 42. 131. Æ. 10. 311.

Fulguris collatione oſtenditur quomodo *Vulcanus* igne amoris ſuccenſus fuerit. Æ. 8. 276.

Fumo evaneſcenti *Anchiſæ anima* fugiens comparatur, *Hom. exemplo qui Patrocli animam fumo aſſimilavit, Il.* 10. Æ. 5. 213.

G

G*Angi*, & *Nilo* Fluminibus *agmen Rutulorum* contra Lavinum euntium comparatur. Æ. 9. 289.

Gemmæ auro circumdatæ; *Monilis*, & *eboris*, buxo aut terebintho incluſi, collatione *Aſcanii pulchritudo* mirum in modum exornatur. Æ. 10. 314

Grandini verbera ab Entello Dareti inflicta aſſimilantur. * *Eodem modo Homerus lapidum jactus utrinque provolantium in prælio nivibus hybernis comparat, adeo ut non ſit dubitandum, quin Virgilius hanc collationem ex Hom. Il.* 2. *deſumpſerit, quæ licet ſit hyperbolica, adeo apte rei applicatur, ut nata huic loco, non quæſita videatur.* Æ. 5. 205.

Gruum in aere clangori *Trojanorum ſpes æquatur, ex* * *Hom. Il.* 3. Æ. 10. 318.

H

H*Irundinis* ſolicitæ pathetica collatione *Juturnæ* pietas in cuſtodiendo Turno illuſtratur. Æ. 12. 372.

Hyacintho morienti *Euryali* obitus aſſimilatur. Æ. 9. 300.

Hyacinthi decerpti color cum defuncto *Pallante* confertur. Æ. 10. 337.

I

IGnibus & amnibus obvia omnia devaſtantibus ac depopulantibus *Turni*, & *Æneæ* Ducum præclariſſimorum impetus aſſimilatur. Æ. 12. 373.

Imago ſeu *Umbra* Anchiſæ *vento* & *ſomno* levitate comparatur; cum fruſtra eam Æneas amplecti conaretur. *Quod ſumptum eſt ex Hom. Odyſſ. 95. Ubi Ulyſſes Matris umbram amplecti cupiens ſimili modo fruſtratur.* Æ. 6. 236

Imbri effuſo, & *ſagittæ intortæ* camparantur *Apes* ex mortuo Bove, quo reparantur, erumpentes. G. 4. 91.

Imbris collatione ardor *pugnæ* inter Trojanos, & Rutulos declaratur, * *ex Hom. Il.* 104.

Incendii æſtivo tempore flantibus ventis excitati exemplo, *Virtus Arcadum* in pugna illuſtratur. *Quidpiam ſimile eſt apud Ariſt. Metéor. l. 1. c. 4.* Æ. 10. 321.

Incendii ſimilitudo adducitur in Georgicis ad probandum *Oleaſtrum* vitibus non inſerendum; *ex Hom. Il. B. deſumpta.* G. 2. 59.

Inferorum immenſæ profunditati, & voragini hyperbolice & tragice *Speluncæ*, quam Cacus Monſtrum incolebat, ſqualidus horror comparatur: *ex Hom. Il. 220. ſumpto exemplo.* Æ. 8. 275

Iridis comparatione *Serpentis*, qui e tumulo Anchiſæ, dum ſacra fierent, prodiit, deſcriptio ob oculos ponitur. Æ. 5. 195

Itineris, quod fit in Sylvis ſub luna ſubjectis nubibus partim intercepta, partim Sylvarum opacitate occupata, comparatione, *Inferorũ* caligo oculis ſubjicitur. Æ. 6. 225.

L

LAbyrintho, Troja, equeſtre certamen, quam Aſcanius peregit comparatur *. *ex Hom. Il. 143. & ex Argon. Catulli deſumpta videtur Comparatio. Porro Labyrinthus in Creta, ut notum eſt, erat a Dædalo inſtructus, portentoſiſſimum, ac maxime ſtupendum opus, itinerum anfractibus, atque ambagibus occurſus, recurſuſque inexplicabiles continens, crebris foribus ad fallendos exitus, & ad redeundum ſemper in eoſdẽ errores. Theſeus autem devicto Minotauro ſaltationem inſtituit ad ſpeciem Labyrinthi erroribus flexuoſi: unde mirum non ſit, Poetam Ludũ Trojanũ appoſita labyrinthi collatione deſcripſiſſe.* Æ. 5. 259

Leonis in pecus graſſantis ſimilitudine *Niſi* ferocitas in hoſtes deſævientis declaratur. * *Homerus eadem utitur comparatione de Diomed. Thracas ſomno oppreſſos cædente, Il. 10.* Æ. 9. 197.

Leoni multitudine preſſo, nec terga præbenti ob pudorem vel iram, nec in venatores impetum facienti ob inæqualitatem virium *Turnus* æquatur, cum nec præ animi generoſitate fugam arriperet, nec hoſtium tela ſolus ſuſtinere poſſet. *Ex Hom. Il. 17.* Æ. 9. 323.

Leoni ad prædam advolanti *Turnus* ardore pugnæ ferociens rurſus comparatur, *ex Hom. Il. 16.* Æ. 9. 323

Leoni percuſſo furor & ardor *Turni*, conjicientibus in ipſum Latinis culpam rei male geſtæ, aſſimilatur; *ex Hom. Il. 5.* ubi Diomedes

medes ſaucio itidem Leoni comparatur. Æ. 12. 360.

Leonis ad prædam advolantis altera collatione, *Mezentii* in hoſtes conſertos irruentis virtus amplificatur, *ex Hom. l. 3. Il. ſumpto exemplo, quod etiam annotavit Macrob. Sat. l. 5. c. 10.* Æ. 10. 329.

Lunæ novæ leviter per nubes ſublucentis imagine exponitur, qualis aſſiſtenti Æneæ viſa fuerit *Didonis* Phœniſſæ *umbra* in inferis. Æ. 6. 230.

Lupi, quem improba ventris rabies exigit, ad caulas ovium aditum fruſtra quærentis emphatica, & energiæ plena comparatione *Turni* Trojanos mœnibus tutos fruſtra oppugnantis impotentes affectus clariſſime ob oculos ponuntur.

Luporum, quos aut propria, aut catulorum veſana fames extimulat, rabies cum furore *Trojanorum*, quos Oratio Æneæ ad certam necem per tela, per hoſtes ſubeundam accenderat, confertur, *ex Hom. Il.* 176. Æ. 2. 134.

Lupi Agnum rapientis ſimilitudine *Turnus* Lycum abripiens amplificatur, *ex Hom. Il.12. & 22.* Æ. 9. 303.

Lupi abdentis ſe in Sylvas poſt audax facinus collatio adhibetur ad explicandam fugam *Aruntis*, Camilla illuſtri fœmina occiſa: *ex Il. Hom.* 170. Æ. 11. 356.

Luſciniæ abreptos pullos deflenti *Orpheus* Eurydicem ſublatam deplorans confertur: collatio videtur *ex Hom. Odyſſ. τ* deſumpta. G. 4. 96.

M

M*aris* ſenſim intumeſcentis imagine *tumultus* Trojanorum, & Ruſticorum concurrentium explicatur. Æ. 7. 257

Maris reciprocus æſtus, quod ſtatis fluit horis ac defluit, currit atque recurrit, adducitur *ad vices ac ſimulacrum* fugientium ac refugientium in pugnæ congreſſu oculis proponendum. Æ. 11. 351.

Maris ſenſim intumeſcentis comparatione, quomodo *tumultus inter Trojanos, & Paſtores Tyrrhi*, cujus cervum Troes occiderant, creverit, oſtenditur, *exemplo Hom. Il. δ.* At Macrobius contendit non ſatis Homeri majeſtatem Virgilium in hoc aſſecutum eſſe; quod, qui me acutius vident, perſpiciant. Æ. 7. 457.

Martis ad Hebrum belligerantis, & fremebundi deſcriptione *Turni* audacia volitantis, proterentis, necantis plurimos, Ænea ex acie abſente, amplificatur. Æ. 12. 369.

Matris Deorum tacito, quod recordatione numeroſiſſimæ, atque ampliſſimæ prolis concipit, gaudio, per comparationem perelegantem *Urbis Romanæ felicitas* pervenuſte amplificatur; *qua ſimilitudine poeta forte voluit inferre, Duces Romanos heroas illuſtres futuros, & propter beneficia, & pietatem in patriam, tandem in divorum numerum relatum iri.* Æ. 6. 238.

Mergi & Mercurii volatus conferuntur. * *Mergo Virgilius Mercurium comparat, Homerum imitatus, qui eundem Laro ſeu Fulicæ ſimilem facit Odyſſ. 5. avi ſcilicet rapaci, piſceſque venanti, reſpiciens, opinor, ad furacem illius naturam, quippe qui furum Deus nuncupetur; noſter autem Poeta Mergo comparat nullos ſectanti quidē piſces, ſed ſuper aquā volanti, tantum ut volatus celeritatem amplificet.* Æ. 4. 178.

Molis

Molis ex ſaxo, latere, cœmento, ligneiſque pilis conflatæ, & ad arcendum mare, tutandoſque portus inſtitutæ ruina, & ex ea maris colliſio adducitur ad exprimendum *occaſum Bitiæ* a Turno interfecti. Æ. 9. 306.

Montium ſuperlationibus, magnitudo animi, & vires Æneæ attolluntur. *Athos mons Thraciæ eſt*, *Eryx Siciliæ*, *Apenninus Italiæ*, & hos Æneas complere hyperbolice oſtenditur. Æ. 12. 378.

Mugitibus Tauri percuſſi *clamores Laocoontis* Sacerdotis ad aſpectum ſerpentium perterrefacti comparatur, *ex Hom. Il. 19. ſumpto exemplo*. Æ. 2. 130.

Murmuris obtuſi amnium, quorum fauces præcluduntur iniectis ſaxis, apta ſimilitudine *fremitus* obtuſus Principum in concilio Diomedis, ejus & conſilium, & reſponſum obſtupentium explicatur. *Ex Hom. Il. 2. traducta eſt comparatio*. Æ. 11. 343

Murmuri, quod arcana naturæ ratione ante ventorum flatum, & tempeſtatem fit in Sylvis, *fremitus* Deorum in Concilio Jovis æquatur. Æ. 10. 314.

N

N*Autarum* cum portum, navibus tempeſtate jactatis & ſcopulis, tandem attingunt lætitia per comparationem adducitur, ut probetur *Agricolis* hyeme *lætandum*. G. 1. 45.

Nautæ adverſo flumine remigium ſubigentis, & brachia caſu remittentis exemplo, aggreſſa omnia *in pejus ruere*, ni maxima adhibeatur diligentia, demonſtratur. G. 1. 4.

Simile quidpiam apud *Senec. Hip. eſt*. *Sic cum gravatam navita adverſa ratem propellit unda; cedit in vanum labor, & victa prono puppis aufertur vado*.

O

O*Ppugnantis* Urbem, & ejuſdem necqnicquam aditus veſtigantis ſolertia, ſtudioſa ſed hyperbolica comparatione, Daretis ſtudium initum in oppugnando Entello, ſed fruſtra laborantis, operamque ludentis, amplificatur. Æ. 5. 205.

Orionis ingentis magnitudinis Monſtri comparatione robur, vis, & heroica proceritas *Mezentii* attollitur. Æ. 10. 330.

De hoc Orione varia eſt ſententia, placet, utpote huic loco accommoda, quæ ipſum ab Oenopione occæcatum tradit, ac Oraculi monitu per mare Orientem verſus inceſſiſſe, quo radii ſolares ipſius oculis illuceſcerent. Turneb. l. 27. c. 28.

Oreſti Agamemnonis, & Clytemneſtræ filio, matrem facibus furiarum armatam fugienti, *Dido* furens ſtimulis infelicis conſcientiæ agitata comparatur. *Oreſtis hiſtoriam, & hujus loci claram notitiam ſi cupis, vide Tragœdiam Æſchili, cui nomen Eumenides*. Æ. 4. 184.

P

PAſtoris ſoliciti in recenſendis ovibus pecoribuſque, veſpere adventante, exemplo, *Protei* cura in cuſtodiendis Phocis meridionantibus exprimitur, *ex Hom. Odyſſ.* 4. G. 4. 94.

Penthei Thebanorum regis Echionis filii, qui ob contempta Bacchi ſacrificia in ſummum furorem actus fuit, & a Bacchidibus Matre, & Matertera diſcerptus, collatione, *Didonis* furor ſtimulis conſcientiæ ad mortem accelerandam adactæ comparatur: *cujus comparationis pars ſumpta eſt ex Bacchis Euripidis, ubi Baccho evocanti Pentheus reſpondet, duos ſe Soles, binas Thebas, urbemque ſeptifaucem viddarè ſe videri.* Æ. 4. 184.

Pinus ad terram cadentis ſimilitudine *Entelli* in certamine concidentis caſus exprimitur; *ad imitationem Hom. ut in Il.* 181. *apparet: eſt enim illi hoc peculiare, ut maximarum arborum ruinis fortium virorum caſus æquiparet.* Æ. 5. 205.

Q

QUercubus *Pandarus*, & *Bitias* fratres comparantur, *Homerica collatione deſumpta ex Iliad.* 10. *ubi Polypoetes, & Leoteus Portarum defenſores Quercubus comparantur.* Æ. 3. 167.

Quercubus, quæ ſublimes in aera ſe extollunt, & *Cypariſſis Cyclopum* vaſtitas æquatur. Æ. 3. 167.

Quercus ad flatus ventorum immotæ collatione *Æneæ* ad fletus Didonis, & Sororis Annæ haud commoti conſtantia explicatur. *Ex Il. Hom.* 131. *Virgilius Quercum veterem appellat, quippe quæ centum, & amplius annos creſcat, totidemque ſenio conficiatur: ut igitur obfirmatam animi conſtantiam in Ænea, & quibus machinis tentatus ipſe non ceſſarit, ſubjiciat oculis, aptiſſimam collationem ab ipſa ducit, quam Ventus ſeptentrionalis ſua violentia ſternere conatus, quod nimis altis radicibus hæreat, fruſtra laborat.* Æ. 4. 183.

Qui numerum *vitium* noſſe cupit, ei ſimilis oſtenditur, qui *arenarum*, aut *fluctuum* ſeriem dignoſcere velit: *ex Il. Hom.* 27. *& Odyſſ.* 1. 5. G. 2. 54.

R

ROma cum *Cupreſſo* bucolice confertur. B. 1. 3.

Reciprocationi maritimæ *bellica* aſſimilatur, *ex Hom. Il.* 4. *& ex Apol.* 4. *Argonaut.* Æ. 11. 351.

Ruinæ Arboris ſimilitudine Trojanorum *excidium* amplificatur. Æ. 2. 152.

Rupis ſeu ſcopuli circumlatrantes undas eludentis deſcriptione *Latini Regis* conſtantia in reſiſtendo Turni conſiliis, & Latinorum augetur. Æ. 2. 142.

Ex Hom. Il. lib. 16. Æ. 7. 258.

Sagit-

S

Sagittæ contortæ celeritate per hyperbolicam comparationem, velocitas *Furiæ* a Jove ad Turnum immiſſæ amplificatur. Æ. 12. 382.
Salicis, & *Saliuncæ* collatio bucolica adducta ad exprimendam virtutem *Mopſi*. B. 17.
Sardoiæ herbæ Ruſci, *algæ projectæ* ruſtica per inverſionem comparatio, ad *Nymphæ* ſuæ deſiderium inſinuandum a Thyrſi adhibita. B. 24.
Saxi e vertice montis præcipitati gravi collatione vis, violentiaque *Turni* exornatur, & hyperbolice augetur, *ex Hom. Il. l.* 13. Æ. 12. 371.
Seditioni populari ad aſpectum gravis cujuſpiam viri compreſſæ *Tempeſtas* Neptuni opera ſedata comparatur. Æ. 1. 104.
Scopulo fluctuum æſtibus immoto *Latini Regis* conſtantia in reſiſtendo Turno Latiniſque ad arma contra Trojanos vocantibus exprimitur, *ex Hom. Il. l.* 16. Æ. 7. 258.
Scopuli comparatio altera ad exprimendam *Mezentii* virtutem adducta, *ex Hom. Il. l.* 15. Æ. 10. 328.
Serpenti, qui verno tempore pelle exutus viridi juventa novus apparet, ac rejuveneſcit, *Pyrrhus* ad Regiæ Trojanæ portam deſæviens comparatur, *ex Il. Hom.* 240. Vide Macr. Sat. *l.* 5. *c.* 5. Æ. 2. 137.
Silicis, & *Marpeſii ſaxi* pervenuſta collatione *Didonis* animus pertinax atque inexorabilis ſcite demonſtratur. Æ. 6. 230.
Solis & Lunæ imagini aqua exceptæ, & repercuſſæ Æneas curis æſtuans ſimilis oſtenditur. Æ. 8 258.
Somnii collatione veriſſima *Turni metus* inſtante Furia exponitur. Æ. 12. 383.
Sylvæ & Cyclopum vaſtitas æqualis oſtenditur. Æ. 3. 167.

T

Tauri ferocis inituri certamen cum Urſo, aut Leone ſimulacro *Turni* ferocia ante congreſſum extremũ illuſtratur. Æ. 12. 363.
Taurorum Monomachia *Turni*, & *Æneæ* in extremo conflictu ferocia mirum in modum amplificatur. Æ. 12. 378.
Tempeſtatis ſenſim excitatæ comparatio inducta ad oſtendendum tumultum inter Trojanos, & Ruſticos Tyrrhi paulatim creviſſe. Æ. 7. 257.
Tempeſtatis gravi comparatione *Æneæ* deſcendentis in pugnam robur, impetus, hoſtiumque tacitus metus depingitur. Æ. 12. 372.
Terræ hiatus ſeu vorago Inferorum adhibetur ad explicandam *Regiæ*, quam Cacus incolebat deformitatem. Æ. 8. 283.
Tyadum Bacchicarum cum *Didone* furentium comparatio. Æ. 4. 179.
Thyrri dulcedo, *Cycni* albedo, *hederæ* albæ formoſitas ad *Galateæ* dotes exornandas adducuntur. Buc. 24.
Tigris inter inertia pecora, & *Turni* intra hoſtilem urbem exiſtentis comparatio. Æ. 9. 307.
Tormenti muralis, *fulminis*, & turbinis tribus congeſtis comparationibus hyperbolicis, vires, impetuſque *Æneæ* haſtam in Turnum torquentis exprimitur, *ex Il.* 30. *Hom. ducta ſimilitudine.* Æ. 12. 383.

Tor-

Torrenti, & *Turbini Æneas* in hoſtes dæſæviens aſſimilatur. Æ. 10. 326.
Turbini, ſive *Trocho*, *ut quidam*, quod pueri in plano ſolo ſcutica circumagere ſolent, *Amatæ* inſanientis ſpecies comparatur. Æ. 7. 255
Deſumpta videtur comparatio *ex Hom. Il.* ξ. De hoc Tibul. lib. 1. el. 5.
Namque agor ut per plana citus ſola verbere *turbo*,
Quem celer aſſidua verſat ab arte puer.
Theocr. quoque in Pharmaceutria. χ' ὡς κινεῖται ὁ ῥόμβος ὁ χάλκεος.

V

V*Entorum* conflictus confertur cum congreſſu *Græcorum*, & *Trojanorum*, *ex Hom. Il.* 9. Æ. 1. 136.
Ventorum conflictus altera comparatione pugna *Trojanorum cum Clauſo*, *Aleſo*, & *Meſſapo* explicatur, *ex Hom. Il.* 16. Æ. 10. 320.
Viatoris ambulando defeſſi ſimulacro, *apum*, quæ bello victæ decedunt, *notæ* delineantur. G. 4. 85.
Viatori, qui ignarus colubrum in via preſſit, *Androgeos* Trojanis, quos Græcos opinabatur, obvius, ac ab iis recedens comparatur, * *Hom. l.* 16. *amplificat a ſimili*. Æ. 2. 135.
Viſci brumalis colori ſpecies *aurei rami*, quem ductu Columbarum Æneas invenit, aſſimilatur. Æ. 6. 223.
Viſci nomine Poeta fruticem intelligit, qui ex turdorum potiſſimum fæce ſuper arbores delapſa, & a Sole cum humiditate fervefacta, naſcitur. Unde eſt, quod innuit Virgilius: *Quid non ſua ſeminat arbos? Vide Plin. l.* 16. *c.* 44.
Violæ decerptæ color cum defuncto *Pallante* confertur. Æ. 11. 337.
Vitis, *uvæ*, *Taurorum*, *ſegetum* ruſticæ collationes ad decora *Daphnis* explicanda excogitatæ. Buc. 17.
Umbræ, & *ſomno* ſimilis dicitur *Junonis* inanis *forma*, quæ Æneam referebat. Æ. 10. 327.
Volatus Columbæ, curſus Mneſthei, & ſociorum, Sergeſto naufragante, explicatur. Æ. 4. 199.

FINIS

DICTA

DICTA MEMORABILIA,

ET

SENTENTIÆ OMNES,

Quibus MARO opus ſuum diſtinxit atque adornavit.

Ad Studioſorum commodiorem uſum collectæ, & Alphabetica methodo diſpoſitæ.

Numerus primus librum, alter paginam tertius verſum oſtendit.

A

Ætas	OMnia fert *ætas*, animum quoque.	B. E. 9. 31. 51.
Agricola	O Fortunatos nimium, ſi ſua bona	
	norint *Agricolæ!*	G. 2. 62. 458.
Amans	Quis fallere poſſit *amantem*?	Æ. 4. 179. 206.
Amor	Quis enim modus adſit *amori*?	B.E. 2. 8. 68.
Et	Omnia vincit *amor*.	B.E. 10. 34. 69.
rurſus	Improbe *amor* quid non mortalia pe-	
	ctora cogis?	Æ. 4. 182. 412.
	Heu Vatum ignaræ mentes! quid vota	
Item	furentem?	
	Quid delubra juvant? eſt *mollis flam-*	
	ma medullas	
	Interea, & tacitum vivit ſub pectore	
	vulnus.	Æ. 4. 172. 65.
	Nunc ſcio quid ſit *amor*: duris in coti-	
Et	bus illum	
	Iſmarus, aut Rhodope, aut extremi	
	Garamantes,	
	Nec noſtri generis Puerum, nec ſan-	
	guinis edunt.	Ecl. 8. 27. 43.
	Omne adeo genus in terris hominum-	
Demum	que ferarumque	

Et ge-

	Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres. In furias ignemque ruunt; *amor* omnibus idem.	G.	3.	73.	242.
Poſtremo	Durus *amor* crudeli tabe peredit.	Æ.	6.	229.	442.
Anxietas	*Animum* nunc huc celerem, nunc *divìdit* illuc, In parteſque *rapit* varias, perque omnia *verſat*	Æ.	4.	179.	285.
Anguis	Qui legitis flores, & humi naſcentia fraga, Frigidus o Pueri, fugite hinc, latet *anguis* in herba.	E.	3.	11.	92.
Arbuſta	Non omnes arbuſta juvant, humileſque myricæ.	E.	4.	13.	2.
A teneris labori aſſueſcendum	Viamque inſiſte domandi, Dum faciles animi juvenum, dum *mobilis* ætas.	G.	3.	7.	164.
Audacia	Tu ne cede malis, ſed contra *audentior* ito, Quam tua te fortuna ſinet.	Æ.	6.	221.	91.
Et	Audentes fortuna iuvat.	Æ.	10.	318.	284.
Auri cupido	Quid non mortalia pectora cogis Auri ſacra Fames?	Æ.	3.	150.	156.

C

Carmina	*Carmina* vel cœlo poſſunt deducere lunam. *Carminibus* Circe ſocios mutavit Ulyſſi: Frigidus in Pratis *cantando* rumpitur Anguis.	E.	9.	28.	69.
Caſus	Attulit ipſe viris optatum caſus honorem.	Æ.	5.	198.	201.
Cauſa	Felix qui rerum potuit cognoſcere *cauſas*:	G.	2.	63.	490.
Color	Nimium ne crede colori: Alba liguſtra cadunt, vaccinia nigra leguntur.	E.	2.	6.	17.
Conſcientia	Furiarum maxima iuxta Accubat.	Æ.	6.	233.	605.
Conſuetudo	Adeo in teneris conſueſcere multum eſt!	G.	2.	58.	272.
Cordis affectus	*Æſtuat ingens* Imo in corde *pudor*, miſtoque *inſania luctu*. Et furiis agitatus *amor*, & conſcia *virtus*.	Æ.	10.	333.	870.
Cornix	Sæpe ſiniſtra cava prædixit ab ilice *cornix*.	E.	1.	2.	18.

Curæ	*Curis* (ſcilicet Jupiter) acuens mortalia corda.	G. 1. 40. 123.
Et	*Curæ* non ipſa in morte relinquunt.	Æ. 6. 229. 444.

D

Decus	EGregio *decus* enitet ore.	Æ. 4. 175. 150.
Deus	*Deus nobis hæc otia fecit.*	Ec. 1. p. 2.
Et	Ponunt ferocia Pœni Corda volente *Deo.*	Æ. 1. 168. 306.
Deo nè reſiſtas	*Cede Deo.*	Æ. 5. 205. 467.
Et	Heu nihil invitis fas quemquam fidere *Divis.*	Æ. 2. 135. 402.
Dies labuntur	Optima quæque *dies* miſeris mortalibus ævi Prima *fugit*: ſubeunt morbi, triſtiſque ſenectus, Et labor, & duræ rapit inclementia mortis: Semper erunt quarum mutari corpora mavis.	G. 3. 68. 66.
Diſcordia	Sæpe duobus Regibus inceſſit magno *diſcordia* motu.	G. 4. 85. 66.
Diuturnum quid homini?	Res ſi qua diu mortalibus ulla eſt.	Æ. 10. 332. 861.

E

Exemplum Paternum Æneas ad Filium	* DIſce puer virtutem ex me, verumque laborem, Fortunam ex aliis: nunc te mea dextera bello Defenſum dabit; & magna inter præmia ducet. Tu *facito* mox cum matura adoleverit ætas, Sis *memor*, & te animo *repetentem* exempla tuorum, Et Pater Æneas, & avunculus *excitet* Hector.	Æ. 12. 571. 435.
Experientia	Experto credite.	Æ. 11. 342. 284.

F

Fœmina	VArium, & mutabile ſemper *Fœmina.*	Æ. 4. 186. 569.
Fames	Collecta fatigat edendi Ex longo *rabies.*	Æ. 9. 290. 64.
Fames Auri	Quid non mortalia pectora cogis *Auri* ſacra *fames*?	Æ. 3. 150. 56.
Fata	Deſine fata Deum flecti ſperare precando.	Æ. 6. 228. 376.

Item

Item	Manent immota tuorum *Fata* tibi.	Æ. 1. 107. 261.
Rurſus	*Fata* viam invenient.	Æ. 10. 314. 113.
Favor	Tutatur *favor* Euryalum, lacrymæque decoræ, Gratior & pulchro veniens in corpore virtus.	Æ. 5. 202. 343.
Fides	Nuſquam tuta *fides*.	Æ. 4. 181. 373.
Fortuna	Superat quoniam *fortuna*, ſequamur, Quoque vocat vertamus iter.	Æ. 5. 193. 22.
Item	Audentes *fortuna* iuvat.	Æ. 10. 318. 284.
Furor	*Furor* iraque mentem Præcipitant.	Æ. 2. 133. 316.
Furor ex amore	Heu vatum ignaræ mentes! Quid vota *furentem*? Quid delubra iuvant? Eſt *mollis flamma* medullas Interea, & tacitum vivit ſub pectore *vulnus*.	Æ. 4. 172. 65

H

Hoſtis	Timeo *Danaos* & dona ferentes.	Æ. 2. 125. 49.
Item	Dolus an virtus, quis in *hoſte* requirat?	Æ. 2. 135. 390.

I

Inferi	Facilis deſcenſus *Averni*. Noctes atque dies patet atri Janua *ditis*. Sed revocare gradum, ſuperaſque evadere ad auras Hoc opus, hic labor.	Æ. 6. 234. 620.
Ira	Tantæ ne animis cœleſtibus *iræ*?	Æ. 1.
Et	Vim ſuſcitat *ira*. Tum pudor incendit vires, & conſcia virtus.	Æ. 5. 205. 454.
Rurſus	Telum *ira* facit.	Æ. 6. 256. 508.
Item	Ignescunt *iræ*, & duris dolor oſſibus ardet.	Æ. 9. 290. 66.
Itali	Durum a ſtirpe genus.	Æ. 9. 303. 603.
Jupiter	Ab *Jove* principium Muſæ, *Jovis* omnia plena.	Ecl. 3. 10. 60.
Juſtitia	Diſcite *Juſtitiam* moniti, & non temnere Divos.	Æ. 6. 234. 620.

L

Labor	L*Abor* omnia vincit Improbus, & duris urgens in rebus egeſtas.	G. 1. 40. 145.
Item	Omnibus eſt labor impendendus.	G. 2. 53. 61.
rurſus	Præcipuum jam inde a teneris impende laborem.	G. 3. 69. 74.
Labor in re tenui	In tenui labor, ac tenuis non gloria, ſi quem Numina læva ſinunt, auditque vocatus Apollo.	G. 4. 83. 6.

M

Manes	QUiſque ſuos patimur *manes*.	Æ. 6. 237. 743.
Memoria calamitatum	Forſan & hæc olim meminiſſe juvabit.	Æ. 1. 105. 207.
E contra eſt illud	Quamquam animus meminiſſe horret, luctuque refugit.	Æ. 2. 124. 12.
Memores	Et bene apud memores veteris ſtat gratia facti.	Æ. 4. 185. 539.
Mens humana	Neſcia mens hominum fati, ſortiſque futuræ, Et ſervare modum rebus ſublata ſecundis.	Æ. 10. 324. 501.
Mori in armis	Pulchrumque mori ſuccurrit in armis.	Æ. 2. 133. 317.

N

Negligentia	VIdi lecta diu, & multo ſpectata labore, Degenerare tamen, ni vis humana quotannis Maxima quæque manu legeret: ſic omnia fatis In pejus ruere, & retro ſublapſa referri.	G. 1. 42. 197.
Natura omnia degenerant	Grandia ſæpe quibus mandavimus *hordea* ſulcis, Infelix *lolium*, & ſteriles dominantur *avenæ*. Pro molli *viola*, pro purpureo *Narciſſo*, *Carduus*, & ſpinis ſurgit *paliurus* acutis.	B. E. 5. 17. 38.

O

Occaſio amplectenda.	FIeret vento mora ne qua ferenti. Æ. 3. 161. 473.	

Non

Omnes	Non omnia poſſumus omnes.	B. E. 8. 27. 64.
Et	Nec vero terræ ferre omnes omnia poſſunt.	G. 2. 54. 109.
Orator	Regit dictis animos, & pectora mulcet.	Æ. 1. 104. 157.

P

Pœnitentia ſera	Qui ſibi lethum Inſontes peperere manu; lucemque peroſi Projecere animas, quam vellent æthere in alto Nunc & pauperiem, & duros perferre labores!	
	Fata obſtant.	Æ. 6. 229. 434.
	Sic volvere *parcæ*	Æ. 1. 100. 25.
Parcæ	*Durate*, & voſmet rebus ſervate ſecũdis	Æ. 1. 105. 211.
Patientia Item	Quo fata trahunt, retrahuntque ſequamur, Quidquid erit, ſuperanda omnis fortuna *ferendo* eſt.	Æ. 5. 212. 710.
	Qui fœdere certo	
Principis officium	Et *premere*, & laxas *ſciret dare* juſſus habenas.	Æ. 1. 101. 67.
	Fato *prudentia* major.	G. 1. 47. 416.
Prudentia Item	Non ignara (*Dido*) mali miſeris ſuccurrere diſco.	Æ. 1. 117. 634.

R

Roma	Hæc tantum alias inter caput extulit urbes, Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi.	Ecl. 1. 3. 25.
Item	Illa inclyta *Roma* Imperium terris, animos æquabit olympo.	Æ. 6. 238. 781.
Rura	Laudato ingentia rura, Exiguum colito.	G. 2. 71. 412

S

Scelera & Scelerum Pœnæ innumerabiles	Non mihi ſi linguæ centum ſint, oraque centum, Ferrea vox, omnes *ſcelerum* comprendere formas, Omnia *pœnarum* percurrere nomina poſsem.	Æ. 6. 234. 625.
Senectutis damna	Gelidus tardante ſenecta Sanguis hebet, frigentque effœtæ in corpore vires.	Æ. 5. 204. 395.

Sol	*Solem* quis dicere falſum Audeat?	G. 1. 48. 463.
Sors	Sors omnia verſat.	B. 30.
Somnus exiſtentis in vitæ periculo	Potes ſub hoc caſu ducere ſomnos?	Æ. 4. 186.
Spes	*Spes* addita ſuſcitat iras.	Æ. 10. 418. 263.
Superbia	Non ea vis animo, nec tanta *ſuperbia victis*.	Æ. 1. 114. 533.

T

Temperantia	NOn ulla magis vires induſtria firmat, Quam Veneris, & cæci ſtimulos avertere amoris.	G. 3. 71. 209.
Tempus	Fugit irreparabile *tempus*.	G. 3. 74.
Timor	Degeneres animos *timor* arguit,	Æ. 4. 171. 12.
Item	Pedibus *timor* addidit alas,	Æ. 8. 272. 224.

V

Veneratio Deorum	IN primis venerare Deos.	G. 1. 46. 338.
Vetuſtas	Tantum ævi longinqua valet mutare *vetuſtas*.	Æ. 3. 160. 415.
Victor, & Victus	Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ? Nonne vides?	G. 3. 69. 102.
Victi	Una ſalus *victis* nullam ſperare ſalutem.	Æ. 2. 134.
Item	Quondam etiam *victis* redit in præcordia virtus.	Ibid.
Vinci ab inſigni Victore glorioſum.	Hoc tamen infelix miſeram ſolabere mortem, Æneæ magni dextra cadis. (*Sunt verba Æneæ ad Lauſum a ſe interemptum.*	Æ. 10. 332. 830.
Virtus	(*De Turno*) Quacumque viam virtute petivit.	Æ. 12. 383. 913.
Virtus conſtans	*Rumpuntur* neſcia vinci *Pectora*.	Æ. 12. 374. 527.
Vis	Fit via vi.	Æ. 2. 138. 494.
Vita brevis:	Stat ſua cuique dies, *breve* & irreparabile tempus	
Gloria perennis virtute comparatur	Omnibus eſt *vitæ*; ſed *famam* extendere factis Hoc *virtutis* opus.	
Vitium	Alitur *vitium*, vivitque tegendo.	G. 3. 78. 454.
Vulgus	Scinditur incertum ſtudia in contraria vulgus.	Æ. 2. 124. 39.

FINIS.

Staatliche Bibliothek Regensburg

76